

TADEUSZ SZCZERBOWSKI

WYSPY HAWAJSKIE

JĘZYK I TRADYCJA

TOM I

Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej · Kraków

WYSPY HAWAJSKIE

JĘZYK I TRADYCJA

**Akademia Pedagogiczna
im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie
Prace Monograficzne nr 456**

TADEUSZ SZCZERBOWSKI

WYSPY HAWAJSKIE

JĘZYK I TRADYCJA

TOM I

Recenzenci

prof. dr hab. Krystyna Pisarkowa
prof. dr hab. Leszek Bednarczuk

© Copyright by Tadeusz Szczerbowski & Wydawnictwo Naukowe AP, Kraków 2006

redaktor Jolanta Grzegorzek
projekt okładki Jadwiga Burek

ISSN 0239-6025
ISBN 83-7271-407-X

Redakcja/Dział Promocji
Wydawnictwo Naukowe AP
30-084 Kraków, ul. Podchorążych 2
tel./fax (012) 662-63-83, tel. 662-67-56
e-mail: wydawnictwo@ap.krakow.pl

Zapraszamy na stronę internetową:
<http://www.wydawnictwoap.pl>

łamanie Jadwiga Czyżowska
druk i oprawa Wydawnictwo Naukowe AP, zam. 67/06

Spis treści

1. WSTĘP 13
 - 1.1. Polski stereotyp Hawajów 13
 - 1.2. Przedmiot pracy 15
 - 1.3. Korpus tekstów 16
 - 1.4. O Hawajach 18
 - 1.5. Hawajski – język zagrożony? 19
 - 1.6. Hawajski Komitet Leksykalny (*Kōmike Hua'ōlelo*) 22
 - 1.7. Uwagi o ortografii hawajskiej 23
 - 1.8. Kolejność liter alfabetu hawajskiego 24
2. JĘZYK HAWAJSKI 25
 - 2.1. Fonologia 25
 - 2.1.1. Inwentarz fonemów 25
 - 2.1.2. Niektóre zmiany fonetyczne w dialekcie ni'ihau 27
 - 2.1.3. Akcent 28
 - 2.1.4. Intonacja 28
 - 2.1.5. Łączenie międzywyrazowe 29
 - 2.1.6. Komentarz historyczny 29
 - 2.2. Morfologia 30
 - 2.2.1. Klasyfikacja części mowy 30
 - 2.2.2. Rodzajnik 32
 - 2.2.2.1. *ka* || *ke* 32
 - 2.2.2.2. *nā* 32
 - 2.2.2.3. *he* 32
 - 2.2.2.4. *kekahi* 33
 - 2.2.2.5. *he mau* 34
 - 2.2.2.6. Konstrukcje bezrodzajnikowe 35
 - 2.2.3. Liczba mnoga rzeczowników 35
 - 2.2.3.1. Wzdłużenie trzeciej sylaby od końca 35
 - 2.2.3.2. *mau* 36
 - 2.2.3.3. *mā* (wykładnik eliptycznej liczby mnogiej) 36
 - 2.2.3.4. *po'e* 36
 - 2.2.4. Zaimki osobowe 38
 - 2.2.4.1. Osoba pierwsza 38
 - 2.2.4.2. Osoba druga 39
 - 2.2.4.3. Osoba trzecia 40
 - 2.2.5. Gramatyczne wykładniki posesywności 41
 - 2.2.5.1. *o* vs. *a* 41
 - 2.2.5.2. Zaimki dzierżawcze 45
 - 2.2.5.2.1. Zaimki dzierżawcze *k-* 45
 - 2.2.5.2.2. Zaimki dzierżawcze *o-* 47
 - 2.2.5.2.3. Zaimki dzierżawcze *n-* 48
 - 2.2.6. Zaimki wskazujące 49
 - 2.2.6.1. *kēia*, *kēlā*, *kēnā* 50
 - 2.2.6.2. *kēlā* ... *kēia* 50

- 2.2.6.3. *nei, ala, nā* 50
- 2.2.6.4. *ia* 51
- 2.2.6.5. *ua ... nei, ua ... nā, ua ... lā, ua ... ala* 51
- 2.2.6.6. *neia* 53
- 2.2.6.7. *pe-* || *pē-* 53
 - 2.2.6.7.1. *penei* 53
 - 2.2.6.7.2. *pēia* 54
 - 2.2.6.7.3. *pēnā* 54
 - 2.2.6.7.4. *pēlā* 54
 - 2.2.6.7.5. *pehea* 55
- 2.2.7. Zaimki nieokreślone 55
 - 2.2.7.1. *ha'i* 55
 - 2.2.7.2. *kekahi mea* 56
 - 2.2.7.3. *kekahi kanaka* 56
 - 2.2.7.4. *a pau* 56
 - 2.2.7.5. Zaimki typu 'wszystko jedno co (kto, kiedy, gdzie, dokąd)' 57
- 2.2.8. Zaimki lokatywne 57
- 2.2.9. Zaimek zwrotny 58
- 2.2.10. Zaimki pytajne 59
- 2.2.11. Postpozycyjny morfem anaforyczny *ai* [ei] 60
- 2.2.12. Liczebnik 60
 - 2.2.12.1. Liczebniki główne 60
 - 2.2.12.2. Liczebniki porządkowe 62
 - 2.2.12.3. Liczebniki ułamkowe 63
 - 2.2.12.4. Liczebniki wielokrotne 64
- 2.2.13. Klasyfikacja czasowników 64
 - 2.2.13.1. Czasowniki nieprzechodnie 64
 - 2.2.13.2. Czasowniki przechodnie 65
 - 2.2.13.3. Czasowniki statywne 65
 - 2.2.13.3.1. *hiki* 66
 - 2.2.13.3.2. *loa'a* 67
 - 2.2.13.3.3. *maopopo* 67
 - 2.2.13.3.4. *ola* 68
 - 2.2.13.3.5. Inne czasowniki statywne 68
 - 2.2.13.4. Czasowniki wieloklasowe 69
- 2.2.14. Aspekt 69
 - 2.2.14.1. Homonimia morfemu *ua* 70
 - 2.2.14.2. *I* jako wykładnik aspektu dokonanego w zdaniach zaprzeczonych 71
 - 2.2.14.4. *I ... ai* – aspekt dokonany frazy werbalnej po frazie nominalnej 72
 - 2.2.14.4. *E ... ana* – aspekt niedokonany czasownika na początku zdania 73
 - 2.2.14.5. *E* jako wykładnik aspektu niedokonanego w zdaniach zaprzeczonych 73
 - 2.2.14.6. *E ... ai* – aspekt niedokonany frazy werbalnej po frazie nominalnej 74
- 2.2.15. Czas 74
- 2.2.16. Tryb 75
- 2.2.17. Strona bierna 76
- 2.2.18. Morfemy kierunkowe (dyrekcyjnały) 77
 - 2.2.18.1. *mai* 77
 - 2.2.18.2. *iho* 78
 - 2.2.18.3. *a'e* 78
 - 2.2.18.4. *aku* 79
 - 2.2.18.5. *maila* 80

- 2.2.18.6. *ihola* 81
- 2.2.18.7. *a'ela* 81
- 2.2.18.8. *akula* 81
- 2.2.18.9. Czasowniki najczęściej występujące z morfemami kierunkowymi 81
 - 2.2.18.9.1. Przechodnie czasowniki mówienia 82
 - 2.2.18.9.2. Nieprzechodnie czasowniki ruchu 83
 - 2.2.18.9.3. Przechodnie czasowniki ruchu 83
 - 2.2.18.9.4. Przechodnie czasowniki somatyczne z *iho* 84
 - 2.2.18.9.5. Czasowniki statywne 84
- 2.2.19. Stopniowanie 84
 - 2.2.19.1. Stopień wyższy 85
 - 2.2.19.2. Stopień najwyższy 86
- 2.2.20. Przyimki 87
 - 2.2.20.1. *ā* 87
 - 2.2.20.2. *a hiki i* 88
 - 2.2.20.3. *e* 88
 - 2.2.20.4. *i || iā* 88
 - 2.2.20.5. *i* (z powodu, z winy) 88
 - 2.2.20.6. *i hope o* 89
 - 2.2.20.7. *i lalo o* 89
 - 2.2.20.8. *i loko o* 89
 - 2.2.20.9. *i luna o* 89
 - 2.2.20.10. *koe wale* 90
 - 2.2.20.11. *i waena o* 90
 - 2.2.20.12. *ma* 90
 - 2.2.20.13. *ma hope o* 90
 - 2.2.20.14. *ma lalo o* 91
 - 2.2.20.15. *mai ... mai; mai ... mai a hiki i ...* 91
 - 2.2.20.16. *ma 'ō aku o* 91
 - 2.2.20.17. *ma luna o* 91
 - 2.2.20.18. *ma mua o* 92
 - 2.2.20.19. *ma waho o* 92
 - 2.2.20.20. *ma waena o* 92
 - 2.2.20.21. *me* 92
 - 2.2.20.22. *no || na* 92
 - 2.2.20.22.1. Benefaktywny sposób użycia *na i no* 93
 - 2.2.20.22.2. Agentywny sposób użycia *na* 93
 - 2.2.20.22.3. Kauzatywny sposób użycia *no* 94
 - 2.2.20.22.4. Lokatywny sposób użycia *no* 94
 - 2.2.20.22.5. Temporalny sposób użycia *no* 95
 - 2.2.20.23. *e pili ana* 95
- 2.2.21. Spójniki 95
- 2.2.22. Słowotwórstwo języka hawajskiego 96
 - 2.2.22.1. Reduplikacja 96
 - 2.2.22.2. Afiksacja 96
 - 2.2.22.2.1. 'a- 96
 - 2.2.22.2.2. 'ā- 96
 - 2.2.22.2.3. -ā 96
 - 2.2.22.2.4. aka- 97
 - 2.2.22.2.5. ala- 97
 - 2.2.22.2.6. 'ālapakona- 97

2.2.22.2.7. -ea	97
2.2.22.2.8. ele-	97
2.2.22.2.9. ha-	97
2.2.22.2.10. hā-	98
2.2.22.2.11. ha'a-	98
2.2.22.2.12. hai-	98
2.2.22.2.13. -hana	98
2.2.22.2.14. hau-	98
2.2.22.2.15. -hia	98
2.2.22.2.13. ho'o-	98
2.2.22.2.17. huli-	99
2.2.22.2.18. kā-	99
2.2.22.2.19. -ka'i	99
2.2.22.2.20. kālai-	99
2.2.22.2.21. keka-	100
2.2.22.2.22. keni-	100
2.2.22.2.23. kī-	100
2.2.22.2.24. -kī	100
2.2.22.2.25. -kikī	100
2.2.22.2.26. -kīkē	100
2.2.22.2.27. kū-	100
2.2.22.2.28. -lana	100
2.2.22.2.29. mā- ma- mo-	100
2.2.22.2.30. na- nā no-	101
2.2.22.2.31. -na	101
2.2.22.2.32. 'ō-	101
2.2.22.2.33. 'pā- pa-	101
2.2.22.2.34. 'pē-	101
2.2.22.2.35. pū- pu-	101
2.2.22.2.36. u-	101
2.2.22.2.37. u- 'ū- 'u-	101
2.2.22.3. Złożenia	102
2.2.22.4. Rzeczowniki odsłowne tworzone za pomocą 'ana	102
2.3. Składnia	103
2.3.1. Hawajska terminologia składniowa	103
2.3.2. Podstawowe typy struktur składniowych zdania pojedynczego	103
2.3.2.1. Zdania identyfikujące	103
2.3.2.2. Zdania wskazujące (zawierające zaimek wskazujący)	104
2.3.2.3. Zdania posesywne (zawierające zaimek dzierżawczy)	105
2.3.2.4. Zdania deskryptywne z czasownikiem statywnym	105
2.3.2.5. Zdania egzystencjalne (lokatywne) z aia i eia	106
2.3.2.6. Zdania czasownikowe w stronie czynnej	106
2.3.2.7. Zdania czasownikowe w stronie biernej	107
2.3.2.8. Pytania	108
2.3.2.8.1. Pytania o rozstrzygnięcie	108
2.3.2.8.2. Pytanie o uzupełnienie	109
2.3.2.8.2.1. 'O wai ...? (Kto ...?)	109
2.3.2.8.2.2. Aia iā wai ...? (Kto ma ...?)	111
2.3.2.8.2.3. Na wai ...? (Kto ...?)	111
2.3.2.8.2.4. Na wai ... ? ... na wai? (Czyj ...?)	111
2.3.2.8.2.5. He aha ... ? (Co ...?)	112

- 2.3.2.8.2.6. *He aha ...?* (Jak ...? Jaki ...?) 113
- 2.3.2.8.2.7. *Me ke aha...?* (Z czym ...?) 113
- 2.3.2.8.2.8. *No ke aha ...?* (Dlaczego ...?) 113
- 2.3.2.8.2.9. *No hea mai ...?* (Skąd ...?) 114
- 2.3.2.8.2.10. *Mai hea mai ...?* (Skąd przybywa- ...?) 114
- 2.3.2.8.2.11. *Aia i hea ...?* (Gdzie ...?) 114
- 2.3.2.8.2.12. *Aia ma hea ...?* (Gdzie ...?) 114
- 2.3.2.8.2.13. *'Auhea ...?* (Gdzie ...?) 115
- 2.3.2.8.2.14. *Mahea ...?* (Gdzie ...? || Dokąd ...?) 115
- 2.3.2.8.2.15. *Āhea ...?* (Kiedy ...?) 116
- 2.3.2.8.2.16. *Ināhea ...?* (Kiedy ...?) 116
- 2.3.2.8.2.17. *... hea ...?* (Który ...?) 117
- 2.3.2.8.2.18. *... hea ...?* (... jak- ...?) 117
- 2.3.2.8.2.19. *Pehea ...?* (Jak ...?) 117
- 2.3.2.8.2.20. *Ehia ...?* (Ile ...?) 117
- 2.3.2.9. Szyk w języku hawajskim 118
 - 2.3.2.9.1. Miejsce okolicznika czasu w zdaniach czasownikowych 118
 - 2.3.2.9.1.1. VSOA 118
 - 2.3.2.9.1.2. AVSO 118
 - 2.3.2.9.1.3. ASVO 118
 - 2.3.2.9.2. Podmiot rzeczownikowy a podmiot zaimkowy – różnice szyku 119
- 2.3.3. Zdanie złożone 119
 - 2.3.3.1. Zdania współrzędnie złożone łączne 120
 - 2.3.3.1.1. *a* 120
 - 2.3.3.1.2. *a ... nō ho'i* 120
 - 2.3.3.2. Zdania współrzędnie złożone przeciwstawne 120
 - 2.3.3.3. Zdania współrzędnie złożone rozłączne 121
 - 2.3.3.3.1. *ā ... paha* 121
 - 2.3.3.3.2. *a i 'ole* 121
 - 2.3.3.3.3. *'a'ole ... 'a'ole nō* 122
 - 2.3.3.4. Zdania współrzędnie złożone wynikowe 122
 - 2.3.3.5. Zdania współrzędnie złożone włączne 122
 - 2.3.3.6. Zdanie podrzędne podmiotowe 122
 - 2.3.3.6.1. *'O ka mea ... , 'o ...* 123
 - 2.3.3.6.2. *'O ka po'e ... , 'o lākou ...* 123
 - 2.3.3.6.3. *'O ka mea ... , ua ...* 123
 - 2.3.3.7. Zdanie podrzędne przydawkowe 123
 - 2.3.3.8. Zadanie podrzędne dopełnieniowe 123
 - 2.3.3.9. Zdanie podrzędne orzecznikowe 124
 - 2.3.3.10. Zdanie podrzędne okolicznikowe miejsca 125
 - 2.3.3.11. Zdanie podrzędne okolicznikowe celu 126
 - 2.3.3.11.1. *e* 126
 - 2.3.3.11.2. *i* 126
 - 2.3.3.11.3. *no* 126
 - 2.3.3.11.4. *o* 127
 - 2.3.3.11.5. *i ... 'ole* 127
 - 2.3.3.12. Zdanie podrzędne okolicznikowe przyczyny 127
 - 2.3.3.12.1. *no* 127
 - 2.3.3.12.2. *no ka mea* 127
 - 2.3.3.13. Zdanie podrzędne okolicznikowe skutku 128

- 2.3.3.14. Zdanie podrzędne okolicznikowe czasu 128
 - 2.3.3.14.1. *i ka manawa* 128
 - 2.3.3.14.2. *i ka wā* 129
 - 2.3.3.14.3. *i ... hana* 129
 - 2.3.3.14.4. *i* 129
 - 2.3.3.14.5. *ia'u* 130
 - 2.3.3.14.6. *iā* 130
 - 2.3.3.14.7. *iāia* 130
 - 2.3.3.14.8. *ā* 'gdy' 130
 - 2.3.3.14.9. *ā* 'dopóki nie' 131
 - 2.3.3.14.10. *ke* 131
 - 2.3.3.14.11. *mamua o* 131
 - 2.3.3.14.12. *aia nō a* 132
 - 2.3.3.14.13. *hele ā* 132
 - 2.3.3.14.14. *'oiai* 132
 - 2.3.3.15. Zdanie podrzędne okolicznikowe sposobu 132
 - 2.3.3.16. Zdanie podrzędne okolicznikowe porównawcze 132
 - 2.3.3.17. Zdanie podrzędne okolicznikowe stopnia i miary 133
 - 2.3.3.18. Zdanie podrzędne okolicznikowe przyzwalające 133
 - 2.3.3.19. Zdanie podrzędne okolicznikowe warunku 133
 - 2.3.3.19.1. *inā* 133
 - 2.3.3.19.2. *inā ... , inā ...* 134
 - 2.3.3.19.3. *inā ... , a laila, ...* 134
 - 2.3.3.19.4. *inā ... e ... , ua ...* 135
 - 2.3.3.19.5. *inā e ... he* 135
 - 2.3.3.19.6. *i ... , inā ...* 135
 - 2.3.3.19.7. *ā i ... , ...* 135
 - 2.3.3.19.8. *'e'ole ... , inā ua ...* 135
 - 2.3.3.19.9. *ke* 135
 - 2.3.3.19.10. *o* 135
 - 2.3.3.20. Zdania względne – podsumowanie 135
 - 2.3.3.21. Nominalizacja zdania podrzędnego 136
 - 2.3.3.22. Zdania złożone pytające 137
 - 2.3.3.23. Zdanie wielokrotnie złożone 137
 - 2.3.3.24. Asyndeton 137
 - 2.3.3.25. Negacja 138
 - 2.3.3.26. Modalność 139
 - 2.3.3.26.1. *māki'a* 139
 - 2.3.3.26.2. *paha* 139
 - 2.3.3.26.3. *makemake* 139
 - 2.3.3.26.4. *pono* 140
 - 2.3.3.27. Mowa zależna 140
- 2.4. Słownictwo 141
- 2.4.1. Słownictwo hawajskie w wybranych dziedzinach semantycznych 141
 - 2.4.1.1. Barwa 141
 - 2.4.1.2. Choroba 143
 - 2.4.1.3. Ciało 144
 - 2.4.1.4. Ciała niebieskie 146
 - 2.4.1.5. Czas 147
 - 2.4.1.6. Ekonomia 149
 - 2.4.1.7. Emocje 149

2.4.1.8. Etykieta	150
2.4.1.9. Fauna	151
2.4.1.10. Flora	152
2.4.1.11. Jedzenie	153
2.4.1.12. Krajobraz	154
2.4.1.13. Łódź	155
2.4.1.14. Magia	155
2.4.1.15. Mówienie i myślenie	156
2.4.1.16. Nazwy wiatrów	158
2.4.1.17. Pogoda	158
2.4.1.18. Prawo	158
2.4.1.19. Religia	160
2.4.1.20. Rodzina	160
2.4.1.21. Ruch	161
2.4.1.22. Strony świata	162
2.4.1.23. Tabu	162
2.4.2. Zapożyczenia i neologizmy	163
2.4.3. <i>Kaona</i> , czyli ukryte znaczenie	163
3. TEKSTY HAWAJSKIE	165
3.1. <i>Modlitwa łowcy ptaków</i>	165
3.2. Błogosławieństwo	165
3.3. <i>Ojciec nasz</i> po hawajsku	166
3.4. <i>Piosenka o alfabecie hawajskim (Ka Mele Pi'āpā 'Ōlelo Hawai'i)</i>	166
4. CHARAKTERYSTYKA TYPOLOGICZNA JĘZYKA HAWAJSKIEGO	167
4.1. Typologia fonologiczna	167
4.2. Typologia morfologiczna	167
4.3. Typologia syntaktyczna	169
4.5. Typologia stylistyczna	170
Słownik hawajsko-polski	173
Słownik polsko-hawajski	273
Bibliografia	352

1. WSTĘP

1.1. Polski stereotyp Hawajów¹

Hawaje, przynajmniej do niedawna, uznawane były za kraj tak odległy, że wręcz nieistniejący. Porzekadło *Pojedziesz, pojedziesz – do Honolulu pojedziesz, małpy straszyć, banany prostować* miało podtekst 'nigdzie nie pojedziesz'. *Honolulu* jako nazwa stolicy Hawajów mogła w Polsce wydawać się śmieszna, gdy w wyniku etymologii ludowej wyodrębniano element *lulu*, który w żartobliwej potocznej polszczyźnie znaczy 'spać' (Anusiewicz, Skawiński 2000: 63) i mógł przywoływać frazeologizm *gdzie diabeł mówi ludziom dobranoc* (Skorupka 1967: 460 s.v. *mówić*). Stereotyp ten przywołuje Sławomir Mrozek w opowiadaniu *Hawaje* („Tygodnik Powszechny” 1999, nr 30, s. 16), którego początek brzmi:

Weszał nas Prezes i powiedział:

– Panowie; przyszło zarządzenie, że mam wytypować jednego z was na wyjazd służbowy statkiem „Batory” na Hawaje. Chodzi o zbadanie sytuacji kobiety hawajskiej w perspektywie zadzierzgnięcia więzów spółdzielczych i eksportu naszych grzebieni.

Manipulacja Prezesa polegała na tym, że obietnicą wyjazdu do zupełnie nieznanego kraju chciał nakłonić podległych pracowników do zrzucenia węgla do piwnicy w jego własnym domu.

Nazajutrz lekarz zabronił mi wstawać i nie poszedłem do biura. Dopiero później dowiedziałem się, że pojechał Księgowy. I nie na Hawaje, tylko do Zgierza. Prezes wyjaśnił, że strona hawajska odwołała kontrakt.

Od tego czasu nie mogę słuchać gitar hawajskich. Zaraz mnie boli w krzyżu.

Dawniej nieliczni Polacy mieli okazję zobaczyć ten egzotyczny kraj. W roku 1838 Paweł Edmund Strzelecki udał się przez Markizy, Hawaje, Tahiti i Nową Zelandię do Australii, gdzie odkrył złoto w Nowej Pd. Walii. Był też na Hawajach Aleksander Jankowski, inicjator i współzałożyciel (1906) Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Wiele podróżował po świecie. Napisał powieść dla młodzieży *Jędrak-Mędrak w Honolulu* (1920)².

Hotel nosił nazwę „Wulkan”. Chłopcy poszli napić się tam kawy, a do niej dawano im żółty cukier wyrobiony z trzciny cukrowej.

¹ Wyraz *Hawai'i*, nazywający archipeląg i jego największą wyspę, powstał w wyniku kontrakcji dwu słów *Hawa iki* (mała Hawa). Określają one legendarną ojczyznę Polinezyjczyków, której dokładna lokalizacja nie jest znana (Wight 1997: 17 s.v. *Hawai'i*).

² Korzystam z drugiego wydania (Jankowski 1927). W przytoczonym fragmencie zachowuję dawną ortografię.

Na ścianach sali hotelowej wisiały obrazy i tablice, a na jednej z nich Jędrzek z podziwem zauważył napis:

„Wulkany tutejsze pierwszy badał i opisał szlachcic polski, Strzelecki, w 1838 roku. Cześć mu”.

– Boże drogi! – myślał Jędrzek – więc to nie ja pierwszy, więc już tyle lat temu docierali Polacy aż do tych dziwnych wysp i pracowali, i na cześć sobie założyli.

Podszedł Jędrzek do zarządcy hotelu i zapytał, czy nie ma jakichś wiadomości o tym Polaku, co badał wulkany na wyspach Hawajskich?

Zarządzający podał mu książkę, z której Jędrzek dowiedział się, że Strzelecki w Noc Listopadową (29 listopada 1830 r.) był w Warszawie, należał do powstania, że brał udział w bitwie pod Grochowem, gdzie się odznaczył, że wreszcie po szturmie Woli i zdobyciu Warszawy przez Rosjan opuścił kraj i udał się na dalekie wędrowki. Dotarł do Polinezji, badał wyspy: Nową Zelandję i Hawajskie, gdzie dotąd z czcią i wdzięcznością wspominają go, a o Polakach mówią z uznaniem. (Jankowski 1927: 98–99)

Z pewnością uznanie budzi Polak Wojciech Brzozowski, sześciokrotny i aktualny mistrz świata windsurfingu (*he'e nalu makani*), wywodzącego się z tradycyjnego sportu hawajskiego *he'e nalu* (Kawainui Kāne 1997: 107).

Internauci mogą przeczytać *W poszukiwaniu raju utraconego, czyli Klaudi na Hawajach* (1997)³: „W ogóle Hawajczycy są bardzo życzliwymi ludźmi, wcale nie zepsutymi przez rzesze turystów i zostawiane przez nich pieniądze”.

W Polsce ukazało się kilka publikacji, których przedmiotem rozważań jest *huna* (Long 1982, 1982a, 1982b, 1993, 1998, Hulanicki 1993, Wingo 1997, Żądło 1998, King 2003), tj. system quasi-hawajskiej magii psychologicznej M.F. Longa (1890–1971). *Huna* w dawnych czasach nie była praktykowana przez Hawajczyków (Cunningham 2001: 207). Wyraz ten ma w hawajskim kilka znaczeń. Long wyzyskał jedno z nich: ‘tajemnica’, ‘tajemny’ i czerpał inspirację z Freuda, Junga i teozofii Bławatskiej (Berney 2000: 14).

Popularnonaukowy charakter ma *Polinezja – świat nieznan*y (Posern-Zieliński 1972). Godną uwagi relacją z pobytu na Hawajach jest dostępny w polskim przekładzie reportaż Francuza (Chegaray 1960).

Słowniki języka polskiego odnotowują dwa wyrazy hawajskie: *hula* jako taniec polinezyjski i *ukulele* jako czterostrunowy instrument muzyczny, podobny do gitary (Dubisz 2003, t. 2, s. 61 s.v. *hula*, 2003, t. 4, s. 974 s.v. *ukulele*)⁴. Wyrażenie *gitara hawajska*, będące popularnym polskim odpowiednikiem *ukulele*, pojawia się w piosenkach.

Drżą palmy wysmukle z południa dmie wiatr,
Hawajskie gdzieś słychać gitary,
Hawajska melodia upaja jak wiatr,
Hawajski w niej urok i czary⁵.

Internautom znany jest wyraz *Wikipedia* jako nazwa encyklopedii dostępnej w sieci komputerowej. Pierwszy człon *wiki* pochodzi z języka hawajskiego, postać zreduplikowana *wikiwiki* ma znaczenie ‘szybki’.

³ Zob. stronę internetową: <http://cis.art.pl/C-I-S/cis-INTERNET/POCZT/OPISY/hawajeA.html>.

⁴ Słownik ten podaje przy haśle *tabu* kwalifikator: <fr. *tabou*> (Dubisz 2003, t. 4, s. 754). Wyraz ten jednak pochodzi z polinezyjskiego języka tonga, w którym ma postać *tapu* (Schütz 1994: 80 i 84).

⁵ Pełny tekst cytowanej piosenki *Korsarze* dostępny jest w sieci: <http://www.spiewnik.pl/send.php?songid=30001>.

Wikipedia is described by its founder Jimmy Wales as “an effort to create and distribute a free encyclopedia of the highest possible quality to every single person on the planet in their own language”. It is created on the wikipedia.org website using a type of software called a “wiki”, from the Hawaiian *wiki wiki* (“quick”). Wales intends that *Wikipedia* should achieve a “*Brittanica* or better” quality and be published in print⁶.

Trudno jednak mówić o istnieniu jakiegogoś hawajskiego stereotypu Polski, choć warto podkreślić, że sama hawajska nazwa *Pōlani*⁷ (por. ang. *Poland*) sprzyja pozytywnemu nastawieniu, gdyż wyraz *pōlani*, pisany małą literą, oznacza ‘piękny, czysty’ (Pukui, Elbert 1999: 338), a są to cechy cenione nie tylko na Hawajach.

1.2. Przedmiot pracy

Polski nurt naukowych zainteresowań Oceanią rozpoczęli geolog i geograf Paweł Edmund Strzelecki (1797–1873), etnograf Jan Stanisław Kubary (1846–1896), antropolog Bronisław Malinowski (1884–1942) i Aleksander Lech Godlewski (1955, 1956, 1957, 1963, 1971). Językoznawczo najbardziej inspirujący okazał się B. Malinowski (Pisarkowa 1995, 1996, 1998, 1999, 1999a, 1999b, 1999c, 2000, 2000a, 2000b; Szczerbowski 2002)

Punktem wyjścia jest pogląd Bronisława Malinowskiego (1987: 54)⁸, że języka nie da się oddzielić od kultury:

Lingwistyka bez podstaw kulturowych musi zawsze być tylko domkiem z kart. W równym stopniu jest prawdą, że bez języka wiedza o jakimkolwiek aspekcie kultury jest niekompletna.

Praca składa się więc z dwóch tomów: językoznawczego i kulturoznawczego. Pierwszy z nich dotyczy języka hawajskiego (*‘ōlelo Hawai‘i*), drugi zaś – tradycji hawajskiej. Niniejszy tom składa się z trzech części: gramatyki języka hawajskiego, słownika hawajsko-polskiego i słownika polsko-hawajskiego.

Poza przedmiotem rozważań pozostaje język angielski używany na Hawajach i kreol hawajski (*‘ōlelo pa‘i ‘ai*, dosł. *hard taro speech*). Zwłaszcza ten ostatni wymaga odrębnych rozważań w świetle najnowszego tłumaczenia Nowego Testamentu *Da Jesus Book*⁹ i coraz silniejszego oddziaływania języka angielskiego. Przykładem jest zdanie *God, you our Fadda. You stay inside da sky*. Po polsku brzmi ono *Ojciec nasz, który jesteś w niebie*¹⁰. Pozyteczne dane przedstawia tabela, z której wynika, że w przytoczonych dwu zdaniach kreolskich szyk wyrazów typowy jest dla hawajskiego, słownictwo zaś, choć brzmieniowo zniekształcone, jest angielskie.

⁶ <http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia> – „*Wikipedię* określa jej założyciel Jimmy Wales jako «próbę stworzenia i udostępnienia bezpłatnej encyklopedii o najwyższej możliwej jakości każdej osobie na planecie w jej języku ojczystym». Powstaje ona na stronie wikipedia.org dzięki rodzajowi oprogramowania zwanego *wiki*, z hawajskiego *wiki wiki* (‘szybki’). Wales chce, żeby *Wikipedia* dorównywała encyklopedii *Brittanica* lub była lepsza i ukazała się drukiem”.

⁷ Wyraz *Pōlani* w zależności od kontekstu może znaczyć także ‘polski’, ‘Polak’ i ‘Polka’.

⁸ Oryginał ukazał się w 1935 roku.

⁹ Książka ukazała się w 2000 roku nakładem Wycliffe Bible Translators. Zob. <http://gc2003.episcopalchurch.org/episcopal-life/01dec/book.html>.

¹⁰ Zob. hawajską wersję w rozdz. 4.3.

Język hawajski	<i>Maika 'i kēia pāpa 'i. 'Olu 'olu kēlā kaikamahine.</i>
Kreol hawajski	<i>Good, dis crab. Nice, dat girl¹¹.</i>
Język angielski	<i>This crab is good. That girl is nice.</i>

Najbliżej spokrewniony z hawajskim jest język Markizów zwany markizański¹² (Dordillon 1931, Zewen 1987, Lynch 2002).

Język markizański	Język hawajski	Język polski
<i>'O</i>	<i>'O</i>	–
<i>ai</i>	<i>wai</i>	'kto'
<i>teia</i>	<i>kēia</i>	'to'
<i>'O ai teia?</i>	<i>'O wai kēia?</i>	'Kto to jest?'

Część druga pracy dotyczy przede wszystkim hawajskiej literatury ustnej, jej najbardziej typowych gatunków, jak np. przysłowie, bajka, baśń, legenda, mit, pieśń. Dostępne w języku polskim *Legendy hawajskie* (Colum 1977) nie są tłumaczeniem z hawajskiego, lecz z angielskiego, i nie opracowania, lecz przekładu¹³.

1.3. Korpus tekstów

Korpus tekstów hawajskich tworzą:

1) legendy zebrane przez Abrahama Fornandera (Elbert 1959):

- Kaao no Punia* (Legenda o Puni)
- Kaao no Iwa* (Legenda o Iwie)
- He Moolelo no Kawelo* (Legenda o Kawelo)
- Ka Moolelo no Umi* (Legenda o Umi)
- Kaao no Pupukea* (Legenda o Pupukea)
- Kaao no Kamapuaa* (Legenda o Kamapuaa)
- Kaao no Halemano* (Legenda o Halemano)

2) książki historyczne:

- Ke Kamāli 'iwahine Bernice Pauahi Bishop* (Williams 1995)
- 'O Kamehameha Nui* (Williams 1996)
- 'O Kamehameha III: Kauikeaouli* (Cachola 2004)
- 'O Kamehameha V: Lot Kapuāiwa* (Comeau 1997)
- 'O Lili 'uokalani* (Lowe 1994)
- 'O Lunalilo* (Galuteria 1994)

3) atlas geograficzny: *Puke Palapala 'Āina o Hawai 'i na ka Haumāna* (Juvik, Paradise, Juvik 2000)

¹¹ Snakenberg 1988: x.

¹² Liczba rodzimych użytkowników języka markizańskiego nie przekracza 6000 (Majewicz 1989: 96). Język ten, używany na Markizach (część Polinezji Francuskiej), ma rodzimą nazwę *Te 'Eo 'Enana* (dosł. 'język ludzi').

¹³ Książkę Columa kończy oryginał wiersza tongijskiego, którego autorem jest wódz Tafolo.

- 4) praca filologiczna o brzmieniu hawajskiej poezji śpiewanej (Donaghy 2003)
- 5) Biblia: *Ka Baibala Hemolele o ke Kauoha Kahiko a me ke Kauoha Hou* (1868)
- 6) hawajskie przysłowia i wyrażenia poetyckie (Pukui 1983)
- 7) piosenki dla dzieci: *Pai ka Leo* (1989)
- 8) święte pieśni *hula* (Emerson 1999¹⁴)
- 9) obszerne zbiory pieśni i piosenek hawajskich dostępnych w sieci informatycznej:
 - 'Auhea Wale Ana 'Oe* ('Gdzie jesteś', tekst i melodia: Nakulula)
 - E Ō Mai* ('Odpowiedz mi', tekst i melodia: Keali'i Reichel)
 - E Ku'ulei* ('Ku'ulei', tekst: Kelila Morita & BB Shawn, melodia: BB Shawn)
 - Haleakalā* (KW) (tekst i melodia: autor nieznany)
 - Hawai'i Aloha* (tekst: Lorenzo Lyons, melodia: James McGranahan)
 - He Lei No Kamaile* ('Girlanda dla Kamaile', tekst i melodia: Puakea Nogelmeier)
 - Hilo Hanakahi* (KW) (tekst i melodia: autor nieznany)
 - Ka 'Anoi Pua O Uka* ('Umiłowany kwiat wyżynny', tekst i melodia: Kekoa Kekua-okalā'au'iliahi Paredes)
 - Kanaka Waiolina* ('Skrzypek', tekst i muzyka: Dennis Kamakahi)
 - Ka 'Opihi O Kanapou* ('Brzuchonóg Kanapou', tekst i melodia: Keali'i Reichel)
 - Ka Uluwehi O Ke Kai* ('Rośliny morza', tekst i melodia: Edith Kanaka'ole)
 - Lāna'i, He Manu Kīkaha* (KW) ('Lāna'i, szybujący ptak', tekst: Randie Kamuela Fong, melodia: Maxine Pua'ala Nu'uhiwa)
 - Maika'i Kaua'i* (KW) ('Dobra jest Kaua'i', tekst i melodia: autor nieznany)
 - Mālie's Song* (tekst i melodia: Keali'i Reichel)
 - Mele o Kaho'olawe* (KW) ('Pieśń Kaho'olawe', tekst i melodia: Harry Mitchell)
 - Moloka'i Waltz* (KW) ('Walc Moloka'i', tekst i melodia: Matthew Kane)
 - Nā Pua ka 'Ilima* (KW) ('Kwiaty O'ahu', tekst i melodia: Kau'i Zuttermeister)
 - Nematoda* ('Nicień', tekst i melodia: Puakea Nogelmeier)
 - Pua Hīnano* ('Kwiat pandanu', tekst i melodia: Puakea Nogelmeier)
 - Pūpū O Ni'ihau* (KW) ('Muszle Ni'ihau', tekst i melodia: rodzina Kanahale z Ni'ihau)
 - i inne
- 10) archiwalne zbiory opowiadań opublikowanych na przełomie wieku XIX i XX w hawajskojęzycznych gazetach i czasopismach, takich jak np. *Ke Au Hou* ('Nowa Era'), *Kā Lanakila* ('Zwycięstwo'), *Ka Lei Momi* ('Girlanda Perel'), *Ka Puuhonua*¹⁵ ('Azy!'), dostępnych w sieci informatycznej
- 11) teksty zamieszczone w materiałach dydaktycznych (Judd 1939, Kahananui i Anthony 1974, Snakenberg 1988, Wight 1992).

Nieocenioną pomocą są słowniki języka hawajskiego:

- 1) najobszerniejszy, bo obejmujący blisko 30 000 haseł, *Hawaiian Dictionary* (Elbert, Pukui 1999)
- 2) słownik dydaktyczny (5000 haseł) *Illustrated Hawaiian Dictionary* (Wight 1997)
- 3) *Māmaka Kaiāo* (2003) zawierający najnowsze słownictwo hawajskie (zarówno potoczne, jak i naukowe) z lat 1987–2000 (6000 haseł)
- 4) słownik 4000 hawajskich i angielskich nazw geograficznych na Wyspach Hawajskich (Pukui, Elbert, Mookini 1976).

¹⁴ Pierwodruk w roku 1909.

¹⁵ We współczesnej ortografii: *Ka Pu'uhonua*.

1.4. O Hawajach

Rodzimą nazwą Wysp Hawajskich jest *Ka Pae 'Āina O Hawai'i Nei*. Archipelag ten składa się ze 132 wysp, raf i mielizn rozciągających się na odległość 1523 mil (2451 km) i zajmujących powierzchnię 6425 mil kwadratowych (16 642 km²). Najważniejsze z nich przedstawia tabela.

Wyspa	Miasto ¹⁶	Kolor	Symbol ¹⁷	Historyczny wódz	Góra
Ni'ihau	Pu'uwai	biały	lei pūpū	Kahelelani	Pāni'au
Kaua'i	Līhu'e	purpurowy	lei mokihana	Manokalanipō	Wai'ale'ale
O'ahu	Honolulu	żółty	lei 'ilima	Kākuhihewa	Ka'ala
Moloka'i	Kaunakakai	zielony	lei kukui	Lanikāula	Kamakou
Lāna'i	Lāna'i City	pomarańczowy	lei kauna'oa kahakai	Kaululā'au	Lāna'ihale
Kaho'olawe	— ¹⁸	szary	lei hinahina	—	Luamakika
Maui	Wailuku	różowy	lei lokelani	Pi'ilani	Haleakalā
Hawai'i	Hilo	czerwony	lei lehua	Keawe	Mauna Kea ¹⁹

Polinezyjczycy przybyli na Hawaje z Markizów i być może z Tahiti 2000 lat temu (Kāne 1997: 11). Z historią Królestwa Hawajskiego można się zapoznać przede wszystkim dzięki trzynomowej pracy, której autorem jest Ralph S. Kuykendall (1947, 1953, 1967). Tu ograniczam się do listy najważniejszych dat²⁰.

- 18 I 1778 przybycie na archipelag kapitana Cooka²¹
- 1778–1854 powstanie i transformacja królestwa
 - 1754–1782 władca wyspy Hawai'i Kalani'ōpu'u
 - 1782–1819 król Kamehameha I Wielki
 - 1819–1824 król Kamehameha II (Liholiho)
 - 1824–1833 regencja Ka'ahumanu
 - 1833–1854 król Kamehameha III (Kauikeaouli)
- 1854–1874 dwadzieścia krytycznych lat
 - 1854–1863 król Kamehameha IV
 - 1863–1872 król Kamehameha V (Lot)
 - 1872–1873 król Lunalilo
- 1874–1893 dynastia Kalākua
 - 1874–1891 król Kalākau
 - 1891–1893 królowa Lili'uokalani

¹⁶ Podaję tylko największe miasto na danej wyspie.

¹⁷ Każdą wyspę symbolizuje odmienna girlanda kwiatów. Jedynie dla wyspy Ni'ihau charakterystyczny jest naszyjnik z muszelek.

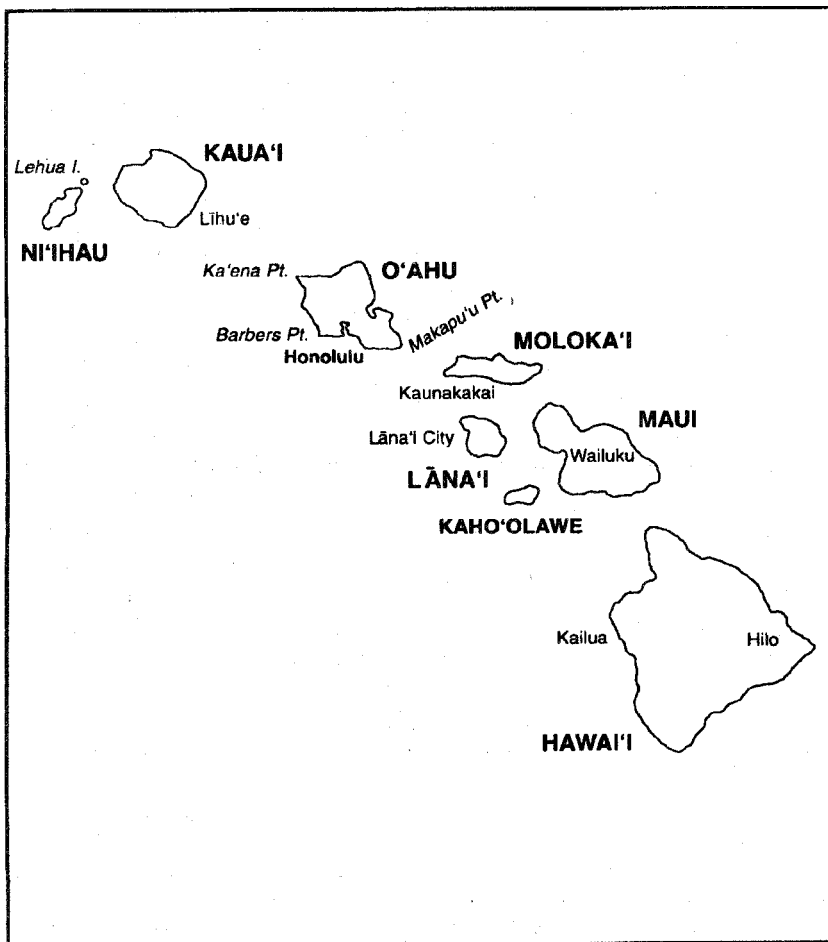
¹⁸ To wyspa niezamieszkała.

¹⁹ Mauna Kea, najwyższa góra Wysp Hawajskich, ma 4205 metrów wysokości.

²⁰ Informacje o historii Hawajów zawiera część kulturoznawcza pracy.

²¹ Nazwisko *Cook*, wymawiane po hawajsku *Kuke*, pierwotnie nie wywoływało u Hawajczyków skojarzeń z gotowaniem, lecz z trącaniem łokciem, pchaniem się czy rozpychaniem, później do tych negatywnych konotacji doszły jeszcze podatki (por. *uku i nā kuke* 'placić podatki').

- 1893 obalenie królowej Lili‘uokalani
- 1898 aneksja Hawajów przez USA
- 1900 Hawaje jako terytorium zależne USA
- 7 XII 1941 atak japońskich samolotów na amerykańską bazę Pearl Harbor na O‘ahu
- 1959 Hawaje 50. stanem USA
- 1994 powrót bezludnej wyspy Kaho‘olawe do stanu Hawaje (przedtem była ona celem bombardowań wojsk USA).

Wyspy Hawajskie (Schütz 1995: 44)

1.5. Hawajski – język zagrożony?²²

Wyważonej odpowiedzi na postawione pytanie udzielił Albert J. Schütz (1995: 57) w rozdziale zatytułowanym „Przyszłość języka hawajskiego”:

²² Zob. artykuł *Języki bez państwa – śmierć czy przetrwanie?* (Stanulewicz 2003).

Late in the nineteenth century and through the first half of the twentieth, a number of developments (competition from English, reduction in the Hawaiian population, annexation by the United States and policy decisions by the Department of Education) resulted in a drastic drop in the number of native Hawaiian speakers. Some estimate the figure today to be as low as one thousand – and many of those are elderly. In the last two decades, however, a renaissance in language and culture has stopped, or at least slowed down, Hawaiian's slide toward extinction²³.

Dawniej hawajski był językiem, którym władały wszystkie grupy etniczne urodzone na Hawajach. Imigranci często mówili łamanym hawajskim, zwanym *pa'i'ai*, pierwotnie był to pidżyn, który obecnie określa się terminem kreol hawajski. Po obaleniu Królestwa Hawajskiego w 1893 mówienie po hawajsku było zabronione, w szkołach bezwzględnie obowiązywał zakaz posługiwania się tym językiem. Bolesne wspomnienia tamtych wydarzeń głęboko wyryły się w pamięci Mary Kaweny Pukui²⁴ (urodzonej w 1895).

Kawena was enrolled as a boarding student at Kawaiahao Seminary (now Mid-Pacific Institute) in Mānoa Valley. It was there that Kawena was punished one day for speaking Hawaiian to a new student who was having difficulty understanding English. She never forgot the incident and the Wiggins did not send their daughter back to school to next term. They wanted Kawena to be fluent in both Hawaiian and English²⁵. (Williamson 1983: xii)

Wtedy w *pa'i'ai* słownictwo hawajskie było coraz bardziej wypierane przez angielskie. W latach 1900–1920 dzieci, które nie były pochodzenia angielskiego (a więc przede wszystkim dzieci hawajskie), przyjęły *pa'i'ai* za swój język. Po roku 1920 hawajskim biegle władały dzieci na małej wyspie Ni'ihau i nieliczne dzieci wychowywane przez dziadków na pozostałych wyspach archipelagu.

Hawajskiemu przywrócono status języka oficjalnego dopiero w 1978 (Hawai'i State Constitution, Article XV-4; Hawai'i Revised Statues, Section 1–13), a restrykcje dotyczące języka hawajskiego w szkołach państwowych zostały zniesione w roku 1986 (Hawai'i Revised Statues, Section 298)²⁶. W połowie lat dziewięćdziesiątych czeki wypisywane po hawajsku przyjmowano już w miejscowych sklepach, mimo że niewielu ich właścicieli mówi dziś po hawajsku²⁷.

W 1987 roku Hawaii State Board of Education Actions zatwierdził pilotażowy projekt nauczania języka hawajskiego metodą immersji²⁸ w przedszkolach i w klasie pierw-

²³ „Pod koniec wieku XIX i w ciągu pierwszej połowy XX kilka wydarzeń (rywalizacja z angielskim, zmniejszenie ludności hawajskiej, wcielenie przez USA i decyzje polityczne Departamentu Edukacji) doprowadziły do drastycznego spadku liczby rodzimych użytkowników języka hawajskiego. Niektórzy obliczają w przybliżeniu, że dzisiaj liczba ta spadła do tysiąca osób – większość spośród nich to ludzie starsi. Jednakże w ciągu ostatnich dwu dekad odrodzenie języka i kultury zatrzymało lub przynajmniej spowolniło wymieranie hawajskiego”.

²⁴ W języku hawajskim nazwisko to ma postać Pūku'i.

²⁵ „Kawenę zapisano do szkoły z internatem Kawaiahao Seminary (obecnie Mid-Pacific Institute) w Mānoa Valley. To właśnie tam Kawena była ukarana pewnego dnia za mówienie po hawajsku do nowej uczennicy, która miała trudności z rozumieniem angielskiego. Ona nigdy nie zapomniała tego wydarzenia i Wigginowie nie posłali córki z powrotem do szkoły na następny semestr. Oni chcieli, żeby Kawena biegle władała zarówno hawajskim, jak i angielskim”.

²⁶ <http://www.k12hi.US/~kaiapuni/history.html>.

²⁷ <http://www//ahapuananaleo.org/OL.htm>.

²⁸ „Sedno sprawy tkwi w tym, że dziecko swój L1 dzieli ze wszystkimi innymi w klasie i jego kontakt z L2 jest taki sam, jak pozostałych. Zanurzenie polega na tym, że pierwsze dwa (czasem trzy) lata nauki odbywają się wyłącznie w L2, następnie przechodzi się do nauki w obu językach, tzn. jedne przedmioty nauczane są

szej. Program ten rozszerzono na klasę dwunastą. W 1999 roku zakończyło szkołę w języku hawajskim pierwszych 11 uczniów: 6 w Ke Kula 'O Ānuenu na O'ahu i 5 w Ke Kula 'O Nāwahīokalani'ōpu'u w Hilo.

Ideę zachowania języka hawajskiego jako żywego wśród dzieci służy 'Aha Pūnana Leo (the Hawaiian language immersion school). Sam wyraz 'aha' oznacza 'zebranie', *pūnana* – 'gniazdo', a figuratywnie – 'dom', *leo* – 'głos, melodia, brzmienie, mówić, wydawać brzmienie'. *Nā Pūnana Leo* można oddać w polszczyźnie jako 'gniazda językowe'.

Pomysł przejęto od wspólnoty maoryjskiej w Nowej Zelandii (Schütz 1995: 57). W 1982 roku Tāmami Reedy, jeden z maoryjskich studentów, poinformował Larry'ego Kimurę o powstaniu *Kōhanga Reo*²⁹, ruchu gniazd językowych w Nowej Zelandii, którego celem jest ocalenie języka maoryjskiego.

Metoda polegała na stworzeniu dzieciom w wieku przedszkolnym takich warunków, w których używany byłby tylko język maoryjski. Zatem dzieci miały możliwość obcowania z biegłymi użytkownikami maoryjskiego. Dzięki owej informacji rok później w 1983 powstał hawajski odpowiednik *Kōhanga Reo* o nazwie 'Aha Pūnana Leo. Pierwszym przewodniczącym został Larry Kimura, który obecnie jest przewodniczącym Hawajskiego Komitetu Leksykalnego. Gdy ruch rozpoczął swoją działalność, zaledwie 50 dzieci w wieku poniżej 18 lat biegle władało językiem hawajskim i według danych szacunkowych było 2000 rodzimych użytkowników języka hawajskiego, większość z nich miała już ponad 70 lat. Warto tu przypomnieć, że w 1778 roku, gdy James Cook przybył na Hawaje, językiem hawajskim posługiwało się od urodzenia ponad 200 tysięcy osób.

Obecnie jedyną wyspą, której wszyscy mieszkańcy mówią od urodzenia po hawajsku, jest Ni'ihau. Dane spisu ludności³⁰ przedstawia tabela.

	1960	1970	1980	1990	2000
Ni'ihau	254 osób	237 osób	226 osób	230 osób	160 osób

W ciągu ostatnich 40 lat ludność wyspy zmniejszyła się więc o 94 osoby, czyli o ponad połowę, podczas gdy liczba ludności całego stanu wzrosła niemal dwukrotnie: z 632 772 osób w 1960 do 1 211 537 osób w roku 2000.

Zaskakująca może się wydawać na Wyspach Hawajskich liczba 8872 osób w wieku powyżej 5 lat, które w spisie powszechnym z 1990 roku podały, że w domu mówią po hawajsku. Ponadto 2051 osób w Kalifornii udzieliło tej samej odpowiedzi. Dane te komentuje Albert J. Schütz (1994: 380), stwierdzając, że liczby te niekoniecznie muszą się odnosić do rodzimych użytkowników języka. Pytanie ankiety nie pozwala rozstrzygnąć, czy osoby te posługują się wyłącznie hawajskim, czy też są to osoby, które nauczyły się lub obecnie uczą się hawajskiego w szkole. Być może odpowiedź dana rachmistrzom spisowym świadczy przede wszystkim o tym, że osoby te chcą, aby uznano je za Hawajczyków i aby także myślano, że mówią po hawajsku.

Najbardziej wiarygodny jest pogląd, że liczba rodzimych użytkowników języka hawajskiego nie przekracza tysiąca osób (Schütz 1995: 57).

w L1, inne w L2, przy czym zmienia się język nauczania konkretnego przedmiotu, np. matematyki z roku na rok" (Kurcz 2000: 179).

²⁹ W języku maoryjskim *kōhanga* oznacza 'gniazdo', a *reo* – 'język'.

³⁰ <http://www.hawaii.gov/dbedt/census2k/pltable2.html>.

It must be conceded that, despite the best efforts of Hawaiian activists, the future of the Hawaiian language is bleak³¹. (Lynch, Ross, Crowley 2002: 31–32)

Żaden język – jak słusznie podkreśla A.J. Schütz (1995: 58) – nie przetrwa w próżni. Ostatnio daje się zauważyć wzrost zainteresowania tradycyjnym tańcem *hula*, którego można się uczyć w szkołach zwanych *nā hālau* ‘szkoły hula’. Stwarzają one możliwość spotkań i mówienia po hawajsku. Nauka tańca *hula* odbywa się w tym właśnie języku.

Rozpowszechnianiu hawajskiego nie tylko na Wyspach Hawajskich sprzyja sieć informatyczna. Strona internetowa języka hawajskiego ma adres: <http://hawaiianlanguage.com>.

Godną uwagi jest również witryna: <http://www.hookele.com/kuhikuhi/hawaii.html>. Rozrasta się Hawajska Biblioteka Elektroniczna: (http://ulukau.olelo.hawaii.edu/books_haw.php). Jej nazwa *Ulukau*, etymologicznie znaczy ‘umiejscowiona inspiracja’.

1.6. Hawajski Komitet Leksykalny (*Kōmike Hua‘ōlelo*)

Zadaniem Hawajskiego Komitetu Leksykalnego *Kōmike Hua‘ōlelo*, który powstał w 1987 roku, jest tworzenie wyrazów odnoszących się do pojęć i kultury materialnej, których przodkowie nie znali. Wszyscy członkowie są rodzimymi użytkownikami języka hawajskiego, większość z nich to osoby w starszym wieku³². Nowe wyrazy hawajskie zawarte są w słowniku *Māmaka Kaiaoa* (2003). Przy tworzeniu słownictwa obowiązują 10 zasad:

1. Dokonywanie minimalnych zmian w wyrazie, które już odnotowuje słownik.
2. Zapis wyrazu, którego używają rodzimi użytkownicy języka, a którego nie odnotowuje słownik.
3. Stosowanie reduplikacji istniejącego wyrazu w celu modyfikacji czy rozszerzenia znaczenia.
4. Dodawanie przedrostka lub przyrostka do istniejącego wyrazu.
5. Wyjaśnienie znaczenia słowa czy terminu za pomocą wyrazów hawajskich.
6. Łączenie wyrazów w celu utworzenia nowego wyrazu.
7. Łączenie wyrazów, spośród których przynajmniej jeden jest skracany.
8. Rozszerzenie znaczenia wyrazu, który jest już odnotowany w słowniku, albo nadawanie istniejącemu słowu nowego znaczenia.
9. Użycie wyrazu lub części wyrazu innego języka polinezyjskiego bez zmiany znaczenia lub z nieznaczną modyfikacją semantyczną.
10. Dostosowanie wyrazu czy terminu niepolinezyjskiego do pisowni hawajskiej.

³¹ „Trzeba stwierdzić, iż mimo najlepszych wysiłków hawajskich aktywistów przyszłość języka hawajskiego jest ponura”.

³² Obecny skład Hawajskiego Komitetu Leksykalnego (*Māmaka Kaiaoa* 2003: xv) jest następujący: 1. Larry Kimura (przewodniczący, *Ka Haka ‘Ula O Ke‘elikōlani ma Hilo*), 2. Hōkūlani Cleeland (redaktor słownika „*Māmaka Kaiaoa*”, *Ke Kula Ni‘ihau O Kekaha ma Kau‘ai*), 3. Kamaui Aiona (reprezentuje społeczność Maui), 4. Lōkahi Antonio (*Ke Kulanui Kaiāululu O Maui*), 5. Keoni Kelekolio (*Ka Haka ‘Ula O Ke‘elikōlani*), 6. Kaliko Trapp (*Ke Kula O Nāwahīokalani‘ōpu‘u ma Kea‘au*), 7. Ipo Wong (*Ke Kulanui O Hawai‘i ma Mānoa*) i 8. Laiana Wong (*Ke Kulanui O Hawai‘i ma Mānoa*).

1.7. Uwagi o ortografii hawajskiej

Język hawajski jest językiem pisanym dopiero od lat dwudziestych XIX wieku. Pierwsza książka hawajska ukazała się w 1822 roku, a rok później wydano 40 hymnów. Jednak dopiero w 1826 ustalono liczbę liter alfabetu³³. Trudności dotyczyły oznaczenia spółgłosek, albowiem w hawajskim występują warianty fonemów, które w innych językach traktuje się jako odrębne fonemy. Przykładem jest /k/ z alofonami [k] i [t], /l/ z alofonami [l] i [r], a także /w/ z alofonami [w³⁴] i [v]. Warianty te w zależności od regionu mają charakter fakultatywny albo kombinatoryczny. Uznano za litery *k*, *l*, *w*. Nie włączono do alfabetu *t*, *r*, *v*.

Niekiedy podnoszona jest kwestia, czy misjonarze, którzy ustalili alfabet, nie zubożyli języka hawajskiego. Pogląd ten zdaje się sugerować Peter H. Buck (1983: 200):

Pewna polinezyjska niewiasta zapytała mnie – gdy opuszczałem Muzeum Bishop – *Hele 'oe i ke kaona?* (Czy idziesz do *kaona*?). „A cóż to takiego *kaona*?” – zapytałem, choć dobrze wiedziałem, o co jej chodzi. „Miasto” – odpowiedziała. – „Właśnie w ten sposób wymawiamy to po hawajsku”. „Ale dlaczego nie mówisz *taone*?” – zapytałem. – „W taki sposób wymawiają to Maorysi, a poza tym *taone* jest w brzmieniu bliższe angielskiemu słowu *town* (miasto) aniżeli *kaona*”. Wysłuchawszy mnie, odpowiedziała: – „Jakże mogę tak mówić, skoro w hawajskim alfabecie nie ma litery *t*”.

Okazuje się jednak, że np. litera *k* nie przyczyniła się do zaniku głoski *t* na wyspie Ni'ihau.

Większość tekstów hawajskich napisanych przed drugą wojną światową nie zawiera żadnego symbolu oznaczającego zwarcie kraniowe czy długość samogłoski. Znacznie utrudnia to tłumaczenie tekstów i analizę etymologiczną (Elbert, Pukui 1999: 11). Dawniej jednakowo zapisywano *pau* 'skończony', *pa'u* 'sadza', *pa'ū* 'wilgotny', *pā'ū* 'spódnica (kobiety, noszona do jazdy konno)'. Zaimki dzierżawcze *ko'u* 'mój' i *kou* 'twój' miały tę samą postać graficzną: *kou*.

W nowszych publikacjach w języku hawajskim stosuje się znak ' oznaczający zwarcie kraniowe³⁵. Jego hawajską nazwą jest *'okina*. Natomiast długość sylaby zaznacza się makronem, czyli poziomą kreską nad literą oznaczającą samogłoskę. Znak ten Hawajczycy nazywają *kahakō*.

Rozbieżności ortograficzne dotyczą obecnie pisowni łącznej i rozdzielnej (Por. dane zawarte w tabeli).

	Pukui, Elbert 1999 [1986]	Wight 1997	Māmaka Kaiāo 2003
'on, ona, ono'	<i>'oia</i>	<i>'o ia</i>	<i>'o ia</i>
'komputer'	<i>lolo uila</i>	<i>lolouila</i>	<i>lolouila</i>

³³ Obszerne rozważania o kształtowaniu się ortografii przedstawia Albert J. Schütz (1994).

³⁴ Chodzi tu o u niezgłoskotwórcze.

³⁵ Znak ten pojawiał się przekładzie biblijnym, ale zazwyczaj pełnił inną funkcję: sygnalizował elizję, por. biblijne *i ka ninau ana'e* i współczesne *i ka ninau 'ana a'e* 'pytania'. Zob. rozdz. 2.1.5. Łączenie międzywyrazowe.

1.8. Kolejność liter alfabetu hawajskiego

Najnowszy słownik hawajski (*Māmaka Kaiao* 2003: xxi) podaje układ haseł według następującej kolejności liter alfabetu: a e o i o u h k l m n p w ‘. Niestandardowymi literami, występującymi w zapożyczeniach są: b c d f g j q r s t v x y z. W dołączonym na końcu książki słowniku hawajsko-polskim przyjęłem kolejność liter za *Hawaiian Dictionary* (Pukui, Elbert 1999): a b (⇒ p) d (⇒ k) e f (⇒ p) g (⇒ k) h i j (⇒ i, ⇒ k) k l m n o p r (⇒ l) s (⇒ k) t (⇒ k) u v (⇒ w) z (⇒ k).

Na standardowy alfabet hawajski składają się litery „rodzime”, zwane *nā huapalapala ‘ōiwi*, i litery obce *nā huapalapala paipala* (dosł. litery biblijne).

nā huapalapala ‘ōiwi
litery rodzime

A	[‘ā]
E	[‘ē]
I	[‘ī]
O	[‘ō]
U	[‘ū]
H	[hē]
K	[kē]
L	[lē]
M	[mē]
N	[nē]
P	[pē]
W	[we]
‘	[‘okina]

nā huapalapala paipala
litery biblijne

B	[bē]
C	[sē]
D	[dē]
F	[fā]
G	[gā]
J	[iota]
Q	[kopa]
R	[rō]
S	[sā]
T	[tī]
V	[wī]
X	[kesa]
Y	[ieta]
Z	[zeta]

Każda litera oznaczająca samogłoskę może być pisana z makronem, tj. znakiem długości.

Ā	[‘ā kō]
Ē	[‘ē kō]
Ī	[‘ī kō]
Ō	[‘ō kō]
Ū	[‘ū kō]

Litery (oznaczające samogłoski) bez makronu czyta się *kō ‘ole*, np. *a* [‘ā kō ‘ole]. We wszystkich słownikach hawajskich wyrazy zaczynające się od *a* i *ā* figurują pod *a*, analogicznie: *e* i *ē* pod *e*, *i* oraz *ī* pod *i*, *o* i *ō* pod *ō*, *u* i *ū* pod *u*.

2. JEZYK HAWAJSKI

2.1. Fonologia¹

Badania nad fonologią języka hawajskiego rozpoczęła właściwie dopiero Helene Luise Newbrand w nieopublikowanej pracy „A Phonemic Analysis of Hawaiian”, obronionej na Uniwersytecie Hawajskim w Mānoa. Ceni ją Albert J. Schütz (1994: 280): „Newbrand’s excellent study of Hawaiian phonetics and phonemics” ‘doskonałe studium hawajskiej fonetyki i fonemiki’. Ostatnie słowo *fonemika* wskazuje na inspirację autorki publikacją K.L. Pike’a (1947). Wokalizmowi hawajskiemu poświęcił obszerny artykuł wspomniany już Albert J. Schütz (1981).

2.1.1. Inwentarz fonemów

Jednym z najbardziej rozpowszechnionych mitów językowych jest przekonanie, że hawajski pod względem liczby fonemów jest niemal najuboższym językiem świata. Paradoksalnie błędną liczbę fonemów podaje książka, zwalczająca właśnie mity językowe (Bauer, Trudgill 1998: 53):

Hawaiian has thirteen distinctive sounds (‘phonemes’ in linguistic terminology), of which eight are consonants and five are vowels. Since the language also has strict rules about the syllable structure (almost all syllables have to consist of one consonant and one vowel in that order), the total number of possible syllables in the language is only 162².

W rzeczywistości jednak w języku hawajskim jest nie 5, lecz 10 fonemów otwartych (/a/, /e/, /i/, /o/, /u/, /ā/, /ē/, /ī/, /ō/, /ū/), albowiem długość jest cechą dystynktywną. Konsekwentnie zaznacza się ją graficznie makronem, czyli poziomą kreską nad literą, dopiero od około pięćdziesięciu lat.

/a/ vs. /ā/	<i>mala</i> ‘ból’ vs. <i>māla</i> ‘ogród’
/e/ vs. /ē/	<i>e</i> ‘przez’ vs. <i>ē</i> ‘niestety’
/i/ vs. /ī/	<i>i</i> ‘karłowaty’ vs. <i>ī</i> ‘ciasny’ vs. <i>īī</i> ‘kwaśny’
/o/ vs. /ō/	<i>hio</i> ‘powiewać’ vs. <i>hiō</i> ‘pochyłać się’
/u/ vs. /ū/	<i>pa</i> ‘u’ sadza’ <i>paū</i> ‘wilgotny’

¹ Por. hawajskie terminy: *kākaileo* [kā.kai.leo] ‘fonologia’, *hualeo* ‘fonem’, *puana hualeo* [punana.hua.leo] ‘alofon’, *woela* ‘samogłoska’, *huēwoela* [huē.woela] ‘dyftong’, *koneka* ‘spółgłoska’.

² „Hawajski ma trzynaście głosek dystynktywnych (‘fonemów’ w terminologii językoznawczej), spośród których 8 to spółgłoski, a 5 to samogłoski. Skoro język ten ma ścisłe reguły dotyczące struktury sylaby (prawie wszystkie sylaby muszą się składać z jednej spółgłoski i jednej samogłoski w tej właśnie kolejności), całkowita liczba wszystkich sylab w hawajskim wynosi zaledwie 162”.

Odrębną kwestią są dyftongi, których liczba w hawajskim wywołuje kontrowersje wśród badaczy. Wszyscy są jednak zgodni co do tego, że są nimi z pewnością *ai*, *ae*, *au*, *ao*, *ei*, *eu*, *oi*, *ou*. Jako dyftong traktuje *iu* Albert Schütz (1995: 18). Por. *niu* ‘kokos’, *māka’ikiu* ‘detektyw’, ‘*iu* ‘tabu izolujące’. Nie wymieniają go Elbert i Pukui (1999: 15), dlatego też nie wyodrębniłem go we wcześniejszej publikacji (Szczerbowski 2002: 248). Za dyftongi w hawajskim niektórzy uważają także *āe*, *āi*, *āo*, *āu* (Donaghy 2003: 84). W dyftongach hawajskich akcent pada na pierwszą samogłoskę. Jest to kryterium prozodyczne pozwalające odróżniać dyftongi od połączeń dwu głosek. Por. *lio*³ ‘koń’ i *liōna* ‘lew’, *hiu* ‘rzucić’ i *piūla* ‘wyczerpany’, *mōa* ‘kurczę’ i *mōana* ‘otwarte morze’, *hūe* ‘tykwa’ i *hūelo* ‘ogon’, *ui* ‘pytać’ i *huīla* ‘koło’ (Newbrand 1951: 17). Kryterium to jednak nie jest wystarczające. Ani Newbrand, ani Elbert i Pukui nie traktują *oe* jako dyftongu, mimo zestawienia ‘*oe* ‘ty’ i *koēna* ‘reszta’.

W języku hawajskim zgodnie wyróżnia się 8 fonemów zamkniętych (/p/, /k/, /ʻ/, /h/, /l/, /m/, /n/, /w/). Zwarcie kraniowe pozwala różnicować znaczenie, por. *ko* ‘u ‘twój’ i *kou* ‘twój’.

Fonem /w/ może występować w postaci dwóch wariantów: niezgłoskotwórczego *u* lub *v*. Pierwszy z nich jest w polskiej ortografii zapisywany literą *ł* (por. *bulka*), drugi zaś – literą *w* (por. *plewy*). Artykulacja fonemu /w/ zależy od regionu: na Ni’ihau i Kaua’i spotyka się zawsze *u* niezgłoskotwórcze, podczas gdy na wyspie Hawa’i wymawia się [v], wtedy gdy to jest dozwolone. Obligatoryjnie *w* wymawia się jak [v] po [i] oraz [e], a fakultatywnie w nagłosie⁴ i po [a]. Obligatoryjna wymowa *w* jako *u* niezgłoskotwórczego jest przed [u] oraz [o].

Fonem /k/ może być realizowany nie tylko spółgłoską [k]. W dialekcie używanym na wyspie Ni’ihau niekiedy obserwuje się wymowę [t] zamiast [k].

Standardowy hawajski	Dialekt ni’ihau
<i>makuahine</i> ‘matka’	<i>matuahine</i>
<i>hiki</i> ‘można’	<i>hiti</i>
<i>kākou</i> ‘my’	<i>kātou</i>
<i>kahakai</i> ‘plaża’	<i>kahatai</i>

Obowiązuje reguła, według której w wyrazach zapisywanych dwiema literami *k*, np. *kākou* czy *kahakai*, pierwszą z nich wymawia się [k], drugą zaś [t] (Elbert, Pukui 1999: 24). Hawajczycy z Maui i Moloka’i wymawiają [t] po [i] (Elbert, Pukui 1999: 24).

Standardowy hawajski	Dialekt maui i moloka’i
<i>laiki</i> ‘ryż’	<i>Laiti</i>
<i>’ike</i> ‘wiedzieć’	<i>’ite</i>
<i>maika’i</i> ‘dobry’	<i>maita’i</i>
<i>makahiki</i> ‘rok’	<i>makahiti</i>

W niektórych wyrazach niezależnie od dialektu wymawia się [t], a nie [k]. Przykładem jest *tūtū* ‘dziadek, babcia’. W kulturze hawajskiej dziadkowie otaczani są ogromnym szacunkiem. Brzmieniowym przejawem owego szacunku jest wymowa *tūtū*, a nie *kūkū*.

³ Podkreślenie oznacza tu akcent.

⁴ Wielu starszych Hawajczyków woli wymawiać w nagłosie [v], gdyż artykulacja wymaga wtedy mniejszego wysiłku w porównaniu z *u* niezgłoskotwórczym (Kahanani, Anthony 1974: xvii).

H. Newbrand (1951: 79) zauważyła, że w roku 1950 jej informator, 83-letni mężczyzna, wymawiający [k], nigdy [t], na wspomnienie dawnych czasów wykrzyknął *maita'i!* *maita'i!* Wyborowi [t] lub [k] przypisuje M.A. Donne (1866: 86) alternatywę tradycja vs. współczesność:

I believe that, as a general rule, *t* is considered an old-fashioned letter in the Sandwich Islands, and *k* is looked upon as the modern one that has taken its place, except that *t* is still used in poetry⁵.

Charakterystyczną cechą wymowy osób z wysp Moloka'i i Lāna'i jest artykulacja *l* jak [n], np. *Nāna'i* zamiast *Lāna'i*, '*ene'ene* zamiast '*ele'ele* 'czarny', *hakanū* zamiast *haka-lū* 'milczący' (Elbert, Pukui 1999: 25–26).

Samogłoska *a* może ulegać redukcji, gdy występuje po niej *i* lub *u*. A.J. Schütz (1995: 18) w transkrypcji zapisuje ją symbolem [ə], por. *mai* [mɔi] 'tutaj, w tę' i *mau* [mɔu] 'ciąży stały'. Chodzi tu o samogłoskę, która występuje w angielskim słowie *come* zapisywanym fonetycznie zwykle [kʌm].

Do redukcji dochodzi również wtedy, gdy między owymi samogłoskami występuje spółgłoska, np. *pali* [pɔli] 'urwisko', *anu* [ənu], a także gdy w sąsiadujących sylabach występuje głoska zapisywana literą *a*, por. *mana* [mənə] 'moc' i *Ka'a'awa* [kə'ə'əvə] 'nazwa miejscowości'. Ponadto *a* zmienia się do [ə] zwykle w sylabach nieakcentowanych (Schütz 1995: 18–19).

Samogłoski hawajskie ulegają modyfikacjom w szybkim tempie mowy: *ai* ⇒ *ei*, *i*; '*a'o* ⇒ '*a'a*; '*a'a* ⇒ '*a* (Kinney 1956).

Wymowa zgodna z pisownią	Wymowa szybka
<i>laila</i> 'tam'	<i>leila, lila</i>
' <i>a'ole</i> 'nie'	' <i>a'ale</i>
<i>pua'a</i> 'świnia'	<i>pu'a</i>

Wymowa '*a'ole* jak '*a'ala*, powszechna w mowie potocznej, nie jest jednak spotykana w piosenkach ani odzwierciedlana w języku pisanym (Elbert, Pukui 1999: 59).

2.1.2. Niektóre zmiany fonetyczne w dialekcie ni'ihau

O odmienności dialektu ni'ihau decyduje jego izolacja, posługują się nim od urodzenia mieszkańcy wyspy Ni'ihau, która jest własnością rodziny Robinsonów. Praktycznie ogranicza to prowadzenie badań. W porównaniu ze standardowym hawajskim w dialekcie tym dochodzi do zaniku niektórych głosek. Przykładem jest *noho* '*ana* 'życie, utrzymanie'. Na wyspie Ni'ihau wymawia się *nooana*, czyli zanikają dwie spółgłoski: *h* i zwarenie krtańowe. Z kolei '*elua o'u tita* 'dwie z moich siostr' przyjmuje postać brzmieniową *elu a'u tita*. Podobnie zanika nagłosowe zwarenie krtańowe i *a*, natomiast *o* jest wymawiane jak *a*. Wreszcie *ho 'okahi lumi* 'jeden pokój' mieszkańcy Ni'ihau wymawiają *ho 'otaii lumi*, czyli zamiast *k* jest *t*, zanika *h*, pierwsze *i* ulega wydłużeniu (Elbert, Pukui 1999: 24).

⁵ „Wierzę, że z zasady *t* uznaje się na Wyspach Hawajskich za literę przestarzałą, a *k* traktuje się jako współczesną, zajmującą jej miejsce, oprócz poezji, w której nadal występuje”.

2.1.3. Akcent

W wyrazach hawajskich, które składają się z dwu lub trzech sylab akcent pada na przedostatnią sylabę, np. *māka*⁶ ‘oko’, *wahine* ‘kobieta’. Akcentowana jest także sylaba długa lub zawierająca dyftong (długi lub krótki): *lā* ‘słońce, dzień’, *āina* ‘posiłek, jedzenie’, *kēiki* ‘dziecko’. W wyrazach, które składają się z ponad 4 sylab, miejsce akcentu trudno określić, por. *‘ēlemakūle* ‘stary człowiek’ i *makūahine* ‘kobieta’. Przy ustalaniu miejsca akcentu w dłuższych wyrazach przyjmuje się, iż składają się one z dwu lub więcej jednostek, każda z nich jest akcentowana. Pojęcie *accent unit* ‘jednostki akcentowa’ wprowadził Schütz (1976) do opisu języka fidżyjskiego. Termin ten stosuje się także do opisu języka hawajskiego.

STRESS UNIT. A stretch of speech with one accent: in prosodic terms, a foot. (Pukui, Elbert 1999: xx)⁷

W *Hawaiian Dictionary* (Pukui, Elbert 1999) granicę między owymi jednostkami zaznacza się za pomocą kropki, np. *ele.makule*, *makua.hine*. Kropkę stosuje także *Māmaka Kaiao*, ale na średniej (*), a nie dolnej wysokości (.). Por. *kemi-kala* ‘chemiczny’, *kū-lohe-lohe* ‘naturalny’.

2.1.4. Intonacja

Jako termin językoznawczy stosuje się wyrażenie *ki'ina leo* (*Māmaka Kaiao* 2003: 88, 298). W mowie hawajskiej intonacja jest jedynym sposobem odróżniania pytań o rozstrzygnięcie od zdań oznajmujących. Por. *He puke kēia* ‘To jest książka’ i *He puke kēia?* ‘To jest książka?’. Dla zdania oznajmującego typowa jest intonacja opadająca:

Natomiast pytanie o rozstrzygnięcie charakteryzuje intonacja rosnąca, a właściwie opadająco-rosnąca⁸:

W intonacji hawajskiej spośród czterech wysokości tonów poziom 4 jest najwyższy, ale i najrzadszy.

⁶ Kreska pochyla oznacza tu akcent.

⁷ „JEDNOSTKA AKCENTOWA. Segment mowy z jednym akcentem: w prozodii – stopa”.

⁸ Kontury intonacyjne obu typów zdań podają za: Schütz 1995: 32.

2 3 1
Hele au i ka hale.
 Idę do domu.

2 3 3
He aha kēlā mea
 Co to za rzecz?

Dzięki badaniom eksperymentalnym nad akcentem i intonacją języka hawajskiego (Abe 1970) okazało się także, iż w pytaniu *Mahea kou wahi hānau?* ‘Gdzie jest miejsce twojego urodzenia?’ wszystkie sylaby mają średnią wysokość tonu, czyli 2, poza sylabą pierwszą *ma* na poziomie 1 i wzrostem wysokości tonu na końcowym *-u*.

2.1.5. Łączenie międzywyrazowe

Łączenie międzywyrazowe nazywa się po hawajsku *ka ho'ohui hua'ōlelo* ‘ana (Kahananui, Anthony 1974: 2). Gdy samogłoski w wygłosie jednego wyrazu i nagłosie następującego wyrazu są takie same, wtedy zanika jedna z nich, druga zaś ulega wydłużeniu według schematu:

$a + a = [ā]$, np. *aloha awakea* [alohāwakea] ‘dzień dobry (10.00–14.00)’
 $e + e = [ē]$, np. *‘oe e ala ai* [‘oēalāi] ‘budzisz się’
 $i + i = [ī]$, np. *mea iki ia* [meaikīa] ‘to drobiazg’
 $u + u = [ū]$, np. *ka ‘u uwaki* [ka‘ūwaki]⁹ ‘mój zegarek’

Zanik samogłoski następował również wtedy, gdy jedna z nich była krótka, a druga długa, albo też obie były długie.

inā au [ināu]
‘eha ā māua [‘ehā māua] ‘(my dwoje) mamy czworo’
wale nō ona makahiki [wale nōna makahiki] ‘ma tylko ... lat’

Rodzimi użytkownicy języka hawajskiego różnicują długość niektórych morfemów (*a, o, ma, na, no*) w zależności od tego, czy w nagłosowej sylabie następnego wyrazu jest sylaba długa czy krótka, por. *ma O‘ahu* ‘na [wyspie] O‘ahu’ i *mā Kīlauea*¹⁰ ‘na Kīlauea’, *nā ke ali‘i* ‘przez wodza, dla wodza’, *nā lākou* ‘przez nich, dla nich’ (Elbert, Pukui 1999: 20). Zwykle jednak nie stosuje się makronu nad tymi morfemami (*ā, ō, mā, nā*¹¹, *nō*).

2.1.6. Komentarz historyczny

Pochodzenie spółgłosek hawajskich przedstawia tabelarycznie Viktor Krupa (1975: 20). Zwarcie krtaniowe oznaczane jest tu pytajnikiem.

Prapolinezyjski	*p	*t	*k	*ʔ	*f	*w	*s	*h	*m	*n	*ŋ	*l	*r
Hawajski	k	k	ʔ	–	h, w	w	h	–	m	n	n	L	l

⁹ *W* oznacza tu *u* niezgłoskotwórcze. Wyraz *uwaki* pochodzi z ang. *watch*.

¹⁰ *Kīlauea* to nazwa czynnego wulkanu obok Mauna Loa.

¹¹ *Nā* to zaimek określony liczbą mnogiej.

Język prapolinezyjski jest zrekonstruowanym dialektem języka praoceanicznego¹², który z kolei wywodzi się z języka praaustronezyjskiego (Szczerbowski 2003: 229–245).

Hawajskie zwarcie kraniowe wywodzi się z praoceanicznego **k* i **g*.

poc. **waga* ⇒ haw. *wa'a* 'czołmo'

poc. **ikan* ⇒ haw. *i'a* 'ryba'

Zanik *n* w wyrazie **ikan* związany jest z bezwyjątkowym prawem otwartej sylaby w hawajskim.

Hawajskie *h* powstało z praoceanicznego **p*.

poc. **pulu* ⇒ haw. *hulu* 'włos na ciele'

poc. **pua* ⇒ haw. *hua* 'owoc'

poc. **api* ⇒ haw. *ahi* 'ogień'

Hawajskie *k* jest kontynuantem praoceanicznego **t*.

poc. **talo* ⇒ haw. *kalo* 'taro'

poc. **mata* ⇒ haw. *maka* 'oko'

Praoceaniczne **l*, **m* i **n* nie uległy modyfikacji w języku hawajskim.

poc. **lima* ⇒ haw. *lima* 'pięć'

poc. **manuk* ⇒ haw. *manu* 'ptak'

Hawajskie *l* może być także kontynuantem praoceanicznego **r*.

poc. **rua* ⇒ haw. *lua* 'dwa'

Z kolei **ñ* (zapisywane też jako **ñ*) przeszło w *n*.

poc. **poñu* ⇒ haw. *honu* 'żółw'

Niektóre spółgłoski praoceaniczne uległy zanikowi w języku hawajskim.

poc. **niuR* ⇒ haw. *niu* 'kokos'

poc. **raqan* ⇒ haw. *lālā* 'gałąź'

poc. **Rapi* ⇒ haw. *ahiahi* 'wieczór'

poc. **sapa* ⇒ haw. *aha* 'co' (w pytaniu)

poc. **sai* ⇒ haw. *wai* 'kto' (w pytaniu)

poc. **sira* ⇒ haw. *iwa* 'dziewięć'

poc. **jalan* ⇒ haw. *ala* 'ścieżka'

poc. **qate* ⇒ haw. *ake* 'wątroba'

poc. **quliñ* ⇒ haw. *uli* 'ster'

poc. **qujila* ⇒ haw. *uila* 'błyskawica'

poc. **qusan* ⇒ haw. *ua* 'deszcz'

2.2. Morfologia

2.2.1. Klasyfikacja części mowy

Autorzy najobszerniejszej gramatyki hawajskiej (Elbert, Pukui 1999: 43) przeprowadzają następujące rozróżnienia:

- rzeczowniki (*nouns*)
- czasowniki (*verbs*)

¹² Zob. rekonstrukcję słownictwa praoceanicznego (Ross, Pawley, Osmond 1998, 2003) oraz szkic gramatyki praoceanicznej (Lynch, Ross, Crowley 2002: 54–91).

- czasowniki rzeczownikowe (*noun-verbs*), powszechnie używane jako rzeczowniki bez nominalizatora ‘*ana*
- zamienniki (*substitutes*)
- zaimki osobowe (*pronouns*)
- zaimki wskazujące (*demonstratives*)
- zaimki dzierżawcze (*possesives*)
- zaimki pytajne (*interrogatives*)
- przyimki (*prepositions*)
- spójniki (*conjunctions*)
- liczebniki (*numerals*)
- wykrzykniki (*interjections*)
- idiomy (*idioms*), tj. wyrazy, które inaczej nie dają się zaklasyfikować.

Elbert i Pukui uznają za wyrazy jednostki, które tworzą każdą z wymienionych grup. Wyrazom zaś przeciwstawiają partykuły¹³ i afiksy. Dwa ostatnie nie są jednostkami lek-sykalnymi, gdyż ich znaczenia poza kontekstem nie można określić. Partykuły w odróżnieniu od afiksów są morfemami luźnymi. Hawajski zakres terminu *partykuła* odbiega od współcześnie stosowanego w językoznawstwie ogólnym, wyrosłym na językoznawstwie indoeuropejskim. Jako partykuły traktuje się bowiem rodzajniki (Elbert, Pukui 1999: 181), z tej racji, że w hawajskim są one morfemami luźnymi, a nie wyrazami.

Readers new to linguistics may be shocked to learn that adjectives and adverbs are lacking in the analysis just presented. The shock is due to the fact that most persons think in terms of their mother tongue. In English, adjectives are formally determined: they inflected for comparative and superlative degree (*big, bigger, biggest*) or may be preceded by *more* and *most* (*serious, more serious, most serious*). No such criteria exist in Hawaiian. *Big* is an adjective in English; but that does not make it an adjective in Hawaiian. It is easy to understand that the need to analyze in terms of the Hawaiian language rather than in terms of one’s mother tongue is a major yet unsurmountable hurdle¹⁴. (Elbert, Pukui 1999: 43–44)

W najnowszym przeglądzie języków oceanicznych (Lynch, Ross, Crawley 2002: 63) wyrażono pogląd, że w języku praooceanicznym, z którego powstał hawajski, nie było przymiotników jako takich. Można jedynie mówić o podgrupie czasowników określanej nazwą czasowniki przymiotnikowe.

Charakterystyczne jest, że autorzy najnowszego słownika języka hawajskiego (*Māmaka Kaiāo* 2003: xx) stosują w artykułach następujące rozróżnienia: *hamani* ‘czasownik przechodni’, *hehele* ‘czasownik nieprzechodni’, *a’ano* ‘czasownik stanu’, *kikino* ‘rzeczownik pospolity’ i *i’oa* ‘rzeczownik własny’.

¹³ „Zarówno Humboldt, jak i jego pośmiertny współpracownik J.E. Eduard Bushmann, unikali wzorów łacińskich i kładli nacisk na ‘partykuły’” (Elbert, Pukui 1999: 3).

¹⁴ „Nowi adepci lingwistyki mogą być zszokowani, dowiedziawszy się, że przymiotniki i przysłówki nie występują we własnie przedstawionej analizie. Szok wynika z faktu, że większość osób myśli kategoriami własnego ojczystego języka. W angielskim, przymiotniki są formalnie determinowane: ich forma zmienia się w stopniu wyższym i najwyższym (*big* [‘duży’], *bigger* [‘większy’], *biggest* [‘największy’]) albo mogą być poprzedzone przez *more* ‘bardziej’ i *most* ‘najbardziej’ (*serious* [‘poważny’], *more serious* [‘bardziej poważny’], *most serious* [‘najbardziej poważny’]). Żadne takie kryteria nie istnieją w hawajskim. *Big* jest przymiotnikiem w angielskim, ale to nie czyni go przymiotnikiem w hawajskim. Łatwo rozumieć, że potrzeba analizy w kategoriach raczej języka hawajskiego niż ojczystego jest wciąż jeszcze główną przeszkodą nie do przeskokoczenia”.

2.2.2. Rodzajnik¹⁵

Wyraz *pilimua* [pili.mua] oznacza 'rodzajnik', *pilimua maopopo* [pili.mua mao.popo] – 'rodzajnik określony', a *pilimua maopopo 'ole* – 'rodzajnik nieokreślony'. Znaczenie etymologiczne wyrazu *pilimua* wynika z elementów składowych: *pili* 'łączyć' i *mua* 'przód, pierwszy'. W języku hawajskim rodzajnik jest anteponowany, por. *ke ali* 'i wódz' i *ke ali i kaulana* 'słynny wódz'.

W języku hawajskim rozróżnia się rodzajnik określony liczby pojedynczej *ka* || *ke*, rodzajnik nieokreślony liczby pojedynczej *he* i *kekahi*, rodzajnik określony liczby mnogiej *nā*, rodzajnik nieokreślony liczby mnogiej *he mau*. Wyodrębnia się także rodzajnik cząstkowy (partytywny) *wahi* poprzedzający rzeczownik, który nazywa niewielką ilość. W terminologii angielskiej określa się go terminem *paucal article*. Przykładem stosowania rodzajnika tego typu są zdania *E 'olu'olu 'oe i wahi wai* 'Proszę trochę wody', *He wahi makana kēia* 'To drobny prezent'.

2.2.2.1. *ka* || *ke*

Morfem *ka* || *ke* występujący w dwu postaciach kombinatorycznych (a więc zależnych od kontekstu fonetycznego, a nie od woli mówiącego) traktuje się jako rodzajnik określony (*definite article*), choć może słuszniej byłoby go określać nazwą *noun announcer* 'zapowiadacz rzeczownika' (Wight 1992: 7), albowiem wyraz po nim następujący pełni funkcję rzeczownika. Morfem ten sygnalizuje formę liczby pojedynczej. Frekwencja *ka* jest znacznie większa od *ke*: wynosi 80%, tzn. morfem *ka* jest używany z 80% leksemów hawajskich. *Ke* poprzedza jedynie wyrazy zaczynające się od *k* (*ke kula* 'szkoła'), *a* (*ke alanui* 'ulica'), *e* (*ke ea* 'niepodległość'), *o* (*ke ola* 'życie, zdrowie'). Jeśli jednak wyrazy zaczynające się od samogłosek *a*, *e*, *i* poprzedzone są *okina*, czyli zwarcie krtaniowym, łączą się wtedy z *ka*, np. *ka 'aka* 'śmiech', *ka 'ehu* 'kurz', *ka 'ohana* 'rodzina'. W pozostałych wypadkach stosuje się alomorf *ka*, np. *ka honua* 'ziemia', *ka lani* 'niebo', *ka wahine* 'kobieta', *ka haumāna* 'student, studentka', *ka inoa* 'imię'. Przed wyrazami zaczynającymi się głoską *p* może występować *ka* lub *ke*. Por. *ke pā* 'naczynie, talerz' i *ka pā* 'płat', *ke po'o* 'głowa' (Elbert, Pukui 1999: 154). Przed wyrazem *puna* 'żyłka' występuje *ke*. Spośród wyjątków należy wymienić *ke mele* 'piosenka', *ke hoa* 'przyjaciel, kompan'.

2.2.2.2. *nā*

Rodzajnik określony liczby pojedynczej	Rodzajnik określony liczby mnogiej
<i>ka lani</i> 'wódz'	<i>nā lani</i> 'wodzowie'
<i>ka hua moa</i> 'kurze jajko'	<i>nā hua moa</i> 'kurze jajka'
<i>ke kahuna</i> 'kapłan'	<i>nā kāhuna</i> 'kapłani'

2.2.2.3. *he*

Na ogół zajmuje inicjalną pozycję zdania identyfikującego, np. *He Hawai'i au*¹⁶ 'Jestem Hawajczykiem', wskazującego (2.3.2.2) i posesywnego (2.3.2.3). *He* występuje

¹⁵ Przyjmuję za punkt wyjścia pogląd, który wyraził S. Karolak (1999: 499), że rozmaite wartości rodzajnika dadzą się w sposób ścisły opisać w terminach dystrybucyjnych, a nie semantycznych. „Semantyczny charakter mają reguły dystrybucji, a nie wartości rodzajnika. Pozwala to określić rodzajnik jako wyrażenie o charakterze intratekstualnym, czyli jako operator (wskaźnik) powierzchniowy syntaktyczny”.

¹⁶ Zob. 2.3.2.1.

przed liczebnikami głównymi od 10 do 100. Por. *He 'umi kūmālima ona makahiki* 'On(a) ma piętnaście lat' i *'Elima wale nō ona makahiki* 'On(a) ma tylko pięć lat' (Kahananui i Anthony 1974: 37). Rodzajnik *he* stosuje się także w pytaniu przed *aha* 'co', np. *He aha kēia?* 'Co to jest?'.

Godne uwagi jest tu zdanie *'Ike 'oia he wahi hale* 'On(a) widział(a) mały dom', które autorzy *Hawaiian Grammar* uznają za poprawne, choć nie ma w nim *i* jako wykładnika dopełnienia. Ograniczają się do stwierdzenia, że jego funkcję przejmuje *he*. Wydaje się, że można dać inne wyjaśnienie. *He wahi hale* można traktować jako predykat 'jest mały dom', a całe analizowane zdanie – 'On(a) widział(a) (jest) mały dom'. Tłumaczyłoby to w każdym razie brak *i* jako wykładnika dopełnienia. Pozostawałoby też w zgodzie z poglądem (Schütz 1994: 321), że każda fraza z *he* jest właściwie zdaniem, np. *he piku* lepiej oddać jako '(to) jest figa' (*it's a fig*) niż 'figa' (*a fig*).

He w odróżnieniu od *ka* || *ke* nie występuje po przyimkach, wyjątkiem jest *me*¹⁷ 'jak' wyrażający relację podobieństwa. Przykładem jest wyrażenie poetyckie *Me he lau no ke Ko'olau ke aloha* 'Miłość jest jak opuszki palców (wietrzyka) Ko'olau', które interpretuje Mary Kaweny Pukui (1983: 234 s.v. 2153):

Love is like a zephyr – gentle and invisible but present nevertheless.
Miłość jest jak zefir: delikatna i niewidzialna, a jednak obecna.

Wyraz poprzedzony przez *he* często staje się predykatem wartościującym¹⁸. Znamienne, że pierwszym słowem hawajskim, które zapisał w dzienniku kapitan James Cook, było *Hamaite*. Wypowiedzieli je Hawajczycy, gdy na pokładzie statku wskazywali na kawałki żelaza. Cook domniemywał, że słowo to oznacza jakieś narzędzie, do którego wykonania przydatne jest żelazo (Schütz 1994: 2). Być może skojarzył to słowo z angielskim wyrazem *hammer* 'młotek'. W istocie jednak *Hamaite* jest zniekształconym przez Cooka zapisem predykatu wartościującego *He maita 'i!* 'To jest dobre!'. Na wyspie Kaua'i wymawiano wtedy *t*, a nie *k*. Liczne przykłady predykatów wartościujących odnotowuje M.K. Pukui, choć nie używa tego określenia. Będą one przedmiotem uwagi części kulturoznawczej pracy (tom II), tu ograniczę się do *He ua iki* (Pukui 1983: 101 s.v. 945). W dosłownym rozumieniu jest to stwierdzenie, że pada drobny deszcz (po polsku zwany kapuśniaczkim), w zastosowaniu figuratywnym chodzi o wyrażenie poglądu wartościującego o kimś, że jest wodzem niskiej rangi.

He łączy się z *'a'ole* 'nie' tworząc *'a'ohe*. Zob. 2.3.3.25.

2.2.2.4. *kekahi*

W języku hawajskim z szykiem orzeczenie–podmiot–dopełnienie nieokreśloności dopełnienia (i okolicznika) nie wyraża się za pomocą *he*. Stosuje się wtedy *kekahi*, np. zdanie *'Ike 'oia i kekahi hale* 'On widział dom' odpowiada angielskiemu 'He saw a house' (Elbert, Pukui 1999).

Ua ho'ouana akula 'o ia i kekahi 'elele i Wakinekona, D. C. me kekahi wahi 'ōlelo. (Comeau 1997: 44)

Posłał wysłannika do Waszyngtonu z oredziem.

¹⁷ Zob. 2.2.20.21 *me*.

¹⁸ Termin *predykat wartościujący* stosuje K. Pisarkowa (1995a).

Ua kū'ai aku 'o Kamehameha V i kekahi mokuahi. (Comeau 1997: 93)

Kamehameha V kupił parowiec.

A hala 'ekolu pule ma laila, ho'i maila lāua i O'ahu a noho akula ma kekahi hale li'ili'i ma Honolulu. (Williams 1995: 52)

Po trzech tygodniach wrócili do O'ahu i mieszkali w małym domu w centrum Honolulu.

Nieokreśloność w przytoczonych zdaniach wyraża się po angielsku za pomocą rodzajnika: *an envoy* 'wysłannik', *with a message* 'orędzie', *a steamboat* 'parowiec', *in a small house* 'w małym domu'.

W niektórych kontekstach hawajskich funkcję *kekahi* przejmuje liczebnik *kahi* 'jeden'.

Ua noi akula 'o ia iā Kaiser Wilhem I o Kelemānia e ho'ouna mai i kahi kahupāna i Hawai'i nei. (Comeau 1997: 88)

On poprosił cesarza Wilhelma I z Niemiec, żeby przysłał (jednego) kapelmistrza na Hawaje.

Użycie formy *kahi* sugeruje, że chodzi o jednego kapelmistrza. W zdaniach zaprzeczonych *kahi* nie ma już jednak tego znaczenia.

A 'a'ole i hiki iā ia ke kau hou aku i kahi lio. (Comeau 1997: 93)

Nie mógł więcej jeździć na koniu.

2.2.2.5. *he mau*

Rodzajnik nieokreślony liczby mnogiej tworzy się przez dodanie do formy *he* wykładnika liczby mnogiej *mau*¹⁹.

He mau kumupuakenikeni kēia, e ke kaikamahine.

To są drzewa puakenikeni, córko.

He mau mākua kēia.

To są rodzice.

He mau hana nui kēia.

To były ważne prace.

'O nā palaoa he mau i'a nui.

Kaszaloty są dużymi stworzeniami.

He mau ha'awina kilohōkū, hō'ike honua a ho'okele ho'i kāna. (Williams 1996: 41)

Miał lekcje astronomii, geografii i nawigacji.

He mau wahine 'ē a'e kā Kamehameha. (Williams 1996: 60)

Kamehameha miał inne żony.

Warto jeszcze raz podkreślić różnice szyku w hawajskim i angielskim, por. *he mau mahina* *kaka 'ikahi ma ia hope* 'kilka miesięcy później' i ang. *a few months later*. Wyraz *kaka 'ikahi* występuje tu po rzeczowniku, a nie przed nim (dosł. **a months few*).

¹⁹ Zob. 2.2.2.3.

2.2.2.6. Konstrukcje bezrodzajnikowe

Hawajskie rodzajniki poprzedzają rzeczowniki, które w innych językach nie wymagają przedimków, por. np. *ka hanohano* i ang. *glory* ‘chwała’, *ke aloha* i ang. *love* ‘miłość’, *ka hilahila* i ang. *embarrassment* ‘zakłopotanie’, *he pilikia* i ang. *trouble* ‘trudność’ (Pukui, Elbert 1999: xiii).

Opuszczenie rodzajnika *ka* || *ke* pociąga za sobą modyfikację semantyczną zdania. Por. *Makemake au i ka wai* ‘Chcę wodę’ i *Makemake au i wai* ‘Chcę wody’ (Elbert, Pukui 1999: 153).

Typowa dla języka mówionego jest konstrukcja *I kope ai 'ole i waiū nāu?* ‘Kawę czy mleko dla ciebie?’. Predykat nie jest tu formalnie wyrażony. Morfem *i* sygnalizuje dopełnienie. Niekiedy wypowiedzi bywają jeszcze bardziej lakoniczne: *I pahi!* ‘Skalpel!’ (Kahananui i Anthony 1974: 83). Grzeczniejszą formą prośby jest np. *I kope na 'u, ke 'olu 'olu 'oe* ‘Proszę kawę’ (dosł. ‘Kawę dla mnie, jeśli miła/miły [jesteś] ty’).

Wyraz *kahakai* ‘plaża’ nie jest poprzedzany rodzajnikiem, por. *Hele pinepine ka po 'e Hawaii 'i i kahakai* ‘Hawajczycy często chodzą na plażę’. *Ke* może pojawić się przed wyrazem *kahakai*, jeśli dalej następuje nazwa plaży, np. *Laukanaka ke kahakai 'O Hanauma* ‘Plaża Hanaumana jest zatłoczona’. Nie łączą się z rodzajnikiem *kinohi* ‘początek’ i *nehinei* ‘wczoraj’, por. *i kinohi* ‘na początku’, *mai kinohi mai* ‘od początku’, *i nehinei* ‘wczoraj’.

Po czasowniku *lilo* ‘stać się’ nie stosuje się rodzajnika przed rzeczownikiem antepowinowanym przez wykładnik dopełnienia *i*.

Ua lilo anei au i 'enemi no 'oukou, i ku 'u hai 'ana [a]ku i ka 'oi 'a 'io iā 'oukou?
Czy dlatego stałem się waszym wrogiem, że mówiłem wam prawdę? (Gal 4,16)

2.2.3. Liczba mnoga rzeczowników²⁰

Powszechnym sposobem sygnalizowania liczby mnogiej rzeczownika jest użycie *nā*²¹ lub *mau*, por. *nā hale* ‘domy’ i *kēlā mau hale* ‘tamte domy’.

2.2.3.1. Wzdłużenie trzeciej sylaby od końca

Nieliczne są przykłady tworzenia liczby mnogiej za pomocą wzdłużenia trzeciej sylaby od końca. Pociąga to za sobą zmiany akcentuacyjne.

Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
<i>kanaka</i> [kanaka] ‘człowiek’	<i>kānaka</i> [kā.naka] ‘ludzie’
<i>wahine</i> [wahine] ‘kobieta’	<i>wāhine</i> [wā.hine] ‘kobiety’
<i>kupuna</i> [kupuna] ‘dziadek’, ‘babka’	<i>kūpuna</i> [kū.puna] ²² ‘dziadkowie’
<i>makua</i> [makua] ‘rodzic’	<i>mākua</i> [mā.kua] ‘rodzice’
<i>'aumakua</i> ['au.makua] ‘duch opiekuńczy’	<i>'aumākua</i> ['au.mākua] ‘duchy opiekuńcze’

²⁰ Hawajskim odpowiednikiem terminu ‘liczba mnoga’ jest *helu nui*.

²¹ Zob. 2.2.2.2.

²² W formie *kūpuna* jest tylko jedna jednostka akcentowa.

<i>kahuna</i> [kahuna] ‘kapłan’	<i>kāhuna</i> [kā.huna] ‘kapłani’
<i>kaikamahine</i> [kaika.mahine] ‘córka’	<i>kaikamāhine</i> [kaika.mā.hine] ‘córki’
<i>luahine</i> [lua.hine] ‘stara kobieta’	<i>luāhine</i> ‘stare kobiety’
<i>‘elemakule</i> [‘ele.makule] ‘stary mężczyzna’	<i>‘elemākule</i> [‘ele.mā.kule] ‘starzy mężczyźni’
<i>kahiko</i> [kahiko] ‘stara osoba’	<i>kāhiko</i> [kā.hiko] ‘stare osoby’

2.2.3.2. *mau*

Zgodnie z szykiem w języku hawajskim przed *mau* może wystąpić:

- rodzajnik nieokreślony *he*, np. *he mau mikionele* ‘misjonarze’²³;
- zaimek wskazujący, np. *i kēia mau lā* ‘obecnie’ (dosł. „w te dni”), *kēia mau pali* ‘te klify’, *kēia mau hoakula* ‘ci koledzy szkolni’, *kēia mau wāhine* ‘te kobiety’, *a pau kēia mau ula* ‘wszystkie te homary’, *kēlā mau i‘a li‘ili‘i* ‘tamte małe ryby’, *kēlā mau pahi* ‘tamte noże’;
- zaimek dzierżawczy, np. *Mālama ‘o ia i kāna mau meakanu* ‘Ona dba(ła) o swoje rośliny’, *ka ‘u mau leka* ‘moje listy’, *kāu mau makana* ‘twoje prezenty’, *kāna mau puke* ‘jego książki’, *kona mau mākuā* ‘jego rodzice’, *E holo i kou mau lima!* ‘Umyj ręce!’.

Możliwe jest także występowanie *mau* po *kekahi* ‘kilka’: *kekahi mau mea no ke kākau ‘ana* ‘kilka przyborów do pisania’.

2.2.3.3. *mā* (wykładnik eliptycznej liczby mnogiej)

Mā po nazwach osobowych i geograficznych oznacza kilka osób lub miejsc. Może służyć wyrażeniu zarówno liczby podwójnej, jak i mnogiej. *Hina mā* odnosi się do Hiny i osób jej towarzyszących, np. Hiny i jej męża, Hiny i jej przyjaciół. Wyrażenie *ke ali‘i mā* oddaje się w polszczyźnie ‘wódz ze swiatą, wódz z orszakiem’. Zdanie *Ua hele ‘o Kalā mā i ke kauka* można interpretować: ‘Kalā i jego brat (bracia, kolega, koledzy) poszli do lekarza’. Na pytanie *Pehea ‘o pāpā mā?* ‘Jak się mają tata z mamą?’ najczęściej pada odpowiedź *Maika‘i ‘o pāpā mā* ‘Tata z mamą mają się bardzo dobrze’ lub *Maika‘i nō lāua* ‘Oboje mają się bardzo dobrze’. Wyrażenie ‘tata z mamą’ brzmi *‘o pāpā mā*, a *mā* jest wykładnikiem eliptycznej liczby mnogiej, por. *rodzice*, *ojce*, hiszp. *padres*, *Dąbrowscy* (Dąbrowski z żoną, bratem itd.). W języku hawajskim wyrazem oznaczającym mamę jest *māmā*.

Liczba mnoga eliptyczna jest punktem wyjścia ważnego rozwoju znaczeniowego. Pojęcie mnogości grupującej się około osoby uprzywilejowanej (*ja*, *ty*, *ojciec*, *Dąbrowski* ...) oparte jest na skojarzeniu przez styczność, na fakcie współwystępowania. (Kuryłowicz 1987: 128)

2.2.3.4. *po‘e*

Za kolejny etap powstania liczby mnogiej po pluralis eliptycznym uznaje się kolejną liczbę mnogą.

²³ Przykłady stosowania *he mau* zawiera rozdział 2.2.2.5.

Następnym etapem bywa pojęcie mnogości oparte równocześnie na skojarzeniu przez styczność oraz podobieństwo, por. tzw. rzeczowniki zbiorowe, jak pol. *liście*, którego dawne znaczenie było „listowie”, tj. zbiór liści drzewa, obecnie zaś znaczenie liczba mnoga od *liść*. Podobnie w języku francuskim *feuillage* „listowie” obok *feuille* „liść”, *feuilles* „liście”. W wielu językach, np. w arabskim, tego rodzaju rzeczowniki zbiorowe stały się normalnymi formami liczby mnogiej, podobnie jak st.-pol. *list* (dziś *liść*), l. mn. *liście*. (Kuryłowicz 1987: 128)

Wyraz *po'e* prymarnie znaczy ‘ludzie’, ‘grupa osób’, np. ‘*Ehia po'e?* ‘Ile osób?’; *Nui ka po'e e noho ana ma ka moku puni 'o O'ahu* ‘Wiele osób mieszka na wyspie O'ahu’; ‘*Ōlelo Hawai'i ka po'e o Ni'ihau* ‘Ludzie na [wyspie] Ni'ihau mówią po hawajsku’. W dwu ostatnich przykładach przed *po'e* wystąpił rodzajnik określony liczby pojedynczej *ka*. Świadczy to o tym, że *po'e* jest kolektywną liczbą mnogą. We współczesnym języku hawajskim można odnotować także stosowanie rodzajnika określonego liczby mnogiej przed *nā*.

He lehulehu nā po'e i 'ākoakoa i ka ho'olewa. (Wight 1997: 176)
„Liczni (są) ludzie, którzy zgromadzili się na pogrzebie”.
Ludzie tłumnie przybyli na pogrzeb.

Rodzajnik *nā* występuje także w wyrażeniu *nā po'e u'i* ‘młodzi ludzie’, które odnosi się na Hawajach do osób w przedziale wiekowym 15–25 lat.

Sekundarnie *po'e* jest wykładnikiem liczby mnogiej rzeczowników, oznaczających zarówno osoby (np. *ka po'e kāne* ‘mężczyźni’, *ka po'e wahine* ‘kobiety’, *ka po'e kānaka* ‘ludzie’), jak i rzeczy (*ka po'e hale* ‘domy’, *kēia po'e hale* ‘te domy’, *ka po'e pōhaku* ‘kamienie’). W przekładzie biblijnym jest także wyrażenie *po'e nalo meli* ‘rój pszczół’ (Sdz 14,8). *Po'e* występuje w nazwach etnicznych, np. *ka po'e Polineka* ‘Polinezyjczycy’, *ka po'e Kāmoa a me ka po'e Tonga* ‘Samoańczycy i Tongańczycy’, *ka²⁴ po'e Hawai'i* ‘Hawajczycy’, *ka po'e 'Amelika* ‘Amerykanie’, *ka po'e Haole* ‘cudzoziemcy’, a także gdy mowa o przynależności do klas społecznych: *He po'e ali'i kēia* ‘To są wodzowie’, *He po'e maka'āinana kēia* ‘To są ludzie prości’, *He po'e kauā kēia* ‘To są niewolnicy’. Wykładnik ten stosuje się także wtedy, gdy w tłumaczeniu na język polski odpowiednikami są substancywizowane przymiotniki, np. *nā²⁵ po'e waiwai* ‘bogaci’ i *ka po'e ilihune* ‘słabi’, *ka po'e ikaika* ‘silni’ i *ka po'e nāwaliwali* ‘biedni’ w następujących zdaniach:

He nau ukana kaumaha kā nā po'e waiwai.
Bogaci ludzie mają ciężki bagaż.

'A'ohe mea 'ai a 'a'ole nui ke kālā a ka po'e ilihune.
Biedni nie mają jedzenia ani dużo pieniędzy.

A ua 'ōlelo kēnā akula 'o Kamehameha i kānāwai e mālama ai i ka po'e nāwaliwali mai ka po'e ikaika.
Kamehameha ustanowił prawo broniące słabych przed silnymi.

²⁴ Użycie rodzajnika określonego nie jest oczywiście obligatoryjne, por. *He po'e Hawai'i kēia mau kānaka* ‘Ci ludzie są Hawajczykami’, *He po'e lawai'a paha lākou* ‘Oni chyba są rybakami’. O wyborze decyduje m.in. schemat zdaniowy.

²⁵ Niekiedy rodzajnik liczby mnogiej *nā* poprzedza *po'e* (Elbert, Pukui 1999: 162), np. *nā po'e ho'oka'a 'auhau* ‘podatnicy’.

Innymi przykładami stosowania *po'e* jako wykładnika liczby mnogiej są: *ka po'e māka'ika'i* 'turyści', *ka po'e epekema* 'naukowcy', *po'e pāna'²⁶* 'zakładnicy', *ka po'e aloha 'āina Hawai'i* 'patrioci hawajscy'.

Niektóre ilustracje jako wyrażenia poetyckie odnotowuje M.K. Pukui: *he po'e ho'opiha wa'a* (897) 'wypełniacze łodzi' (tzn. osoby bezużyteczne, jak np. pasażerowie, którzy nie potrafią w niczym pomóc w czasie pływania łodzią), *he poe'e koa hoe* (899) 'wiosłujący wojownicy' (tzn. marni wojownicy), *nā po'e o ka pō* (2288) 'ludzie nocy' (tzn. niewidzialni bogowie, którzy pomagają wiernym)²⁷.

2.2.4. Zaimki osobowe

W języku hawajskim wyraz *paniinoa* (dosł. „substytut imienia”) oznacza zaimek, a *paniinoa pilikino* – zaimek osobowy.

Osoba	Liczba pojedyncza	Liczba podwójna	Liczba mnoga
Pierwsza	<i>au</i> (ja) ²⁸	<i>kāua</i> (ty i ja) <i>māua</i> (on/ona i ja)	<i>kākou</i> (my wszyscy) <i>mākou</i> (my, nie ty)
Druga	<i>'oe</i> (ty)	<i>'olua</i> (wy 2)	<i>'oukou</i> (wy wszyscy)
Trzecia	<i>'o ia</i> (on, ona)	<i>lāua</i> (oni/one 2)	<i>lākou</i> (oni wszyscy, one wszystkie)

Porównując dane z powyższej tabeli, można wyodrębnić morfemy *kā-*, *mā-*, *-ua* // *-lua* i *la-*. *Kā-* tworzy inkluzywną liczbę mnogą (obejmującą adresata), a *mā-* – ekskluzywną (wyłączając adresata). Formy *-ua* i *-lua* (historycznie dają się wyprowadzić od *lua* 'dwa') oznaczają liczbę podwójną, a *-kou* (por. *kolu* 'trzy') jest wykładnikiem liczby mnogiej (więcej niż dwa, czyli co najmniej trzy).

2.2.4.1. Osoba pierwsza

Zaimkami pierwszej osoby liczby pojedynczej są *au* || *wau*, *ia'u*, *a'u*. *A'u* występuje po przyimkach *e* 'przez' i *me* 'z(e)', np. *hana 'ia e a'u* 'zrobione przeze mnie', *Noho 'o ia me a'u* 'Zatrzymał się u mnie'. Z morfemem *i* jako wykładnikiem dopełnienia łączy się w formę *ia'u*, np. *Nānā mai 'o ia ia'u* 'Patrzył na mnie' (Pukui, Elbert 1999: 30 s.v. *a'u*). Emfazie służy użycie *'o* przed *au* || *wau* i umieszczenie zaimka w funkcji podmiotu na początku zdania.

A'ole, 'a'ole! 'A'ole 'o au! Mai no'ono'o 'oe ia'u i pani!
Nie, nie! Nie ja! Nie uznawaj mnie za następcę!

'O wau ke hele aku e ki'i.
(To) ja pójdę odebrać. (z akcentem na *ja*)

'O au ke kauka.
Ja jestem lekarzem.

²⁶ Forma poświadczona w przekładzie biblijnym.

²⁷ O innych funkcjach *po'e* zob. 2.3.3.6.2.

²⁸ Wariantem zaimka *au* jest *wau*; o wyborze decydują względy eufoniczne Hawajczyków.

Zaimki inkluzywnej liczby podwójnej i mnogiej występują w następujących zdaniach: *'O kāua pū 'Ty i ja', Ua keiki kākou no ke Akua '(Wszyscy) jesteśmy dziećmi Boga', Eia kāua i O'ahu 'Tu jesteśmy na (wyspie) O'ahu', E hele kāua i ke ki'i'oni'oni 'Chodźmy do kina', E ho'omaopopo a mahalo aku kākou i ke Akua 'Podziękujmy Bogu', E ho'omaka kākou i ka ha'awina 'Zacznijmy lekcję', 'Ike ke ali'i iā kāua 'Wódz nas widzi (ciebie i mnie)', 'Ike 'ia 'o ia e kāua 'On był widziany przez nas (ciebie i mnie)'. W rozmowie telefonicznej *aloha kāua* jest odpowiednikiem polskiego 'halo'.*

Ilustracją ekskluzywnej liczby podwójnej i mnogiej jest zdanie *'Ehā a māua keiki 'Mamy czworo dzieci'* i fragment modlitwy do duchów przodków: *E mālama 'oukou iā mākou 'Miejcie nas w swojej opiece'* (dosł. „Dbajcie o nas”).

Przykładem swoistej konstrukcji jest *māua me ke ku'u makuahine 'moja matka i ja'* (Elbert, Pukui 1999: 109), która w dosłownym tłumaczeniu ma postać: 'my (2 ekskl.) z moją matką'. Przypomina ona rosyjskie *мы с тобою*, które oznacza 'ty i ja', a nie 'my z tobą'.

2.2.4.2. Osoba druga

Zaimek drugiej osoby liczby pojedynczej ma postać *'oe*, np. *Nīele noho'i 'oe '(Ty) jesteś naprawdę wścibski', Inā he kālā kāu²⁹ 'a'ole 'oe e pōloli iki 'Gdy masz pieniądze, nigdy nie będziesz głodny'.*

W języku hawajskim zaimek *'oe* występuje w konstrukcjach imperatywnych.

E lawe aku 'oe i ka'u keiki iā Kaha'ōpulani! E 'āwīwī ho'i 'oe!
Zabierz moje dziecko do (mojej kuzynki) Kaha'ōpulani! Spiesz się!

E kali mai 'oe!
Czekaj na mnie!

Gdy zaimek *'oe* w funkcji podmiotu wysunięty jest na początek zdania, anteponuje go morfem *'o*.

'O 'oe nō kā ia!
Ach, to ty!

'O 'oe ku'u lama.
Kou nani ko 'u ko'o³⁰.
Ty jesteś moim światłem.
Twoja chwała moją podporą.

'O 'oe ka hiwahiwa.
Ty jesteś moją ukochaną.

Przed zaimkiem *'oe* występuje wykładnik dopełnienia *iā*, np. *Aloha au iā 'oe 'Kocham cię', E kali au iā 'oe i kauhale nei 'Będę czekać na ciebie tu w domu', A he aha ia iā 'oe? 'A czym to jest dla ciebie?'*

W odróżnieniu od zaimka 1. os. 1. poj. *'oe* nie ulega modyfikacji pod wpływem przyimka *me 'z'*.

²⁹ *He kālā kāu* 'Masz pieniądze' to konstrukcja posesywna, która składa się z rodzajnika nieokreślonego *he* i zaimka dzierżawczego 2. os. 1. poj. *kāu*.

³⁰ Jest to fragment pieśni modlitewnej *Ke Aloha o Ka Haku*, którą ułożyła królowa Lili'uokalani (Lowe 1994: 71).

E pono paha e hele au me 'oe.
Myślę, że lepiej pójdę z tobą.

Piosenka *He Hawai'i Au* („Jestem Hawajczykiem”), której autorami są Ron Rocha, Alice Namakelua i Peter Moon, zaczyna się od słów: *I kēia pō, eia au me 'oe* ‘Dzisiejszej nocy będę z tobą’.

W rozmowie hawajskiej repliką na życzenia, np. *Hau'oli wā ho 'omaha* ‘Udanych wakacji’, jest *Me 'oe pū* ‘Wzajemnie’ (dosł. „z tobą razem”).

Konteksty użycia zaimka 2. os. liczby podwójnej i mnogiej ilustrują następujące przykłady.

Mai mana'o 'ino aku, o mana'o 'ino 'ia mai 'oukou.
Nie sądzcie, abyście nie byli sądzeni. (Mt 7,1)

Ua lohe anei 'oukou i ka nūhou?
Czy słyszeliście wiadomości?

Wykładnik dopełnienia przed zaimkiem 2. os. ma postać *iā*.

Mahalo nui iā 'oukou!
Wielkie dzięki wam wszystkim!

'O ka mea e ho'owahāwahā iā 'oukou, 'o ia ke ho'owahāwahā mai ia'u.
Kto wami gardzi, Mną gardzi. (Łk 10.16)

Możliwe jest także użycie zaimków osobowych z przyimkami prymarnymi (np. *me* ‘z’) i złożonymi (np. i *mua* o ‘przed’).

Hau'oli au i ka hui 'ana me 'oluā.
Cieszę się, że spotkałem się z wami.

Ke ho'olauna aku nei au i mua o 'oukou.
Przedstawiam się wam.

2.2.4.3. Osoba trzecia

Odrębnej uwagi wymaga forma *'o ia*, w której *'o* jest wykładnikiem podmiotu. Najczęściej występuje przed zaimkiem drugiej osoby *ia*, np. *He heluhelu mai 'o ia ia'u i nā lā a pau no ho'okahi hola* ‘Ona czyta mi codziennie przez jedną godzinę’. W niektórych jednak kontekstach może występować bez *'o*.

A pō ki'i aku la ia i ka wa'apā. (Kahananui, Anthony 1974: 19)
W nocy on poszedł przyprzewodźić łódź.

Po czasowniku stanu, np. *hiki*, przed *ia* występuje *iā*, a nie *'o*.

Hiki iā ia ke 'ōlelo Hawai'i?
Umie (on/a) mówić po hawajsku?

Morfemy *me* ‘z’ i *e* ‘przez’ wykluczają użycie *'o* przed zaimkiem trzeciej osoby *ia*.

E kama'ilio 'oe me ia.
Porozmawiaj z nim (z nią).

'Ike 'ia e ia.

(On) był przez niego widziany.

'Ai 'ia ka poi e ia.

Poi zostało zjedzone przez niego (nią).

Idiomatyczne jest w hawajskim użycie zaimka trzeciej osoby *ia* w odniesieniu do drugiej³¹.

E ia nei. 'O ty'

E ia ala. 'O ty'

*E lauala*³². 'O wy' (liczba podwójna)

E lākou ala. 'O ty' (liczba mnoga)

Formę *e ia nei* skracaną do *e i nei* często stosują mąż i żona zwracając się do siebie nawzajem (Elbert, Pukui 1999: 110). Jednym z jej polskich odpowiedników może być *kochanie*. Hawajski morfem *e* ma zastosowanie wokatywne (por. także *e ke kumu* 'nauczycielu').

Zaimki *lāua* i *lākou* występują w zdaniach: *Ua 'āihue lākou i ka papa he 'enalu i nehinei* 'Oni wczoraj ukradli deskę surfingową', *Aloha aku iā lāua* 'Pozdrów ich', *E noho 'oe me lāua nei* 'Zostań tu z nimi (dwoma || dwoma)', 'O *lākou nā haumāna maika 'i* 'Dobrymi studentami są oni', *Aia kekahi keiki kāne ma mua o lākou* 'Przed nimi jest chłopiec', *Ua hiki iā lākou ke lawai 'a 'Oni* mogli łowić ryby'.

2.2.5. Gramatyczne wykładniki posesywności

2.2.5.1. *o* vs. *a*

Choć posesywność³³ to jedna z kategorii semantycznych, nazywanych uniwersaliami, sposoby jej wyrażania w poszczególnych językach mogą się bardzo różnicować. W hawajskim rozróżnia się posesywność typu *o* i posesywność typu *a*, w zależności od tego, co jest jej wykładnikiem: morfem *o* czy *a*. Por. *ka puke a Melia* 'książka Melii' i *ka hale o ke ali 'i* 'dom wodza'³⁴. Wybór *o* lub *a* jest jednym z najistotniejszych zagadnień gramatyki hawajskiej. Morfemy te bowiem wchodzi także w skład zaimków dzierżawczych. Zastąpienie jednego morfemu drugim jest błędem gramatycznym, który może również wywoływać nieporozumienia komunikacyjne, gdyż pociąga za sobą istotne modyfikacje semantyczne.

³¹ Por. polskie *Co oni (one) tu robią?* w odniesieniu do osoby drugiej, a nie trzeciej.

³² Forma *lauala* powstała z *lāua* i *ala*.

³³ Zob. hasła: *posesywność* (Pisarkowa 1991) i *nocceccувноcть* (Żurinskaja 1998).

³⁴ Por. angielskie przekłady: *Melia's book* i *the house [owned] by the chief*. Nasuwa się tu rozróżnienie posesywności organicznej i nieorganicznej (Uhlenbeck 1950 [1917]). Pierwsza z nich dotyczy 3 grup określanych rzeczowników: a) nazw części ciała człowieka lub zwierzęcia (a także organicznych części niektórych przedmiotów, np. naczyń lub koszy), b) nazw pokrewieństwa, c) nazw tak ściśle związanych z człowiekiem czy zwierzęciem realiiów i pojęć, jak np.: 'imię', 'cień', 'wizerunek', 'ślady (stóp)', 'sen', 'strzała', 'fajka', 'dom (tubyliczy)', 'łup', 'nora', 'gniazdo' (Klimow 1977: 149). Owo rozróżnienie (dotyczące posesywności w językach Indian) można stosować do opisu języka hawajskiego jedynie częściowo. Wymienione tu 3 grupy określaných rzeczowników u Dakotów nie pokrywają się w pełni u Hawajczyków.

Obecnie rozpowszechniony jest pogląd, że to właśnie typ relacji między „posiadaczem” a „posiadanym” determinuje wybór jednego z 2 wykładników posesywności (Pukui, Elbert 1957; Wilson 1976; Schütz 1994: 490; Elbert, Pukui 1999). Por. następujące przykłady:

ke ki 'i a Pua ‘obraz (zdjęcie) Pui’ (Pua namalował ten obraz albo zrobił to zdjęcie)
ke ki 'i o Pua ‘obraz (zdjęcie) Pui’ (obraz albo zdjęcie przedstawia Pue)³⁵

ka lei a Pua ‘girlanda Pui’ (do sprzedania)
ka lei o Pua ‘girlanda Pui’ (którą Pua nosi)

ka leo a Pua ‘melodia Pui’ (Pua ją skomponował)
ka leo o Pua ‘głos Pui’

ka mele a Pua ‘piosenka Pui’
ka mele o Pua ‘piosenka dedykowana Pui’

nā iwi a Pua ‘kości Pui’ (np. kości kurczaka, którego ona je)
nā iwi o Pua ‘kości Pui’ (jej własne kości)

kāhi a nā ali 'i e he 'e nalu ai ‘miejsce, gdzie wodzowie surfują’ (nie należące do nich)
kāhi o nā ali 'i ‘miejsce wodzów’ (należące do nich)

ke keiki a Pua ‘dziecko Pui’
ke keiki a ka 'āina ‘dziecko (tego) kraju’

ka wahine a ke ali 'i ‘żona wodza’ (dosł. „kobieta wodza”)
ka wahine o ka lua ‘kobieta dołu’ (o bogini wulkanów Pele)

Okazuje się zatem, że pozornie te same elementy, zwane terminalami, wyrażane za pomocą tych samych wyrazów, mogą pozostawać ze sobą w odmiennych relacjach.

W dydaktyce języka hawajskiego przyjmuje się przede wszystkim tezę, iż wybór wariantu zależy od semantyki rzeczownika, będącej od dawien dawna odzwierciedleniem sposobu postrzegania rzeczy przez Hawajczyków. U podstaw rozróżnienia leży przekonanie Polinezyjczyków, że do pewnych rzeczy i osób ludzie mają prawo przysługujące z tytułu urodzenia (ciało, emocje, schronienie, odzież, środek transportu, imię, bóg, wódz, przodkowie, rodzina), do innych zaś prawo nabywają dopiero po urodzeniu (pożywienie, pieniądze, rodzina – poczynając od narzeczonej/narzeczonego, żony/męża, aż do dzieci, wnucząt i potomków, narzędzia, zwierzęta). Bardziej szczegółową listę przedstawia tabela.

Wyrazy łączące się z o	Wyrazy łączące się z a
OSOBY <i>kupuna</i> ‘dziadek, babka’ <i>kupunakāne</i> ‘dziadek’ <i>kupunawahine</i> ‘babka’ <i>'ohana</i> ‘rodzina’	OSOBY <i>kāne</i> ‘mąż’ <i>wahine</i> ‘żona’ <i>keikikāne</i> ‘syn’ <i>kaikamahine</i> ‘córka’

³⁵ Zob. nieco dalej w tym rozdziale próbę wyjaśnienia tego rozróżnienia w ramach przeciwstawienia aktywny vs. pasywny.

makua kāne 'ojciec'
makuahine 'matka'
makuahūnōai 'teść, teściowa'
kaikunāne 'brat (gdy mówi kobieta)'
kaikuahine 'siostra (gdy mówi mężczyzna)'
hoahānau 'kuzyn'
lūau 'i *kaikuna* 'ana o *ko* 'u *lūau* 'i *makuahine*
'ciotka' (dosł. „prawdziwa starsza siostra mojej
prawdziwej matki”)
'anakē 'ciotka'
hanauna 'pokolenie'
hoaaloha 'przyjaciół'
ali 'i 'wódz'
kama āina 'gospodarz'
hoa noho 'sąsiad'
kime 'drużyna'

...

EMOCJE

aloha 'miłość'
'i'ini 'ambicja'
makemeke 'ochota'
hopohopo 'niepokój'
pili 'bliskość, zażyłość'

ZIEMIA

'āina 'ōiwi 'kraj ojczysty'
'āina hānau 'miejsce urodzenia'

IMIĘ

inoa 'imię'

CZĘŚCI CIAŁA

kino 'ciało'
ola kino 'zdrowie'
iwi 'kość' (własna)
koko 'krew'
kua 'plecy'
lauoho 'włosy'
lima 'ręka'
maka 'oko'
nohi 'ząb'
po 'o 'głowa'
'umi 'umi 'broda (włosy)'
waimaka 'łzy'
wāwae 'noga'

...

BUDYNKI I POMIESZCZENIA

hale 'dom'
lumi moe 'sypialnia'

kaikamahine kāne 'zięć (mąż córki)'
keiki 'dziecko'
mo 'opuna 'wnuk, wnuczka'
mo 'opuna kāne 'wnuk'
ipo 'ukochana, ukochany'
malihini 'gość'
luna 'szef'
kahunapule 'duchowny'
kauka holoholona 'weterynarz'
papa 'klasa'

...

NARZĘDZIA

kelepona 'telefon'
kahi 'grzebień', 'upena 'sieć'
māmala 'parasol(ka)'
makana 'prezent'
hana 'praca'
hana ho 'ohau'oli 'hobby'
kālā 'pieniądze'
puke 'książka'
leka 'list'
kāwele 'ręcznik'
hana 'praca'
puke 'książka'
puke wehewehe 'słownik'
nūpepa 'gazeta'
palapala 'dokument'
palapala ho 'āpono 'paszport'
kālā 'pieniądze'
wehewehe 'ana 'wyjaśnienie'
make 'zabójstwo'
kala 'kredka'
ukana 'bagaż'
kikiki 'bilet'
'ōlelo 'język'

...

ZWIERZĘTA

'ilio 'pies'
pōpoki 'kot'
pua 'a 'świnia'

...

<p>...</p> <p>ODZIEŻ I OBUWIE</p> <p><i>kāma</i> 'a 'but'</p> <p><i>pāpale</i> 'kapelusz'</p> <p><i>lole wāwae</i> 'spodnie'</p> <p><i>pālule</i> 'koszula'</p> <p>...</p> <p>TRANSPORT</p> <p><i>ka</i> 'a 'samochód'</p> <p><i>ka</i> 'a <i>wane</i> 'samochód bagażowy'</p> <p><i>paikikala</i> 'rower'</p> <p>...</p> <p>INNE</p> <p><i>pā</i> 'ina <i>lā hānau</i> 'przyjęcie urodzinowe'</p> <p><i>uā mau</i> 'ana 'nieustanne krzyczenie'</p> <p><i>kuku</i> 'ana 'ubijanie'</p> <p><i>ola</i> 'życie'</p> <p><i>make</i> 'śmierć'</p> <p><i>mana</i> 'o 'myśl, opinia, zdanie'</p> <p><i>noho</i> 'krzesło'</p> <p><i>manawa</i> 'kolej' (czas)</p> <p><i>pō</i> 'noc'</p> <p><i>lā</i> 'dzień'</p> <p>...</p>	<p>JEDZENIE</p> <p><i>'ai</i> 'ana 'jedzenie'</p> <p><i>'aina kakahiaka</i> 'śniadanie'</p> <p><i>kope</i> 'kawa'</p> <p>...</p> <p>INNE</p> <p><i>noi</i> 'prośba'</p> <p><i>uku hana ma ka mahina</i> 'miesięczna wypłata'</p> <p><i>'oihana</i> 'zawód (zajęcie)'</p> <p><i>huliko</i> 'a 'opis'</p> <p><i>hewa</i> 'błąd'</p> <p><i>wahi</i> 'miejsce'</p> <p>...</p>
---	---

Stan badań nad rozróżnieniem dwóch typów posesywności w języku hawajskim przedstawia zestawienie tabelaryczne (Elbert, Pukui 1999: 137).

<i>a</i>	<i>o</i>
aktywny	pasywny
zbywalny ³⁶	niezbywalny
dziedziczony	nabyty
podporządkowany	dominujący
agentywny	benefaktywny ³⁷

Opozycja **aktywny** vs. **pasywny** pozwala wyjaśnić różnicę między *ke ki* 'i *a Pua* i *ke ki* 'i *o Pua*. W pierwszym wypadku *Pua* jest aktywny (robi zdjęcie, maluje obraz), w drugim zaś – bierny (pozostaje w bezruchu, pozuje do zdjęcia czy obrazu).

Eksplicacja niektórych przykładów użycia w ramach antynomii semantycznych może jednak okazać się zawodna. Ilustracją mogą być tu trzy hawajskie nazwy przyjaciela: *hoa*, *makamaka* i '*aikāne*³⁸. Dwie pierwsze z nich łączą się z *o* (odstępstwo od reguły), a trzecia z *a*. Autorzy *Gramatyki hawajskiej* (Elbert, Pukui 1999: 138) próbują wyjaśnić tę rozbieżność odwołując się do analogii. *Hoa* kojarzy się *hoahānau* 'kuzyn', a *makamaka* z *maka* 'oko'. Nazwy części ciała łączą się z *o*.

³⁶ Ang. *alienable* 'zbywalny' i *inalienable* 'niezbywalny' to terminy prawnicze.

³⁷ Zob. przykłady w rozdz. 2.2.5.2.3. *Zaimki dzierzawcze n-*.

³⁸ Por. rozbieżności pisowni: '*aikane* (Elbert, Pukui 1999) i *aikāne* (Pukui, Elbert 1999). Forma '*ai* kojarzy się z jedzeniem, natomiast *ai* bez apostrofu oznaczającego zwarcie krtaniowe ma znaczenie 'stosunek seksualny'.

Hawajskie konstrukcje zarówno z a^{39} || *o*, jak i *kā* || *ko* są odpowiednikami dopełnia-
cza dzierżawczego.

Aia i hea ka puke a ke kumu? || *Aia i hea kā ke kumu puke?*
Gdzie jest książka nauczyciela?

kā ka haumāna puke || *ka puke a ka haumāna*
książka studenta

ko ko'u makuahine ka'a || *ke ka'a o ko'u makuahine*
samochód matki

Różnice między *a* || *o* i *kā* || *ko* są natury estetycznej: *ka puke a ke kumu* sprawia wraże-
nie większej płynności, gładkości niż *kā ke kumu puke* (Kahananui, Anthony 1974: 173).

2.2.5.2. Zaimki dzierżawcze

Hawajskie zaimki dzierżawcze dzieli się na trzy klasy: 1) zaczynające się od *k-*, 2) zaczynające się od *n-*, 3) nie zaczynające się ani od *k-*, ani od *n-*. W każdej klasie istnieją co najmniej dwa warianty form, odrębne dla każdej osoby i liczby. Jeden z nich określa się umownie jako zaimek dzierżawczy z *o* (haw. *'auipili laulā*), a drugi – jako zaimek dzierżawczy z *a* (haw. *'auipili pa'a*).

W języku hawajskim zaimki dzierżawcze mogą tworzyć zdania, które w polszczyźnie oddaje się za pomocą form czasownika *mieć*, np. *He ka'a ko'u* 'Mam samochód'. *He to* rodzajnik nieokreślony, *ka'a* – 'samochód', a *ko'u* – 'mój'. Por. także *kā kāu kāne kālā* 'pieniądze twojego męża' i *He kāla kā kāu kāne* 'Twój mąż ma pieniądze'⁴⁰.

2.2.5.2.1. Zaimki dzierżawcze *k-*

Zaimki dzierżawcze zaczynające się od <i>k-</i>			
Osoba	Liczba pojedyncza	Liczba podwójna	Liczba mnoga
Pierwsza	<i>ka'u</i> <i>ko'u</i> (mój) <i>ku'u</i>	<i>kā kāua</i> <i>ko kāua</i> (nasz, twój i mój) <i>kā māua</i> <i>ko māua</i> (nasz, jego/jej i mój)	<i>kā kākou</i> <i>ko kākou</i> (nasz, nas wszystkich) <i>kā mākou</i> <i>ko mākou</i> (nasz, nie twój)
Druga	<i>kāu</i> <i>kou</i> (twój) <i>kō</i>	<i>kā 'olua</i> <i>ko 'olua</i> (wasz)	<i>kā 'oukou</i> <i>ko 'oukou</i> (wasz, was wszystkich)
Trzecia	<i>kāna</i> <i>kona</i> (jego, jej)	<i>kā lāua</i> <i>ko lāua</i> (ich 2)	<i>kā lākou</i> <i>ko lākou</i> (ich wszystkich)

Hawajskie zaimki *ko'u*, *ka'u*, *ku'u* odnoszą się do pojedynczych posiadanych obiektów, natomiast *o'u* i *a'u* – do mnogich posiadanych obiektów.

Ku'u w odróżnieniu od *ko'u* i *ka'u* wyraża emocjonalną bliskość i implikuje 'ukochany, umiłowany, ulubiony', np. *ku'u home* 'mój (ukochany) dom', *ku'u ipo* 'moje kochanie', *ku'u māla* 'mój (ukochany) ogród', *ku'u 'ilio* 'mój (ulubiony) pies'.

Zaimek dzierżawczy *ko'u* ilustrują następujące przykłady: *ko'u kupuna* 'mój dziadek, moja babka', *ko'u makua kāne* 'mój ojciec', *ko'u hoahānau* 'mój kuzyn', *ko'u hanauna* 'moje pokolenie'.

³⁹ Zob. różnicę pisowni: *a* (Elbert, Pukui 1999) i *ā* (Kahananui, Anthony 1974).

⁴⁰ Zob. 2.2.5.

Z kolei przykładami stosowania *ka'u* są *ka'u mo'opuna* 'mój wnuk, moja wnuczka', *ka'u kahi* 'mój grzebień', *ka'u makana* 'mój prezent', *ka'u hana* 'moja praca', *ka'u kālā* 'moje pieniądze', *ka'u puke* 'moja książka' i *ka'u leka* 'mój list'.

Kō w odróżnieniu od *kou* i *kāu* ma często konotację tkliwości, ale jest także środkiem sarkazmu.

'E'oe kū hauna lā'au a kāua i kō kāne, he kōlea kō kāne, he wāwae li'ili'i, he 'ūlili kō kāne, he holoholo kahakai⁴¹.

Nasze wysiłki wojenne nie są odpowiednie dla twojego (delikatnego) męża, twój (delikatny) mąż jest siewką, krótkonogi; twój (delikatny) mąż jest biegusem, biegnącym wzdłuż plaży.

Zaimek *kō* łączy się z *haku* 'pan, szef': *'O ku'u haku a'e paha kēia?* 'Być może ta nadchodząca osoba to mój pan?', *'A'ole ia 'o kō haku* 'On nie jest twoim panem'.

Zaimek *kāu* łączy się z wyrazem *hana* 'praca', tworząc następujące konstrukcje składniowe:

He aha kāu hana?

Co robisz? Jaka jest twoja praca?

He hana kāu?

Masz pracę?

Godne odnotowania jest również zdanie *'O kāu mai ā 'o ka'u aku* 'Twoja [kolej], a potem moja'.

Homonimem zaimka *kāna* 'jego, jej' jest *Kāna*, np. *Kāna Kaloka* 'św. Mikołaj'. Przykładami użycia *kāna* w znaczeniu 'jego, jej' są wyrażenia: *kāna keiki* 'jego dziecko', *kāna kaikamahine* 'jego córka', *kāna kāne* 'jej mąż', *kāna wahine* 'jego żona', *kāna hana* 'jego praca', *kāna ipo* 'jego ukochana', *kāna upena* 'jego sieć'.

Zaimek dzierżawczy może zmieniać znaczenie wyrazu, por. *kama'āina* 'tubylec, rdzenny mieszkaniec' i *ko'u kama'āina* 'mój gospodarz', *malihini* 'obcy' i *ka'u malihini* 'mój gość'. Dalsze przykłady różnic podaje tabela.

<i>kona wahine maika</i> 'i 'jej piękna kobiecość'	<i>kāna wahine maika</i> 'i 'jego piękna żona'
<i>kona kanaka</i> 'jego poddany, sługa'	<i>kāna kanaka</i> 'osoba wybrana lub wyznaczona przez niego'
<i>kona ali</i> 'i 'jego wódz'	<i>kāna ali</i> 'i 'wódz wyznaczony lub kontrolowany przez niego'
<i>kona iwi</i> 'jego (własna) kość'	<i>kāna iwi</i> 'jego kość (np. kość kurczaka na talerzu)'
<i>kona leo</i> 'jego głos'	<i>kāna leo</i> 'jego melodia (skomponowana przez niego)'
<i>kona 'ai 'ana</i> 'jego jedzenie'	<i>kāna 'ai 'ana</i> 'jego żywność'
<i>kona make</i> 'jego własna śmierć'	<i>kāna make</i> 'jego mord kogoś innego'
<i>kona lei</i> 'jego girlanda (nosi ją)'	<i>kāna lei</i> 'jego girlanda (nie nosi jej, chce ją komuś dać lub sprzedać)'
<i>kona ki</i> 'i 'jego obraz (przedstawiający go)'	<i>kāna ki</i> 'i 'jego obraz (zrobiony przez niego lub należący do niego)'

⁴¹ W zdaniu tym *'e'oe* jest rzadkim wariantem *'a'oe* 'nie', np. *'E'oe au e hele* 'Nie idę'. Wyrażenie *hāuna lā'au* to wysiłki wojenne, *kū* 'odpowiedni, właściwy', a *kōlea* 'siewka' i *'ūlili* 'biegus' to nazwy ptaków.

2.2.5.2.2. Zaimki dzierżawcze *o-*

Zaimki dzierżawcze <i>o-</i>			
Osoba	Liczba pojedyncza	Liczba podwójna	Liczba mnoga
Pierwsza	<i>a'u</i> <i>ko'u</i> (mój)	<i>a kāua</i> o <i>kāua</i> (nasz, twój i mój) <i>a māua</i> o <i>māua</i> (nasz, jego/jej i mój)	<i>a kākou</i> o <i>kākou</i> (nasz, nas wszystkich) <i>a mākou</i> o <i>mākou</i> (nasz, nie twój)
Druga	<i>āu</i> <i>ou</i> (twój)	<i>a 'olua</i> o <i>'olua</i> (wasz)	<i>a 'oukou</i> o <i>'oukou</i> (wasz, was wszystkich)
Trzecia	<i>āna</i> <i>ona</i> (jego, jej)	<i>a lāua</i> o <i>lāua</i> (ich 2)	<i>a lākou</i> o <i>lākou</i> (ich wszystkich)

Wyróżnia się 5 typów kontekstów ich występowania: 1) po liczebniku, 2) po partykułach przeczących, 3) po przyimkach sekundarnych, 4) po rzeczownikach, jeśli poprzedza je *nā*, *he* lub zaimek, zaczynający się na *k-*, 5) po przyimkach *ma*, *me* oraz *e* 'przez' (Elbert, Pukui 1999: 142–143).

<p>1. Zaimki dzierżawcze <i>o-</i> po liczebniku</p> <p><i>'Elua a'u keiki.</i> Mam dwoje dzieci. <i>'Ehia a 'olua keiki?</i> Ile macie dzieci? <i>'Ehā a māua keiki.</i> Mamy czworo dzieci. <i>Ho 'okahi wale nō āna kālā.</i> Ma tylko jednego dolara. <i>'Elua o'u kaikunāne.</i> Mam dwóch braci. (<i>mówi kobieta</i>) <i>'Elua ona lima.</i> Ma dwie ręce. <i>'Ehā ona wāwae.</i> Ma cztery łąpy. <i>'Elua nō āna mau hoe wa 'a.</i> On ma tylko dwa wiosła. <i>'Ehia āu kālā?</i> Ile masz pieniędzy? <i>'Ehia ou makahiki?</i> Ile masz lat? <i>He 'umi kumāiwa⁴² o'u makahiki.</i> Mam dziewiętnaście lat.</p>
<p>2. Zaimki dzierżawcze <i>o-</i> po partykułach przeczących</p> <p><i>'A'ohē a'u keiki.</i> Nie mam dzieci. <i>'A'ohē o'u kānalua⁴³.</i> Nie mam wątpliwości. <i>'A'ohē āna hewa ma ka hō'ike kalaiwa ka 'a.</i> Nie miał błędów na egzaminie na prawo jazdy. <i>'A'ohē a'u mea e ho'ohalahala ai.</i> Nie mam powodów do narzekań. <i>'A'ohē āna hana.</i> On(a) nie ma pracy.</p>
<p>3. Zaimki dzierżawcze <i>o-</i> po przyimkach sekundarnych</p> <p><i>i mua⁴⁴ ona</i> 'przed nim' <i>i mua ou</i> 'przed tobą' <i>Aia kāu puke wehewehe ma hope ou.</i> Twój słownik jest za tobą.</p>
<p>4. Zaimki dzierżawcze <i>o-</i> po rzeczownikach, jeśli poprzedza je <i>nā</i>, <i>he</i> lub zaimek, zaczynający się na <i>k-</i></p> <p><i>kēia keiki ana</i> 'to jego dziecko' <i>ke kopa holoi lole a'u</i> 'mój proszek do prania'</p>

⁴² Por. *'umi kumāiwa*. Główny akcent pada na *ā*. W pisowni, którą stosują Kahanani i Anthony (1974: 38), nie ma makronu (kreski poziomej) nad *u*.

⁴³ Wyraz *kānalua* [kā.nalua] znaczy zarówno 'wątpić', jak i 'wątpliwości'.

⁴⁴ *Mua* bywa niekiedy opuszczane.

5. Zaimki dzierżawcze *o-* po przyimkach *ma, me* oraz *e* ‘przez’

Ua hele aku au ma ona ala. Poszedłem z jego powodu.

Ua noho 'oia me a 'u. On został ze mną.

hana 'ia e 'au ‘zrobione przeze mnie’

Niektóre konstrukcje posesywne są synonimiczne (Wight 1997: 83). Por. dane w tabeli:

<i>ka 'āina 'oiwi o 'u</i>	<i>ko 'u 'āina 'ōiwi⁴⁵</i>	‘mój kraj ojczysty’
<i>ke ola ou</i>	<i>kou ola</i>	‘twoje życie’
<i>ke kāwele āu</i>	<i>kāu kāwele</i>	‘twój ręcznik’

2.2.5.2.3. Zaimki dzierżawcze *n-*

Zaimkami dzierżawczymi liczby pojedynczej rozpoczynającymi się *n-* są:

(1. osoba) *na 'u* || *no 'u*

(2. osoba) *nāu* || *nou*

(3. osoba) *nāna⁴⁶* || *nona*

Do tej samej kategorii zalicza się również przyimki *na* i *no⁴⁷*.

Zastosowania zaimków dzierżawczych zaczynających się literą *n-* są różnorodne. Jedno z nich, które wynika z nazwy „dzierżawcze”, a więc wyrażanie przynależności, posiadania, ilustruje następujący dialog (Kahananui, Anthony 1974: 151).

A: *Nāu anei⁴⁸ kēnā⁴⁹ penikala?*

B: *'A 'ole na 'u kēia penikala.*

A: *Inā 'a 'ole nāu, nā wai?*

A: Czy to jest twój ołówek? (Czy ten ołówek należy do ciebie?)

B: Ten ołówek nie jest mój. (Ten ołówek nie należy do mnie.)

A: Jeśli nie twój, (to) czyj?

W mowie potocznej zaimek dzierżawczy *n-* może sam być odpowiedzią na pytanie.

No wai ka pēpē e uē nei? Na 'u!

Czyje (jest) niemowlę, (które) płacze? Moje!

Użycie benefaktywne ilustrują zdania: *He ka 'a nona* ‘Samochód jest dla niego’, *Nou ka lei onaona* ‘Słodko pachnąca girlanda jest dla ciebie’, *'Upu a 'e ke aloha nou* ‘Rośnie miłość do ciebie’.

Zaimki *n-* mogą występować w funkcji dopełnienia w zdaniach bezczasownikowych.

Na 'u ka mea li 'ili 'i.

Daj mi drobiazg. (dosł. „dla mnie rzecz mała”)

⁴⁵ Por. *'ōiwi* [‘ō.iwi] ‘rdzenny’ z *iwi* ‘kość’.

⁴⁶ Rzadko używana jest forma synonimiczna *naia*, por. *Naia ala i kakau* ‘On tam napisał’.

⁴⁷ Zob. 2.2.17 i 2.2.18.

⁴⁸ *Anei* jest w hawajskim partykułą pytającą w pytaniach o rozstrzygnięcie, odpowiada jej polskie *czy*.

⁴⁹ Zaimek *kēnā* odnosi się do przedmiotu, który jest bliżej adresata. Por. *Na 'u kēnā pepa* ‘Tamten papier blisko ciebie jest mój’.

Na'u ka pua'a.

Daj mi prosię.

A he ipo 'oe na'u i aloha.

Jesteś moim słoneczkiem, które ja kocham.

No'u kēlā.

Daj mi tamto.

He keiki na'u.

Pozwól mi mieć dziecko. (dosł. „dziecko dla mnie”)

I 'āpana pai pika nāna, ke 'olu'olu.

Proszę, przynieś mu kawałek pizzy. (dosł. „kawałek pizzy dla niego, proszę”)

Hawajskie zamki *n-* mogą pełnić także funkcję agentywną, oddaje się je wtedy w polszczyźnie odpowiednimi zaimkami osobowymi.

Na'u e uku.

Ja stawiam. (Ja płacę.)

Nāu e hele, na'u e noho.

Ty pójdziesz, a ja zostaje.

Nāu e lawe aku iā ia i ke kauka niho?

Ty weźmiesz go do dentysty?

Nāna e ho'onui mau i ka 'āina 'o Puna me ka pele e kahe ana i kai.

Ona poszerza ziemię Puna lawą wypływającą z morza.

Nāna e hōlua, na kāna wahine e he'e nalu.

On będzie jechać saniami, jego żona będzie surfować.

Nāna nō ho'i kauoha i ke kūkulu 'ana i ke alanui kahiko i hele a puni 'o Maui.

On także zlecił zbudowanie starej drogi dookoła Maui.

Rzadkim synonimem formy *nāna* jest *naia*, por. *Naia ala i kakau* ‘On tam napisał’.

Przejawem hawajskiej gościnności jest zdanie *E komo mai. Nou ka hale* ‘Wejź. Czuj się jak u siebie w domu’ (dosł. „Wejź. Dla ciebie jest dom”).

Niekiedy zdania z hawajskim zaimkiem *n-* trzeba oddać w polszczyźnie za pomocą zdań względnych.

'O wai ke kanaka nōna kēia pālule aloha?

Kim jest osoba, do której należy ta koszula hawajska?

Ke kanaka nōna ka pāpale i lawe 'ia.

Mężczyzna, któremu zabrano kapelusz.

A'ole au i 'ike i ka inoa o ka mea nāna i kākau.

Nie widziałem imienia osoby, która (to) napisała.

2.2.6. Zaimki wskazujące⁵⁰

Zróznicowanie zaimków wskazujących nie jest zrozumiałe bez poznania deiktycznej bliskości czasoprzestrzennej Hawajczyków. Przedstawia ją tabela (Elbert, Pukui 1999: 93).

⁵⁰ Zaimek wskazujący nazywa się po hawajsku *paniinoa kuhikuhi*.

	Mówiący lub blisko mówiącego	Nieokreślony	Adresat lub blisko adresata	Daleko
Zaimki osobowe liczby pojedynczej	<i>au, a'u</i>		<i>'oe</i>	<i>ia</i>
Zaimki dzierżawcze klasyfikujące emotywne	<i>ka'u, ko'u ku'u</i>		<i>kāu, kou kō</i>	<i>kāna, kona</i>
Zaimki wskazujące klasy <i>ke-</i> klasy <i>ø-</i>	<i>kēia neia, nei</i>	<i>ia, ua</i>	<i>kēnā nā</i>	<i>kēlā ala, lā -la, ana</i>
Dyrekcjonaty	<i>mai, iho</i>		<i>a'e</i>	<i>aku</i>
Zaimki lokatywne	<i>'ane'i, 'one'i</i>	<i>laila</i>	<i>'ō</i>	<i>'ō</i>

2.2.6.1. *kēia, kēlā, kēnā*

W języku hawajskim występują zaimki wskazujące: *kēia* (ten, ta, to), *kēlā* (tamten, tamta, tamto), *kēnā* (ten, który jest przy tobie; ta, która jest przy tobie; to, które jest przy tobie). Zaimek *kēia* wskazuje na osobę lub rzecz, która jest blisko mówiącego (nadawcy), *kēnā* odnosi się do osoby lub rzeczy, która jest blisko słuchającego (odbiorcy), a *kēlā* wskazuje na osobę czy rzecz, która jest daleko od nadawcy i odbiorcy.

He aha ke 'ano o kēnā peni?

Jakiego typu jest to pióro (które jest przy tobie)?

2.2.6.2. *kēlā ... kēia*

W języku hawajskim dwa zaimki wskazujące tworzą zaimek 'każdy'.

Eia nā inoa o nā keiki a Iseraela, i hele aku me Iakoba i Aigupita, 'o kēlā kanaka kēia kanaka i hele aku me kō ka hale ona.

Oto imiona synów Izraela, którzy razem z Jakubem przybyli do Egiptu. Każdy zaś przyszedł ze swoją rodziną.

Ua hiki nō ho'i iā Lunalilo ke helu i kēlā me kēia moku manuā pākahi a pau i kū mai ma Hawai'i nei.

Liunalilo mógł wyliczyć nazwy wszystkich okrętów, które odwiedziły Hawaje.

Zdanie '*O kēlā mea kēia mea e makemake ana i ka lio, e hele mai 'o ia* 'Każdy, kto chce konia, niech przyjdzie' można też oddać w polszczyźnie: 'Ktokolwiek chce konia, niech przyjdzie'.

2.2.6.3. *nei, ala, nā*

Zaimek wskazujący *nei* najczęściej występuje po rzeczownikach lub zaimkach, rzadziej – przed nimi. Zarówno *nei*, jak i *ala* wskazują na odległość: bliską mówiącego (*nei*) lub dalszą od niego (*ala*). Różnicę analizują D. Kahananui i A. Anthony (1974: 302).

Aia ko lāua nei wahi ma 'ō koke o ka hōkele.

Dom ich (dwojga) jest tuż za hotelem.

Aia odsyła do miejsca zamieszkania, które jest nieco oddalone, a *nei* odnosi się do osób, które w nim zamieszkują i są w obecności mówiącego.

E lawe 'oe iā ia nei i ke kula.
Weź go (tego, który jest tu) do szkoły.

E lawe 'oe iā ia alā i ke ki 'i 'oni 'oni i kēia 'auinalā.
Weź go (tego, który jest tam) do kina dziś po południu.

S. Elbert i M. Pukui (1999: 111) podkreślają, że *nei* ma nacechowanie emocjonalne, pozytywne (*e ia nei* 'kochanie') i negatywne (*nei ma 'i o ka lēpela* 'ta (straszna) choroba, trąd'). Rozpowszechnione jest wyrażenie *i Hawai 'i nei* '(tu) na Hawajach', które ma konotację 'ukochane'.

Uwaga ta dotyczy również zaimka *nā*⁵¹. Zwykle formą adresatywną przy zwracaniu się do młodszego brata jest *ku 'u pōki 'i* 'mój bracie' (nacechowanie pozytywne). W legendzie o Kawelo występuje jednak inna forma:

Aloha i ka ho 'i wale, ē nā pōki 'i ē; nele ē nā pōki 'i i ka 'āiana 'ole lā.
Żałośnie wracać z niczym, bez ziemi, o młodszy bracie.

Nā jest zaimkiem wskazującym na adresata, często ma konotacje negatywne: *E nā keiki lapuwale* 'O wy nieznośne dzieci', *E nā wahi keiki ho 'opunipuni* 'O ty małe kłamliwe dziecko'.

2.2.6.4. *ia*

Zaimek *ia* nie wskazuje na bliskość, zastępuje *kēlā*. Często poprzedza *manawa*, np. *i ola i ia manawa* 'którzy żyli w tamtych czasach'.

Aia nō 'o Kamehameha ma Kohala, kahi e noho ai i ia manawa.
W owym czasie Kamehameha mieszkał w Kohali.

'O Mr. a me Mrs. Amos Starr Cooke nā kumu o ia kula.
Pan Amos Starr Cooke z żoną byli nauczycielami tamtej szkoły.

2.2.6.5. *ua ... nei, ua ... nā, ua ... lā, ua ... ala*

W języku hawajskim *ua* pełni funkcję zaimka anaforycznego, odsyłającego do rzeczownika, który wystąpił wcześniej. Tworzy morfemy rozłączne z *nei, nā, lā* i *ala*.

He mele ho 'i ia i unuhi laulā 'ia ma nā 'ano like 'ole, akā 'o ka mana 'o nui he mele aloha. Peia nā hua 'ōlelo o ua mele nei: [...]

To piosenka jest interpretowana na różne sposoby, ale większość zgadza się, że jest to piosenka miłośna. Oto słowa tej piosenki: [...]

'O Hawai 'i ka pae 'āina a he aupuni mō 'i kona. He kamāli 'iwahine ko ua aupuni nei i piha i ke aloha no kona po'e lāhui. A 'o ka inoa o ua ali 'i nei, 'o Bernice Pauahi Pākī Bishop.
Hawaje są archipelagiem i mają królestwo. Księżniczka tego królestwa bardzo kochała swój naród. A imię tej księżniczki Bernice Pauahi Pākī Bishop.

⁵¹ Nie chodzi tu o rodzajnik liczby mnogiej *nā*.

Z przytoczonego zdania hawajskiego wynika, że anafora polega na odsyłaniu do pewnego przedmiotu (osoby lub rzeczy), a niekoniecznie do tego samego słowa.

aupuni ⇐ ua *aupuni* nei
kamāli iwahine ⇐ ua *ali* 'i nei

Wyraz *kamāli iwahine* powstał w rezultacie połączenia *kama ali* 'i *wahine*⁵² (dosł. „dziecko wodza żeńskie”). Najistotniejszy element złożenia *ali* 'i jest zarówno w wyrazie odsyłanym, jak i odsyłającym. Anaforycznym zaimkiem wskazującym jest tu morfem rozłączny *ua ... nei*.

Wykładniki liczby mnogiej *mau* i *po* 'e występują po *ua*, np. *ua mau puke nei* ‘książki te’, *ua mau 'enemi nei lou* ‘ci twoi wrogowie’, *ua po* 'e *kānaka mākuā* ‘ci starzy ludzie’.

Na Hawajach żona może się zwracać do małżonka: *'Auhea 'oe ua kāne nei* ‘Słuchaj mężu’.

Zaimek anaforyczny może mieć postać *ua ... lā*.

Nō lāila, leka akula ka mō 'ī *i kona mau „Hoaaloha ma Kalaupapa.” A ma o ua leka lā 'o ia i ho'ouna ai i kona aloha no lākou.*

Tak więc, król napisał list do „Przyjaciół w Kalaupapie”. W liście tym wyraził dla nich współczucie.

Synonimem *ua ... lā*, choć rzadziej od niego występującym, jest *ua ... ala*.

I ke kaula mua loa a Kamehameha ka manawa i hō 'ike 'ia aku ai kona pākelā mākaukau ma ke kūlana koa i kona ho'opakele 'ana aku i ke ola o kana kumu 'o Kekūhaupi'o. Aia nō ua kaula ala ma Maui i ka makahiki 1775.

W pierwszej swojej bitwie Kamehameha pokazał, że był wielkim wojownikiem, ratując życie swojego nauczyciela Kekūhaupi'o. Bitwa ta była na Maui w 1775 roku.

Noi akula au i ko Tammeamea [Kamehameha] 'ae 'ana mai i ka pena 'ana i kona ki'i; ua hau'oli loa 'o ia, akā kēnā maila 'o ia ia 'u e ho'oku'u aku iā ia no ka manawa pōkole loa i hiki ai iā ia ke komo lole aku. Pū'īwa nō ho'ī au i ko'u 'ike 'ana i ua ali 'i ala me ka lole holomoku; ua komo 'o ia i ka lole wāwae polū, he pūliki 'ula'ula, he pātule ke 'oke'o ma'ema'e a he lei 'ā'ī kilika lenalena.

Poprosiłem Kamehamehe o pozwolenie na namalowanie jego portretu, on był zadowolony, ale kazał mi zwolnić go na chwilę, aby mógł się ubrać. Byłem zdziwiony, widząc owego wodza w ubraniu marynarza. On włożył niebieskie spodnie, czerwoną kamizelkę, białą czystą koszulę i żółty jedwabny krawat.

Jeśli w zdaniu hawajskim po *ua* wystąpi *mea* bez *nei*, *lā*, *ala* czy *nā*, to powstałe wyrażenie ma charakter przyimkowy: *Nui kō mākou holo i ka ua mea o ka maka'u* ‘Biegliśmy szybko ze strachu’. Oznaczany jest tu związek przyczynowy.

Możliwe jest także idiomatyczne użycie konstrukcji *ua o*, *o ua o* i *ua ono o* (Elbert, Pukui 1999: 113), np. *Mehameha nā hale ua o Ka 'ōleiokū* ‘(wspomniane wcześniej) domy (kogo) Ka'ōleiokū są opuszczone (nikogo nie ma)’ i *ka 'ōlelo 'ana a ua o Maui nei* ‘mowa osoby z Maui właśnie tu wspomnianej’.

⁵² Zob. 2.1.5. W hawajskich wyrazach złożonych (*composita*) obowiązuje zasada łączenia międzywyrazowego.

2.2.6.6. *neia*

Neia to biblijny synonim zaimka wskazującego *kēia* ‘ten’, por. *i neia lā* (Judd 1939: 24) ‘dzisiaj’ ze współczesnym *i kēia lā* ‘dzisiaj’. Innymi przykładami są *i neia pō* ‘tej nocy’, *me neia* ‘w ten sposób’, *o neia manawa* ‘tego czasu’, *i ka hapahā i hala ka hola 9 o neia kakahiaka* ‘kwadrans po dziewiątej dziś rano’ (dosł. „tego ranka”). Jako warianty *neia* podaje słownik *nēia* i *ne’ia* (Pukui, Elbert 1999: 264).

Ua makemake nā po’e mai nā ‘āina ‘ē mai i ke kumulā’au ‘iliahi e ulu ana ma neia mau moku-puni no ke kālepa ‘ana aku me ka po’e no Kina.

Cudzoziemcy chcieli drzewa sandałowego z tych wysp, żeby handlować nim z Chińczykami.

Akā na’e, ua loli a’e ke ‘ano o ka nohona o neia wā.

Ale czasy te się zmieniły.

Ua ho’olako aku ‘o ia i kekahi hale ma kona ‘āina ali’i pono’ī no ka mālama ‘ana i kekahi o neia mau keiki makua ‘ole.

Niektórym z tych sierot zapewnił on dom w jednym ze swoich królewskich majątków.

Zaimek *neia* może być anteponowany przez *me*.

Inā me neia ka hanai a Ka ‘ōleio kū, ola nā iwi. Kai ke kanaka ikaika i kēia.

Jeśli podopieczny (kogo) *Ka’ōleio kū* jest jak on, nasze kości ocaleją. Ale silny z niego mężczyzna. (Elbert 1959: 133)

2.2.6.7. *pe-* || *pē-*

W hawajskim *pē* jest rzadkim przyimkiem (Elbert, Pukui 1999: 150), spotykanym w wyrażeniu *pē kēia* ‘w ten sposób’ (demonstrując coś). Morfem *pe-* || *pē-* tworzy cztery zaimki wskazujące: *pe-nei* ‘tak’ (określone), *pē-ia* ‘jak tamto’ (nieokreślone), *pē-nā* ‘jak tamto’ (blisko adresata), *pē-lā* ‘jak tamto’ (daleko), a także jeden zaimek pytajny *pe-hea* ‘jak’.

2.2.6.7.1. *penei*

Penei jest zaimkiem wskazującym naprzód, służy więc kataforze. Wprowadza przytoczenie, sygnalizując mowę niezależną.

Ua kākau ihola ‘o ia (ma ka ‘ōlelo Kelemānia) penei, ...

On napisał (po niemiecku) tak: ...

Ua kākau ihola ‘o Golovnin (ma ka ‘ōlelo Lukia) penei, „He ‘elemakule ‘o Tameamea [Kamehameha]...”

Golovnin napisał (po rosyjsku) tak: „Tameamea [Kamehameha] jest już stary...”

I ka makahiki 1841 i kona wā he ‘umi makahiki wale nō, ua kākau ihola nō ‘o ia ma ka ‘ōlelo Pelekane penei, „A ‘ohe o’u mana ‘o ua hau ‘oli nā keikikāne moloā”.

W roku 1841, gdy miał jedynie dziesięć lat, napisał po angielsku (tak): „Nie myślę, że leniwi chłopcy są szczęśliwi”.

Ua pūlima ihola ‘o ia penei, „Lunalilo Rex”, ‘o ia ho’i, „Ka Mō’i Lunalilo”.

Podpisał się on tak: „Lunalilo Rex”, tzn. „Król Luanlilo”.

Penei wprowadza także wyliczenie.

Ke helu 'ia nā keiki pono i a Kīna'u lāua 'o Kekūanaō'a, he 'elima lākou. Penei nā inoa, 'o David Kamehameha, Moses Kekūāiwa, Lot Kapuāiwa, Alexander Liholiho a 'o Victoria Kamāmalu.

W sumie Kīna'u i Kekūanao mieli pięcioro dzieci. Oto ich imiona: David Kamehameha, Moses Kekūāiwa, Lot Kapuāiwa, Alexander Liholiho i Victoria Kamāmalu.

2.2.6.7.2. pēia

Hawajski zaimek *pēia* ma zastosowanie anaforyczne, odsyła bowiem do wcześniejszego fragmentu tekstu.

Pēia i ho 'oma'a aku ai nā Hawai'i i ka mahi 'ai 'ana i ke 'ano o ke ao kūlohelohe.

W ten sposób Hawajczycy dostosowali własne rolnictwo do warunków środowiska naturalnego.

Ua kaulana 'o Konia i kona mau 'ano 'olu'olu a waipahē, a me kāna mau hana i kū i ka lokomaika'i i nā kānaka like 'ole a pau. A pēia nō ko Pauahi 'ano na 'au aloha.

Konia znana była z uprzejmości i gościnności, wielkodusznego traktowania gości i obcych. Pauahi odziedziczyła tę uprzejmość.

2.2.6.7.3. pēnā

To bardzo rzadki zaimek wskazujący. Nie występuje ani razu w dostępnym mi korpusie tekstów hawajskich. Element *-nā* w *pē-nā* wskazuje na bliskość adresata (Elbert, Pukui 1999: 114). Por. *-nei* (określony), *-ia* (nieokreślony), *-lā* (daleki).

2.2.6.7.4. pēlā

Mai hana pēlā!

Nie rób tego!

Pēlā i ulu ai me ka mana ka 'ōlelo a ka Haku, a lanakila ihola.

Tak potężnie rosło i umacniało się słowo Pańskie. (Dz 19, 20)

Ke kū'ai nei nā lawai'a i nā 'ano i'a like 'ole o ke kai: 'o ke aku, 'o ke ahi, 'o ka 'ōpelu a pēlā aku.

Rybacy sprzedają różne gatunki ryb: aku, ahi, 'ōpelu i tak dalej.

Funkcjonowanie *pēlā* w języku mówionym ilustruje dialog, w którym jedna z osób wyznaje, że nie włada biegle hawajskim: *'A 'ohe o 'u mākaukau i ka 'ōlelo Hawai'i*, druga zaś ripostuje: *'A 'ole ia he mea e hilahila ai* 'Nie ma się czego wstydzić'. Wtedy pierwsza mówi: *Pēlā nō paha, akā hilahila nō wau* 'Być może tak, ale wciąż jestem zakłopotany'.

Innym przykładem jest fragment konwersacji, składający się z dwóch replik: *'A 'ole au i hele iki i laila* 'Nigdy tam nie byłem', *Inā pēlā, e hele kāua i laila* 'Skoro tak, chodźmy tam'.

A pēlā ka ho'okumu 'ia 'ana⁵³ o nā Kula 'o Kamehameha!

I tak powstały Kamehameha Schools!

I taki był początek Kamehameha Schools!

⁵³ Wyrażenie *ka ho'okumu 'ia 'ana* składa się z rodzajnika określonego *ka*, *ho'okumu* – to kauzatywny czasownik o znaczeniu 'zaczynać, zakładać, inaugurować', *'ia* – wykładnik strony biernej, *'ana* – morfem nominalizujący.

2.2.6.7.5. *pehea*

Pehea ‘jak’ często występuje w pytaniach: *Pehea ‘oe?* ‘Jak się masz?’, *Pehea ko ‘u mana ‘o?* ‘Jakie jest twoje zdanie?’, *Pehea ‘oe i kēia pālule?* ‘Co ty sądzisz o tej koszuli’ („Jak/co ty o tej koszuli?”).

Pehea nie jest jednak wyłącznie zaimkiem pytajnym. Por. *Pehea ka luhi, hana nō ‘Jak(ie)kolwiek* (byłoby) zmęczenie, po prostu pracuj dalej’ (Pukui, Elbert 1999: 323 s.v. *pēlā*).

Pehea może służyć także wyrażeniu ukrytej negacji: *Pehea lā!* ‘Nie wiem, jak!’, *Pehea ho ‘i!* ‘Jak, nie wiem! Któż wie!’.

Ua noi aku kekahi o kēia mau wāhine iā Lot no ka hulahula ‘ana. Pehea ho ‘i lā, ‘ano hilahila paha kahi Lot i ka hulahula a no laila, ua noi aku ‘o ia e kala mai iā ia mai ka hulahula ‘ana aku.

Jedna z tych dam poprosiła Lota do tańca. Jakże to, Lot był nieco zakłopotany, więc poprosił ją o wybaczenie z powodu odmowy.

W przytoczonym zdaniu *pehea ho ‘i lā* oddane tu w polskim tłumaczeniu ‘jakże to’, służy wyrażeniu zdziwienia ‘jakże to, nie uchodzi, żeby dama prosiła dżentelmena do tańca’.

2.2.7. Zaimki nieokreślone

Hawajską nazwą zaimka nieokreślonego jest *paniinoa kuhi laulā*. Pukui i Elbert (1999: 374) stwierdzają jednak, iż jest to pojęcie rzadko stosowane. Znaczenie etymologiczne tego terminu można oddać jako ‘zaimek wskazujący ogólnie’.

2.2.7.1. *ha‘i*

Zaimek *ha‘i* ma różne konteksty użycia. Najczęściej jednak odpowiada polskiemu ‘ktoś inny’.

E hā‘awi aku i kāu ‘ōlelo a‘o iā ha ‘i! Radź komuś innemu!

Jeśli poprzedza go partykuła przecząca ‘*ole*’, wtedy zaimek ten można oddać po polsku jako ‘nikt’.

Ma mua o kona hala ‘ana, kēnā akula ia i kona hoa kūpa‘a ‘o Hoapili e hūnā aku i nā iwi ona i kekahi wahi i hiki ‘ole ke loa‘a aku iā ha‘i.

Przed śmiercią kazał on wiernemu przyjacielowi Hoapili ukryć swoje kości w miejscu, w którym nikt nie mógłby ich znaleźć.

Polskie tłumaczenie „nikt nie mógł ich znaleźć” oddaje sens hawajskiego *hiki ‘ole ke loa‘a aku iā ha‘i* ‘nie mógł znaleźć ktoś inny’.

Ua hala ihola ‘o Pāpā Kamiano i ke ao polohiwa a Kāne i ka makahiki 1889 mai ka ma‘i lēpela mai i loa‘a iho ai iā ia i kona wā ho‘i e kōkua nei iā ha‘i.

Ojciec Damien zmarł w roku 1889 na trąd, którym zaraził się, gdy pomagał innym.

Ostanie zdanie hawajskie jest idiomatyczne, albowiem jego początek dosłownie brzmi: „Ojciec Damien odszedł do czarnych chmur [boga] Kāne”.

Zaimek *ha'i* zawarty jest w nazwie '*auī-kō-ha'i*', którą wymyślił misjonarz Lorrin Andrews (Elbert, Pukui 1999: 109) na oznaczenie dopełniacza („przypadek należący do kogoś innego”).

2.2.7.2. *kekahi mea*

Zaimek *kekahi kanaka* składa się z rodzajnika nieokreślonego *kekahi* ‘pewien, jakiś’ i wyrazu *mea*, który odnosi się zarówno do rzeczy, jak i osób.

E hiki mai anei kekahi mea maika 'i no Nazareta mai?
Czy może być co dobrego z Nazaretu? (J 1,46)

Ke ho 'oholo 'o ia i kona mana 'o ma kekahi mea ...
Jeśli on podjął stanowisko w jakiejś sprawie ...

I mea na 'e e pāna 'i ai ka loa 'a 'ana o kēia kūlana 'auhau 'ole, e ha 'awi aku 'o Hawai 'i i kekahi mea waiwai iā 'Amelika Huiapu 'ia.
Jednak w zamian za niepłacenie cła Hawaje dałyby Stanom Zjednoczonym coś cennego.

2.2.7.3. *kekahi kanaka*

Zaimkiem odnoszącym się do nieokreślonej osoby jest *kekahi kanaka*. Tworzą go rodzajnik nieokreślony *kekahi* i rzeczownik *kanaka* ‘człowiek’. Etymologicznie *kekahi kanaka* to ‘jakiś (pewien) człowiek’. Por. *hāwanawana akula kekahi kanaka ma kona pepeiao* ‘ktoś szepnął mu do ucha’.

2.2.7.4. *a pau*

W języku hawajskim idiomatycznym zaimkiem jest *āpau* (Pukui, Elbert 1999: 28 s.v. *āpau*), coraz częściej zapisywany *a pau* (*Māmaka Kaiāo* 2003: 7 s.v. *a pau*). Jego znaczenie etymologicznie wynika z elementów składowych: spójnika *a* ‘i’ oraz *pau* ‘skończony, zakończony, całkowity’. Idiomatycznie forma *a pau* odpowiada polskiemu ‘wszystek’.

Ua 'oi aku ka mākaukau o Kamehameha i ka 'ō'ō ihe ma waena o nā ali 'i a pau.
Kamehameha stał się spośród wszystkich wodzów najzręczniejszy w rzucaniu włócznią.

Ua makemake 'o Kamehameha e 'imi ā loa 'a i nā mea e pono ai kāna hana i mea e pā ai nā mokupuni a pau iā ia.
Kamehameha chciał się dowiedzieć, co powinien zrobić, żeby zdobyć wszystkie wyspy.

A ua lilo nā kumulā 'au 'iliahi a pau nāna pono 'i.
Wszystkie drzewa sandałowe stały się jego własnością.

E ho 'ā 'o aku e ho 'ohau 'oli i kāu mau kumu a me nā mea a pau i ho 'opuni mai iā 'oe.
Staraj się, aby twoi nauczyciele i wszyscy, którzy cię otaczają, byli zadowoleni.

E ho 'okā 'oi i kāu 'ōlelo Pelekane 'ana 'a e 'imi aku i 'ehā hua 'ōlelo hou a ho 'opololei aku i 'ehā hewa i nā lā a pau.
Szlifuj angielski – każdego dnia naucz się czterech nowych słów i popraw cztery błędy.

Wyrażenie *i nā lā a pau* ‘codziennie, każdego dnia’ w dosłownym tłumaczeniu można oddać „w dni wszystkie”.

I nā lā a pau nō lāua i kākau iho ai i nā hanana o ko lāua mau huaka 'i hele.
Każdego dnia zapisywali wydarzenia ze swoich podróży.

2.2.7.5. Zaimki typu 'wszystko jedno co (kto, kiedy, gdzie, dokąd)'

Odrębną grupę tworzą zaimki nieokreślone, gdy mówiący nie przywiązuje wagi do bliższego określenia wskazywanego obiektu. W polszczyźnie ich wykładnikiem gramatycznym jest *-kolwiek*, np. *cokolwiek*, *ktokolwiek*, *kiedykolwiek*, *dokądkolwiek*. Ich hawajskie odpowiedniki mają odmienną strukturę, tworząc kategorię semantyczną, a nie gramatyczną, ze względu na brak wspólnego wykładnika formalnego.

Mea jako ogólne słowo, oznaczające zarówno rzecz, jak i osobę, występuje w *nā mea* 'cokolwiek' i *ka mea nō* 'ktokolwiek'.

Nā mea āu e noi mai nei, 'o au e hana.
O cokolwiek mnie poprosisz, to uczynię.

Ma nā mea a pau āna i hana ai, hana 'ia nō me ke aloha – ke aloha ho 'i nō kona 'āina a me kona po 'e kekahi.

Cokolwiek czynił, czynił z miłością – miłością do swych wysp i swych ludzi.

W drugim zdaniu po *nā mea* pojawia się *a pau* 'wszystko, wszystkie', *nā mea a pau* można niefiguratywnie oddać w polszczyźnie 'wszystkie rzeczy (które czynił)'. Analogiczne zjawisko ilustruje kolejne zdanie, w którym *i nā wa a pau* 'kiedykolwiek, za każdym razem' etymologicznie znaczy '(gdy) w każdym czasie'.

I nā wā a pau a ka moku 'Aukekulia Donau e hō 'ea mai ai i Honolulu nei, ua ho 'okani pila maila kana pāna i kekahi 'ahamele na ka lehulehu.

Kiedykolwiek przybywał austriacki statek *Donau* do Honolulu, jego orkiestra dawała koncert dla publiczności.

Za hawajski ekwiwalent 'gdziekolwiek' można uznać *ma nā wahi a pau* (dosł. „w każdym miejscu”).

Ma nā wahi a pau loa o ke ao nei, e ha 'i 'ia aku ai kēia 'euanelio ...
Gdziekolwiek na całym świecie będą głosić tę Ewangelię ... (Mt 26,13)

Frazę 'Dokądkolwiek pójdziesz' można oddać po hawajsku *Ma kahi āu e hele aku ai* (Pukui, Elbert 1999: 559). Wyraz *kahi* powstał w wyniku połączenia rodzajnika określonego *ka* i rzeczownika *wahi* 'miejsce'. W przekładzie biblijnym występuje *i nā wahi a pau*.

E ke Kumu, e hahai aku nō au iā 'oe i nā wahi a pau āu e hele ai.
Nauczycielu, pójdeż za Tobą, dokądkolwiek się udasz. (Mt 8,19)

2.2.8. Zaimki lokatywne

Najważniejszymi hawajskimi zaimkami lokatywnymi są 'ane'i, 'one'i, laila i 'ō. Najczęściej są one poprzedzone przymikiem *ma*. Spośród nich 'anei odnosi się do najbliższego miejsca mówiącego. Polskim odpowiednikiem jest *tutaj*.

Aia kāna mau puke ma 'ane'i?
Jego książki są tutaj?

Aia nā manakō ma 'ane'i'?

Tu są (owoce) mango.

Zaimek 'o'ne'i tłumaczy się 'tutejszy'.

Kō 'one'i keiki.

Tutejsze dzieci.

'A'ohē o 'one'i wahine e like me 'oe.

Żadna z tutejszych kobiet nie jest podobna do ciebie.

Laila zwykle wymawia się [leila] albo [lila]. W języku polskim formie tej odpowiada *tam*.

Aia ke kapikala o kēia pae'āina ma laila.

Stolica archipelagu jest tam.

Ma laila 'o ia i kanu ai i ke kino o kāna wahine aloha.

Tam pochował ciało ukochanej.

Ua kapa 'ia kēia 'ao'ao o ka mokupuni 'o Nāpali, no ka nui o nā pali ki'eki'e o laila.

Ta strona wyspy nazywa się Nāpali z powodu licznych tam wysokich klifów.

Ua kipa aku māua 'o ka'u kāne i Ho'okipa Pāka a ua nānā i nā mea he'e nalu makani ma laila.

Mąż i ja zwiedziliśmy Ho'okipa Pāka i widzieliśmy tam osoby uprawiające windsurfing.

Kolejnym zaimkiem lokatywnym jest 'ō. Tak samo jak *laila* oddaje się go po polsku *tam*. Między obydwoma zaimkami hawajskimi są jednak istotne różnice: 'ō odnosi się do czegoś zwykle widocznego lub wskazanego, natomiast *laila* dotyczy czegoś zwykle niewidocznego i anaforycznego.

Noho ma 'ō.

Siądź tam.

He kūlanakauhale nui 'o Honolulu a nui nā ka'a e holo wikiwiki ana ma 'ō a ma 'ane'i.

Honolulu jest dużym miastem i wiele samochodów jeździ szybko tu i tam.

2.2.9. Zaimek zwrotny

Zaimek zwrotny określa się nazwą *paniinoa pelu hope* („zaimek zawracający”). W języku hawajskim jest nim *iho*⁵⁴. W odróżnieniu od języka polskiego każda osoba ma odrębną formę zaimka zwrotnego.

E aloha 'oe i kou hoalauna e like me 'oe iho.

Miłuj bliźniego swego jak siebie samego. (Rz 13,9)

Mai ho'āhu 'oukou i waiwai no 'oukou ma ka honua [...]

Nie gromadźcie sobie skarbów na ziemi [...] (Mt 6,19)

E nānā iā 'oukou iho.

Popatrzcie na siebie (samyh).

⁵⁴ *Iho* jako morfem kierunkowy (dyrekcyjny) jest przedmiotem uwagi w rozdziale 2.2.18.2 i 2.2.18.6.

He lumi moe ko Leilehua nona iho.

Leilehua ma własną sypialnię.

„Leilehua ma sypialnię dla siebie (samej)”.

He ka 'a ko 'u no 'u iho.

Mam własny samochód.

„Mam samochód dla siebie (samego)”.

Ma o kona hā'awi 'ana aku i kona lauoho pono'ī, he mea ia e hō'ike ai i ko Kamehameha hā'awi 'ana aku iā ia iho i ke akuawahine iā Pele. (Nui 86)

Ofiarując swoje włosy, Kamehameha ofiarował bogini Pele samego siebie.

Ua ho 'ohiki lākou iā lākou iho i kahi hō'ino nui

Oni zobowiązali się pod klątwą (Dz 23,21)

„Oni zobowiązali siebie samych ...”

Ke nānā nei au ia 'u iho.

Patrzę teraz na siebie.

Ma hope o ka make 'ana o Kamehameha Nui, kapa ihōla iā ia iho i kona inoa hou, iā 'Auhea, a me he mea lā e hea aku ana i ua ali 'i nui nei i hala a'ela. 'O Miriam kona inoa Kalikiano.

Po śmierci Kamehamehy Wielkiego, ona nadała sobie nowe imię, 'Auhea, które znaczy „dokąd odszedł”. Miała na imię Miriam.

Ua hiki nō ho 'i iā lāua ke 'ike maka aku iā lāua iho i ka hana a nā ali 'i a me nā alaka 'i o ke aupuni 'ē a'e.

Oni sami mogli zobaczyć inne dwory królewskie i przywódców rządowych w działaniu.

2.2.10. Zaimki pytajne

Najważniejszymi zaimkami pytajnymi są: *aha* ‘co?’, *hea* ‘gdzie? który?’, *wai* ‘kto?’, *-hia* ‘ile?’.

Aha poprzedzone jest rodzajnikiem nieokreślonym: *He aha kēia?* ‘Co to jest?’, *He aha ka pilikia?* ‘Jaki problem? Co się stało?’.

Hea występuje w pytaniach o lokalizację przestrzenną: *No hea 'oe?* ‘Skąd jesteś?’, *Mai hea mai?* ‘Skąd?’, *Aia i hea ...?* ‘Gdzie jest ...?’, *'Auhea 'oe?* ‘Gdzie jesteś?’. Zaimek ten pojawia się także w pytaniu o wyodrębnienie jednego przedmiotu z wielu: *Ka hale hea?* ‘Który dom?’, *Ka mea hea?* ‘Która rzecz?’, *'O kēia lio ā 'o kēlā lio, mahea 'oe?* ‘Ten koń czy tamten koń, który dla ciebie?’. *Hea* jest elementem składowym *pehea*: *Pehea 'oe?* ‘Jak się masz?’.

Zaimek *wai* odnosi się do osób: *'O wai kēlā?* ‘Kto tam jest?’, *Kō wai?* ‘Czyj?’, *Kā wai?* ‘Czyj?’, *No wai?* ‘Dla kogo?’, *Iā wai 'oe i kama'ilio ai?* ‘Do kogo mówiłeś?’. W języku hawajskim imię ma status osoby, dlatego *'O wai kou inoa?* ‘Jak masz na imię?’ (dosł. „Kto twoje imię?”).

Morfem *-hia* najczęściej poprzedzony jest prefiksem ‘e-, np. *'Ehia* występuje w pytaniach o ilość: *'Ehia po 'e?* ‘Ile osób?’, *'Ehia kālā?* ‘Ile pieniędzy?’, *'Ehia āu kālā?* ‘Ile masz pieniędzy?’.

W języku hawajskim istnieje kilka sposobów zadawania pytania *Kiedy ...?*

‘Kiedy?’	
Zdania pytające, które dotyczą przeszłości	Zdania pytające, które dotyczą przyszłości
<i>Ināhea?</i>	<i>Āhea?</i>
<i>I ka manawa hea ... i?</i>	<i>I ka manawa hea ... e?</i>
<i>I ka wā hea ... i?</i>	<i>I ka wā hea ... e?</i>

Por. *Ināhea* ‘*oe i hele mai ai?* ‘Kiedy przyszedłeś?’ i *Āhea* ‘*oe i hele mai ai?* ‘Kiedy przyjdiesz?’. Pytania są przedmiotem uwagi rozdziałów 2.3.2.8 i 2.3.3.20.

2.2.11. Postpozycyjny morfem anaforyczny *ai* [ei]

Występuje w zdaniu hawajskim o szyku przestawnym, tzn. odbiegającym od schematu: orzeczenie – podmiot – dopełnienie/okolicznik. Por. dwa następujące zdania hawajskie, które w tłumaczeniu na język polski niczym się nie różnią:

Ua hele 'oe ināhea? Kiedy poszedłeś?

Ināhea 'oe i hele ai? Kiedy poszedłeś?

Pierwsze zdanie ma szyk typowy dla hawajskiego: orzeczenie (*ua hele*) + podmiot (‘*oe*). Zaimek pytajny *ināhea* ‘kiedy?’ zajmuje miejsce charakterystyczne dla dopełnienia i okolicznika, czyli po podmiocie na końcu zdania.

W drugim wypadku pojawia się morfem *ai*, który pełni funkcję anaforyczną. Odnosi się on do zaimka pytajnego *ināhea* występującego na początku zdania. Inwersja orzeczenia na sam koniec zdania wymaga od Hawajczyków umieszczenia zaimka anaforycznego *ai*, które odsyła wstecz do *ināhea*. Charakterystyczną cechą syntaktyczną jest pojawienie się morfemu *i*, który zwykle sygnalizuje dopełnienie, między podmiotem i orzeczeniem.

Hawajczyk na pytanie, kiedy poszedł, może krótko odpowiedzieć: *i nehinei* ‘wczoraj’. W odpowiedzi tej pojawia się morfem *i* sygnalizujący dopełnienie lub okolicznik. Nie występuje on jedynie w pierwszym zdaniu pytającym (*Ua hele 'oe ināhea?*), które nie ma szyku przestawnego. W drugim wypadku (*Ināhea 'oe i hele ai?*) jego obecność jest niezbędna.

2.2.12. Liczebnik

Hawajską nazwą liczebnika głównego jest *helu heluna*, a liczebnika porządkowego – *helu ka 'ina*. Ułamek to *hakina*.

2.2.12.1. Liczebniki główne

Liczebniki główne od 1 do 9 powstały w wyniku rozwoju form protoceanicznych (poc.). Zaczynają się przedrostkiem ‘*e-*’, który określa się nazwą *klasyfikator ogólny* (Elbert, Pukui 1999: 158). Gdy nie ma go przed rdzeniem, wtedy zmienia się status liczebnika z głównego na porządkowy, por. *Nānā* i *nā hale 'elua* ‘Popatrz na (te) dwa domy’ i *ka lua o nā hale* ‘drugich z domów’.

'ole '0'
 'ekahi '1' (< poc. **ta-sa*)
 'elua '2' (< poc. **rua*)
 'ekolu '3' (< poc. **tolu*)
 'ehā '4' (< poc. **pat*)
 'elima '5' (< poc. **lima*)
 'eono '6' (< poc. **onom*)
 'ehiku '7' (< poc. **pitu*)
 'ewalu '8' (< poc. *walu*)
 'eiwa '9' (< poc. **siwa*)
 'umi '10'
 'umi kūmākahi ['umi kū.mā.kahi] '11'

Etymologii morfemu *kūmā-* poszukuje się, zestawiając go z danymi języka rennel-bellońskiego⁵⁵, w którym *tuma'a* znaczy 'więcej niż' (Elbert, Pukui 1999: 159).

'umi kūmālua ['umi kū.mā.lua] '12'
 'umi kūmākolu ['umi kū.mā.kolu] '13'
 'umi kūmāhā ['umi kū.mā.hā] '14'
 'umi kūmālima ['umi kū.mā.lima] '15'
 'umi kūmāono ['umi kū.mā.ono] '16'
 'umi kūmāhiku ['umi kū.mā.hiku] '17'
 'umi kūmāwalu ['umi kū.mā.walu] '18'
 'umi kūmāiwa ['umi kū.mā.iwa] '19'
 iwakalua [iwa.ka.lua] '20'
 iwakalua kūmākahi [iwa.ka.lua kū.mā.kahi] '21'
 iwakalua kūmālua [iwa.ka.lua kū.mā.lua] '22'
 iwakalua kūmākolu [iwa.ka.lua kūmākolu] '23'
 iwakalua kūmāhā [iwa.ka.lua kū.mā.hā] '24'
 iwakalua kūmālima [iwa.ka.lua kū.mā.lima] '25'
 iwakalua kūmāono [iwa.ka.lua kū.mā.ono] '26'
 iwakalua kūmāhiku [iwa.ka.lua kū.mā.hiku] '27'
 iwakalua kūmāwalu [iwa.ka.lua kū.mā.walu] '28'
 iwakalua kūmāiwa [iwa.ka.lua kū.mā.iwa] '29'
 kanakolu [kana.kolu] '30'
 kanahā [kana.hā] '40'
 kanalima [kana.lima] '50'
 kanaono [kana.ono] '60'
 kanahiku [kana.hiku] '70'
 kanawalu [kana.walu] '80'
 kanaiwa [kana.iwa] '90'
 kanaiwa kūmāiwa [kana.iwa kū.mā.iwa] '99'
 ho 'okahi haneli [ho'o.kahi haneli] '100' (haw. *haneli* < ang. *hundred*)
 'elua haneli '200'
 'ekolu haneli '300'
 'ehā haneli '400'

⁵⁵ Spolszczoną nazwę tego języka przyjmuję za: Majewicz 1989: 95. Por. ang. *Rennell-Bellona* od nazwy dwóch z Wysp Salomona: Rennell i Bellona.

'elima haneli '500'
 'eono haneli '600'
 'ehiku haneli '700'
 'ewalu haneli '800'
 'eiwa haneli '900'
 kaukani [kau.kani] '1000' (< ang. *thousand*)
 miliona [mili.ona] '1000 000' (< ang. *million*)

Przed przybyciem kapitana Jamesa Cooka na Hawaje stosowane było odmienne liczenie od 50. Było ono odzwierciedleniem ówczesnego przekonania, że cyfra cztery była święta, określała bowiem liczbę największych bogów hawajskich: Kū, Kāne, Kanaloa i Lono. W legendach polinezyjskich „zamiast trzech, siedmiu i dziewięciu, występuje cztery, osiem i szesnaście” (Colum 1977: 10). Dawnymi liczebnikami są *kanahā me ka umi* '50' (40 + 10), *'akahi kanahā me ka iwakālua* '60' (40 + 20), *'akahi kanahā me kea kanakolu* '70' (40 + 30), *'elua kanahā* '80' (dwie czterdziestki). Wyraz *lau* oznaczał czterysta. Była to liczba pomniejszych bogów (np. Hina, Haumea, Nu'akea i Pele). Zatem sześćset miało w hawajskim postać *ho 'okahi lau a me nā kanaha 'elima* („jedno czterysta z pięcioma czterdziestkami”). Przy liczeniu Hawajczycy posługiwali się wyrazami *mano* 'cztery tysiące' i *kini* 'czterdzieści tysięcy'. Dziesięć tysięcy określali nazwą *'alua mano me nā lau 'elima* („dwa cztery tysiące i pięć razy czterysta”). Gdy liczba przekraczała dziesięć tysięcy, mówili *nalowale*.

2.2.12.2. Liczebniki porządkowe

Liczebniki porządkowe sygnalizuje rodzajnik określony *ka* lub *kē*.

<i>ka mua</i> 'pierwszy'	<i>ka 'umi kūmākahi</i> 'jedenasty'
<i>ka lua</i> 'drugi'	<i>ka 'umi kūmālua</i> 'dwunasty'
<i>ke kolu</i> 'trzeci'	<i>ka 'umi kūmākolu</i> 'trzynasty'
<i>ka hā</i> 'czwarty'	<i>ka 'umi kūmāhā</i> 'czternasty'
<i>ka lima</i> 'piąty'	<i>ka 'umi kūmālima</i> 'piętnasty'
<i>ke ono</i> 'szósty'	<i>ka 'umi kūmāono</i> 'szesnasty'
<i>ka hiku</i> 'siódmy'	<i>ka 'umi kūmāhiku</i> 'siedemnasty'
<i>ka walu</i> 'ósmý'	<i>ka 'umi kūmāwalu</i> 'osiemnasty'
<i>ka iwa</i> 'dziewiąty'	<i>ka 'umi kūmāiwa</i> 'dziewiętnasty'
<i>ka 'umi</i> 'dziesiąty'	<i>ka iwakālua</i> 'dwudziesty'

Typowa dla hawajskiego jest konstrukcja z *o*, np. *ka lua o nā hale* 'drugi dom' („drugi z domów”), *ka 'umi o ka hola* 'godzina dziesiąta', *i ke kolu o ka makahiki* 'w trzecim roku'.

W legendzie, której bohaterem jest Kama-pua'a (Elbert 1959: 215, 229), spotkać można następujące liczebniki porządkowe.

kaua 'akolu a Kamapua'a me Kuiliola
trzecia walka: Kamapua'a vs. Kuiliola

*kaua 'ehā*⁵⁶ a Kamapua'a me Pelei
czwarta walka: Kamapua'a vs. Pele

⁵⁶ Występowanie tu 'ehā, a nie 'ahā można chyba tłumaczyć względami eufonicznymi: nadmiernym nagromadzeniem samogłoski *a*.

kaua 'alima a Kamapua'a me Makali'i
piąta walka: Kamapuaa vs. Makali'i

Funkcję liczebników porządkowych może pełnić liczebnik główny.

Mai ka mo'okū'auhau ali'i o Kalākaua i puka mai ai nā mō'i 'ehiku a 'ewalu.
Z dynastii Kalākaua pochodzą monarchowie siódmy i ósmy.

I loko nō o kona nohoali'i 'ana he 'eiwa makahiki, ua lo'ohia ka mō'i i ka ma'i a 'a'ohē nō a he ola iki mai.

W dziewiątym roku panowania król zachorował i leżał przykuty do łóżka.

i ka Lāpule 'ekolu o Iulai i kēlā me kēia makahiki
w trzecią niedzielę lipca każdego roku

'O ka lā iwakāluakūmālua o 'Aukake kona lā hānau.
Jej (jego) urodziny są dwudziestego drugiego sierpnia.
(„Dzień dwudziesty drugi sierpnia – jej (jego) dzień urodzin”)

W języku hawajskim ‘wydanie (np. książki)’ określa się terminami *pa'i 'ana* lub *ho'opuka 'ana*. Liczebnik porządkowy występuje albo po rzeczowniku, np. *ho'opuka mua*⁵⁷ ‘pierwsze wydanie’ i *ho'opuka lua* ‘drugie wydanie’, albo może pojawić się przed rzeczownikiem, np. *ke kolu o ka pa'i 'ana* ‘trzecie wydanie’ (Elbert, Pukui 1999: 434), wtedy jednak użycie rodzajnika określonego przed liczebnikiem i *o* po nim jest obligatoryjne.

Papahēle mua („pierwsze piętro”) znaczy ‘parter’ (por. amer. *first floor*), a *papahēle 'ekolu* – ‘drugie piętro’ (por. amer. *third floor*).

W terminologii baseballu stosuje się określenia: *pahu 'ekahi* ‘pierwsza baza’, *pahu 'elua* ‘druga baza’ i *pahu 'ekolu* ‘trzecia baza’.

Konstrukcja *'akahi nō ... ā ...* służy wyrażeniu sensu ‘pierwszy raz (coś zrobić)’.

Akahi nō au ā 'ike iā Hilo.
Pierwszy raz widzę Hilo.

W języku hawajskim krotność wyraża się za pomocą prefiksu ‘*a*’ dołączanego do liczebnika, np. ‘*alua* ‘dwa razy, dwukrotnie’. Por. ‘*Alua a'u hele 'ana i kēlā wahi* ‘Dwa razy tam byłem’.

Wyrażenie *Ke Kaua Honua 'Elua* znaczy ‘II wojna światowa’.

Przy wyliczaniu argumentów stosuje się w hawajskim konstrukcję, którą przedstawia tabela.

Język hawajski	Język polski
<i>'O ka mea mua, ...</i>	Po pierwsze, ...
<i>'O ka mea elua, ...</i>	Po drugie, ...
<i>'O ka mea ekolu, ...</i>	Po trzecie, ...

2.2.12.3. Liczebniki ułamkowe

Ułamek (*hakina*) składa się z licznika (*ho'ohelu*) i mianownika (*mahēle*). W liczniku występuje liczebnik główny, a w mianowniku – liczebnik ułamkowy zaczynający się od

⁵⁷ Zanika normalizator ‘*ana*’.

hapa-, np. *hapa lua* ‘jedna druga’, *hapa kolu* ‘jedna trzecia’, *hapa hā* ‘jedna czwarta’, *hapa lima* ‘jedna piąta’, *hapa ono* ‘jedna szóstą’, *hapa hiku* ‘jedna siódma’, *hapa walu* ‘jedna ósma’, ‘*elua hapa kolu* ‘dwie trzecie’.

Forma *hapa lua* stosuje się przy określaniu czasu: *hapa lua hola* ‘*elua* ‘wśród do trzeciej’. Z kolei *hapa hā* oznacza kwadrans: *Hapa hā i hala ka hola* ‘*eiwa* ‘Kwadrans po dziewiątej’.

2.2.12.4. Liczebniki wielokrotne

Tworzy się je za pomocą formantu *pā-*:

pā lua [pā.lua] ‘dwakroć, dwukrotnie, podwójnie’

pā kolu [pā.kolu] ‘trzykrotnie, potrójnie’

pā hā [pā.hā] ‘czterokrotnie, poczwórnienie’

pā lima [pā.lima] ‘pięciokrotnie’

pā ono [pā.ono] ‘sześciokrotnie’

pā hiku [pā.hiku] ‘siedmiokrotnie’

pā walu [pā.walu] ‘ośmiokrotnie’

pā iwa [pā.iwa] ‘dziewięciokrotnie’

pā ‘umi [pā.‘umi] ‘dziesięciokrotnie’

Wyraz *pā ‘umi* niekiedy oddaje się polskim przymiotnikiem *dziesiętny*, por. *hakina pā ‘umi* ‘ułamek dziesiętny’.

W dostępnym mi korpusie tekstów hawajskich występują także formy zreduplikowane, np. *pāpā kolu*, *pāpā hā*, *pāpā lima*.

He moe pāpā lua ka wahine i ke kāne, pāpā kolu, pāpā hā, pāpā lima. Pēlā nō ke kāne i ka wahine.

Kobiety sypiały z dwoma różnymi mężczyznami, nawet z trzema, czterema czy pięcioma. Mężczyźni postępowali tak samo z kobietami.

2.2.13. Klasyfikacja czasowników

Autorzy najnowszego słownika hawajskiego (*Māmaka Kaiāo* 2003: xx) rozróżniają trzy typy czasowników: *hamani* ‘przechodni’, *hehele* ‘nieprzechodni’ i ‘*a ‘ano* ‘statywny’.

Natomiast Elbert i Pukui (1999: 46–56) wyodrębniają obok czasowników nieprzechodnich dwa typy czasowników przechodnich i dwa typy czasowników statywnych:

- czasowniki nieprzechodnie, np. *hele* ‘iść’,
- rozmyślne czasowniki przechodnie, np. ‘*ai* ‘jeść’,
- spontaniczne czasowniki przechodnie; np. *aloha* ‘kochać’,
- przymiotnikowe czasowniki statywne; np. *maika ‘i* ‘być dobrym’,
- czasowniki statywne typu *lo ‘a* ‘dostać’.

2.2.13.1. Czasowniki nieprzechodnie

Hawajskie czasowniki nieprzechodnie nie mają dopełnienia bliższego, mogą jednak występować w stronie biernej poprzedzone morfemem *ua*, a także mogą łączyć się z morfemem imperatywnym *e* oraz prohibywnym *mai*.

E hele 'oe.

Idź.

Mai hele 'oe.

Nie idź.

Ua hele 'ia ke ala e ke kanaka.

Człowiek (ten) przeszedł (tą) drogą.

(„Droga była «przejdziana» przez człowieka”.)

Do czasowników nieprzechodnich w języku hawajskim zalicza się także *'au* 'pływać', *ho* 'i' 'wracać', *iho* 'schodzić', *pi* 'i' 'wspinać się'. W odróżnieniu od pozostałych typów czasowników nie łączą się one z intensyfikatorymi (ani z *nui* 'bardzo', ani z *loa* 'bardzo'). Wyrażenie *hele loa* znaczy 'iść daleko'.

2.2.13.2. Czasowniki przechodnie

Czasowniki przechodnie mają dopełnienie bliższe. Dzieli się je na dwie grupy:

- czasowniki „rozmysłne”, np. *hana* 'robić', *inu* 'pić', *nānā* 'patrzeć',
- czasowniki „spontaniczne”, np. *makemake* 'chcieć', *no 'ono* 'o' 'myśleć', *'ike* 'wiedzieć, wiedzieć'.

Podstawą podziału – jak podkreślają Elbert i Pukui (1999: 48) – są substancywizujące je zaimki dzierżawcze. Czasowniki pierwszej grupy łączą się zaimkami typu *a*, np. *kāna* 'ai' 'ana' 'jego jedzenie', *kāna wehewehe* 'ana' 'jego wyjaśnienie'. Z kolei czasowniki drugiej grupy łączą się z zaimkami typu *o*, np. *kona aloha* 'jego miłość', *kona mana* 'o' 'jego opinia'. W dwóch ostatnich przykładach substancywizacja odbywa się bez morfemu 'ana'.

2.2.13.3. Czasowniki statywne

Za pierwszego, który użył terminu *stative verbs* ('czasowniki statywne', 'czasowniki stanu') w odniesieniu do języków polinezyjskich na przykładzie języka rarotonga (na Wyspach Cooka), uznaje się Jaspera E. Buse'a (1965). Hawajskie czasowniki statywne dzieli się na dwie grupy. Pierwszą z nich określa się angielską nazwą *adjectival stative verb* (Elbert, Pukui 1999: 46), którą w polszczyźnie lepiej oddać jako atrybutywny czasownik statywny, niż przymiotnikowy czasownik statywny, albowiem może on pełnić w zdaniu funkcję zarówno określnika atrybutywnego adnominalnego (przydawki), jak i określnika atrybutywnego adwerbalnego (okolicznika).

<i>maika</i> 'i	
określnik atrybutywny adnominalny (po rzeczowniku)	określnik atrybutywny adwerbalny (po czasowniku)
'dobry'	'dobrze'

Atrybutywny czasownik statywny łączy się z zaimkiem dzierżawczym typu *o*, np. *kona maika* 'i' 'jego dobroć'.

Drugą grupę czasowników statywnych określa się angielską nazwą *loa* 'a-type (typ *loa* 'a), tworzą ją *loa* 'a' 'znajdować, otrzymywać, dostawać', *hiki* 'umieć (coś zrobić), być zdolnym (coś zrobić)', *maopopo* 'rozumieć', *ola* 'żyć, ratować, ocalać' i inne (2.2.13.3.5).

Głównym powodem wyodrębnienia czasowników stanu w języku hawajskim są ich właściwości składniowe. Nie używa się ich z morfemem *'ia* tworzącym konstrukcję pasywną, gdyż same są z natury bierne (Elbert, Pukui 1999: 50).

Viktor Krupa (1979: 37–38) określa hawajski atrybutywny czasownik statywny rosyjskim terminem *прилагательное* ‘przymiotnik’, a czasownik statywny typu *loa'a* – terminem *причастие* ‘imiesłów przymiotnikowy’. Znaczenie czasowników drugiej grupy podaje za pomocą biernego imiesłowu przymiotnikowego czasu przeszłego (rzadziej terażniejszego): *loa'a* ‘полученный’ (otrzymany), ‘приобретенный’ (nabyty); *'eha* ‘раненный’ (ranny); *pa'u* ‘исчерпанный’ (wyczerpany), ‘истребленный’ (wybity); *hiki* ‘быть способным’ (być zdolnym do czegoś); *hina* ‘сброшенный вниз’ (zrzucony na dół); *eo* ‘побежденный’ (pokonany), *ku'ia* ‘быть атакованным’ (być atakowanym); *maopopo* ‘быть понимаемым’ (być zrozumianym); *nalo* ‘быть забытым’ (być zapomnianym); *ola* ‘быть спасенным’ (być uratowanym); *pā* ‘быть затронутым’ (być dotkniętym).

2.2.13.3.1. *hiki*

W zdaniu hawajskim agens (tu: pierwsza osoba liczby pojedynczej) poprzedzony jest morfemem *i*, pełniącym funkcję wykładnika dopełnienia *ia'u* ‘mi, dla mnie’. Czasownik statywny *hiki* łączy się z czasownikami przechodnimi i nieprzechodnimi za pomocą morfemu *ke*⁵⁸.

Hiki ia'u ke hele.

Mogę iść.

(„Możliwe jest dla mnie pójście”).

Wariantem morfemu *i* jest *iā*. Występuje on przed zaimkami osobowymi.

Hiki iā ia ke 'ōlelo Hawai'i?

On umie mówić po hawajsku?

Hiki iā ia ke hele mai.

On może przyjść.

Hiki iā 'oukou ke helu ma nā manamana lima.

Możecie liczyć na palcach (rąk).

Morfem *iā* jako wykładnik agensa poprzedza także nazwy własne.

Hiki nō iā Lono ke ha'i mai?

Może Lono mi powiedzieć?

W jednym zdaniu, tak przed agensem, jak i pacjensem, *i* || *iā* jest wykładnikiem dopełnienia przy czasowniku statywnym.

Hiki iā 'oukou ke kōkua mai ia'u?

Możecie mi pomóc?

Hiki nō iā 'oe ke ha'i mai?

Możesz mi powiedzieć?

⁵⁸ Morfem ten, nazywany partykułą (Elbert, Pukui 1999), występuje także po czasowniku *pono*. Niektórzy autorzy (Kahananui, Anthony 1974: 243) nazywają *ke* wykładnikiem bezokolicznika (*infinitive marker*).

2.2.13.3.2. *loa'a*

Czasownik stanu *loa'a* ma wiele znaczeń. Jednym z nich jest posesywność, wyrażana w tłumaczeniu na język polski czasownikiem *mieć*:

Loa'a ka hale i ke ali'i.

Wódz ma dom.

Loa'a kekahi puke iā kāua?

Mamy (2) inną książkę?

Loa'a i nā mōkūpuni a pau nā waiālele.

Wszystkie wyspy mają wodospady.

Inne znaczenia tegoż verbum oddałyby się polskimi czasownikami *schwytać*, *dostać*, *znaleźć*.

Loa'a ka 'aihue i ka māka'i.

Policjant schwytał złodzieja.

(„[Został] Schwytany złodziej przez policjanta”.)

E loa'a ana ka uku lawelawe iā ia ma hope o kona lawe 'ana mai i nā mea inu.

Ona dostanie napiwek po podaniu drinków.

E loa'a ana nā pāluna i nā keiki ma ke kaniwala.

Dzieci dostaną baloniki w wesołym miasteczku.

'o ka mea i imi, ua loa'a nō iā ia

kto szuka, znajduje (Łk 11,10)

2.2.13.3.3. *maopopo*

Maopopo jest kolejnym czasownikiem statywnym, który wymaga, aby przed wyrazem nazywającym agensa był morfem *iā* || *i*.

Maopopo iā 'oe?

Rozumiesz?

Maopopo ia'u.

Tak, rozumiem.

'A'ole maopopo ia'u.

Nie rozumiem.

Maopopo kēia mo'olelo iā ia?

Ona zrozumie tę historię?

'A'ole maopopo iā ia.

Nie rozumiem.

Ua maopopo ia'u kou mana'o.

Zrozumiałem twoją myśl.

Niektórzy Hawajczycy zamiast *maopopo ia'u* mówią *maopopo au*. Znamienne jest, że zjawisko to występuje na wyspie Ni'ihau (Elbert, Pukui 1999: 50), a więc wśród osób, które od urodzenia mówią po hawajsku.

Warto tu odnotować fragment pieśni *He Hawai'i Au* („Jestem Hawajczykiem”), której autorami są Ron Rocha, Alice Namakelua i Peter Moon. Występuje w nim wyraz *maopopo*, który nie ma składni charakterystycznej dla czasowników typu *loa'a*.

Maopopo au, ua 'ike ho'i
[Teraz] Rozumiem, [teraz] widzę.

Ka home i loko o ku'u pu'uwai
Dom w moim sercu.

Ua ho'i mai au, ke 'ike nei au
Powrócę tu, wiem.

'A'ole au e 'auana hou
Nie będę tułać się znowu.

Ke maopopo he Hawai'i au
Gdy zrozumieć, [ze] jestem Hawajczykiem.

2.2.13.3.4. *ola*

Czasownik stanu *ola* ma podstawowe znaczenie ‘żyć’, z którym się wiążą znaczenia sekundarne ‘chronić’, ‘ratować’. Przed wyrazem oznaczającym agensa występuje *i* lub *iā*.

E ola mau i ka 'ōlelo Hawai'i!
Niech żyje nadal język hawajski!

Ola ka mō'ī i ke Akua.
„Boże, chroń króla”.

E ola au i ke Akua.
Tak mi dopomóż Bóg.

E ola au iā 'oe!
Ratuj mnie!

2.2.13.3.5. Inne czasowniki statywne

Grupa czasowników stanu oprócz wymienionych obejmuje między innymi: *eha* ‘ranić’, *make* ‘zabijać’, *eo* ‘wygrać’ i (w zależności od składni)⁵⁹ ‘przegrać’, *hemo* ‘zdjąć’, *hewa* ‘źle postępować’, *hina* ‘wyrzucić’, *pā* ‘dotykać’.

'Eha au iā 'oe.
Ranisz mnie.

Ua make 'o ia ia'u.
Zabiłem go.

Eo ia'u ka hākōkō.
Wygrałem w zapasach.

E eo ana 'o Kāna Lui iā 'Iolani i ka pōpeku.
St. Louis przegra w meczu piłki nożnej z 'Iolani.

⁵⁹ Przykłady użycia w tym rozdziale.

Ua hemo nā kāma 'a a Pua iā Kū.

Kū zdjął buty Pui.

Ua hewa 'o Pua iā Kū.

Ku źle potraktował Puę.

Ua hina 'o ia i ke kanaka ikaika.

Wyrzucił go silny mężczyzna.

Ua pā maila ku 'u lima iā 'oe.

Dotknąłeś (dotknęłaś) mojej ręki.

2.2.13.4. Czasowniki wieloklasowe

Jako przykłady czasowników wieloklasowych, tzn. takich, które w zależności od kontekstu mogą być tranzytywne lub statywne wymienia się *aloha*, *komo*, *mama*, *lilo* (Elbert, Pukui 1999: 51–53).

Wyraz *aloha* może być „rozmyślnym” czasownikiem przechodnim, „spontanicznym” czasownikiem przechodnim lub czasownikiem statywnym.

Zdanie *Aloha au iā 'oe* można oddać w polszczyźnie na dwa sposoby: ‘Pozdrawiam cię’ lub ‘Kocham cię’. W pierwszym znaczeniu *aloha* jest rozmyślnym czasownikiem przechodnim, w drugim – spontanicznym czasownikiem przechodnim.

Jednak w samych formułach pozdrowienia *aloha* jest czasownikiem statywnym.

Aloha 'oe! ‘Obyś był kochany’, ‘Cześć!’.

Aloha kāua! ‘Niech miłość będzie między nami (2)!’ ‘Pozdrowienia (w liście dla 1 osoby)!’.

Aloha kākou! ‘Niech miłość będzie między nami (2 lub więcej osobami)!’ ‘Pozdrowienia (dla więcej niż 2 osób)!’.

W konstrukcjach tych zaimki osobowy, który odnosi się do pacjensa, pełni w zdaniu funkcję podmiotu.

Czasownik *lilo* jest przechodni w znaczeniu ‘stać się, zostać’, np. *E lilo i kumu* ‘Zostań nauczycielem’, *Ma lilo i 'aihue* ‘Nie bądź złodziejem’. Sposób użycia *lilo* jako czasownika statywnego ilustrują następujące przykłady: *Ua lilo ke kālā i ka 'aihue* ‘Złodziej dostał pieniądze’, *Mai lilo ke kālā i ka 'aihue* ‘Złodziej prawie dostał pieniądze’.

Czasownik statywny *make* ‘zabić’ staje się przechodni w legendzie, której bohaterem jest Kamapua'a: *Make ke kaua iā 'Olapana* ‘Wojownik pokonał Olapanę’. Zmienia się jego znaczenie z ‘zabić’ na ‘pokonać’.

2.2.14. Aspekt

W języku hawajskim stosuje się rozróżnienie perfektywny/inceptywny i imperfektywny. W języku mówionym aspekt niedokonany sygnalizuje *e ... ana*, między *e* i *ana* występuje czasownik.

E hele ana 'oe? 'A'ole.

Idziesz? Nie.

Natomiast aspekt dokonany sygnalizuje się za pomocą morfemu *ua* występującego przed czasownikiem.

Ua hele ke kanaka.

Męczyzna właśnie wyszedł.

W języku hawajskim gramatyczne wykładniki aspektu różnicują się nie tylko ze względu na opozycje aspektualne, lecz również ze względu na pozycję czasownika w zdaniu (1. na początku zdania, 2. po zaprzeczeniu, 3. po frazie nominalnej).

	perfektywny/inchoatywny	imperfektywny
na początku zdania	<i>ua</i> \emptyset	<i>e ... ana</i> <i>e ... nei</i> <i>e ... ala</i> <i>e ... lā</i>
po zaprzeczeniu	<i>i</i>	<i>e ... ana</i> <i>e ... nei</i> <i>e ... ala</i> <i>e ... lā</i>
po frazie nominalnej	<i>i ... ai</i>	<i>e ... ai</i>

E ... ana jest zastępowane przez *e ... ala* i *e ... lā*, aby podkreślić większy dystans czasowy lub przestrzenny (Elbert, Pukui 1999: 60). Zdanie z *e ... nei* jest przedmiotem analizy rozdziału 2.2.15.

2.2.14.1. Homonimia morfemu *ua*

Samo *ua* jest wieloznaczne, może bowiem być morfemem leksykalnym ('deszcz', 'deszczowy', 'padać (o deszczu)') lub gramatycznym.

<i>Ua ka ua, kahe ka wai.</i> Deszcz pada, woda płynie.					
<i>Ua</i>	<i>ka</i>	<i>ua</i>	<i>kahe</i>	<i>ka</i>	<i>wai</i>
czasownik	rodzajnik określony	rzeczownik	czasownik	rodzajnik określony	rzeczownik
Pada	–	deszcz	płynie	–	woda

W przytoczonym zdaniu występują formy werbalne *ua* i *kahe*, które nie są poprzedzone żadnymi morfemami gramatycznymi. Nie są więc nacechowane temporalnie czy aspektualnie. Tego typu konstrukcje właściwe są dla przysłów. Tłumaczymy je na angielski za pomocą form *Simple Present*, por.: *The rain rains, the water flows* (Pukui 1983: 308 sv. 2801). Cytowane zdanie jest właśnie przysłowiem, które figuratywnie wyraża przekonanie o przyczynowo-skutkowym charakterze wszelkich zdarzeń.

Jako morfem gramatyczny *ua* jest wykładnikiem aspektu dokonanego lub wykładnikiem inchoatywnego rodzaju czynności, traktowanego przez badaczy języków oceanicznych także jako aspekt (Krupa 1975: 99; Elbert i Pukui 1999).

<i>Ua 'aihue lākou i ka papa he'enalu i nehinei.</i> Wczoraj oni ukradli deskę surfingową.								
<i>Ua</i>	<i>'aihue</i>	<i>lākou</i>	<i>i</i>	<i>ka</i>	<i>papa</i>	<i>he'enalu</i>	<i>i</i>	<i>nehinei</i>
wykładnik aspektu dokonanego	czasownik	zaimek	wykładnik dopełnienia	rodzajnik określony	rzeczownik	rzeczownik odczasownikowy	wykładnik okolicznika	rzeczownik lokatywny ⁶⁰
U-	kradli	oni	–	–	deskę	surfingową	–	wczoraj

W zdaniach złożonych współrzędnie *ua* występuje także po spójniku, a przed czasownikiem.

<i>Ua lele 'o Makakēhau i ke kai a ua make.</i> Makakēhau skoczył do oceanu i zginął.									
<i>Ua</i>	<i>lele</i>	<i>'o</i>	<i>Makakēhau</i>	<i>i</i>	<i>ke</i>	<i>kai</i>	<i>a</i>	<i>ua</i>	<i>make</i>
wykładnik aspektu dokonanego	czasownik	wykładnik podmiotu	rzeczownik własny	wykładnik dopełnienia	rodzajnik określony	rzeczownik	spójnik	wykładnik aspektu dokonanego	czasownik
Skoczył	–	–	Makakēhau	do	–	Oceanu	i	–	zginął

Najobszerniejsza, blisko dwustustronicowa gramatyka hawajska (Elbert, Pukui 1999: 58) podkreśla wagę inchoatywnego zastosowania morfemu *ua*. Niepoprawne jest zdanie **Ua hou ka puke* 'Książka się odnowiła', gdyż książka nie może stać się nowa. Natomiast akceptowalna jest konstrukcja *Ua kahiko ka puke* 'Książka się zestarzała'.

<i>Ua kahiko ka puke.</i> Książka się zestarzała.			
<i>Ua</i>	<i>kahiko</i>	<i>ka</i>	<i>puke</i>
wykładnik inchoatywności	czasownik stanu	rodzajnik określony	rzeczownik
Zestarzała się	–	–	książka

Formę *kahiko* jako przydawkę oddaje się w polszczyźnie przymiotnikiem 'stary', a *hou* – 'nowy', por. *Kauoha Hou* 'Nowy Testament' i *Kauoha Kahiko* 'Stary Testament'.

2.2.14.2. I jako wykładnik aspektu dokonanego w zdaniach zaprzeczonych

W zdaniach zaprzeczonych *ua* zostaje zastąpione przez '*a'ole i*.

'A'ole i hele ke kanaka.

Mężczyzna nie wyszedł.

⁶⁰ Zob. definicję (Pukui, Elbert 1999: xix): „LOCATIVE NOUN (loc. n.). A noun indicating location in space or time. One class of locative nouns includes those not preceded by articles ('ō 'there'); nouns of the other class (preceded by articles) have meanings that differ from those of the same word without preceding articles (*i kai* 'at the sea', *ke kai* 'the sea')”.

Jeśli podmiotem zdania jest zaimek osobowy, wtedy występuje on między 'a'ole a i.

'A'ole 'oia i hele.

On nie wyszedł.

Por. także zdania *Ua hele ke kanaka* 'Człowiek poszedł' i *'A'ole i hele ke kanaka* 'Człowiek nie poszedł'.

<i>'A'ole i ke'ehi kapua'i i ke one o Hauiki.</i> Nie postawił nogi na piaskach Hauiki.								
<i>'A'ole</i>	<i>i</i>	<i>ke'ehi</i>	<i>kapua'i</i>	<i>i</i>	<i>ke</i>	<i>one</i>	<i>o</i>	<i>Hauiki</i>
wykrzyk- nik	wykład- nik aspektu dokona- nego	czasow- nik	rzeczow- nik	wykład- nik oko- licznika	rodzaj- nik okreś- lany	rzeczow- nik	zai- mek dzier- zaw- czy	rzeczow- nik własny
Nie	postawił		stopy	na	–	piaskach	–	Hauiki

<i>'A'ole i 'ae nā 'ōiwi i ka ho'ohui 'āina.</i> Rdzenna ludność nie zgodziła się na aneksję.							
<i>'A'ole</i>	<i>i</i>	<i>'ae</i>	<i>nā</i>	<i>'ōiwi</i>	<i>i</i>	<i>ka</i>	<i>ho'ohui 'āina</i>
wykrzyk- nik	wykładnik aspektu do- konanego	czasow- nik	rodzajnik określony l. mnogiej	rzeczow- nik	wykładnik dopełnie- nia	rodzajnik określo- ny	rzeczownik
Nie	zgodziła się		–	rdzenna ludność	na	–	aneksję

Niekiedy hawajski aspekt dokonany oddaje się w polszczyźnie formą niedokonaną.

<i>Ua huli hele au i ku'u puke, 'a'ole i loa'a.</i> Szukałem wszędzie swojej książki, [ale] nie znalazłem [jej].								
<i>Ua</i>	<i>huli hele</i>	<i>au</i>	<i>i</i>	<i>ku'u</i>	<i>puke</i>	<i>'a'ole</i>	<i>i</i>	<i>loa'a</i>
wykładnik aspektu dokonanego	czasow- nik	zaimek osobowy	wykładnik dopełnienia	zaimek dziejawczy emfaticzny	rze- czow- nik	wykrzykownik	wykładnik aspektu dokonanego	cza- sow- nik
Szukałem wszędzie			–	swojej	książki	nie	znalazłem	

2.2.14.4. I ... ai - aspekt dokonany frazy werbalnej po frazie nominalnej

Po frazie nominalnej stosuje się inny wykładnik aspektu dokonanego. Jest nim *i ... ai*.

Ka hale a'u i makemake ai

Dom, który polubiłem.

I laila kahi a mākou i holo ai.

Tam było miejsce, do którego pojechaliśmy.

Wysunięcie okolicznika miejsca przed orzeczenie pociąga za sobą użycie *i ... ai* jako wykładnika aspektu dokonanego zamiast *ua*.

<i>Ma laila 'o ia i kanu ai i ke kino o kāna wahine aloha.</i> Tam pochował ciało swojej ukochanej.												
<i>Ma</i>	<i>laila</i>	<i>'o ia</i>	<i>i</i>	<i>kanu</i>	<i>ai</i>	<i>i</i>	<i>ke</i>	<i>kino</i>	<i>o</i>	<i>kāna</i>	<i>wahine</i>	<i>aloha</i>
spójnik	rzeczownik lokatywny	zaimek	wykładnik aspektu dokonanego	czasownik	partykula anaforyczna	wykładnik dopełnienia	rodzajnik określony	rzeczownik	przyimek	zaimek dzierżawczy	rzeczownik	czasownik statywny
–	Tam	on	pochował			ciało		–	swojej	ukochanej		

2.2.14.4. *E ... ana* – aspekt niedokonany czasownika na początku zdania

W języku mówionym aspekt niedokonany sygnalizuje *e ... ana*, między *e* i *ana* występuje czasownik.

<i>E kūkākūkā ana lākou i ka malu o ka niu.</i> Oni dyskutują w cieniu palmy kokosowej.									
<i>E</i>	<i>kūkākūkā</i>	<i>ana</i>	<i>lākou</i>	<i>i</i>	<i>ka</i>	<i>malu</i>	<i>o</i>	<i>ka</i>	<i>niu</i>
wykładnik aspektu niedokonanego	czasownik	wykładnik aspektu niedokonanego	zaimek osobowy	wykładnik okolicznika	rodzajnik określony	rzeczownik	przyimek	rodzajnik określony	rzeczownik
Dyskutują			oni	w	–	cieniu	–	–	palmy kokosowej

E hele ana 'oe? 'A'ole.
Idziesz? Nie.

2.2.14.5. *E* jako wykładnik aspektu niedokonanego w zdaniach zaprzeczonych

Wykładnikiem aspektu niedokonanego przy negacji (po *'a'ole* 'nie') jest sam morfem *e*. W słynnej hawajskiej piosence *He Hawai'i Au* 'Jestem Hawajczykiem' występuje następujące zdanie:

'A'ole au e 'auana hou
Ke maopopo he Hawai'i au
Nie będę tułać się znowu,
Jeśli będę pamiętać, [że] jestem Hawajczykiem.

Innym przykładem jest znane powiedzenie hawajskie z tomu *'Ōlelo No'eau* (Pukui 1983: 54 s.v. 543).

<i>He ana ka mana'o o ke kanaka, 'a'ole 'oe e 'ike ia loko.</i> Myśl człowieka jest jak jaskinia, [której] wnętrza nie widzisz.												
<i>He</i>	<i>ana</i>	<i>ka</i>	<i>mana'o</i>	<i>o</i>	<i>ke</i>	<i>kanaka</i>	<i>'a'ole</i>	<i>'oe</i>	<i>e</i>	<i>'ike</i>	<i>ia</i>	<i>loko</i>
rodzajnik nieokreślony	rzeczownik	rodzajnik określony	rzeczownik	przymimek	rodzajnik określony	rzeczownik	wykrzyknik	zaimek (2. os. j.p.)	aspekt niedokonany	czasownik	wykładnik dopełnienia	rzeczownik lokatywny
–	jaskinia	–	myśl		–	człowiek	nie	(ty)		widzisz	–	wnętrze

W idiomatycznej polszczyźnie sens tego powiedzenia wyraża się odmiennie: *Dla poznania jednego człowieka trzeba zjeść z nim beczkę soli* (Skorupka 1968: 164 s.v. *sól*) czy *Zjesz beczkę soli, nim poznasz dowoli* (Pan Jowialski Aleksandra Fredry).

2.2.14.6. *E ... ai* – aspekt niedokonany frazy werbalnej po frazie nominalnej

<i>Ma ka hola 'ehia e ho'omaka ai ka hālāwai?</i> O której godzinie zaczyna się zebranie?								
<i>Ma</i>	<i>ka</i>	<i>hola</i>	<i>'ehia</i>	<i>e</i>	<i>ho'omaka</i>	<i>ai</i>	<i>ka</i>	<i>hālāwai?</i>
przymimek	rodzajnik	rzeczownik	rzeczownik		czasownik		rodzajnik	rzeczownik
o	–	godzina	ile		zaczyna się		–	zebranie

Szyk w przytoczonym tu zdaniu jest przestawny: okolicznik występuje na początku zadania (a nie na końcu), po nim następuje orzeczenie i dopiero później podmiot.

2.2.15. Czas

W języku hawajskim czas teraźniejszy sygnalizuje się na początku zdania za pomocą *ke ... nei*.

Ke kali nei au.

Czekam.

Jeśli czasownik w czasie teraźniejszym nie występuje na początku zdania, to zamiast *ke ... nei* stosuje się *e... nei* albo *e ... lā*.

Aia i hea 'oe e noho nei?

Gdzie mieszkasz?

W przytoczonym przykładzie *e ... nei* występuje – co istotne dla szyku w języku hawajskim (Kahananui, Anthony 1974: 122) – na końcu zdania (a nie na początku), po zaimku pytajnym *aia i hea* dotyczącym miejsca. W odpowiedzi stosuje się *ke ... nei* w pozycji inicjalnej albo w środku zdania.

Eia au ke noho nei i Mānoa.

Mieszkam w Mānoa⁶¹.

⁶¹ *Mānoa* to nazwa kampusu Uniwersytetu Hawajskiego w Honolulu.

Ke noho nei au ma ke alanui Kalākaua.

Mieszkam na alei Kalākaua⁶².

Język hawajski nie wymaga stosowania specjalnego wykładnika czasu przeszłego czy przyszłego. W zdaniach wyrażających czynność przyszłą może występować *e ... ana*, które jedynie sygnalizuje czynność niedokonaną (przeszłą, teraźniejszą, przyszłą). Fraza *e hana ana au* może znaczyć ‘pracowałem || pracowałam’, ‘pracuję’ lub ‘będę pracować’ (Schütz 1994: 286). Decydującą rolę odgrywa kontekst i konsytuacja.

Ke kali nei ka wahine i kāna kāne a me kāna kaikamahine. E noho pū ana lākou a pau i lalo a 'ai.

Kobieta czeka na męża i córkę. Wszyscy razem będą siedzieć i jeść.

W pierwszym zdaniu *ke ... nei* sygnalizuje czas teraźniejszy oraz fakt, iż mąż i córka jeszcze nie przyszli. Czytelnik czy słuchacz się domyśla, że cała rodzina będzie coś wspólnie robić. W drugim zdaniu dowiaduje się, że chodzi o spożywanie posiłku. Z punktu widzenia Hawajczyka nie jest tu potrzebny jakiś wykładnik czasu przeszłego, gdyż wiadome to jest z konsytuacji i kontekstu. Czasownik *noho pū* znaczy tu ‘siedzieć spokojnie’, *a pau* – ‘wszyscy’, *i lalo* ‘nisko’, *a* – ‘i’.

Morfem rozłączny *e... ana* może sygnalizować czynność powtarzającą się regularnie.

Kokoke kēia hale 'aina i ke kula nui. Nui nā haumāna e hele mai ana no ka 'aina awakea.
Stołówka ta jest blisko uniwersytetu. Wielu studentów przychodzi (tu) na obiad⁶³.

Wiele zdań hawajskich, zaczynających się od *ua* jako wykładnika aspektu dokonanego, oddaje się w języku polskim za pomocą form czasu przeszłego.

2.2.16. Tryb

Hawajskim terminem nazywającym tryb jest ‘*ōuli*⁶⁴. Niezaprzeczone zdania rozkazujące zaczynają się od *e* lub *ō*.

E ola mau i ka 'ōlelo Hawai'!
Niech żyje nadal język hawajski!

E 'ōlelo!
Mów!

E hele mai!
Chodź tu!

E hāpai i ka ōpala!
Wynieś śmieci!

E hana pono!
Bądź uczciwy! („Pracuj uczciwie!”)

E lilo 'oe i kumu.
Zostań nauczycielem.

⁶² *Ka-lā-kaua* (dosł. „dzień bitwy”) to nazwa alei w Honolulu.

⁶³ Wyrażenia *ka 'aina awakea* znaczy dosłownie „posiłek południowy”.

⁶⁴ Leksykografowie (Pukui, Elbert 1999: 294) odnotowują wyraz ‘*ōuliha*’ i ‘tryb oznajmujący’.

E ho 'okomo 'oe i ka pā lolouila i ka lolouila.
Wsadź dyskietkę do komputera.

E 'ae mai 'oe i kāu kelepona.
Pozwól mi skorzystać z twojego telefonu.

W mowie potocznej *e* bywa pomijane.

Kulikuli!
Bądź cicho! („Hałasujesz!”)

Sposobem wyrażania łagodniejszych, grzeczniejszych poleceń jest morfem *ō*, mniej rozpowszechniony od *e*.

Ō uhaele mai
Nie przyjdziecie?

Ō hele kāua.
Chodźmy.

Niekiedy stosuje się morfem *i*, który wskazuje na cel.

'Īihola ke Akua, "I mālamalama",
Wtedy Bóg rzekł: „Niechaj się stanie światłość!” (Rdz 1,3)

W zaprzeczonych zdaniach rozkazujących występuje *mai*.

Mai inu nui 'oe.
Nie pij dużo.

Mai nānā aku i ke kīwī!
Nie oglądaj telewizji!

Mai 'aihue!
Nie kradnij!

Mai hopohopo, e hau 'oli!
Nie martw się, bądź szczęśliwy!

Wzmocnieniu zakazu służy leksem *noho* ‘ważyć się’, który wraz z poprzedzającą partykulą *mai* oddaje się w polszczyźnie jako ‘nie waż się’.

Mai noho 'oe ā kolohe i ka 'u mea hana.
Nie waż się przeszkadzać mi w pracy.

Złagodzeniu kategori czności zakazu służy *ke 'olu 'olu*.

Mai puhi paka, ke 'olu 'olu.
Proszę nie palić tytoniu.

2.2.17. Strona bierna

W języku hawajskim stroną bierną sygnalizuje morfem *'ia*. Nazwę sprawcy czynności (agensa) poprzedza *e* (por. pol. *przez*).

I ka wā kaula, ua ki'ai 'ia 'o Moloka'i e nā kāhuna, 'a'ole e nā koa.

W okresie wojny (wyspa) Moloka'i była strzeżona przez kapłanów, a nie przez żołnierzy.

Ua kapa 'ia kēia 'ao'ao o ka mokupuni 'o Nāpali, no ka nui o nā pali ki'eki'e o laila.

Ta strona wyspy nazywana jest Nāpali z powodu licznych tam wysokich klifów.

Stronę bierną czasownika może sygnalizować przyrostek *-a*, por. *hui* 'spotkać' i *hui-a* 'spotkany'.

'O oe ka i huiā ihola, ē ke aloha.

Jesteś tym, kogo spotkano, moje kochanie.

Derywaty utworzone za pomocą tego sufiksu mają niekiedy znaczenie imperatywne. Por. *huki* 'ciągnąć' i *hukia* 'pociągnij'.

Hukia mai waha o ka 'upena.

Pociągnij otwarcie sieci.

Innym sufiksem o znaczeniu pasywnym jest *-nia*.

E 'ai iho 'oe ā kuhinia.

Jedź, aż się najesz.

Morfem *kuhi* w postaci zreduplikowanej ma znaczenie 'słodki, smaczny, tłusty'. Zatem *kuhinia* to etymologiczne 'nasycony tłustym (jedzeniem)'.
W języku hawajskim zarówno *aho*, jak i *ahona*, można oddać polskim 'lepiej', które stosuje się predykatywnie. Jednak *ahona* dzięki przyrostkowi *-na* ma znaczenie pasywne. Por. *E aho nāu* '(to) lepiej dla ciebie' i *Ua ahona iki* '(czuję się) nieco lepiej' („nieco ulepszone”).

Czasownik *au* 'płynąć z prądem' łączy się z sufiksem *-lia*, który nadaje derywowi znaczenie pasywne, por. *wai aulia* 'woda płynąca'. W polszczyźnie wyraz *płynący* to imiesłów przymiotnikowy czynny, w hawajskim jednak *aulia* wyraża bierność, woda nie jest tu agensem, lecz pacjensem. Przyrostek *-lia* występuje także w wyrazie *kaulia* 'powieszony':

Kaulia Kristo i ka lā'au ke'a.

Chrystus został powieszony na krzyżu.

2.2.18. Morfemy kierunkowe (dyrekcjonały)

Charakterystyczną cechą języków polinezyjskich są dyrekcjonały, tj. morfemy wskazujące kierunek czynności w odniesieniu do mówiącego. W języku hawajskim są nimi *mai*, *iho*, *a'e* oraz *aku*.

2.2.18.1. *mai*

Mai oznacza ruch lub czynność w kierunku do mówiącego.

E hele mai!

'Przyjdź' || 'Chodź tu!'

E kali mai 'oe!
'Czekaj na mnie!'

E 'olu'olu, e ninini mai i kope na 'u.
Proszę, nalej mi kawy.

2.2.18.2. *iho*

Iho oznacza kierunek w dół. Często łączy się z czasownikami oznaczającymi procesy fizjologiczne (jedzenie, picie). Niekiedy zdania z *iho* są rozkazujące.

E hele iho!
Zejdź!

*Kulu iho ku 'u waimaka*⁶⁵.
Leję lzy.

E noho iho.
Usiądź.

E 'ai iho.
Zjedz.

E inu iho.
Wypij.

Morfem ten może nadawać zaimkom znaczenie zwrotne (zob. 2.2.9).

2.2.18.3. *a'e*

A'e oznacza kierunek do góry.

Hele a'e!
Wejdź (tu na górę)!

E lālau a'e i ka mā'ama'ama.
Pnij się do światła.

Morfem ten ma również znaczenie ruchu tam i z powrotem, wte i wewte.

E hāli 'i a'e au i ka pākaukau 'aina.
Nakryję do stołu.

A'e występuje w sytuacji, gdy nie cała osoba się porusza, lecz jedynie niektóre części jej ciała, np. oczy.

E nānā a'e au.
Przyjrzyć się [temu].
Niech się [temu] przyjrzyć.

⁶⁵ Czasownik *kulu iho* znaczy 'kapać', tu jednak w dosłownym tłumaczeniu zdanie to brzmi „leją się moje lzy”. Wyraz *waimaka* [wai.maka] 'lzy' składa się z dwóch elementów: *wai* 'woda' i *maka* 'oko'.

Ā lohe a'ela o Herode ke ali'i, 'apo'apo a'ela kona 'ō'ili...
Skoro to usłyszał król Herod, przeraził się...⁶⁶ (Mt 2,3)

Odmienny sposób użycia ilustruje zdanie *E ki'i a'e au i ke ka'a* 'Pójdę po samochód', gdzie *a'e* odnosi się do ruchu np. ukosem, okrężnie, a nie w linii prostej. Mówiący zamierza iść w pewnym kierunku do swojego samochodu. Analogiczną konstrukcję można usłyszeć na lotnisku.

E ki'i a'e au i kō māua ukana. E kali iki 'oe.
Pójdę po bagaż. Poczekaj trochę.

Morfem kierunkowy *a'e* może występować bez czasownika.

Eia a'e 'o Keola me ka ukana.
Oto właśnie nadchodzi Keola z bagażem.

W zdaniu tym Keola idzie w stronę osoby mówiącej (tj. żony, która czeka na niego z gośćmi).

Eia a'e ka mokulele.
Oto właśnie nadlatuje samochód.

A'e ma także inne zastosowanie: 'następny' lub 'jeszcze'.

He aha hou a'e?
Co jeszcze?

'O wai hou a'e?
Kto jeszcze? Kto następny?

E ho'i ana 'o Kaleiwahea i ke kula nui i kēiā kau a'e?
Kaleiwahea wraca na uniwersytet w przyszłym semestrze?

2.2.18.4. *aku*

Aku oznacza kierunek daleki od mówiącego.

E hele aku 'oukou!
Odejdźcie wy wszyscy!

Aloha aku iā lāua.
Przekaż im pozdrowienia.
Pozdrów ich.

E ho'āla aku iā lākou.
Obudź ich.

Jednakże nie zawsze przy kierunku dalekim od mówiącego wymagane jest użycie *aku* (Kahananui, Anthony 1974: 83). Ten sam efekt można osiągnąć, jeśli zamiast *aku* będzie 'oe. Można także łączyć *aku* i 'oe, por. *E ho'āla 'oe iā lākou* i *E ho'āla aku 'oe iā lākou*. Morfem kierunkowy *aku* może występować w zdaniach beczasownikowych.

I hea aku nei 'olua? I ke ki'i 'oni'oni aku nei māua.
Gdzie byliście? Właśnie byliśmy w kinie.

⁶⁶ Dosl. „kołatało się jego serce”.

W odpowiedzi *nei* sugeruje, że osoby pytane dopiero wróciły z kina. *Nei* oddaje się tu wyrazem *właśnie*.

Dyrekcjonowały istotnie modyfikują znaczenie czasownika, tworząc antonimy.

<i>lawe aku</i> 'wziąć'	<i>lawe mai</i> 'przynieść'
<i>kū'ai aku</i> 'sprzedać'	<i>kū'ai mai</i> 'kupić'
<i>ī aku</i> 'powiedzieć (komuś)'	<i>ī mai</i> 'odpowiedzieć'
<i>a'o aku</i> 'uczyć'	<i>a'o mai</i> 'uczyć się'

Morfemy kierunkowe wyznaczają także następującą skalę czasu: odległa przeszłość (*aku nei*), niedawna przeszłość (*a'e nei*, *iho nei*), terażniejszość (*a'e*), bliska przyszłość (*iho*), odległa przyszłość (*aku*).

odległa przeszłość	<i>aku nei</i>	<i>kēlā makahiki aku nei</i> 'zeszły rok' <i>I hea aku nei 'oe?</i> 'Gdzie byłeś?' <i>kēlā pule aku nei</i> 'zeszły tydzień' <i>kēia pule aku nei ā ia pule aku nei</i> 'przedostatni tydzień'
niedawna przeszłość	<i>a'e nei</i> , <i>iho nei</i>	<i>Ua hele a'e nei no Maui.</i> 'Właśnie pojechał do Maui'. <i>i kēi mau lā iho nei</i> 'te ostatnie kilka dni'
terażniejszość	<i>a'e</i>	<i>ia lā a'e ia lā a'e</i> 'z dnia na dzień' <i>ko'u mua a'e</i> '[urodzony] zaraz przede mną'
bliska przyszłość	<i>iho</i>	<i>i kēia mau lā iho</i> 'nadchodzące dni'
odległa przyszłość	<i>aku</i>	<i>'apōpō ā ia lā aku</i> 'pojutrze'

2.2.18.5. *maila*

Forma *maila* powstała w wyniku połączenia morfemu kierunkowego *mai* i zaimka wskazującego *lā*.

A'o maila 'o Nae'ole iā Pai'ea i ka 'au 'ana.

[Wódz] Nae'ole uczył pływać [chłopca o imieniu] Pai'ea⁶⁷.

Badacze języka hawajskiego (Pukui, Elbert 1999: 544) zwracają uwagę na synonimiczność następujących konstrukcji:

Ā laila, hele mai ke ali'i. Wtedy przyszedł wódz.

Hele maila ke ali'i. Wtedy przyszedł wódz.

⁶⁷ Pai'ea to przyszły król hawajski Kamehameha I.

2.2.18.6. *ihola*

Forma *ihola* powstała w wyniku połączenia morfemu kierunkowego *iho* i zaimka wskazującego *lā*.

I ka hānau 'ia 'ana mai 'o Kamehameha, ua kīpola aku 'o Keku 'iapoīwa iā ia i ke kapa a waiho mālie ihola iā ia ma ka poli o Nae'ole.

Jak tylko urodził się Kamehameha, Keku'iapoīwa owinęła go w tkaninę z kory i delikatnie umieściła go w ramionach [wodza] Nae'ole.

Po formie czasownika *waiho* 'umieścić' następuje wyraz *mālie* i dopiero po nim *ihola*.

2.2.18.7. *a'ela*

Forma *a'ela* powstała w wyniku połączenia morfemu kierunkowego *a'e* i zaimka wskazującego *lā*.

A nānā pono a'ela 'o ia i nā manu e lele a'e nei.
On obserwował ptaki w locie.

2.2.18.8. *akula*

Forma *akula* powstała w wyniku połączenia morfemu kierunkowego *aku* i zaimka wskazującego *lā*.

Holo kiki akula ke ali'i Nae'ole me ka pēpē.
Wódz Nae'ole pobiegł szybko z niemowlęciem.

2.2.18.9. Czasowniki najczęściej występujące z morfemami kierunkowymi

Autorzy najobszerniejszej gramatyki hawajskiej (Elbert, Pukui 1999: 95) uważają za trudne, czy też wręcz niemożliwe, podanie niezawodnych reguł użycia morfemów kierunkowych. Za najbezpieczniejszy sposób postępowania uznają jedynie niewolnicze naśladowanie przykładów. Zagadnienie to niewątpliwie wymaga badań kontekstowych. Przykładem jest fragment biblijny, w którym dwa zdania mają bardzo podobną strukturę.

Mai ho'āhu 'oukou i waiwai no 'oukou ma ka honua, kahi e pau ai i ka mū a me ka popo, kahi e wāwahi mai ai nā 'aihue e 'aihue ai.

Aka, e ho'āhu a'e oukou i waiwai no 'oukou ma ka lani, kahi e pau 'ole ai i ka mū a me ka popo, kahi e wāwahi 'ole mai ai nā 'aihue e 'aihue ai.

Nie gromadźcie sobie skarbów na ziemi, gdzie mól i rdza niszczą i gdzie złodzieje włamują się i kradną.

Gromadźcie sobie skarby w niebie, gdzie ani mól, ani rdza nie niszczą i gdzie złodzieje nie włamują się i nie kradną. (Mt 6,19–20)

Różnica polega jedynie na tym, że pierwsze z nich ma formę zakazu, drugie zaś polecenia. Morfem kierunkowy *a'e*, prymarnie oznaczający ruch w górę, pojawia się po czasowniku *ho'āhu* 'gromadzić' dopiero w drugim zdaniu, w którym nie ma negacji. Forma *hō'ahu a'e* tworzy efekt stylistyczny, który wzmacnia funkcję nakłaniającą wypowiedzi: *a'e*,

wskazując ruch pionowy, czyli kierunek wzrostu bogactw układanych w stos, sugeruje, że bogactw tych będzie wiele.

Morfemy kierunkowe w języku hawajskim stwarzają więc autorom niezbadane możliwości stylistyczne.

2.2.18.9.1. Przechodnie czasowniki mówienia

Morfemy kierunkowe są typowe dla czasowników mówienia, takich jak 'ae 'zgodzić się', ha 'i 'mówić, powiedzieć', hea 'wołać', ʻī 'rzec', kāhea 'wykrzykiwać', mele 'śpiewać', ʻōlelo 'mówić', paha 'improvizować pieśń'.

Czasowniki mówienia mogą się łączyć z różnymi morfemami kierunkowymi. Można zaobserwować pewną prawidłowość. Por. ʻī maila 'oia 'on mi powiedział', ʻī a'ela 'oia 'on powiedział komuś w pobliżu', ʻī akula 'o ia 'on powiedział komuś innemu' (Elbert, Pukui 1999: 92). Jest to jednak dopiero początek badań.

Ua ʻōlelo ʻia mai, ua hiki iā Pai ʻea ke ʻau aku ma mua o kona hiki ʻana aku ke hele wāwae.

Mówiono, że Pai ʻea nauczył się pływać na długo zanim nauczył się chodzić.

A ʻōlelo mai kona po'e kānaka, "He kānaka mahi'ai, lawai'a, hana lole, hānai i ka po'e nele, a he makua nō ho'i 'o ia i ka po'e makua 'ole".

Jego ludzie mówili: „On jest rolnikiem, rybakim, wytwórcą tkanin, żywiciel ubogich i ojciec sierot”.

Ha'i maila 'o Kapoukahi, 'o ke kūkulu ʻia ʻana o kekahi heiau hou a nunui no ke akua kaua iā Kūkā'ilimoku ka mea e pono ai 'o Kamehameha e hana.

Kapoukahi powiedział, że Kamehameha musi zbudować wielką nową [świątynię] heiau dla boga wojny Kūkā'ilimoku.

Nui ko Kamehameha aloha no kona po'e. ʻī akula 'o ia, "Auē! Ia'u e ʻirni ana i nā keiki hou, ua hana'ino 'ia ka'u hiapo!" Ua ho'i akula 'o ia i kona mokupuni.

Kamehameha miłował swój lud. Rzekł: „Ojej! Gdy starałem się o nowe dzieci, mój pierworodny został opuszczony!”. Powrócił na wyspę.

Ua kipa maila 'o Kapena Golovnin iā Kamehameha e ʻane'ane mai ana i ka make. Kiko'o akula 'o Kamehameha i kona lima me ka ʻī ʻana mai. "Pehea 'oe? Aloha!"

Kapitan Gołownin odwiedził [króla] Kamehamehę, który był bliski kresu życia.

Kamehameha wyciągnął rękę i rzekł: „Jak się miewasz? Aloha!”.

I ka makahiki 1780, ʻākoakoa maila 'o Kalani'ōpu'u me kona po'e ali'i i ke awāwa 'o Waipi'o.

Ha'i akula 'o ia iā lākou i nā mea e hana ai i kona wā make.

W roku 1780 Kalani'ōpu'u spotkał wodzów w dolinie Waipi'o. Powiedział im, co mają uczynić po jego śmierci.

Me ka ʻōlelo paipai 'o ia i ha'i aku ai i nā ali'i a iā Kahekili ho'i me Kamehameha pū e aho ka noho maluhia ʻana kekahi i kekahi a me ke kipa ʻana aku me nā malihini.

Powiedział wodzom, wliczając Kahekili'ego i Kamehamehę, że lepiej było żyć z każdym w pokoju i z odwiedzającymi cudzoziemcami.

A ʻike lāua iā Kawelo, kāhea akula lāua: "E Kawelo e, ua pae mai ou mau makuakāne mai Kaua'i mai."

Gdy zobaczyli Kawelo, krzyknęli: „Kawelo, przybyli twoi wujowie z Kaua'i”.

Ma kēia pi'i 'ana o Kaehuikiawakea i luna o ka pu'u o Nounou⁶⁸, 'ike akula 'o Kawelo, a paha akula iā ia Kamalama:

E Kamalama iki ku'u pōki'i,

Ku'u pōki'i e, ku'u pōki'i.

Gdy Kaehuikiawakea wspinał się na wzgórze, Kawelo zobaczył go i przyśpiewywał Kamalamie:

*Kamalamo, mój młodszy bracie,
mój młodszy bracie, mój młodszy bracie.*

Alaila, paha hou akula 'o Kawelo, penei:

E o la hoi e uha 'i ka maka o kō ihe,

Alaila, pahu mai iā Kawelo.

Kawelo zatem odśpiewał mu następująco:

Dlaczego więc nie złamać ostrza twojej strzały

I rzucić ją w Kawelo?

2.2.18.9.2. Nieprzechodnie czasowniki ruchu

Z morfemami kierunkowymi łączą się także nieprzechodnie czasowniki ruchu: *ea* 'wypłynąć na powierzchnię, podnieść', *hā'ule* 'padać, spadać', *hele* 'iść', *hiki* 'dotrzeć do celu, przybyć', *ho'i* 'wracać', *holo* 'jechać', *iho* 'schodzić', *kū* 'pojawić się', *noho* 'zostać', *puka* 'wschodzić (o słońcu), wychodzić (z pojazdu)', *'a'ā* 'wpatrywać się, gapić się', *newa* 'zataczać się, chwiać się'.

Ua hiki mai ka 'iole ma ke kau malū 'ana ma luna o nā moku holo moana.

Szczury przybyły jako pasażerowie na gapę na statkach żaglowych.

Noho iho 'o ia i ka noho paipai.

Ona siadła na fotelu bujanym.

E noho iho i ke opu weuweu, mai ho'oki'eki'e.

Siadaj wśród kęp trawy i nie podnoś się.

Figuratywnie powiedzenie to znaczy „Nie popisuj się”.

A noho maila 'o Kamehameha me 'eono mau ali'i 'ē a'e ma ia moku a ao ka pō.

Kamehameha z sześcioma innymi wodzami zostali na pokładzie na noc.

Noho maila 'o Pai'ea ma 'āwini no nā makahiki 'elima me kona makuahine hānai

'o Kaha'ōpulani a me kāna kaikamahine a me ke ali'i i lawe mai iā ia i laila, 'o Nae'ole.

Pai'ea spędził następne pięć lat w 'Āwini z zastępczą matką Kaha'ōpulani, jej córką i wodzem Nae'ole, który zapewniał mu bezpieczeństwo.

Ne'e akula 'o Kamehameha mai Hilo aku i Lahaina i ka makahiki 1803. A ma laila nō 'o ia i noho iho ai ma ka hale pōhaku 'ula'ula i kūkulu 'ia no Ka'ahumanu, kāna wahine punahele.

Kamehameha przeprowadził się z Hilo do Lahaina w 1803. Tam zamieszkał w czerwonym kamiennym domu wybudowanym dla Ka'ahumanu, jego ulubionej żony.

2.2.18.9.3. Przechodnie czasowniki ruchu

Z morfemami kierunkowymi łączą się także przechodnie czasowniki ruchu: *hopu* 'łapać', *kāki'i* 'celować, walnąć', *luku* 'niszczyć', *pakele* 'uciec', *'apo* 'obejmować, chwy-

⁶⁸ *Nounou* to góra na wyspie Kaua'i.

tać’, *hahau* ‘uderzać’, *ho’olale* ‘przyspieszać, ponaglać, proponować’, *kau, kiko’u* ‘stukać, klepać’, *moe* ‘pobrać się’, *pāpale* ‘nałożyć kapelusza, rzucać cień’, *waiho* ‘ulożać, umieścić’.

Ua hopu aku ’o ia i ’ekolu ma kekahi lima i ka hou ’ia ’ana mai.

On złapał trzech jedną ręką, gdy lecieli na niego.

A he ’e akula ’o Kalanikūpule, ke ali ’i o O’ahu, akā ua hopu ’ia maila ’o ia i mau mahina helu wale nō ma hope iho mai.

Kalanikūpule, wódz [wyspy] O’ahu, uciekł, ale został schwytany kilka miesięcy później.

2.2.18.9.4. Przechodnie czasowniki somatyczne z *iho*

Najważniejszymi przedstawicielami tej grupy są *aloha iho, maka’u iho* ‘bać się’, *mana’o iho* ‘myśleć’, *no’ono’o iho* ‘myśleć’.

Maka’u ihola au, a hele akula, hūnā ihola au i kau talena ma ka lepo; eia mai no kau.

Bojąc się więc, poszedłem i ukryłem twój talent w ziemi. Oto masz swoją własność! (Mt 25,25)

(„Bałem się....”)

Mana’o iho ’o ia e pepehi ana ’o Pele iā ia.

On myślał, że Pele go zabije.

Mana’o ihola ia e kipaku malū iā ia.

Zamierzał oddalić ją potajemnie. (Mt 1,19)

Makemake ihola lākou e lālau mai iā ia, a maka’u akula lākou i ka po’e kanaka; no ka mea, mana’o ihola he kāula ia.

Toteż starali się go pochwyć, lecz bali się tłumów, ponieważ miały Go za proroka. (Mt 21,46)

Ke no’ono’o iho au i ku’u wā kamali ’i, kupu a’ela nā haili aloha i o nā hulu kūpuna.

Gdy myśle o swoim dzieciństwie, budzą się drogie wspomnienia o wspaniałych dziadkach.

2.2.18.9.5. Czasowniki statywne

Pe’a a’ela nā lima.

Ręce są skrzyżowane.

Ua nahā akula ka hale e malu ai.

Dom, który był [dla mnie] schronieniem, rozpadł się.

2.2.19. Stopniowanie

W hawajskiej terminologii gramatycznej *anu’u*⁶⁹ *kumu* to stopień równy, ‘*anu’u wae-* albo *ne’ene’eu* [ne’e.ne’eu] – stopień wyższy, a ‘*anu’u loa* – stopień najwyższy.

⁶⁹ W języku potocznym wyraz ‘*anu’u*’ oznacza stopień schodów, np. *Ua ’ōkupu ka ’elemakule i ka ’anu’u hope o ke alapi’i* ‘Starszy mężczyzna potknął się o ostatni stopień schodów’.

'anu'u kumu 'stopień równy'	poko 'krótki'
'anu'u waena 'stopień wyższy'	poko iki 'nieco krótszy' poko a 'e 'krótszy' poko iki a 'e 'jeszcze krótszy'
'anu'u loa 'stopień najwyższy'	poko loa 'najkrótszy'

2.2.19.1. Stopień wyższy

Hawajczycy mają do dyspozycji kilka sposobów tworzenia komparatiwu w zależności od stopnia różnicy między porównywanymi przedmiotami, por. *nui iki* 'nieco większy', *nui a 'e* 'większy', *nui iki a 'e* 'jeszcze większy'.

Innym sposobem tworzenia stopnia wyższego jest konstrukcja z *'oi aku* 'większy (niż)', rodzajnikiem określonym i wyrazem nazywającym cechę, np. *'oi aku ka hilahila* '(To jest) bardziej krępujące'. W przykładzie tym *hilahila* 'wstydlivy, płochliwy, zażenowany, skrępowany' pod wpływem poprzedzającego rodzajnika *ka* substantywizuje się, czyli staje się rzeczownikiem 'wstyd, spłoszenie się, zażenowanie, skrępowanie'. Zatem *'oi aku ka hilahila* znaczy dosłownie 'większe skrępowanie'. Zdanie to jest repliką w następującym dialogu (Kahanui, Anthony 1974: 233):

- *'A'ohē o'u mākaukau i ka 'ōlelo Hawai'i.* – Nie jestem biegły w hawajskim.
- *E namu haole aku nō ho'i.* – Mów więc po angielsku.
- *Cha (tsa). 'Oi aku ka hilahila.* – Boże. (To jest) bardziej krępujące.

Przykładem rozwinięcia tej konstrukcji jest zdanie *'Oi aku ke akamai o ke kākau 'ōlelo ma mua o kāna haku* 'Sekretarka jest bystrzejsza od szefa'. W tłumaczeniu bardziej dosłownym: „Więsza jest bystrość sekretarki niż jej szefa”. Elementem rozszerzającym jest tu *ma mua o* 'od, niż'. W innych wypadkach w tej funkcji występuje *i*, gdy np. jeden z obiektów porównywanych ze względów stylistycznych wyrażony jest jedynie za pomocą zaimka dzierżawczego (Kahanui, Anthony 1974: 243).

'Oi aku ko'u hemahema i kou.
Moja niezdarność jest większa niż twoja.

Możliwe jednak i wtedy jest użycie *ma mua o* zamiast *i*, por. następujące zdanie (Wight 1997: 119 s.v. *better*).

'Oi aku ka maika'i o kāna ki'i ma mua o kāu.
Jej rysunek jest lepszy od twojego.

Zaimek dzierżawczy *kāna* oznacza tu, że ona ten rysunek narysowała, a nie nabyła od kogoś innego.

Konteksty użycia morfemu *i* 'niż' ilustrują następujące przykłady.

Eā, ua 'ike anei 'oe, i kekahi manawa, ua 'oi aku ka wela o ke 'ā pele ma ka moku-puni 'o Hawai'i i ka 2000°Ph (1095°Klk)! He hehe'e ka hao i ia 'ano wela!
Jejku, czy wiesz, że lawa płynąca na Big Island jest często bardziej gorąca niż 2000 stopni Fahrenheita (1095°C). To wystarczająco gorąco, żeby roztopić metal!

I kēia manawa, ua 'oi aku ka nui o nā 'āina mahi makeima i ka 20,000 'eka (8,100 hekekale).
Teraz sadów makadamii jest więcej niż 20,000 akrów (8,100 hektarów).

Morfem i 'niż, od' występuje także w legendach map, np. w odniesieniu do rocznych opadów deszczu (*ua kū makahiki*) na Hawajach: 'oi aku i ka 75 ʻīniha (> 1,900 mm) 'więcej niż 75 cali' i *emi mai i ka 25 ʻīniha (< 635 mm)* 'mniej niż 25 cali' (Juvik, Paradise, Juvik 2000: 23).

Matematyczny symbol > 'jest większe od' czyta się po hawajsku *nui a'e* lub 'oi aku ka nui, natomiast < 'jest mniejsze od' brzmi *emi iho* lub 'oi aku ke emi (*Māmaka Kaiaio* 2003). Forma *emi mai* 'mniej' pojawia się także w idiomatycznym wyrażeniu *a 'oi, emi mai* 'mniej więcej'. W języku hawajskim i angielskim – odwrotnie niż w polszczyźnie – najpierw jest 'więcej', a potem 'mniej' (ang. *more or less*).

Morfem kierunkowy *iho*, prymarnie oznaczający ruch w dół, łączy się z *muli*, tworząc formę *muli iho* 'młodszy', por. *muli loa* 'najmłodszy'.

Zastosowanie komparatywne ma również *hou*, prymarnie znaczący 'nowy', a sekundarnie – 'znów, więcej, re-'.

Ke nānā ke kanaka hō'ike honua i ka 'āina 'u'uku mai, e like ho'i me Lē'ahi, e nui hou a'e ana ka lāli i o ka palapala 'āina.

Gdy geografowie skupiają uwagę na małym obszarze, jak Diamond Head⁷⁰, mogą pokazać dużo więcej szczegółów na mapie.

Niekiedy *hou* bliskie jest polskiemu 'jeszcze': *Hiki iā lākou ke 'ai hou i ka haupia?* 'Czy oni mogą zjeść jeszcze budyni kokosowy'.

Godna uwagi jest tu także idiomatyczna konstrukcja *e aho ...* 'lepiej ...', np. *E aho ka 'ai 'ana i ka ʻīnika* 'Lepiej jeść szpinak'; *E aho ka hele 'ana mamua o ka noho 'ana* 'Lepiej iść niż zostać'.

Aho łącząc się z przyrostkiem *-na* tworzy formę *ahona* 'lepiej'.

– <i>Pehea 'oe?</i>	– Jak się czujesz?
– <i>Ua ahona iki.</i>	– Nieco lepiej.

2.2.19.2. Stopień najwyższy

Tworzeniu formy stopnia najwyższego służy *loa*. Por. *ka mokupuni kahiko loa* 'najstarsza wyspa', *ka mokupuni hou loa* 'najmłodsza wyspa', *ke kūlanakauhale nui loa* 'największe miasto', *ka po'ina nalu nui loa* 'największa fala do surfowania', *nā mokupuni ka'awale loa* 'wyspy najbardziej oddalone (od siebie)', *nā mokupuni kokoke loa* 'wyspy najbardziej zbliżone do siebie', *ke kuahwi ki'eki'e loa* 'najwyższy szczyt', *ke kahaone lō'ihī loa* 'najdłuższa plaża', *ke kahawai lō'ihī loa* 'najdłuższa rzeka czy strumień', *ke ana wela nui loa* 'najwyższa temperatura', *ke ana wela emi loa* 'najniższa temperatura', *ka loko wai kūlohelohe nui loa* 'największe jezioro', *ka wahi li'ili'i loa i ka ua* 'najbardziej suche miejsce', *ka wahi nui loa i ka ua* 'najwilgotniejsze miejsce'.

Aia ma Hāna ka heiau nui loa o Hawai'i nei.

Tutaj na Hawajach najwyższą świątynią jest Hāna.

Mana'o ka po'e 'epekeka, 'o Hawai'i ka mokupuni 'ōpiopio o ka pae 'āina. Wahi a lākou, 'o Kaua'i i ka mokupuni kahiko loa o ka pae 'āina.

Naukowcy uważają, że Hawai'i jest najmłodszą wyspą archipelagu. Według nich najstarszą wyspą archipelagu jest Kaua'i.

⁷⁰ Diamond Head to krater wulkaniczny na wyspie O'ahu (Pukui, Elbert, Mookini 1976: 24–25).

'O Nā'ala kā kēia kauka wahine muli loa?
Nā'ala jest najmłodszym dzieckiem tej lekarki?

Odpowiednikiem polskiego wyrazu *najmłodszy* jest w hawajskim także *hope loa*, por. *ke keiki hope loa* 'najmłodsze dziecko'. Sam leksem *hope* w zależności od kontekstu ma znaczenie 'za, poza, ostatni, późny'. Zdanie *Mahope aku au* można oddać w polszczyźnie: 'Przyjdę później'.

Forma *ka 'oi* 'najlepszy' występuje w zdaniu *Maui nō ka 'oi!* 'Maui jest naprawdę najlepsza!'. Umieszczenia *ka 'oi* przed rzeczownikiem, do którego się odnosi, nie akceptują gramatycy i styliści hawajscy (Pukui, Elbert 1999: xiii).

Konstrukcja *He keu 'oe a'*⁷¹ (+ rodzajnik + rzeczownik) ma znaczenie 'Jesteś największym ...'. Towarzyszy mu konotacja negatywna: *He keu 'oe ā ke kanaka wahahe'e* 'Jesteś największym kłamcą, jakiego widziałem', *He keu 'oe a ke kolohe!* 'Jesteś największym łobuzem!'.

2.2.20. Przyimki

Hawajską nazwą przyimka jest *'inawaena*, a rzadziej – *'inaleo*. Joseph Keola Donaghy (2003) stosuje termin *'ami*, którego pierwotnym znaczeniem jest zawiąs, złączenie. Podobnie jak w innych językach Oceanii niewiele jest przyimków prymarnych (Lynch 1998: 163, Szczerbowski 2002: 112), w hawajskim to przede wszystkim *ma, mai, me, no*. Zwiększa się natomiast liczba przyimków wtórnych.

W języku hawajskim występują konstrukcje bezprzyimkowe. Przykładem jest zdanie *'Umi minuke i koe, kani ka hola 'elima* („Pozostało dziesięć minut, wybije piąta godzina”), które odpowiada polskiemu *Za dziesięć minut piąta* czy angielskiemu *Ten minutes before five*.

2.2.20.1. ā

Przyimek *ā* ma zastosowanie lokatywne i temporalne. Gdy występuje przed wyrazem nazywającym miejsce, jest w odróżnieniu od *i* emfaticzny. Por. *hele i Maui* 'jechać na [wyspę] Maui' i *hele ā Maui* 'jechać aż na [wyspę] Maui'.

Ua hana māua ā pō ka lā.
Pracowaliśmy do nocy.

Ua hana māua ā ao ka pō.
Pracowaliśmy do świtu.

No ke ala ā aumoe loa.
Bo do późna w nocy nie kładłeś się spać.

'O Hilo ke kapikala o ke aupuni no 'eono makahiki, mai 1796 ā 1802.
Hilo było stolicą królestwa przez sześć lat, od 1796 do 1802.

⁷¹ Możliwy jest również zapis ortograficzny: *He keu 'oe ā*.

2.2.20.2. *a hiki i*

Przyimek *a hiki i* 'do' jest sekundarny, powstał bowiem z formy czasownikowej *hiki* 'dotrzeć do miejsca', morfem *i* konotuje dopełnienie, natomiast *a* najczęściej odpowiada polskiemu spójnikowi *i*.

E ho 'omau i ka helu 'ana a hiki i 'umi.

Kontynuujemy liczenie do dziesięciu.

Formę *ho 'omau* 'kontynuować' tworzy kauzatywny przedrostek *ho 'o-* i rdzeń *mau* 'zawsze'.

2.2.20.3. *e*

E 'przez' jest przyimkiem stosowanym w zdaniach biernych.

Ke 'imi 'ia ala e nā māka 'i.

(Sa) poszukiwani przez policję.

2.2.20.4. *i || iā*

Hawajski przyimek *i* 'w, na' pochodzi z prapolinezyjskiego **ki*. Natomiast prapolinezyjski morfem **i* dał w rezultacie współczesny morfem *i*, który sygnalizuje dopełnienie (Elbert, Pukui 1999: 135).

Wariantem *i* jest *iā*, które występuje przed zaimkami osobowymi, zaimkiem pytajnym *wai*, nazwami osób i miejsc.

Aloha wau iā 'oe

Kocham cię.

Kama 'āina 'oe iā ia?

Znasz ją?

E nānā iā 'oukou iho.

Spójrzcie na siebie samych.

Aloha au iā Mauna Kea.

Lubię Mauna Kea (Białą Górę).

W języku hawajskim synonimem spójnika *i* jest *ma*. Por. *Ola nā mākua mā Puna* 'Rodzice mieszkają w Punie' i *Pā'ani nā makua i Puna* 'Rodzice bawią się w Punie'. Różnica polega tu na tym, że *ma Puna* odnosi się do stałej lokalizacji, a *i Puna* – do tymczasowej, jednorazowej. Oba spójniki mogą występować w jednym zdaniu: *i Waikīkī ma O'ahu* 'na Waikiki na O'ahu', wtedy *ma* odnosi się do większego obszaru, a *i* – do mniejszego (Elbert, Pukui 1999: 135).

2.2.20.5. *i* (z powodu, z winy)

Wela ke one i ka lā.

Piasek jest gorący z powodu słońca.

Make ke ali 'i i ke kanaka.
Wódz umarł z winy człowieka.

Kāpulu loa a lumi kuke i ke kuke 'ana ou i ka mea 'ono?
(„Kuchnia jest zapaskudzona z powodu twojego gotowania deseru?”)
Kuchnia jest zapaskudzona, bo ty gotowałaś deser?

2.2.20.6. i hope o

Podstawowym elementem tego wtórnego przyimka jest *hope* ‘tył’.

Aia ke kua i hope o ke kino.
Plecy są z tyłu ciała.

Bliskoznaczne jest *ma hope o* (zob. 2.2.20.13).

2.2.20.7. i lalo o

Sam wyraz *lalo* znaczy ‘dół, głębiej’, a także ‘zachód’ (bo słońce zachodzi, a więc „idzie na dół”)

Aia ka na 'au i lalo o ka 'ōpū.
Jelita są poniżej żołądka.

Ke ua mai, hiki iā ia ke noho i lalo o ka haka.
Gdy pada, ona może siedzieć pod platformą.

Synonimiczny jest przyimek *ma lalo o* (zob. 2.2.20.14).

2.2.20.8. i loko o

Loko jako rzeczownik oznacza wnętrze, np. *Nani 'o loko o ka hale pule pena 'ia* ‘Wnętrze tego wymalowanego kościoła jest ładne’.

Pono nā haumāna e kiloi i ka 'ōpala i loko o ke kini 'ōpala.
Uczniowie powinni wrzucać śmieci do kosza.

Ke māluhiluhi 'o ia, ua pi 'i 'o ia i loko o ka hīna 'i a kia 'i i nā mea a pau o waho.
Gdy się zmęczy, wspina się do środka koszyka i ogląda wszystko na zewnątrz.

W drugim z przytoczonych zdań *nā mea a pau* oddaje się po polsku ‘wszystko’, dosł. „rzeczy każde”.

2.2.20.9. i luna o

W języku hawajskim *luna* znaczy ‘wysoki, wysoko’, a w użyciu rzeczownikowym – ‘szef’, ‘przywódca’. Wyrażenie *kau i luna o ke ka 'a* ma znaczenie ‘wsiąść (wsiadać) do samochodu’.

Aia ka manu i luna o ke kumukōpiko.
Ptak jest na wierzchu drzewa kōpiko.

Por. *ma luna o* (2.2.20.17).

2.2.20.10. *koe wale*

Przymikiem wtórnym jest *koe wale* ‘z wyjątkiem, oprócz, poza’. Sam *koe* znaczy ‘zostawiać, wyłączać’. *Wale* jest partykułą, która w zależności od kontekstu ma m.in. znaczenie ‘po prostu’.

Ua kauoha akula 'o ia e ho 'opau 'ia ka Pū'ali Kūloko, koe wale nō ka bāna.

On rozkazał rozwiązać Household Troops z wyjątkiem orkiestry.

Ua piha ko kāu mo 'opuna kāne hau 'oli i kona pā'ina lā hānau, koe wale kēia, 'eha kona pu'u i kona uā mau 'ana.

Twój wnuk był w pełni szczęścia na swoim przyjęciu urodzinowym poza tym, że bolało go gardło z powodu nieustannego krzyczenia.

2.2.20.11. *i waena o*

Spójnik *i waena o* jest sekundarny. Sam morfem *waena* znaczy ‘środek, centrum’, *i* konotuje dopełnienie i okolicznik, często odpowiada polskim przymikom *w, na*. Morfem *o* ma tu charakter dzierżawczy. Etymologicznie *i waena o* znaczy ‘w środku (czego)’.

Aia kekahi kaikamahine i waena o lākou.

Jedna dziewczyna jest wśród nich.

2.2.20.12. *ma*

Ma jest przymikiem lokatywnym. Odpowiada mu polski morfem *w* lub *na*.

Noho ke kia 'āina ma Honolulu.

Gubernator mieszka w Honolulu.

Nui ka po'e e noho ana ma ka moku'puni 'o O'ahu.

Wiele osób mieszka na wyspie O'ahu.

Ma lokalizuje również w czasie, nie tylko w przestrzeni.

ma ka Pō'akolu

w środę

ma kekahi lā

pewnego dnia

(„w pewien dzień”)

Idiomatyczne jest wyrażenie *ma 'ō a ma 'ane 'i* o znaczeniu realnym ‘wszędzie’, a etymologicznym – ‘(w) tam i (w) tu’.

2.2.20.13. *ma hope o*

Aia kekahi keiki kāne 'ē a'e ma hope o lākou.

Inny chłopiec jest za nimi.

Aia kāu puke wehewehe ma hope ou.

Twój słownik jest za toba.

W ostatnim zdaniu występuje *ma hope* zamiast *ma hope o*, albowiem morfem *o* jako wykładnik posesywności nie jest tu potrzebny. Jego funkcję pełni *ou*, zaimek dzierżawczy 2. osoby liczby pojedynczej.

2.2.20.14. *ma lalo o*

Znaczenie etymologiczne tego przyimka sekundarnego można oddać ‘na dole (czegoś)’, odpowiada on jednak polskiemu ‘pod’.

Ke moe nei kona kaikunāne ma lalo o ke kumu niu.
Jej brat leży pod palmą kokosową.

Aia kāu nūpepa ma lalo o kou noho.
Twoja gazeta jest pod twoim krzesłem.

2.2.20.15. *mai ... mai; mai ... mai a hiki i ...*

Hawajski przyimek *mai ... mai*, por. polskie *od*, jest morfemem rozłącznym. Jego antonimem jest *a hiki i* (pol. *do*).

Nui nō hō 'i ka po'e māka'ika'i mai nā 'āina 'ē mai e kipa mai⁷² ana i nā hōkele ma Waikīkī.
Wielu jest turystów z obcych krajów odwiedzających hotele na Waikiki.

Nui nā po'e māka'ika'i e hahai ana i ke alahēle mai Hā'ena mai a hiki i ke awāwa 'o Kalalau.
Wielu turystów podąża szlakiem od Hā'ena do doliny Kalalau.

Niekiedy występuje pojedyncze *mai*.

E helu kākou mai 'ekahi a hiki i 'elima.
Liczymy od jednego do pięciu.

2.2.20.16. *ma 'ō aku o*

Morfem ‘ō odpowiada polskiemu *tam*, np. *i 'ō i 'ane'i 'tu i tam*. Natomiast *aku* oznacza kierunek od mówiącego, a także ‘z dala’.

ma 'ō aku o ka laupapa
poza rafą

2.2.20.17. *ma luna o*

Etymologicznie ten przyimek sekundarny oznacza ‘na górze (czegoś)’, realnie zaś – ‘powyżej’, ‘na’.

Aia ka pu'uwai ma luna o ka 'ōpū.
Serce jest powyżej żołądka.

Aia ke kaikamahine e noho nei ma luna o ka haka.
Dziewczyna siedzi na platformie.

⁷² Trzecie *mai* w tym zdaniu wiąże się z poprzedzającym czasownikiem i jest częścią orzeczenia.

2.2.20.18. *ma mua o*

Aia kekahi keiki kāne ma mua o lākou.
Jeden chłopiec jest przed nimi.

Ma mua o ka Natatorium kāua e hui ai ma kēia ahiahi.
To przed Natatorium mamy się spotkać dziś wieczór.

E kahi i kou lauoho ma mua o ka ha'alele 'ana i ka hale.
Uczesz włosy przed wyjściem⁷³ z domu.

W zdaniu *He nui a'e ma mua o ka hale mua* 'Jest większy od poprzedniego domu' wyrażenie *ma mua o* odpowiada polskiemu *od*.

2.2.20.19. *ma waho o*

Aia kekahi 'ilio e pā'ani nei ma waho o ka hīna'i.
Pewien pies bawi się na zewnątrz koszyka.

2.2.20.20. *ma waena o*

Ua ho'okumu 'ia nā Pūnana Leo no ka ho'omau 'ana i ka 'ōlelo Hawai'i i 'ōlelo ola ma waena o nā kamali'i o Hawai'i nei⁷⁴.

Ośrodki Pūnana Leo zostały założone w celu ocalenia hawajskiego jako żywego języka wśród dzieci hawajskich.

2.2.20.21. *me*

Przyimek *me* ma najczęściej zastosowanie komitatywne, wtedy tłumaczy się go polskim *z*.

Ke kama'ilio nei lāua me ke kumu.
Oboje rozmawiają z nauczycielem.

Me wai i komo ai ka mea ma'i i ka haukapila? Me ia?
Z kim pacjent przybył do szpitala? Z nim?

Przyimek *me* może poprzedzać także nazwę narzędzia, konstrukcję taką oddaje się w polszczyźnie narzędnikiem.

Hiki iā 'oe ke kākau ma luna o ka pepa me ka peni a i 'ole me ka penikala.
Możesz pisać na papierze piórem lub ołówkiem.

2.2.20.22. *no* || *na*

Zarówno przyimek *na*, jak i *no* mają zastosowanie benefaktywne. Różnice między nimi polegają na tym, że *na* może być także agentywne, a *no* – kauzatywne lub lokatywne (Elbert, Pukui 1999: 150).

⁷³ W oryginale *ha'alele 'ana* to 'opuszczenie', wyraz ten pochodzi od czasownika *ha'alele* 'opuścić'.

⁷⁴ Por. 'zakładać', 'gniazdo' (fig. 'dom'), 'ocalać', 'dzieci', *nei* – zaimek wskazujący bliskość w odniesieniu do słuchacza, także w sensie figuratywnym, ewokowania konotacji pozytywnej.

2.2.20.22.1. Benefaktywny sposób użycia *na* i *no*

Polskim odpowiednikiem benefaktywnego *na* i *no* jest przyimek *dla*, np. *he mele no ka lani* ‘pieśń/piosenka dla wodza’, *he lio no Pua* ‘koń dla Pui’, *He makana kēia na ko kāna ipo hoaloa* ‘To jest prezent dla jej ukochanego przyjaciela’, *He mea maika i loa ka ua no ke kalo* ‘Deszcz jest dobrą rzeczą dla taro’, *he mau puke na nā kamaiki* ‘książki dla dzieci’. Niekiedy jednak dopiero szerszy kontekst pozwala rozstrzygnąć, czy *he puke na Pua* należy oddać jako ‘książka dla Pui’ czy ‘książka Pui’. Wieloznaczne jest wyrażenie *he mo‘olelo na ‘Umi*: ‘opowiadanie, którego autorem jest ‘Umi’, ‘opowiadanie dedykowane ‘Umi’, opowiadanie o ‘Umi’.

2.2.20.22.2. Agentywny sposób użycia *na*

Na Pua i *kakau ka leka*. Pua napisał list.

Za funkcję morfemu *na* w tym zdaniu niektórzy uznają zamianę czasownika *kakau* ‘pisać’ na stronę bierną.

A function of *na* in this sentence is to passivize the verb that follows it. (Elbert, Pukui 1999: 149)

Z poglądem tym polemizuje Viktor Krupa (1979: 56):

Мы придерживаемся мнения, что эти предложения нельзя считать пассивными, так как во-первых, глагол не принимает показателей страдательности, во-вторых, производитель действия обязательно присутствует и, в-третьих, объект действия оформлен как прямое дополнение частицей *i*⁷⁵.

Typowa strona bierna ma w hawajskim postać *Ua kākau ‘ia ka leka e Pua* ‘List był napisany przez Puę’. W zdaniu zaczynającym się *Na Pua* po czasowniku przechodnim *kakau* nie ma wykładnika dopełnienia *i*. Por. *Ua kākau Pua i ka leka* ‘Pua napisał list’. Za dopuszczalne (Elbert, Pukui 1999: 149)⁷⁶ uznaje się także zdanie *Na Pua i kākau i ka leka* z morfemem *i* sygnalizującym dopełnienie. Ten typ jest obecnie rozpowszechniony, por. *A laila, na ke kāne i ku i i ka pa i ai* (Snakenberg 1988: 67) ‘Potem mężczyzna ubija taro’; *Na ka makahi o ‘Enelani o Wanekoua i lawe mai i nā hipa a me nā pipi mua i Hawai i ma ka MH 1793* (Juvik, Paradise, Juvik 2000: 31) ‘Angielski badacz George Vancouver sprowadził pierwsze owce i bydło na Hawaje w 1793 r.’.

W pełni normatywne jest także zdanie *Na Kimo e holoholo ana ‘o Honolulu ‘Jim* będzie jeździć po Honolulu’.

⁷⁵ „Wyrażamy pogląd, że zdań tych nie można uznać za bierne, albowiem – po pierwsze – czasownik łączy się z wykładnikami strony biernej, po drugie – wykonawca czynności obligatoryjnie jest obecny, po trzecie – obiekt czynności ma formę dopełnienia dzięki partykule *i*”.

⁷⁶ Uznawanie danego zjawiska za dopuszczalne uzależnione jest od wielu czynników, choć frekwencja winna tu być istotnym kryterium. Nie można jednak zapominać, iż w ocenie faktów językowych ważną rolę, jeśli nawet nie główną, odgrywa wiek rodzimego użytkownika danego języka. Mary Kawena Pukui urodziła się w 1895, a Samuel H. Elbert w 1907 roku. Według chronologii, którą proponuje S. Dubisz (2003: XXXIX), można wyróżnić pięć czynnych językowo pokoleń Polaków: 1) pokolenie najstarsze (ur. 1900–1919), 2) pokolenie starsze (ur. 1920–1939), 3) pokolenie średnie (ur. 1940–1959), 4) pokolenie młodsze (ur. 1960–1979), 5) pokolenie najmłodsze (ur. 1980–2000). Stosując tę chronologię w odniesieniu do języka hawajskiego, trzeba stwierdzić, że jeden z autorów jest przedstawicielem najstarszego pokolenia, Mary Pukui nie mieści się już w tej taksonomii. Sytuacja demograficzna może się jednak geograficznie znacznie różnicować. Na Wyspach Trobrianda niewielu mieszkańców dożywa 50 lat.

Morfem *na* umożliwia wysunięcie nazwy agensa na początek zdania, dzięki czemu sprawca czynności jest podkreślony. Funkcją omawianego tu typu zdań jest więc emfaza trzeciej osoby, wyrażonej przez rzeczownik. Podkreśleniu osoby pierwszej służy *na'u*, drugiej – *nāu*, a trzeciej – *nāna*⁷⁷.

2.2.20.22.3. Kauzatywny sposób użycia *no*

Trzema rozpowszechnionymi wyrażeniami kauzatywnymi z *no* są: *no ka mea* (dosł. „dla rzeczy”) ‘ponieważ’, *no ke aha* (dosł. „dla co”) ‘dlaczego’ i *no laila* (dosł. „dla tam”) ‘dlatego też’.

Ua kapa 'ia kēia 'ao'ao o ka mokupuni 'o Nāpali, no ka nui o nā pali ki 'eki'e o laila.
Ta strona wyspy nazywa się Nāpali dzięki licznym tamtejszym wysokim klifom.

Hau'oli ke keiki 'ē a'e no ka mea, lohe 'o ia i ka mele nani.
Inne dziecko jest szczęśliwe, gdyż słucha ładnej piosenki.

No ke aha i ho'ohūnā 'ia ai ka hula kahiko ma mua?
Dlaczego starożytna hula była ukrywana w przeszłości?

No ke aha e kipa nui mai ai nā malihini māka 'ika 'i ma Hawai 'i nei?
Dlaczego tak wielu turystów odwiedza Hawaje?

No laila, maika 'i 'ole.
Dlatego też nie jest dobrze.

2.2.20.22.4. Lokatywny sposób użycia *no*

No Ni 'ihau wale nō kēiā 'ano lei.
Ten rodzaj girlandy jest tylko⁷⁸ z Ni 'ihau.

Ua hele a'e nei no Maui.
On właśnie teraz udał się na (wyspę) Maui.

Aloha 'olua na Ka-wai.
Pozdrowienia dla was obu od Ka-wai. (formuła listu)

No laila lākou?
Skąd oni są?

He mau kikiki kā 'olua no ka mokulele?
Macie bilety na samolot?

Przyimek *no* w niektórych kontekstach tłumaczy się polskim *o*.

'Ōlelo Hawai 'i ka po'e o Ni 'ihau a hīmeni lākou no nā pūpū nani o ka lākou 'āina.
Ludzie Ni 'ihau mówią po hawajsku i śpiewają o pięknych muszlach swego kraju.

Idiomatyczne w swojej strukturze jest powiedzenie *He kauwā ke kanaka na ke aloha* (Pukui 1983 s.v. 678) ‘Człowiek jest niewolnikiem miłości’, które w bardziej dosłownym tłumaczeniu brzmiałoby ‘Człowiek z (dla) miłości (jest) niewolnikiem’.

⁷⁷ Zob. 2.2.5.2.3. Zaimki dzierżawcze typu *n-*.

⁷⁸ Hawajskim odpowiednikiem polskiego *tylko* jest *wale nō*.

2.2.20.22.5. Temporalny sposób użycia *no*

Rozciągłość w czasie sygnalizuje się hawajskim przyimkiem *no* ‘przez’.

No 'e'īwa mau makahiki i a'o 'ia mai 'o Lot i ka hōkūkilo, ka 'ōlelo Pelekane, ka hō'ike honua, ka mō'aukala, ka makemakika, ke mele, ke kākaulima, ka ho'omana, a me kekahi mau kumuhana 'ē a'e.

Przez dziewięć lat Lot uczył się astronomii, języka angielskiego, geografii, historii, matematyki, muzyki, kaligrafii, religii i innych zachodnich przedmiotów.

2.2.20.23. *e pili ana*

Lista przyimków sekundarnych w żadnym języku żywym nie może być zamknięta. Powstają nowe wyrażenia przyimkowe. Przykładem jest *e pili ana*.

E ho'onui 'ia ana ko lāua 'ike e pili ana i kekahi mau 'āina 'ē a'e.

Poszerzy się ich wiedza o innych krajach.

Ma kāna puke mo'omana'o nō 'o Lot i kākau iho ai e pili ana i nā lole nani loa o nā wahine i komo ai.

W swoim dzienniku Lot napisał o pięknych sukniach, w które się ubrały damy.

2.2.21. Spójniki

Hawajską nazwą spójnika jest wyraz *huipū*, który w zastosowaniu czasownikowym oznacza czynność łączenia, jednoczenia. Spójnikami prymarnymi są: *a* (‘a, i, aż, gdy’), *o* (‘jeśli nie’), *akā* ‘ale’, *inā* ‘gdyby’, *ke* ‘jeśli, gdy’. Rozrasta się grupa spójników sekundarnych, np. *a me* ‘i’ (dosł. „i z”), *a i* ‘ole’ ‘czy’ (dosł. „a jeśli nie”), *a* ... *nō ho* ‘i’ ‘a także’, *ā* ... *paha* ‘albo’, *no ka mea* ‘dlatego że’ (dosł. „z powodu tej rzeczy”), *no ia mea* ‘dlatego że’ (dosł. „z powodu tamtej rzeczy”), *no laila* ‘dlatego’ (dosł. „stamtąd”). Spójniki sekundarne tworzą się głównie z przyimków (*me* ‘z’, *no* ‘z powodu’), rzeczowników (*mea* ‘rzecz’) i czasowników (*ho* ‘i’ ‘wracać’). Jak przezroczysta jest w języku hawajskim granica między przyimkiem i spójnikiem, dowodzi morfem *a* w dwóch wariantach ortograficznych: *ā* (Elbert, Pukui 1999: 165) i *a* (*Māmaka Kaiāo* 2003: 1). Różnice pisowni nie wiążą się jednak z odmiennością funkcji. Por. zastosowanie przyimkowe (*hana ā ka hola 'elua* ‘pracuj do godziny drugiej’) ze spójnikowym sposobem użycia (*hana nō ā pau ka hana* ‘pracuj, aż się skończy praca’)⁷⁹. Spójnik *a me* nie łączy predykatów.

ke kamāli 'ikāne a me ke kamāli 'iwahine
książę i księżniczka

Ke kali nei ka wahine i kāna kāne a me kāna kaikamahine.
Kobieta czeka na męża i córkę.

Pā mai ka mahina a me nā hōkū i ka pō.
Księżyc i gwiazdy świecą w nocy.

⁷⁹ Zob. przykłady użycia spójników w rozdziale 2.3. *Składnia*.

2.2.22. Słototwórstwo języka hawajskiego

Trzema podstawowymi sposobami derywacyjnymi w języku hawajskim są: reduplikacja, afiksacja i złożenie.

2.2.22.1. Reduplikacja

Wyróżnia się siedem typów (Elbert, Pukui 1999: 65–66):

1) reduplikację pełną, np. *hoe* ‘wiosłować’ i *hoehoe* ‘wiosłować stale, często, przez dłuższy czas’, ‘wiosłować’ (o wielu osobach);

2) reduplikację pierwszej sylaby, np. *nui* ‘ławica, stado’ i *nunui* ‘ławice, stada’;

3) reduplikację całości poza pierwszą sylabą, np. *āhole* ‘dorosła ryba (*Kuhlia sandvicensis*)’ i *āholehole* ‘młoda ryba (tego samego gatunku)’;

4) podwójną reduplikację pierwszej sylaby lub pierwszych dwóch fonemów pierwszej sylaby, np. *hiki* ‘przyjść’ i *hihihiki* ‘przyjść (o wielu osobach)’;

5) reduplikację pierwszych dwóch fonemów pierwszej sylaby, np. *ōpio* ‘młody’ i *ōpio-pio* ‘młody’;

6) reduplikację pierwszej sylaby (zwykle ze skróceniem długich samogłosek w rdzeniu), np. *nīnau* ‘pytać’ i *nina-nīnau* ‘przepytywać’;

7) reduplikację pierwszych dwóch sylab ze skróceniem długich samogłosek w rdzeniu, np. *nīele* ‘zadawać pytania’ (*zbyt dociekliwie*) i *nīeniele* ‘prowadzić śledztwo’.

Z przytoczonych przykładów można już wyciągnąć wniosek, że reduplikacja pełni w języku hawajskim różne funkcje. Najczęściej jednak jest to oznaczanie czynności często powtarzającej się, wzmożonej lub w liczbie mnogiej. W niektórych wypadkach reduplikacja służy tworzeniu deminutiwów, por. *mana* ‘gałąź’ i *mana-mana* ‘gałązka, palec’, *ma’i* ‘chory’ i *ma’i-ma’i* ‘trochę chory’, *na’au* ‘jelito’ i *na’ana’au* ‘cienkie jelito’, *mahina* ‘światło księżyca’ i *māhina-hina* ‘blade światło księżyca’. Rzadko reduplikacja powoduje zmianę części mowy derywatu, por. *kuli* ‘kolano’ i *ku-kuli* ‘klęczeć’.

2.2.22.2. Afiksacja

2.2.22.2.1. ‘a-

W języku hawajskim przedrostek ‘a- służy tworzeniu liczebników porządkowych. Por. *e-kahi* ‘jeden’, *a-kahi* ‘pierwszy’ i *Pō-a-kahi* ‘poniedziałek’ (dosł. „pierwsza noc”).

2.2.22.2.2. ‘ā-

Formant ten ma znaczenie ‘w rodzaju, jak, podobny do’, np. *āhina* ‘białawy, szary’ (*hina* ‘biały’), *āpali* ‘podobny do klifu’ (*pali* ‘klif’), *ālewalewa* ‘lekki’ (*lewalewa* ‘dynać, huścić się’), *ālualua* ‘wyboisty’ (*lua* ‘dziura’), *āmokumoku* ‘obfitujący w wysepki i kamienie jak rafa’ (*mokumoku* ‘wyspa’), *āo’o* ‘starszy, w średnim wieku’ (*o’o* ‘dojrzały’, o owocu), *āpono* ‘aprobować, potwierdzać’ (*pono* ‘słuszny, właściwy’), *āwela* ‘rozgrzany’ (*wela* ‘gorący’).

2.2.22.2.3. -ā

Sufiks -ā jest nieproduktywny, np. *lonoā* ‘pogłoska, plotka’ (*lono* ‘słyszeć’), *noneā* ‘jadłowstręt’ (*none* ‘nużący’).

Przyrostek ten ma znaczenie symulatywne, por. *'ai ā manaō* 'jeść jak rekin', a figurytynie 'mieć ogromny apetyt' (por. pol. 'mieć wilczy apetyt') i *holoāi'a* 'pływać jak ryba'.

2.2.22.2.4. *aka-*

Przedrostek *aka-* modyfikuje derywat, nadając mu znaczenie 'uważnie, powoli'. Por. *'ai* ('jeść') i *aka'ai* ('jeść powoli'), *hana* ('pracować') i *akahana* ('pracować powoli'), *noho* ('siedzieć') i *akanoho* ('siedzieć spokojnie'), *'ōlelo* ('mówić') i *aka-'ōlelo* ('mówić uważnie i powoli').

2.2.22.2.5. *ala-*

Przeciwieństwem poprzedniego prefiksu jest *ala-* 'szybko'. Por. *wiki* 'szybki' i *alawiki* 'spieszyć się'.

Mai lohi mai 'oe, e alawiki mai!

Nie bądź powolny, spiesz się!

2.2.22.2.6. *'ālapakona-*

Formant ten tworzy trzy nazwy konkurencji sportowych: *'ālapakonakolu* 'trójbój, triathlon', *'ālapakonalima* 'pięciobój', *'ālapakona'umi* 'dziesięciobój' (*Māmaka Kaiaio* 2003: 199).

2.2.22.2.7. *-ea*

Rzadki przedrostek *-ea* tworzy derywaty o nacechowaniu pejoratywnym, por. *hana* 'robić' i *hanaea* 'uparty, samowolny, nieposłuszny', *pulu* 'wilgotny' i *puluea* 'nieprzyjemny zapach ciała', *poluā* 'mdłości' i *poluea* 'choroba morska, kac'.

2.2.22.2.8. *ele-*

Przedrostek *ele-* 'stary' nie jest produktywny (Elbert, Pukui 1999: 76), występuje bowiem w 4 derywatach. Jednym z nich jest *'ele-hine* 'stara kobieta'. Częstszym synonimem tego wyrazu jest *luahine*. Analogicznie: *'ele-kule* 'stary mężczyzna' i współczesny odpowiednik *'elemakule*. W języku hawajskim *makule* znaczy 'stary, wiekowy' (o ludziach). Obszerniejszych wyjaśnień wymaga forma *lā-'ele* 'stary liść'⁸⁰ (ten, który ma spaść albo ten, który zaczyna schnąć), która powstała w wyniku kontrakcji *lau 'elemakule*. Wyrazu *lā'ele* używa się także figurytynie w znaczeniu 'podstarzały' lub 'podeszły wiek'.

2.2.22.2.9. *ha-*

Dzięki przyrostkowi *ha-* derywat ma znaczenie kazuatywne lub symulatywne. Por. *'āpuka* 'oszukiwać'⁸¹ i *ha'āpuka* 'spowodować oszustwo, fałszerstwo', *nini* 'lać' i *hanini* 'przelewać się, znikać'.

⁸⁰ Warto pamiętać, że hawajska nazwa włosów na głowie, brzmiąca *lauoho* [lau.oho], dosłownie oznacza „liść na głowie”.

⁸¹ Por. wyrażenie *palapala 'āpuka* 'fałszywy dokument'.

2.2.22.2.10. *hā-*

Znaczenie kauzatywne i symulatywne charakteryzuje również następujące derywaty z formantem *hā-*, por. *'ele* 'czarny' i *hā'ele* 'czarniawy', *kea* 'biały' i *hākea* 'białawy', *inu* 'pić' i *hāinu* 'dać pić'.

2.2.22.2.11. *ha'a-*

Derywaty z formantem *ha'a-* mają znaczenie kauzatywne lub symulatywne. Por. *nini* 'lać' i *ha'anini* 'przelewać się', *nui* 'olbrzymi' i *ha'anui* 'wyolbrzymiać'.

2.2.22.2.12. *hai-*

Jest to przedrostek o znaczeniu symulatywnym. Por. *kea* 'biały' i *haikea* 'blady', *lepo* 'brud' i *hailepo* 'szara bladość', *ula* i *hai'ula* 'czerwonawy', *pule* 'modlitwa' i *haipule* 'religijny'.

2.2.22.2.13. *-hana*

Nie jest formantem produktywnym. Zalicza się go do nominalizatorów (Elbert, Pukui 1999: 82), por. *komo* 'wchodzić' i *komohana* 'zachód'. Związek znaczeniowy między 'wchodzić' i 'zachód' uzasadnia się tym, że o zachodzie słońce „wchodzi” do morza (Pukui, Elbert 1999: 165 s.v. *komo.hana*). Innym przykładem jest *kumuhana* 'temat' (por. *kumu* 'źródło').

2.2.22.2.14. *hau-*

Formant *hau-* 'władca' występuje głównie w nazwach własnych żeńskich bóstw: *Hau-mea* 'matka ziemia' (dosł. „czerwony władca”), *Hau-lani*, *Hau-mu'u*, *Hau-wahine*. Współcześnie jako imiona hawajskich kobiet popularne są dwa derywaty: *Hau-lani* 'królewski władca' i *Hau-nani* 'przystojny władca'.

2.2.22.2.15. *-hia*

Formant *-hia* nadaje derywatowi znaczenie pasywne, rzadziej imperatywne, por. *la'a* 'święty' i *la'ahia* 'przeklęty'. Występuje w neologizmach, np. *pē. 'ā.hia* 'łatwopalny'.

2.2.22.2.13. *ho'o-*

Jednym z najbardziej produktywnych formantów jest przedrostek *ho'o-*, który występuje także w postaci innych wariantów pozycyjnych: *ho'-*, *hō'-*, *ho-*, *hō-*. Tworzy on najczęściej czasowniki, które oznaczają umyślne działanie.

Ho'omake ke ali'i ke kanaka.

Człowiek (umyślnie) zabił wodza.

Wyraz *make* znaczy 'śmierć, umierać', np. *Make ke ali'i ke kanka* 'Wódz umarł z powodu człowieka'.

<i>'ai</i> 'jeść'	⇒ <i>hō'ai</i> 'dać jeść, karmić'
<i>hele</i> 'iść'	⇒ <i>ho'ohele</i> 'wprawić w ruch'
<i>maka'u</i> 'bać się'	⇒ <i>ho'omaka'u</i> 'przestraszyć'
<i>ola</i> 'żyć, żywy'	⇒ <i>ho'ōla</i> 'ocalić' ⁸²
<i>'ula'ula</i> 'czerwony'	⇒ <i>hō'ula'ula</i> 'poczerwienić'

⁸² Angielskie zdanie *God save the King* oddaje się po hawajsku *Ho'ōla ke Akua i ka mō'i*.

O produktywności tego formantu świadczą derywaty powstałe z danych zapożyczeń, np. *gentleman* stał się w wymowie Hawajczyków *keonimana* [keoni.mana]. Od tej formy tworzy się czasownik *ho 'okeonimana* 'zachowywać się jak gentleman'. Wyrazy tego typu nazywa się symulatywami (Elbert, Pukui 1999: 77–78).

2.2.22.2.17. *huli-*

Formant *huli-*, tak samo jak *kālai*, odpowiada polskiemu '-logia'. Tworzy następujące derywaty: *hulihonua* 'geologia' (*honua* 'ziemia'), *hulikanaka* 'antropologia' (*kanaka* 'człowiek'), *hulikoehana* 'archeologia' (*koehana* 'artefakt'), *hulimō 'alihaku* 'paleontologia' (*mō 'alihaku* 'skamielina, skamieniałość').

2.2.22.2.18. *kā-*

To nieproduktywny formant o znaczeniu kausatywnym lub symulatywnym.

kau 'umieszczać' ⇒ *kākau* 'pisać, tatuować'

ma'a 'wiązać' ⇒ *kāma'a* 'sandały, buty'

lepa 'flaga' ⇒ *kālepa* 'kupiec' (kupcy wywieszali białe flagi przed swoimi towarami)

2.2.22.2.19. *-ka'i*

Formant *-ka'i* tworzy derywaty o różnej semantyce.

ala 'droga' ⇒ *alaka'i* 'prowadzić'

hui 'łączyć' ⇒ *huika'i* 'połączyć'

kau 'umieszczać' ⇒ *kauka'i* 'zależec (od), polegać (na)'

kū 'wyciągać' ⇒ *kūka'i* 'wymieniać (np. pozdrowienia, listy)'

2.2.22.2.20. *kālai-*

Formant *kālai-* ('-logia', '-znawstwo')⁸³ tworzy nazwy dyscyplin naukowych: *kā.lai.ao.paku* 'nauki fizyczne' (*ao* 'światło, chmura, świat', *pōhaku* 'kamień'), *kālaianiau* 'klimatologia' (*aniau* 'klimat'), *kālaianilā* 'meteorologia' (*anilā* 'pogoda'), *kālaiōewe* 'genetyka' (*ōewe* 'gen'), *kā.lai.honua* 'geofizyka' (*honua* 'ziemia'), *kālaiho 'okele wai.wai* 'ekonomia' (*kālaiho 'okele waiwai* 'gospodarka'), *kālaikaiaola* 'ekologia' (*kaiaola* 'ekosystem'), *kālaikalaima* 'kryminologia' (*kalaima* 'zbrodnia'), *kālaikani* 'akustyka' (*kani* 'dźwięk'), *kālaikanu* 'ogrodnictwo' (*kanu* 'sadzić'), *kā.lai.kapa.inoa* 'taksonomia' (*kapa* 'nazywać', *inoa* 'imię'), *kālaikūloheha* 'fizyka' (*ao kūlohe'lohe* 'natura, przyroda' + *a*), *kālaikupapa'u* 'autopsja, sekcja zwłok' (*kupapa'u* 'zwłoki'), *kā.lai.lau.nahele* 'botanika' (*lau.nahele* 'rośliny'), *kālai.launa.kanaka* 'socjologia' (*launa* 'towarzyski', *kanaka* 'człowiek'), *kā.lai.lawena* 'behawioryzm', *kālaileo* 'fonologia', *kā.lai.lepo.mahi* 'agronomia', *kā.lai.mana'o* 'filozofia' (*mana'o* 'myśl'), *kā.lai.mea.ola* 'biologia' (*meaola* 'organizm'), *kā.lai.mea.ola.hune* 'mikrobiologia' (*meaola* 'organizm', *hune* 'malutki'), *kālaimeheu.kalaima* 'kryminalistyka' (*meheu* 'śląd, odcisk palca', *kalaima* 'zbrodnia'), *kālaipuolo* 'muzykologia' (*puolo* 'muzyka'), *kālaiwai* 'hydrologia' (*wai* 'woda'), *kālai'ike* 'akademicki' (*'ike* 'wiedza').

⁸³ Synonimem jest *huli-*.

2.2.22.2.21. *keka-*

Formant o znaczeniu 'deka-' ('jedna dziesiąta') tworzy derywaty: *kekakalame* 'dekagram', *kekalika* 'dekalitr', *kekamika* 'decyometr'.

2.2.22.2.22. *keni-*

Morfem ten o znaczeniu 'centy-' ('jedna setna') występuje w wyrazach *kenikalame* 'centygram', *kenilika* 'centylitr' i *kenimika* 'centymetr'.

2.2.22.2.23. *kī-*

Przedrostek *kī-* ma charakter intensyfikujący, np. *kīhelu* 'drapać' (*helu* 'drapać'), *kī'ohu'ohu* 'mgła' (*'ohu* 'mgła').

2.2.22.2.24. *-kī*

Jest to bardzo rzadki sufiks, jego ilustracją jest *makakī* 'patrzeć z nienawiścią' (*maka* 'oko') oraz wyraz *'iniki* 'szczypać' (*'ini* 'szczypać'), występujący w tradycyjnej piosence: *E 'iniki niki mālie* 'Łagodnie uszczypnij'.

2.2.22.2.25. *-kiki*

Jest to sufiks nieproduktywny: *pa'a.kiki* 'uparty' (*pa'a* 'zamknięty'), *holokiki* 'biec szybko, żeglować szybko' (*holo* 'biec, żeglować').

2.2.22.2.26. *-kikē*

Ten rzadki sufiks ilustrują tu trzy przykłady: *pākikē* 'odpowiedzieć niegrzecznie' (*pā* 'dotykać'), *walakikē* 'rzucić tam i z powrotem' (*wala* 'odchyłać się do tyłu'), 'upaść do tyłu') i *'ōlelokikē* 'dialog, riposta' (*'ōlelo* 'mówić', *kikē'ōlelo* 'spierać się', 'odcinać się komuś').

2.2.22.2.27. *kū-*

Przykładami derywatów, utworzonych za pomocą tego sufiksu, są: *kūo'o* 'dostojny' (*o'o* 'dojrzały'), *kūnapa* 'niepewny, niebezpieczny' (*napa* 'giętki, elastyczny'), *kūha'iki* 'wąski' (*hāiki* 'wąski'), *kūha'aliki* 'chełpić się, chwalić się' (*ha'aliki* 'chełpić się, chwalić się', 'samochwała').

2.2.22.2.28. *-lana*

Najważniejszymi derywatami, które powstały dzięki temu formantowi, są: *kaulana* 'miejsce spoczynku' (*kau* 'umieścić'), *kūlana* 'miejsce, sytuacja' (*kū* 'stać'), *mana'olana* 'nadzieja' (*mana'o* 'myśle').

2.2.22.2.29. *mā- || ma- || mo-*

Formant *mā- || ma- || mo-* tworzy derywaty takie, jak *malama* 'światło' (*lama* 'pochodnia') i *manene* 'trząść się' (*nene* 'mieszać'). Morfem *mo-* jest najrzadszym wariantem.

2.2.22.2.30. *na-* || *nā* || *no-*

Bardzo rzadki prefiks o niejasnej semantyce występujący w trzech wariantach, nieproduktywny. Czasownik *hae* ‘rozdziarać’ tworzy synonimiczne derywaty: *nahae*, *nāhae* i *nohae* ‘rozdziarać’ (Elbert, Pukui 1999: 72).

2.2.22.2.31. *-na*

W języku hawajskim morfem *-na* jest najbardziej produktywnym formantem, który służy tworzeniu rzeczowników, por. *kālailai* ‘analizować’ i *kālailaina* ‘analiza’. Często jednak Europejczycy trudno przewidzieć znaczenie derywatu.

hā'awi ‘dać’ ⇒ *hā'awi-na* ‘przydzielenie, lekcja’

hānau ‘rodzić’ ⇒ *hanauna* ‘pokolenie’

hiki ‘przybyć’ ⇒ *hiki-na* ‘wschód’

2.2.22.2.32. *ō-*

Znaczenie tego przedrostka można oddać polskim ‘trochę’, por. *a'a* ‘włóknisty’ i *ōa'a* ‘trochę włóknisty’, *pulepule* ‘szalony’ i *ōpulepule* ‘trochę szalony’, *lalau* ‘zagubiony’ i *ōlalau* ‘trochę zagubiony’.

2.2.22.2.33. *pā-* || *pa-*

Przedrostek *pā-* występuje przed samogłoskami *o-* i *u-* oraz przed wszystkimi spółgłoskami, np. *pāleo* ‘konwersować’ (*leo* ‘głos’), *pāna'i* ‘wzajemność’ (*na'i* ‘pokonać’), *pāwai* ‘mieć wodę’ (*wai* ‘woda’).

2.2.22.2.34. *pē-*

Przedrostek *pē-* ma znaczenie ‘zdolny, podatny’. Pojawia się w neologizmach naukowych (*Māmaka Kaiāo* 2003): *pēhāpopo* ‘rozkładający się naturalnie’ (*hāpopopo* ‘rozkładać się naturalnie’), *pēmā'ō'ā* ‘rozpuszczalny’ (*mā'ō'ā* ‘być w roztworze’), *pēne'e* ‘mobilność’ (*ne'e* ‘poruszać się’), *pē'āhia* ‘łatwopalny, łatwopalność’ (*ā* ‘palić się’), *pē'ano* ‘tryb (w programie komputerowym)’, *pē'umelauoho* ‘kapilarny, włosowaty’).

2.2.22.2.35. *pū-* || *pu-*

Jest to przedrostek symulatywny, por. *hemo* ‘otwarty’ i *pūhemo* ‘luźny’.

2.2.22.2.36. *u-*

Przedrostek *u-* tworzy formy liczby mnogiej niektórych czasowników: *u-haele* ‘iść’, *u-lawai'a* ‘łowić ryby’ (o wielu osobach lub często), *u-no-noho* ‘siedzieć, żyć, przebywać’.

E aho e uhaele kāua.

Lepiej jak pójdziemy.

2.2.22.2.37. *u-* || *ū-* || *'u-*

Według obliczeń (Elbert, Pukui 1999: 73) prefiks *u-* tworzy 22 derywatów, *ū* – 12. Najważniejszym jest *uhane* ‘duch’ (*hane* ‘duchowy’).

2.2.22.3. Złożenia

W języku hawajskim *hua-‘ōlelo* ‘wyraz, słowo’ dosłownie znaczy ‘słowny owoc’, *ule-pua ‘a* ‘korkociąg’ („penis świni”), *pale-ma ‘i* ‘majtki’ („ochraniacz genitaliów”), *kūkae-nalo* ‘wosk pszczeli’ („musie łajno”), *kino-hou* ‘początek’ („nowe ciało”), *I ‘a-lele-i-aka* ‘Droga Mleczna’ („ryba latająca w cieniu”). Złożenia są jednym ze sposobów wzbogacania słownictwa hawajskiego. Hawajski Komitet Leksykalny⁸⁴ kieruje się tu dwiema zasadami: neologizm powstaje z łączenia wyrazów, spośród których:

– albo przynajmniej jeden jest skracany, np. *ikehu* ‘energia’ (*ika* ‘silny, mocny’ + *ehu* ‘piana, mgła’), *lāhulu* ‘gatunek’ (*lāhui* ‘rasa’ + *hulu* ‘pióro’), *mo ‘olako* ‘inventarz’ (*mo ‘olelo* ‘opowiadanie’ + *lako* ‘mieć w wystarczającej ilości’),

– albo żaden z nich, np. *hamu.lau* ‘zwierzę roślinożerne’ (*hamu* ‘jeść żartoczenie’ + *lau* ‘liść’), *ka ‘a. ike* ‘komunikacja’ („przekazywana wiedza”), *poe.lele* ‘satelita’ („latająca boja”).

2.2.22.4. Rzeczowniki odsłowne tworzone za pomocą ‘ana

Morfem ‘ana traktuje się jako partykułę nominalizującą (Elbert, Pukui 1999: 79). Jest morfemem luźnym, a nie sufiksem, gdyż dopuszcza możliwość interpozycji, czyli wstawienia między czasownikiem a ‘ana innego wyrazu, por. np. *ka hele ‘āwiwi ‘ana mai* ‘szybkie przyjscie’. Formę *hele mai* oddaje się w polszczyźnie czasownikiem ‘przyjść’. Między leksemem *hele* ‘iść’ a partykułą nominalizującą ‘ana występuje ‘āwiwi ‘szybki’.

<i>‘ai</i> ‘jeść’	<i>‘ai ‘ana</i> ‘jedzenie’
<i>a ‘o aku</i> ‘nauczać’	<i>a ‘o ‘ana aku</i> ‘nauczanie’
<i>ha ‘alele</i> ‘opuścić’	<i>ha ‘alele ‘ana</i> ‘opuszczenie’, ‘wyjście’
<i>helu</i> ‘liczyć’, ‘czytać’	<i>helu ‘ana</i> ‘liczenie’, ‘czytanie’
<i>hō. ike</i> ‘objawić’	<i>Hō. ike ‘Ana</i> ‘Objawienie’, ‘Apokalipsa’
<i>hō. ike</i> ‘wystawić’	<i>hō. ike ‘ana</i> ‘wystawa’
<i>ho ‘omau</i> ‘ocalić’	<i>ho ‘omau ‘ana</i> ‘ocalenie’
<i>ho ‘ouna</i> ‘wysyłać’	<i>ho ‘ouna ‘ana</i> ‘wysyłanie’
<i>ho ‘oweliweli</i> ‘terroryzować’	<i>ho ‘oweliweli ‘ana</i> ‘terroryzowanie’
<i>ka ‘awale</i> ‘być osobno’	<i>ka ‘awale ‘ana</i> ‘rozłąka’
<i>napo ‘o</i> ‘zachodzić’	<i>ka napo ‘o ‘ana o ka lā</i> ‘zachód słońca’
<i>kākau</i> ‘pisać’	<i>kākau ‘ana</i> ‘pisanie’
<i>kama ‘ilio</i> ‘rozmawiać’	<i>kama ‘ilio ‘ana</i> ‘rozmowa’, ‘konwersacja’
<i>kani</i> ‘brzmieć’	<i>ke kani ‘ana o ka leo</i> ‘brzmienie głosu’, ‘intonacja’
<i>kuku</i> ‘ubijać’	<i>kuku ‘ana</i> ‘ubijanie’
<i>kūkulu</i> ‘budować’	<i>kūkulu ‘ana</i> ‘(z)budowanie’
<i>lawe mai</i> ‘podać’	<i>lawe ‘ana mai</i> ‘podanie (drinków)’
<i>noho</i> ‘żyć’	<i>noho ‘ana</i> ‘życie ‘utrzymanie’
<i>‘ohi</i> ‘zebrać’	<i>‘ohi ‘ana</i> ‘zbiory’
<i>uā mau</i> ‘nieustannie krzyczeć’	<i>uā mau ‘ana</i> ‘nieustanne krzyczenie’
<i>wehewehe</i> ‘wyjaśnić’	<i>wehewehe ‘ana</i> ‘wyjaśnienie’

Nominalizacja zdania podrzędnego jest przedmiotem uwagi rozdz. 2.3.3.21.

⁸⁴ Zob. rozdz. 1.6.

2.3. Składnia

2.3.1. Hawajska terminologia składniowa

Podstawowymi hawajskimi terminami składniowymi są: *hui.pa'a* 'składnia', *hopuna. 'ō.lelo* 'zdanie', *pepeke* 'zdanie', *pepeke haku* 'zdanie główne' i *pepeke 'ō.hua* 'zdanie podrzędne'. Termin *pepeke*, który w przeciwieństwie do *hopuna. 'ō.lelo* jest nowy (Māmaka Kaiao 2003: 171), powstał w wyniku reduplikacji prapolinezyjskiego **feke* (hawajskie *he'e* 'ośmiornica')⁸⁵. Być może podstawą skojarzenia zdania z ośmiornicą jest w przekonaniu Polinezyjczyków jej podobieństwo do drzewa derywacyjnego. *Pepeke* 'zdanie' składa się z trzech głównych części: *po'o* 'głowy', *piko* 'pępka' i 'awe' 'macek'. *Po'o* odpowiada z grubsza frazie werbalnej (orzeczeniu) i jest najważniejszą częścią zdania, natomiast *piko* 'podmiot' i *awe* (dopełnienie czy okolicznik) mają charakter opcjonalny. Pogląd, iż zdanie może składać się z samego *po'o* jest istotnym odejściem od angielskiej tradycji gramatycznej, według której każde zdanie musi posiadać zarówno podmiot, jak i orzeczenie (Schütz 1994: 281).

2.3.2. Podstawowe typy struktur składniowych zdania pojedynczego

W dydaktyce języka hawajskiego (Snakenberg 1988: vii-xii, Wight 1992) stosuje się rozróżnienie pięciu podstawowych wzorców zdaniowych:

1) zdania równaniowe (*equational sentences*); każde z nich składa się z dwu części, między którymi można postawić znak równości, jak w równaniu matematycznym (przyrównanie predykatu do podmiotu); zdania równaniowe dzieli się na trzy typy:

- identyfikujące,
- wskazujące (zawierają zaimek wskazujący),
- posesywne (zawierają zaimek dzierżawczy),
- 2) zdania deskryptywne z czasownikiem statywnym,
- 3) zdania egzystencjalne z *eia* i *aia*,
- 4) zdania czasownikowe w stronie czynnej (*active verb sentences*),
- 5) zdania czasownikowe w stronie biernej (*passive verb sentences*).

2.3.2.1. Zdania identyfikujące

Przykładem jest zdanie *He wahine u'i 'o ia* 'Ona jest piękną kobietą'. Składa się ono z dwu utożsamianych części: *he wahine u'i* 'piękna kobieta' i 'o ia' 'ona'.

<i>He wahine u'i 'o ia.</i> Ona jest piękną kobietą.				
<i>He wahine 'ui</i>			<i>'o ia</i>	
<i>he</i>	<i>wahine</i>	<i>u'i</i>	<i>'o</i>	<i>ia</i>
rodzajnik nieokreślony	kobieta	piękna	wykładnik podmiotu ⁸⁶	ona

⁸⁵ Por. tahitańskie *peke* i maoryjskie *wheke*.

⁸⁶ W zdaniach zaczynających się od rodzajnika nieokreślonego *he* wykładnik podmiotu 'o nie występuje przed innymi zaimkami osobowymi, por. *He kumu au* 'Jestem nauczycielem' i *He kumu 'o ia* 'On jest nauczycielem' ('Ona jest nauczycielką').

Oczywiście zdanie to może mieć inny szyk: *'O ia he wahine 'ui*. Inwersja służy tu jednak emfazie, dlatego trzeba je oddać w polszczyźnie, np. 'Właśnie ona jest piękną kobietą' czy 'Piękną kobietą jest (właśnie) ona'. Modyfikacja ta wiąże się z istotną regułą językową. W zdaniu hawajskim najważniejsza informacja jest na początku zdania.

<i>He wahine u'i ko'u makuahine.</i> Moja matka jest piękną kobietą.				
<i>He wahine 'ui</i>			<i>ko'u makuahine</i>	
<i>he</i>	<i>wahine</i>	<i>u'i</i>	<i>ko'u</i>	<i>makuahine</i>
rodzajnik nieokreślony	kobieta	piękna	moja	matka

W wypadku inwersji konieczne jest użycie wykładnika podmiotu *'o* na początku zdania: *'O ko'u makuahine he wahine u'i* 'Właśnie moja matka jest piękną kobietą'.

<i>'O ko'u makuahine he wahine u'i.</i> Moja matka jest piękną kobietą.					
<i>'O ko'u makuahine</i>			<i>he wahine 'ui</i>		
<i>'o</i>	<i>ko'u</i>	<i>makuahine</i>	<i>he</i>	<i>wahine</i>	<i>ui</i>
wykładnik podmiotu	moja	matka	rodzajnik nieokreślony	kobieta	piękna

Znamienne, iż w objaśnianiu tego typu zdań nauczyciele hawajskiego (Wight 1992: 22, 39) stosują niekiedy terminy, które po angielsku brzmią *head* i *center*. W istocie nawiązują do hawajskiego rozróżnienia, które przedstawiam w tabeli.

2.3.2.2. Zdania wskazujące (zawierające zaimek wskazujący)

Język hawajski wymaga od mówiącego rozróżniania *kēia* 'to', *kēnā* '(tamto) przy tobie', *kēlā* 'tamto', podczas gdy polski stosuje rozróżnienie *to* vs. *tamto*.

<i>He kahuna kēia.</i> To jest kapłan.		
<i>He kahuna</i>		<i>kēia</i>
<i>he</i>	<i>kahuna</i>	
rodzajnik nieokreślony	kapłan	to

Zdanie z *kēlā* czy z *kēnā* ma identyczną strukturę składniową.

<i>He kumulā'au kēlā.</i> Tamto jest drzewo.		
<i>He kumulā'au</i>		<i>kēlā.</i>
<i>he</i>	<i>kumulā'au</i>	
rodzajnik nieokreślony	drzewo	tamto

<i>He mu 'umu 'u nani kēnā.</i> To (przy tobie) jest ładna suknia (hawajska).			
<i>He mu 'umu 'u nani</i>			<i>kēnā</i>
<i>he</i>	<i>mu 'umu 'u</i>	<i>nani</i>	
rodzajnik nieokreślony	suknia hawajska	ładna	to (przy tobie)

Możliwa jest następująca modyfikacja.

<i>'O ka mu 'umu 'u nani kēnā.</i> To (przy tobie) jest ładna suknia (hawajska).				
<i>'O ka mu 'umu 'u nani</i>				<i>kēnā</i>
<i>'o</i>	<i>ka</i>	<i>mu 'umu 'u</i>	<i>nani</i>	
wykładnik podmiotu	rodzajnik określony	suknia hawajska	ładna	to (przy tobie)

2.3.2.3. Zdania posesywne (zawierające zaimek dzierżawczy)

Schemat prostego zdania posesywnego przedstawia tabela.

<i>He kālā kāu?</i> Masz pieniądze?		
<i>He</i>	<i>kālā</i>	<i>kāu</i>
rodzajnik nieokreślony	pieniądze	Twoje

Zaimek dzierżawczy *kāu* w innym kontekście można tłumaczyć 'twój', 'twoja'.

Bardziej rozwinięte jest następujące zdanie.

<i>He keiki nani kā kēlā wahine.</i> Tamta pani ma ładne dziecko.					
<i>He keiki nani</i>			<i>kā</i>	<i>kēlā wahine</i>	
<i>he</i>	<i>keiki</i>	<i>nani</i>		<i>kēlā</i>	<i>wahine</i>
rodzajnik nieokreślony	dziecko	ładne	zaimek dzierżawczy	tamta	pani

Kā jest zaimkiem dzierżawczym, który pełni w hawajskim taką funkcję, jak końcówka dopełniacza w języku polskim czy *of* w angielskim.

2.3.2.4. Zdania deskryptywne z czasownikiem statywnym

Ten wzorzec stosuje się do opisu, jaki ktoś lub coś jest. Zgodnie z typowym dla języka hawajskiego szykiem wyrazów orzeczenie poprzedza podmiot.

<i>Maluhiluhi au.</i> Jestem zmęczony.	
<i>Maluhiluhi</i>	<i>au</i>
zmęczony	ja

W funkcji podmiotu może występować rzeczownik poprzedzony np. rodzajnikiem określonym.

Huhū ka makuahine. Matka jest rozgniewana.		
<i>Huhū</i>	<i>ka makuahine</i>	
	<i>ka</i>	<i>makuahine</i>
rozniewana	rodzajnik określony	matka

2.3.2.5. Zdania egzystencjalne (lokatywne) z *aia* i *eia*

Mówią one, gdzie coś się znajduje. Zaczynają się od *aia* (por. ang. *there is, there are*) lub *eia* (por. ang. *here is, here are*).

Eia kāu mau makana. Tu są twoje nagrody (prezenty).			
<i>Eia</i>	<i>kāu mau makana</i>		
	<i>kāu</i>	<i>mau</i>	<i>makana</i>
tu jest są	twój twoje	wykładnik liczby mnogiej	nagroda prezent

Odwoływanie się do angielskiego przy wyjaśnianiu zdań hawajskich tego typu nie zawsze jest pomocne, albowiem *aia* czy *eia* stosuje się w hawajskim także wtedy, gdy w angielskim tłumaczeniu nie stosuje się *there is/are* ani *here is/are*. Przykładem jest zdanie *Aia wau i ka hana* 'Jestem w pracy', które po angielsku oddaje się *I am at work*.

Aia wau i ka hana. Jestem w pracy.				
<i>Aia</i>	<i>wau</i>	<i>i ka hana</i>		
		<i>i</i>	<i>ka</i>	<i>hana</i>
tam jest	ja	wykładnik dopełnienia i okolicznika	rodzajnik określony	praca

2.3.2.6. Zdania czasownikowe w stronie czynnej

Ten wzorzec zdaniowy charakteryzuje szyk orzeczenie – podmiot – dopełnienie. W odróżnieniu od innych języków, hawajski nie wymaga rozróżnienia gramatycznego czasu przeszłego i przyszłego. Jedyne okoliczniki czasu i konsytuacja mogą odnosić daną czynność do przeszłości lub przyszłości.

'Ōlelo ka wahine i ka 'ōlelo Hawai'i. Kobieta mówi po hawajsku.						
<i>'olelo</i>	<i>ka wahine</i>		<i>i ka 'ōlelo Hawai'i</i>			
<i>'olelo</i>	<i>ka</i>	<i>wahine</i>	<i>i</i>	<i>ka</i>	<i>'ōlelo</i>	<i>Hawai'i</i>
mówi	rodzajnik określony	kobieta	wykładnik dopełnienia i okolicznika	rodzajnik określony	język	hawajski

Zdanie hawajskie może składać się także z orzeczenia, podmiotu, dopełnienia bliższego i dopełnienia dalszego.

<i>E hā'awi kāua i kāna makana iā ia.</i> Dajmy mu prezent.							
<i>e hā'awi</i>		<i>kāua</i>	<i>i kāna makana</i>			<i>iā ia</i>	
<i>e</i>	<i>hā'awi</i>		<i>i</i>	<i>kāna</i>	<i>makana</i>	<i>iā</i>	<i>ia</i>
wykładnik trybu rozkazującego	da(ć)	my	wykładnik dopełnienia	jego	prezent	wykładnik dopełnienia	on

W następnym przykładzie występuje forma *ia'u* 'mnie', która powstała w wyniku zrostu wykładnika dopełnienia bliższego *i* z *a'u*.

<i>E ho'olauna ana ko'u hoaloha ia'u me ke Kenekoa.</i> Mój przyjaciel przedstawi mnie senatorowi. Mój przyjaciel zapozna mnie z senatorem.								
<i>E ho'olauna ana</i> Przedstawi			<i>ko'u hoaloha</i> mój przyjaciel		<i>ia'u</i> mnie	<i>me ke Kenekoa.</i> senatorowi		
<i>e</i>	<i>ho'olauna</i>	<i>ana</i>	<i>ko'u</i>	<i>hoaloha</i>		<i>me</i>	<i>ke</i>	<i>Kenekoa</i>
wykładnik aspektu niedokonanego	przedstawi(ć)	wykładnik aspektu niedokonanego	mój	przyjaciel	mnie	z	rodzajnik określony	senator

Dopełnienie dalsze może być wyrażane za pomocą morfemu kierunkowego, który nazywam tu dyrekcyjną.

<i>E hā'awi mai i ke kopalā.</i> Podaj mi łopatę.					
<i>E hā'awi mai</i>			<i>i ke kopalā</i>		
<i>e</i>	<i>hā'awi</i>	<i>mai</i>	<i>i</i>	<i>ke</i>	<i>kopalā</i>
wykładnik trybu rozkazującego	da(ć)	dyrekcyjną (kierunek w stronę mówiącego)	wykładnik dopełnienia	rodzajnik określony	łopata

2.3.2.7. Zdania czasownikowe w stronie biernej⁸⁷

Zdania z orzeczeniem w stronie biernej często nie zawierają informacji o sprawcy czynności.

<i>Ua lawe 'ia mai kēlā lā'au mai 'Amelika Waena mai.</i> Roślina ta została sprowadzona z Ameryki Środkowej.									
<i>Ua</i>	<i>lawe</i>	<i>'ia</i>	<i>mai</i>	<i>kēlā</i>	<i>lā'au</i>	<i>mai</i>	<i>'Amelika</i>	<i>Waena</i>	<i>mai</i>
wykładnik aspektu dokonanego	brać sprowadzać	wykładnik strony biernej	morfem kierunkowy	ta	roślina	z	Ameryka	Środkowa	z
Została sprowadzona				ta roślina		z Ameryki Środkowej			

W konstrukcji pasywnej nazwę sprawcy czynności poprzedza przyimek *e* 'przez'.

⁸⁷ Rozmaite wykładniki strony biernej są przedmiotem uwagi w rozdz. 2.2.18.

<i>Ua kia'i 'ia 'o Moloka'i e nā kāhuna.</i>							
Moloka'i była strzeżona przez kapłanów.							
<i>Ua</i>	<i>kia'i</i>	<i>'ia</i>	<i>'o</i>	<i>Moloka'i</i>	<i>e</i>	<i>nā</i>	<i>kāhuna</i>
wykładnik aspektu dokonanego	strzec	wykładnik strony biernej	wykładnik podmiotu		przez	rodzajnik określony l. mnogiej	kapłani
Była strzeżona			Moloka'i		przez kapłanów		

2.3.2.8. Pytania

W rozdziale tym przyjmując rozpowszechnione w językoznawstwie rozróżnienie pytań o rozstrzygnięcie i pytań o uzupełnienie.

2.3.2.8.1. Pytania o rozstrzygnięcie

Osoba zadająca pytanie o rozstrzygnięcie oczekuje odpowiedzi twierdzącej lub przeczącej. W mówionej odmianie hawajskiego często pytania o rozstrzygnięcie różni od zdań oznajmujących jedynie intonacja.

'O kēia lā ka lā uku.

Dzisiaj jest dzień wypłaty.

'O kēia lā ka lā uku?

Dzisiaj jest dzień wypłaty?

Pytanie o rozstrzygnięcie może sygnalizować także partykuła *anei*, która w odróżnieniu od polskiej *czy* nigdy nie występuje na początku zdania.

He mea anei kā kākou e kaenā ai?

Czy mamy się czym chwalić?

'O Naomi anei kēia?

„Czy to Naomi?”

Więc to jest Noemi! (Rt 1,19)

E ke Kumu, he mea 'ole anei iā 'oe ke make mākou?

Nauczycielu, [czy] nic cię to nie obchodzi, że giniemy? (Mk 4,38)

He na 'aupō anei 'oukou pū kekahi?

„Czy też niepojętni jesteście?”

I wy tak niepojętni jesteście? (Mk 7,18)

'O ka mea e ola ana, a e mana 'o'i'o mai ia'u, 'a'ole loa ia e make. Ke mana 'o'i'o nei anei 'oe i kēiā?

Każdy, kto żyje i wierzy we mnie, nie umrze na wieki. [Czy] Wierzysz w to? (J 11,26)

Pytania o rozstrzygnięcie z negacją stają się w istocie pytaniami retorycznymi, które nie wymagają odpowiedzi.

'A'ole anei au i 'ōlelo aku iā 'oe, inā e mana 'o'i'o mai 'oe, e 'ike auane'i 'oe i ka nani o ke Akua?

Czyż nie powiedziałem ci, że jeśli uwierzysz, ujrzysz chwałę Bożą? (J 11,40)

Ilustracjami pytania retorycznego są również następujące fragmenty biblijne.

I ka wā i ho 'ouna aku ai au ia 'oukou me ka 'a 'a kālā 'ole, a me ke kī 'eke ai 'ole, a me ke kāma 'a 'ole, i nele anei 'oukou i kekahi mea e pono ai? Ha 'i akula ho 'i lākou, 'A 'ole.

„Czy brak wam było czego, kiedy was posłałem bez trzosa, bez torby i bez sandałów?” Oni odpowiedzieli: „Niczego”. (Łk 22,35)

'O wau anei ma kō ke Akua wahi?

Czyż ja jestem na miejscu Boga? (Rdz 50,19)

2.3.2.8.2. Pytanie o uzupełnienie

Wyrazy pytające układano w łaciński heksametr:

*Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando?*⁸⁸

Kto, co, gdzie, z czyją pomocą, dlaczego, jak, kiedy?

Przełożenie go na hawajski rodzi przed potencjalnym tłumaczem wiele trudności, albowiem język hawajski wymaga ukonkretnienia, dając jednak – zależnie od najszerzej rozumianego kontekstu – kilka sposobów oddawania np. 'kto' i 'kiedy'.

2.3.2.8.2.1. 'O wai ...? (Kto ...?)

Zaimek *wai* poprzedzony jest morfemem 'o, który pełni funkcję wykładnika podmiotu.

'O wai ke kumu?

Kto jest nauczycielem?

'O wai kēlā?

Kto to jest?

'O wai 'oe, e ka Haku?

Kto ty jesteś, Panie? (Dz 9,5)

Hawajskie pytanie o imię jest idiomatyczne, albowiem samo imię nie traktuje się jako rzecz, lecz jako osobę, dlatego pytanie zaczyna się zaimkiem 'kto', a nie 'co' czy 'jak'.

'O wai kou inoa?

Jak masz na imię?

(„Kto twoje imię?”)

Sytuacja nie ulega zmianie, gdy chodzi o imię zwierzęcia, np. psa.

'O wai ka inoa o ka 'ilio?

Jak się wabi pies?

(„Kto imię psa?”)

'O wai ka i hiki 'ole mai?

Kto nie przybył? (Kto jest nieobecny?)

O randze imienia w kulturze hawajskiej świadczy także istotny fakt gramatyczny: wyraz *inoa* łączy się z zaimkami dzierżawczymi typu *o*, typowymi dla wyrazów oznaczających tradycyjne wartości.

'O wai kona inoa?

Jak on(a) ma na imię?

⁸⁸ Cyt. za: Pisarek 2002: 242.

Okazuje się, że zaimek *wai* może pojawić się również w odpowiedzi na przytoczone pytanie.

'O wai lā.

Nie wiem.

W replice tej *lā* jest partykułą wyrażającą wątpliwość, niepewność. *'O wai lā* może zaczynać pytanie.

'O wai lā ka mea nui?

„Któż jest wielki?”

Któż bowiem jest większy? (Łk 22,27)

Niekiedy w tłumaczeniu biblijnym na hawajski występuje pytanie o uzupełnienie, podczas gdy w przekładzie polskim jest pytanie o rozstrzygnięcie. W istocie zdarza się tak w wypadku pytań retorycznych.

E nā kānaka o Epeso nei, 'o wai ke kanaka 'ike 'ole i ke kūlanakauhale o Epeso nei he po'e kakou e ho'omana ana iā Diana i ka mea i hā'ule no Iupita mai?

„Efezjanie, któż jest człowiekiem ...”

Efezjanie, czyż istnieje człowiek, który by nie wiedział, że miasto Efez oddaje cześć wielkiej Artemidzie i posagowi, który spadł z nieba?

'O wai niekiedy można oddać polskim zaimkiem *który*.

'O wai ko laua mea nāna i hana ka makemeke o ka makua?

Któryż z tych dwóch spełnił wolę ojca? (Mt 21,31)

Różnice składniowe między hawajskim i polskim mogą objawiać się w tym, że *'o wai* jest podmiotem w zdaniu hawajskim, jednak jego odpowiednik nie jest podmiotem w języku polskim. Różnica ta wynika z odmiennych schematów zdaniowych.

'O wai kou mau mākua?

(„Kto twoi rodzice?”)

Kim są twoi rodzice?

W przytoczonym przykładzie pytanie w języku hawajskim ma strukturę zdania równaniowego (zob. rozdz. 2.3.2), można to przedstawić: 'X = twoi rodzice'. Niewiadomą 'kto' wyraża zaimek *wai* poprzedzony morfemem *'o*.

Struktura zdania równaniowego jest również typowa dla konstrukcji składniowych będących odpowiednikami polskich pytań o dopełnienie osobowe.

'O wai kāu i hele mai nei e 'ike?

(„Kto twój odwiedził?”)

Kogo odwiedziłeś?

Podmiot wyrażony jest tu zaimkiem dzierżawczym drugiej osoby liczby pojedynczej *kāu* 'twój', a nie zaimkiem osobowym.

Jeśli rzeczownik, a nie zaimek oznacza podmiot czynności, wtedy konieczne jest w języku hawajskim użycie *kā*, który jest składnikiem zaimków dzierżawczych liczby podwójnej i mnogiej.

'O wai kā ke kumu i hele mai nei e 'ike?

„Kto nauczyciela⁸⁹ odwiedził?”

Kogo odwiedził nauczyciel?

2.3.2.8.2.2. *Aia iā wai ...?* (Kto ma...?)

Pytanie o posiadacza zaczynają się *Aia iā wai*. Pod względem formalnym przypominają zdania egzystencjalne z *aia* (rozdz. 2.3.2.5). *Iā* jest wykładnikiem dopełnienia lub okolicznika, zatem sens *Aia iā wai ...?* można oddać w polszczyźnie *U kogo jest ...?*

Aia iā wai ka pena 'ōma'oma'o?

Kto ma zieloną farbę?

Aia iā wai kāu kī'aha?

Kto ma twoją filiżankę?

Aia iā wai kou palaka aloha?

Kto ma twoją koszulę *aloha*?

2.3.2.8.2.3. *Na wai ...?* (Kto ...?)

Pytanie *Na wai ...?* zaczyna się od przyimka *na*, które ma tu zastosowanie agentywne, wskazuje bowiem na wykonawcę czynności. Przyimek ten na przykładzie zdań oznajmujących był przedmiotem uwagi rozdz. 2.2.20.22.2.

Sens pytania *Na wai i lāwe iā ia?* można oddawać w polszczyźnie na kilka sposobów: ‘Kto ją (go) zabrał?’, ‘Czym obowiązkiem było zabranie jej (go)?’, ‘Przez kogo została zabrana (został zabrany)?’. Pytania typu *Na wai...?* mogą bowiem wyrażać obowiązek, powinność (Kahananui, Anthony 1974: 50–51). Przyimek *na* oraz zaimki dzierżawcze typu *n-* mają charakter emfaticzny, służą podkreśleniu wykonawcy czynności. Odpowiedzią na analizowane pytanie jest *Na 'au i lawe iā ia* ‘Ja ją/go zabrałem’.

Inne przykłady ilustrują ten sam typ pytania.

Na wai i kākau?

Kto [to] napisał?

Na wai nō i 'ōlelo iā 'oe e hele malaila?

Kto ci powiedział, żeby tam iść?

Na wai e 'ole ke makemake e wānana i ka hopena?

Kto nie chciałby przewidzieć wyników?

Na wai e 'ole ke akamai i ke alahale i hehi 'ia e o'u mau kūpuna?

Kto nie byłby bystry na ścieżce wydeptanej przez moich przodków?

2.3.2.8.2.4. *Na wai ... ? || ... na wai?* (Czyj ...?)

Zależnie od kontekstu *na wai* może odpowiadać także polskiemu *czyj*.

Na wai kēia kaikamahine?

Czyja jest ta młoda kobieta? (Rt 2,5)

Na wai 'oe?

Czyj jesteś?

(Kto jest twoim rodzicem?)

⁸⁹ Tu *nauczyciela* jest formą dopełniacza (I), a nie biernika ze względu na *kā*.

Inā 'a'ole nāu, nā wai?
Jeśli nie twój, (to) czyj?

Na wai ke kupu o 'oe?
Czyim ty jesteś dzieckiem?
(Czyją jesteś latoroślą?)

W dotychczasowych przykładach *na wai* rozpoczynało pytanie. Jednak *na wai* może być i na jego końcu, np. *He kaikamahine 'oe na wai?* 'Czyją jesteś córką?' (Rdz 24,23). Rzadki to szyk w języku hawajskim.

Wariantem zależnym od semantyki posiadanej rzeczy⁹⁰ jest *no wai*.

Nīnau aku la 'oia iā lākou, No wai kēia ki 'i a me ka palapala?
On ich zapytał: „Czyj jest ten obraz i napis?” (Mt 22,20)

No wai kēia ka 'a?
Czyj ten samochód?

Odrębnej uwagi wymaga pytanie *No wai i 'eha ai ā i make ai 'o Iesū-Kristo?* 'Za kogo cierpiał i dla kogo zmarł Jezus Chrystus?'. *No* ma tu także znaczenie benefaktywne, jednakże po *no wai* występuje czasownik (*i* to wykładnik aspektu dokonanego), a nie zaimek z rzeczownikiem, jak przy pytaniu typu „czyj”.

2.3.2.8.2.5. *He aha ... ? (Co ...?)*

Zaimek pytajny *aha* często poprzedzany jest rodzajnikiem nieokreślonym *he*.

He aha ka lākiō palapala 'āina?
Co to jest skala mapy?

He aha nā pō 'ino kūlohelohe?
Co to są kłęski żywiołowe?

He aha kā ka mahi 'ai e ho 'oulu nei?
Co uprawiają rolnicy?

He aha kāu ia 'u, e Iesū ke Keiki a ke Akua ki 'eki 'e loa?
Czego chcesz ode mnie, Jezusie, Synu Boga najwyższego? (Łk 8,28)
„Co jest twoje u mnie...”

He aha kā kākou mea e 'ai ai? He aha ho 'i kā kākou mea e inu ai? He aha ho 'i kō kākou mea e 'a 'ahu ai?

Co będziemy jeść? Co będziemy pić? Czym będziemy się przyodziewać? (Mt 6,31)

He aha kāu mea e ha 'i mai ia 'u?
Cóż to masz mi oznajmić? (Dz 23,19)

He aha lā ke 'ano 'o ia nei, i ho 'olohe pono ai ka makani a me ka moanawai iā ia?
Kim właściwie On jest, że nawet wicher i jezioro są Mu posłuszne? (Mk 4,41)

He aha lā ke kanawai nui o na kāmāwai a pau?
Które jest pierwsze ze wszystkich przykazań? (Mk 12,28)

Idiomatycznie *aha* występuje jako czasownik nieprzechodni (Elbert, Pukui 1999: 55).

⁹⁰ Zob. rozdz. 2.2.5.

E aha ana 'oe?

Co robisz?

E aha 'ia ana 'oe?

Co ci się stało?

2.3.2.8.2.6. *He aha ...? (Jak ...? Jaki ...?)*

Niekiedy *he aha ...?* oddaje się polskim *jak*, różnica ta wynika z odmiennej składni.

He aha kō 'oukou mana' o'?

Jak wam się zdaje? (Mt 18,12)

Przytoczone pytanie hawajskie w bardziej dosłownym tłumaczeniu miałoby postać: „Co jest waszą myślą?”. Analogicznymi przykładami są zdania *He aha ka loa o kēia pākaukau?* ‘Jaka jest długość tego stołu? Jak długi jest ten stół’ („Co jest długością tego stołu?”) i *He aha kāu 'oihana?* ‘Jaki jest twój zawód?’ („Co jest twoim zawodem?”).

2.3.2.8.2.7. *Me ke aha ...? (Z czym ...?)*

Gdy *aha* jest poprzedzone przyimkiem, między nimi pojawia się rodzajnik określony.

Me ke aha lā kākou e ho 'ohālike ai i ke aupuni o ke Akua?

Z czym porównamy królestwo Boże? (Mk 4,30)

2.3.2.8.2.8. *No ke aha ...? (Dlaczego ...?)*

Hawajskie wyrażenie pytające *no ke aha* odpowiada realnie i etymologicznie polskiemu *dlaczego* (dla czego). Przyimek *no* ma znaczenie ‘dla’, a *ke aha* – ‘co’.

No ke aha e ho 'ohana ai ke kanaka hō 'ike honua i nā palapala 'āina?

Dlaczego geografowie używają map?

No ke aha i 'oko 'a ai nā 'ano mokupuni o Hawai 'i?

Dlaczego różne są odmiany Wysp Hawajskich?

No ke aha i nui ai ka ua ma kekahi wahi a i nui 'ole ai ho 'i ma kekahi wahi 'ē a 'e?

Dlaczego w niektórych miejscach jest dużo deszczu, a w innych niedużo?

No ke aha e ho 'omalū 'ia nei kekahi mau 'āina me ka wai?

Dlaczego niektóre obszary ziemi i tereny wodne są chronione?

No ke aha e kipa nui mai ai nā malihini māka 'ika 'i ma Hawai 'i nei?

Dlaczego tak wielu turystów odwiedza Hawaje?

No ke aha lā i loa 'a mai ai ia 'u ka lokomaika 'i 'ia mai i mua o kou mau maka, i 'ike mai ai 'oe ia 'u, no ka mea, he malihini au?

Dlaczego darzysz mnie życzliwośćią, tak że mnie uznajesz, choć jestem obcą? (Rut 2,10)

E Saulo, e Saulo, no ke aha lā 'oe e ho 'oma 'au mai nei ia 'u?

Szawle, Szawle, dlaczego Mnie prześladujesz? (Dz 9,4)

Innym polskim odpowiednikiem hawajskiego *no ke aha* jest *czemu*.

No ke aha lā 'oukou i maka 'u ai?

Czemu tak bojaźliwi jesteście? (Mk 4,40)

No ke aha lā 'oukou i 'ōhumu ai i kō 'oukou berena 'ole?
Czemu rozprawiacie o tym, że nie macie chleba? (Mk 8,17)
„Czemu narzekacie...”

No ke aha lā 'oukou e kapa mai ai ia 'u 'o Naomi?
Czemu nazywacie mnie Noemi? (Rt 1,21)

2.3.2.8.2.9. No hea mai ...? (Skąd ...?)

No hea mai nā meakanu a holoholona 'ōiwi?
Skąd pochodzą występujące naturalnie rośliny i zwierzęta?

No hea mai ka po 'e Hawai 'i?
Skąd pochodzi ludność hawajska?

No he mai nā mea a kākou e kū 'ai ai?
Skąd pochodzą rzeczy, które my kupujemy?

W mowie potocznej *mai* bywa opuszczane, np. *No hea 'oe?* 'Skąd jesteś?'. Synonimiczne jest pytanie *Ma hea mai oe?*, w którym *ma* odpowiada dosłownie polskiemu 'w'.

2.3.2.8.2.10. Mai hea mai ...? (Skąd przybywa- ...?)

Wyrażenie pytające *mai hea mai* 'skąd' opiera się na schemacie *mai mai 'z'*, np. *mai Honolulu mai 'z Honolulu*.

Mai hea mai 'oe? Mai Kaua 'i mai au.
Skąd przybywasz? Przybywam z Kaua 'i.

2.3.2.8.2.11. Aia i hea ...? (Gdzie ...?)

W języku hawajskim istnieje kilka wyrażen pytających, które charakteryzuje jeden stały element. Jest nim morfem *hea* 'gdzie'. Nie może on jednak występować samodzielnie, bez poprzedzającego przyimka. Przykładem jest *aia i hea*, w którym *aia* to nieodłączny element zdań egzystencjalnych (2.3.2.5), odpowiadający angielskiemu *there is* || *there are*, z kolei *i* to przyimek 'w, na'.

Aia i hea kākou?
Gdzie my jesteśmy?

Aia i hea 'oe e noho nei?
Gdzie mieszkasz?

Aia i hea kekahi hale 'aina maika 'i loa?
Gdzie jest (jakaś) bardzo dobra restauracja?

Aia i hea ka lua?
Gdzie jest toaleta?

2.3.2.8.2.12. Aia ma hea ...? (Gdzie ...?)

Aia ma hea e kū ai nā kaiaola like 'ole?
Gdzie są odmienne ekosystemy?

Aia ma hea kahi e noho nei kānaka?
Gdzie mieszkają ludzie?
„W których miejscach ...”

2.3.2.8.2.13. 'Auhea ...? (Gdzie ...?)

Zakres użycia 'auhea jest dość ograniczony (Kahananui, Anthony 1974: 185–186). Pytanie 'Auhea ke po'e o kēia hale? zadaje osoba, która zbliża się do pewnego domu i nie widzi jego mieszkańców. Może nawet wtedy zawołać „Gdzie są ludzie tego domu?”. Analogicznym przykładem jest następujące zdanie.

'Auhea ka kāua 'ai a me ka i'a ; a 'auhea ko kāua 'awa?
Gdzie jest nasze jedzenie i ryba, a gdzie jest nasza 'awa?

Wypowiada je z wyrzutem bohater hawajskiej legendy i rozwścieczony wymierza policzek winowajcy. Pytanie z 'auhea formułuje mówiący wtedy, gdy nie widzi osoby czy rzeczy, którą spodziewał się w danym miejscu spotkać czy zobaczyć. Bywa także sposobem zwrócenia czyjejs uwagi, zajęcia kogoś rozmową. Środek ten stosowany jest także w poezji.

'Auhea wale 'oe, e ku'u pua?
Gdzie jesteś, mój ukochany kwiatku?

Niekiedy graficznie wykrzyknik zajmuje miejsce pytajnika, np. *Auhea 'oe!* 'Słuchaj!', *Auhea 'oe, e ke keiki!* 'Posłuchaj, moje dziecko'.

Konstrukcji tej używają także niehawajscy politycy, którzy mówią po hawajsku:

'Auhea 'oukou, e nā maka 'āinana!
Słuchajcie, obywatele!

Nie mówią tak rdzenni Hawajczycy. Wyraz *maka 'āinana* zgodnie z tradycją oznaczał ludzi prostych, niżej od nich byli tylko niewolnicy. 'Auhea! ma tu ponadto konotację, że ktoś nas nie słucha.

Charakterystyczne dla języka hawajskiego jest wyrażenie idiomatyczne 'auhea ho'i, które przypomina polskie *gdzie (tam)*, oba wyrażają negację, choć w polszczyźnie bliższa jest rezygnacja (*gdzie mi tam myśleć o wakacjach*).

'Auhea lā ho'i kō 'oukou mana'o'i'o?
Gdzie jest wasza wiara? (Łk 8,25)

Po 'auhea występuje tu partykuła *lā* wyrażająca zwątpienie.

2.3.2.8.2.14. Mahea ...? (Gdzie ...? || Dokąd ...?)

Hawajskie słowo pytające *mahea*, czasem zapisywane rozdzielnie, składa się z przyimka *ma* (2.2.20.12) i zaimka pytajnego *hea* 'gdzie'.

Mahea lā i kou makemake e ho'omākaukau ai māua?
Gdzie chcesz, abyśmy ją przygotowali? (Łk 22,9)

Mahea lā 'oukou i waiho ai iā ia?
Gdzieście go położyli? (J 22,35)

Mahea ma także znaczenie 'dokąd', tak samo, jak 'gdzie' w kolokwialnej polszczyźnie. W hawajskim jednak *mahea* jest stylistycznie neutralne, nie ma nacechowania potocznego.

E ka Haku, mahea 'oe e hele ai?
Panie, dokąd idziesz? (J 13,36)

Mahea lā lāua nei e lawe aku ai i ka 'epa?

Dokąd one poniosą ten dzban? (Za 5,10)

Mahea może mieć także inny kontekst użycia.

'O kēia lio ā 'o kēlā lio, mahea 'oe?

Ten koń czy tamten, który dla ciebie?

2.3.2.8.2.15. *Āhea ...? (Kiedy ...?)*

W języku hawajskim sama forma czasownika nie ma wykładników ani czasu przyszłego, ani czasu przeszłego. Ich funkcję pełnią w zdaniach pytających odpowiednio *āhea* i *ināhea*. Por. *Āhea 'oe e hele mai ai? 'Kiedy przyjdiesz?'* z *Ināhea 'oe i hele mai ai? 'Kiedy przyszedłeś?'*

Āhea kāua e pili ai ē?

Kiedy będziemy połączeni?

Āhea e hiki mai ai ke ka 'a ho 'olimalima āu i kelepona aku ai?

Kiedy przyjedzie taksówka, po którą dzwoniłeś?

Āhea 'oe e hele ai i ke ke 'ena o ke kauka?

Kiedy pójdziesz do gabinetu lekarskiego?

W pytaniach zaczynających się od *āhea* miejsce podmiotu może się zmieniać w zależności od tego, czy jest on wyrażony rzeczownikiem czy zaimkiem osobowym (Kahananui i Anthony 1974: 202–203). Podmiot zaimkowy poprzedza orzeczenie, np. *Āhea 'oe e hele ai? 'Kiedy (ty) pójdziesz?'*

<i>Āhea</i>	<i>'oe</i>	<i>e hele ai?</i>
okolicznik	podmiot	orzeczenie

Podmiot rzeczownikowy występuje po orzeczeniu, np. *Āhea e hele ai kou makuahine? 'Kiedy pójdzie twoja matka?'*, *Āhea e hele ai 'o Lono? 'Kiedy pójdzie Lono?'*

<i>Āhea</i>	<i>e hele ai</i>	<i>kou makuahine?</i>
okolicznik	orzeczenie	podmiot

2.3.2.8.2.16. *Ināhea ...? (Kiedy ...?)*

Jeśli pytanie o uzupełnienie dotyczy przeszłości, stosuje się *ināhea*.

Ināhea i pae ai ka mokulele?

Kiedy wylądował samolot?

Ināhe 'oe i hele ai?

Kiedy poszedłeś?

Ināhea 'oe i hele ai i ke ke 'ena o ke kauka?

Kiedy poszedłeś do gabinetu lekarza?

Ināhea 'olua i male ai?

Kiedy pobraliście się?

Ināhea i haki ai nā pipi i ka pā lā'au?

Kiedy było złamało drewniane ogrodzenie?

W ostatnim zdaniu podmiot *nā pipi* 'bydło' występuje po orzeczeniu *i haki* 'złamało' i morfemie anaforycznym *ai*. Natomiast w poprzednich przykładach podmiot poprzedzał orzeczenie. Zgodnie bowiem z zasadą szyku w zdaniach pytających z *ināhea* (Kahananui, Anthony 1974: 203) obowiązuje kolejność: *Ināhea* + podmiot wyrażony zaimkiem + orzeczenie i *Ināhea* + orzeczenie + podmiot wyrażony rzeczownikiem.

2.3.2.8.2.17. ... hea ...? (Który ...?)

Ma ka 'ao'ao hea 'oe i heluhelu ai i ke ka'ao?

Na której stronie przeczytałeś opowiadanie?

'O nā meakanu a holoholona hea kai lawe 'ia mai e kānaka?

Które rośliny i zwierzęta przywieźli tu ludzie?

'O ka mahina hea kēia? 'O ke malama kēia o Mei.

Który to miesiąc? To maj. (Jest maj)

Cechą charakterystyczną hawajskiej mowy potocznej jest występowanie zaimka pytającego *hea* 'który' w wypowiedziach niepełnych, np. *Ma ke alanui hea?* 'Na której ulicy?', *Ma ke kula hea?* 'W której szkole?', *Ka mea hea?* 'Który?'

2.3.2.8.2.18. ... hea ...? (... jak- ...?)

A ma ka nane hea kākou e hoakaka aku ai ia?

Lub w jakiej przypowieści je przedstawimy? (Mk 4,30)

2.3.2.8.2.19. Pehea ...? (Jak ...?)

Pehea 'oe?

Jak się masz?

Pehea kou ola kino?

Jak (twoje) zdrowie?

Pehea e hana 'ia ai ka palapala 'āina pālalahala mai ka poepoe honua?

Jak z kuli ziemskiej robi się płaskie mapy?

Pehea e hō'ike ai ka palapala 'āina i nā hi'ohi'ona like 'ole?

Jak mapy przedstawiają odmienną rzeźbę terenu?

Pehea e hō'ike ai ka palapala 'āina i ke kuahiwi?

Jak mapy przedstawiają góry?

E ka Haku, pehea ka lō'ihī?

Jak długo, Panie? (Iz 6,11)

2.3.2.8.2.20. Ehia ...? (Ile ...?)

'Ehia a 'olua keiki?

Ile macie dzieci?

'Ehia āu kālā?

Ile masz pieniędzy?

Ehia ou makahiki?

Ile masz lat?

'Ehia mile ka mamao mai kou hale aku i kou ke'ena hana?

Ile mil ma odległość od twojego domu do biura?

Zaimek pytajny 'ehia niekiedy oddaje się polskim *jaki*.

'Ehia ke ana o kēia lumi?

Jakie są wymiary tego pokoju?

'Ehia kālā ka 'awelika o kāna uku kaulele?

Jaki jest jego przeciętny dodatek za nadgodziny?

2.3.2.9. Szyk w języku hawajskim

Szyk w języku hawajskim charakteryzuje ogólna zasada, według której najważniejszy element wypowiedzi znajduje się na początku zdania. Kolejność części zdania: „orzeczenie + podmiot + dopełnienie” (VSO) nie jest nacechowana. Wszelkie odstępstwa od tego szyku podstawowego służą emfazie.

2.3.2.9.1. Miejsce okolicznika czasu w zdaniach czasownikowych⁹¹

Stosując oznaczenia: V – orzeczenie czasownikowe, S – podmiot, O – dopełnienie, A – okolicznik, można przedstawić symbolicznie trzy rodzaje szyku zdań czasownikowych z okolicznikiem czasu: VSOA, AVSO, ASVO.

2.3.2.9.1.1. VSOA

W języku hawajskim jest to typowy neutralny szyk zdania czasownikowego.

Hele au i ke kauka i nehinei.

Wczoraj poszedłem do lekarza.

2.3.2.9.1.2. AVSO

Antepozycja (czyli wysunięcie) okolicznika miejsca na początek zdania służy emfazie, podkreśleniu, że *i nehinei* 'wczoraj' to najważniejszy element wypowiedzi.

I nehinei, hele au i ke kauka.

Poszedłem do lekarza wczoraj.

Okolicznik czasu oddzielony jest od reszty zdania przecinkiem. Zdanie to może być odpowiedzią na pytanie *Ināhea 'oe i hele ai i ke kauka?* 'Kiedy poszedłeś do lekarza?'.

2.3.2.9.1.3. ASVO

I nehinei au i hele ai i ke kauka.

Właśnie wczoraj ja poszedłem do lekarza.

Zdanie to jest znacznym naruszeniem szyku podstawowego (VSO), gdyż okolicznik czasu i podmiot są wysunięte przed orzeczenie. W konsekwencji zmienia się forma predykatu: przed *hele* pojawia się morfem *i* jako wykładnik aspektu dokonanego. Postpozycyjny morfem anaforyczny *ai* wyznacza miejsce podmiotu w szyku podstawowym, tj. po orzeczeniu. Inwersja służy tu podkreśleniu, że wczoraj i że osoba wypowiadająca to zdanie, a nie kto inny poszedł do lekarza.

⁹¹ Przykłady pochodzą z: Kahanani i Anthony 1974: 203.

2.3.2.9.2. Podmiot rzeczownikowy a podmiot zaimkowy - różnice szyku

W zdaniach czasownikowych zaczynających się od okolicznika czasu podmiot może anteponować bądź postponować orzeczenie w zależności od tego, przez jaką część mowy jest wyrażony (Kahananui i Anthony 1974: 202–203).

'Apōpō a iā lā aku 'o ia e hele ai.

Ona pójdzie jutro.

Podmiot zaimkowy poprzedza orzeczenie, a podmiot rzeczownikowy po nim następuje.

'Apōpō e hele ai ko 'u makuahine.

Moja matka pójdzie jutro.

2.3.3. Zdanie złożone

Opisując składnię hawajską dojdziemy do konkluzji, że tradycyjny podział zdań złożonych na zdania złożone współrzędnie i zdania złożone podrzędnie traci sens⁹², albowiem język hawajski od wieków był wyłącznie mówiony⁹³, dopiero w XIX stuleciu zaczęła się rozwijać składnia odmiany pisanej. Typowym środkiem syntaktycznym staje się nominalizacja, dzięki której zdanie poboczne ma formę grupy imiennej. Granicę między przyimkiem a spójnikiem w języku hawajskim niekiedy trudno dostrzec.

Składnia polinezyjska jest wdzięcznym przedmiotem badań. Sami Hawajczycy nie poświęcali opisowi składni rodzimego języka zbyt wiele uwagi⁹⁴, dotkliwy jest brak obszerniejszej monografii. Praca E. Hawkins (1979) ma 111 stron⁹⁵. Największa gramatyka hawajska poświęca składni zdania złożonego i spójnikom zaledwie 10 stron (Elbert, Pukui 1999: 164–173). A z kolei zachodni lingwiści, choć hawajski jest jeszcze językiem żywym, są raczej skłonni wypisywać mu pospiesznie nekrolog niż go badać (Lynch, Ross, Crowley 2002: 31–32).

⁹² Wniosek ten z punktu widzenia struktury głębszej na gruncie ogólnojęzykoznawczym sformułował K. Polański (Urbańczyk, Kucala 1999: 450 s.v. *zdanie złożone*).

⁹³ Trafna jest uwaga Krystyny Pisarkowej (1994: 106–7): „Narzekając na «nieudolność» składni zabytków średniowiecznych, dajemy dowód, że przystawiamy do języka średniowiecznego organizmu etniczno-politycznego (państwowego) nasze wyobrażenia o systemie językowym, skodyfikowanym, o wykształconych odmianach tego systemu, o stylach funkcjonalnych, których wtedy jeszcze nie było, ponieważ nie zdążyły się jeszcze ukształtować. Warunki polityczno-społeczne nie narzuciły (były) jeszcze użytkownikom polszczyzny konieczności pisania językiem, którego przydatność sprawdziła się na co dzień w kancelarii, w szkole, także wyższej, na dworze, w kościele, w sądzie. Składnia zabytków późniejszych coraz częściej będzie ukazywać pierwsze zarysy alternatywy «mówione» – «pisane».

⁹⁴ Książka Snakenberga (1988) nie ma aspiracji naukowych, choć posiada niewątpliwe walory dydaktyczne. Jest bowiem zbiorem krótkich tekstów, poprzedzonym wstępem, w którym 6 stron dotyczy wzorców zdaniowych języka hawajskiego. Stosując terminologię tradycyjną, można powiedzieć, że przedmiotem uwagi są w tej książce jedynie zdania proste.

⁹⁵ O pracy tej nie wspominają Lynch, Ross, Crowley 2002. Jest to opublikowana rozprawa doktorska nawiązująca do gramatyki przypadku Charlesa Fillmore'a. Autorka ze względu na format ogranicza się do wybranych zagadnień.

2.3.3.1. Zdania współrzędnie złożone łączne

2.3.3.1.1. a

Spójnik *a* łączy przede wszystkim zdania.

I kinohi ka Logou, me ke Akua ka Logou, a o ke Akua no ka Logou.

Na początku było Słowo, a Słowo było u Boga i Bogiem było Słowo. (J 1,1)

'O Hawai'i ka pae'āina a he aupuni mō'ī kona.

Hawaje są archipelagiem i mają królestwo.

Ua holoī 'o Lahela i nā pā a ua kāwele 'o Kele iā lakou.

Lahela umyła naczynia i Kele wytarł je.

Nani ā pumehana kēia kakahiaka.

Dziś rano jest ładnie i ciepło.

Może także łączyć człony zdania, jeśli poprzedzone są zaimkiem nieokreślonym *he* lub wykładnikiem dopełnienia *i* || *iā*.

he kāne a he wahine

mężczyzna i kobieta

he mau nīnau a he mau pane

pytania i odpowiedzi

he po'e kuli ā 'ā'ā

głuchoniemi

„ludzie głusi i niemi”

Kelepona aku 'o ia i ke kauka a iā 'Ululani.

Ona zadzwoniła do lekarza i 'Ululani.

2.3.3.1.2. a ... *nō ho'i*

Rozłącznym spójnikiem paratactycznym jest *a ... nō ho'i*. Odpowiada mu w polszczyźnie *a także*.

Nui nā waiho 'olu'u o nā pūpū li'ili'i a nui nō ho'i nā inoa o nā pūpū.

Wiele jest barw małych muszli, a także wiele jest nazw muszli.

2.3.3.2. Zdania współrzędnie złożone przeciwstawne

W języku hawajskim adwersatywne są spójniki *a 'a'* i *akā* 'ale, lecz'.

Nui 'o Puhi a li'i li'i au.

Puhi jest duży, a ja mały.

Ua palapala 'ia, 'A 'ole e ola ke kanaka i ka berena wale nō, akā, ma nā mea a pau mai ka waha mai o ke Akua.

Napisane jest: „Nie samym chlebem żyje człowiek, lecz każdym słowem, które pochodzi z ust Bożych”. (Mt 4,4)

W tłumaczeniu filologicznym:

Napisane jest: „Nie żyje człowiek chlebem samym, lecz każdą rzeczą z ust Bożych”.

Innym spójnikiem adwersatywnym jest *na'e*, który może także występować jednocześnie z *akā*.

'A'ohē po'e o kauhale. Ua ne'e lākou. Ua ha'awi mai na'e i ka helu kelepona.
Nie ma nikogo w domu. Wyjechali. Dali mi jednak numer telefonu.

Możliwe są modyfikacje ostatniego zdania (Kahanau, Anthony 1970: 274).

Akā ua ha'awi mai i ka helu kelepona.
Alē dali mi numer telefonu.

Akā na'e ua ha'awi mai i ka helu kelepona.
Jednakże dali mi numer telefonu.

Częste jest użycie formy *akā nō na'e*, w której *nō* ma charakter intensyfikujący.

Nāwaliwali kona kino, akā nō na'e kona mana'o.
Jego ciało jest słabe, jednakże jego duch jest silny.

2.3.3.3. Zdania współrzędnie złożone rozłączne

W języku hawajskim pojedynczy spójnik *a i 'ole* odpowiada polskiemu *albo ... albo*, angielskiemu *either ... or*.

'A'ole nō e hiki i ke kanaka ke mālama i nā haku 'elua; no ka mea, e ho'owahāwahā ia i kekahi, a e aloha aku ho'i i kekahi; a i ole ia, e ho'opili aku i kekahi me ka ha'alele i kekahi.
Nikt nie może dwom panom służyć. Bo albo jednego będzie nienawidził, a drugiego będzie miłował, albo z jednym będzie trzymał, a drugim wzgardził. (Mt 6,24)

W przytoczonym hawajskim cytacie biblijnym jest pojedynczy spójnik rozłączny *a i 'ole*. Natomiast *no ka mea* oddaje się tu polskim *bo*.

He mea lawe kauoha ho'i ka 'elele i ho'ouana 'ia aku e ke aupuni a i 'ole ka mō'ī paha i kekahi aupuni 'ē a'e a i 'ole i kekahi mō'ī 'ē a'e paha.
Wysłannik jest postacią wysłanym przez rząd lub władcę do innego rządu lub władcy.

2.3.3.3.1. ā ... paha

'Elua ā 'ekolu paha.
Dwa albo trzy.

'O ka po'e kōkua e hana i kekahi hewa 'ofeni, ā ua noho paha malaila.
Ludzie, którzy pomagają w popełnieniu przestępstwa albo są przy nim obecni.

2.3.3.3.2. a i 'ole

Spójnik *a i 'ole* dosłownie znaczy 'a jeśli nie'.

Ua makemake anei 'oe i kēlā pāpale a i 'ole i kēia?
Chcesz ten kapelusz czy tamten?

Kākau ke kumu a i 'ole nā haumāna ma ka papa'ele 'ele me ka poho.
Nauczyciel lub studenci piszą kredą na czarnej tablicy.

Hiki iā ia ke hula a i 'ole ho'okani 'ukulele?
Ona umie tańczyć hula albo grać na 'ukulele?

W przytoczonym zdaniu hawajskim morfem *ke* nie pełni funkcji rodzajnika określonego, jego zadaniem jest łączenie czasownika stanu *hiki* z czasownikiem *hula*. Wyraz 'ukulele jest nazwą instrumentu, przywiezionego na Hawaje przez Portugalczyków. Spopularyzował go Edward Purvis. Był niskiego wzrostu i szybko się poruszał. Dlatego miał przydomek skacząca pchła, co po hawajsku brzmi właśnie 'ukulele (Pukui, Elbert 1999: 366 s.v. 'uku.lele). Forma 'uku 'wesz, pchła' wywodzi się z prapolinezyjskiego *kutu, w praocceanicznym *kutu i praaustronezyjskim *kuCu to 'wesz na głowie'.

2.3.3.3. 'a'ole ... 'a'ole nō

'A'ole 'o ia, 'a'ole nō 'o au.

Ani on, ani ja.

2.3.3.4. Zdania współrzędnie złożone wynikowe

Spójnik wynikowy *no laila* 'więc' może łączyć się z *a*, tworząc *a no laila* 'a więc'.

'A'ohē ona kīhei no laila, ke kū'ululū nei 'o ia no ke anu.

On nie ma szala, więc drży z zimna.

'A'ole nō 'o ia i hilina'i aku iā lākou a no laila, ua nānā pono mau aku 'o ia i kā lākou hana.

Nie ufał im, a więc przyglądał się uważnie ich poczynaniom.

2.3.3.5. Zdania współrzędnie złożone włączne

Spójnik 'o ia ho'i w zależności od kontekstu odpowiada polskiemu 'mianowicie', 'czyli', 'to jest', 'to znaczy'.

Ma hope mai o 'elua pule i hala aku, holo akula nā moku kia k olu 'elua o Kāpena Cook, 'o ia ho'i, 'o Resolution a 'o Discovery, i kapakai 'ākau o 'Amelika.

Dwa tygodnie później dwa statki kapitana Cooka, mianowicie Resolution i Discovery, wypłynęły na północ Ameryki.

Aia nā kuahiwi i nā mokupuni kāhiko, 'o ia ho'i, 'o Kaua'i lāua 'o O'ahu.

Góry są na starych wyspach, tj. Kauai i O'ahu.

'O ka lua, 'a'ole i pono ka loa'a mai o ka 'āpono o ka 'ahakuhina i ka mō'ī no nā mea a pau i pill i ke aupuni. 'O ia ho'i, ma kekahi 'ano ke 'ōlelo a'e, ua loa'a hou ka mana i ka mō'ī no ka ho'oholo 'ana i nā mea e pili ana i ke aupuni, ka mana ho'i i kā'ili 'ia i loko o ke Kumukānāwai o 1887.

Po drugie, monarcha nie musiał uzyskiwać zgody gabinetu na wszystkie działania rządu; czyli moc podejmowania decyzji, którą Konstytucja 1887 odebrała monarsze, została mu zwrócona.

2.3.3.6. Zdanie podrzędne podmiotowe

W języku hawajskim można wyodrębnić kilka odmian, w zależności od tego, jak zaczyna się zdanie główne, np.: 1. 'O ka mea ..., 'o ...; 2. 'O ka poe ..., 'o lākou ...; 3. 'O ka mea ..., ua Forma 'o ka mea składa się z morfemu 'o, który pełni tu funkcję wykładnika podmiotu, zaimka określonego *ka* oraz *mea* 'rzecz, osoba, sprawa, przedmiot'.

2.3.3.6.1. 'O ka mea ..., 'o ...

'O ka mea 'a'ole me au nei, 'o ko'u 'enemi nō ia.

Kto nie jest ze mną, jest przeciwko Mnie. (Mt 12,30)

[...] *'o ka mea 'ōlelo hō'ino aku i ka mkuakane a i ka makuwahine paha, e maka ia.*

[...] Kto złorzeczy ojcu i matce, niech śmierć poniesie. (Mt 15,4)

'O ka mea e ho'olohe iā 'oukou, 'o ia ke ho'olohe ia'u; a 'o ka mea e ho'owahāwahā iā 'oukou, 'o ia ke ho'owahāwahā mai ia'u; a 'o ka mea e ho'owahāwahā mai ia'u, 'o ia ke ho'owahāwahā i ka mea nāna au i ho'ouana mai.

Kto was słucha, Mnie słucha, a kto wami gardzi, Mną gardzi, lecz kto Mną gardzi, gardzi Tym, który mnie posłał. (Łk 10,16)

2.3.3.6.2. 'O ka po'e ..., 'o lākou ...

'O ka po'e i lohe a i mālama ho'i i ka 'ōlelo a ke Akua, 'o lākou ko'u makuwahine, a me ko'u mau hoahānau.

Moją matką i moimi braćmi są ci, którzy słuchają słowa Bożego i wypełniają je. (Łk 8,21)

2.3.3.6.3. 'O ka mea ..., ua ...

No ka mea, 'o ka mea i noi, ua hā'awi 'ia nō iā ia; a 'o ka mea i imi, ua loa'a nō iā ia; a 'o ka mea kīkēkē, e wehe 'ia nō iā ia.

Każdy bowiem, kto prosi, otrzymuje; kto szuka, znajduje, a kołaczącemu otworzą. (Łk 11,10)

2.3.3.7. Zdanie podrzędne przydawkowe

I loko nō o ka lō'ihī o ke ka'awale 'ana, ulu mau ko ke keiki 'i'ini e 'ike hou i kona mau mākuu.

Mimo długiej rozłąki, stale rośnie tęsknota dziecka, aby zobaczyć znowu swoich rodziców.

W czasie przeszłym stosuje się następujące wskaźniki zespolenia zdań względnych: *ka mea* i oraz *ka i*. W czasie przyszłym występuje *ka mea e* lub *ke*. Por.

ka mea āna e 'ike aku ai
rzecz, którą zobaczy

ka mea āna i 'ike ai
rzecz, którą zobaczył

ka hale i kū'ai 'ia
dom, który został sprzedany

[...] *no ka mea, he pōkole nā mea i 'ike maka 'ia; akā, he mau loa nā mea i 'ike maka 'ole 'ia.*
To, bowiem, co widzialne, przemija, to zaś, co niewidzialne, trwa wiecznie. (2Kor 4,18)

He mahalo palena 'ole i nā mea kākau mō'aukala i ho'olako mai i nā kū'ike a pau ma o kā lākou noi'i 'ana i nā 'ike.

Wdzięczny jestem tym historykom, którzy dostarczyli cennych źródeł informacji.

2.3.3.8. Zdanie podrzędne dopełnieniowe

Ua 'ike anei 'oe i ka mea au e heluhelu nei?

Czy rozumiesz, co czytasz? (Dz 8,30)

Ake nui nō lākou e hā'ule ka ua.
Bardzo chca, żeby padał deszcz.

Na wai nō i 'ōlelo iā 'oe e hele malaila?
Kto ci powiedział, żeby tam iść?

Mai ho 'ohālike me lākou; no ka mea, ua 'ike nō (???) ko 'oukou Makua i nā mea e pono ai 'oukou, mamua o ka 'oukou noi 'ana aku iā ia.

Nie bądźcie podobni do nich! Albowiem wie Ojciec wasz, czego wam potrzeba, wpierv zanim Go poprosicie. (Mt 6,8)

'O ka mea a ke Akua i ho 'opili mai ai, mai ho 'ohemo a'e ke kanaka.

Co więc Bóg złączył, tego człowiek niech nie rozdziela. (Mk 10,9)

'O ka mea ua loa 'a, e hā'awi 'ia [a]ku nāna; akā, 'o ka mea ua loa 'a 'ole, e kā'ili 'ia [a]ku kāna, mai ona akula.

(Bo) kto ma, temu będzie dane; a kto nie ma, pozbawią go i tego, co ma. (Mk 4,25)

Mai mana'o 'oukou i hele mai nei au e hō'ole i ke kāmāwai a me ka po'e kāula.

Nie sądzcie, że przyszedłem znieść Prawo albo Proroków. (Mt 5,17)

W języku hawajskim relację między zdaniem głównym i podrzędnym przydawkowym wyraża się bezspójnikowo: 'Nie sądzcie, \emptyset przyszedłem tu znieść Prawo i Proroków'. W polszczyźnie stosuje się *że* (*iż*). Przykładem asyndetonu jest również następujące zdanie.

E ka Haku, ke 'ike nei au (e) he kāula 'oe.

Panie, widzę, że jesteś prorokiem. (J 4,19)

E ke kumu e, ua 'ike mākou he pono 'oe, 'a 'ole 'oe i maka'u i kekahi.

Nauczycielu, wiemy, że jesteś prawdomówny i na nikim Ci nie zależy. (Mk 12,14)

Zdanie podrzędne łączy się tu z głównym bezspójnikowo. W hawajskim przekładzie bliższym końcowy fragment brzmi inaczej: 'nikogo się nie boisz'.

2.3.3.9. Zdanie podrzędne orzecznikowe

Sposób tworzenia zdania złożonego z podrzędnym zdaniem orzecznikowym zależy od tego, czy czynność wyrażona w zdaniu podrzędnym jest w czasie przyszłym czy przeszłym.

'O wau ka mea. Jestem (tą) osobą.				E hele mai ana au. Przychodzę.				
'O	wau	ka	mea	E	hele	mai	ana	au
wykładnik podmiotu	ja	rodzajnik określony	osoba	wykładnik aspektu niedokonanego*	iść	dyrekcyjna (kierunek w stronę mówiącego)	wykładnik aspektu niedokonanego	ja

Po skreśleniu *au* (aby uniknąć powtórzeń zaimka 1. osoby) pozostaje:

'O wau ka mea e hele mai ana.

Jestem tym, który ma przyjść.

* Wykładnikiem aspektu niedokonanego jest w rzeczywistości morfem rozłączny *e ... ana*.

Można skrócić to zdanie usuwając *mea*, wtedy *ka* w połączeniu z *e* daje *ke*.

'*O wau ke hele mai ana.*

'Jestem tym, który ma przyjść.

Nieco odmienny jest sposób tworzenia zdania złożonego z podrzędnym zdaniem przydawkowym, które wyraża czynność przyszłą. Przykładem są dwa zdania proste, które można połączyć w jedno zdanie złożone.

' <i>O wau ka mea.</i> Jestem tą osobą.				<i>Ua hele mai au.</i> Przyszędłem.			
' <i>O</i>	<i>wau</i>	<i>ka</i>	<i>mea</i>	<i>Ua</i>	<i>hele</i>	<i>mai</i>	<i>au</i>
wykładnik podmiotu	ja	rodzajnik określony	osoba	wykładnik aspektu dokonanego	iść	dyrekcyjnał (kierunek w stronę mówiącego)	ja

Aby połączyć ze sobą te dwa zdania proste w jedno złożone, konieczna jest w języku hawajskim zamiana *ua* przez *i*, a także *au* – przez postpozycyjny morfem anaforyczny *ai*, który będzie odnosił się do *wau*. *Mea* zanika. Dzięki temu zostaje utworzona następująca konstrukcja syntaktyczna.

'*O wau ka i hele mai ai.*

Jestem tym, który przyszedł.

Można zatem sformułować wniosek, iż wskaźnikiem zespolenia hawajskich podrzędnych zdań orzecznikowych wyrażających czynność przyszłą jest *ka mea e* lub *ke*, a podrzędnych zdań orzecznikowych wyrażających czynność przeszłą – *ka i*.

Przykładem wypowiedzenia orzecznikowego porównawczego (Klemesiewicz 1963: 85) jest hawajskie powiedzenie *E like me ke keke'e o ka lālā lā'au, pēlā nō ke keke'e o kona aka*, które w dosłownym przekładzie można oddać w następujący sposób: „Jakie skrzywienie gałęzi drzewa, takie skrzywienie jej cienia”⁹⁷. Odpowiada ono angielskiemu *Like father, like son* 'Jaki ojciec, taki syn'.

Język polski

Jaki ...,

taki ...

Język angielski

Like ...,

like ...

Język hawajski

E like me ...,

pēlā nō ...

2.3.3.10. Zdanie podrzędne okolicznikowe miejsca

Polskiemu *gdzie ...*, *tam ...* odpowiada w hawajskim *ma ... wahi ...*, *malaila ...*. Morfem *ma* jest przyimkiem lokatywnym 'w', a *wahi* 'miejsce' tworzy formę skróconą *kahi* (rodzajnik określony *ka* + *wahi*). *Malaila* 'tam' składa się z dwóch morfemów: *ma* 'w' i *laila* 'tam'.

No ka mea, ma kahi e waiho ai ko 'oukou waiwai, malaila pū nō ho'i ko 'oukou na'au.

Bo gdzie jest twój skarb, tam jest i serce twoje. (Mt 6,21)

⁹⁷ W dosłownym tłum. ang.: *like the crookedness of the tree branch, so the crookedness of its shadow.*

W tekście hawajskim występuje zaimek 2. osoby liczby mnogiej, dlatego przytoczone zdanie w bezpośrednim tłumaczeniu miałyby postać: ‘Bo gdzie pozostawiony jest wasz skarb, tam też jest i serce wasze’.

Wahi nie tworzy formy skróconej z poprzedzającym zaimkiem dzierżawczym.

[...] *ma kou wahi e hele ai, malaila au e hele ai,*

ma kou wahi e moe ai, malaila au e moe ai.

Gdzie ty pójdziesz, *tam* ja pójdę,

gdzie ty zamieszkas, *tam* ja zamieszka. (Rt 1,16)

W języku hawajskim *moe* znaczy ‘sypiać z kims’ (mąż z żoną).

Ma kou wahi e make ai, malaila au e make ai [...].

Gdzie ty umrzesz, *tam* ja umrę [...]. (Rt 17,1)

2.3.3.11. Zdanie podrzędne okolicznikowe celu

Rozpoczyna się następującymi wykładnikami zespolenia składniowego: *e, i, no, i hiki ai ke, i 'ole e, o*, cztery pierwsze odpowiadają polskiemu *żeby, aby*, dwa ostatnie – *żeby nie, aby nie*.

<i>e</i>	żeby (aby)
<i>i</i>	
<i>no</i>	
<i>i hiki ai ke</i>	żeby nie (aby nie)
<i>i 'ole e</i>	
<i>o</i>	

Spójniki *i* oraz *no* występują jednak także w zdaniach podrzędnych przyczyny.

2.3.3.11.1. *e*

E hele kākou ma kēlā mau kūlanakauhale, e a'o aku ai au malaila.

Pójdźmy gdzie indziej, do sąsiednich miejscowości, *aby* i tam mógł nauczać. (Mk 1,38)

2.3.3.11.2. *i*

E ho'opa'a ana wau i ke kāmāwai kalaima ma ke kula i hiki ai ia'u ke lilo i loio.

Będę studiować prawo karne, *żeby* zostać prawnikiem.

2.3.3.11.3. *no*

A laila, na ke kāne i ku'i i ka pa'i'ai no ka hana 'ana i ka poi.

Potem to właśnie mężczyzna ubija taro, *aby* zrobić *poi*.

Hele nā haumāna i ke kula no ka 'imi na'auao 'ana.

Uczniowie chodzą do szkoły, *aby* szukać wiedzy.

Na ka wahine i kuku i ka wauke no ka hana 'ana i ke kapa.

To kobieta właśnie ubija morwę papierową, *aby* zrobić tkaninę z kory.

2.3.3.11.4. o

E mālama iā 'oukou, o ho 'opunipuni mai hekahi iā 'oukou.
Strzeżcie się, żeby was kto nie zwiódł. (Mt 24,4)

Mai man'o 'ino aku, o mana'o 'ino 'ia mai 'oukou.
Nie sądźcie, abyście nie byli sądzeni. (Mt 7,1)

E maka'ala o lilo 'oe i luaahi.
Bądź czujny, żebyś nie został ofiarą.

2.3.3.11.5. i ... 'ole

E pāpale i kou pāpale lau hala. I wela 'ole ke po'o i ka lā.
Nałóż swój kapelusz pandanowy. Żeby się głowa nie przegrzała na słońcu.

2.3.3.12. Zdanie podrzędne okolicznikowe przyczyny

W języku hawajskim wskaźnikami zespolenia zdania przyczynowego mogą być: *no*, *no ka mea*, *ma*, *i*, *ma o*, *muli*, *mamuli*, a także *nani*, *ho 'ohua i kū*.

2.3.3.12.1. no

Gdy wskaźnikiem zespolenia jest *no*, wtedy zdanie podrzędne okolicznikowe przyczyny ma postać grupy imiennej. Partykułą nominalizująca jest *'ana*. Por. 'z powodu przebiegania' i 'ponieważ przebiegają'.

'O nā laina like o ka latitū, kapa 'ia he LAINA LATITŪ no ka holo pilipā 'ana o ia mau laina me Kapikoowākea.

Linie szerokości geograficznej nazywane są równoleżnikami, ponieważ przebiegają one równolegle do równika.

W następnym zdaniu proces nominalizacji zachodzi dzięki obecności samego rodzajnika określonego *ka*. Partykuła *'ana* nie jest tu konieczna.

He lāhulu 'ane halapohe ke kāhuli no ka 'ai 'ia e ka 'iole me nā po'ii'a lāhulu 'ē.
Ślimaki nadrzewne są gatunkiem zagrożonym, ponieważ zjadają je szczury i inne drapieżniki. (... z powodu zjadania przez szczury i inne drapieżniki")

2.3.3.12.2. no ka mea

Spójnik *no ka mea* według rekonstrukcji miałby postać praśrodkowopolinezyjską **no te mea* (Pukui, Elbert 1999: 270). Etymologicznie znaczy 'z (powodu) rzeczy'

'O Hawai'i mōkupuni ka "mōkupuni nui", no ka mea, he nui nō kēlā mōkupuni.
Wyspa Hawai'i to „Duża Wyspa”, ponieważ wyspa ta jest naprawdę duża.

Hau'oli ke keiki 'ē a'e no ka mea, lohe 'o ia i ka mele nani.
Inne dziecko jest szczęśliwe, gdyż słucha ładnej piosenki.

W przekładzie biblijnym *no ka mea* odpowiada polskiemu *albowiem* lub *bowiem*.

E Iosepa, e ke mamo a Davida, mai maka'u 'oe ke lawe iā Maria i wahine nāu; no ka mea, ua hāpai 'o ia na ka 'Uhane Hemolele.
Józefie, synu Dawida, nie bój się wziąć do siebie Maryi, twej Małżonki; albowiem z Ducha Świętego jest to, co się w niej poczęło. (Mt 1,20)

Ā e hānau mai 'o ia i keikikāne, ā e kapa aku 'oe i kona inoa o IESU; no ka mea, e ho'ōla ia i kona po'e kānaka mai kō lākou hewa.

Porodzi Syna, któremu nadasz imię Jezus, On bowiem zbawi swój lud od jego grzechów. (Mt 1,21)

2.3.3.13. Zdanie podrzędne okolicznikowe skutku

Ua mana'o'i'o ihola au, nołaila au i 'ōlelo aku ai; ke mana'o'i'o nei nō ho'i mākou, nołaila mākou e 'ōlelo aku nei.

Uwierzyłem, dlatego przemówilem; my także wierzymy i dlatego mówimy. (2Kor 4,13)

Nolaila to zapis ortograficzny charakterystyczny dla przekładu biblijnego z XIX wieku. Obecnie stosuje się pisownię rozdzielną (Pukui, Elbert 1999: 270, Wight 1997: 76 s.v. *no laila*).

Moloā au i ka hele i laila.

Jestem zbyt leniwy, żeby tam pójść.

2.3.3.14. Zdanie podrzędne okolicznikowe czasu

Jest to zagadnienie składni języka hawajskiego, które wymaga intensywnych badań. Trudności opisu wynikają ze złożoności zjawiska. W zależności od typu zdania stosuje się odmienne składniki zespolenia.

Jeśli zdanie podrzędne oznacza czynność przeszłą, to najczęściej występują:

i ka manawa ... i;

i ka wā ... i;

i ... ka hana;

i.

Natomiast typowymi wykładnikami zespolenia zdania podrzędnego, które oznacza czas przyszły są:

i ka manawa ... e;

i ka wā ... e;

ke;

ā;

aia;

hele ā.

Zdanie typu *gdy on przybędzie* można więc oddać po hawajsku na kilka sposobów: *ā hiki mai ia, aia hiki mai 'oia, ke hiki mai 'oia* (Elbert, Pukui 1999: 559 s.v. *when*).

Zdanie podrzędne okolicznikowe czasu może być współczesne, uprzednie (np. z *ledwie*), następcze (np. z *póty... póki...*).

2.3.3.14.1. *i ka manawa*

Gdy wskaźnikiem zespolenia jest *i ka manawa*, zdanie 'gdy mieszkałeś w Kailua'⁹⁸ ma w języku hawajskim postać: *i ka manawa ou i noho ai i Kailua*. Rodzajnik określony *ka* może być zastąpiony przez zaimek dzierżawczy: *i kou manawa i noho ai i Kailua* (Elbert, Pukui 1999: 559). Zarówno *i ka manawa ou i noho ai i Kailua*, jak też *i kou manawa*

⁹⁸ Kai-lua to miejscowość na wyspie Hawai'i.

i noho ai i Kailua można dosłownie oddać w polszczyźnie: „W swoim czasie mieszkałeś w Kailua”⁹⁹.

I ka manawa a Kaikai i lawe ai iā ia i ke kula, uē wale ihola 'o Lili'u.

Gdy Kaikai zabrała ją do szkoły, Lili'u płakała.

I ka manawa a nā Cooke i ho'opau ai i ke kula i loko o ka makahiki 1848, ua hau'oli loa 'o Lili'u i ka ho'i 'ana i kona hale iā Haleakalā, ka home aloha ho'i o kona mau mākuā hānai.

Gdy Cookowie zamknęli szkołę w 1848, Lili'u była uradowana powrotem do Haleakalā, domu jej rodziców hānai.

I ka manawa i hele ai 'o Sanford Dole e lave i ka hale aupuni ma lalo o kona mana, ua kaka'ikahi nā kānaka o laila.

Gdy Sanford Dole poszedł przejąć budynek rządowy, prawie nikogo tam nie było.

2.3.3.14.2. i ka wā

I ka wā i piha ai nā makahiki 'umikūmālua iā Kamehameha, ua emi maila ke olakino o Keōua, kona makuakāne pono 'ī.

Gdy Kamehameha miał dwanaście lat, zachorował jego ojciec Keōua.

'O Moses he 'umikūmāiwa ona makahiki i kona wā i make iho ai i ka makahiki 1848.

Moses miał dziesięć lat, gdy zmarł w roku 1848.

I ka makahiki 1841 i kona wā he 'umi makahiki wale nō, ua kākau ihola nō 'o ia ma ka 'ōlelo Pelekane penei, "'A'ohē o'u mana'o ua hau'oli nā keikikāne moloā".

W roku 1841, gdy miał dopiero dziesięć lat, napisał po angielsku: „Nie myślę, że leniwi chłopcy są szczęśliwi”.

2.3.3.14.3. i ... hana

I hele aku kona hana, ua lilo ka pāpale.

Gdy szedł, poleciał kapelusz.

2.3.3.14.4. i

I ka hiki 'ana mai o kānaka, ua ho'ololi lākou i ke kaiapuni.

Gdy przybyli ludzie, zaczęli zmieniać środowisko.

I ka pau 'ana o ka 'u hana, holoī au i ku'u lima.

Gdy skończyłem pracę, umyłem ręce.

„Gdy moja praca była skończona ...”

I ke kāwili 'ana ou i ke kōpa'a me ka palaoa, ho'ohana 'oe i ke puna?

Gdy mieszasz cukier z mąką, używasz łyżki?

I ke kahi 'ana ona i kona 'umi 'umi, ua kalakala ko kona 'auwae 'ili.

Gdy zgolił swoją brodę, skóra na jego podbródku była chropowata.

I ka piha 'ana o nā makahiki 'elima iā Pai'ea, ua ho'ihō'i aku 'o Nae'ole iā iā i kona mau mākuā.

Gdy Pai'ea skończył pięć lat, Nae'ole zwrócił go jego rodzicom.

⁹⁹ Por. synonimię konstrukcji *ka manawa ou i kou manawa* w rozdz. 2.2.5.2.2.

I kona hiki 'ana aku e ho'ōlohe mo'oleo ana lākou ma hope o ka hale.

Gdy on przybył, oni słuchali opowiadań w tyle domu.

W zdaniu tym występuje *e ... ana*, zwykle w tłumaczeniu na język polski to forma czasu przyszłego, tu jednak oznacza czas przeszły ciągły. Czas przeszły jest określony przez *i* w zdaniu podrzędnym (Kahananui, Anthony 1974: 276).

2.3.3.14.5. *ia'u*

Ia'u e hōloi ana i ko'u lima, lohe au i ke kani o ke kelepona.

Gdy myłem ręce, słyszałem dzwonek telefonu.

Ia'u łączy dwa zdania oznaczające równoczesne czynności.

I hea 'oe ia'u i kelepona aku ai iā 'oe?

Gdzie byłeś (byłaś), gdym dzwoniłem (dzwoniłam) do ciebie?

Hawajskie zdanie podrzędne oddaje się w tłumaczeniu czasem przeszłym, który jest sygnalizowany za pomocą *i* w *ia'u*, a także *i* przed *kelepona* (Kahananui, Anthony 1974: 372).

2.3.3.14.6. *iā*

Iā Punia e 'ōlelo ana, ala nā manō apau loa a me Kai'ale'ale.

Gdy Punia mówił, obudziły się wszystkie rekiny razem z Kai'ale'ale.

Iā Halemano e oli ana, hiki mai iā o Kamalalawalu.

Gdy śpiewał Halemano, przybyła Kamalalawalu.

'O John Young ke kia 'āina o Hawai'i i nā makahiki 1802 ā hiki 1812, iā Kamehameha e noho ana ma nā mōkupuni 'ē a'e.

John Young był gubernatorem [wyspy] Hawai'i w latach 1802–1812, gdym Kamehameha był na innych wyspach.

2.3.3.14.7. *iāia*

W podrzędnym zdaniu okolicznikowym czasu *iāia* [iā.ia] odpowiada polskiemu 'gdyby on(a)', 'jak tylko on(a)', 'w czasie gdy on(a)'.
Iāia ā hiki, make ka pua 'a.

Jak tylko przybył, zabito świnię.

„Jak tylko przybył, świnia umarła”.

Przytoczone zdanie jest przysłowiem, które wiąże się z obyczajem zabicia świni i opiekania jej na rożnie, gdy przybywał bardzo mile widziany gość (Pukui 1983 s.v. 1148). W analizowanym przykładzie między formą *iāia* i *hiki* występuje *ā*. Zarówno spójnik *ā*, jak i przyimek *ā* wykazują cechę wspólną: dystans w czasie lub przestrzeni (Elbert, Pukui 1999: 165)

2.3.3.14.8. *ā* 'gdy'

Spójnik *ā* zwykle jest wymawiany jako samogłoska długa, a w szybkiej mowie także jako krótka. Dopuszczalne są oba warianty ortograficzne (*Māmaka Kaiāo* 2003: 1).

Ā ho 'ōki 'o Pele i kāna oli, oli mai 'o Kamapua'a i kāna oli.
Gdy Pele skończyła pieśń, Kamapua'a zaczął jej śpiewać swoją pieśń.

Ā make ia manō, kāhea mai 'o Punia: [...].
Gdy zginął ten rekin, Punia krzyczał: [...].

Ā hala aku lā lākou, aia ho 'i, 'ikea aku lā ka 'ānela a ka Haku e Iosepa i ka moe 'uhane [...].
Gdy oni odjechali, oto anioł Pański ukazał się Józefowi we śnie [...] (Mt 2,13)

Ā oki a 'e lā ka Iesu a 'o 'ana aku i kāna po 'e haumana he umikumamālua, hele aku lā ia malaila aku [...].
Gdy Jezus skończył dawać te wskazania dwunastu swoim uczniom, odszedł stamtąd [...] (Mt 11,1)

2.3.3.14.9. ā 'dopóki nie'

Ua ho 'ohiki lākou iā lākou iho i kahi hō 'ino nui, 'a 'ole e ai, 'a 'ole ho 'i e inu, a pepihi lākou iā ia.
Oni zobowiązali się pod klatwą, że nie będą ani jeść, ani pić, dopóki go nie zabiją. (Dz 23,21)

2.3.3.14.10. ke

Ke pau kāu 'ai 'ana, e holoi i nā pā.
Gdy skończysz jeść, umyj naczynia
„Gdy skończy się twoje jedzenie ...”

Ke maka hiamoe au ho 'i au e hiamoe.
Gdy jestem śpiący, idę spać.

Ke ho 'omākaukau mākou i ka lū 'au, nui nā 'ano mea 'ai Hawai 'i like 'ole.
Gdy my przygotowujemy [przyjęcie o nazwie] lū 'au, wszystkie potrawy są hawajskie.

Ke nānā ke kanaka hō 'ike honua i ka 'āina 'u 'uku mai, e like ho 'i me Lē 'ahi, e nui hou a 'e ana ka lāli 'i o ka palapala 'āina.
Gdy geograf skoncentruje się na małym obszarze, jak Diamond Head, wtedy może pokazać więcej szczegółów na mapie.

Ke hana 'ino 'oe iā ha 'i, hana 'ino ho 'i.
Gdy ranisz innych, ranisz także samego siebie.

2.3.3.14.11. mamua o

Mamua mai o ke 'o 'o 'ō 'ana o ka moa, e pākolū no kau hō 'ole ana mai ia 'u.
Zanim kogut zapieje, trzy razy się mnie wyprzesz. (Mt 26,75)

Polskie zdanie podrzędne jest w hawajskim nominalizowane: 'przed pianiem koguta'.

No ka mea, mamua o ka 'ike 'ana o ke keiki e hea aku, E ko 'u makuahine, e ko 'u makuahine [...] [...] bo zanim chłopiec nauczy się wymawiać „mama” i „tata” (Iz 8,4)

E helu i kāu mau puke ma mua o ka ho 'okomo 'ana i loko o nā pahu.
Policz swoje książki, zanim włożysz je do pudeł.
(„... przed wkładaniem ich do pudeł”.)

Por.

Mamua aku o ia manawa ua noho au ma Wai'anae.

Przedtem mieszkałem w Wai'anae.

2.3.3.14.12. *aia nō a*

Spójnik *aia nō* odpowiada polskiemu *jak tylko*.

Aia nō a kaulana ko kona makuahine inoa, pau ko māua pili.

Jak tylko imię jego matki stało się sławne, skończyła się nasza zażyłość.

Aiā nō a 'ike mākou i ke ōla'i ma ke kīwī, ua hele mākou a mā'e 'ele.

Jak tylko zobaczyliśmy trzęsienie ziemi w telewizji, ogarnęło nas przerażenie.

Aia nō a loa 'a ka pepa hēleu, pono 'o ia nei e ho'opau pilikia.

Jak tylko znajdziesz papier toaletowy, ona musi skorzystać z łazienki.

„... ona musi skończyć problem”.

2.3.3.14.13. *hele ā*

Hele ā pau kēia, ua hāla nā makahiki 'elua.

Zanim się to skończy, miną dwa lata.

2.3.3.14.14. 'oiai

Spójnik 'oiai w zastosowaniu temporalnym¹⁰⁰ łączy zdanie poboczne z głównym, gdy oba wyrażają czynność równoczesną.

'Oiai e heluhelu ana ke kiule i ka 'ōlelo hō'ike, e helele 'i iho ana nā waimaka.

Podczas gdy sędzia przysięgły czytał zeznanie, oni płakali.

'Oiai nā heluna kānaka Hawai 'i e emi iho nei, aia ka 'oihana mahikō e māhuahua a 'e ana.

Podczas gdy populacja Hawajczyków malała, rósł przemysł cukrowniczy.

'Oiai ke helele 'i nei ka ua, e wehe i kēnā māmalu āu.

Skoro pada deszcz, otwórz swój parasol (który jest przy tobie).

2.3.3.15. Zdanie podrzędne okolicznikowe sposobu

Ā ala a 'ela o Iosepa mai ka hiamoe 'ana, hana akula ia e like me ka anela a ka Haku i kauoha mai ai iā ia [...]

Zbudziwszy się ze snu, Józef uczynił tak, jak mu polecił anioł Pański [...] (Mt 1,24)

2.3.3.16. Zdanie podrzędne okolicznikowe porównawcze

Pāpā maila Iesū iā lākou, mai ha 'i aku i kekahi; akā, me ka nui o kāna pāpā 'ana, pēlā nō ka nui o kō lākou ho'okaulana 'ana aku.

Jezus przykazał im, żeby nikomu nie mówili. Lecz im bardziej przykazywał, tym gorliwiej to rozgłaszali. (Mk 7,36)

W języku hawajskim *me ...*, *pēlā nō ...* odpowiada polskiemu *im ...*, *tym ...*. Istotna różnica polega na tym, że fraza werbalna podlega nominalizacji: 'tak dużo przykazywania, jak dużo rozgłaszania'.

¹⁰⁰ Zob. zastosowanie koncesywne.

Ma o ka ho'oma'ama'a mau 'ana i 'oi a'e ai kona ikaika a me ka mākaukau.

Im więcej ćwiczył, tym stawał się silniejszy i zręczniejszy.

„W ciągłym ćwiczeniu najlepsza jego siła i zręczność”.

*E like me ka dia e makemake ana i ka wai kahe,
pelā e makemake nei ko'u 'uhane iā 'oe, e ke Akua.*

Jak łania pragnie wody ze strumieni,

tak dusza moja pragnie Ciebie Boże! (Ps 42–43,2)

2.3.3.17. Zdanie podrzędne okolicznikowe stopnia i miary

E aloha 'oe i kou hoalauna e like me 'oe iho.

Miłuj bliźniego swego jak siebie samego. (Rz 13,9)

2.3.3.18. Zdanie podrzędne okolicznikowe przyzwalające

Ina e hihia lākou nei a pau nou, 'a'ole au e hihia.

Choćby wszyscy zwątpili w Ciebie, ja nigdy nie zwątpię. (Mt 26,33)

Hawajski czasownik *hihia* ma jednak znaczenie ‘wplątywać w trudności’.

I kēia pō, e hihia auanei 'oukou a pau no'u.

Wszyscy zwątpicie we mnie tej nocy. (Mt 26,31)

Inā e make pū au me 'oe, 'a'ole loa au e hō'ole aku iā 'oe.

Choćby mi przyszło umrzeć z Tobą, nie wyprę się Ciebie. (Mt 26,35)

2.3.3.19. Zdanie podrzędne okolicznikowe warunku

2.3.3.19.1. inā

Inā 'a'ole nāu, nā wai?

Jeśli nie twoje, (to) czyje?

Inā he kālā kāu 'a'ole 'oe e pōloli iki.

Jeśli masz pieniądze, nigdy nie będziesz głodny.

Inā 'olua i inu i ka wai, 'a'ole 'olua makewai.

Gdybyście napili się wody, nie byłibyście (teraz) spragnieni.

W przytoczonym zdaniu *'olua* jest zaimkiem 2. osoby liczby podwójnej. Możliwy jest inny przekład: ‘Gdybyście napili się wody, nie byłobyście (teraz) spragnione’.

Inā he hewa kou i ke kākau 'ana, ho'oponopono 'oe i ka hewa me ka mea holoī a e kākau hou i ka mea pololei.

Jeśli masz błąd ortograficzny, to poprawisz ten błąd za pomocą gumki i napiszesz poprawną formę.

Inā 'a'ole au i kuhi hewa, ua lohe mua au i kou inoa.

Jeśli się nie myślę, słyszałem przedtem twoje imię.

Modulant 'a'ole 'nie' wymawia się często 'a'ale.

Inā 'a'ale 'oe 'ōlelo Hawai'i, pehea 'oe 'ike 'ai i ka nani o nā mele.
Jeśli nie mówisz po hawajsku, jak poznasz piękno pieśni?

Inā 'a'ole mea 'e a'e, hiki nō.
Jeśli nie ma nic innego, może być.

2.3.3.19.2. inā ..., inā ...

Niektórzy autorzy (Kahanui, Anthony 1974: 431) określają zdania *inā* ..., *inā* ... angielskim terminem *double subjunctive mood* 'podwójny tryb łączący'. Takiej nazwy nie stosują inni autorzy (Elbert, Pukui 1999), którzy są zwolennikami zachowania ostrożności w przenoszeniu pojęć gramatyki łacińskiej na inne języki, zwłaszcza tak odmienne od indoeuropejskich, jak np. hawajski.

Inā he nui ke kālā, inā ua holomua ka hana.
Gdyby było dużo pieniędzy, toby się praca posuwała.

Inā i a'o maika'i 'ia kāua, inā ua holomua ka hana.
Gdybyśmy byli właściwie wyuczeni, to praca zakończyłaby się powodzeniem.

Inā 'oe i ho'olohe, inā ua lohe 'oe.
Gdybyś słuchał, tobyś słyszał.

Inā 'olua i leka mua mai, inā ua 'imi au i hale noho no 'olua.
Gdybyście oboje napisali do mnie wcześniej, znalazłbym dom dla was.

Inā i maopopo ia 'u ua nele 'olua i ke kī, inā ua waiho au i kī nā 'olua.
Gdybym wiedział, że potrzebowaliście klucza, tobym go dla was zostawił.

Inā i lako māua i ke kālā, inā ua kū'ai māua i hale.
Gdybyśmy oboje mieli wystarczająco dużo pieniędzy, to kupilibyśmy dom.

Inā i maopopo ia 'u ua makemake 'oe i kōko'olua, inā ua kāheha aku au 'oiai no na'e ua aumoe loa.
Gdybym wiedział, że potrzebowaleś towarzystwa, zadzwoniłbym, choćby było bardzo późno.

Inā 'o ke Akua ko 'oukou Makua, inā ua aloha mai 'oukou ia 'u.
Gdyby Bóg był waszym Ojcem, to i mnie byście miłowali. (J 8,42)

E ka Haku, inā 'o 'oe ma'ane'i, inā 'a'ole nō i make ku'u kaikunāne.
Panie, gdymyś tu był, mój brat by nie umarł. (J 11,21)

2.3.3.19.3. inā ..., a laila, ...

Inā mahalo 'ia ke po'o i ka pālalahala maika'i, alaila, ma ke po'o e oki ai,
inā ma ke kino ka mahalo 'ia, a laila, ma ke kino 'oki ai.
Jeśli głowa była podziwiana za urodę, wtedy (głowa) była odcinana,
jeśli ciało było podziwiane, wtedy (ciało) zostało pocięte.

Przytoczony tekst jest fragmentem opowieści o królu hawajskim Umi (Elbert 1959: 143). Przejął on władzę po znienawidzonym przez lud królu Hakau, za którego rządów żadna osoba odznaczająca się urodą, nie mogła pozostać żywa.

2.3.3.19.4. *inā ... e ..., ua ...*

He mau kānaka leo nui kēia a 'elua, inā laua e kāhea i Waikīkī, ua lohe 'o 'Ewa.

Ci dwaj byli mężczyzunami o bardzo donośnych głosach, gdy wołali na Waikīkī, słyszeli [ich] ludzie z [dystryktu] 'Ewa.

2.3.3.19.5. *inā e ... he*

Inā e hou mai 'o Kamalama i ka ihe ana, he 'umi kānaka e kū i ka pahu ho'okahi ana, alaila ma 'alili ka ihe.

Jeśli Kamalama rzuca włócznią, trafia [ona] 10 mężczyzn, zanim się zatrzyma.

2.3.3.19.6. *i ..., inā ...*

I hākālia ihola au, inā lā 'o wau ke make mua i ka haole.

Jeśli będę się namyślał, biały człowiek zabije mnie pierwszy.

2.3.3.19.7. *ā i ..., ...*

Ā i 'ino mai ke koko, pau pū ka hale i ka 'ino.

A jeśli krew jest zła, dom też jest zły.

2.3.3.19.8. *'e'ole ..., inā ua ...*

'E'ole au e 'ike aku nei iā 'oe, inā ua make 'oe.

Gdybym cię nie widział, oni zabiliby cię.

2.3.3.19.9. *ke*

Spójnik *ke* odnosi się do przyszłości, a nie do przeszłości.

Ke hele 'oe, hele au.

Jeśli ty pójdziesz, ja pójdę.

Pi'o mai ke 'ānuenuē, ke ua kilihune i ka lā.

Teża tworzy łuk, gdy przelotny deszcz pada za dnia.

2.3.3.19.10. *o*

Ma pi'i a'e i ka lālā ... o 'ike 'ia kou wahi hilahila.

Nie wspinaj się na gałąź ... jeśli nie mają być widziane twoje wstydliwe części ciała.

2.3.3.20. Zdania względne – podsumowanie

Zdania względne traktuje się jako wypowiedzenia podrzędne przydawkowe (Klemensiewicz 1963: 88), różnią się one od wypowiedzeń spójnikowych tym, że wprowadzone są w polszczyźnie zaimkami zespolenia (np. *który, jaki, ile, jak, co*), a nie spójnikowymi wskaźnikami zespolenia (np. *iż, że, iżby, żeby*).

W języku praocceanicznym, z którego wywodzi się język hawajski, nie daje się zrekonstruować żaden marker zdań względnych¹⁰¹ (Lynch, Ross, Crowley 2002: 80).

¹⁰¹ „No POc relative marker is reconstructible”. W dalszej części pracy cytowani autorzy wyrażają pogląd, iż w języku praocceanicznym prawdopodobnie nie było żadnego eksplicytnego markera zdań względnych (Lynch, Ross, Crowley 2002: 89).

Funkcję zaimków zespolenia zdań względnych mogą spełniać formy typu *nona* lub *nāna* (zob. 2.2.5.2.3).

'O wai ke kanaka nona kēia pālule aloha?

Kim jest osoba, do której należy ta koszula hawajska?

A'ole au i 'ike i ka inoa o ka mea nāna i kākau.

Nie widziałem imienia osoby, która (to) napisała.

Odmienny przykład zdania względnego analizują autorzy *Hawaiian Grammar* (Elbert, Pukui 1999: 170), choć nie stosują tego terminu. Uważają oni, że wypowiedzenie *Nānā aku i ka wahine ā 'o ka hālokoloko mai o nā waimaka* '[On] patrzył na kobietę, która roniła łzy' oddawane po angielsku '[He] looked at the woman, whose tears were flowing', powstało z połączenia dwóch zdań prostych: *Nānā aku i ka wahine* '[On] patrzył na kobietę' i *Ua hālokoloko mai nā waimaka* 'Polały się łzy'. Cytowani badacze hawajscy wyodrębniają trzy etapy łączenia się owych zdań prostych w zdanie złożone.

1. **Nānā aku i ka wahine ua hālokoloko mai nā waimaka.*

2. **Nānā aku i ka wahine ka hālokoloko mai nā waimaka.*

3. **Nānā aku i ka wahine ka hālokoloko mai o nā waimaka.*

4. *Nānā aku i ka wahine ā 'o ka hālokoloko mai o nā waimaka.*

Wypowiedzenia w pierwszych trzech etapach poprzedzone są gwiazdką oznaczającą tu hipotetyczną rekonstrukcję. Spośród czterech podanych tu postaci jedynie 4. jest akceptowalna przez Hawajczyków. Rekonstrukcja 1. to sekwencja dwóch zdań prostych bez jakichkolwiek form zespolenia. W etapie 2. wykładnik werbalny *ua* zostaje zamieniony rodzajnikiem określonym *ka*. Wyraz *hālokoloko* morfologicznie przestaje być czasownikiem, staje się rzeczownikiem. Zmiana ta ma konsekwencje w etapie trzecim. Zostaje wprowadzony morfem *o* będący wykładnikiem relacji posesywnej. Jeśli w etapie 1. wyrażony jest sens 'polały się łzy', to w etapie 3. jest już 'polanie się łez' jako rezultat nominalizacji. W etapie 4. zostają wprowadzone dwa morfemy: spójnik *ā 'i* oraz wykładnik podmiotu *'o*. Zatem wypowiedzenie *Nānā aku i ka wahine ā 'o ka hālokoloko mai o nā waimaka* '[On] patrzył na kobietę, która roniła łzy' w dosłownym tłumaczeniu można oddać: „Patrzył na kobietę i (= gdy) [było] ronieenie łez”. W polszczyźnie dopuszczalna jest tu forma imiesłowu przymiotnikowego (*Patrzył na kobietę roniącą łzy*), dzięki czemu czasownik występuje sekundarnie w funkcji przydawki, a nie orzeczenia. W języku hawajskim zmiana części mowy, np. z czasownika na rzeczownik możliwa jest dzięki zastąpieniu wykładnika aspektu (*ua*) rodzajnikiem (*ka*).

2.3.3.21. Nominalizacja zdania podrzędnego

Typową cechą składni języków polinezyjskich jest tworzenie zdania złożonego, w którym zdanie podrzędne jest nominalizowane (Krupa 1979: 66), tzn. przybiera formę grupy imiennej. Por. polskie *Zaskoczyło nas to, że Janek tak wcześniej wyjechał* i *Zaskoczył nas tak wczesny wyjazd Janka* (Polański 1999: 396 s.v. *nominalizacja*). Najbardziej produktywną partykułą nominalizującą jest morfem postpozycyjny *'ana* (zob. rozdz. 2.2.20.1). Najczęściej zjawisko to dotyczy podrzędnych zdań okolicznikowych czasu.

Akā, ua 'ike au i kou noho 'ana, a me kou hele 'ana iwaho, a me kou komo 'ana iloko, a me kou inaina 'ana ia 'u.

Lecz ja wiem, kiedy wstajesz i kiedy spoczywasz, kiedy wychodzisz i kiedy powracasz, i jak cię ponosi złość przeciw mnie. (2Kr 19,27)

<i>nōho</i> 'spoczywać'	<i>kou nōho</i> 'ana 'twoje spoczywanie' (kiedy) 'spoczywasz'
<i>hele iwaho</i> 'iść na zewnątrz, wychodzić'	<i>kou hele</i> 'ana iwaho 'twoje wychodzenie' (kiedy) 'wychodzisz'
<i>komo iloko</i> 'wchodzić do środka'	<i>kou komo</i> 'ana iloko 'twoje wchodzenie' (kiedy) 'wchodzisz'
<i>inaina ia 'u</i> 'nienawidzić mnie'	<i>kou inaina</i> 'ana ia 'u 'twoje nienawidzenie mnie' (kiedy) 'mnie nienawidzisz'

Ā ua hala a 'ela nā lā ehiku mai ka wā mai o kō Iehova hahau 'ana i ka muliwai.
Upłynęło siedem dni od chwili, gdy Pan uderzył Nil. (Wj 7,25)
„...od chwili Jahwy uderzenia rzeki”.

Nominalizacja występuje także w innych typach zdań, np. celowych i przyczynowych.

A laila, na ke kāne i ku 'i i ka pa 'i 'ai no ka hana 'ana i ka poi.
Potem to właśnie mężczyzna ubija taro, aby zrobić poi.
„... dla zrobienia poi”.

Ua lilo anei au i 'enemi no 'oukou, i ku 'u hai 'ana [a]ku i ka 'oi 'a 'io iā 'oukou?
Czy dlatego stałem się waszym wrogiem, że mówiłem wam prawdę? (Ga 4,16)

W języku hawajskim nominalizacja zdania podrzędnego może wymagać wyboru *a* lub *o*¹⁰². Obowiązuje ogólna zasada, według której czasowniki umyślnie przechodnie zwyczajowo łączą się z *a*, pozostałe zaś – z *o* (Elbert, Pukui 1999: 140).

No ka 'ōlelo 'ana aku a lāua i ke [a]kua, huhū loa 'o Kawelo.
Ponieważ oni mówili o bogu, bardzo rozgniewał się Kawelo.
Z powodu ich mówienia o bogu rozgniewał się Kawelo.

2.3.3.22. Zdania złożone pytające

Ke ki 'ei aku 'oe i ka puka kī, he aha kāu mea e 'ike ai?
Gdy zerkasz przez dziurkę od klucza, co widzisz?

2.3.3.23. Zdanie wielokrotnie złożone

I ka makahiki 1841 i kona wā he 'umi makahiki wale nō, ua kākau ihola nō 'o ia ma ka 'ōlelo Pelekane penei, "'A 'ohe o 'u mana 'o ua hau 'oli nā keikikāne moloā".
W roku 1841, gdymiał zaledwie dziesięć lat, napisał w języku angielskim: „Nie uważam, że leniwi chłopcy są szczęśliwi”.

Znamienne, że przed przytoczeniem w zdaniu hawajskim jest przecinek (*koma*), a nie dwukropek (*kolona*). Zgodne jest to z interpunkcją angielską. Nie ma też morfemowego odpowiednika polskiego *że*. Por. także ang. *I do not think lazy boys are happy*.

2.3.3.24. Asyndeton

Kainoa (ø) he 'oia 'i 'o, (ø) 'a 'ole kā!
Myślałem, (że) to prawda, (ale) tak nie jest!

¹⁰² O opozycji *o* vs. *a* zob. 2.2.5.1.

W języku hawajskim w odróżnieniu od polszczyzny asyndeton jest obligatoryjny, gdy zdanie podrzędne łączy się ze zdaniem głównym, w którym występuje czasownik oznaczający spostrzeganie, myślenie i mówienie (*verba sentiendi et dicendi*).

E ka Haku, ke 'ike nei au (ø) he kāula 'oe.

Panie, widzę, że jesteś prorokiem. (J 4,19)

E ho 'ā'o 'oe e ho 'omoeā (ø) he tika 'oe.

Spróbuj wyobrazić sobie, że jesteś tygrysem.

He lō'ihī ke ola 'ana o ka 'Elepani, (ø) he pōkole ko ke kanaka. Ua 'ōlelo 'ia, (ø) he haneli makahiki a me kanalima ke ola 'ana o kekahi.

Życie słonia jest długie, a życie człowieka – krótkie. Stwierdzono, że długość życia niektórych [słoni] dobiega 150 lat.

2.3.3.25. Negacja

Pau ka 'ōlelo Hawai'i? 'A'ole loa.

Czy język hawajski jest wymarły? Wcale nie!

'A'ohē mea e hō'ole i kāna noi.

Nikt nie może odmówić jej prośbie.

He mea 'ole ia.

To nic.

'A'ohē o'u hele i ke kula.

Nie chodzę do szkoły.

'A'ole ho'i e ho'omakua aku 'oukou i kekahi kanaka

Nikogo też [na ziemi] nie nazywajcie waszym ojcem (Mt 23,9)

mea 'ole nic

He mea 'ole kēia. To nic.

'A'ohē po'e o kauhale.

Nikogo nie ma w domu.

'A'ole au e 'auana hou.

Nigdy nie będę się błąkać.

E hele pono kākou me ka hele 'ana i ka lā; 'a'ole me ka 'uha'uha 'ana a me ka 'ona ana 'ana, 'a'ole me ka moe kolohe 'ana a me ka makaleho 'ana, 'a'ole me ka hakakā 'ana a me ka ukiuki 'ana.

Żyjmy przyzwyczajeni jak w jasny dzień: nie w hulankach i pijatykach, nie w rozpuście i wyuzdaniu, nie w kłótni i zazdrości (Rz 13,13)

Mai ha'i a'e 'oe i kekahi kanaka i kou hō'ike mai ia'u i kēia mau mea.

Nie mów nikomu, żeś mi o tym doniósł. (Dz 23,22)

Eia nō au e ha'i aku nei i ko'u hoka 'ana i nā kānaka 'Amelika.

'A'ohē o lākou launa aloha, a 'a'ohē lokomaika'i, a 'a'ohē 'olu'olu ho'i no kahi malihini.

Tu muszę wyznać, że jestem rozczarowany Amerykanami. Oni nie mają wychowania i nie są grzeczni, ani nawet nie są zwyczajnie uprzejmi dla obcych.

2.3.3.26. Modalność

Możliwość jako jedno z podstawowych pojęć modalności na przykładzie czasownika statywnego *hiki* była przedmiotem uwagi w rozdziale 2.2.14.3.1. Okazuje się, że wyraz ten może także wyrażać prośbę o przyzwolenie.

Nele māua i ka palaoa no ka ho'omākaukau 'ana i pai pika. Hiki iā māua ke hō'ai'ē i 'elua kī'aha palaoa?

Brakuje nam mąki do przygotowania ciasta na pizzę. Możemy pożyczyć dwie filizanki mąki?

2.3.3.26.1. *māki'a*

Wyraz *māki'a* 'być może, chyba, prawdopodobnie' łączy się z następującym czasownikiem za pomocą morfemu *o*.

Māki'a o uahēle aku kāua.

My prawdopodobnie pójdziemy.

Māki'a paha e kāhea aku iā 'oe.

Być może powinienem cię zawołać.

2.3.3.26.2. *paha*

Partykuła *paha* nigdy nie występuje na początku zdania, por. '*A'ole paha* 'Chyba nie', *Pēlā paha* 'Chyba tak', *He po'e lawai'a paha lākou* 'Oni chyba są rybakami'.

Odpowiada także polskiemu *może*.

E ua ana paha 'apōpō.

Jutro może padać.

E mālie ana paha 'apōpō 'a'ole paha.

Może jutro będzie bezchmurny dzień, może nie.

He mana'olana kona ē 'o ke ea malo'o paha o Kailua ka mea e ola ai kona ma'i.

Miał nadzieję, że suchy klimat Kailui może go wyleczyć z choroby.

Pololei paha nā manana 'o 'elua.

Być może oba poglądy są słuszne.

Ua mākaukau paha ka mea'ai.

Być może jedzenie jest gotowe.

Hawajczycy bardzo często używają partykuły *paha*, aby nadać wypowiedzi bardziej pojednawczy ton i unikać wrażenia obcesowości, bezceremonialności (Pukui, Elbert 1999: 299 s.v. *paha*).

2.3.3.26.3. *makemake*

Wyraz *makemake* jako rzeczownik oznacza wolę, a jako czasownik – 'chcieć'.

He aha kou makemeke?

Czego chcesz?

(„Co jest twoją wolą?”)

Makemake au e hele

Chce iść.

Ho 'omākaukau ke kanaka lawai 'a i kāna 'upena i ka 'auinalā.

Makemake paha 'o ia e¹⁰³ hele i ka lawai 'a.

Rybak przygotowuje sieć po południu.

Być może on chce udać się na połów ryb.

Makemake może oznaczać także 'lubić'.

Makemake ka hapanui o ka po'e e 'au 'au kai.

Większość ludzi lubi kąpać się w morzu.

Makemake loa ka po'e Kāmoa a me ka po'e Tonga i ka 'ulu.

Samoańczycy i Tongańczycy bardzo lubią chlebowiec.

W mowie potocznej makemake występuje w postaci skróconej: mamake.

2.3.3.26.4. pono

Modalność deontyczną, zwaną logiką obowiązku i zezwolenia (Lyons 1989: 409), wyraża czasownik pono.

Pono au e kelepona aku i ka hale.

Muszę zadzwonić do domu.

Pono nā 'ōhua e kau ma luna o kekahi ka 'a 'ōhua 'oiai ua pōloke ka peleki.

Pasażerowie muszą wsiąść do innego autobusu, gdyż hamulce się zepsuły.

'Oiai hiki ia 'u ke hele, pono au e noho.

Choć mogę iść, muszę zostać.

Pono może wyrażać znaczenie 'powinien', np. *E pono iā 'oe ke hele* 'Powinieneś iść', *Pono 'o 'oe ke hele* 'Powinieneś sam iść'. W obu przykładach czasownik *hele* jest wprowadzany za pomocą morfemu *ke*. Użycie *e* jest dopuszczalne, ale zmienia się semantyka. Można powiedzieć *Pono ke hele* 'Iść (chodzenie) to dobry pomysł' i *Pono e hele* 'Trzeba iść'. *Pono e* jest silniejsze od *pono ke* (Elbert, Pukui 1999: 62).

E pono e ho 'iho 'i aku 'ānō.

Lepiej zabierz to do domu natychmiast.

E pono paha e hele au me 'oe.

Myślę, że lepiej pójść z tobą.

Ua makemake 'o Kamehameha e 'imi ā loa 'a i nā mea e pono ai kāna hana i mea e pā ai nā mukupuni a pau iā ia.

Kamehameha chciał się dowiedzieć, co powinien zrobić, żeby zdobyć wszystkie wyspy.

2.3.3.27. Mowa zależna

Dla hawajskiego, podobnie jak dla wielu języków austronezyjskich, typowe jest wprowadzanie mowy zależnej bez żadnych spójników (Szczerbowski 2002: 155).

¹⁰³ Czasownik *makemake* 'chcieć' łączy się z czasownikiem za pomocą partykuły intencyjnej *e*.

Ua 'ōlelo 'ia, he haneli makahiki a me kanalima ke ola 'ana o kekahi.

„Powiedziano, sto i pięćdziesiąt lat jest wiek niektórych [słoni]”.

Powiadają, że niektóre [słonie] dożywają 150 lat.

I ka wā i ha 'i 'ia aku ai, he hua ipu 'awa'awa ua 'umeke nei, ua pū 'iwa loa 'o ia.

„W czasie gdy powiedziano [mu], owoc ipu 'awa'awa ta tykwa, zdziwił się bardzo on”.

Gdy mu powiedziałem, że ta tykwa jest owocem ipu 'awa'awa, był bardzo zdziwiony.

2.4. Słownictwo

2.4.1. Słownictwo hawajskie w wybranych dziedzinach semantycznych¹⁰⁴

2.4.1.1. Barwa

W języku hawajskim nazwą barwy jest *waiho 'olu'u*. Wyraz ten oznacza również farbę i barwnik. Zapożyczenie z angielskiego brzmi *kala* 'kolor'. Hawajskie pytanie o barwę czy kolor ma postać: *He aha ka waiho 'olu'u o kēlā pua?* ('Jaki jest kolor tamtego kwiatu?').

CZERWONY

Podstawową nazwą czerwieni jest *'ula*, występująca także w postaci zreduplikowanej *'ula'aula*. Dla Hawajczyków *'ula* i *'ula'ula* to święty kolor. Łączy się bowiem z monarchią. Wyrażenie *'ula waiwai* oznacza cenną krew, czyli królewską krew, która w polszczyźnie zowie się błękitna. W mitologii hawajskiej *kū'ula* (dosł. „czerwony Kū”) to kamienny wizerunek boga rybaków, mający przyciągać ryby.

Czerwień jest kolorem świętym także dla Pele. *Hā'ena* to rozgrzana czerwona tkanina z kory, w którą rodzina owijała zwłoki krewnego i wrzucała je do gorącej lawy w ofierze bogini, aby zmarły przemienił się w ducha opiekuńczego, zwanego po hawajsku *'auma-kua*. Przejawem szacunku dla Kamohoali'i¹⁰⁵ (brata Pele, który przyjmuje postać rekina lub człowieka w czerwonej przepasce na biodra) było to, iż mężczyźni nie nosili *malo* w tym właśnie kolorze. Czerwień bogów pasowała jedynie do ich ziemskich krewnych, czyli wodzów *ali'i*. Dlatego czerwone pióra były nie tylko elementem ozdoby, lecz wyznaczały status społeczny danej osoby. Uzyskiwano je z *'i'iwī*, ptaka, który jest gatunkiem zagrożonym.

Zadając sobie pytanie, dlaczego czerwień była barwą tak świętą, odpowiada Scott Cunningham (2001: 110):

Perhaps because of its association with blood and childbirth, or because much of the land in Hawai'i is bright red, thanks to its recent volcanic origin. Red was also seen in berries of the *'ōhelo* and the flowers and wood of the *'ohi'a lehua*, two plants that grow on lava flows. Hawai'i's sunrises and sunsets may have also been partially responsible for the reverence of red¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Przedstawiona tu lista dziedzin semantycznych języka hawajskiego jest taka jak w książce o języku Wysp Trobrianda (Szczerbowski 2002). Dzięki temu możliwe są ewentualne późniejsze badania porównawcze słownictwa dwóch języków oceanicznych: hawajskiego i kiriwiny.

¹⁰⁵ Wyraz *Kamohoali'i* można rozłożyć na trzy elementy: rodzajnik określony *ka*, *moho* 'kandydat', *ali'i* 'wódz'.

¹⁰⁶ „Być może z powodu skojarzenia z krwią i narodzinami dziecka albo dlatego, że większość ziemi na Hawai'i jest jasnoczerwona dzięki niedawnemu pochodzeniu wulkanicznemu. Czerwień widziano także w owo-

CZARNY

Forma *'ele* jest rzadziej używana od zreduplikowanej *'ele'ele*, która oznacza także czarny kolor hawajskich oczu. Jej wariant fonetyczny ma postać *'ene'ene*. Wyraz *pā'ele* pisany dużą literą oznacza Murzyna. Przedrostek *pa-* || *pā-*, wywodzący się z prapolinezyjskiego **pa-*, nadaje derywatom znaczenie 'w rodzaju czegoś, mający cechę czegoś'. *Uliuli* to dowolny ciemny kolor morza, zwykłej zieleni i czarnych chmur, a także sińców. Wyrażenie *'ili uliuli* odnosi się do ciemnej karnacji, natomiast *uliuli mau* to wiecznozielony. *Uli ka maka* – 'podbite oko'. Pojedyncza postać, która nie uległa reduplikacji, jest rzadko stosowana z powodu tabu: hawajska bogini magii nazywa się Uli.

Całkowicie czarny to *hiwa*, takiego koloru są świnie ofiarowywane bogom. *Hiwa* to czerń pożądana w odróżnieniu od *uli* i *'ele'ele*, które mają konotacje negatywne (Pukui, Elbert 1999: 72 s.v. *hiwa*). Wyraz *hiwapa'a* oznacza barwę intensywnej czerni. *Pua'a hiwa* (świnia czarna) może mieć trochę białej sierści, której wcale nie może mieć *pua'a hiwapa'a*. Wyraz *'ele hiwa* również ma znaczenie polskiego 'czarny jak węgiel'. Synonimem jest *'elekū*, odpowiada mu także bazaltowy, bazalt. Może odnosić się do Murzyna.

Z kolei *pano* to ciemny jak chmury, a figuratywnie – nieosiągalny, w odniesieniu do najwyższych wodzów mających rzekomo boskie pochodzenie, *hākuma* to ciemny, a figuratywnie – intensywny, gorący jak miłość; *ho'okokōhi* – czarny i przerażający jak chmury przed burzą, a *polohiwa* oznacza błyszczącą czerń.

BIAŁY

Podstawowymi nazwami bieli są *kea*, *ke'o* i *ke'oke'o*. Najwyższą górą Wysp Hawajskich jest *Mauna Kea* (dosł. „Biała Góra”). Wierzono, iż *Poli'ahu* – śnieżna bogini tej góry – nosi biały płaszcz ze śniegu, który nazywa się *hau kea* (dosł. „biały lód”). Po hawajsku można powiedzieć *one kea* 'biały piasek'. Forma *kea* może ulegać reduplikacji pełnej lub częściowej. Wyraz *kea.kea* znaczy prymarnie 'nasienie, sperma', a figuratywnie 'dziecko'. Natomiast *kekea* oznacza albinosa. Derywatem formy *kea* jest *ninikea* 'biała tkanina z kory, stosowana w rodzinnych rytuałach oczyszczenia' (Cunningham 2001: 111). *Uakea* (dosł. „biały deszcz”) oznacza mgłę. Niezreduplikowaną postać *ke'o* stosuje się rzadko, albowiem wyraz ten może odnosić się także do łechtaczki (Pukui, Elbert 1999: 144 s.v. *ke'o*). Wyraz *ke'oke'o* oznacza zarówno 'biel', 'biały', jak i 'biały muślin'. Biało jajka nazywa się po hawajsku *kauō ke'oke'o*.

ŻÓŁTY

Podstawową nazwą jest *melemele*. Por. *kauō melemele* 'żółtko', *ka'ahu'ula hulu melemele kaulana o Kamehameha* 'słynna peleryna Kamehamehy z żółtych piór'. Żółty na Hawajach jest kolorem wodzów, prawdopodobnie ważniejszym od czerwonego (Cunningham 2001: 112). Jest ulubioną barwą boga Kāne. Ołtarz bogini *hula*, która nazywa się *Laka*, dekorowano tkaninami farbowanymi w kurkumie ('*ōlena*), dzięki czemu miały one charakterystyczny żółty odcień. Wyginał ptak *mamo*, którego żółte pióra były ozdobą stroju hawajskiego. Do jego zagłady przyczyniły się drapieżniki, przywiezione na Wyspy Hawajskie.

INNE BARWY

Wyraz *'ākala* znaczy 'różowy'. Jest także nazwą dwóch malin spotykanych na Hawajach: *Rubus hawaiiensis* i *Rubus macraei* (Pukui, Elbert 1999: 13). *He 'ākala ka waiho'olu'u no Maui* 'Różowy jest barwą wyspy Maui'.

cach *'ōhelo*, kwiatkach i drzewie *'ohi'a lehua*, dwóch roślinach, które rosną na lawie. Hawajskie wschody i zachody słońca mogą też częściowo odpowiadać za szacunek dla czerwieni”.

Z kolei *'alani* oznacza pomarańczę (zarówno owoc, jak i drzewo), a także kolor pomarańczowy. *He 'alani ka waiho'olu'u no Lānai*. 'Pomarańczowy jest barwą wyspy Lānai'. Na Hawajach mandarynkę nazywa się chińską pomarańczą: *'alani Pākē*.

Smaragd i kolor zielony mają wspólną nazwę *'ōma'oma'o*. *He 'ōma'oma'o ka waiho'olu'u no Moloka'i* 'Zielony jest barwą wyspy Moloka'i'.

Wyraz *polū* 'niebieski' pochodzi z ang. *blue*. Jest to kolor ubrań, przedmiotów amerykańskich i europejskich. Nie odnosi się do barwy nieba czy morza. Stosuje się wtedy formę *uli* 'granatowy, siny, ciemnozielony': *kai uli* 'granatowe (sine) morze'. Hawajczycy początek zorzy porannej określają mianem *poni*, który oznacza różne odcienie: purpurowy, purpurawy, fioletowawy. *He poni ka waiho'olu'u no Kaua'ai* 'Purpurowy jest barwą wyspy Kaua'i'.

Kolor brązowy to *'ula'ula* (o cerze Hawajczyków), brązowe włosy – *lauoho hā'ehu'ehu*, brązowe oczy – *maka uliuli*. Z ang. *brown* powstała forma *palaunu*.

Szary jest barwą wyspy Kaho'olawe (*He 'āhinahina ka waiho'olu'u no Kaho'olawe*). W języku hawajskim *'āhinahina* to również nazwa rośliny endemicznej (łac. *Argyroxiphium sandwicense*) spotykanej jedynie na Maui i Hawai'i. Ma wiele srebrnych liści tworzących okrągłą rozetę o średnicy do 60 cm (Pukui, Elbert 1999: 7).

2.4.1.2. Choroba

W języku hawajskim nazwy chorób zaczynają się od formy *ma'i* 'choroba', np.: *ma'i lena* 'żółtaczką' („żółta choroba”), *ma'i koko pi'i* 'nadciśnienie' („choroba wysokiej krwi”), *ma'i mimi.kō* 'cukrzyca' („choroba cukru w moczu”) ¹⁰⁷, *ma'i pu'uwai* 'choroba serca', *ma'i hehena* 'majaczenie maniakalne' („choroba maniakalna”), *ma'i huohuoi* 'schizofrenia', *ma'i 'a'ai 'rak* („choroba zżerająca”), *ma'i 'a'ai 'ana.pu'u* 'chłoniak' („choroba zżerająca chłonkę”) („choroba podejrzliwa”), *huohuoi* to reduplikacja *huoi* 'podejrzenie, podejrzenia, podejrzewać'), *ma'i lēpela* 'trąd' (z gr. *lepra*) ¹⁰⁸, *ma'i lele ai* 'choroba przenoszona drogą płciową', *ma'i pale 'ea pau* 'AIDS' („choroba skończonej odporności na choroby zakaźne”), *ma'i pūhā* 'choroba wrzodowa', *ma'i pu'upu'u li'ilili* 'ospa' („choroba z małymi pryszczami”), *ma'i 'ula* 'rózyczka' („czerwona choroba”), *ma'i wahine* 'miesiączka, okres' („choroba kobieca”), *ma'i huki* 'konwulsje, drgawki', *ma'i lele* 'choroba zakaźna', *ma'i pālalahala* 'choroba zakaźna', *ma'i kau* 'choroba przelekła', *ma'i ku'una* 'choroba dziedziczna', *ma'i ahu.lau* 'epidemia'.

Forma *ma'i* w zależności od kontekstu może mieć znaczenie 'choroba', 'chorować', 'chory', por. *He ma'i nui ka hilahila* 'Nieśmiałość jest wielką chorobą', *Ua ma'i ihola 'o Ke'elikōlani* 'Ruth zachorowała', *He piwa ko ka mea ma'i 'Chory ma gorączkę*. *Kama'ilio ke kauka me ke kanaka ma'i* 'Lekarz rozmawia z chorym', *Kānalua ka mea ma'i i ko ke kauka mana'o* 'Chory nie dowierza opinii lekarza'. Hawajską nazwą szpitala jest *hale ma'i* („chory dom”). Stosuje się także wyraz *haukapila* zapożyczony z angielskiego *hospital*. Wyrażenie *kahu ma'i* oznacza pielęgniarza, pielęgniarkę. *Hiki ke ho'onā 'ia ko'u po'o 'eha, e ke kahu ma'i?* 'Może być ukojony mój ból głowy, siostrze?'. Wyrazem oznaczającym ból jest *'eha*, por. *po'o 'eha* 'ból głowy', *'Eha ko'u 'ōpū* 'Boli mnie żołądek'. *Ke loa'a 'oe i ka pu'u 'eha, e inu i ka mea inu wela me ka meli* 'Jeśli dostaniesz bólu gar-

¹⁰⁷ Na wyspie Ni'ihau cukrzycę nazywa się *ma'i kōpa'a* (por. *kōpa'a* 'cukier').

¹⁰⁸ Inną hawajską nazwą trądu jest *ma'i Pākē* („choroba chińska”). Na Hawajach pierwsze zachorowanie na trąd zanotowano w 1840 roku (*I ka makahiki 1840 ka manawa i 'ike mua 'ia ai ka ma'i lēpela ma Hawai'i nei*).

dła, pij gorący napój z modem'. *Ua 'ike ka lāhui Hawai'i ka 'eha o ke kaulike 'ole* 'Naród hawajski poznał ból niesprawiedliwości'.

Spośród nazw, które nie zawierają członu *ma'i*, najważniejsze są *akepau* 'gruźlica' („skończona wątroba”), *palū* 'grypa' (z ang. *flu*), *numonia* 'zapalenie płuc' (z ang. *pneumonia*), *ōnohiāi'a* 'katarakta' („gałka oczna jak ryba”, ze względu na rzekome podobieństwo katarakty do rybiego oka), *kohe 'ako* 'choroba weneryczna kobiet' („swędząca vagina”).

Chorobę króla Lunalilo opisuje Peter Galuteria (1994: 59) w rozdziale *Nā Lā Hope, ka Make 'ana a me ke Kanu 'ana* ('Ostatnie dni, śmierć i pogrzeb').

Ua mau ka ho'olawehala 'ana o ka ma'i o ka mō'i. He kunukunu mau nō. Ma hope o ka nānā 'ana, ua loa'a mai ke 'ano o ka ma'i, he akepau nō ho'i. He ma'i weliweli nō nānā e ho'opō'ino i ke akemāmā.

Nasilala się choroba króla. Uporczywie kaszłał. Po badaniu [okazało się], że zachorował na gruźlicę, ciężką chorobę płuc.

Niekiedy terminy medyczne zaczynają się od wyrazu *'ea*, który jest ogólną nazwą infekcji i chorób zakaźnych, obłożonego języka, pleśniawki u dzieci. *He ma'i 'ea ke anu* 'Przeziębienie jest chorobą zakaźną'. Por. *'ea 'ōlena* 'zapalenie wątroby', *'ea pōniu* 'zawroty głowy', *'ea wāhi pa'a* 'osteomalacja (stopniowe mięknięcie kości)'.
Antonimem choroby jest zdrowie. W języku hawajskim ma on nazwę *ola kino* 'zdrowie', która składa się z dwóch członów: *kino* 'ciało' i *ola* 'żyć, życie, żywy, leczyć'. *E mālama i kou ola kino* 'Dbaj o zdrowie'. *He mana'olana kona ē 'o ke ea malo 'o paha o Kailua ka mea e ola ai kona ma'i* 'Miał nadzieję, że suchy klimat Kailui może go wyleczyć z choroby'.

W języku hawajskim *make* to 'śmierć', 'umierać'. Przejawem tabuizacji są następujące wyrażenia figuratywne, np.: *hiamoe loa* 'wieczny sen' („spać głęboko”), *lele ka 'uhane* 'wyzionąć ducha' („uleciał duch”), *ha'alele i ke ola* 'odejść' („opuścić życie”).

2.4.1.3. Ciało

W języku hawajskim istotne jest rozróżnienie: *po'o* 'głowa' i *kino* 'ciało'. Podobnie jak w innych językach Oceanii istnieją odrębne nazwy: *lauoho* 'włosy (na głowie)' i *huluhulu* 'włosy na ciele'. Wyraz *lae* znaczy 'czoło'. *Maha* to 'skroń', *helehelena* – 'twarz', *papālina* – 'policzek', a *'ili* 'skóra, cera'.

Maka 'oko' ma praaustronezyjskie pochodzenie (**mata*). Nazwami złożonymi są *ku'emaka* 'łuk brwiowy' i *ūpo'i maka* 'powieka'. *Nā lihilihi* to 'rzęsy', a *'ōnohi maka* – 'żrenica'. Hawajską nazwą nosa jest *ihu*, z kolei *pukaihu* znaczy 'dziurka w nosie'. Sam wyraz *puka* znaczy 'otwór', ale także 'drzwi', a *pukaaniani* – 'okno' (dosł. „przeźroczysty otwór”).

Pepeiao to 'ucho', a *waha* – 'usta'. Wyraz *lehe* ma znaczenie 'warga'. *Niho* to 'ząb', symbolem monarchii jest *niho palaoa* 'wiszący ząb wieloryba'. Język jako część ciała nazywa się po hawajsku *alelo*. Por. *'ōlelo Hawai'i* 'język hawajski'. Wyraz *'auwae* znaczy 'broda (część twarzy)', a włosy na niej nazywają się *'umi'umi 'auae*. *'Umi'umi lehelehe* to 'wąsy'. Hawajską nazwą szyi jest *'ā'i*, gardła – *pu'u*, a barku – *po'ohiwi*.

Praaaustronezyjską niezmienioną formę ma *lima* 'reka', w hawajskim *lima* jest od palców do ramienia. Tworzą ją następujące części ciała: *pō'ae'ae* 'pacha', *ku'eku'e* 'łokieć', *pūlima* 'przegub', *poho* 'dłoń', *manamana* 'palec', *'ōku'eku'e* 'główką kości palcowych',

manamana lima ‘palec ręki’, *miki’ao* ‘paznokieć’, (*manamana lima nui* ‘kciuk’, *ka manamana kuhī* ‘palec wskazujący’, *manamana loa* ‘palec średni’, *manamana pili* ‘palec serdeczny’, *manamana iki* ‘palec mały’).

Wyraz *umauama* znaczy ‘klatka piersiowa’, a figuratywnie – ‘serce’. ‘*Ōpū* to ‘brzuch’, ale także ‘żołądek’. Hawajską nazwą pępka jest *piko*, wywodzi się ona z prapolinezyjskiego **pito*. Żartobliwą formą powitania jest *Pehea kō piko?* (dosł. „Jak się ma twój pępek?”). Niektórzy jej unikają z powodu dwuznaczności: *piko* figuratywnie oznacza krewnego i genitalia. Prapolinezyjską nazwą członka męskiego, która w hawajskim ma postać identyczną, jest *ule*. Wyraz *kohe* ‘pochwa’ pochodzi z praśrodkowopolinezyjskiego **to(f,s)e*.

Wyraz *pūhaka* znaczy ‘kibić, talia’, *kīkala* – ‘biodro’, ‘*ēlemu* – ‘pośladki’. Udo po hawajsku nazywa się *ūhā*, kolano – *kuli*, noga – *wāwae*, łydka – ‘*olo*, goleń – *lapawāwae*, a palec nogi – *manamana wāwae*, palec mały u nogi – *manamana iki*, palec duży u nogi – *manamana nui*, paznokieć u nogi – *mai’ao*. Kostka (w nodze) nazywa się ‘*ami wāwae*, a pięta *ku’eku’e wāwae*. Sam wyraz *ku’eku’e* jest terminem oznaczającym staw i łokieć.

Kua jako hawajska nazwa pleców wywodzi się z prapolinezyjskiego **tu’a*. Plecy wadzów były objęte tabu, nikt nie mógł stać za nimi.

Terminologia anatomiczna wewnętrznych narządów obejmuje przede wszystkim następujące wyrazy: *nā iwi* ‘kości’, *nā i’o* ‘mięśnie’, *nā a’a koko* ‘żyły’¹⁰⁹, *nā a’a* ‘tętnice’. *Lolo* znaczy ‘mózg’, a *lolo ‘eleu* – ‘inteligencja’ (dosł. „aktywny mózg”). Warto tu wspomnieć, iż hawajska nazwa komputera *lolo uila* ma znaczenie etymologiczne ‘elektryczny mózg’ czy ‘mózg błyskawicy’ (pierwotnie *uila* to błyskawica). W prapolinezyjskim **lolo* miało znaczenie ‘olejny, oleisty’ (Pukui, Elbert 1999: 211 s.v. *lolo*). Polszczyźnie znane jest powiedzenie *brak mu oleju w głowie*.

W językach Oceanii ośrodkiem emocji nie jest serce, zwane po hawajsku *pu’uwai*, lecz *na’au* ‘jelita’, ‘*ōpū* ‘żołądek’ czy *loko* ‘wnętrzości’. Charakterystyczne jest, że wyraz *na’auao* oznacza wiedzę, naukę, a składa się z dwóch morfemów *na’au* ‘umysł’¹¹⁰ i *ao* ‘światło dzienne’. Nazwa jelita cienkiego *na’ana’au* jest reduplikacją *na’au*. Jelito cienkie to *uha*, woreczek żółciowy – *au*, a trzustka – *mālama*. Znamienne jest wyrażenie *E mālama pono!* ‘Uważaj’, w którym występuje wyraz oznaczający także trzustkę.

W hawajskim słowo *pu’upa’a* ‘nerki’ figuratywnie może oznaczać także emocje. Por. przekłady biblijne: *Na ke Akua pono i ho’ā’o nā na’au a me nā pu’upa’a* (Psalm 7.9) i *Boże sprawiedliwy, Ty co przenikasz serca i nerki* (BT Psalm 7.10). Nazwa pęcherza ma postać ‘*ōpū mimi* (dosł. „brzuch moczowy”).

Kulturowo niezwykle istotnym wyrazem jest *ake* ‘wątroba’¹¹¹, który tworzy derywaty *akeloa* ‘śledziona’¹¹² (dosł. „długa wątroba”) i *akemāmā* ‘płuco’ (dosł. „szybka wątroba”). W zastosowaniu czasownikowym *ake* znaczy ‘pragnąć’, ‘chcieć’.

Ake nui nō lākou e hā’ule ka ua.

Bardzo chcą, żeby padał deszcz.

Ake nui nō ka lāhui Hawai’i e ‘ōlelo Hawai’i.

Naród hawajski naprawdę chce mówić po hawajsku.

Zdania te są przejawem dawnych przekonań co do cielesnego umiejscowienia inteligencji i emocji.

¹⁰⁹ Sam wyraz *koko* znaczy ‘krew’. Por. *He koko Hawai’i kona?* ‘Czy on ma hawajską krew?’.

¹¹⁰ Wyraz *na’au* w zależności od kontekstu trzeba tłumaczyć ‘jelita, serce, umysł’.

¹¹¹ W prapolinezyjskim – **ate*.

¹¹² Ang. wyraz *spleen* ma dwa znaczenia: 1. śledziona, 2. przygnębienie.

2.4.1.4. Ciała niebieskie

W języku hawajskim zarówno słońce, jak i dzień mają tę samą nazwę: *lā*. Por. *pukana lā* ‘wschód słońca’ i *puka ‘ana o ka lā* ‘wschód słońca’. Słowa *kahikole* używa się, aby wyrazić, iż słońce wzeszło i znikła czerwona zorza poranna. Do opisu położenia słońca z perspektywy Hawajczyka stosuje się następujące określenia: *kahikū* ‘wzejść wyżej’ (przed południem, między *kahikole* a *kau i ka lolo*), *kau i ka lolo* ‘słońce w południe’ („spoczywa na mózgu”), wierzono, iż wtedy człowiek ma wielką moc *mana* (gdyż jego cień *aka* nie jest widzialny) i świętą głowę (*lolo* ‘mózg’), *napo ‘o ana o ka lā* ‘zachód słońca’, *alaula* ‘zorza’ („płomienna droga”), *aka ‘ula* ‘czerwony zachód słońca’ (jako zapowiedź bezchmurnego dnia). Idiomatyczna jest konstrukcja *mai ka lā hiki ā ka lā ka lā kau* ‘cały dzień, całe życie’ („od wschodu do zachodu słońca”). Morfem *lā* występuje w następujących derywatach i wyrażeniach: *ho ‘olā* ‘wygrzewać się na słońcu’, *kaula ‘i lā* ‘kąpiel słoneczna’, *pāpa ‘a lā* ‘spalony słońcem’, *‘ili pāpa ‘a* ‘przypalona skóra’, *lua kālai lani* ‘orbita dokoła słońca’, *pōhaka lā* ‘promień słońca’, *pā ‘ana a ka lā* ‘światło słoneczne’, *pā kuhikui manawa* ‘zegar słoneczny’ („deska wskazująca czas”), *pua nānā lā* ‘słonecznik’ („kwiat patrzący w słońce”), *pouli ka lā* ‘zaćmienie słońca’, *Lāpule* ‘niedziela’ („dzień modlitwy”), *na mea no ka lā* ‘akcesoria słoneczne’, *makaaniani kala, makaaniani lā* ‘okulary słoneczne’, *pāpale ‘o ‘oma* ‘kapelusz słoneczny’, *‘aila pale lā* ‘krem do opalania’. We współczesnym hawajskim *lā* pełni funkcję polskiego przymiotnika *słoneczny*: *lapa ahi lā* ‘rozbłysk słoneczny’, *kiko lā* ‘plama słoneczna’, *‘ūomo ikehu lā* ‘bateria słoneczna’, *manehu lā* ‘energia słoneczna’, *pāhawewe lā* ‘promieniowanie słoneczne’, *poē lā* ‘system słoneczny’.

Hawajską nazwę księżycy *mahina* można wiązać z formą *Hina*, czyli imieniem bogini księżycy. Morfem *ma* jest przyimkowy (‘w’, ‘u’). Księżyc to także *malama*. Jego fazami są: *mahina hou* ‘nów’, *mahina hapalua* ‘półksiężyc’ i *mahina piha* ‘pełnia’. Synonimiczne jest wyrażenie *mahina poepoe* („okrągły księżyc”). *Hoku Palemō* to księżyc, który zachodzi przed światłem dziennym. Natomiast *Hoku Ili* – księżyc, który zachodzi przy świetle dziennym.

Māhealani jest szesnastym dniem w kalendarzu lunarnym przy nocy księżycy w pełni. Innymi wyrażeniami są: *luahoana* ‘halo lub tęcza wokół księżycy lub słońca’ („polerowana dziura”), *pō mahina* ‘noc w blasku księżycy’, *mahina hapalua mua* ‘przybywający księżyc’ („pierwsza połowa księżycy”), *mahina hapalua hope* ‘ubywający księżyc’ („ostatnia połowa księżycy”), *Hina-i-ka-malama* ‘bogini księżycy’ („Hina w świetle”), *mālamalama o ka mahina* ‘światło księżycy’, *māhinahina* ‘blade światło księżycy’, *ka pā kōnane a ka mahina* ‘jasne światło księżycy’.

Hawajską nazwą gwiazdy jest *hōkū*, a wyraz *hōkūhele* („wędrująca gwiazda”) odnosi się do planety. Wyrażenie *nā hōkū a me nā huihui* odpowiada polskiemu ‘gwiazdy i gwiazdozbiory’.

<i>Nā hōkū a me nā huihui</i> Gwiazdy i konstelacje	
<i>Humu, Ho ‘ohumu</i>	Altair, w gwiazdozbiorze Orła, miała być wykorzystywana w nawigacji z Hawai‘i na Tahiti
<i>Kao, Hōkū ‘ula, Melemele, Auhaele, Welehu</i>	Antares, nadolbrzym, najjaśniejsza gwiazda w gwiazdozbiorze Skorpiona

<i>Hōkūle'a</i>	Arktur (prawdopodobnie), w gwiazdozbiorze Wolarza, gwiazda nawigacyjna, zenitowa nad Hawai
<i>'Aua, Kaulua-koko, Koko</i>	Betelgeza, w gwiazdozbiorze Oriona, Betelgeuse, świeci czerwono w niskiej temperaturze
<i>Nā Hiku</i>	Wielka Niedźwiedzica, gwiazdozbiór
<i>Ke-ali'i-o-Kona-i-ka-lewa</i>	Kanopus, nadolbrzym w gwiazdozbiorze Kila
<i>'Iwakeli'i</i>	Kasjopeja, gwiazdozbiór
<i>Nānā Mua</i>	Kastor
<i>Hōkū-kau-ahiahi, Hōkūkau'ōpae</i>	Gwiazda Wieczorna (Venus)
<i>Ke-ho'oea, Keoe</i> (prawdopodobnie)	Lutnia, gwiazdozbiór, który zawiera gwiazdę Wega
<i>Hōkū'ula</i>	Mars
<i>Hōkūnohoaupuni</i>	Droga Mleczna, galaktyka zawierająca słońce
<i>Hōkūao, Hōkūloa, Hōkūali'i, Hōkūkomohana</i>	Gwiazda Poranna (Venus widziana rano)
<i>Hōkūpa'a</i>	Gwiazda Polarna
<i>'Oliona Maiakū Nā-kao</i>	Orion, gwiazdozbiór
<i>Makali'i</i>	Plejady, także znane jako Siedem Sióstr, gromada gwiazd w konstelacji Byka
<i>Nānā Hope</i>	Polluks, z Kastorem najjaśniejsze gwiazdy konstelacji Bliźniąt
<i>Puana-kau</i>	Rigel, w gwiazdozbiorze Oriona, nadolbrzym, gwiazda opiekuńcza zachodniej strony wyspy Maui
<i>Hōkūho'okelewa'a / (być może) Kauanomeha</i>	Syriusz, w gwiazdozbiorze Pies Wielki, wykorzystywana przez żeglarzy i rybaków
<i>Hōkūke'a</i>	Krzyż Południa, gwiazdozbiór
<i>Keoe</i> (prawdopodobnie)	Wega, gwiazda

2.4.1.5. Czas

Hawajską nazwą czasu jest *manawa*. Leksem ten tworzy wiele określeń temporalnych, np. *i kēia manawa* („w tym czasie”) ‘teraz’, *i kēlā manawa i kēia manawa* („w tym czasie w tym czasie”) ‘od czasu do czasu’, *i kekahi manawa* („w pewnym czasie”) ‘czasem’, *no ka manawa* („na czas”) ‘czasowy, tymczasowy’, *nā manawa a pau* („czasy wszystkie”) ‘zawsze’, *mai ia manawa mai* ‘od owego czasu’, *kuamanawa* (por. *kua* ‘tył, plecy’) ‘prehistoryczny’.

Hawajski „dzień”¹¹³ zaczyna się o zmroku, czyli gdy rozpoczyna się noc. Dlatego nazwy dni tygodnia z wyjątkiem niedzieli zawierają morfem *pō* ‘noc’: *Pō'akahī* ‘poniedziałek’ („pierwsza noc”), *Pō'alua* ‘wtorek’ („druga noc”), *Pō'akolu* ‘środa’ („trzecia noc”), *Pō'ahā* ‘czwartek’ („czwarta noc”), *Pō'alima* ‘piątek’ („piąta noc”), *Pō'aono* ‘sobota’ („szósta noc”), *Lāpule* ‘niedziela’ („dzień modlitwy”). Być może także wyrazy *apōpō* ‘jutro’ i *apōpō ia lā aku* ‘pojutrze’ wiążą się z *pō* ‘noc’. Po hawajsku mówi się *nā pō o ka*

¹¹³ Zob. o dobie na Kiriwinie (Pisarkowa 1996).

mahina ‘noce miesiąca’, a nie ‘dni miesiąca’. Zdanie „Pracowaliśmy aż do nocy” oddaje się *Ua hana māua ā pō ka lā* ‘Pracowaliśmy aż zmierzchnął dzień’.

Skalę czasu w języku hawajskim wyznaczają morfemy kierunkowe: *aku nei* (odległa przeszłość), *a'e nei i iho nei* (niedawna przeszłość), *a'e* (teraźniejszość i współczesność), *iho* (bliska przyszłość) i *aku* (odległa przyszłość)¹¹⁴.

Dawniej Hawajczycy posługiwali się w życiu codziennym kalendarzem księżycowym. Na początku XX wieku był on już zapomniany. Na prośbę czytelników „Dziennika Niezależnego” (*Ka Nūpepa Kū'okoa*) ukazała się 30 sierpnia 1923 roku informacja¹¹⁵ o hawajskich miesiącach księżycowych. Ich kolejność była następująca: *Nana* (styczeń), *Welo* (luty), *Ikiiki* (marzec), *Ka'aona* (kwiecień), *Hinaia'ele'ele* (maj), *Māhope Mua* (czerwiec), *Māhope Hope* (lipiec), *'Ikuwā* (sierpień), *Kā'elo* (wrzesień), *Makali'i* (październik), *Welehu* (listopad), *Kaulua* (grudzień).

Obecnie stosuje się nazwy miesięcy zapożyczone z angielskiego: *'Januali* ‘styczeń’, *Pepeluali* ‘luty’, *Malaki* ‘marzec’, *Apelila* ‘kwiecień’, *Mei* ‘maj’, *Iune* ‘czerwiec’, *Iulai* ‘lipiec’, *'Aukake* ‘sierpień’, *Kepakemapa* ‘wrzesień’, *'Okakopa* ‘październik’, *Nowemapa* ‘listopad’, *Kēkēmapa* ‘grudzień’.

Pierwotnie pojęcie tygodnia nie było potrzebne, gdyż stosowano nazwy nocy kalendarza księżycowego. Współczesna nazwa *pule* ‘tydzień’ może również mieć znaczenie ‘modlitwa’. Stąd niedziela to *Lāpule* („dzień modlitwy”).

W tradycyjnym kalendarzu księżycowym każda noc miesiąca księżycowego ma swoją nazwę.

- Hilo* ‘1. noc kalendarza księżycowego’
- Hoaka* ‘2. noc kalendarza księżycowego’
- Kū Kahi* ‘3. noc kalendarza księżycowego’
- Kū Lua* ‘4. noc kalendarza księżycowego’
- Kū Kolu* ‘5. noc kalendarza księżycowego’
- Kū Pau* ‘6. noc kalendarza księżycowego’
- 'Ole Kū Kahi* ‘7. (i 21.) noc kalendarza księżycowego’
- 'Ole Kū Lua* ‘8. (i 22.) noc kalendarza księżycowego’
- 'Ole Kū Kolu* ‘9. noc kalendarza księżycowego’
- 'Ole Kū Pau* ‘10. noc kalendarza księżycowego’
- Huna* (*Ho'āo*) ‘11. noc kalendarza księżycowego’
- Mōhalu* (*Mōhaluhalu*) [*Mō.halu*] ‘12. noc kalendarza księżycowego’
- Hua* ‘13. noc kalendarza księżycowego’
- Akua* ‘14. noc kalendarza księżycowego’
- Hoku* ‘15. noc kalendarza księżycowego’ (noc pełni księżyca)
- Māhealani* [*Mā.hea.lani*] ‘16. noc kalendarza księżycowego’
- Kū Lua* ‘17. noc kalendarza księżycowego’
- Lā'au Kū Kahi* [*Lā.'au Kū Kahi*] ‘18. noc kalendarza księżycowego’
- Lā'au Kū Lua* [*Lā.'au Kū Lua*] ‘19. noc kalendarza księżycowego’
- Lā'au Pau* [*Lā.'au Pau*] ‘20. noc kalendarza księżycowego’
- 'Ole Kū Kahi* ‘21. (i 7.) noc kalendarza księżycowego’
- 'Ole Kū Lua* ‘22. (i 8.) noc kalendarza księżycowego’
- 'Ole Pau* ‘23. noc kalendarza księżycowego’

¹¹⁴ Zob. przykłady w rozdz. 2.2.18.4.

¹¹⁵ Dostępna jest w Hawajskiej Bibliotece Elektronicznej Ulukau.

Kāloa Kū Kahi [Kā.loa Kū Kahi] ‘24. noc kalendarza księżycowego’

Kāloa Kū Lua [Kā.loa Kū Lua] ‘25. noc kalendarza księżycowego’

Kāloa Pau [Kā.loa Pau] ‘26. noc kalendarza księżycowego’

Kāne ‘27. noc kalendarza księżycowego’

Lono ‘28. noc kalendarza księżycowego’

Mauli ‘29. noc kalendarza księżycowego’

Muku ‘30. noc kalendarza księżycowego’

W języku hawajskim *hola* znaczy godzina. Por. ‘*O ka hola ‘ehia kēia?* ‘Która jest godzina?’, ‘*O ka hola ‘eiwa kēia* ‘Jest dziewiąta’, *Ho ‘omaka ka hālāwai ma ka hola ‘ehia?* ‘O której godzinie zaczyna się spotkanie?’, ‘*O ka iwakālua minuke i hala ka hola ‘ehā keia* ‘Jest dwadzieścia minut po czwartej’.

Starożytni Hawajczycy rozróżniali dwie pory roku: *kau ho ‘oilo* ‘porę deszczową’ i *kau wela* ‘porę suchą’.

Wiek osób podajemy stosując wyraz *mahina* ‘miesiąc’ lub *makahiki* ‘rok’: ‘*Eiwa mahina o kā ka ‘u kaikamahine pēpē* ‘Niemowlę mojej córki ma dziewięć miesięcy’, *He kanawalu ona makahiki* ‘Ona ma 80 lat’ („Osiemdziesiąty jej rok”).

2.4.1.6. Ekonomia

Hawajska nazwa handlu *kālepa* wywodzi się od *lepa* ‘flaga, chorągiew’. Dawniej kupcy podnosili chorągiewkę, aby dać znać potencjalnym nabywcom, że poi czy inny towar jest na sprzedaż (Pukui, Elbert 1999: 122 s.v. *kālepo*). Handlowano głównie żywnością, albowiem synonimiczny wyraz *kū ‘ai* ‘handel’ składa się z dwóch morfemów: *kū* ‘stać’ i ‘*ai* ‘jeść, jedzenie’. Pieniądże wprowadzili cudzoziemcy, dlatego hawajskie słowo *kālā* jest zapożyczeniem z angielskiego *dollar*. Z kolei *moni* ‘pieniądże’ wywodzi się z angielskiego *money*. Rozróżnienie kupna i sprzedaży umożliwiają dyrekcyjony *mai* ‘w stronę mówiącego’ (*kū ‘ai mai* ‘kupno, kupować’) i *aku* ‘od strony mówiącego’ (*kū ‘ai aku* ‘sprzedaż, sprzedawać’). W języku hawajskim wyraz *waiwai* w zależności od kontekstu oznacza ‘dobra’, ‘własność’, ‘wartość’, ‘bogaty’, ‘kosztowny’, ‘finansowy’. Współczesną nazwą towaru jest *huakū ‘ai* (*Māmaka Kaiāo* 2003: 51). Derywat ten pochodzi od *hua* ‘owoc, bulwa, jajko’ i *kū ‘ai* ‘handel’, oznacza jednak dowolną rzecz kupowaną lub sprzedawaną (nie tylko żywność). W języku hawajskim gospodarkę określa się mianem *ho ‘okele waiwai*. Sam wyraz *kele* znaczy ‘żeglować’, natomiast *ho ‘okele* – ‘nawigować’, a figuratywnie – ‘prowadzić interesy, działalność gospodarczą’. Gospodarka wolnorynkowa to *ho ‘okele waiwai kū lanakila* („gospodarka, która istnieje wolna”). Ekonomia, pojmowana jako nauka o gospodarce, ma nazwę *kālaiho ‘okele waiwai*, w której formant *kālai* pełni funkcję analogiczną do *-znawstwo* czy *-logia* w języku polskim. Zysk to *kumuloa ‘a*, strata – *kumulilo*. Najogólniejszą nazwą podatku w języku hawajskim jest ‘*auhau*. Zapożyczone z angielskiego są wyrazy *panakō* ‘bank’ i *mikini panakō* ‘bankomat’ („maszyna bankowa”, por. ang. *ATM = Automated-teller machine*). Odsetki to *uku pane ‘e*, a stopa procentowa – *pākēneka uku pane ‘e*. Wyraz *pākēneka* pochodzi z ang. *per cent*.

2.4.1.7. Emocje

W języku hawajskim serce jako ośrodek emocji jest postrzegane dopiero od wieku XIX. Dawniej były nim jelita (haw. *na ‘au*). W dalszym ciągu pozostają w użyciu wyrażenia typu: ‘*Eha ‘eha ka na ‘au* ‘Uczucia są zranione’, *na ‘au hāwāwā* ‘bezrozumne serce’

(Rz 1,21), *na 'au pōkole* 'zapalczywy, porywczy, krewki' (dosł. „jelito krótkie”). Wyraz *na 'au* wiąże się także z umyśłem¹¹⁶. Por. *Ua ho 'ohūnā* 'oe i ka na 'auao mai kō lākou na 'au aku 'Zamknąłeś ich umysł przed rozsądkiem' (Hi 17,4).

Najbardziej rozpowszechnionym słowem hawajskim jest *aloha* 'miłość, kochać', np. *Aloha nō au iā* 'oe 'Kocham cię', *Aloha nō au i kou maka* 'Kocham twoje oczy'. Semantyka tego wyrazu jest jednak bardziej złożona: *Aloha 'ino!* 'Jaka szkoda! Wielka szkoda', *E aloha aku au i ka mea a 'u e mana 'o ai e aloha aku* 'Ja wyświadczam łaskę, komu chcę' (Wj 33,19), *aloha akua* 'miłosierdzie Boże'. W zakończeniu listu Hawajczyk może napisać 'O wau iho nō me ke aloha, co odpowiada polskiemu 'Łączę wyrazy szacunku'. Wyraz *aloha* pojawia się w pozdrowieniach, np. *aloha 'oe* 'witaj, bądź pozdrowiony (-na), bądź kochany (-na)', *aloha ahiahi* 'dobry wieczór'.

Hawajską nazwą szczęścia jest wyrażenie *pu 'uwai hau 'oli* (dosł. „szczęśliwe serce”). Reduplikacja morfemu 'oli ma znaczenie 'radość', np. *Lelele ka houpo i ka 'oli 'oli*. 'Serce mocno bije z radości'. Antonimem jest smutek, czyli *kaumaha*. Wyraz ten może znaczyć nie tylko 'smutny', lecz również 'ciężki'. Por. *Numi maila kona kaumaha* 'Jego smutek stopniowo ustępował', *Ua mao a 'ela ke kaumaha* 'Smutek minął', *Kaumaha kēia pahu* 'To pudło jest ciężkie', *Mai ho 'okaumaha* 'Nie martw się'.

Zazdrość to przede wszystkim *lili* lub *nini*: *lili puna.lua* 'dzika zazdrość' (o partnera lub partnerkę), *Na ka pupuka ka lili* 'Zazdrość idzie w parze z brzydota', 'ōpū nini 'zazdrosny, zazdrości' (sam wyraz 'ōpū prymarnie znaczy 'żołądek'). Innym rdzeniem jest *huā* lub *huwā*, por. *ka huwā, ka paio, ka nuku, ka ho 'ohuoi 'ino* 'zazdrość, sprzeczką, bluźnierstwą, złośliwe podejrzenia' (1Tm 6,4), *no ka huāhuā* 'przez zawiść'. W języku hawajskim zawistne oko nazywa się *maka 'aiāu*. Wyrażenie *manawahuā*, składające się z *manawa* 'czas' i *huā* 'zawiść', ma znaczenie 'żywił urazę', np. *Ua manawahuā 'oia i nā hoahānau* 'Żywił urazę do braci'.

Emocje negatywne wyrażają *pi 'i ka huhū* 'gniewać się, złościć się' i *laukōnā* 'wściekły (z gniewu)', np. *Ulupuni ihola kō Mose huhū* 'Rozpalił się gniew Mojżesza' (Wj 32,9), *Laukōnā au i kāna hana* 'Jestem wściekły o to, co on zrobił'.

2.4.1.8. Etykieta

Etykieta to *lula ho 'okeonimana*. Wyraz powstał z przyłączenia przedrostka *ho 'o* do *keonimana* 'gentleman'. Zasady dobrego wychowania mają więc nazwę *he mau lula no ka ho 'okeonimana 'ana*. Człowieka dobrze wychowanego określa się jako *kū i nā lula maika 'i*, źle wychowanego – jako *kū 'ole i ka lula maika 'i*, a *lula 'ole* to osoba bez manier, prostacka.

Etykieta znana była na Hawajach oczywiście przed przyjsciem Europejczyków i Amerykanów. Jej tradycyjna nazwa brzmi *noho lihi.lihi* lub *noho 'ana nihi.nihi*. Polegała na ścisłym przestrzeganiu tabu, właściwym zachowaniu się podczas ceremonii, godnym i rozważnym postępowaniu.

Wskazówki dotyczące etykiety zawarte są w przysłowiaach (Pukui 1983), które tłumaczyć dosłownie niepodobna, ze względu na ich silne osadzenie w kontekście kulturowym. Por. *Kū i ka welo* („pasuje do rodziny”) 'Niedaleko pada jabłko od jabłoni', 'Jaki ojciec, taki syn', 'Jaka matka, taka natka'; *I komo no ka ha 'i pua 'a i ka pa 'a 'ole o ka pā* („Świnie innych wchodzą, gdy płot nie jest w dobrym stanie”) 'Jak kto dba, to tak ma'. *I Kahiki*

¹¹⁶ Zob. 2.4.1.3.

no ka hao, o ke ki'o ana i Hawai'i nei („Za granicą żelazo, na Hawajach – rdza”) ‘Cicha woda brzegi rwie’. Przysłowie to odnosi się do cudzoziemców, którzy w swoich krajach zachowują się kulturalnie, a na Hawajach zrywają z dobrymi manierami.

Hawajskim odpowiednikiem polskiego ‘Jak się masz?’ jest *Pehea 'oe?* W odniesieniu do dwóch osób pytanie to brzmi *Pehea 'olua?*, a do większej ilości – *Pehea 'oukou?* Jeśli przedmiotem uwagi są nowiny, stosuje się frazę *He aha ka mea hou?* ‘Co nowego? Co słychać?’. Odpowiedzi w pierwszym wypadku mogą mieć postać: *Maika 'i* ‘dobrze’, *Maika 'i nō* ‘bardzo dobrze’, *Maika 'i nō au, mahalo* ‘bardzo dobrze, dziękuję’, *Hau 'oli au* („Jestem szczęśliwy”). Innym wariantem jest *'Oia mau* ‘Bez zmian’ i bardziej emfaticznie *'Oia mau nō*. Replika może mieć następującą formę: *A 'o 'oe?* ‘A ty?’, *A 'o 'oe, pehea 'oe?* ‘A ty, jak się masz?’, *A pehea 'oe?* ‘A jak się masz?’, *Maika 'i 'oe?* ‘Dobrze się czujesz? Dobrze ci się wiedzie?’ („Dobry jesteś?”). Dopuszczalna jest odpowiedź przecząca, np. *'A'ole au maika 'i* ‘Niedobrze’.

Podziękowaniu służy leksem *mahalo* ‘dzięki’, np. *mahalo nui loa* ‘bardzo dziękuję’. *Mahalo 'ōlelo* to komplement. Wyraz *mahalo* oznacza również szacunek, uznanie, podziw: *Ka mea i mahalo 'ia, Mr. Pākī* ‘Szanowny Pan Pākī’.

Hawajskim leksemem ‘przepraszać’ jest *mihi*, np. *E mihi 'oe iāia* ‘Przepraszam go’, *Ke mihi ala ka 'aihue i kona mau mākuā* ‘Złodziej przeprasza jej rodziców’. Przeprasiny w pierwszej osobie brzmią jednak inaczej: *E kala mai* ‘Przepraszam’ („Wybacz mi”).

Wyrażenie *kala 'ana* oznacza ‘przebaczenie’, ‘rozgrzeszenie’. Morfem *kono* oddaje się w polszczyźnie ‘zaprosić’, ‘zaproszenie’, np. *palapala kono* ‘pisemne zaproszenie’, *Ua kono 'ia 'oukou i ka 'aha pā'ina?* ‘Byliście zaproszeni na bankiet?’, *Ua kono 'ia aku he 'ewalu hāneli mau hoakipa* ‘Zaproszono ośmiuset gości’.

Ważnym elementem etykiety jest wręczanie prezentów. Wtedy mówi się *He makana nāu* ‘Prezent dla ciebie’. Według przysłowia *I hele i kauhale, pa'a pū'olo i ka lima*, idąc do cudzego domu, należy wziąć ze sobą upominek. Najbardziej ceniony jest prezent zrobiony przez samego darczyńcę (może to być rzecz, którą uprawiał lub hodował), wtedy spełniony jest wymóg mistycznej więzi między dającym i obdarowanym. Stąd też powiedzenie *He wahī pa'akai* ‘jedynie opakowanie soli’.

2.4.1.9. Fauna

Hawajską nazwą zwierzęcia jest *holoholona*. Etymologicznie oznacza ona tego, który biega (reduplikacja morfemu *holo* ‘biec’ i formant substancywizujący *-na*¹¹⁷). Zoologia jako nauka o zwierzętach to *'ike no 'eau i ke 'ano o nā holoholona*. Podział na kręgowce i bezkręgowce przybiera w hawajskim postać *holoholona iwi kuamo'o* i *holoholona iwi kuamo'o 'ole*. Samo wyrażenie *iwi kuamo'o* odnosi się do kręgosłupa (por. *iwi* ‘kość’) i dlatego termin *holoholona iwi kuamo'o 'ole* ‘bezkregowiec’ w dosłownym tłumaczeniu oznacza zwierzę bez kręgosłupa. Płaz to *pepe'ekua* (por. maoryjskie *pepeketua* ‘zaba’). Nazwa *mo'ohana* ‘gad’ powstała z dwóch wyrazów: *mo'o* ‘jaszczurka’ i *'ohana* ‘rodzina’. Ssak to *holoholona 'ai waiū* (‘zwierzę ssące’, dosł. „pijące mleko”) lub *māmela* (z ang. *mammal*). W języku hawajskim wyraz *manu* ‘ptak’ jest austronezyjskiego pochodzenia.

Najważniejszymi hawajskimi nazwami zwierząt są: *'alalā* ‘hawajska wrona’ (*Corvus tropicus*), *'elepaio* ‘mucholówka hawajska’¹¹⁸, *honu* ‘żółw’, *'i'iwi* (ptak rodzimy, *Vestiaria*

¹¹⁷ Zob. 2.2.22.2.31.

¹¹⁸ Rodzimy ptak występujący na Hawajach (*Chasiempis sandwichensis sandwichensis*), O'ahu (*Chasiempis sandwichensis sclateri*) i O'ahu (*Chasiempis sandwichensis gayi*).

coccinea), *'iole* 'szczur, mysz', *'iwa* 'fregata' (ptak), *kao* 'koza', *kōlea* 'siewka złota' (*Pluvialis dominica*), *lio* 'koń', *manō* 'rekin', *nai'a* 'delfin', *nalo* 'much domowa', *nao-nao* 'mrówka'¹¹⁹, *nēnē* 'gęś hawajska', *'o'opu* 'babka (ryba)', *'ōpae* 'krewetka', *'ōpe'ape'a* 'nietoperz hawajski', *pāpa'i* 'krab', *pe'e* 'ośmiornica', *pinao* 'ważka', *pōpoki* 'kot', *pua'a* 'świnia', *pueo* 'sowa hawajska', *puhi* 'węgorz', *ula* 'langusta', *ūhini* 'konik polny'.

Innymi zoonimami są: *'alopeke* 'lis', *kipoka* 'jeżozwierz' (inną nazwą jeżozwierza jest *pua'a* 'ili'oi'oi'), *lakuna* 'szop pracz', *lupo* 'wilk', *'ilio* 'pies', *'ilio hae* 'wściekły pies, wilk, szakal', *'ilio hihū hae* 'wilk' („dziki szczekający pies”)¹²⁰, *'ilio hohono* 'skunks', *'ilio hulu pāpale* 'bóbr'¹²¹, *'ēleka* 'łoś', *kia* 'jeleń', *kia keiki* 'jelonek', 'sarenka' („dziecko jelenia”), *kiulela* 'wiewiórka', *'iole li'ili'i* 'myszka, szczurek', *kiulela* 'akuiki lub 'akuiki' pręgowiec amerykański', *lāpaki* 'królik, zając', *'iole lāpaki* 'królik', *kopahela* 'suseł', *pe'a* 'nietoperz', *'ōpe'ape'a* 'nietoperz hawajski', *'opakuma* i *'ōpekama* 'opos', trzy warianty nazwy osła: *kēkake*, *'ēkake*, *iākake* (na wyspie Moloka'i *piula* ma znaczenie 'muł' i 'osioł'), *pāpulō* 'bawół', *kāmelo* 'wielbłąd', *'alapaka* 'alpaka, lama', *lio* 'koń', *lio keiki* 'zrebię', *pone* 'kucyk', *lio 'u'uku* 'kucyk', *'amakila* 'pancernik', *kanakalū* 'kangur', *kanagaru* 'kangur', *kanekalu* 'kangur', *kanegarū* 'kangur', *leopaki* 'lampart', *kilape* 'zyrafa', *pipi kuapu 'u* 'bizon', *'elepani* 'słoń', *kika* 'tygrys', *liona* 'lew', *hipopokamu* 'hipopotam', *hiena* 'hiena', *laehaokela* 'nosorożec', *kepela* 'zebra', *kuaka* 'zebra'.

Hawajską nazwą niedźwiedzia jest *pea* (z ang. *bear*), por. *pea 'ele'ele* 'niedźwiedź czarny', *pea kuapu 'u* 'niedźwiedź grizzly', *pea 'Ālika* 'niedźwiedź polarny', *ka pea Kina* 'panda' („chiński niedźwiedź”). Zapożyczona jest również nazwa *koala* 'koala'.

Wyraz *keko* pierwotnie oznaczał małe i brzydkie stworzenie, później – małpę. Szympan to po hawajsku *kimepani*, gibbon – *kipona*, pawian to *māpū* lub *papuna*, orangutan – *oulanakana* i goryl – *kolila*.

Drobniejszymi zwierzętami są *ko'e* 'robak', *ilo* 'czerw, pędrak, robak', *loli* 'ślimak'. Do zwierzątek domowych, zwanych po hawajsku *nā hānai ā hūhu*, zalicza się *pōpoki* 'kot', *pōpoki keiki* 'kotec', *'ilio* 'pies', *'ilio keiki* 'szczenię, piesek', *'iole pua'a* 'świnia morska'.

Na Hawajach niedozwolony jest *'iole hamesela* 'chomik' i *'iole kepila*, zwany także *'iole kebira* 'grzyzoń z podrodziny myszokoczeków (Gerbillinae)'.¹²²

Do opisu fauny służą również następujące wyrazy: *pūnua* 'pisklę', *pūnana* 'gniazdo', *pūnana meli* 'ul', *nalo meli* 'pszczoła', *hulu* 'kolec', *kiwi* 'róg', *mai'ao holoholona* 'kopyto' („paznokieć zwierzęcia”), *pu 'u* 'garb', *huelo* 'ogon', *poho* 'torba' (kangura), *nā kiko* 'cećki', *niho* 'kieł', *ihu* 'trąba', *hulu 'ā'ī* 'grzywa', *hao* 'róg', *'ōni'oni'o* 'w pasy', *kahaka-ha* 'w pasy', *nā 'umi'umi* 'wasy'.

2.4.1.10. Flora

Hawajska nazwa botaniki *kālailau nahele* powstała z połączenia *kālai-* '-logia, -znawstwo' z *lau nahele* 'roślinność'. Sam wyraz *lau* znaczy 'liść', a *nahele* – 'las, gaj, celowo zapuszczona część ogrodu, drzewa, krzewy, zieleń, chwasty'. Roślina uprawna to *mea kanu*. Sam morfem *kanu* ma znaczenie 'uprawiać, uprawny'. O stosunku hawajskich rolników do upraw świadczy powiedzenie: *He keiki aloha nā mea kanu* (Pukui 1983: 76) 'Rośliny są [jak] ukochane dziecko' (gdyż wymagają uwagi i opieki). Inną nazwą jest *mea*

¹¹⁹ Por. *'ainaonao* 'mrówkojad'.

¹²⁰ Por. *'ilio* 'pies', *hihū* 'dziki', *hae* 'szczekać'.

¹²¹ Zapożyczona z angielskiego jest nazwa *piwa* 'bóbr'.

ulu. Odnosi się ona do rosnącej rośliny, por. *ulu* ‘rosnąć’. Szeroki zakres znaczeń ma *lā‘au* ‘drzewo, roślina, las, kij, drąg drewniany’. Roślinę rozwijającą się pod poziomem wody nazywa się po hawajsku *limu*.

Podstawowe słownictwo dotyczące anatomii roślin zawiera dziewiętnastowieczny (z 1834 roku) opis słońia: ‘*O nā lau lā‘au a me nā lālā. lā‘au, a me nā a‘a kāna mea ‘ai nui* ‘Liście i gałęzie, a także korzenie są jego [słońia] głównym pokarmem’. Liść to *lau*, gałąź – *lālā*, korzeń – *a‘a*.

Wyraz *kumulā‘au* ‘drzewo’ składa się z dwóch członów: *kumu* ‘pień’ i *lā‘au* ‘roślina’. Podstawową nazwą łądygi jest *hā*.

Najważniejszymi roślinami hawajskimi, które przywieźli pierwsi polinezyjscy osadnicy, są *‘awa* ‘krzew polinezyjski’ (*Piper methysticum*), *‘awapuhi* ‘imbir stosowany jako szampon’ (*Zingiber zerumet*), *hau* ‘ketmia, poświnnik’ (*Hibiscus tiliaceus*), *ipu* ‘tykwa pospolita’ (*Lagenaria siceraria*), *kalo* ‘kleśnica jadalna, taro’ (*Colocasia esculenta*), *kamani* ‘drzewo z rodziny kluzjowatych’ (*Calophyllum inophyllum*), *kō* ‘trzcina cukrowa’ (*Saccharum officinarum*), *kou* ‘roślina z szorstkolistnych’ (*Cordia subcordata*), *kukui* (*Aleurites moluccana*), *mai‘a* ‘banan’ (*Musa paradisiaca*), *niu* ‘kokos’ (*Cocos nucifera*), *milo* (*Thespesia populnea*), *noni* (*Morinda citrifolia*), *‘ohe* ‘bambus’ (*Schizostachyum glaucifolium*), *‘ōhi‘a‘ai* ‘goździkowiec korzenny’ (*Syzygium malaccense*), *‘ōlena* ‘kurkuma, żółcień’ (*Curcuma longa*), *pia* ‘maranta’ (*Tacca leontopetaloides*), *pūhala* (lub *hala*) ‘pandan’ (*Pandanus tectorius*), *tī* (lub *kī*) (*Cordyline fruticosa*), *‘uala* ‘batat, słodki ziemniak’ (*Ipomoea batatas*), *uhi* ‘ignam, pochryzn, jam’ (*Dioscorea alata*), *ulu* ‘chlebowiec’ (*Artocarpus communis*), *wauke* ‘morwa papierowa’ (*Broussonetia papyrifera*).

Neologizmem jest *māla hō‘ike‘ike meakanu* ‘ogród botaniczny’. Nazwa ta etymologicznie oznacza ogród (*māla*) do pokazywania roślin.

2.4.1.11. Jedzenie

Chlebem powszednim Hawajczyków, tj. podstawą ich pożywieniem, jest *poi*. Danie to przyrządza się z ugotowanych bulwiastych łądyg taro (lub rzadko chlebowca), rosnących pod ziemią, które się ubija na miazgę i rozrzedza wodą. Taro jest rośliną w pełni wykorzystywaną w kuchni. Przykładem jest danie *lū‘au*. Nazwa ta odnosi się do liści taro pieczonych w mleczku kokosowym z kurczakiem lub ośmiornicą.

W języku hawajskim rozróżnia się *‘ai* ‘jedzenie roślinne’ i *i‘a* ‘jedzenie mięsne’. Wyraz *‘īna‘i* oznacza dodatek do *poi*, zwykle jest to mięso, ryba lub warzywa. Pożywienie, zabierane w podróż, czyli prowiant, ma nazwę *ō*.

Na śniadanie Hawajczycy jadają owoce: *‘O ka hē‘i me ka mai‘a kāna ‘aina kakahiaka* ‘Papaja i banan to jego śniadanie’.

Podstawowe czynności związane z przygotowaniem jedzenia (*ka ho‘omākaukau ‘ana ‘ai*) można opisać za pomocą następujących wyrazów: *‘oki* ‘pokroić’, *ma‘oki* ‘pokroić na kawałki’, *ho‘omākoli* ‘pokroić na kawałki’, *pahupū* ‘przekroić na pół’, *poke* i *pokepoke* ‘pokroić na małe kawałki’, *pākā* ‘pokroić na duże kawałki’, *olo* ‘trzeć, ucierać (na tarce)’, *kāwili* ‘mieszać (składniki)’, *pāku‘iku‘i* ‘ubijać (np. *poi*)’, *māihi* ‘obierać’, *mo‘a* ‘ugotowany, gotowy (do jedzenia)’, *ho‘omo‘a* ‘gotować, ugotować’, *kālua* ‘piec w piecu ziemnym’ (por. *ka pua‘a kālua* ‘pieczone prosie’), *‘oma* ‘piec (w piekarniku lub na ogniu)’.

Leksem *pōloli* ma znaczenie ‘głodny’. Antonimami są *mā‘ona* ‘najeść się’ i *‘aikena* ‘przejedzony’. Wyrażenie *make wai* ‘spragniony’ składa się z dwóch wyrazów: *make* ‘pragnąć, chcieć’ i *wai* ‘woda’. Przeciwnym jest wyraz *kena* ‘ugasić pragnienie’.

W języku hawajskim *'ono* to 'smak', 'smaczny', 'smakować'. Rozróżnia się następujące rodzaje smaku: *momona* 'słodki' (ale także 'tłusty'), *ho 'omomona* 'słodzić' *mea ho 'omomona* 'słodzik', *mu 'emu 'e* 'gorzki', *'awa 'awa* 'gorzki, kwaśny', *ʻīʻī* 'kwaśny' (ale też i 'zjełczały, spleśniały'), *li 'u* 'słony', *me ka pa 'akai* 'posolony, z solą'.

W przekonaniu Hawajczyków idealnie piękna kobieta powinna mieć twarz okrągłą i pełną jak księżyc (Pukui, Haertig, Lee 1974: 7). Hawajki przybierają więc na wadze. Nie pomagają zalecenia dietetyków: *Inā 'ai pinepine 'oe i ka 'i 'o pua 'a , pi 'i a 'e ka 'aila ma loko o kou koko* 'Jeśli często bedziesz jeść wieprzowinę, przybędzie tłuszczu w twojej krwi'. Skłonności do tycia wykazują również mężczyźni, którzy kierują się zasadą: „Może umrę, jeśli nie przestanę jeść, znacznie lepiej umierać szczęśliwym”. W języku hawajskim wyraz *momona* nie ma takich konotacji jak polski wyraz *gruby* czy *tłusty*, oznacza bowiem także 'słodki', 'żywny' i 'bogaty'.

Leksemem oznaczającym picie jest *inu*. Forma *nā mea inu* odpowiada polskiemu 'napoje'. Różne sposoby picia ilustrują następujące wyrażenia: *inu lama* 'pić alkohol' (synonimiczne są: *pā kī 'aha*, *ho 'okāmau*), *inu ā kēna* 'pić do ugaszenia pragnienia', *pākela inu* 'pić bez umiaru', *inu li 'ili 'i* 'pić mało', *inu pākiko* 'pić umiarkowanie'. Kautatywami o znaczeniu 'poić, dać pić' są *ho 'īnu*, *ho 'ohāīnu*, *hāīnu*, *ho 'okāmau*. Wyraz *'ona* jest odpowiednikiem polskiego 'pijany'.

Tradycyjnymi napojami hawajskimi są *'awa*, *aumiki* i *pokiwai*. *'Awa* to odurzający napój z korzeni krzewu polinezyjskiego. *Aumiki* to słodka woda zmieszana z sokiem *noni* (*Morinda citrifolia*), *pita* po napoju *'awa*. Z kolei *pokiwai* to ciepła lub zimna woda z cukrem i śmietanką.

Znane są na Hawajach *nā wai hua 'ai* 'soki owocowe': *wai hua 'ai kuawa* 'sok z gujawy pospolitej', *wai hua 'ai 'ālani* 'sok pomarańczowy', *wai hua 'ai liliko 'i-ālani-kuawa* 'sok z marakui, pomarańczy i gujawy', *wai lemi* 'lemoniada'.

Napoje alkoholowe (*wai 'ona*) mają następujące nazwy: *'alekohola* 'alkohol', *pia* 'piwo', *kini* lub *wai ali 'i* 'dżin', *lama* 'rum', *waina* 'wino' i *wekekē* 'whisky'.

Obecnie herbatę (*kī*) pije się zwykle mrożoną (*wai kī*). Innymi napojami są *kope* 'kawa', *kōkō* 'kakao', *kokoleka* 'czekolada', *waiū* 'mleko', *wai pi 'ipi 'i* 'woda mineralna gazowana' i *koloaka* 'woda sodowa'.

2.4.1.12. Krajobraz¹²²

Według hawajskiego przysłowia *He ali 'i ka 'āina, he kauā¹²³ ke kanaka* 'Ziemia to wódz, (a) człowiek to sługa'. Łą, ziemię określa się słowem *'āina*. Wyraz ten wiąże się etymologicznie z *'ai* 'jeść', *'aina* 'jedzenie', stąd przekonanie Hawajczyków, że ziemia jest karmicielką, także duchową. Znamienne jest, że forma *kama 'āina* 'tubylec' składa się z dwóch członów: *kama* 'dziecko' i *'āina* 'ziemia'. Tubylec jest więc dzieckiem ziemi. Poetycką nazwą ziemi jest *one* (dosł. „piasek, piaski”), por. *one hānau* "miejsce urodzenia, ojczyzna".

Podstawową nazwą morza jest *kai*. W odniesieniu do morza otwartego stosuje się określenie *moana*. W poezji występuje figuratywnie *pā 'ū* o prymarnym znaczeniu 'spód-

¹²² Współczesna nazwa hawajska *hi 'onaina* 'krajobraz' powstała w wyniku skróconej kontaminacji leksykalnej: *hi 'ona* 'cecha' + *'āina* 'ziemia' (*Māmaka Kaiāo* 2003: 30).

¹²³ W wyrazie *kauā* 'niewolnik, sługa' zapisywanym dawniej *kauwā* występują dwie jednostki akcentowe: [kau.ā].

nica'. Morfem *kai* pojawia się w wyrazie *kahakai* 'plaża'. *Kai malo 'o* znaczy 'odpływ' (dosł. „suche morze”), a *kai piha* – 'przyptyw'.

Wyspa to *moku* (dosł. „kawałek łądu”). Słowem tym Hawajczycy zaczęli nazywać także europejskie statki, gdyż przypominały wyspy. Aby uniknąć dwuznaczności, stosuje się termin *mokupuni* 'wyspa'.

Przyłodek to po hawajsku *lae* (prymarnie: 'czoło'), a Przyłodek Dobrej Nadziei – *Lae-Mana 'olana* (por. *mana 'olana* 'nadzieja').

Hawajską nazwą jaskini jest *ana*. Por. przysłowie: *He ana ka mana 'o o ke kanaka, 'a 'ole 'oe e 'ike iā loko* 'Myśl człowieka jest jak jaskinia, [której] wnętrza nie widzisz'.

Najważniejszymi hydronimami są *kahawai* 'strumień, rzeka', *muliwai* 'delta rzeki, rzeka' i 'aumana 'dopływ rzeki'. Por. *He 'aumana 'o Missouri no Misisipi* 'Missouri jest dopływem Missisipi', *Muliwai 'Ula 'ula* 'Czerwona Rzeka'. Wodospad to *wai'ele* (dosł. „spadająca woda”), jezioro – *loko*, zatoka – *kū'ono*, bagna – 'olokele.

W języku hawajskim są dwa synonimy o znaczeniu 'góra': *mauna* i *kuahiwi*. Góra porośnięta zielenią to *kuaola*.

Hawajską nazwą gleby jest *lepo*. Rozróżnia się *lepo momona* 'glebę żyzną', *lepo momona 'ole* 'glebę nieurodzajną', 'āone 'glebę piaszczystą', *pahulu* 'glebę wyjąłowioną'.

2.4.1.13. Łódź

Hawajski wyraz *wa'a* 'czółno, łódź'¹²⁴ wywodzi się z protoceanicznego **waga*, por. kiriwińskie słowo *waga* (Szczerbowski 2002: 194). Kotwica, pierwotnie kamienna, ma nazwę *heleuma*. Wyrażenie 'podnosić kotwicę' oddaje się jako *huki i ke heleuma*. Podstawowe terminy żeglarskie: obłó ('zaokrąglone miejsce połączenia dna i burt') to *liu*, płetwa balastowa – *kuamo 'o*, maszt – *kia, lā 'au kū, pou*, żagiel – *lā, pe 'a, 'ōpe 'ape 'a*, rufa – *muli, hope*. Wyraz *hoe* oznacza zarówno wiosło, jak i wiosłowanie.

2.4.1.14. Magia

Najogólniejszą hawajską nazwą magii jest *hana kahuna*, czyli zajęcie, działanie, czynność osoby, którą określa się jako *kahuna*. Jest to jedno z najważniejszych pojęć na Hawajach. Pierwotnie oznaczał ten wyraz kapłana, czarownika, magika, cudotwórcę, a później eksperta (specjalistę) w jakiejś dziedzinie: tak mężczyznę, jak i kobietę. W połowie XIX wieku termin ten odnosi się już także do doktorów prawa, lekarzy i dentystów (Pukui, Elbert 1999: 114).

Czarna magia to 'anā'anā. Jej wykonawca nazywany jest *kahu 'anā'anā* lub *ho'ounauna*, a święty kamień, którego on używa w tej magii to *kahalili*. W czarnej magii wykorzystuje się różne substancje zwane po hawajsku *maunu*, są nimi: włosy, plwocina, obrzynki (okrawki), wydzielin (kał i mocz) i resztki jedzenia. Jeden ze słynnych czarnych magów nazywał się *Hāwa 'e*.

Ho 'opi 'opi 'o jest formą magii imitującej, jej wykonawca dotykając części swego ciała powoduje cierpienia ofiary w tym samym miejscu, np. ból w klatce piersiowej czy ból głowy. Jeśli jednak zamierzona ofiara widziała owe gesty, wtedy naśladowując je może rzucić urok na pierwotnego wykonawcę i wywołać u niego bóle. Obie odmiany czarnej magii: rzucanie uroku i odczynianie go określa się tą samą nazwą, która powstała w wyniku

¹²⁴ Wyraz *wa'a* figuratywnie oznacza kobietę.

reduplikacji *ho'opi'o* 'zgiąć, skrzywić', *ho'o* to przedrostek kauzatywny, a *pi'o* – łuk. Ofiara magii *ho'opi'opi'o* ma zatem krzywić się z bólu.

Odmianą czarnej magii jest *kuni*, która doprowadza do śmierci czarownika w rezultacie spalenia jakiejś rzeczy z ciała jego ofiary. Wykryciu czarownika służą kamyki i orzechy *kukui* (łac. *Aleurites moluccana*) zawinięte w tapę¹²⁵, np. '*ae-o-kaha-loa, ekaha-loa, 'ō'ū-holo-wai i pua-kai*. Gdy chora osoba jeszcze żyje, wtedy stosuje się *kuni ola*. Dzięki niej chory odzyskuje zdrowie, a czarownik, który chciał jego śmierci, traci życie. Podobna do *kuni ola*, ale z mniej wyszukaną celebrą jest magia zwana po hawajsku '*ō*. Wyraz ten znaczy ponadto 'przekłuwać' i 'widelec'.

W języku hawajskim *hi'u* to ruch rąk destruktywny dla adresata. Z kolei *kuehu kapa* jest nazwą czynności polegającej na wstrząsaniu tapą w sposób pozornie niewinny, mający jednak na celu rzucenie klątwy na osobę, do której ruch tapą był skierowany.

Jedną z odmian magii jest *pāhi'uhi'u*. Wyraz ten oznacza także grę polegającą na rzucaniu oszczepem do tarczy lub pchnięcie kamieniem do celu.

Magia miłosa to *hana aloha*. Przykładem zaklęcia magii miłosnej (*pule hana aloha*) jest zdanie:

E hiaala, e hele iāia e ulukū ai, e moe 'ole ai kona pō. (Pukui, Elbert 1999: 55)

Keep awake, go to him and disturb, so his night is sleepless.

Nie dawaj [mu] spać, idź do niego i niepokój, żeby jego noc była bezsenna.

W magii tej stosuje się rodzimą trzcinę cukrową *manulele* (dosł. „latający ptak”), zwaną *kā'awe 'ā'ī*.

Odczynienie czarów miłosnych jest zadaniem *kala aloha*. Sam termin dosłownie znaczy uwolnienie miłości, w istocie chodzi tu o uwolnienie ofiary od mocy *hana aloha*, magii wywołującej miłość.

W magii hawajskiej istotnym pojęciem jest *niho* 'zab'. Ostrzeżenie przed czarownikami brzmi *E mālama o loa'a i ka niho* 'Bądź ostrożny, bo będziesz schwytyany w zęby'.

Spośród czasowników związanych z czarami należy wymienić przede wszystkim *kala* 'uwolnić', *pale* 'chronić, strzec', *ho'iho'i* 'odwrócić', '*ai hamu* 'niszczyć za pomocą czarów' *kālai 'ino* (dosł. „wycinać, rzeźbić zło”) 'czynić zło za pomocą czarów', *lumi* 'niszczyć za pomocą czarnej magii', *mākia* 'niszczyć za pomocą czarnej magii', wyraz ten znaczy również 'ukrzyżować'. Słowo *kā'ina* 'uderzenie, zniszczenie' to inkantacja. Wypowiada je czarownik, powodujący wieczne unicestwienie ofiary. W czarnej magii wyrażenie *kaha pe'a* oznacza robienie znaku krzyża lub X. Ofiara staje się śmiertelnie chora, gdy nadeptnie na ten znak lub znajdzie się pod jego działaniem.

Kīpolo – typ zaklęcia w czarnej magii, aby ofiara skończyła na miejscu. Śmierć spowodowana magią nazywa się po hawajsku *kā ha'i make mai ho'i*.

2.4.1.15. Mówienie i myślenie

Hawajskimi czasownikami mówienia są '*ī* 'rzec' (biblijne), *pane* 'odpowiadać', *nīnau* 'pytać', *kāhea* 'wołać', *ōlelo* 'mówić', *ō* 'odpowiadać'.

¹²⁵ Tapa to polinezyjska tkanina z kory drzewa.

E ku'u aloha, e ʻō mai.

O moje kochanie, odpowiedz mi.

Ua ʻī akula ke akua iā Moke.

Bóg rzekł do Mojżesza.

ʻŌlelo ka wahine i ka ʻōlelo Hawaiʻi.

Kobieta (ta) mówi po hawajsku.

Podstawowym wyrazami hawajskimi dotyczącymi myślenia są *mana ʻo* i *no ʻono ʻo*.

He aha ka mana ʻo o ʻpi ʻo ʻʻ?

Jakie ma znaczenie „pi ʻo”?

Mana ʻo au, aia nā pōpoki i ke kahakai.

Myślę, że koty są na plaży.

Mana ʻo ka māka ʻi, ua ʻaihue ke kāne i ke kālā.

Policjant myśli, że mężczyzna ten ukradł pieniądze.

ʻIke ke keiki kāne i ka lo ʻi kalo a mana ʻo ʻo ia i ka poi.

Chłopiec widzi poletko taro i myśli o poi.

Mai mana ʻo ʻino mai!

Nie osądzaj mnie źle!

Hō ua loli kona mana ʻo e pili ana i ka huaka ʻi i Aotearoa!

Do licha, on zmienił zdanie w sprawie wycieczki do Nowej Zelandii.

Ua no ʻono ʻo au e pili ana i kāna mea i ha ʻi mai ai.

Myślałem o tym, co on mi powiedział.

W zdaniu tym *e pili ana* jest odpowiednikiem polskiego przyimka *o*.

Ke no ʻono ʻo iho au i ku ʻu wā kamali ʻi, kupu a ʻela nā haili aloha i o nā hulu kūpuna.

Ilekróć rozmyślałem o moim dzieciństwie, budzą się ukochane wspomnienia o bezcennych dziadkach.

Innymi leksemami są *mana ʻo wale* ‘przypuszczać, zakładać’, *poina* ‘zapomnieć’ i *ho ʻomana ʻo* ‘pamiętać, przypominać’.

Ua poina ʻoe e ho ʻopa ʻa manawa me ke kauka niho?

Zapomniałeś ustalić termin spotkania z dentystą?

Mai poina e ho ʻouna aku i ka ʻu mau leka!

Nie zapomnij wysłać moich listów.

Mai poina ʻoe ia ʻu!

Nie zapomnij o mnie!

ʻA ʻole ʻoe e poina i ke ali ʻi.

Wódz nie zapomni o tobie.

Ho ʻomana ʻo kākou i ka lā i lilo ai ʻo Hawai ʻi nei i moku ʻāina.

Wszyscy będziemy pamiętać dzień, w którym Hawaje stały się stanem.

2.4.1.16. Nazwy wiatrów

Wyraz *makani* znaczy wiatr. Cechą charakterystyczną języka hawajskiego jest bogactwo nazw własnych odnoszących się do wiatrów. Najobszerniejszy słownik (Pukui, Elbert 1999: s.v. *wind*) odnotowuje ich ponad 200. Ich analiza wymaga jednak odrębnych rozważań.

2.4.1.17. Pogoda

W języku hawajskim pogoda nazywa się *ke 'ano o ka manawa*, a *wānana i ke au o ka manawa* znaczy 'przepowiadać pogodę'. Pogoda to także *anilā*, a meteorologia to *kālaianilā*. Podstawowym zjawiskiem pogody jest *ua* 'deszcz' i '*ohu* 'mgła'. Hawajskie pytanie o pogodę brzmi: *Pehea kēia lā?* 'Jak jest dzisiaj?'. Odpowiedziami są zdania: *Nani noho 'i kēia lā!* 'Jest taka piękna pogoda!', *Maka 'i noho 'i kēia lā!* 'Jest taki ładny dzień!', *He lā anuanu kēia* 'Jest zimny dzień', *He lā hu 'ihu 'i kēia* 'Jest chłodny dzień', *He lā ua kēia* 'Jest deszczowy dzień', *He lā makani kēia* 'Jest wietrzny dzień', *He lā pouli kēia* 'Jest pochmurny dzień', *He lā mālie kēia* 'Jest bezwietrzny dzień', *He lā 'ino kēia* 'Jest sztormowa pogoda', *He lā mahana kēia* 'Jest ciepły dzień', *He lā wela kēia* 'Jest upalny dzień', *He lā ikiiki kēia* 'Jest gorąco i wilgotno'.

Deszcz jest postrzegany jako *kāhiko*¹²⁶ o *ke akua* 'boska ozdoba', dlatego Hawajczycy określają zarówno deszcz, jak i tęczę jako *he 'ehu wāwae no ka lani* 'ślad stóp najwyższego wodza'. Wyraz *ānuenuē* 'tęcza' występuje w zdaniu: *E nānā! He ānuenuē!* 'Patrz! Tęcza!'. Morfem *he* sygnalizuje predykat. Dwoma najważniejszymi nazwami chmury są *ao* 'chmura' i '*ōpua* 'grzywacz, bałwan'. Elementem tradycji hawajskiej jest *nānā ao* 'interpretator chmur'.

Śnieg, zwany *hau kea* (dosł. „biały lód”), jest spotykany na Mauna Kea (dosł. „śnieżna góra”), najwyższej górze Wysp Hawajskich, będącej siedzibą bogini śniegu *Poli'ahu*. Wierzono, że śnieg jest dziełem boskim.

Słońce to *lā*. Por. *Pā mai ka lā i ka lā* 'Słońce świeci w ciągu dnia', *Ke nānā nei kēia po'e ipo i ka napo 'o 'ana o ka lā* 'Ci zakochani obserwują zachód słońca', *lā puka* 'wschodzące słońce', *lā welo* 'zachodzące słońce', *napo 'o ka lā* 'zachodzące słońce'.

2.4.1.18. Prawo

Hawajską nazwą prawa jest *kānāwai*¹²⁷. Niektórzy dopatrują się w niej morfemu *wai* 'woda'. Poglądu tego nie podzielają autorzy *Hawaiian Dictionary* (Pukui, Elbert 1999: 127 s.v. *kā.nā.wai*), gdyż wiele pradawnych edyktów nie ma nic wspólnego z wodą. Antonimem jest *kānāwai 'ole* 'bezprawie, anarchia', por. *kū 'ole i ke kānāwai* 'bezprawny, niezgodny z prawem'. Rozróżnia się m.in. *kānāwai kalaima* 'prawo karne', *kānāwai kīwila* 'prawo cywilne', *kānāwai koa* 'stan wojenny' („prawo wojenne”), *kānāwai kākau 'ole 'ia* 'prawo zwyczajowe', *kānāwai o Pelekania (Beritania) i kākau puke 'ole 'ia* 'brytyjskie prawo zwyczajowe'. Współcześnie prawnik nazywa się *loio* (z ang. *lawyer*), dawniej stosowano termin *kōkua* („pomocnik”). Prokurator to *loio ho 'opi 'i*, a obrońca czy adwokat – *loio kūpale*. Podstawowe słownictwo dotyczące poszanowania prawa obej-

¹²⁶ W wyrazie *kāhiko* są dwie jednostki akcentuacyjne: [kā.hiko].

¹²⁷ Por. *karaiwaga* 'prawo' w kiriwinie (Szczerbowski 2002: 208).

muje: *mamuli o ke kânāwai* ‘zgodny z prawem, legalny’, *mālama kânāwai* ‘przestrzegać prawa’, *ho‘olohe kânāwai* ‘przestrzegać prawa’, *ha‘aha‘i kânāwai* ‘łamać prawo’, ‘a‘e *kânāwai* ‘łamać prawo’, *make‘e kânāwai* ‘praworządny’.

Zarówno konstytucja jak i kodeks praw mają nazwę *kumukânāwai* („źródło praw”). Kodeks karny – *kânāwai ho‘opa‘i kalaima* („prawa karania zbrodni”), kodeks postępowania sądowego – *kânāwai e pololei ai ka ho‘okolokolo‘ana*. W języku hawajskim *kânāwai* to także przykazanie, a zatem *Nā Kânāwai he‘Umi* – Dziesięć Przykazań, czyli Dekalog.

No ka mea, mai loko mai o ka na‘au ke puka mai nei nā manao ino, ka pepehi kanaka‘ana, ka moekolohe‘ana, ka ho‘okamakama‘ana, ka‘aihue‘ana, ka ho‘opunipuni‘ana, ame nā‘ōlelo‘ino. Z serca bowiem pochodzą złe myśli, zaborstwa, cudzołóstwa, czyny nierządne, kradzieże, fałszywe świadectwa, przekleństwa. (Mt 15,19)

Cudzołóstwo to *moekolohe*. Wyraz składa się z 2 morfemów: *moe* ‘spać’ i *kolohe* ‘szkodliwie’. W przekładzie biblijnym czyny nierządne to *ka ho‘okamakama‘ana*. W hawajskiej nazwie *ka* to rodzajnik określony liczby pojedynczej, ‘ana – partykuła nominalizująca. Wyraz *ho‘okamakama* zaczyna się od kauzatywnego przedrostka *ho‘o-* dołączonego do *-kamakama*, zredukowanej formy *kama* o złożonej semantyce. Prymarnie znaczy ‘dziecko’, ale w magii ‘anā‘anā – ‘ofiare’. Wyraz *ho‘okamakama* można oddać w polszczyźnie ‘prostytuować się’. Zabójstwo nazywa się w języku hawajskim *ka pepehi kanaka‘ana* (por. *pepehi kanaka* ‘zamordować’, dosł. „zabić człowieka”). Kraść to ‘*aihue*, a kradzież – *ka‘aihue‘ana*. W języku hawajskim *ho‘opunipuni* znaczy ‘kłamać’, ‘fałszować’, a *ka ho‘o.puni.puni‘ana* to ‘kłamstwo, fałszerstwo i fałszywe świadectwo’. Natomiast przekleństwa oddaje się *nā‘ōlelo‘ino* („złe słowa”).

Grupę terminów legislacyjnych tworzą: *kau kânāwai* ‘ustanawiać prawo’, *mea kau kânāwai* ‘ustawodawca’, ‘*aha kau kânāwai* ‘ciało ustawodawcze, legislatura’.

Ogólną nazwą sądu jest ‘*aha ho‘okolokolo*. Rozróżnia się ‘*aha ho‘okolokolo ho‘omalū* ‘sąd policyjny’, ‘*aha ho‘okolokolo‘āpana* ‘sąd okręgowy’, ‘*aha ho‘okolokolo ka‘apuni* ‘sąd objazdowy’, ‘*Aha Ho‘okolokolo Ki‘eki‘e* ‘Sąd Najwyższy’, ‘*aha ho‘okolokolo koa* ‘sąd wojskowy’, ‘*aha ho‘okolokolo malaloiho* ‘sąd niższej instancji’ i ‘*aha ho‘okolokolo ko‘iko‘i* ‘sąd wyższej instancji’.

Zgodnie z artykułem 42 Konstytucji z 1852 roku:

Paukū 42. ‘A‘ole nō e hiki ke ho‘opi‘i‘ia a ho‘okolokolo‘ia ka Mō‘ī i loko o kekahi‘aha ho‘okolokolo o ke aupuni.

Art. 42. Król nie może być podawany do sądu ani pociągany do odpowiedzialności przed żadnym sądem czy trybunałem królestwa.

Język hawajski rozróżnia *kânāwai* i *pono*. Pierwszy wyraz oddaje się w polszczyźnie słowem *prawo*, drugi zaś – *prawa*. Por. *nā pono lāhui kanaka* ‘prawa człowieka’, *nā pono o nā wāhine* ‘prawa kobiet’, *pono kaulike* ‘równe prawa i sprawiedliwość dla wszystkich’, *nā pono kī.wila* ‘prawa obywatelskie’. Terminem obejmującym tak prawa, jak i obowiązki jest *kuleana*.

Nazwą kary jest *ho‘opa‘i*. Etymologicznie była to kara cielesna, por. *pa‘i* ‘bić, uderzyć’, *ho‘opa‘i* ‘uderzyć kogoś dłonią’. Więzienie to *hale pa‘ahao* (por. *hale* ‘dom’ i *pa‘ahao* ‘więzień’¹²⁸), synonimem jest *hale wai* ‘więzienie’ („dom do zatrzymania”). Wyraz *ho‘opahao* ma znaczenie ‘wsadzić do więzienia’, a *pīo* – ‘więzień’.

¹²⁸ Inną nazwą więzienia, zwłaszcza jeńca, jest *pīo*.

2.4.1.19. Religia

W hawajskiej nazwie *ho 'omana* 'religia' występuje morfem *mana* 'moc nadprzyrodzona'. Buddyzm to *Ho 'omana Kepanī* (dosł. „religia japońska”), a katolicyzm – *Ho 'omana Palani* (dosł. „religia francuska”). Idolatria (kult posągów) – *ho 'omana ki 'i*, episkopalizm – *Ho 'omana Pihopa*, Adwentyści Dnia Siódmego – *Ho 'omana Pō 'aono* (dosł. „religia sobotnia”). Wyraz *mana 'o 'i 'o* 'wierzyć, wiara' składa się z dwóch elementów: *mana 'o* 'myśleć, myśl' i *'i 'o* 'prawdziwy, prawdziwie'.

Słownictwo religijne występuje w piosence, której uczą się w przedszkolu hawajskie dzieci (*Pai ka Leo* 1989: 29):

Naue i ka Pule
E hele kākou i ka pule
Hīmeni aku, pule pualu
Lohe i nā mo 'olelo Paipala
Naue kākou i ka pule.
Hui:
Naue, naue
Ho 'omana i ke Akua mau
Naue, Naue
E nā hoa kamaiki ē.
Nani ke a 'o a ke Akua
'O ke aloha kai 'oi a 'e
'A 'ohe o 'u kānalua
Iesu ku 'u kia 'i mau.

Ruszajmy do kościoła
Chodźmy wszyscy do kościoła
Śpiewać i modlić się razem,
Słuchać opowieści biblijnych,
Chodźmy do kościoła.
Chór:
Ruszajmy, ruszajmy
Wielbić wiecznego Boga,
Ruszajmy, ruszajmy,
Dzieci.
Nauki Boga są wielkie
Miłość jest na pierwszym miejscu,
Nie wątpię [że]
Jezus zawsze czuwa nade mną.

Wyraz *pule* ma tu znaczenie 'kościół' i 'modlić się'. *Paipala* jest nazwą Biblii. *Akua* to Bóg.

Pojęcie grzechu wyraża się za pomocą leksemu *hewa*, który prymarnie oznacza błąd, pomyłkę. Innym określeniem jest *lawehala* 'grzech, grzesznik, grzeszny'. Rozgrzeszenie oddaje się po hawajsku formą *huikala* lub *halakala*.

2.4.1.20. Rodzina

W języku hawajskim, tak samo jak w innych językach Oceanii, liczne są nazwy rodzeństwa, zróżnicowane w zależności od tego, czy rodzeństwo jest starsze czy młodsze, tej samej płci czy nie. Nie mniej istotne jest również stosowanie odmiennych form adresatywnych.

Do starszego rodzeństwa tej samej płci odnoszą się dwa wyrazy: *kaikua 'ana*¹²⁹ i *kua 'ana*. Oba wywodzą się z prawschodniopolinezyjskiego **tuakana* (Elbert, Pukui 1999: 168). *Kua 'ana* w przeciwieństwie do *kaikua 'ana* ma użycie adresatywne. Formę *kaikua 'ana* oddaje się w polszczyźnie w zależności od kontekstu jako 1) starszy brat lub starszy kuzyn (w relacji pokrewieństwa z osobą płci męskiej) albo 2) starsza siostra lub starsza kuzynka (w relacji pokrewieństwa z osobą płci żeńskiej). Dlatego też zdanie *Aia 'o ia e noho ana i lalo me kona kaikua 'ana* można interpretować na cztery sposoby: 'On siedzi na ziemi ze (swoim) starszym bratem', 'On siedzi na ziemi ze (swoim) starszym kuzynem', 'Ona siedzi na ziemi ze (swoją) starszą siostrą', 'Ona siedzi na ziemi ze (swoją) starszą kuzynką'.

¹²⁹ Wyraz *kaikua 'ana* w szybkim tempie mowy wymawia się *keikua 'ana* (Elbert, Pukui 1999: 23).

Do młodszego rodzeństwa tej samej płci odnoszą się dwa wyrazy: *kaikaina*¹³⁰ i *ka-ina*; pochodzą one z prawschodniopolinezyjskiego **t(e,a)hina*. Formę *kaina* stosuje się adresatywnie. Wyrażenie *ko'u kaikaina* w zależności od kontekstu można oddawać w polszczyźnie na cztery sposoby: 'mój młodszy brat' albo 'mój młodszy kuzyn' (gdy mówi chłopiec czy mężczyzna), 'moja młodsza siostra' albo 'moja młodsza kuzynka' (gdy mówi dziewczynka czy kobieta). Jeśli kontekst jest dostatecznie określony, wyraz *kaikaina* przestaje być wieloznaczny, np. *Aia ka makua kāne e kū ana me kona kaikaina a me kona hoahānau* 'Ojciec stoi ze swoim młodszym bratem i kuzynem'.

Poza rozróżnieniem starszy vs. młodszy pozostają nazwy *kaikunāne* 'brat' albo 'kuzyn' (kobiety), *kaikuahine* 'siostra' albo 'kuzynka' (mężczyzny). Por. '*O lāua, he kaiku'ana a he kaikaina* 'Oni są braćmi' i '*O lāua, kaikunāne a he kaikuahine* 'Oni są bratem i siostrą'.

Formy adresatywne mają postać *kunāne* (praśrodkowopolinezyjskie **tu(o)nga'ane*) i *kuahine* (prapolinezyjskie **tuafafine*), używa się ich również jako czułe warianty *kaikunāne* i *kaikuahine*.

Wyraz *pōki'i* znaczy 'młodszy brat' lub 'młodsza siostra', a także blisko spokrewnionego młodszego kuzyna lub młodszą kuzynkę. Aby podkreślić, iż nazwa ta odnosi się do osoby tej samej płci, stosuje się wyrażenie *pōki'i kaina*. Często Hawajczycy wymawiają *pōki'i* z czułością. Wyrażenie *he pōki'i no Makoa*¹³¹ 'młodszy brat Makoi' wypowiedziane jest z podziwem dla szybkiego atlety. Makoa zyskał sławę szybkiego biegacza w czasach, gdy panował król Kamehameha (Pukui 1983: 98 s.v. 909).

Nazwami starszego rodzeństwa są *mua*, *hānau mua* i *hele mua*. Szacunku młodszego rodzeństwa wobec pierwotnego uczy powiedzenie: *I pa'a i ka hānau mua, 'a'ole e puka na*¹³² *pōki'i* 'Gdyby matka zmarła przy porodzie pierwotnego dziecka, młodsze nie mogłyby się urodzić' (Pukui 1983: 135–136 s.v. 1250). W języku hawajskim *hānau mua* to najstarszy brat lub najstarsza siostra, dziecko pierwotne rodziców. Antonimem jest *hānau hope* najmłodsze dziecko rodziców, a więc najmłodszy brat lub najmłodsza siostra.

Najstarsze dziecko, pierwotne, określa się także wyrazem *hiapo*, np. *E pepehi nō wau i nā hiapo apau* 'Zabiję wszystkich pierwotnych' (Wj 12,12). *Hele mua* odnosi się zarówno do starszego rodzeństwa, jak i jego potomstwa. Antonimem jest *hele hope*. Najmłodsze dziecko nazywa się także *muli hope*. Wyrażenie *muli pōki'i* oznacza młodszego brata czy kuzyna, młodszą siostrę czy kuzynkę, a figuratywnie – genitalia.

Angielskie zapożyczenia: '*anakala* 'wuj, stryj', *anakē* 'ciotka, stryjenka', *kika* (lub *tita*) 'siostra', *māmā* 'mama', *pāpā* 'tata', *palā* (lub częściej *balā*) 'brat'. Zapożyczenia stosuje młodsze pokolenie, zwykle są one krótsze od określeń hawajskich, przykładem jest *lūau'i kaikuna'ana o ko'u lūau'i makuahine* 'ciotka' (dosł. „prawdziwa starsza siostra mojej prawdziwej matki”).

2.4.1.21. Ruch

W języku hawajskim występuje tak wiele leksemów nazywających ruch, że mogłyby stanowić przedmiot odrębnej obszernej monografii. Niektóre z nich były już tu przed-

¹³⁰ W szybkim tempie wyraz ten wymawiany jest *keikaina* (44%).

¹³¹ Wyraz *makoa* jako nazwa pospolita może oznaczać 'nieustraszony', 'odważny', 'dzielny', 'nastawiony wojowniczo'. Etymologicznie wiąże się z *koa* 'odważny, odwaga, wojownik'.

¹³² Wymawiane *nā*, tak też współcześnie zapisywane, gdyż jest to rodzajnik liczby mnogiej.

miotem uwagi (zob. 2.2.18.9.2 *Nieprzechodnie czasowniki ruchu* i 2.2.18.9.3 *Przechodnie czasowniki ruchu*).

Wyraz *'oni* znaczy 'ruch, ruszać się', por. *'oni hikiwawe* 'szybki ruch', *Ua 'oni ke keiki* 'Dziecko się poruszyło (w brzuchu matki)'. Zreduplikowana postać *'oni 'oni* pojawia się w wyrażeniu *ki 'i 'oni 'oni* 'film' (dosł. „ruchomy obraz”).

Ne 'e w zależności od kontekstu oddaje się w polszczyźnie 'marsz' lub 'przeprowadzać się'

Ma 'ākau ne 'e.

W prawo marsz.

Ua ne 'e lāua mai Liliha a Waikīkī.

Oni oboje przeprowadzili się z [ulicy] Liliha¹³³ na Waikīkī.

Derywatem jest *ne 'ena* 'ruch'. Forma *ho 'one 'e* jest kauzatywna, oddaje się ją w polszczyźnie czasownikiem 'przesuwać'.

2.4.1.22. Strony świata

Na mapach hawajskich stosuje się następujące skrótowe oznaczenia stron świata: *'Āk* (= *'ākau* 'północ'¹³⁴), *Hm* (= *hema* 'południe'¹³⁵), *Hk* (= *hikina* 'wschód'¹³⁶), *Km* (= *komohana*¹³⁷ 'zachód'). Stosuje się także terminy *welau 'ākau* 'biegun północny', *welau hema* 'biegun południowy', *hikina 'ākau* 'północny wschód', *hikina hema* 'południowy wschód', *komohana 'ākau* 'północny zachód' i *komohana hema* 'południowy zachód'.

2.4.1.23. Tabu¹³⁸

Wyraz *kapu* 'tabu, zakaz, sacrum, nienaruszalny' pochodzi z prapolinezyjskiego **tapu*. Por. *Ua noa ke kapu* 'Tabu zostało zdjęte' lub 'Zakaz został odwołany', *Ua kapu loa ko ka Mō 'i mau 'āina pono 'i a me kona waiwai 'ē a 'e* 'Ziemie prywatne Króla oraz inne dobra są nienaruszalne'. Innym wyrazem nazywającym zakaz jest *pāpā* 'zabraniać, zakazywać, tabu'. Por. *pāpā 'ana* 'prohibicja', *Ua pāpā au iāia, 'a 'ole e hele* 'Zabroniłem mu iść', *Ua pāpā 'ia ka puhi paka ma ka mokulele* 'Palenie jest zabronione w samolocie'. W tej samej dziedzinie semantycznej, co *kapu* i *pāpā*, pozostaje *malu* 'chroniony przez tabu'.

Można określić dokładną datę początku zniesienia dawnego systemu tabu na Wyspach Hawajskich. Król Kamehameha zmarł 8 maja 1819 roku i tegoż wieczoru jego żona, księżna Keopuolani¹³⁹, zaczęła jawnie spożywać zakazany kobietom orzech kokosowy i częstowała obecnych przy jej posiłku wodzów, czego dawna religia surowo zabraniała (Chegaray 1960: 148). Był to kres pewnej epoki na Hawajach. Okazuje się jed-

¹³³ *Liliha* – ulica w Honolulu. *Waikīkī* to słynna plaża w Honolulu, także park.

¹³⁴ Wyraz *'ākau* etymologicznie oznacza 'nie lewy', a prymarnie: 'prawy'.

¹³⁵ Wyraz *hema* ma znaczenie prymarne 'lewy, lewo, lewa strona'.

¹³⁶ Wyraz *hikina* składa się z dwóch morfemów: *hiki* 'przybywać' i nominalizującego sufiksu *-na*.

¹³⁷ Por. *komo* 'wchodzić' i nominalizator *-hana*. O zachodzie słońce „wchodzi” do morza.

¹³⁸ Tabu jest jednym z głównych tematów tomu II poświęconego tradycji hawajskiej.

¹³⁹ [Ke.opu-o-lani].

nak, że i współcześnie, choć wiele zakazów już nie obowiązuje, tkwią one w umysłach Hawajczyków jako przesady, których lepiej całkowicie nie lekceważyć.

Dawniej kobiety mogły spożywać jedynie niektóre odmiany bananów. Wyraz *mai'a* ‘banan’ nie pojawia się w żadnej piosence czy pieśni hawajskiej. Przyczyną są negatywne konotacje. Zdanie *Pala ka mai'a* ‘Banan jest dojrzały’ uznaje się za niegrzeczne ze względu na sens figuratywny „Nic nie zyskać” (Pukui 1983 sv. 2591). Sen o bananie w przekonaniu Hawajczyków jest zapowiedzią pecha. Jeśli rybak udawał się na połów i zobaczył kogoś z kłocią bananów, zawracał, gdyż był pewien, iż żadnej ryby nie złowi. Nawet dzisiaj osobie, która wyrusza w podróż służbową, zobaczenie kogoś z bananami ma przynosić pecha. Przekonanie to umocniło się w roku 1898, gdy Hawaje zostały zaanektowane przez USA. Wtedy właśnie dojrzewały banany. Przesąd znalazł więc potwierdzenie w tragicznym dla rdzennych Hawajczyków fakcie politycznym. Powstało nowe powiedzenie *Ho'ohui'aina pala ka mai'a* (Pukui 1983 sv. 1063) ‘Aneksja [to] dojrzałe banany’.

2.4.2. Zapożyczenia i neologizmy

Jednym ze sposobów wzbogacania słownictwa są zapożyczenia. Dla hawajskiego głównym źródłem owych zapożyczeń był język angielski. Por. np.: *home* > *home* ‘dom’, *book* > *puke* ‘książka’, *town* > *kaona* ‘miasto’, *soap* > *kopa* ‘mydło’, *blue* > *polū* ‘niebieski’. Hawajskie słownictwo biblijne jest pochodzenia hebrajskiego (*aleka* ‘cedr’, *kikala* ‘platan, sosna’, *kinola* ‘harfa’), greckiego (*ekalekia* ‘kościół’, *hepekoma* ‘tydzień’, *meli* ‘miód’) i łacińskiego (*lana* ‘żaba’, *lepu* ‘zając’, *mukuela* ‘łasicca’). Z chińskiego (kantonńskiego) pochodzą wyrazy: *konohi* ‘chiński Nowy Rok’ < ‘gratulacje’, *pakalana* ‘fiołek chiński’ < ‘biała orchidea’ i *Pākē* ‘Chińczyk’ < ‘starszy brat ojca’ (Elbert, Pukui 1999: 33). Wpływ japońskiego na hawajski przejawia się m.in. w następujących wyrazach: *kekohala* ‘molestowanie seksualne’, *kamapoko* ‘kotlet rybny’. Hiszpański jest rodowód słowa *paniolo* ‘kowboj’, które pisane dużą literą jako *Paniolo* ma znaczenie ‘Hiszpania, hiszpański’. Hawajska nazwa *Pakoa* ‘Wielkanoc’ wywodzi się z portugalskiego *Pascoa*. Najczęściej używanymi zapożyczeniami z francuskiego są *Kalema* ‘wielki post’ i *ōmā* ‘homar’. Z czeskiego pochodzi wyraz *pūkowi* ‘brzoza’. Z tahitańskiego pochodzi słowo *mano* ‘i perfumy’.

Za tworzenie neologizmów odpowiedzialny jest Hawajski Komitet Leksykalny. Przykładami są: *hamulau* ‘zwierzę roślinożerne’, *ka'a'ike* ‘komunikacja’, *kōpia* ‘węglowodan’, *poelele* ‘satelita’ (Māmaka Kaiao 2003: xix).

2.4.3. Kaona, czyli ukryte znaczenie

Gdy Europejczyk czyta tekst hawajski w tłumaczeniu filologicznym, niejednokrotnie nie może oprzeć się wrażeniu z jednej strony banalności czy trywialności, z drugiej zaś braku sensu. Owo wrażenie trzeba jednak uznać za sygnał, iż osoba, która je ma, nie dostrzegła *kaona*, czyli ukrytego sensu. Po hawajsku można powiedzieć: *No wai ke kaona o kēlā mele?* ‘Kto jest w podtekście tamtej piosenki?’.

Przykładem ukrytej treści jest następujące pozornie banalne powiedzenie.

„*Unele! Unele!*” *wahi a ka nēnē*. (Pukui 1983: 2878)

„Honk! Honk!” says the goose.

„Gę, gę!” mówi gęś.

Hawajczycy kojarzą *unele* ‘gę’ z *nele* ‘brak, niedostatek, ubóstwo’. Wyraz *nēnē* (Pukui, Elbert 1999: 264) jako rzeczownik najczęściej oznacza ‘gęś hawajską’, a w zastosowaniu czasownikowym – ‘płakać (nad losem)’. Całe powiedzenie oznacza brak sukcesu, rozczarowanie¹⁴⁰.

¹⁴⁰ Zob. mój artykuł *O ukrytym sensie poezji hawajskiej* (Szczerbowski 2006).

3. TEKSTY HAWAJSKIE

3.1. Modlitwa łowcy ptaków

<i>Pule a ke Kāpili Manu</i>	<i>Modlitwa łowcy ptaków</i>
<i>Nā 'aumākua i ka Pō,</i>	Duchy odwiecznej ciemności,
<i>Nā 'aumākua i ke Ao,</i>	Duchy Światła,
<i>Iā Kāne i ka Pō,</i>	Do wiecznego Kāne,
<i>Iā Kanaloa i ka Pō,</i>	Do wiecznego Kanaloa,
<i>I Ho'omeha i ka Pō,</i>	Do wiecznego Ho'omeha,
<i>I ku'u mau kūpuna a pau loa i ka Pō,</i>	Do wszystkich moich przodków z wieczności
<i>Iā Kū-huluhulumanu¹ i ka Pō:</i>	Do wiecznego Kū-huluhulumanu,
<i>Pale ka Pō,</i>	Którzy możecie wygnać Ciemność
<i>A puka i ke Ao.</i>	Że może przyjsć Światło
<i>'O wau, 'o 'Ele'ele, ka mea iā ia ka mana,</i>	Mi, Eleele, dajcie boską moc,
<i>Hō mai he 'ike,</i>	Dajcie wiedzę,
<i>Hō mai he loa'a nui,</i>	Dajcie wielki sukces,
<i>Pi'i 'oukou a ke kuahiwi,</i>	Wznóście na zalesioną górę,
<i>A ke kualano,</i>	Do górskich grzbietów,
<i>Hō'ā mai 'oukou i ka manu a pau,</i>	Gromadźcie wszystkie ptaki,
<i>Ho'oili 'oukou iluna o ke kēpau kahi e pili ai.</i>	Sprowadzajcie je na moją żywicę.
<i>Amama! Ua noa!</i>	Modlitwa jest odmówiona, tabu – zdjęte.

Źródło: Emerson 1894: 104.

3.2. Błogosławieństwo

<i>Auhea nā aumākua</i>	Słuchajcie, duchy przodków,
<i>Nā akua, nā kāhuna, nā kūpua</i>	Bogowie, mistrzowie, szamani,
<i>Aloha mai, hiki mai, hele mai</i>	Przyjdźcie z miłością, przyjdźcie szybko,
<i>E ho'omaika'i</i>	Pobłogosławcie

¹ Por. *huluhulu* 'pierzasty' i *manu* 'ptak'.

<i>I ka wahine kēia</i>	Tę kobietę,
<i>I ke kāne kēia</i>	Tego mężczyznę,
<i>I ke aloha, i ke kala, i ka malu</i>	Z miłością, wolnością, pokojem,
<i>I ka mana, i ka pono</i>	Z siłą, mądrością
<i>Aloha nō, aloha nō, aloha nō</i>	Błogosławieństwo, pozdrowienia.

Źródło: Assmann 2000: 70.

3.3. Ojciec nasz po hawajsku

Mt 6	Hawajski	Polski
9	<i>Ē kō mākou Makua i lako o ka lani, E hōano 'ia Kou inoa.</i>	Ojciec nasz, który jesteś w niebie, niech się święci imię Twoje!
10	<i>E hiki mai kou aupuni; E mā.lama 'ia Kou makemake ma ka ho- nua nei, E like me ia i mālama 'ia ma ka lani lā.</i>	Niech przyjdzie królestwo Twoje; niech Twoja wola spełnia się na ziemi, tak jak i w niebie.
11	<i>E hā. 'awi mai iā mākou i kē.ia lā, i 'ai na mā.kou no kēia lā.</i>	Chleba powszedniego daj nam dzisiaj;
12	<i>E kala mai hoi iā mā.kou, i ka mā.kou lawe.hala ana, Me mākou e kala nei i ka po'e i lawe.hala i ka mākou.</i>	i przebacz nam nasze winy, jak i my przebaczymy tym, którzy przeciw nam zawinili;
13	<i>Mai ho'oku'u 'oe iā mā.kou i ka ho'owalewale 'ia mai. E ho'opakele no na e iā mākou i ka 'ino.</i>	i nie dopuść, abyśmy ulegli poku- sie, ale nas zachowaj od złego!

3.4. Piosenka o alfabecie hawajskim (*Ka Mele Pī'āpā 'Ōlelo Hawai'i*)

Piosenkę o alfabecie hawajskim ułożyła Mary Kawena Pūku'i dla swojego wnuka o imieniu La'akea².

*E nā hoa kamali'i,
E a'o mai kākou
I pa'ana'au ka pī'āpā.
'Ā, 'ē, 'ī, 'ō, 'ū,
Hē, kē, lā, mū, nū.
'O pī me wē nā panina
O ka pī'āpā.*

O dzieci,
Uczmy się razem
Aż zapamiętamy alfabet.
A, e, i, o, u,
H, k, l, m, n.
P i w to ostatnie (litery)
Alfabetu.

² Tekst piosenki opublikował Elbert (1970), dostępna jest ona również w Internecie: <http://www.geocities.com/TheTropics/Shores/6794/>.

4. CHARAKTERYSTYKA TYPOLOGICZNA JĘZYKA HAWAJSKIEGO¹

4.1. Typologia fonologiczna

System fonologiczny języka hawajskiego z 10 fonemami otwartymi (*a, e, i, o, u, ā, ē, ī, ō, ū*), 8 fonemami zamkniętymi (*p, k, ' , h, l, m, n, w*) i 13 dyftongami (*ai, ae, au, ao, ei, eu, oi, ou, iu, āe, āi, āo, āu*) jest średnio bogaty. Ze względu na stosunek samogłosek do spółgłosek hawajski jest typem samogłoskowym. Jedyne w bardzo krótkich tekstach (typologicznie niemiarodajnych) może występować typ równowagi, np. *Ma Ke Kula* („W szkole” – tytuł hawajskiego elementarza). Stosując oznaczenia: C – spółgłoska, V – samogłoska, D – dyftong, można strukturę sylaby hawajskiej przedstawić symbolicznie: (C)V, (C)D. Nagłosowy fonem zamknięty jest opcjonalny, dlatego ujęto go w nawias. Dla typu samogłoskowego charakterystyczne są sylaby otwarte i brak zbitek spółgłoskowych. Warto tu podkreślić, że w języku praocenicznym, z którego wywodzi się hawajski, istniały sylaby zarówno otwarte, jak i zamknięte, por.: poc. **manuk* ⇒ haw. **manu* ‘ptak’, poc. **jalan* ⇒ haw. *ala* ‘ścieżka’.

Ze względu na iloczasy i ruchomy akcent hawajski jest językiem prozodycznym, por. *ka* ‘jeden’ i *ka* ‘aina’ ‘kraj’, *kanaka* ‘człowiek’ i *kānaka* [kā.naka] ‘ludzie’.

4.2. Typologia morfologiczna

Za istotny parametr w typologii morfologicznej (Comrie 1986: 48) przyjmuje się wykładnik syntetyczności danego języka mierzony liczbą morfemów w wyrazie. W językach izolujących liczba ta jest najmniejsza, a w językach polisyntetycznych – najwyższa. W hawajskim można spotkać wyrazy wielomorfemowe, są to jednak nazwy bogów i niektórych gatunków ryb. Przykładem jest *humu.humu-nuku.nuku-ā-pua* ‘a jako odmiana ryby *humuhumu* (*Rhinecanthus aculeatus, R. rectangulus*) „humu-humu-dziób-dziób-jak-świnia” (‘ryba o ryju jak u świni’). Hawajski wyraz składa się 6 morfemów, spośród których tylko jeden (*ā*) jest gramatyczny. Formalnym wykładnikiem kategoriałnym jest tu także reduplikacja (podwojenie morfemów *humu* i *nuku*). Nazwa *humuhumunukunuku-āpua* ‘a *humuhumu* odnosi się również do wcielenia boga Kamapua‘a. W hawajskich wyrazach pospolitych struktura dwumorfemowa charakteryzuje czasowniki kauzatywne, których wykładnikiem kategoriałnym jest prefiks, por.: *kipa* ‘odwiedzić’ i *ho* ‘okipa’ ‘gościć (przyjmować gości)’.

W językach polinezyjskich istotną kategorią opisu morfologicznego są „partykuły”². Można je klasyfikować według pozycji w obrębie frazy: 1) partykuły, które są na po-

¹ Por. rozdział *Charakterystyka typologiczna języka kiriwińskiego* (Szczerbowski 2002: 247–259)

² Współczesnym terminem są morfemy luźne.

czątku lub blisko frazy nominalnej, 2) partykuły będące na początku frazy werbalnej, 3) partykuły następujące po rzeczowniku lub czasowniku.

Particles of types (1) and (2) usually denote grammatical meaning. They are machinery of the language and indicate whether action is completed or going on; whether a noun is subject, object, agent, possessor, locative, or instrumental – the sort of inflected endings. Particles of type (3) have either grammatical meaning ('*ia*', '*ana*') or meanings in the real (as contrasted with the grammatical) universe. Perhaps they are less troublesome to the students than others'. (Elbert, Pukui 1999: 44)

Liczba owych „partykuł” przekracza 120. Język hawajski w odróżnieniu od polszczyzny (Karolak 1999a s.v. *formy związane*) można zaliczyć do takiego typu strukturalnego, w którym większość jednostek stanowią formy wolne. Z tego powodu nie jest on ani inflektywny, ani polisyntetyczny. Trudno go uznać za język izolujący, gdyż ilość zgramatyzowanej informacji nie jest mała. Podstawowa różnica między trzema typami: izolującym, inflektywnym (z podtypem aglutynacyjnym, fleksyjnym i alternującym), polisyntetycznym, „zasadza się przede wszystkim na różnicach w ilości informacji zgramatyzowanej – w językach izolujących jest ona możliwie minimalna, w językach polisyntetycznych jest ona możliwie maksymalna” (Majewicz 1989: 203).

W zależności od tego, czy elementy kategoriałne w przewadze poprzedzają elementy leksykalne czy następują po nich wyróżnia się odpowiednio **typ prepozycyjny** i **typ postpozycyjny**. Według T. Milewskiego (1976: 234), typ prepozycyjny przeważa w językach Afryki oraz Oceanii i Indochin (rodzina austronezyjska i austroazjatycka). W języku hawajskim przejawia się on w derywatach, np.: *kālaipuolo* ‘muzykologia’ (*kālai* ‘-logia’ i *puolo* ‘muzyka’). W przeciwieństwie do formantów prefiksalnych formanty sufiksalne są z reguły nieproduktywne. Spotkać można jednak i wyrazy pochodne, których przykładem jest *ahonui* ‘ole ‘niecierpliwy’ jako złożenie determinatywne egzocentryczne ‘nie mający dużego (długiego) oddechu’. *Aho* znaczy ‘oddech’, *nui* – ‘duży’, ‘ole – ‘nie’. Wyraz ten poprzedzony rodzajnikiem określonym ma status rzeczownika: *ke ahonui* ‘ole ‘niecierpliwość’. Szyk poszczególnych elementów w złożeniu *ahonui* ‘ole odzwierciedla tendencję, zgodnie z którą *determinatum* poprzedza *determinans*.

Charakterystyczną cechą języka hawajskiego jest gramatyzacja kierunku czynności w stosunku do mówiącego. Wykładnikami są postpozytywne morfemy zwane dyrekcjonałami. Przykładem jest czasownik *kelepona* ‘dzwonić, telefonować’ (ang. *telephone*), który może łączyć się *aku*, *mai* i *a'e*. W zdaniu *Pono au e kelepona aku i ka hale* ‘Muszę zadzwonić do domu’ dyrekcjonał *aku* gramatyzuje czynność ze strony mówiącego. Z kolei w wypowiedzi *Aia a pau kāna hana, e kelepona mai ana* ‘o Pāpā ‘Gdy tylko skończy pracę, tata zadzwoni do nas’ wykładnikiem czynności skierowanej w stronę mówiącego jest morfem *mai*. W tym kontekście rozważań na uwagę zasługuje zdanie *Iā mākou e 'ai ana, kelepona a'e* ‘o Keoni iā Lani ‘Gdy jedliśmy, John zadzwonił do Lani’, w którym dyrekcjonałem jest *a'e*. Wyraża on czynność widoczną, choć nie związaną z mówiącym (Keoni nie dzwonił do mówiącego, ani mówiący nie telefonował do Keoniego). Typowy dla języka hawajskiego jest także dyrekcjonał *iho* oznaczający kierunek w dół. Często łączy się z czasownikami oznaczającymi procesy fizjologiczne (jedzenie, picie), np.: *E hele iho!* ‘Zejdź!’.

³ „Partykuły typu pierwszego i drugiego zwykle denotują znaczenie gramatyczne. Są one maszynerią języka i wskazują, czy czynność jest dokonana czy w trakcie trwania; czy rzeczownik jest podmiotem, dopełnieniem, agentem, posiadaczem, oznacza miejsce lub narzędzie – czymś w rodzaju zakończeń fleksyjnych. Partykuły typu trzeciego wyrażają albo znaczenie gramatyczne ('*ia*', '*ana*'), albo znaczenia w świecie realnym (w przeciwieństwie do gramatycznego)”.

4.3. Typologia syntaktyczna

Punktem wyjścia dla typologii składniowej jest szyk wyrazów w zdaniu. Stosując oznaczenia: S – podmiot, V – orzeczenie czasownikowe i O – dopełnienie, można symbolicznie zapisać 5 możliwych typów: SVO, SOV, VSO, VOS, OVS. Ich frekwencję przedstawia tabela (Tomlin 1986: 22).

Szyk wyrazów	Liczba języków	%
SOV	180	45
SVO	168	42
VSO	37	9
VOS	12	3
OVS	5	1
OSV	0	0
Liczba uwzględnionych języków	402	Jeśli przyjąć, że istnieje 5000 języków, to uwzględniono w tej tabeli 8,04%

Podstawowy szyk wyrazów w języku hawajskim to VSO:

/ E kanu ana / ka makuahine / i nā kumupuakenikeni. /
 / orzeczenie / podmiot / dopełnienie /
 Matka będzie sadzić drzewka puakenikeni.

Odstępstwa od szyku podstawowego służą emfazie. Niekiedy jednak szyk wyrazów zależy od tego, czy podmiot zdania wyrażony jest rzeczownikowo czy zaimkowo (Kahananui i Anthony 1974: 202–203). Por.: *'Apōpō a iā lā aku 'o ia e hele ai 'Ona pójdzie jutro'* i *'Apōpō e hele ai ko'u makuahine 'Moja matka pójdzie jutro'*. Podmiot zaimkowy antepozuje orzeczenie, a podmiot zaimkowy je postpozuje.

Stosunek podmiotu do orzeczenia

W polszczyźnie końcówka mianownika charakteryzuje zarówno podmiot zdania nieprzechodniego, jak i podmiot (agens) zdania przechodniego. W języku hawajskim szyk wyrazów (VSO) decyduje o tym, że *ke keiki kane* 'chłopiec' pełni funkcję podmiotu.

Ke hiamoe nei ke keiki kāne li'ili'i.
 Mały chłopiec śpi.

Stosunek agensa do orzeczenia

W zdaniach z czasownikiem przechodnim funkcję podmiotu wyznacza miejsce w szyku wyrazów: podmiot występuje po orzeczeniu, ale przed dopełnieniem.

Ke kākau nei 'o ia i ke kumukū'ai i ka pepa.
 On pisze cenę na papierze.

Stosunek pacjensa do orzeczenia

Wykładnikiem charakteryzującym pacjensa, tj. dopełnienie bliższe zdania przechodniego jest w polszczyźnie końcówka biernika, a w języku hawajskim morfem *i*, por.

Aloha a'e au i ku'u Tūtū.
 Kocham moją babcie.

Jednak po czasownikach typu *loa'a* morfem *i* sygnalizuje agensa.

Stosunek członu określającego do członu określanego

W języku hawajskim człon określany (determinatum) występuje przed członem określającym (determinans). Można to zapisać symbolicznie Dt.–Dk⁴. Wyrażenie *kanaka nui* ‘wielki człowiek’, składające się z dwóch wyrazów: *kanaka* ‘człowiek’ i *nui* ‘wielki’, oznacza VIP-a. Typ Dt.–Ds. charakteryzuje język hawajski również wtedy, gdy oba człony wyrażone są za pomocą rzeczownika (przydawka dopełniaczowa), np.: *ka hale o ke ali'i* ‘dom wodza’. Jedyne zaimek dzierżawczy jako determinans może być po determinatum lub przed nim, por. *ke ola ou* i *kou ola* ‘twoje życie’.

Przyjmując typologię Tadeusza Milewskiego (1976: 239), opartą na różnicach w zakresie funkcji środków syntaktycznych, można powiedzieć, iż język hawajski reprezentuje typ I zapisywany symbolicznie AABC. Wykładnikiem A jest szyk wyrazów, pozwalający odróżnić agensa i podmiot od orzeczenia. Wykładnikiem B charakteryzującym pacjensa jest morfem *i*, a wykładnikiem C, który charakteryzuje człon określający grupy nominalnej, jest morfem *o/a*.

Język hawajski		
Stosunki składniowe członu niekonstytutywnego do członu konstytutywnego	Typ I	Środek syntaktyczny
podmiotu do orzeczenia	A	szyk wyrazów
agensa do orzeczenia	A	szyk wyrazów
pacjensa do orzeczenia	B	morfem <i>i</i>
członu określającego do członu określanego	C	morfem <i>o/a</i>

4.5. Typologia stylistyczna

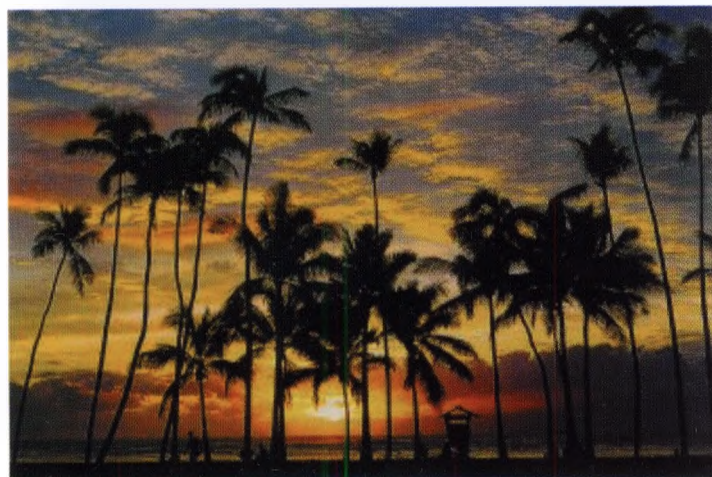
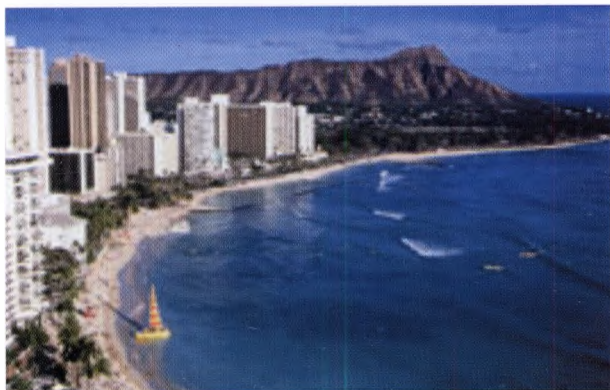
Jednym z najciekawszych zagadnień typologii stylistycznej są języki tajne, czyli „systemy porozumiewania się celowo ukrywane przez grupę znających je ludzi wtajemniczonych, grupę złożoną z samych tylko mężczyzn, z samych kobiet, z samych członków danego plemienia lub z samych tylko wykonawców jakiegoś zawodu” (Milewski 1976: 247). Język tajny nazywają Hawajczycy terminem *‘ōlelo huna*. Przykładem jest *‘ōlelo kūkae manu* ‘język guano’, stworzyli go hawajscy kopacze guana⁵, aby nie mogli ich zrozumieć nadzorcy. Utajnione zdanie *I hile mia kua mu ‘enu’e!* w zrozumiałym hawajskim ma postać: *E hele mai kāua ma ‘ane ‘i!* ‘Chodźmy tutaj!’. Inny typ języka tajnego, zwany *nehiwa*, polegał wyłącznie na przestawianiu sylab (pol. gra w półsłówka). Wyraz *nehiwa* powstał w wyniku metatezy hawajskiego słowa *wahine* ‘kobieta’. Ów sposób tajnego wysławiania się ilustruje zdanie *‘ohe u’o kemakema iā e’o*, które w jawnym hawajskim ma postać *‘a’ohe o’u makemake iā ‘oe* ‘nie lubię cię’. Innym językiem tajnym jest *we-*

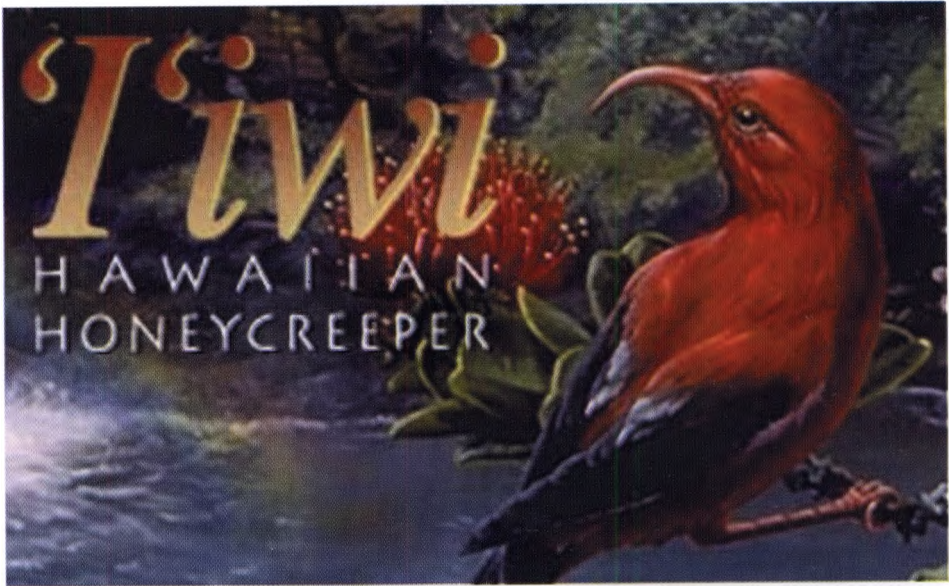
⁴ Ten typ charakteryzuje między innymi języki: wietnamski, tajski i swahili. Natomiast determinans poprzedza determinatum, np.: w języku angielskim, chińskim i japońskim (Majewicz 1989: 215).

⁵ Guano – odchody ptaków morskich (głównie kormoranów, pelikanów i głuptaków), używane jako nawóz organiczny już od czasów Inków.

hiwa, którego charakterystyczną cechą jest zastępowanie głoską *u* innych samogłosek, por. *U hulu unu ūkua ūhua?* zamiast *E hele ana 'oukou i hea?* 'Dokąd idziecie?'. Zdanie to w szyfrowanym języku hawajskich dzieci, zwanym 'okolekē⁶, może mieć postać: *E hesele ana 'outou sele ihesele?* Inny sposób tajnego mówienia nosi hawajską nazwę *kake* (w języku markizańskim *tate* znaczy jąkać się). Charakteryzuje on pieśni śpiewane dla wodzów i przez wodzów. Zdanie *nohouwō o luhunā, nohouwō o lahalō* w jawnym hawajskim ma postać: *no'u 'o luna, no'u 'o lalo* 'moi są wodzowie, mój jest lud'.

⁶ Po angielsku nazywa się on *pig Latin*, a po polsku – *język kuku*.

SŁOWNIK HAWAJSKO-POLSKI

Słownik obejmuje jedynie słownictwo, które występuje w tomie I.

Symbol \Rightarrow ma tu znaczenie *zob.*, a \parallel oddziela warianty form.

Wymowę odbiegającą od pisowni podaje się w nawiasach kwadratowych, np. *laila* [wym. leila].

A

a 1. i, a **Ma kekahi lā, ua hele mai ka pō'ino; ua hao mai ka makani a ua nui nō nā nalu kai.** Pewnego dnia nadszedł sztorm, powiał gwałtowny wiatr i fale oceanu były bardzo duże. **A 'o 'oe? A ty? 2. do, aż E kali ana māua a hō'ea mai ke ka'a ho'olimalima.** Poczekamy, aż taksówka przyjedzie. **E kali a hele like aku kākou.** Czekaj, aż pójdziemy razem. **mai ... a ... od ... do ... ⇒ a me ⇒ Pololei a ka waha o ke 'ahi.**

ā 1. szczyłka 2. gdy **Ā hiki mai ia.** Gdy on przybywa. 3. do, aż do **No ke ala ā aumoe loa.** Bo do późna w nocy nie kładłeś się spać. 4. dopóki nie 5. lub (*rzadko*) ⇒ **ā 'oi ⇒ mai ... ā ...**

'ā 1. płonący, palący się, palić się **ka hale 'ā** palący się dom **lua pele 'ā** czynny wulkan 2. włączony **Ua 'ā ka lolouila.** Komputer jest włączony.

a'a korzonek, potomek, włóknisty, żyła **ka a'a hala** korzonek pandanu **Mai 'imi i ke a'a.** Nie szukaj korzonków. **'Ō ku'u a'a kēia.** To jest mój potomek. **ke koko maloko o nā a'a** krew w żyłach

'a'ā wpatrywać się, gapić się

'ā. 'ā 1. niemota, niemy **he po'e kuli ā 'ā'ā** głuchoniemi („ludzie głusi i niemi”) 2. karzeł

'a'a'a holo.holona tkanka zwierzęca

'a'ahu ubrany, przyodziewać się **'A'ahu ke ali'i kāne i ka 'ahu'ula.** Wódz ubrany jest w płaszcz.

'a'ai zzerający, rakowy, złośliwy ⇒ **ma'i 'a'ai**

'a'aka gderliwy **'A'aka ka wiliki akā akama'i 'o ia.** Inżynier jest gderliwy, ale ona jest bystra.

'a'a kā.lā trzos

a'a koko żyła, tętnica

a'a lolo nerw

'a'ala pachnący **He pua 'a'ala kēlā.** Tamten kwiat jest pachnący.

'a'ama czarny duży jadalny krab na skalistym brzegu (*Grapsus grapsus tenuicrustatus*)

'a'ano 1. dominujący 2. czasownik stanu

'ae tak, pozwolić, pożyczyć, zgodzić się **'Ae, pololei 'oe.** Tak (jest), masz rację. **E 'ae mai 'oe i kāu kelepona.** Pozwól mi skorzystać z twojego telefonu. **E 'olu'olu e 'ae mai i kāu peni.** Proszę, pożycz mi pióro. **Ua 'ae au e ki'i i nā keiki.** Zgodziłem się odebrać dzieci.

'ae 'ana pozwolenie

a'e 1. (czasownikowy morfem kierunkowy oznaczający kierunek do góry, tu na górę) **Hele a'e!** Wejdz (tu na górę)! ⇒ **eia a'e** (+ *podmiot*) 2. nadchodzić, nadlatywać **Eia a'e ka mokulele.** Oto właśnie nadlatuje samolot. 3. następny, przyszedłszy **i kēia pule a'e** w następnym tygodniu **i kēia mahina a'e** w następnym miesiącu **i kēia makahiki a'e** w następnym roku **'O wai hou a'e?** Kto będzie następny? **He aha ho'u a'e?** Co jeszcze? 4. (wykładnik stopnia wyższego) **maika'i a'e** lepiej, lepszy ⇒ **emi a'e** 5. (synonim e w piosenkach) ⇒ **'ē a'e ⇒ i kekahi mana-wa 'ē a'e**

'a'e kā.nā.wai łamać prawo

'Ae.keana egejski, Egejski **ke ka'i 'o 'Aekeana** Morze Egejskie

'āeko po'o hina bielik amerykański

a'ela (dyrekcyjna) **a'e** + *zaimek wskazujący* **lā**) **Pe'a a'ela nā lima.** Ręce są skrzyżowane [założone]. ⇒ **'T a'ela**

'ae.like umowa, kontrakt **nā mea 'aelike** warunki umowy **Ua pūlima 'o Ipo i ka 'aelike e unuhi i nā palapala ho'oilina kahiko.** Ipo podpisał umowę o tłumaczenie starych testamentów.

a'e nei (sygnalizuje niedawną przeszłość) **Ua hele a'e nei no Maui.** Właśnie udał się na Maui.

'āeto ⇒ 'āeko po'o hina

aha co, jaki, dlaczego **He aha kēia?** Co to jest? **He aha ka pilikia?** Jaki problem? Co się stało?

E aha ana 'oe? Co robisz? **E aha 'ia ana 'oe?** Co ci się stało? **He aha ka mea hou?** Co nowego? Co słyhać? **I aha ai ka hele 'ana?** [wym. iahai] Dlaczego iść?

'aha 1. zebranie, rada (*np. w: posiedzenie rady*)
 2. modlitwa, której skuteczność zależy od tego, żeby nie była przerwana **Ua lilo ka 'aha, ā laila pule hou.** Modlitwa nie została odmówiona pomyślnie, więc módl się od nowa.

'aha. 'aina ucztą, ucztować, bankiet **'aha. 'aina ho' o. kipa** bankiet powitalny **'aha. 'aha panina** bankiet pożegnalny

'aha. 'aina make stypa

Aha. hana! Wstydz się! Jak ci nie wstyd!

aha. hana dokuczać **Mai ahahana 'oe i kou pōk' i.** Nie dokuczaj młodszemu bratu.

'aha ho' o. kolo. kolo sąd

'aha ho' o. kolo. kolo 'ā. pana sąd okręgowy

'aha ho' o. kolo. kolo ho' o. malu sąd policyjny **Ua ho' okumu mua 'ia nā 'aha ho' okolokolo ho' omalu kūlanakauhale no nā kalaima ma ke kai, a ua mālama 'ia ma nā kaona awa kū moku nui o Hawai' i i ia manawa, 'o ia ho' i, ma Honolulu a me Lahaina ka mua, a ma kauwahi ma hope mai.** Sądy policyjne były początkowo ustanawiane jako sądy morskie w głównych ówczesnych miastach portowych Hawajów: najpierw w Honolulu i Lahaina, a później w innych.

'aha ho' o. kolo. kolo ka' a. puni sąd objazdowy

'Aha Ho' o. kolo. kolo Ki' e. ki' e Sąd Najwyższy

'aha ho' o. kolo. kolo koa sąd wojskowy

'aha ho' o. kolo. kolo ko' i. ko' i sąd wyższej instancji

'aha ho' o. kolo. kolo malalo iho sąd niższej instancji

'aha. hui organizacja, klub

'aha kuhina gabinet, rząd **Ua ha' alele ka 'aha kuhina.** Gabinet podał się do dymisji.

'aha kū. kā konferencja

'aha mele koncert **'Ehia mele Hawai' i i hīmeni 'ia ma ka 'aha mele 'o Kanikapala?** Ile hawajskich piosenek śpiewano na koncercie Kanikapala?

Āhē! A więc to tak!

ā. hea kiedy? (*dotyczy przyszłości*) **Āhea 'oe e hele mai ai?** Kiedy przyjdiesz? **Āhea kāua e pili ai ē?** Kiedy będziemy połączeni? **Āhea e hiki mai ai ke ka' a ho' olimalima**

āu i kelepona aku ai? Kiedy przyjedzie taksówka, po którą dzwoniłeś?

ahi ogień **Na Māui i ha' awi i ke ahi i ka po' e kanaka i ka wā na mua loa.** Māui dał ogień ludziom bardzo dawno temu. **pau ahi** spalony (*przez ogień*)

'ahi tuńczyk ⇒ **Pololei a ka waha o ke 'ahi.**

'ahia jaki, który **'O ka Pō 'ahia 'o nehinei? 'O ka Pō' ahā 'o nehinei.** Jaki dzień tygodnia był wczoraj? Wczoraj był czwartek. **Pō 'ahia kēia?** Jaki to dzień tygodnia (miesiąca)?

ahi. ahi wieczór **Napo' o ka lā i ke ahiahi.** Słońce zachodzi wieczorem. ⇒ **aloha ahiahi**

ahi. ahi 'aina obiadokolacja **Mamua o ka 'aina ahiahi, heluhelu au i ka nūpepa.** Przed obiadokolacją czytam gazetę.

Ahi. ahi Kaliki. maka Wigilia

Ahi. ahi Maka. hiki Hou sylwester

a hiki i do Nui nā po' e māka' ika' i e hahai ana i ke alahele mai Hā' ena mai a hiki i ke awāwa 'o Kalalau. Wielu turystów podąża szlakiem od Hā' ena do Doliny Kalalau.

'ā. hina białawy, szary

'ā. hina. hina szary, siwy **He 'āhinahina ka waiho' olu' u no Kaho' olawe.** Szary jest barwą [wyspy] Kaho' olawe.

aho 1. sznur **Ua hilo 'ia i ke aho a ke aloha.** Splęceni więzami miłości. 2. oddech, oddychać **aho loa** wstrzymać oddech 3. lepiej **E aho ka 'ai 'ana i ka 'inika.** Lepiej jeść szpinak. **E aho ka make i ke kaua, he nui na moepu' u.** Lepiej umierać w walce, gdzie wielu towarzyszy broni. (*tj. śmierci*) **E aho ia.** To lepiej. **E aho ka hele 'ana mamua o ka noho 'ana.** Lepiej iść niż zostać. **E aho nāu.** To lepiej dla ciebie.

ā. hole 'dorosta ryba' (*Kuhlia sandvicensis*)

ā. hole. hole 'młoda ryba' (*tego samego gatunku*)

ahona (*czuję się*) lepiej **Pehea 'oe? Ua ahona iki.** Jak się czujesz? Nicco lepiej.

aho. nui cierpliwy, cierpliwość

aho. nui 'ole niecierpliwy, niecierpliwość

ahu. lau epidemiczny ⇒ **ma' i ahulau**

'ahu 'ula || 'ahu. 'ula peleryna (*z piór, zwykle czerwona lub żółta dekorowana czernią lub zielenią, noszona przez naczelnych wodzów lub królów*) **ka 'ahu' ula hulu melemele kaulana o Kamehameha** słynna peleryna Kamehamehy z żółtych piór

ai [wym. ei] 1. (*postpozycyjny morfem anaforyczny*) **Ināhea i pae ai ka mokulele?**

Kiedy wylądował samolot? 2. stosunek seksualny

'ai 1. jeść 'Ai loa paha 'o ia. Ona chyba dużo je. 2. żywność, jedzenie E 'ai ana 'o ia i ka 'i'o pipi 'ono i kēia lā. Zje dzisiaj smaczną wolowinę. Ua 'ai ka po'e Hawai'i i ka 'ulu. Hawajczycy jedli chlebowiec. ⇒ 'ai ā manaō ⇒ 'ai wai.ū

'ā. 'ī szyja ⇒ lei 'ā'ī

aia 1. (tam) jest (< ang. *there is, there are*) Aia 'o Kaipo Kealoha me kona makuahine i ke kula. Kaipo Kealoha i jego matka są w szkole. Aia ho'okahi kaikamahine, ho'okahi keiki kāne a me ho'okahi kamaiki i loko o ke ki'i. Na rysunku jest jedna dziewczynka, jeden chłopiec i jedno niemowlę. 2. zależeć ⇒ Aia nō iā 'oe.

aia ā jak tylko, gdy aia a hele aku au gdy ja pójde Aia a pau ka'u hana, hele kāua. Jak tylko skończę pracę, pójdziemy tam.

aia a ola hou o Kupanea na święty nigdy

Aia i hea ... ? Gdzie jest ...? Aia i hea ke kahunapule? Gdzie jest pastor? Aia i hea ke kopalā, e Pāpā? Tato, gdzie jest łopata? Aia i hea 'oe e noho nei? Gdzie mieszkaś? 'ai ā manō jeść jak rekin, mieć wilczy apetyt

'ai 'ana jedzenie

Aia nō iā 'oe. Zależy od ciebie. Jak chcesz. Sam decyduj.

Aia nō i ka nānā 'ana. Pożyjemy, zobaczymy. (Zobaczymy, co [los przyniesie])

a i 'ole lub, czy, albo (*dosł.* „a jeśli nie”) He keiki kāne a i 'ole he kaikamahine kā 'olua pēpē? Wasze niemowlę to chłopiec czy dziewczynka? Hiki iā 'oe ke kākau ma luna o ka pepa me ka peni a i 'ole me ka penikala. Możesz pisać na papierze piórem lub ołówkiem. Ua makemake anei 'oe i kēia pāpale a i 'ole i kēlā? Czy chcesz ten kapeluszek czy tamten? I kēia manawa, aia he papalā'au a i 'ole he papaaniani no ka pani 'ana i ka puka o ka hale. Obecnie jest deska lub szyba w drzwiach domu.

'ai.hue kraść, złodziej Mai 'aihue! Nie kradnij! Ua 'aihue lākou i ka papa he'enalua i nehinei. Wczoraj ukradli deskę surfingową. Ua 'aihue ke kāne i ke kālā. Mężczyzna ukradł pieniądze. Ua 'aihue 'oe i kēia? Ukradłeś to? ka 'aihue 'ana kradzież ⇒ kuko 'aihue kleptomani

'aihue kanaka porwać (człowieka), porywacz

'ai.kalima lody (*do jedzenia*)

ai.kāne przyjaciel ka'u aikane mój przyjaciel hale ai.kāne przyjaciel domu

'ai.kena przejezdzony

'aila tłuszcz

'aila hamo masło

'aila hamo.hamo masło

'aila mea.kanu olej roślinny

'ai.lolo 'jedzenie mózgu' (*rytuał hawajski: pod koniec nauki, uczeń zjada kawałek mózgu ryby, psa, świni — ofiarowanych bogom*)

'aina positek, jedzenie

'āina kraj ⇒ aloha 'āina ⇒ pala.pala 'āina

'aina ahi.ahi kolacja

'aina awakea obiad

'āina hā.nau miejsce urodzenia

'aina kaka.hiaka śniadanie 'O ka hē'i me ka mai'a kāna 'aina kakahiaka. Papaja i banan to jego śniadanie. 'Ai au i ka 'aina kakahiaka i ka hola 'ehiku. Jem śniadanie o siódmej.

'Āina Kepa.nī Japonia

'Āina.'o.ma'ō.ma'ō Grenlandia ke kai 'O 'Āina.'o.ma'ō.ma'ō Morze Grenlandzkie

'ai.nao.nao mrówkojad

'ai wai.ū ssać ⇒ holo.holona 'ai wai.ū

aka cień ili i ke aka rzucać cień Kau ka lā i ka lolo, ho'i ke aka i ke kino. Słońce spoczywa nad głową, cień wraca do ciała. (*o południu, gdy nie ma cienia; ważna pora dla rytuałów i ceremonii*) O ke aka ka 'oukou o ka 'i'o ka mākou. Wasz jest cień, nasze jest ciało. (*fragment modlitwy poświęcającej ucztę bogom, istota pożywienia była boska, a mięso było zjadane przez obecnych*) 'Ōlele i ke aka ka hele ho'okāhi. Kto podróżuje sam, może rozmawiać tylko z własnym cieniem.

akā ale, lecz Kaumaha 'o Pāpā. Akā, maika'i nō wau. Tata jest zasmucony, ale ja czuję się bardzo dobrze. 'O kēia uluna he uluna 'ano hou. 'A'ole i hana 'ia i ka lau hala, akā, ua hana 'ia i ka lole me nā hulu. Ta poduszka to nowy rodzaj poduszki. Nie jest zrobiona z liści pandanu, lecz jest zrobiona z wyspy i pierza. Akā, i ke ki'i ma lalo, he lā 'ino ia. Jednak na rysunku niżej jest sztormowy dzień. Akā, i kēia manawa, noho au i Moloka'i. Ale teraz mieszkam na Moloka'i.

'aka śmiech Hū ka 'aka o ke anaina. Rozległ się śmiech widowni.

'aka.'aka śmiać się Mai 'aka'aka aku i ko'u hoahānau! Nie śmieję się z kuzyna! Mai 'aka'aka mai ia'u! Nie śmieję się ze mnie! He wā e uwē ai, A he wā e 'aka'aka ai. Czas płaczu i czas śmiechu.

aka.'ai jeść powoli

aka.hana pracować powoli

aka.hele powolny, powoli, ostrożny, ostrożnie
E lomi akahēle aku au. Będę masować ostrożnie.

'akahi 'akahi niedoświadczony

'akahi nō ... ā 1. pierwszy raz 'Akahi nō 'oe ā hiki ma'ane'i? Pierwszy raz tu przyjechałeś? 'Akahi nō au i hele i laila. Pierwszy raz tam poszedłem. 2. właśnie (przeszłość odnosząca się do terażniejszości) 'Akahi nō ā pāu ka'u ha'awina. Moja lekcja właśnie się skończyła.

a kākou nasz 'A'ohe a kākou waiūpaka? Nie mamy masła?

'ā.kala 1. malina (*Rubus hawaiiensis*, *Rubus macraei*) 2. różowy (kolor)

aka.mai bystry Ua akamai 'oukou i ka helu 'ana ma ka 'ōlelo Hawai'i. Wszyscy jesteście bystrzy w liczeniu po hawajsku. Ua hanini'anei kō lākou akamai? Czy mądrość ich zwietrzała?

aka.noho siedzieć spokojnie

aka.'ōlelo mówić uważnie i powoli

'Āk (= 'ā.kau) pln. (= północ(my))

'ā.kau prawy, północny (gdy patrzymy na zachód, kierunek ruchu słońca, prawa ręka wskazuje północ) Hā'awi ka 'ākau, lū ka hema. Prawa ręka daje, lewa rozrzuca. (o rozrzutnej osobie) Aia ka pe'ahi i ka lima 'ākau o ke ali'i wahine. W prawej ręce kobiety woda jest wachlarz. Ua lei 'o ia i ka lei pua a ua kau 'o ia i ka pua ma kona pepeiao 'ākau. Ona nosi girlandę i ma kwiat za prawym uchem.

aka.'ula czerwony zachód słońca

ake wątroba; pragnąć, chcieć ⇒ ake nui nō

ā.keā szeroki, szerokość

ake.loa śledziona (dosł. „długa wątroba”)

ake.mā.mā płuco (dosł. „lekka wątroba”) Mea maila kekahi kauka lapa'au he pūhā kona a i 'ole he hēhē ho'i ma kona mau akemāmā. Niektórzy lekarze mówili, że on miał ropień czy raka płuc.

ake nui nō bardzo chcieć, naprawdę chcieć Ake nui nō ka lāhui Hawai'i e 'ōlelo Hawai'i. Naród hawajski naprawdę chce mówić po hawajsku. Ake nui nō lākou e hā'ule ka ua. Bardzo chcą, żeby padał deszcz.

ake.pa'a wątroba

ake.pau gruźlica

'ā.kia krzaki i drzewa endemiczne (*Wikstroemia spp.*)

'Ā.kia Azja, azjatycki, Azjata

'Aki.mika Archimedes ke kulehana o 'Aki.mika prawo Archimedesesa

ā.koa.koa zbierać się, zgromadzić się Ua ākoakoa lākou ma mua o ka hale. One zebrały się przed domem.

'akolu trzy, trzy razy ⇒ Pō'akolu środa (dosł. „trzeci dzień”)

aku 1. bonito, ryba latająca, pelanida (*Sarda sarda*) 2. (dyrekcyjonał, wyraża kierunek od mówiącego) ⇒ aloha aku ⇒ hele aku ⇒ 'I aku ⇒ kipa aku ⇒ kū'ai aku ⇒ lawe aku ⇒ mahalo aku ⇒ mahope aku ⇒ nānā aku ⇒ nou aku ⇒ 'ō.lelo aku

Akua Bóg

Akua 14. noc kalendarza księżycowego

akua wahine || akua.wahine bogini

'aku.iki przegowiec amerykański

akula (dyrekcyjonał aku + zaimek wskazujący lā) 'I akula 'oia. Powiedział komuś [znajdującemu się] w oddali.

aku nei 1. zeszyli, ubiegli i kēlā kenekulia aku nei w ubiegłym stuleciu i kēlā mahina aku nei w zeszłym miesiącu i kēlā pule aku nei w zeszłym tygodniu 2. (sygnalizuje czynność przeszłą, która właśnie się wydarzyła) I hea aku nei 'olua? Gdzie byliście?

ala 1. ścieżka, droga Lō'ihi ke ala. Droga jest długa. Hele wāwae ke kaikamahine ma ke ala. Dziewczyna idzie pieszo ścieżką. 2. budzić się, wstawać E ala mai! Obudź się! E Kalā, e ala 'oe. Kalā, obudź się. Ua ala ke kaikamahine i ke kakahiaka. Dziewczyna budzi się rano. I ka hōla 'ehia 'oe e ala nei? O której godzinie wstajesz? I ka hōla 'ehia 'oe e ala ai? Kiedy wstajesz? 3. zaimek wskazujący (rzadszy niż synonimy lā i -la) ⇒ ke ... ala

'ala zapach, woń, pachnący, zapachowy (z ke!)

alalehe || ala hele szlak

alaia krótka cienka deska serfingowa 'O ke alaia ke 'ano o kona papa he'enalu. Alaia

jest rodzajem deski surfingowej. **Ua hana 'ia ke alaia i ka 'ulu, ke koa a me ka wiliwili i ka wā kahiko.** W dawnych czasach *alaia* była robiona z chlebowca, *Acacia koa* i *Erythrina sandwicensis*.

ā laila || a laila || alaila 1. wtedy, a potem **E nānā pono kākoi i kahi a Punia e lu'uai, alaila, lu'u aku kākou.** Będziemy uważnie obserwować miejsce, gdzie Punia zanurkuje, wtedy my zanurkujemy. **A laila, na ke kāne i ku'i i ka pa'iai no ka hana 'ana i ka poi.** Potem to właśnie mężczyzna ubija taro, aby zrobić *poi*. 2. więc, zatem **ala.ka'i** prowadzić ke **ala.ka'i** przywództwo **Ke alaka'i nei ke kāpena i nā koa ma ka paikau.** Kapitan prowadzi żołnierzy na paradzie wojskowej. ⇒ **kumu ala.ka'i**

'ala.lā wrona hawajska (*Corvus tropicus*)

ala.loa autostrada

'alani pomarańcza, pomarańcza słodka (*Citrus sinensis*), pomarańczowy **ka wai 'alani** sok pomarańczowy **He 'alani ka waiho'olu'u no Lānai.** Pomarańczowy jest barwą [wyspy] Lānai. **Ua lawe mai 'o Vanekouwa i nā pipi, nā hipa, nā kumu waina, nā kumu 'alani me nā 'alemone, a me nā 'ano'ano meakanu like 'ole i Hawai'i nei.** Vancouver sprowadził na Hawaje bydło, owce, winorośle, drzewka pomarańczowe i rozmaite nasiona roślin (ogrodowych).

'alani Pā.kē mandarynka

ala.nui ulica **Aia ke ka'a i ke alanui.** Samochód jest na ulicy. **Noho ko'u Anakala a me ko'u Anakē ma ke alanui 'o Pāhoa ma Kaimuki.** Mój wuj i ciocia mieszkają na ulicy Pāhoa w Kaimuki.

'ā.lapa atleta, atletyczny

'ala.paka alpaka, lama

'ā.lapa.kona.kolu trójbój, triathlon

'ā.lapa.kona.lima pięciobój

'ā.lapa.kona.'umi dziesięciobój

'Ala.pia Arabia, arabski

ala.pi'i schody, drabina **He alapi'i hāiki ko ke kalaka kinai ahi.** Wóz strażacki ma wąską drabinę.

alaula światło o świcie, brzask, zorza

ala.'ula czerwony kurz na ulicy

ala.wiki mai spiesz się **Mai lohi mai 'oe, e alawiki mai!** Nie bądź opieszaty, spiesz się!

'aleka cedr

'ale.kohola alkohol

alelo język (*część ciała*) **Mai kiko'o 'olua i ko 'olua mau alelo!** Wy dwaj nie pokazujcie języków!

'ale.manaka almanach, kalendarz **Helu ka 'alemanaka kahiko i nā pō mahina.** Starożytny kalendarz liczy noce księżycowe.

'ale.mone migdałowiec

'ā.lewa.lewa lekki, posiadający zdolność utrzymywania się na powierzchni, pływający

alia czekaj

ali'i wódz **I ka wā ma mua, ua like ka hapanui o nā ali'i wāhine i kona 'ano.** W dawnych czasach większość kobiet wodzów była podobna do jej typu.

ali'i 'ai **aupuni** władca

ali'i **koa** oficer

ali'i **nui** wódz naczelny

'ā.like.like symetria, symetryczny

alo front (*przód*), **twarz he alo ā he alo** twarzą w twarz

aloha 1. miłość **Mau loa ke aloha.** Miłość jest wieczna. **Nui ke aloha.** Miłość jest wielka. **E aloha 'oukou i kekahi i kekahi, me ka honi aloha.** Pozdrowcie się wzajemnym pocałunkiem miłości. ⇒ **Ka mana'o.'i'o, ka mana'o.lana, a me ke aloha.** 2. kochać **Aloha nō au iā 'oe.** Kocham cię. **Ua aloha kekahi ali'i koa no Maui i kekahi wāhine no Lāna'i.** Pewien dowódca wojskowy z Maui pokochał pewną kobietę z Lānai. **Aloha a'e au i ku'u Tūtū.** Kocham moją babcię. 3. miłosny **hana aloha** magia miłosna 4. współczucie, łaska **E aloha aku au i ka mea a'u e mana'o ai e aloha aku.** Ja wyświadczam łaskę, komu chcę. (Wj 33,19) 5. (*w liście*) wyrazy szacunku **'O wau iho nō me ke aloha.** Łączę wyrazy szacunku.

aloha ahi.ahi dobry wieczór (18.00–22.00)

aloha a hui hou do widzenia

aloha 'āina patriotyzm **ka po'e aloha 'āina** patrioci

aloha aku pozdrawiać **Aloha aku ka wāhine i ke kāne.** Kobieta pozdrawia mężczyznę. **Aloha aku iā lāua.** Pozdrów ich oboje. Przekaż im (moje) pozdrowienia. **He wā e aloha aku ai, A he wā ho'i e inaina aku ai.** Czas miłowania i czas nienawiści.

aloha 'auinalā dzień dobry (14.00–18.00)

aloha kakahiaka dzień dobry (6.00–10.00)

aloha kā.ua (*w rozmowie telefonicznej*) halo

aloha nō szkoda, a to pech

aloha awakea dzień dobry (10.00–14.00)

'alo.peke lis
 'alua dwa razy, drugi raz 'Alua 'a'u hele 'ana
 i kēlā wahi. Dwa razy tam byłem.
 'ā.lua.lua wyboisty
 'ama.kila pancernik
 'ā.mama skończone (o przedchrześcijańskiej
 modlitwie; wypowiedane prawie na końcu
 modlitwy), skończyć modlitwę, modlić się
 i składać ofiarę
 'Ā.mama, ua noa. Modlitwa jest odmówiona,
 tabu jest zdjęte.
 a me || ame i, plus 'O ka moena a me ka uluna
 kēia. To mata do spania i poduszka. 'Ekołu
 a me 'umi. Trzy plus dziesięć.
 'Ame.lika Ameryka
 'Ame.lika 'Ā.kau Ameryka Północna
 'Ame.lika Hema Ameryka Południowa
 'Ame.lika Hui Pū 'ia Stany Zjednoczone Ame-
 ryki Północnej
 'Ame.lika Waena Ameryka Środkowa Ua lawe
 'ia mai kēlā lā'au mai 'Amelika Waena
 mai. Roślina ta została sprowadzona z Ame-
 ryki Środkowej.
 'amene amen, powiedzieć *amen*
 'ami zawias, złączenie, przyimek
 'ami wā.wae kostka (w nodze)
 'ā.moku.moku obfitujący w wysepki i kamie-
 nie jak rafa
 ana 1. mierzyć; wymiar 'Ehia ke ana o kēia
 lumi? Jakie są wymiary tego pokoju? ⇒
 ana 'āina 2. jaskinia, grotą Ua komo nā
 po'e kahiko i ke ana kahakai e noho
 i laila i ka wā kaua. Przodkowie wchodzili
 do nadmorskiej jaskini, żeby mieszkać tam
 w czasie wojny. He ana ka mana'o o ke
 kanaka, 'a'ole 'oe e 'ike iā loko. Myśl
 człowieka jest jak jaskinia, [której] wnętrza
 nie widzisz.
 āna jego, jej kēia keiki āna to jego dziecko
 'A'ohe āna hana. On(a) nie ma pracy.
 'ana (partykuła nominalizująca) kona hele
 'ana mai jego przybycie tu
 ana 'āina geodezja, miernictwo; dokonywać po-
 miarów (terentu, gruntu) ⇒ mea ana 'āina
 'anā. 'anā czarna magia kahuna 'anā'anā cza-
 rownik praktykujący czarną magię
 ana hola klepsydra
 ana.hulu dziesięć dni, przez dziesięć dni, na
 dziesięć dni
 anaina widownia, publiczność
 ana.kahi jednostka miary
 ana.kahi uila wolt

'ana.kala wujek (< ang. uncle)
 'ana.kē ciotka
 ana wela termometr, mierzyć temperaturę
 'Ane.alika Antarktyda, antaktyczny
 'ane.'ane prawie, blisko Ua 'ane'ane ho'i
 e pa'a. Jest prawie skończone. 'Ane'ane
 make loa ka 'atalā. Hawajska wrona nie-
 mal wymarła. Ua noho au i Waialua no
 'ane'ane iwakālua makahiki. Mieszkałem
 w Waialua blisko dwadzieścia lat.
 'ane hala.pohe zagrożony („prawie wymarły")
 ⇒ lā.hulu 'ane hala.pohe
 anei (operator metatekstualny sygnalizujący
 pytanie o rozstrzygnięcie) prawda, nie E 'ai
 ana kākou i kēlā i'a 'ono i kēia ahiahi,
 'a'ole anei? Będziemy jedli smaczną rybę
 wieczorem, nie? Ke noho nei 'oe ma kēia
 kūlanakauhale, 'a'ole anei? Mieszkasz
 w tym mieście, prawda?
 'ane'i tutaj Aia 'o Momi i 'an'ei. Momi jest
 tutaj.
 'ā.nelā anioł He 'ānela kia'i 'o Gabriel. Ga-
 briel jest aniołem stróżem. ka 'ānela a ka
 Haku anioł Pański
 ani.ani szkło ⇒ papa aniani
 ani.au klimat
 ani.lā pogoda, meteorologiczny 'oi.hana ani.
 lā służba meteorologiczna kiko.waena kilo
 ani.lā stacja meteorologiczna
 'ano 1. typ, rodzaj 'O Kahelani ka inoa o ke-
 kahi 'ano pūpū. Kahelani jest nazwą
 jednego rodzaju muszli. He nui nā 'ano
 kāhuna i ka wā kahiko. W dawnych cza-
 sach wiele było rodzajów kahunów. Ua
 'oko'a ko lāua mau 'ano. Ich typowe ce-
 chy są odmienne. 2. raczej (używany przed
 predykatem) 'Ano kānalua ke kauka inā
 e ola ana ke kanaka ma'i. Doktor raczej
 wątpi, czy chory będzie żył. 'Ano pōkole
 'o ia. Ona jest raczej niska.
 'ā.nō 1. natychmiast E ho'i mai 'ānō. Wracaj
 natychmiast. E pono e ho'iho'i aku 'ānō.
 Lepiej zabierz (to) do domu natychmiast.
 2. terazniejszy wā 'ā.nō czas terazniejszy
 'ano.'ano nasienie, nasiona, ziarno
 a ... nō ho'i a także Nui nā kuahiwi a nui nō
 ho'i nā awāwa o Maui. [Wyspa] Maui ma
 wiele gór, a także wiele dolin.
 'ano'i ukochany, ukochana ka 'ano'i a ku'u
 pu'uwai ukochana mojego serca
 'ano'i pua umiłowany kwiat, kochanie
 'ano o ka manawa pogoda

anu 1. zimno, chłód, niska temperatura 'A'ohē o māua hoihoi i ke anu a me ka hau kea. Nie lubimy zimna i śniegu. 2. przeziębienie He anu ko kā 'olua mo'opuna wahine? Czy wasza (2) wnuczka ma przeziębienie? ua loa'a i ke anu przeziębicie się.

anu.anu zimny, chłodny Ua anuanu kēia keiki kāne no ka mea, he lā makani a anuanu kēia. Temu chłopcu jest zimno, bo jest wietrzny i chłodny dzień.

ā.nue.nue tęcza Aia ke 'ānuenuē i ka lewa. Na niebie jest tęcza.

'ānunu żarłoczność, chciwość pałapala 'ānunu me ka pākaha chciwy dokument wymuszenia

'anu'u stopień

'anu'u kumu stopień równy

'anu'u loa stopień najwyższy

'anu'u waena stopień wyższy

ao 1. światło dzienne 2. chmura nā ao 'ele'ele czarne chmury 3. ziemia, świat He loa ka helena ma ke ala hele / E huli i wahi ma kēia ao. Długo podróżowałam szlakiem / Aby szukać miejsca w świecie. ⇒ ao kū.lohe.lohe

a'o 1. uczyć się (a'o mai), uczyć (a'o aku) A'o mai lākou i nā mea he nui. Oni uczą się wielu rzeczy. A'o aku nā kumu kula i nā kumuhana like 'ole i nā haumāna. Szkolni nauczyciele uczą uczniów różnych przedmiotów. I kekahi o nā kula, a'o aku nā kūpuna i ka 'ōlelo a me nā mea Hawai'i 'ē a'e. W niektórych szkołach starsi uczą języka hawajskiego i innych rzeczy hawajskich. ⇒ ki'ina a'o 2. (w piosenkach zastępuje o i 'o) ⇒ o ⇒ 'o

'aoa szczełakać Ke 'aoa nei nā ilio hae? Dzikie psy szczełakają? 'Aoa nā 'ilio i ka pōpoki. Psy szczełakają na kota.

'ao.'ao strona Aia ma kekahi 'ao'ao o Lāna'i he mokupuni pali li'ili'i. Po jednej stronie [wyspy] Lāna'i znajduje się mała wyspa klifowa. Aia ma ka 'ao'ao hea? Na której stronie? Aia ka ha'awina ma ka 'ao'ao 'umikūmāiwa. Lekcja jest na stronie dziesiętnej. Aia ka 'umeke ma kona 'ao'ao hema. Okrągłe naczynie jest po jej lewej stronie. ⇒ ma kē.lā 'ao.'ao

'ao'ao Ko'o.lau strona nawietrzna He keu a ka nani o nā waiilele ma ka 'ao'ao Ko'olau o Moloka'i! Wodospady na stronie na-

wietrznej [wyspy] Moloka'i są niezmiernie piękne.

'ao.'ao kū.pale obrona (obrońca lub obrońcy w sprawie)

'a'oe nie 'A'oe au e hele. Nie pójdę. 'A'oe e 'ole! W żadnym wypadku! Z pewnością nie! ⇒ 'a'ole

'a'ohē (kontrakcja 'a'ole i he) żaden, nie ma 'A'ohē o'u kānalua. Nie mam wątpliwości. 'A'ohē kūlanakauhale o Kaho'olawe. [Wyspa] Kaho'olawe nie ma miasta. 'A'ohē āna hana. On(a) nie ma pracy. 'A'ohē nalu, 'a'ohē makani a 'a'ohē ua i kēia lā mālie. Nie ma fāl, wiatru ani deszczu w ten spokojny dzień. 'A'ohē maika'i kona ola kino. Jego zdrowie nie jest dobre.

'a'ohē i kana mai ka ... tak bardzo (przymiotnik) 'a'ohē i kana mai ka nani tak bardzo piękna

'a'ohē mai o kana ka ... tak bardzo (przymiotnik)

'a'ohē mea nikt 'A'ohē mea e hō'ole i kāna noi. Nikt nie mógł odmówić jej prośbie.

ā 'oi przeszło, ponad Ua kama'āina au me ku'u hoa noho no 'umi kūmākahi makahiki ā 'oi. Znam mojego sąsiada od przeszło jedenastu lat.

ao kū.lohe.lohe środowisko naturalne, natura, przyroda

'a'ole [wym. 'a'ole] [wym. 'a'ale] nie He haumāna 'oe? 'A'ole, he kumu au. Jesteś studentem? Nie, jestem nauczycielem. 'A'ole maopopo ia'u. Nie rozumiem. 'A'ole kēlā ka nīnau. Nie o to chodzi. 'A'ole e 'ōlelo mai ana ke ahi ua ana ia. Ogień nigdy nie mówi, że ma dosyć [miłości]. ⇒ 'a'ole pilikia

'a'ole ..., 'a'ole nō ani ..., ani ... 'A'ole 'o ia, 'a'ole nō 'o au. Ani on, ani ja.

'a'ole i kana mai niezwykle, niezmiernie, strasznie 'A'ole i kana mai ka wela o ka lā. Słońce strasznie grzeje.

'a'ole loa wcale nie

'a'ole o kana mai niezwykle, niezmiernie, strasznie 'A'ole o kana mai ka wela o ka lā. Słońce strasznie grzeje.

'a'ole mea nic

'a'ole pilikia żaden kłopot, żaden problem

'ā.one gleba piaszczysta

'ā.o'o starszy, w średnim wieku

Ao.tea.roa Nowa Zelandia I ka hiki 'ana o ke kanaka mua 'o Kupe i ka 'āina 'o Aotea-roa, 'ike akula 'o ia he ao ke'oke'o lō'ihi

ma luna o ia 'āina. Gdy pierwszy człowiek, Kupe, przybył do Nowej Zelandii, zobaczył długą białą chmurę nad ziemią.

aouli firmament, sklepienie niebieskie

Ap. (= *Apelila*) kwiec. (= *kwiecień*)

ā ... paha albo 'Elua ā 'ekolu paha. Dwa albo trzy.

'ā.pala jablko

'ā.pali podobny do klifu

'ā.pana kawałek, fragment 'O ka malo he 'āpana kapa ia. Przepaska jest kawałkiem tkaniny z kory. I 'āpana pai pika nāna, ke 'olu'olu. Proszę, przynieś mu kawałek pizzy.

āpau || **a pau** wszystko, wszyscy, wszystkie, wszelki **E noho pū ana lākou a pau i lalo a 'ai.** Wszyscy razem będą (nisko) siedzieć i jeść. **Ua hā'awi 'ia mai ia'u ka mana a pau ma ka lani a ma ka honua nei.** Dana jest mi wszelka władza w niebie i na ziemi. (Mt 28,18) **Ke imi nei nā kānaka a pau iā 'oe.** Wszyscy Cię szukają. (Mk 1,37) ⇒ **nā mea a pau**

a pēlā wale aku i tak dalej

Ape.lila kwiecień

'apo 1. obejmować (*ramionami*), chwytać **He wā e 'apo ai, A he wā e 'apo 'ole ai.** Czas obejmowania i czas nieobjemowania. (Czas pieścizot cielesnych i czas wstrzymywania się od nich) 2. chwytać (*rozumieć*) **Ua 'apo koke 'o ia nei i ko'u mana'o.** Ten tu (ta ty) szybko chwyta moją myśl. ⇒ **kaha.apo 'apo.** 'apo mieć atak, palpacje, kołatanie (*serca*) 'Apo'apo a'ela kona 'ō'ili. Przeraził się. (Mt 2,3) (*dost.* „Rozkołatało się jego serce”)

apo lima || **apolima** bransoletka, bransoletka **Ua hā'awi 'ia mai ke apolima kula Hawai'i mua loa iā Ka'iułani e kona 'anakē 'o Lydia (Lili'uokalani).** Pierwszą hawajską złotą bransoletą dostała Ka'iułani od swojej ciotki Lidii (Lili'uokalani).

'ā.pono aprobować, potwierdzać, pozwalać, poparcie, aprobata 'A'ole na'e e mana'o 'ia ia mau mea ua kūlike loa me ke kulekele o ka 'Oihana Ho'ona'auao a 'a'ole ho'i e kuhi wale ka mea heluhelu i ka 'āpono 'ia ke Aupuni Pekelala. Jednak zawartość niekoniecznie reprezentuje politykę Departamentu Edukacji, nie powinien też czytelnik zakładać poparcia Rządu Federalnego. **Ua 'āpono aku 'o ia iā ia i ka**

'oki 'ana aku i ka 'ohe me nā kumulā'au mai kona mau 'āina ali'i mai. Pozwolił mu na wycinanie bambusu i innych drzew z jego królewskich majątków.

'apō.pō (*por. pō 'noc', nie występuje samodzielnie*) i **ka lā 'apōpō** jutro **I ka lā 'apōpō kāua e holo moku pe'a ai.** Jutro możemy popłynąć żaglówką. **E ua ana paha 'apōpō.** Jutro może padać. **E mālie ana paha 'apōpō 'a'ole paha.** Może jutro będzie bezchmurny dzień, może nie.

'apō.pō ā ia lā aku pojutrze

'ā.puka oszukiwać, fałszywy **palapala 'āpuka** fałszywy dokument

au 1. wiek, era, epoka (z **ke**) **ke au hou** nowa era i **ke au Kalani** w czasach Kalani **Ua ulu ke kō i ke au kahiko i Hawai'i.** Trzcina cukrowa rosta w dawnych czasach na Hawajach. ⇒ **au emi** 2. prąd (*wodny*), płynąć z prądem 'Ike i ke au nui me ke au iki. Zna duże i małe prądy. (*tnz. jest bardzo dobrze zorientowany*) **au uila** prąd elektryczny 3. woreczek żółciowy 4. ja **He Hawai'i au.** Jestem Hawajczykiem.

āu twój **ke kāwele āu** twój ręcznik 'Ehia āu **kālā?** Ile masz pieniędzy? **Āhea e hiki mai ai ke ka'a ho'olimalima āu i kelepona aku ai?** Kiedy przyjedzie taksówka, po którą dzwoniłeś?

'au pływać, płynąć na morzu (*zwykle w określonym kierunku*) **Ke 'au nei ke kelamoku i ko Polani mokupea.** Żeglarz płynie do żaglówki Polani'ego.

a'u 1. (z *przyimkiem me i e*) e **a'u** przeze mnie **me a'u** ze mną 2. mój **ke kopa holo i lolo a'u** mój proszek do prania 'Elua a'u **keiki.** Mam dwoje dzieci. 'A'ohe a'u **keiki.** Nie mam dzieci.

'Aua (*gwiazda*) Betelgeza

'au.ana tułać się 'A'ole au e 'auana hou / **Ke maopopo he Hawai'i au.** Nie będę się tułać znowu, / Jeśli będę pamiętać, że jestem Hawajczykiem.

aua.ne'i 1. (*postpozycyjna partykuła temporalna*) wkrótce, niebawem, po chwili, teraz, obecnie 2. (*partykuła wyrażająca wątpliwość*)

'au. 'au kąpać się, pływać **E 'au'au ana 'oukou i kēia lā?** Będziecie dzisiaj się kąpać? **Hele akula 'o Kawelo e 'au'au.** Kawelo poszedł się kąpać.

'au.'au kai kapać się w morzu **Makemake**
'oe e 'au'au kai? Chcesz się kapać w morzu? **Makemake ka hapanui o ka po'e**
e 'au'au kai. Większość ludzi lubi kapać się w morzu.

'au.'au wai kapać się w świeżej wodzie
auē! jej!, jejku!, ojej! **Auē ua wale kēia 'aui-**
nalā! Ojej! Ale pada dzisiaj po południu!

au emi recesja

'au.hau 1. podatek **kou 'auhau** twój podatek
(który płacisz) **kāu 'auhau** twój podatek
(który nakładasz na kogoś) 'auhau **kumu-**
kū'ai podatek obrotowy **mea uku 'auhau**
podatnik **nā po'e ho'oka'a 'auhau** podat-
nicy ⇒ **luna 'au.hau** 2. kość udowa 3. pień
roślin, których korę można zdzierać

'auhea gdzie (często stosowany w poezji jako
sposób zwrócenia uwagi osoby, do której
kierowane są słowa) 'Auhea wale 'oe,
e ku'u pua? Gdzie jesteś, mój ukochany
kwiatku? (Figuratywnie: Słuchaj, kochanie)

'aui przypadek (deklinacyjny)

'aui.kō.ha'i dopełniacz („przypadek należący
do kogoś innego”)

'au 't.lio piesek (styl pływacki), pływać pies-
kiem

'auina.lā popołudnie **Ho'omākaukau ke ka-**
naka lawai'a i kāna 'upena i ka 'auiinalā.
Po południu rybak przygotowuje swoją
sieć.

'aui.pili zaimek dzierżawczy

'aui.pili lau.lā zaimek dzierżawczy z o

'aui.pili pa'a zaimek dzierżawczy z a

'au lima 1. łokieć 2. zapalka (patyk używany do
rozpalenia ogniska przez tarcie)

'Auk. (= 'Aukake) sierp. (= sierpień)

'Au.kake sierpień

au.lia (ma znaczenie bierne) wai **aulia** woda
płynąca

'au.makua duch opiekuńczy, duch przodka

'au.mākua duchy opiekuńcze, duchy przodków

'au.mana dopływ rzeki

au.miki słodka woda zmieszana z sokiem **noni**
(*Morinda citrifolia*), pita po napoju 'awa

au.moe północ i **ke aumoe** o północy

au.puni rząd, królestwo **E hiki mai kou au-**
puni Niech przyjdzie królestwo Twoje
(Mt 6,10) **aupuni mō'i** królestwo, mo-
narchia **Nā 'Aupuni Hui 'Ia** Organizacja
Narodów Zjednoczonych, Liga Narodów

'au.wae broda (część ciała), podbródek

'awa 1. krzew polinezyjski (*Piper methysti-*
cum) 2. odurzający napój z korzeni krzewu
polinezyjskiego (korzenie 'awa są prze-
żuwane lub tłuczone na papkę; stosowany
w medycynie jako środek usmierzający ból
zęba) **E hānai 'awa a ikaika ka makani.**
Karm krzewem polinezyjskim, żeby duch
mógł zyskać siłę. (osoba ofiaruje krzew po-
linezyjski i modli się do zmarłych, żeby ich
duchy mogły się wzmocnić i być pomocne
rodzinie)

'awa.'awa gorzki, kwaśny

awa kū moku przystań

awakea południe (10.00–14.00) **Ho'omaha ke**
keiki kāne i ke awakea. Chłopiec odpo-
czywa w południe. ⇒ **aloha awakea**

Awakea maoli nō! Tak późno!

'awa.puhi imbir

'awa.puhi **Pā.kē** imbir lekarski (*Zingiber offi-*
cinale)

awāwa dolina **ke awāwa 'o Kalalau** dolina
Kalalau

'awe macka (ośmiornicy)

'awe.ule pojedyncza macka ośmiornicy, która
ma falować, żeby zwabić ofiarę i chwycić
w pułapkę

'ā.wela rozgrzany

'awe.lika przeciętny (< ang. average) 'Ehia
kālā ka 'awelika o kāna uku kaule-
le? Jaki jest jego przeciętny dodatek za
nadgodziny?

'ā.wī.wī szybki, szybko **E 'āwīwī ho'i 'oe!** Idź
szybko! ⇒ *syn. wikiwiki*

B

Bahama Bahamy, Wyspy Bahama, mieszkańiec Wysp Bahama ⇒ **Pahama**
Baha.raina Bahrajn
Bala.tika Bałtyk **ke kai 'o Balatika** Morze Bałtyckie
bā.lē balet ⇒ **pā.lē**
Bale.neta Barents **ke kai 'o Baleneta** Morze Barentsa
bāna orkiestra
Banada Banda **ke kai 'o Banada** morze Banda
Bana.gala.desa Bangladesz
Bara.zila Brazylia, Brazylijczyk, brazylijski ⇒ **Pala.kila**
bari.uma bar (*pierwiastek chemiczny*)
Bela.rusa Białoruś
Bele.giuma Belgia, Belg, Belgijka, belgijski ⇒ **Pele.kiuma**
Belize Belize, Belizeńczyk, belizeński

bene.zene benzen
berena chleb ⇒ **pelena**
Berina Bering **ke kai 'o Berina** Morze Beringa
beta beta huna beta cząstka beta
bisula.fahate kwaśny siarczan, wodorosiarczan **sodiuma bisulafahate** wodorosiarczan sodu
Boli.via Boliwia, Boliwijczyk, boliwijski
Bose.nia Bośnia
Bose.nia me Hese.gowina Bośnia i Hercegowina
Botu.ana Botswana
Bulu.garia Bułgaria, Bułgar, bułgarski ⇒ **Pulu.kalia**
Burakina Faso Burkina Faso
Buruma Birma, Birmańczyk, birmański
Buruni Burundi, Burundyjczyk, burundyjski
Butana Bhutan, Bhutańczyk, bhutański
butane butan

C

CD [wym. sēdē] **CD ka mīkini** **CD** odtwarzacz kompaktowy

- e 1. (sygnalizujące tryb rozkazujący) **E nānā!** Patrz! **E inu!** Pij! **E 'ōlelo!** Mów! 2. (w stronie biernej) przez, przeze **I ka wā kua, ua kia'i 'ia 'o Moloka'i e nā kāhuna, 'a'ole e nā koa.** W czasie wojny [wyspa] Moloka'i była strzeżona przez kapłanów, nie przez żołnierzy. 3. (sygnalizuje bezokolicznik przed niektórymi czasownikami) **Makemake au i hele.** Chcę iść. **Pono e hele.** Trzeba iść. 4. (sygnalizuje formę wołacza) **e ke kumu** nauczycielu (por. **ke kumu** nauczyciel) **E ke kāne!** Proszę Pana! **E ka wahine!** Proszę Pani! ⇒ e ... ai ⇒ e ... ana ⇒ e ... nei
- ē 1. (sygnalizuje formę wołacza, niekiedy wymawia się krócej) **Ē kō mākou Makua** Ojciec nasz 2. niestety
- 'ē obcy **Nui nō hō'i ka po'e māka'ika'i mai nā 'āina 'ē mai.** Wielu jest także turystów z obcych krajów. ⇒ 'ē a'e
- ea 1. niepodległość **ho'i.ho'i i ke ea o Hawai'i** przywrócić niepodległość Hawajom 2. życie, powietrze, oddech, gaz **Ua mau ke ea o ka 'aina i ka pono.** Życie kraju jest zachowywane w prawości. **Kā'ili 'ia aku ke ea o 'Aberahama.** Abraham wyzionął ducha. **wai ea** woda gazowana **ea malo'o** suche powietrze, suchy klimat 3. wypłynąć na powierzchnię, podnieść
- 'ea 1. zakaźny **ma'i 'ea** choroba zakaźna **'Ea ka waha.** Język jest obłożony. 2. melodia piosenki 3. plastik, plastikowy **kanaka 'ea** manekin **'eke 'ea** torba plastikowa (z ke) **'eā** co?, nie? (na końcu zdania)
- 'ē a'e inny, jeszcze jeden **Aia kekahi keiki kāne 'ē a'e ma hope o lākou.** Za nimi jest jeszcze jeden chłopiec.
- e ... ai (sygnalizuje tryb przypuszczający) **Holo i Lāna'i e huli ai ...** Pożeglował do Lānai, aby tam szukać
- e ... ana (wyraża aspekt niedokonany) **Nui nā haumana e hele mai ana no ka 'aina awa-kea.** Wielu studentów przychodzi na obiad.

- Ke nānā aku nei lāua i ka makuahine e noho ana ma ka mau'u.** Oni oboje patrzają na matkę siedzącą na trawie.
- 'ea 'ō.lena zapalenie wątroby
- 'ea pō.niu zawroty głowy
- 'ea wāhi pa'a osteomalacja (stopniowe mięknienie kości)
- 'eha ból, bolesny, boleć, ranić **'eha o ke kua** ból w plecach **'A'ole 'eha ka hoene.** Zastrzyki nie są bolesne. **'Eha kona wāwae.** Boli go noga.
- 'ehā cztery, cztery razy **'ehā keiki kāne** czterech chłopców i **ka hola 'ehā** o czwartej godzinie **'Ehā ona wāwae.** Ma cztery lapy. **Aia i loko o ke ki'i, 'ehā kāne, 'elua wāhine, 'ehā keiki kāne a me ho'okahi kaikamahine.** Na rysunku jest czterech mężczyzn, dwie kobiety, czterech chłopców i jedna dziewczynka. **nā kūkulu 'ehā** cztery strony świata (na kompasie)
- 'ehā haneli czterysta
- 'eha.kō gołąb (*Streptopelia chinensis*)
- 'ehia ile, który (w pytaniu o godzinę) **'Ehia ou makahiki?** Ile masz lat? **I ka hola 'ehia?** O której godzinie? **Ua noho 'oe ma'ane'i no 'ehia makahiki?** Od ilu lat tu mieszkasz?
- 'ehiku siedem, siedem razy **'O ka hapalua hola 'ehiku kēia.** Jest w pól do ósmej. **Ke i aku nei au iā 'oe, 'A'ole 'ehiku wale nō; akā, he kanahiku hiku.** Nie mówię ci, że aż siedem razy, lecz aż siedemdziesiąt siedem razy. (Mt 18,22)
- 'ehiku haneli siedemset
- ehu piana, mgła
- 'ehu kurz **Kū ka 'ehu.** Kurz się unosi.
- 'ehu kai piana morska
- eia (tu) jest Eia 'oe. Tu jesteś Eia kāu mau makana. Oto twoje prezenty. **Eia kekahi mau pā'ani a nā keiki – holo kekahi keiki kāne ma ka mau'u a lele kekahi keiki kāne 'ē a'e i luna o nā pōhaku.** Oto niektóre zabawy chłopców: jeden chłopiec

biegnie po trawie, inny przeskakuje kamienie. **Eia kekahi mau 'ano lole.** Oto niektóre rodzaje strojów.

eia a'e (+ *podmiot*) oto właśnie nadchodzić, oto właśnie nadlatywać **Eia a'e 'o Keola me ka ukana.** Oto właśnie nadchodzi Keola z bagażem. **Eia a'e ka mokulele.** Oto właśnie nadlatuje samolot.

e ia nei [wym. e i nei] (*forma adresatywna*)
kochanie

'**e.iwa** dziewięć, dziewięć razy

'**eiwa haneli** dziewięćset

'**e.kā** kiść 'O ka 'ekā mai'a kāia. To jest kiść bananów.

'**ekahi** jeden, jeden raz

'**ē.kake** osioł

e kala mai przepraszam

e kala loa bardzo dawno **E kala loa au i ha'alele ai i ku'u one hānau.** Bardzo dawno opuściłem miejsce urodzenia.

'**ekale.kia** kościół (*jako instytucja*)

'**eke** worek, torba, torebka, kosz, koszyk (*poprzedzany ke*) ⇒ 'eke kua ⇒ 'eke hia.moe ⇒ 'eke kā.lā ⇒ 'eke moe

'**eke 'ea** reklamówka, worek nylonowy

'**eke.'eke** mały worek, sześciopak 'eke.'eke pia sześciopak piwa

'**eke kā.lā** portfel, portmonetka

'**eke kua** plecak

'**eke hia.moe** śpiwór

'**eke moe** śpiwór

'**ekolu** trzy, trzy razy **Aia 'ekolu o lākou e noho ana i lalo.** Trzy z nich siedzą na ziemi.

'**ekolu haneli** trzysta

'**ele** 1. czarny, czern **Ke Kai 'Ele** Morze Czarne
2. embriion

'**ele.'ele** czarny, ciemny **ka wai 'ele'ele a ka po'e 'ike** („czarny płyn uczonych”) atrament ⇒ **hele 'ele.'ele ⇒ pā.'ele kū.lani ⇒ papa 'ele.'ele**

'**ele.hine** stara kobieta

'**ele hiwa** czarny jak węgiel

'**ēleka** łódź

'**ele.kū** czarny, bazaltowy, bazalt

'**elele** posłaniec, kurier

'**ele.makule** stary mężczyzna **He 'elemakule le kupuna kāne.** Dziadek jest starym mężczyzną.

'**ele.mā.kule** starzy ludzie

'**ē.lemu** pośladki 'Eha ko ka haumāna 'ēlemu i ka noho 'ana ma mua o ka lolouila. Po-

śladki studenta są obolałe z powodu siedzenia przed komputerem.

'**ele.paio** muchołówka hawajska

'**ele.pane** słoń

'**ele.pani** słoń **ka niho 'elepani** kość słoniowa

'**eleu** ożywiony, pełen życia 'Eleu **kēlā kane.**

Tamten mężczyzna jest pełen życia. 'Eleu **ka'u 'ilio.** Mój pies jest ruchliwy.

'**eli** kopać **Ke 'eli nei ka makuakāne i ka lepo.**

Ojciec kopie ziemię.

e like ho'i me jak

'**elima** pięć, pięć razy 'Elima **wale nō āna kala e kaha ki'i ai.** Ona ma tylko 5 kredek do rysowania.

'**elima haneli** pięćset

'**elua** dwa, dwa razy 'Elua **ona lima.** Ma dwie ręce. 'Elua **a'u hele 'ana i laila.** Szedłem tam dwa razy. **Aia i loko o ke ki'i, 'ehā kāne, 'elua wāhine, 'ehā keiki kāne a me ho'okahi kaikamahine.** Na rysunku jest czterech mężczyzn, dwie kobiety, czterech chłopców i jedna dziewczynka. **Aia 'elua o lākou e kū ana i luna.** Dwie z nich stoją.

'**elua haneli** dwieście

emi tani 'A'ole emi ke kakalina. Benzyna nie jest tania. ⇒ **au emi**

emi a'e jest większe (od)

emi iho jest mniejsze (od)

'**emo** zwłoka

'**emo 'ole** bez zwłoki, bezzwłocznie, natychmiast, od razu **Emo 'ole ka malo'o 'ana o ka lā'au fiku!** Jak mogło drzewo figowe tak od razu uschnąć? (Mt 21,20)

'**ene.'ene** czarny ⇒ 'ele'ele

'**Enē.lani** Anglia, Anglik, angielski

e ... nei (*aspekt niedokonany*) **I ka hola 'ehia 'oe e ala nei?** O której godzinie wstajesz? **Aia i hea 'oe e noho nei?** Gdzie mieszkasz?

'**enemi** wróg, być wrogiem, wrogość **kona po'e 'enemi** jego wrogość

eo 1. przegrać **Ua eo 'o Punahou iā Kamehameha.** Punahou przegrał z Kamehamehą. **E eo ana 'o Kāna Lui iā 'Iolani i ka pōpeku.** St. Louis przegra w meczu piłki nożnej z 'Iolani. 2. wygrać **Eo ia'u ka hākōkō.** Wygrałem walkę w zapasach. **Ua lilo ia'u ke eo.** Wygrałem. ⇒ **mea eo**

eō (*odpowiedź na wołanie*) **E Pāpā!** Tato? **Eō.** Tu jestem.

'e'oe (*rzadki wariant*) nie **'E'oe au e hele**. Nie idę. ⇒ **'a'ole**
'e'ole gdyby nie **'E'ole nō 'ia**. Gdyby to nie było dla niego.
'e'ole ... inā gdyby nie ... to **'E'ole au e 'ike aku nei iā 'oe, inā ua make 'oe**. Gdybym cię tu nie zobaczył, to umarłbyś.
e 'olu. 'olu proszę
'eono sześć
'eono haneli sześćset
'epa || epa dzban
'epe.kema nauka **ka po'e 'epekema** naukowcy, uczeni **Mana'o ka po'e 'epekema, 'o Hawai'i ka mokupuni 'ōpiopio o ka pae 'āina**. Naukowcy uważają, że Hawai'i jest najmłodszą wyspą archipelagu.

e pili ana o, w sprawie **Ua no'ono'o au e pili ana i kāna mea i ha'i mai ai**. Pomyślałem o tym, co on mi powiedział.
E pili mau nā pōmaika'i me 'oe! Najlepsze życzenia! Wszystkiego najlepszego!
'eu ruszyć się
'eu.ane.lio ewangelia, ewangeliczny
'Eu.lopa Europa, europejski, Europejczyk
'Eu.lopa Hikina Europa Wschodnia
'Eu.lopa Komo.hana Europa Zachodnia
'ewalu osiem, osiem razy **He nui nā 'ano i'a i nā kai 'ewalu o Hawai'i**. Wiele jest gatunków ryb w ośmiu morzach Hawajów. (*tj. w morzach otaczających osiem głównych wysp hawajskich*)
'ewalu haneli osiemset

F

Falo farerski **ka pae 'āina o Falo** Wyspy Owczefero.usa żelazawy **ferousa kara.bona.hate** węglan żelazawy
fiku ⇒ **piku**
Fini.lana || Fini.lani Finlandia, Fin, fiński

FM [wym. fāmū] **FM** (*modulacja częstotliwości*)
fori.miku mrówkowy **'akika forimiku** kwas mrówkowy

H

hā 1. tchnienie 2. **ka hā** czwarty 3. lodyga
ha'a 1. niski, karzeł, liliput 2. taniec z ugiętymi nogami (od drugiej połowy XIX wieku nazywany hula) **He wā e kanikau ai, A he wā ho'i e ha'a ai.** Czas zawodzenia i czas pląsów.

ha'a.ha'a niski, pokorny **ka ha'a.ha'a** skromność **'O au me ka ha'aha'a.** Sługa uniżony (pozdrowienie listowne) **ke kula ha'aha'a** szkoła podstawowa ⇒ **lani ha'aha'a**

ha'a.he'o dumny, duma **He Hawai'i ha'aeo au.** Jestem dumnym Hawajczykiem.

ha'a.lele opuścić, wychodzić, nie akceptować (kogoś) **ha'alele i ke ola** opuścić życie, odejść, umrzeć **ha'alele iā Ni'ihau** opuścić [wyspę] Ni'ihau **Ha'alele au i ka hale i ka hapalua hola 'ehiku.** Wychodzę z domu o siódmej trzydzięci. **ha'alele noho ali'i** abdykować **keiki ha'alele kula** wagarowicz **Ua ha'alele ka 'aha kuhina.** Gabinet złożył dymisję. **Ua ha'alele ka wahine i kāna kane.** Żona opuściła (rzuciła) męża. **Ua ha'alele 'o Palikū i ka puhi paka.** Palikū rzucił palenie.

ha'a.lele 'ana opuszczenie

ha'a.nini przelewać się

ha'a.nui wylbrzymiać, przesadzać

hā.'awe ciężar, nosić ciężar na plecach

hā.'awi dać, podać **E hā'awi mai i ke kopalā.**

Daj mi łopatę. **E hā'awi ana au i kēia lei maile i kou makuakāne.** Dam ten wieniec maile twojemu ojcu. **E hā'awi kāua i kāna makana iā ia.** Dajmy mu oboje (jego) prezent. Na Māui i **ha'awi i ke ahi i ka po'e kanaka i ka wā na mua loa.** Māui dał ogień ludziom bardzo dawno temu. **E ha'awi mai i ka waiūpaka, ke 'olu'olu 'oe.** Podaj mi masło, proszę.

ha'a.wina 1. lekcja, zadanie domowe **E ho'omaka kākou i ka ha'awina.** Zaczniemy lekcję. 2. sen **He ha'awina ka'u i ka pō nei.** Zeszłej nocy miałem sen.

ha'a.wina ho'i hope lekcja powtórzeniowa

ha'a.wina hō.'ike egzamin, test

hā.'awi pio poddawać się **Mai hā'awi pio!** Nie poddawaj się!

hae flaga **Kōwelo kō hae Hawai'i.** Powiewa twoja flaga hawajska.

hae.hae rozdierać **A he wā e haehae aku ai, A he wā ho'i e humuhumu iho ai.** Czas rozdierania i czas zsywania.

hā.'ele czarniawy

hā.'ena rozgrzany do czerwoności, czerwony (czerwona tkanina z kory, którą rodzina owijała zwłoki krewnego i wrzucała je do gorącej lawy w ofierze bogini Pele)

Hā.'ena (nazwa miejscowa na wyspach Hawai'i, Kāua'i, O'ahu)

hahai podążać **Hahai no ka ua i ka ululā'au.** Deszcz zawsze podąża za lasem. (przysłowie hawajskie, wyrażające przekonanie, iż gdyby nie było lasu, nie byłoby i deszczu) **E hahai mai 'oe ia'u.** Pójdź za mną! (Mt 9,9)

hahau uderzyć **Ā ua hala a'ela nā iā ehiku mai ka wā mai o kō Iehova hahau 'ana i ka muliwai.** Uplłynęło siedem dni od chwili, gdy Pan uderzył Nil. (Wj 7,25)

ha'i 1. mówić, wzmiankować, oświadczać, oznajmiać, wyznawać (coś komuś) **Hiki nō iā 'oe ke ha'i mai?** Możesz mi powiedzieć? **Hiki nō ia'u ke ha'i aku.** Mogę ci powiedzieć. ⇒ **ha'i aku** 2. ktoś inny, inna osoba, inne miejsce, gdzieś) indziej **hā'awi iā ha'i** dać komuś innemu **nā keiki a ha'i** dzieci kogoś innego **Mai ha'i aku iā ha'i.** Nie mów nikomu. **'A'ole loa 'o ia e mana'o aku iā ha'i.** On nie brał pod uwagę nikogo innego.

ha'i aku powiedzieć, wyznaczyć **E ha'i aku ana ka māka'ikiu i ka ha'ina i kēia lā.** Detektyw powie dzisiaj rozwiązanie. **Pāpā maila Iesū iā lākou, mai ha'i aku i kekahi.** Jezus przykazał im, żeby nikomu nie mówili.

hai ao dzienna ofiara, ofiara za dnia
ha'i.inoa rzeczownik („mówienie imienia”)
ha'i.ha'i kā.nā.wai łamać prawo
ha.iki wąski **Hāiki kēia lumi**. Ten pokój jest wąski.
hai pō nocna ofiara
hai.kea błąd
hai.lepo szara bladeść
haili 1. mile wspomnienie 2. duch
haili moe przeczucie
ha'i.lima odległość od łokcia do końca palców
ha'ina 1. oświadczenie, odpowiedź, rozwiązanie (*zagadki*) 2. refren piosenki (*dwa ostatnie wersy piosenki zwykle zaczynają się ha'ina i powtarzają temat piosenki lub imię osoby, której jest ona dedykowana*) 3. czasownik **ha'ina keke'e** czasownik nieregularny
hā.inu dać pić, poić
ha'i 'ōlelo przemówienie, mowa
hai.pule 1. nabożeństwo 2. religijny 3. **ka hai.pule** duchowość
hai.'ula czerwony
haka 1. platforma **Aia ke kaikamahine e noho nei ma luna o ka haka**. Dziewczyna siedzi na platformie. 2. karo
haka.kā klócić się, sprzeczać się
haka.kā-a-moa walka kogutów
haka.haka pusty
hā.kā.lia czekać, zwlekać **I hākālia ihola au, inā lā 'o wau ke make mua i ka haole**. Jesli będę się namyślał, biały człowiek zabije mnie pierwszy.
hā.kā.lia nō ā jak tylko **Hākālia nō ā ao, 'o kō mākou hele nō ia**. Poszliśmy, jak tylko nastał dzień.
haka 'ō.lelo medium, informator wodza
hā.kea białawy
haki złamać **Ināhea i haki ai nā pipi i ka pā lā'au?** Kiedy było złamało drewniane ogrodzenie?
hakina ułamek (*mat.*)
hakina pā.'umi ułamek dziesiętny
hā.kō.kō zapasy **Kaulana 'o Akebono i ka hākōkō Kepani i kapa 'ia 'o sumo**. Akebono znany jest z japońskich zapasów, które nazywają się sumo. ⇒ **mea hā.kō.kō**
haku 1. szef, pan **kona haku** jego pan **E ka Haku, e kōkua mai 'oe ia'u**. Panie, dopomóż mi! (Mt 15,25) 2. kreować, tworzyć, komponować, splecać (*kilka odmian roślin*

w jeden wieniec lei) **haku mele** poeta, kompozytor **haku puke** autor
haku 'āina właściciel ziemski
haku.loli adaptować (*tekst*)
hā.kuma ciemny, intensywny, gorący jak miłość
hala 1. grzech **kala mai i ka hala** przebaczać grzech 2. mijać, po (przy określaniu godzin za pomocą zegarka), zmarły, odejść **Ua hala ka manawa**. Czas minął, jest późno.
hapahā i hala ka hola 'eiwa kwadrans po dziesiątej **Ua hala ka hapalua hola 'ekolu**. Minęła trzecia trzydzieści. 3. pandan (*Pandanus odoratissimus*) **lau hala** liść pandanu
hala kahiki || **halaka.hiki** ananas (*Ananas comosus*) **'O ka halakahiki kēia. He mea kanu nui nō kēia au**. To jest ananas. Ważna roślina na dzisiejsze czasy.
hala.kea 1. jasny, białawy (*ananas*) **Mana'o kekahi po'e, he halakea a he hala'ula ko ka po'e Hawai'i i ka wā mua**. Niektórzy uważają, że w dawnych czasach Hawajczycy mieli białawe i czerwone (*ananas*). 2. żółtawa tkanina z kory (*drzew*), barwiona olejem kokosowym
hala.pohe wymarły ⇒ **lā.hulu 'ane hala.pohe**
hā.lau szkoła tańca **hula**
hala.'ula czerwony (*ananas*)
hā.lā.wai spotkanie, spotkać się **Aia nā mākou i ka hālāwai i ke kule**. Rodzice są na zebraniu w szkole.
hā.lā.wai zebranie **Aia i hea ka hālāwai ma kēia lā?** Gdzie jest dzisiaj zebranie?
hale budynek, dom
hale 'aina 1. (*dawniej element składowy domu hawajskiego*) budynek, w którym jadały kobiety (i dzieci) 2. restauracja **Nui nā 'ano hale 'aina like 'ole ma ke kaona nei**. Różne rodzaje restauracji są tutaj w mieście.
Haleakalā park narodowy (od 1961 r.), wulkan, szczyt na wschodniej stronie wyspy Maui (*Hale-a-ka-lā 'dom słońca', półbóg Maui miał rzekomo chwycić słońce na lasso tu na szczycie i w ten sposób wydłużyć dzień*)
hale ali'i || **hale.ali'i** pałac
hale aupuni budynek rządowy, budynek stanowego ciała ustawodawczego
hale hō.'ai.'ē lombard
hale hō.'ike.'ike muzeum

Hale Hō.‘ike.‘ike o Ka-meha.meha Bishop Museum
hale inu kope kawiarnia **E hele kāua e inu kope ma ka hale inu kope.** Chodźmy napić się kawy w kawiarni.
hale ka'a garaż **Aia ke ka'a i ka hale ka'a?** Samochód jest w garażu?
hale ka.hūmu kuchnia (*odrębny budynek*)
hale ki'i 'oni.‘oni kino (*budynek*)
hale koa koszary
hale kuku budynek do bicia tkanin z kory
hale kula budynek szkolny
hale kū.‘ai sklep **i ka halekū.‘ai pipi‘i** w drugim sklepie
hale leka urząd pocztowy, poczta **Aia ‘o Hula-li i ka hale leka.** Hulali jest na poczcie.
hale lole namiot
hale lua grób
hale lua li‘i.li‘i wychodek
hale ma‘i szpital
hale mā.ka‘i posterunek policji, komisariat policji **Aia ka‘u mau keikikāne i ka hale-māka‘i.** Moi chłopcy są w komisariacie.
hale mua budynek, w którym jadają mężczyźni
hale nau.ā miejsce, gdzie badano rodowód
hale noa budynek bez tabu, gdzie rodzina sypia
hale noho hau.māna dom studencki, akademik
hale papa‘i budynek mieszkalny
hale pa‘a.hao || hale.pa‘a.hao więzienie **ma ka halepa‘ahao** w więzieniu
hale pe‘a 1. (*dawniej*) budynek menstruacyjny
 2. namiot
hale pui palaoa piekarnia
hale pule kościół
hā.leu papier toaletowy (*lub coś pełniące jego funkcję*) **ua hāleu ‘ole** nagły deszcz (*dost. „deszcz bez papieru toaletowego”*) ⇒ **hāleu pepa**
hā.li‘i a‘e nakryć (*do stołu*)
hali.hali przewozić, transportować
hali.hali aku wynosić
hali ukana nieść bagaż, bagażowy
hā.loko.loko tryskać (*o łzach*), ronić (*o łzach*)
Nānā aku i ka wahine ā ‘o ka hālokoloko mai o nā waimaka. Patrzył na kobietę, która roniła łzy. Patrzył na kobietę roniącą łzy.
hā.male || hamale młotek
hā.mama otwarty **Hāmama ka puka.** Drzwi są otwarte. **Hāmama nā hale kū.‘ai ma ke**

ahiahi pō.‘alima. Sklepy są otwarte w piętek wieczorem?
hamani czasownik przechodni
hā.mau milczący, milczenie **He wā e hāmau ai, A he wā ho‘i e ‘ōlelo ai.** Czas milczenia i czas mówienia.
hame szynka
hamo.hamo ostukać, poklepać, pieścić
hamu jeść żarłocznie
hamu.lau zwierzę roślinozerne
hana praca, zajęcie, sprawa do załatwienia **Nui ka hana ma ke kula.** W szkole jest dużo pracy. **He hana no‘eau Hawai‘i ka ulana lauhala.** Splot *lauhala* jest hawajskim rękodziełem. **Hana ‘oe i kēia halekū.‘ai?** Pracujesz w tym sklepie? **Aia ‘o ia i ka hana.** On(a) jest w pracy. **He mau hana nui kēia.** To były ważne zajęcia. **Ua hana nā kāne i ka lo‘i kalo.** Mężczyźni pracowali na poletku taro. **Ua hana ‘ia ke alaia i ka ‘ulu, ke koa a me ka wiliwili i ka wā kahiko.** W dawnych czasach krótką deskę robiono z chlebowca, *Accacia koa* i *Erythrina sandwicensis*. **He aha kāu hana?** Co robisz? **He aha kā ‘oukou hana i kēia wā?** Co teraz robicie? **hana punahele** ulubione zajęcie **Nui ka‘u mau hana e hana ai i ke kaona i kēia lā.** Mam dzisiaj w mieście wiele spraw do załatwienia. ⇒ **hana hou ⇒ hana mana**
hana aloha magia miłosna
hana ho‘o.hala manawa hobby
hana ho‘o.hau.‘oli hobby
Hana- zatoka, dolina (*w nazwach własnych*)
hana ho‘o.hano.hano ceremonia, obrzęd, rytuał
hana hou powtórzyć, zrobić jeszcze raz, naprawić **E hana hou i ka hui.** Powtórz refren.
Hana hou! Bis!
hā.nai 1. wychowanek, adoptowany **keiki hānai** wychowanek **makua hānai** zastępczy rodzic **lawe hānai** adoptować **kāna hānai** jego (jej) adoptowane dziecko
 2. karmić **E hānai i nā ‘īlio i kēia ‘auinala!** Nakarm psy po południu! **Mai hānai ‘oe i ka pōpoki!** Nie karm kota!
 3. hodować **Ua hānai ka po‘e Hawai‘i i ka ‘īlio no ka ‘ai ‘ana.** Hawajczycy hodowali psy na jedzenie.
hā.nai.ā.huhu zwierzątko domowe, ulubieniec, ulubiony, ulubione projekty **Eia ke-**

kahi mau hānaiāhuhu a ke aupuni. Oto niektóre ulubione plany rządu.

hana 'ino || hana.'ino nadużywać, używać niewłaściwie, robić niewłaściwy użytek z czegoś, nadużycie, ranić **Mai hana'ino i kou ka'a ho'u.** Nie nadużywaj swojego nowego samochodu. **Hana 'ino 'oe i ka lole.** Nie szanujesz sukienki. **Minamina, 'a'ole ka hana 'ino he mea laha 'ole ma nā 'ohana.** Niestety nadużycie w rodzinach nie jest rzeczą rzadką.

Hana.kahi (dawny wódz, którego imię było używane w poezji na oznaczenie dzielnicy miasta Hilo na wyspie Hawai'i)

hana kahuna magia

Hana-kā.pī.'ai (nazwa plaży)

hana kolohe źle się zachowywać, wyrządzić szkodę, psocić **Ua hana kolohe paha ke keiki a huhū ka makuahine.** Dziecko chyba źle się zachowało i matka jest rozszalona.

hana mana cud

hanana zdarzenie, incydent

hana pa'a zamknąć **Hana pa'a 'oia iā loane i loko o ka hale pa'ahao.** Zamknął Jana w więzieniu. (Łk 3,20)

hā.nau rodzić, urodzić się, wysiadywać jaja **Hānau 'o Hina.** Rodziła Hina. **Hānau 'ia 'o Hina.** Urodziła się Hina. **Ua hele mai au i ka pā'ina lā hānau.** Przyszedłem na przyjęcie urodzinowe. **'O kēia ko'u lā hānau.** To moje urodziny. **Hau'oli Lā Hānau!** Wszystkiego najlepszego z okazji urodzin! **Hānau ka moa i ka hua.** Kura wysiaduje jajo.

hanauna pokolenie, krewny, pochodzenie **hauna like** krewny tego samego pokolenia **'Ōpio 'Amelika o ka hanauna Kepani** młodzież amerykańska japońskiego pochodzenia **'O ka hanauna i koho e ho'ōla i kā kākou 'ōlelo makuahine, 'o ko'u hanauna ia.** Pokolenie, które zdecydowało się odrodzić nasz język ojczysty, jest moim pokoleniem.

hanele sto (< ang. hundred)

hanini przelewać się, znikać

hano.hano wybitny, znakomity **ka hanohano** godność **Ka Mea Hanohano, ke Kia'āina** Jego Ekscelencja, Gubernurator

hanu oddech, oddychać **Hanu ka i'a i kona pi-hapiha.** Ryba oddycha przez skrzela.

hao 1. żelazo, metal 2. róg (np. kozła, kozy)

ha'o tęsknić **Ha'o au iā 'oe.** Tęsknię za tobą.

hao mai nadejść (o gwałtownym deszczu lub wietrze) **Ua hao mai ka makani.** Nadszedł gwałtowny wiatr. **Hao mai ka makani, kuakea ka moana.** Wiatr wieje, morze jest białe od piany. **Hao kō'ala ka makani, pau loa.** Z szybkim powiewem wiatru, wszystko przepada.

haole obcy, europejski, biały (człowiek) **'āina haole** obcy kraj **'ōlelo haole** język europejski, zwłaszcza angielski **Mai 'ōlelo 'oe i ka 'ōlelo haole!** Nie mów po angielsku!

hapa część, porcja, pół... **He hapa Hawai'i kā lāua mo'opuna.** Ich wnuk jest pół-Hawajczykiem.

hapa.hā jedna czwarta, ćwiartka, 25 centów, kwadrans, kwartalny **hapa.hā i hala ka hola 'eiwa** kwadrans po dziewiątej **Pau ka'u hana i ka 'ekolu halapahā i hala ka hola 'ehā.** Kończę pracę o czwartej czterdzieści pięć. (dosł. „Kończę pracę trzy kwadransie na piątą”) **hō'ike hapa.hā** raport kwartalny

hapa.hiku jedna siódma

hā.pai 1. niesić, wynieść, zanieść **hāpai i ka leo** podnieść głos **Hāpai hao 'o Keanu.** Keanu podnosi ciężary. **Ua hāpai 'o Makakēhau i kona kino i ka mokupuni pali ki'eki'e.** Makakēhau zaniósł jej ciało na wysokie urwisko wyspy. **Ke hāpai nei 'o ia i kāna kamaiki i ka lima hema.** On niesie swoje niemowlę na lewej ręce. 2. ciężarna

hapa.kolu jedna trzecia

hapa.lima jedna piąta

hapa.lua jedna druga, połowa, pół dolara, wpół do **'O ka hapalua hola 'ehiku kēia.** Jest wpół do ósmej. **hapalua hola 'elua** wpół do trzeciej **'O nā Hawai'i kekahi o nā lāhui 'oi loa o ka 'ike palapala a puni ka honua ma ka hapalua like o ke kenekulia 'umikumamāiwa.** W połowie dziewiętnastego wieku Hawajczycy byli jednym z najbardziej wykształconych narodów świata.

hapa nui || hapa.nui większość **Makemake ka hapanui o ka po'e e 'au'au kai.** Większość ludzi lubi kąpać się w morzu. **ka hapa nui o ka manawa** większość czasu **No Hawai'i mai paha ka hapanui.** Większość jest chyba z Hawajów.

hapa.ono jedna szósta

hapa.walu jedna ósma

hā.popopo rozkładać się (*naturalnie*)
hau.kapila szpital **Hana 'oe i ka haukapila.**

Pracujesz w szpitalu.

hau 1. (*Hibiscus tiliaceus*) 2. lód

hau.kalima lody

hau kea śnieg **'A'ohē o māua hoihoi i ke anu me ka hau kea.** Nie lubimy zimna i śniegu.

hā.'ule 1. padać, kropić, spaść **Hā'ule ka ua.**

Pada deszcz. **hā'ule lio** spaść z konia **he keiki hā'ule wale** poronienie 2. tracić, strata, umierać, przegrywać (*sport.*) **ka hā'ule 'ole o ka manawa** bez straty czasu. **Ke hā'ule kekahi mānalo, hā'ule pū kekahi 'ike Hawai'i.** Gdy umiera rodzimy użytkownik języka, ginie zarazem jakaś część wiedzy hawajskiej.

hau.manā || hau.māna student, studentka, uczeń, uczennica **He haumāna 'o ia ma ke kula nui?** Ona jest studentką uniwersytetu? **'O nā haumāna maika'i lākou.** Oni są dobrymi studentami. **'O lākou nā haumāna maika'i.** Oni są dobrymi studentami.

hauna śmierdzący (*zgnitła ryba*) **Hō ka hauna o ka 'ōpala!** Ojej! Jak śmierdzą śmieci!

hā.una lā.'au wysiłki wojenne

hau.'oli szczęśliwy, zadowolony, szczęście **Hau'oli wau.** Jestem szczęśliwy. **Ua hau'oli ke keiki kāne.** Chłopiec jest szczęśliwy. **Hau'oli ke kanaka mahi'ai e 'ike i ka ua.** Rolnik jest szczęśliwy, że widzi deszcz. **Hau'oli Makahiki Hou!** Szczęśliwego Nowego Roku! **Ua nani ka lole a ua hau'oli loa ke kaikamahine i kona pā'ū hou.** Odzież jest ładna i córka jest bardzo zadowolona z nowego sarongu. **Ua hau'oli ihola 'o ia i ia mea.** On był z niej zadowolony. **ka hau'oli o ko'u po'e** szczęście moich poddanych

Hau'oli (*imię męskie*)

hau.pia budyń kokosowy

hā.'upu przypominać sobie **Hā'upu nō au i kona leo nani / Honehōne me ke kani a ke kāhuli.** Przypominam sobie jej głos / Słodki jak brzmienie *kāhuli*.

Hā.wa'e (*słynny czarnoksiężnik hawajski*)

Hawai'i Hawaii, Hawaje, Hawajczyk, Hawajka, hawajski **'O Hawai'i kēia mokupuni.** Hawaii jest wyspą. **He Hawai'i 'o ia.** On jest Hawajczykiem. **He Hawai'i ko'u ma kuahine.** Moja matka jest Hawajką. **E ola mau i ka 'ōlelo Hawai'i.** Niech żyje nadal język hawajski. **Ōlelo Hawai'i i ka po'e**

o Ni'ihau. Ludność [wyspy] Ni'ihau mówi po hawajsku. **'Ōlelo ka wahine i ka 'ōlelo Hawai'i.** Kobieta mówi po hawajsku. **He po'e Hawai'i kēia mau kānaka.** Ci ludzie są Hawajczykami. **He nui nā 'ano pua like 'ole ma nā kumulā'au i Hawai'i nei.** Na Hawajach wiele jest rodzajów rozmaitych kwiatów na drzewach. **He nui nā 'ano i'a i nā kai 'ewalu o Hawai'i.** Wiele jest gatunków ryb w ośmiu morzach Hawajów. (*tj. w morzach otaczających osiem głównych wysp hawajskich*) **He Hawai'i 'oe?** Jesteś Hawajczykiem? **'Ae, he Hawai'i au.** Tak, jestem Hawajczykiem. **'A'ole, akā he Hawai'i-i-ka-pu'uwai.** Nie, ale sercem jestem Hawajczykiem.

hā.wana.wana szeptać, szepnąć **Hāwanawana akula kekahi kanaka ma kona pepeiao.** Ktoś szepnął mu do ucha.

hā.wane kakaowiec

hā.wā.wā bezrozumny, niemądry **na'au hā.wā. wā** bezrozumne serce (Rz 1,21) **A ke ho'omake nei ka huhū i ka mea hāwāwā.** A gniew usmierca niemądrych. (Hi 5,2)

he (*rodzajnik nieokreślony, w liczbie mnogiej występuje po nim mau*) 1. być **He haumāna 'oe? 'Ae, he haumāna au.** Jesteś studentem? Tak, jestem studentem. **He kanaka maika'i ia.** On jest dobrym człowiekiem. **He melemele ka waiho'olu'u no O'ahu.** Żółty jest barwą [wyspy] O'ahu. **He mau mākuā kēia.** To są rodzice. **He nui ka makani a he nui nā nalu ma ke kai.** Na morzu jest duży wiatr i duże fale. 2. mieć **He ka'a ko'u.** Mam samochód.

hē grób **ka hē o Rahela** grób Raheli

hea który (*w pytaniach*) **Ma ke alanui hea?** Na której ulicy? **Ma ke kula hea?** W której szkole? **'O ka mahina hea kēia?** Który to miesiąc? ⇒ **i hea**

hea aku nazywać

He aha ke kumu ...? Dlaczego ...? He aha ke kumu i lilo ai? Dlaczego (to) zostało zabrane?

he'e ośmiornica

he'e nalu surfować, pływać na desce, surfing, pływanie na desce **ka papa he'e nalu** deska surfingowa **He'e nalu 'o ia i nā nalu nunui.** On surfuje po wielkich falach.

hē.hē czyrak, ropień, jęczący wrzód, wrzodowy, wrzodziejący

hehe'e roztapiać (się)
hehele czasownik nieprzechodni
hehi deptać, wydeptać
hē.ʻī papaja He hē.ʻī kēia. 'O ka mīkana he inoa 'ē a'e o kēia mea kanu. To jest papaja. Inną nazwą tej rośliny jest *mīkana*.
hei.au świątynia (przedchrześcijańska) Aia ma Hāna ka heiau nui loa o Hawai'i nei. Największa świątynia tu na wyspie Hawaii jest w Hāna.
hei.ē pomocnik kapłana, uczeń kapłana
hei.hei wyścig, bieg, gonitwa No wai i lanakila i ka heihei holo wāwae? Kto wygrał w biegu?
hekau kotwica
hekilli grzmot, piorun, grzmieć; fig. pasja, požądanie Ku'i ka hekilli. Grzmi piorun.
hele iść Ke kipa aku 'oe i Lānai, e hele e nānā i ko Pu'upehe hē. Gdy zwiedzasz Lāna'i, idź zobaczyć grób Pu'upehe. Ua hele au i ka lū'au i nehinei. Wczoraj poszedłem na [hawajskie przyjęcie] lū'au. E hele ana nā keiki i ka māka'ika'i 'ana. Dzieci idą zwiedzać. E hele kākou ka pu'e. Chodźmy do kościoła. ⇒ huli hele
hele ā zanim Hele ā pau kēia, ua hala nā makahiki 'elua. Zanim się to skończy, miną dwa lata.
hele a'e iść na górę
hele aku odejść Ke pau ka pā'ani 'ana, hele aku ka hoaaloha a ho'i i kona hale. Gdy gra się zakończy, przyjaciel odejdzie i wróci do domu.
hele 'ele.'ele iść w mroku, iść w ciemności Ke hele 'ele'ele nei au. Idę w ciemności.
hele iho zejść na dół
hele.helena cechy, twarz kona helehelena maka jego twarz Ua kākau 'ia lāua i ka hikoni ma ka helelena. Oni mieli wytatuowane piętno na twarzy.
hele hewa błądzić
hele.le'i iho łać się (o łzach)
hele mai przyjąć, nadejść E hele mai! Chodź tu! Hele mai ka po'e māka'ika'i i kēia halekū'ai. Turysty przychodzą do tego sklepu. Ma kekahi lā, ua hele mai ka pō'ino. Pewnego dnia nadeszła burza. Ke hele mai nei ka hoaaloha o Kekoa. Nadchodzi przyjaciel [kogo?] Kekoa.
hele maila przyjąć, przybyć Hele maila 'o ia. On przyszedł.

hele mai nei e 'ike (dosł. „przyjść tu zobaczyć”) odwiedzić 'O wai kā ke kumu i hele mai nei e 'ike? Kogo odwiedził nauczyciel?
helena odejście, podróż He loa ka helena ma ke ala hele / E huli i wahi ma kēia ao. Długo podróżowałem szlakiem / Aby szukać miejsca w świecie.
hele.uma kotwica huki i ka heleuma podnosić kotwicę
hele wale iść nago, iść bez celu, iść z pustymi rękami Ua ma'a ku'u po'o i ka hele wale. Moja głowa jest przyzwyczajona do chodzenia bez nakrycia.
hele wale ka wā.wae iść boso
hele wā.wae spacerować, iść pieszo Hele wāwae ke kaikamahine ma ke ala. Dziewczyna idzie pieszo ścieżką.
hele wā.wae mamao wędrować, wędrowka 'O ka hele wawae mamao pū kekahi hana punahele a lākou. Wędrowanie było ich ulubionym zajęciem.
helu liczyć, numer, drapać E ho'omau i ka helu 'ana a hiki i 'umi. Kontynuuj liczenie do dziesięciu. E helu kākou mai 'ekahi a hiki i 'elima. Liczmy wszyscy od jednego do pięciu. ⇒ helu kelepona ⇒ helu heluna
helu.helu czytać Heluhelu au i ka'u puke i ke ahiahi. Wieczorem czytałem (swoją) książkę. I ka manawa o nā mikionali, ua makemake loa ka po'e Hawai'i e a'o mai i ka heluhelu 'ana. Za czasów misjonarzy Hawajczycy bardzo chcieli się uczyć czytać. 'O ka heluhelu 'ana a me ka kākau 'ana nā mea ko'iko'i loa. Czytanie i pisanie to najważniejsze rzeczy.
helu heluna liczebnik główny
helu ka'ina liczebnik porządkowy
halu kanaka spis powszechny Ma 'Amelika Hui Pū 'ia, mālama 'ia ka helu kanaka i kēlā me kēia 'umi makahiki. W USA spis powszechny przeprowadza się co dziesięć lat.
helu kele.pona numer telefonu Ua ha'awi mai na'e i ka helu kelepona. Ale dali mi numer telefonu.
helu kuhi kod pocztowy
heluna suma, kwota, ilość 'Ehia kālā ka heluna o ke kālā i uku 'ia mai? Jaka jest suma pieniędzy, które zostały wpłacone?

helu na'au arytmetyka

heluna make.make popyt

helu nui liczba mnoga

hema 1. lewy, lewo **Ua komo 'o ia i ka pā'ū me ke kihei ma ka po'ohiwi hema.** Ona jest ubrana w sarong i szal na lewym barku. **Ma ka hema, huli!** Na lewo patrz! Na lewo zwrot! **E huli hema ma ka huina alanui.** Na rogu skręć w lewo. **Aia ka 'umeke ma kona 'ao'ao hema.** Okrągłe naczynie jest po jej lewej stronie. 2. południowy ⇒ **'Amelika Hema**

hemo otwarty, zdjęć **Ua hemo nā kāma'a a Pua iā Kū.** Kū zjął buty Pui.

hemo.lele nieskazitelny ⇒ **'Uhane Hemo.lele**

heno.heno uroczy

hepe.koma tydzień

hewa błąd, pomyłka, grzeszyć, źle postępować, źle potraktować, przestępstwo **ko'u hewa** mój błąd **Ua 'ai hewa au i ka mea 'ono.** Zjadłem ciastko przez pomyłkę. **Inā he hewa kou i ke kākau 'ana, ho'oponopono 'oe i ka hewa me ka mea holoī a e kākau hou i ka mea pololeī.** Jeśli zrobisz błąd w pisaniu, poprawisz błąd gumką i ponownie napiszesz poprawną formę. **Ua hewa 'o Pua iā Kū.** Ku źle potraktował Puę. **Kū ka hewa iāia.** On jest winny. **Eia ho'i, ua hewa wau.** To ja zgrzeszyłem. (2 Sm 24,17)

hi'a rozpalic ogień przez tarcie

hia.ā bezsenny, nie móc spać, bezsenność **I kekahi manawa hia.ā au.** Czasem nie mogę spać.

hia.ala nie dawać spać

hia.moe spać, zasypiać **I ka wā ma mua, ua hiamoe ka po'e Hawai'i ma luna o ka moena lau hala, akā, i kēia manawa hiamoe nō kākou i ka wahi moe.** Dawniej Hawajczycy spali na matach z liści pandanu, ale obecnie my śpimy w łózkach. **Ke hiamoe nei ke keiki kāne li'ili'i.** Mały chłopiec śpi. **E hiamoe ana ka pēpē i ka mokulele.** Niemowlę będzie spać w samolocie. **Ke ho'i au e hiamoe, hiamoe koke au.** Gdy idę spać, szybko zasypiam. **Hiamoe loa au.** Mocno śpię. ⇒ **holoholona hia.moe ⇒ ho'o.hia.moe ⇒ maka hia.moe**

hia.moe iki drzemka, zdrzemnąć się

hia.moe loa wieczny sen

hiapo pierworodny, najstarsze dziecko **E pepehi nō wau i nā hiapo apau.** Zabiję wszystkich pierworodnych. (Wj 12,12)

hiena hiena

hi'i nosić w ramionach (*dziecko*)

Hi'i.aka- pierwsza część imion 12 siostr bogini Pele

hihia wplątywać w trudności, gmatwać; trudność, problem, kłopot

hiki 1. móc, umieć, można **Hiki iā ia ke 'ōlelo Hawai'i?** Umie mówić po hawajsku? **Hiki ke 'ike 'ia ka hē ma luna o ka pali 'o Pu'upehe i kēia mau lā.** Dzisiaj grób można zobaczyć na klifach Pu'upehe. **Hiki ke 'ike 'ia kēlā alanui kahiko i kēia lā.** Dzisiaj można zobaczyć tę starą drogę. **Ke ua mai, hiki iā ia ke noho i lalo o ka haka.** Gdy pada deszcz, ona może siedzieć pod platformą. **Hiki iā 'oe ke kākau ma luna o ka pepa me ka peni a i 'ole me ka penikala.** Możesz pisać na papierze piórem lub ołówkiem. **Hiki ke hana i nā lei like 'ole me nā pua.** Można robić różne girlandy z kwiatów. **Hiki iā 'oe ke hana i ka wai hua'ai 'ono maoli me nā hua.** Możesz robić naprawdę smaczny sok owocowy z owocami. **Hiki i nā keiki ke pā'ani i ke one.** Dzieci mogą się bawić w piasku. 2. dotrzeć do celu podróży, przyjąć, przybyć **Ua hiki ka lā.** Słońce weszło. **E hiki ana anei ka wa'a pe'a i Nāwiliwili ma mua o ka nāpo'o 'ana o ka la?** Czy żaglówka dotrze do Nāwiliwili przed zachodem słońca? **E aha ana 'oe i ka hiki 'ana aku o Leialoha i kou wahi?** Co robisz, gdy Leialoha przyszła do ciebie? ⇒ **hiki nō ⇒ hiki 'ole**

hiki.e'e duże hawajskie łożo

hihi.hiki przychodzić wielokrotnie

hikina wschód **mai ka hikina a i ke komohana ze wschodu na zachód ⇒ 'Eu.lopa Hikina**

Hikina Orient

hikina 'ā.kau północny wschód

hikina hema południowy wschód

Hikina Waena Bliski Wschód, bliskowschodni

hiki nō dobra, w porządku **Hiki nō inā au e kali ā 'apōpō?** Będzie w porządku, jeśli będą czekać do jutra?

hiki 'ole niemożliwy

hiki.wale łatwo **He mea hikiwale nō kēia.** Łatwo to zrobić.

hiki.wawe szybko, szybki, wcześniej **'oni hikiwawe** szybki ruch

hikoni wytatuowane piętno na czole niewolników

hiku ka hiku siódmy

hila.hila wstydlivy, zawstydzony, wstydzić się
He ma'i nui ka hilahila. Nieśmiałość jest wielką chorobą. **Hilahila au.** Czuję się zażenowany. **'A'ole ia he mea e hilahila ai.** Nie ma się czego wstydzić.

hila.hila 'ole bezwstydnym

hili 1. splatać (*rośliny jednego rodzaju w wieńiec lei*) 2. uderzać

hili farba z kory **hili kukui** farba ciemnobrązowa

hili hewa poplątany, pogmatwany **Hili hewa ka mana'o ke 'ole ke kūkākūkā.** Bez dyskusji myśli są pogmatwane. (*ozn. dyskusja porządkuje myśli*)

hili.na'i wierzyć, ufać, zaufanie **Hilina'i au iā 'oe.** Ufam ci. **He aha kēia hilina'i āu e hilina'i nei?** Cóż to za bezpieczeństwo, któremu zaufałeś? (2Krl 18,19)

Hilo 1. (*śłynny żeglarz polinezyjski*) 2. (*miasto i okręg*) 3. (*pierwsza noc nowego księżyca*)

hī.meni śpiewać; hymn, pieśń **Hīmeni lākou no nā pūpū nani o ka lākou 'āina.** Śpiewają o ładnych muszlach swojego kraju.

hīmeni kū pā.kahi solo

hīmeni kū pā.kolu trio

hīmeni malo'o śpiewanie a capella (bez akompaniamentu)

hina 1. wyrzucać **Ua hina 'o ia i ke kana-ka ikaika.** Wyrzucił go silny mężczyzna. 2. biały, siwy **ko'u oho hina** moje siwe włosy **Hina** (*bogini księżycyca, żona boga Kū*)

hina.hina 1. *bot.* tomilek, heliotrop (*Heliotropium anomalum*); roślina o srebrnych liściach i białych kwiatach, występująca naturalnie na wyspie Kaho'olawe) 2. szary, szarawy

hī.na'i kosz, koszyk **Aia kekahi 'īlio e pā'ani nei ma waho o ka hīna'i.** Jest jeden pies bawiący się na zewnątrz koszyka. ⇒ **pō.hī.na'i**

Hinaia'ele'e (*hawajski miesiąc księżycowy*)

hī.nano kwiat męski pandanu

hinu.hinu błyszczący, lśniący

hio powiewać

hiō pochylać się

hi'o.hi'ona cechy (krajobrazu), rysy (twarzy), rzeźba terenu **nā hi'ohi'ona 'āina**

naturalne cechy krajobrazu **nā hi'ohi'ona mo'omeheu** kulturalne cechy krajobrazu

hiolo runać, upadać **Hiolo nā wai naoa o ke kēhau.** Młodość przemija. (*dosl. „Padają chłodne krople rosy”*)

hi'ona cecha

hi'o.naina krajobraz

hipa owca **'i'o hipa** baranina **kumu hipa** stado owiec

hipopo.kamu hipopotam

hi'u ruch rąk destruktywny dla adresata

hiua gra podobna do warcabów

hiwa czarny, czerni (*pożądana w odróżnieniu od uli i 'ele'e*)

hiwa.hiwa ukochana, ukochany, wybraniec, wybranka

hiwa pa'a intensywna czerni

Hk (= *hikina*) wsch. (= *wschód*)

Hm (= *hema*) pld. (= *południe*)

hō do licha **Hō ua loli kona mana'o e pili ana i ka huaka'i i Aotearoa!** Do licha, on zmienił zdanie w sprawie wycieczki do Nowej Zelandii.

hoa przyjaciel, kompan (z ke!), towarzysz zabaw **'O Hoapili ku'u 'īlio / Ku'u hoa i ka pā'ani / Holo aku a ho'iho'i mai / I ka'u mea e kiloi nei.** Hoapili to mój pies / Mój towarzysz zabaw / Biega i aportuje / Cokolwiek rzucam.

ho'ā włączyć (*np. światło, radio, telewizor*)

E ho'ā mua 'oe i ka lolouila. Najpierw włącz komputer.

hō.ā podpalić, zapalić

ho'ā.kāka wyjaśniać ⇒ **'ō.lelo ho'ā.kāka**

hoa ali'i towarzysz wodza

hoa.aloha przyjaciel

ho.āhu gromadzić, zbierać, układać w stos

hō a'e isē E hō a'e kāua. Chodźmy.

hoa hana || **hoa.hana** kolega z pracy, kumpel

hoahā.nau 1. kuzyn **kona hoahānau** jego kuzyn 2. członek kościoła, brat lub siostra

ho.ā.hewa potępiać, obwiniać **Mai ho'āhewa 'oe i kāu mo'opuna wahine.** Nie potępiaj swojej wnuczki.

hō.ai.ē pożyczyć, kredyt, konto kredytowe **Nele māua i ka palaoa no ka ho'omā-kaukau 'ana i pai pika.** Hiki iā māua ke hō'ai'ē i 'elua kī'aha palaoa? Brakuje nam mąki do przygotowania ciasta na pizzę. Możemy pożyczyć dwie filiżanki mąki? ⇒ **hale hō.ai.ē**

hō.‘ai dać jeść, karmić
hō.‘ai.lona znak, symbol **He hō‘ailona ke kukui no ka na‘auao**. [Drzewo] *kukui* jest symbolem wiedzy.

Hoaka 1. półksiężyc 2. drugi dzień miesiąca

hō‘ā.kaaka || **hoakaka** wyjaśnić

hoakaka wyjaśnić ⇒ **hō‘ā.kaaka**

hoakaka aku przedstawić

hō‘ā.kea poszerzyć **hō‘ākea i ka mana‘o o kekahi hua‘ōlelo** poszerzyć znaczenie wyrazu

hoa kī.hei pili osoba, z którą dzieli się łożo (*dosł. „kapowy przyjaciel”, „kapowa przyjaciółka”*)

hoa kipa gość

hoa kula kolega ze szkoły, kolega z klasy

hō‘āla budzić, obudzić **E hō‘āla aku iā lāua**.

Obudź ich (2). **Ke ala ‘o ia, hō‘āla ‘o ia ia‘u**. Gdy on wstaje, budzi mnie. ⇒ **uaki hō‘āla**

hoa.launa sąsiad, przyjaciel, bliźni **E aloha ‘oe i kou hoalauna e like me ‘oe iho**. Miłuj bliźniego swego jak siebie samego. (Rz 13,9)

hoa li‘i towarzyszyć wodza

hō.‘alo unikać

hō.ano święty, święcić **E hōano ‘ia Kou inoa**. Niech się święci imię Twoje. (Mt 6,9)

hō‘āo małżeństwo, zawrzeć związek małżeński

hō‘ā‘o próbować, starać się

hō mai dać **Hō mai i wai no‘u**. Daj mi wody. **E hō mai i ka ‘ai**. Niech podadzą posiłek.

hoa noho sąsiad, kolega z pokoju **Ua kama‘āina au me ku‘u hoa noho no ‘umi kūmāhahi makahiki ā ‘oi**. Znam mojego sąsiada od przeszło jedenastu lat.

hoa paio wróg

hoa pili bliski przyjaciel

hoe wiosłować, wiosło **E hoe aku ana lākou i ka wa‘a i ka moana**. Oni będą wiosłować czółno na głębokie morze. **kāna hoe** jego wiosło **ka hoe Hawai‘i** wiosło hawajskie

hō.‘ea (mai) przybyć, przyjechać, przylatywać **Hō‘ea au i ka hana i ka hola ‘ewalu**. Przybywam do pracy o ósmej. **Ke hō‘ea maila ka mokuule mai Hawai‘i mai**. Przylatuje samolot z Hawajów.

hoe.hoe wiosłować stale, często, przez dłuższy czas, wiosłować (*o wielu osobach*)

hoene zastrzyk **‘A‘ole ‘eha ka hoene**. Zastrzyki nie są bolesne.

hoe uli ster

hoe wa‘a wiosłarz, wiosłować, wiosło **‘Elua nō āna mau hoe wa‘a**. On ma tylko dwa wiosła.

hohono śmierzdzący, smród (*tylko ciata*)

ho‘i 1. wracać **E ho‘i mai**. Wracaj. Wróc. **Ho‘i ‘o Punia, ‘ai me ka makuahine a pau kēia mau ula**. Punia powrócił [do domu], zjadł z matką wszystkie te homary. **Ho‘i hou ka i‘a i ke ‘ehu kai**. Ryba powraca do spienionego morza. (*o kimś kto wraca do poprzedniego domu lub dawnych nawyków*) **Pau nō, ho‘i nō**. Gdy skończę pracę, pójdę do domu. 2. bis (*okrzyk w stronę grupy hula*) 3. (*partykuła intensyfikująca poprzedni leksem*) **Ku‘u wahine ho‘i ē, ho‘i mai**. Moja droga żono, wróc. **Auhea lā ho‘i kō ‘oukou mana‘o‘i‘o?** Gdzie jest wasza wiara? (Łk 8,25) ⇒ **a ... nō ho‘i** ⇒ **nō ho‘i** ⇒ **‘o ia ho‘i**

hō.‘ihi szacunek

hō.‘iho || **ho‘o.‘iho** poza tym, ponadto **He kanna waiwai ‘o ia, hō‘iho nō, he wahine waiwai kāna**. On jest bogatym człowiekiem, poza tym ma bogatą żonę.

hoi.hoi zadowolony, interesujący, lubić, cieszyć się **Hoihoi wale nō ka mo‘olelo Hawai‘i**. Historia Hawajów jest bardzo interesująca.

ho‘i.ho‘i przywrócić, zwrócić, oddać, aportować **Mai poina i ka ho‘iho‘i mai**. Nie zapomnij oddać. **Holo aku a ho‘iho‘i mai / I ka‘u mea e kiloi nei**. Biega i aportuje / Cokolwiek rzucam. **Ke ho‘iho‘i ‘ole au mai huhū mai ia‘u**. Jeśli nie oddam, nie karć mnie.

hō.‘ike pokazywać, wystawiać, przedstawiać, pokazywać, test, **E ‘ike ana ‘oukou i ka hō‘ike hula?** Obejrzyjcie pokaz hula? ⇒ **ha‘awina hō‘ike** ⇒ **hale hō.‘ike.‘ike**

hō.‘ike ‘ana wystawa

Hō.‘ike ‘Ana Objawienie, Apokalipsa

hō.‘ike hapa.hā raport kwartalny

hō.‘ike honua geografia, geograficzny **ho‘ohālikelike hō‘ike honua** porównania geograficzne

hō‘ike kalaiwa ka‘a egzamin na prawo jazdy

hō‘ike mai donieść (*o czymś*)

hō.‘ike manawa chronologia

hō.‘ike ‘ō.lelo gramatyka

hō.‘ili.‘ili zbierać **A he wā ho‘i e hō‘ili‘ili ai nā pōhaku**. I czas zbierania kamieni.

hō.‘ino obelga, zniewaga, przekleństwo. **Ua ho‘ohiki lākou iā lākou iho i kahi hō‘ino nui.** Oni zobowiązali się pod klątwą. (Dz 23,21)

hō.‘ino aku zlorzeczyć (*komuś*) ⇒ ‘ō.lelo hō.‘ino

hoka rozczarowany, rozczarowanie

hō.kele hotel **Ke noho nei ‘oe i kēia hōkele nani?** Mieszkasz w tym ładnym hotelu?

hō.kio (*instrument muzyczny*) gwizdek, gwizdać

Hoku 15. noc kalendarza księżycowego

hoku noc pełni księżyca ⇒ **Hoku Palemo** ⇒ **Hoku Ili**

hō.kū gwiazda **Pā mai ka mahina a me nā hōkū i ka pō.** Księżyc i gwiazdy świecą w nocy.

Hō.kū-ali‘i Gwiazda Poranna (*Venus widziana rano*)

Hō.kū-ao Gwiazda Poranna (*Venus widziana rano*)

hō.kū hele || **hō.kū.hele** planeta

Hō.kū-ho‘o.kele-wa‘a (*gwiazda*) Syriusz

Hō.kū-kau-ahiahi Gwiazda Wieczorna (*Venus*)

Hō.kū-kau-‘ō.pae Gwiazda Wieczorna (*Venus*)

Hō.kū-ke‘a (*gwiazdozbiór*) Krzyż Południa

Hō.kū-le‘a (*gwiazda*) Arktur

hō.kū.kilo astronomia

Hō.kū-komo.hana Gwiazda Poranna (*Venus widziana rano*)

hō.kū lele meteor

Hō.kū-loa Gwiazda Poranna (*Venus widziana rano*)

Hō.kū-noho-aupuni Droga Mleczna

Hoku Palemo księżyc zachodzący przed światłem dziennym

Hoku Ili księżyc zachodzący przy świetle dziennym

Hō.kū-pa‘a Gwiazda Polarna

Hō.kū.‘uila (*planeta*) Mars

hō.kū welo.welo kometa

hola godzina ‘O ka hola ‘ehia kēia? Która jest godzina? ‘O ka hola ‘elima kēia. Jest piąta godzina. ‘O ka hola hola ‘ekolu. Jest wpół do czwartej. **Ho‘omaka ka hālāwai ma ka hola ‘ehia?** O której godzinie zaczyna się spotkanie? **Aia ka hālāwai i ka holo ‘eono.** Spotkanie jest o szóstej godzinie. **Kūkala nūhou lākou ma ka hola ‘eono.** Nadają wiadomości o godzinie szóstej.

holo jechać, biegać, płynąć **He kūlanakauhale nui ‘o Honolulu a nui nā ka‘a e holo wikipiki ana ma ‘ō a ma ‘ane‘i.** Honolulu

jest dużym miastem i wiele samochodów jeździ szybko tu i tam. **Holo nā pōpoki i ke one.** Koty biegają po piasku. **Eia kekahi mau pā‘ani a nā keiki — holo kekahi keiki kāne ma ka mau‘u a lele kekahi kāne ‘ē a‘e i luna o nā pōhaku.** Oto niektóre zabawy dzieci: chłopiec biegnie po trawie a inny chłopiec skacze nad kamieniami. **Ua holo ka ulu ‘ana o ka pēpē.** Niemowlę szybko rośnie. **Holo nā wa‘a ma ke kai.** Czółna płyną po morzu. ⇒ **holo lio**

holo.ā.i‘a pływać jak ryba

holo.holo wyjechać, wychodzić (*dla przyjemności*) **Na Kimo e holoholo ana ‘o Honolulu.** Jim będzie jeździć po Honolulu.

holo.holona zwierzę ‘A‘ole nui nā holoholona maoli ma kēia moku ‘āina. Niewiele jest rodzimych zwierząt w tym stanie.

holo.holona ‘ai ‘i‘o zwierzę mięsożerne

holo.holona ‘ai wai.ū ssak

holo.holona hia.moe leniwiec

holo.holona iwi kua.mo‘o kręgowiec

holo.holona iwi kua.mo‘o ‘ole bezkręgowiec

holo.holona lele insekt

holoi myć, prać, czyścić **E holoi i kou mau lima!** Umyj ręce! ⇒ **kopa holoi lole** ⇒ **mea holoi** ⇒ **mī.kini holoi**

holoi lau.oho szampon

holoi lole robić pranie **E holoi lole ana au i kona hiki ‘ana mai i ko‘u wahi.** Robiłam pranie, gdy przyszła do mnie.

holo.kiki biec szybko, żeglować szybko

holo lio jechać konno

holo.moku żeglarz, marynarz

holo.mua rozwijać, czynić postępy, polepszać **Ke holomua nei ke a‘o ‘ana aku i ka ‘ōlelo makuahine ma ke kiwi.** Nauczanie języka ojczystego w telewizji się polepsza.

holo.‘oko‘a cały, całkowity, pełny, kompletny, całkowicie **Ua ‘oki‘oki ‘ia ka ‘ulu holo‘oko‘a.** Cały chlebowiec był pocięty na kawałki.

holo.peki biec truchtem **Holopeki ko‘u hoahana ma hope o ka hana.** Po pracy mój kumpel biega truchtem.

holo pono odnieść sukces, udany **Holopono nā kula kaiapuni.** Szkoły, w których metodą jest imersja, odnoszą sukces. **Ua holo pono ka‘u huakai.** Moja misja była udana.

hō.lua jechać saniami, sanie **papa hōlua** sanki **holu nape** kołysać się, kołysanie się **E nānā i ka holu nape a ka lau o ka niu.** Patrz

na kołyszające się liście palm kokosowych.
home dom **Ka home i loko o ku'u pu'uwai**.
 Dom jest w moim sercu.

hone 1. słodki (*także o brzmieniu*) 2. miód
 (< ang. honey)

hone.hone słodki, melodyjny

honi całować, pocałunek (*dawniej na powita-
 nie pocierano nosami*) **E honi kāua wiki-
 wiki**. Pocałujmy się szybko. **Hele akula
 'o Iakoba, a honi a'ela iāia**. Jakub zbliżył
 się i pocałował go. (Rdz 27,27)

Hono- zatoka

Hono.lulu (*stolica Hawajów*) ma **Honolulu**
 w Honolulu

honu żółw **nā honu ne'e o Polihua** porusza-
 jące się żółwie Polihua (*Polihua jest miej-
 scem na wyspie Lāna'i, gdzie żółwie skła-
 dają jaja*) **Pūhā ka honu, ua awakea**. Gdy
 żółw zacznie oddychać, jest już południe.
 (*zdanie mówione osobie ziewającej; koniec
 spania, trzeba się wziąć do pracy*) **He honu
 ka 'āina he mea pane'e wale**. Ziemia jest
 jak żółw, porusza się. (*ziemia przechodzi
 powoli, ale nieubtąganie, od właściciela do
 spadkobiercy*)

honua ziemia, świat **He lani i luna, he ho-
 nua i lalo**. Niebo na górze, ziemia na dole.
 (*o osobie, która ma ziemię lub jest pewna
 swego bezpieczeństwa*) **Hawai'i, 'Ameli-
 ka Hui Pū a me ka Honua** Hawaje, USA
 i świat **ka poepoe honua** kula ziemiska ⇒
Ke Kaua Honua 'Elua II

ho'o.hala.hala krytykować **Ho'ohalahala
 mau 'o Keahi i nā mea ā pau**. Keahi za-
 wsze wszystko krytykuje.

ho'o.hala.manawa zabijać czas, spędzać czas
**I hele wale mai nei nō wau e ho'ohala
 manawa**. Przyszedłem tu tylko dla zabi-
 cenia czasu. **He wahi maika'i kēia no ka
 ho'ohala manawa 'ana**. To dobre miejsce
 do spędzenia czasu. **He wahi maika'i kēia
 no ka ho'ohala manawa 'ana**. To dobre
 miejsce do zabicia czasu.

ho'o.hā.like być podobnym, porównać **Mai
 ho'ohālike me lākou**. Nie bądźcie podobni
 do nich. (Mt 6,8)

ho'o.hā.like.like porównanie, porównawczy
ho'ohālikelike hō'ike honua porównania
 geograficzne **mea ho'o.hā.like.like** przy-
 kład

ho'o.hā.mama ziewać **Ke ho'ohāmama nei
 'o ia no kona molohai mau**. Ona ziewa, bo
 jest jeszcze śpiąca.

ho'o.hana używać **E ho'ohana i ka hamale
 e ku'i i ke kui**. Użyj młotka do wbijania
 gwoźdźcia.

ho'o.hele wprawić w ruch **E ho'ohela aku 'oe
 i ka uaki**. Nakręć zegarek.

ho'o.helu licznik (*mat.*)

ho'o.hema.hema zaniedbywać **'A'ole au e ho'o-
 hemahema**. Nie będę zaniedbywać.

ho'o.hemo rozdzielać; uwalniać **'O ka mea
 a ke Akua i ho'opili mai ai, mai ho'ohemo
 a'e ke kanaka**. Co więc Bóg złączył, tego
 człowiek niech nie rozdziela. (Mk 10,9)

**Ho'ohemo maila 'o Kamehameha i kona
 wāwae a ho'i akula i kona wa'a**. Kameha-
 meha uwolnił stopę i wrócił do łodzi.

ho'o.hene.hene drażnić, dokuczać **Inā 'oe
 ho'ohenehene iā ia, hele kāu 'ilio a huhū**.
 Jeśli drażnisz go, twój pies się złości.

ho'o.hewa.hewa nie poznać, nie rozpoznać
Ho'ohewahewa au i kō leo. Nie poznałem
 twojego głosu.

ho'o.hia.moe położyć spać **lā.'au ho'o.hia.
 moe** środek nasenny

ho'o.hiki przysięgać **ka ho'o.hiki** dotrzymywa-
 nie obietnic **Ke ho'ohiki nei au e mālama
 i ka honua**. Przysięgam dbać o Ziemię.

ho'o.holo decydować, podejmować decyzję
Ke ho'oholo nei ke kōmike. Komitet teraz
 podejmuje decyzję. **ho'oholo 'o ia i kona
 mana'ō** podjął stanowisko

ho'oholo i hopena wyciągać wniosek

ho'o.hui zjednoczyć, przyłączyć **Mai ho'ohui
 i ke kakalina me ka 'aila o pilikia auane'i**.
 Nie mieszaj benzyny z olejem albo [bę-
 dziesz miał] później kłopot. **ka ho'ohui
 hua 'ōlelo 'ana** łączenie międzywyrazowe
**'Akahi nō a ho'ohui 'ia nā pae'āina a pau
 ma lalo o ho'okahi ali'i 'ai aupuni**. Po raz
 pierwszy wszystkie wyspy były zjednoczo-
 ne pod panowaniem jednego władcy.

ho'o.hui 'āina aneksja **'A'ole i 'ae nā 'ōiwi
 i ka ho'ohui 'āina**. Rdzenna ludność nie
 zgodziła się na aneksję. **Na wai e 'ole ke
 ho'āhewa i ka ho'ohui 'āina o Hawai'i?**
 Kto nie potępił aneksji Hawajów?

ho'o.hū.nā ukrywać

ho'o.huhū sprzeciwiać się, prowokować do
 gniewu **Mai ho'ohuhū aku iaiā**. Nie sprze-
 ciwiał mu się w niczym. (Wj 23,21)

Ho'o.humu (*gwiazda*) Altair

ho'o.iho ⇒ **ho.'iho**

ho'o.ilo zima, pora deszczowa **Ua hala ka
 ho'oilo, ua mālie**. Zima minęła, zapano-

wał spokój. (*fig. kłopot się skończył*) i ka ho'oilo w porze deszczowej

ho'o.ka'a spłacać dług

ho'o.kae 'ili fanatyk, bigot

ho'o.kahi jeden Aia i loko o ke ki'i, 'ehā kāne, 'elua wāhine, 'ehā keiki kāne a me ho'okahi kaikamahine. Na rysunku jest czterech mężczyzn, dwie kobiety, czterech chłopców i jedna dziewczynka. Aia ho'okahi kaikamahine, ho'okahi keiki kāne a me ho'okahi kamaiki i loko o ke ki'i. Na rysunku jest jedna dziewczynka, jeden chłopiec i jedno niemowlę.

ho'o.kahi nō sam Ho'okahi nō 'o ia. On jest sam.

ho'o.kahi haneli sto

ho'o.kahi kālā jeden dolar

ho'o.kala.kupua magia

ho'o.kama adoptować (*porównywalne z polskim byciem chrześnym*)

ho'o.kama.kama prostytutować się ka ho'okamakama 'ana czyni nierządne

ho'o.kanaka być człowiekiem E ho'okanaka. Bądź człowiekiem.

ho'o.kani grać (*na instrumencie*) ho'okani pila grać na instrumencie muzycznym

ho'o.kā.'oi doskonalić, szlifować e ho'okā'oi i kāu 'ōlelo Pelekane 'ana szlifuj swój angielski

ho'o.kau.maha martwić się, smucić się Mai ho'okau.maha. Nie martw się.

ho'o.kele 1. navigator, nawigować 2. prezes, prowadzić działalność gospodarczą

ho'o.kele 'oi.hana prezes zarządu

ho'o.kele wai.wai gospodarka Ikaika ka ho'okele waiwai 'ana o ka 'āina. Gospodarka kraju jest intensywna. ho'o.kele wai.wai kū lana.kila gospodarka wolnorynkowa

ho'o.keoni.mana zachowywać się jak gentleman

ho.'ōki kończyć

ho'o.kipa ka ho'o.kipa gościnność

ho'o.kō spełnić (*rozkaz*) Ua ho'okō ka 'ōhua i ko kona haku mau kauoha. Służący spełnił rozkazy swego pana.

ho'o.kokōhi czarny i przerażający jak chmury przed burzą

ho'o.kolo.kolo sądowniczy, sędzić (*sprawę oskarżonego*), pociągać do odpowiedzialności, proces (*sądowy*), rozprawa (*w sądzie*) Paukū 42. 'A'ole nō e hiki ke ho'opi'i 'ia

a ho'okolokolo 'ia ka Mō'i i loko o ke kahi 'aha ho'okolokolo o ke aupuni. Art. 42. Król nie może być podawany do sądu ani pociągany do odpowiedzialności przed żadnym sądem czy trybunałem królestwa. ⇒ 'aha ho'o.kolo.kolo ⇒ kā.nā.wai e polo.lei ai ka ho'o.kolo.kolo 'ana

ho'o.komo wsadzić, wstawić ho'okomo i ke kālā i ka panakō zdeponować pieniądze w banku ho'okomo makani, ho'okomo ea przewietrzyć Ke ho'okomo nei ke kuke i ka haupia i ka pahu hau. Kucharz wstawia budyń kokosowy do lodówki.

ho'o.kū.kū rywalizacja, rywalizować

ho'o.kū.kū hua 'ō.lelo konkurs ortograficzny

ho'o.kumu założyć, stworzyć, stworzenie Ma nā mo'oleo ho'okumu honua o ke au kahiko, 'o Hawai'i ka hiapo o nā mokupuni. W pieśniach o stworzeniu świata Hawai'i jest wyspą pierwotną.

ho'o.kupu danina składana wodzowi

ho'o.ku'u dopuszczać, uwolnić, zwolnić Ua ho'oku'u 'ia ka papa. Koniec zajęć.

ho'o.ku'u no ka manawa zawiesić w prawach ucznia Ua ho'oku'u 'ia 'o Kalani no ka manawa i ho'opa'i nōna. Za karę Kalani został zawieszony w prawach ucznia.

ho.'ōla ocalić, odkupić, wybawić, leczyć E ho'ōla lāhui. Ocal naród (Hawajczyków). (*motto Kalākaua*) po'e i kū'ai ho'ōla 'ia odkupieni (*przez Pana*) He wā e pepahi ai, A he wā ho'i e hō'ola ai. Czas zabijania i czas leczenia.

ho'o.la'a poświęcać, dedykować Ho'ola'a 'ia kēia puke nei i nā keiki a pau o Hawai'i nei, nā 'ōpio a me nā mākuā pū kekahi. Książka ta dedykowana jest wszystkim dzieciom Hawajów, młodzieży, a także rodzicom.

ho'o.laha reklamować, propagować, rozpowszechniać, reklama Ua 'ike anei 'oukou i ka ho'olaha a OHA i hō'ike ai ma ke kiwi? Widzieliście reklamę OHA nadawaną w telewizji? ho'olaha mana'o'i'o szenie wiary

ho'o.lako podaż, dostarczać, zaopatrywać

ho'olako aku zapewnić (*komuś coś*)

ho'o.lako mai dostarczyć

ho'o.lale przyspieszać, ponaglać, proponować Ua ho'olale mai 'o ia ia'u e hele i Hilo. Zaproponował, żebym poszedł do Hilo.

ho'o.lau.le'a świętować

ho'o.launa przedstawić (się) Ke ho'olauna aku nei au i mua o 'oukou. Przedstawiam się wam. E ho'olauna ana ko'u hoalo-ha ia'u me ke Kenekoa. Mój przyjaciel przedstawi mnie senatorowi.

ho'o.lawe.hala nasilać się (o chorobie)

hō.'ole odmówić, odmawiać, zaprzeczać znieść, wyprzec się Hō'ole nā mākuā i kā lākou mau keiki e pā'ani i nā kahua pā'ani i ka pō. Rodzice zabraniają swoim dzieciom zabawy na podwórku po zmroku. hō'ole i ke kānāwai znieść prawo

Hō'ole Akua ateista

ho'o.le'a.le'a bawić

ho'o.lei rzucić He wā e ho'olei aku ai i nā pōhaku. Czas rzucania kamieni. He wā e mālama ai, A he wā ho'i e ho'olei wale aku ai. Czas zachowania i czas wyrzucania.

ho'o.lele puszczać ho'olele lupe puszczać latawiec

hō'ole Akua ateista

Hō.'ole Pope protestant

ho'o.lewa pogrzeb Aia ka ho'olewa ma ka Lāpule. Pogrzeb jest w niedzielę.

ho'o.lilo kā.lā wydawać pieniądze

ho'o.lima.lima wynająć, wynajęty hale ho'olimalima wynajęty dom ka'a ho'olimalima taksówka 'āina ho'olimalima dzierżawiona ziemia

ho'o.lohe być posłusznym, słuchać się Ho'o-lohe ke keiki i kona makuahine. Chłopiec jest posłuszny matce. Inā 'oe i ho'olohe, inā ua lohe 'oe. Gdybyś słuchał, tobyś słyszał.

ho'o.loli zmieniać

ho'o.loli i ka mana'o zmieniać zdanie

hō.'olu orzeźwiający 'Imi 'o ia i ka wai hō'olu o ka niu. On szuka orzeźwiającego mleczka kokosowego.

hō.'olu.'olu pocieszać E hō'olu'olu mai i kō 'oukou mau na'au. Niech pocieszy serca wasze. (2Tes 1,17)

ho'o.lu'u zanurzać, maczać, farbować ⇒ waiho'olu'u

ho'o.ma'a aku dostosować (do czegoś)

ho'o.ma'a.ma'a ćwiczyć ka ho'oma'ama'a 'ana ćwiczenie

ho'o.ma'au zaskarżać, obrażać, ranić, znęcać się, dręczyć, dokuczać, drażnić, prześladować E Saulo, e Saulo, no ke aha lā 'oe e ho'oma'au mai nei ia'u? Szawle, Szawle, dlaczego Mnie prześladujesz? (Dz 9,4)

ho'o.maha odpoczywać Ke ho'omaha paha nei lāua. Oni dwoje chyba odpoczywają.

Ho'omaha ke keiki kāne i ke awakea.

Chłopiec odpoczywa w południe. Ke hele nei nō wau i laila e ho'omaha ai. Wciąż

tam jeżdżę na wakacje. ⇒ wā ho'o.maha

ho'o.maha loa być na emeryturze, emerytura

ho'o.mai.ka'i wdzięczny, błogosławić (rzeczy)

Ho'omaika'i au i kou kōkuā mai. Jestem wdzięczny za twoją pomoc. 'O wau nō me ka ho'omaika'i Z wdzięcznością (zakonczenie listu) Ho'omaika'i! Gratulacje! ⇒ mea ho'omaika'i

ho'o.maha loa przejść na emeryturę, emerytowany

ho'o.maka zaczynać się, zaczynać, rozpoczynać Ma ka hola 'ehia e ho'omaka ai ka hālāwai? O której godzinie zaczyna się zebranie? Ho'omaka ka hālāwai ma ka hola 'ehia? Zebranie zaczyna się o której godzinie? mea ho'omaka początkujący

ho'o.mā.kau.kau przygotowywać Ho'omā-kaukau ke kanaka lawai'a i kāna 'upena i ka 'auinalā. Po południu rybak przygotowuje swoją sieć.

ho'o.mā.kau.kau 'ana przygotowanie ka ho'omā-kaukau 'ana 'ai przygotowanie jedzenia

ho'o.mā.kau.kau 'ana przygotowanie ka ho'omā-kaukau 'ana 'ai przygotowanie jedzenia

ho'o.make umyślnie zabić

ho'o.maka'u przestraszyć Mai ho'omaka'u i kāu keiki! Nie strasz swego dziecka!

ho'o.mā.kau.kau przygotować

ho'o.makua nazywać ojcem 'A'ole ho'i e ho'omakua aku 'oukou i kekahi kanaka. Nikogo też na ziemi nie nazywajcie waszym ojcem. (Mt 23,9)

ho'o.malu chronić, zachowywać ciszę

ho'o.malu ma'i poddać kwarantannie Ho'o-malu ma'i 'ia nā holoholona i lawe 'ia mai i Hawai'i nei mai nā 'āina 'ē mai no kekahi kōā o ka manawa. Zwierzęta przywożone z innych krajów na Hawaje są na pewien czas poddawane kwarantannie.

ho'o.ma'a.ma'a ćwiczyć, trenować

ho'o.mā.koli pokroić na kawałki

ho'o.mana duchowość, oddawać cześć, religia Ho'o.mana Kepa.nī buddyzm (dost. „religia japońska”)

ho'o.mana ki'i idolatria

ho'o.manana rozciągać, przeciągać się Ke ho'omanana nei 'o ia i nā lima. Ona rozciąga ramiona.

Ho'o.mana Palani katolicyzm (*dost.* „religia francuska”)

Ho'o.mana Pō.‘aono Adwentyści Dnia Siódmego

Ho'o.mana Pt.hopa episkopalizm

ho'o.manawa.nui być cierpliwym **E ho'omawanawanui!** Bądź cierpliwy! **ka ho'omawanui** cierpliwość

ho'o.mau kontynuować, ocalić **E ho'omau i ka helu 'ana a hiki i 'umi.** Kontynuuj liczenie do dziesięciu.

ho'o.mau 'ana ocalenie

ho'o.mo'a gotować, ugotować, piec **Ua hiki i ka po'e ke ho'omo'a i ka mea'ai.** Ludzie mogli gotować jedzenie. **Ma hope o ka 'ohi 'ana i ke kalo, ua ho'omo'a 'ia.** Po zbiorach taro jest gotowane. **Nā wai i ho'omo'a iho nei i ka hame?** Kto ugotował szynkę?

ho'o.moana biwakować **Makemake mākou e ho'omoana ma laila.** Lubimy tam biwakować. (*tj. na plaży*)

ho'o.nā ukoić **Hiki ke ho'onā 'ia ko'u po'o 'eha, e ke kahu ma'i?** Może być ukojony mój ból głowy, siostrzo?

ho'o.nanea znajdować przyjemność

ho'o.na'au.ao wykształcenie, kształcić się **ka 'Oihana Ho'ona'auao** Departament Edukacji **Ho'ona'auao 'ia 'oia ma ke kula hānai o Hilo.** On kształcił się w szkole z internatem w Hilo.

ho'o.nā.uki.uki drażnić, irytować **Mai ho'onāukiuki i kou pōki'i!** Nie drażnij młodszego brata (młodszej siostry)!

ho'o.ne'e przesuwac

ho'o.noho.noho helu obliczyć, policzyć, wyliczyć, liczyć **Ho'onohonoho helu wiki-wiki nā 'uao i nā helu 'ai ma ka pā'ani pōhina'i.** Sędziowie szybko obliczają punkty w meczach koszykówki.

ho'o.nui powiększać, poszerzać **Nāna e ho'onui mau i ka 'āina 'o Puna me ka pele e kahe ana i kai.** To ona poszerza ziemię Puna lawą wypływającą z morza.

ho'o.nui 'ō.Jeło rozwlekły, przesadzać, koloryzować

ho'o.pa'a 1. trzymać **Ho'opa'a kekahi o nā keiki kāne i ke kalo ma kona lima hema.** Jeden z chłopców trzyma taro w lewej ręce. 2. zamknąć 3. bić (*w bęben*) **Ho'opa'a ke kumu hula i ka pahu.** Nauczyciel *hula* bije

w bęben. 4. rezerwować **Ua ho'opa'a lumi au ma ka hōkele Halekūlani.** Zarezerwowałem pokój w hotelu Halekūlani. 5. uczę się, studiować **E ho'opa'a ana wau i ke kānāwai kalaima ma ke kula i hiki ai ia'u ke lilo i loio.** Będę studiować prawo karne, żeby zostać prawnikiem.

ho'o.pa'a manawa ustalić termin spotkania, umówić się **E pono e ho'opa'a manawa.** Powinieneś ustalić termin spotkania.

ho'o.pa'i karać, kara ⇒ **'ōlelo ho'opa'i**

ho'o.pakele uratować, zachować **Ua ho'opakele 'ia nā kānaka i hā'ule i loko o ka lua pele.** Ludzie, którzy wpadli do krateru, zostali uratowani.

ho'o.palau zaręczyć się

ho'o.pau skończyć

ho'o.pau.manawa tracić czas

ho'o.piha.piha wypełnić **E ho'opihapiha i ka palapala noi.** Wypełnij formularz wniosku.

ho'o.pi'i podać do sądu

ho'o.pili złączyć, trzymać (*z kimś*), naśladować, powtarzać **E ho'olohe a e ho'opili mai.** Słuchaj i naśladuj. **'O ka mea a ke Akua i ho'opili mai ai, mai ho'ohemo a'e ke kanaka.** Co więc Bóg złączył, tego człowiek niech nie rozdziela. (Mk 10,9)

ho'o.pio wyłączyć (*światło, radio, telewizor*) **Hiki paha iā ia ke ho'opio i ka lolouila?** Ona chyba może wyłączyć komputer? ⇒ *antonim ho'a*

ho'o.pio 'ia e ka noho ali'i a ka ua uwięziony przez rządy deszczu (*gdy nastanie pora deszczowa, ludzie zmuszeni są nie wychodzić z domu*)

ho'o.pio mana'o.lana gasnące nadzieje

ho'o.pi'o.pi'o magia imitująca

ho'o.pō.mai.ka'i błogosławić (*ludzi*) **Ua ho'opōmaika'i ke kahunapule i ka pēpē hou.** Ksiądz pobłogosławił nowo narodzone niemowlę.

ho'o.pono.pono poprawić **ka ho'oponopono** szczerze przedyskutowanie problemów i wybaczenie **E ho'oponopono ana lākou i ka hale.** Oni odnawiają dom.

ho'o.pū.'iwa zadziwiać, zaskakiwać

ho'o.puka 'ana wydanie (*np. książki*)

ho'opuka mua pierwsze wydanie

ho'o.pūnana gnieździć się, budować gniazdo **kau ho'opūnana** pora budowania gniazda

ho'o.puni otaczać

ho'o.puni.puni kłamliwy, fałszywy, kłamać, zwodzić **Mai ho'opunipuni!** Nie kłam! **Pēlā no kā Punia ho'opunipuni 'ana a pau nā manō i ka make, a koe 'o Kai'ale'ale ho'okāhi.** W ten sposób Punia oszukał i zabił wszystkie rekiny, tylko Kai'ale pozostał żywy. **kālā ho'opunipuni** fałszywe pieniądze **ka ho'opunipuni 'ana** fałszywe świadectwo

ho'o.ulu uprawiać

ho'o.una wysłać **ho'ouna na ka mokulele** wysłać pocztą lotniczą

ho'o.una 'ana wysyłanie **Pipi'i ka ho'ouna 'ana i nā pū'olo i nā 'aina 'ē.** Wysyłanie paczek za granicę jest drogie.

ho'o.una mai przysłać **Ua ho'ouna mai kou mau hoahānau i nā kāleka lā hānau?** Czy twoi kuzyni przysłali ci kartki urodzinowe?

ho'o.wahā.wahā obrażać, pogardzać, gardzić, pogarda, obraza **ho'owahāwahā i ka 'aha** obraza sądu **'O ka mea e ho'owahāwahā iā 'oukou, 'o ia ke ho'owahāwahā mai ia'u.** Kto wami gardzi, Mną gardzi. (Łk 10,16)

ho'o.wale.wale kusić, kusiciel(ka), pokusa

ho'o.wali zmiękczyć, kręcić, zmieszać (*poi lub ciasto*) **Ke ho'owali 'oe i ka wai i ka pa'i'ai, loa'a ka poi.** Gdy zmieszasz wodę z twardym taro, otrzymasz *poi*.

ho'o.weli.weli terroryzować

ho'o.weli.weli 'ana terroryzowanie

hope tył, za, poza, ostatni, późny, rufa **Hope Pelekikena** wiceprezydent **hope loa** zupełnie ostatni **'O kēia kona lā hope loa ma kāna hana.** To jest jego zupełnie ostatni dzień w pracy. **Ma hope, ua lele 'o Makakēhau i ke kai a ua make.** Później **Makakēhau** skoczył do oceanu i zginął. ⇒ **ma hope**

hope pele.kikena wiceprezydent **Kōkua ka hope pelekikena i ke alaka'i 'ana i ka hui 'oihana.** Wiceprezydent pomaga w prowadzeniu korporacji.

hopena wynik, rezultat, konkluzja, wniosek, koniec ⇒ **ho'oholo i hopena**

hopena.pule weekend

hopo.hopo niepokój, martwić się, zaniepokojony, zdenerwowany **Hopohopo kāu kime ma mua o ka pā'ani pōhili?** Twoja drużyna jest zdenerwowana przed meczem baseballowym.

hopu złapać, schwytać, aresztować **Ua hopu ka māka'i i kekahi kāne i ka halekū'ai**

i ka pō nei. Ubiegłej nocy w sklepie policjant schwytał mężczyznę.

hopuna 'ō.lelo zdanie (*jako jednostka gramatyczna*)

hou 1. nowy **He pāpale hou kēlā.** To nowy kapelusz. 2. znów, znnowu, jeszcze raz **E hana hou!** Zrób to znnowu! **A hui hou!** Do widzenia! **Mai 'ai hou i kēia lā!** Dzisiaj nie jedź znnowu! 3. ciskać, rzucić, miotać 4. pot, pocić się **Hou nui ke keiki kāne.** Chłopiec bardzo się poci.

hou a'e pokazać (*na mapie*)

hō.'ula.'ula poczerwienić

ho'o.una.una czarny mag

hua owoc, bulwa, jajko **'Ono loa nā hua o ia kumulā'au.** Owoce tego drzewa są bardzo smaczne. **Hānau ka moa i ka hua.** Kura wysiaduje jajo.

Hua 13. noc kalendarza księżycowego

huā || **huwā** zawiść, zazdrość, zawistny, zazdrosny

hua 'ai || **hua.'ai** jadalny owoc **Ua 'ono kēia hua'ai no ka 'aina kakahiaka.** Ten owoc smakuje na śniadanie.

hua.ale tabletki, pigułka

hu'a.hu'a bąbelek, pęcherzyk

hua'i wrzeć

hua kai jajecznica

hua.ka'i wycieczka **ka'i hauka'i** parada

hua.ka'i hele podróże, długa podróż **I nā lā a pau nō lāua i kākau iho ai i nā hanana o ko lāua mau huaka'i hele.** Każdego dnia zapisywali wydarzenia ze swoich podróży.

hua.ka'i pō marsz nocny (*duchów*)

hua.kū.'ai towar

hua li'i.li'i jagoda

hua mele nuta

hua mele hapa.hā ćwierćnuta

hua mele hapa.lua półnuta

hua mele hapa.walu ósemka (*wartość nuty*)

hua moa kurze jajko **He hua moa hou kā kākou.** Mamy świeże jajka.

hua 'ō.lelo || **hua.'ō.lelo** wyraz, słowo **'A'ohe puka o ke kumu lā'au, 'o ka hua'ōlelo pololei, he pūhā.** Drzewo nie ma dziury, prawidłowym słowem jest dziupla.

hua pā.kā omlot

hua pala.pala || **hua.pala.pala** litera alfabetu **nā huapalapala 'ōiwi** litery rodzime **nā huapalapala paipala** litery biblijne

hua pī.'ā.pā litera alfabetu

hue tykwa, kalebasa **Ua malo'o ka pua hue.**
 Kwiat kalebasy zwiądl [zwiądnął]. (*fig. o kimś, kto się zestarzał*)
hue.hue trądzik, pryszcze, mieć pryszcze
huelo ogon
huē.woła dyftong
huhū gniew, gniewny, rozgniewany, gniewać się, karcieć **Huhū ka makuahine.** Matka jest zagniewana. **E wiki o huhū mai 'o māmā.** Spiesz się, bo twoja mama będzie się gniewać. **Ua hana kolohe paha ke keiki a huhū ka makuahine.** Dziecko chyba źle się zachowało i matka jest rozczłuszczona. **Ke ho'ihō'i 'ole au mai huhū mai ia'u.** Jeśli nie oddam, nie karć mnie.
hui 1. spotkać (się) **aloha a hui hou** do widzenia **Hau'oli au i ka hui 'ana me 'olua.** Cieszę się, że was spotkałem. 2. towarzystwo, klub **hu'i bōl**, bolący ⇒ **niho hu'i**
hui.hui gwiazdozbiór, konstelacja **nā hōkū o ka lani a me nā huihui ona** gwiazdy na niebie i ich konstelacje
hu'i.hu'i zimny, oziębiać się **ke kī'aha wai hu'ihu'i** kubek zimnej wody **He lā hu'ihu'i kēia.** Jest chłodny dzień.
hui.kala wybaczenie, wybaczyć, rozgrzeszenie, uwolnić się od grzechu **Akā na'e, ua huikala 'ia ua kanaka lawai'a ala e Kamehameha.** Jednak Kamehameha wybaczył temu rybakowi. **E huikala 'oukou iā 'oukou iho.** Uwolnijcie się od grzechu.
Hui Ke'a 'Ula.'ula Czerwony Krzyż
huina 1. kąt **huina 'oi** kąt ostry 2. lekcja (*w podręczniku*) **huina 'ekahi** lekcja pierwsza
huina ala.nui skrzyżowanie, róg ulicy
huina.kolu trójkąt
huiana.kolu 'oi trójkąt ostrokątny
huina.lima pięciokąt
hui 'oi.hana korporacja
hui.pa'a składnia **loina huipa'a** reguły składniowe
hui.pū spółnik
huki ciągnąć
hukia (*forma pasywna lub imperatywna*)
hula tańczyć **hula, taniec hula Ke hula nei 'o ia.** Ona tańczy hula.

huli 1. skrócić, obrócić **E huli hema.** Skręć w lewo. **E huli 'ākau.** Skręć w prawo.
 2. szukać ... **e huli i wahi ma kēia ao ...** aby szukać miejsca w świecie
huli hele szukać wszędzie **Ua huli hele au i ku'u puke, 'a'ole i loa'a.** Szukałem wszędzie swojej książki, [ale] nie znalazłem [jej].
huli.honua geologia
huli.kanaka antropologia
huli.koe.hana archeologia
huli.ko'a opis
huli.mō.'ali.haku paleontologia
hulu 1. pióro (*ptasie*) **'O kēia uluna he uluna 'ano hou. 'A'ole i hana 'ia i ka lau hala, akā, ua hana 'ia i ka lōle me nā hulu.** Ta poduszka to nowy rodzaj poduszki. Nie jest zrobiona z liści pandanu, lecz jest zrobiona z wyspy i pierza. 2. kolec 3. ceniony, szanowany, poważany **nā hulu kūpuna** czcigodni przodkowie
hulu 'ā.'i grzywa **hulu 'ā.'i lio** końska grzywa
hulu.hulu włosy na ciele, pierzasty
hulu.manu pierze
hulu.manu ptasie pióra
hume nosić, założyć (*przepaskę na biodra, czyli mało*) **Ua hume 'o ia i ka mało.** On nosi przepaskę na biodrach.
humu zszywać, wiązać
Humu (*gwiazda*) Altair
humu.humu szyć **A he wā e haehae aku ai, A he wā ho'i e humuhumu iho ai.** Czas rozdzierania i czas zszywania.
huna 1. ziarno 2. (*czasownik statywny*) ukryty, tajny **wahi huna** ukryte miejsce, genitalia
'ō.lelo huna język tajny
Huna 11. noc kalendarza księżycowego
hū.nā (*czasownik tranzytywny*) ukrywać, poufny **He mea hūnā ia.** To sekret. **He mea ia i hūnā 'ia.** To była ukryta rzecz.
huna.ola koko krwinka **hunaola koko** krwinka biała **hunaola koko 'ula'ula** krwinka czerwona
hune 1. biedny 2. malutki
huoi podejrzenie, podejrzewać ⇒ **ma'i huoi huoi**
hū.pō kaliko hipokryta

I

i 1. w, na **'O kēia ka lā mua i ke kula**. To jest pierwszy dzień w szkole. **Aia 'o Palani i ka hana?** Palani jest w pracy? **Noho 'o Winona i kēia mokupuni**. Winona mieszka na tej wyspie. **i ka pākaukau** na stole 2. o **Ua u'i kēia wahine i kona lauoho lō'ihī**. Ta kobieta o długich włosach jest piękna. 3. (*sygnalizuje dopełnienie*) **Mai nānā aku i ke kiwi!** Nie oglądaj telewizji! **Kama'āina au i kou makuakāne!** Znam twojego ojca! **Ua 'ono maoli ka poi i ka po'e Hawai'i**. Poi jest naprawdę smaczne dla Hawajczyków. 4. z powodu **Wela ka one i ka lā**. Piasek jest gorący z powodu słońca. 5. z winy **Make ke ali'i i ke kanaka**. Wódz umarł z winy człowieka. 6. gdy **I ka pau 'ana o ka'u hana, holoi au i ku'u lima**. Gdy skończyłem pracę, umyłem ręce. **'I mōwīc, rzec, powiedziec ⇒ 'I maila ⇒ 'I a'ela ⇒ 'I akula**

ia 1. ona, ona, ono, to; ja, jej, jego (*dopełnienie bliższe*) **He inoa ia**. To jest nazwa. **He mea hūnā ia**. To sekret. **He moa kāne ia me ka puapua nani**. To jest kogut z ładnym ogonem. **Kōkua ke kelamoku iā ia**. Marynarz jej pomaga. 2. (*zaimiek wskazujący*) ten, tamten, wyżej wymieniony, wyżej wspomniany, ów **'Ono loa nā hua o ia kumulā'au**. Owoce tego drzewa są bardzo smaczne. **Mamua aku o ia manawa ua noho au ma Wai'anae**. Przedtem mieszkałem w Wai'anae. **mai ia manawa mai** od owego czasu

iā (*wariant i, sygnalizuje dopełnienie, występuje przed zaimkami, wai, nazwami osób i miejsc*) **Kama'āina 'oe iā ia?** Znasz ją? **hele iā Maui iśc do Maui Aloha wau iā 'oe**. Kocham cię. ⇒ **iā.ia || iā ia**

iā podczas gdy, gdy, skoro tylko **'ia** (*sygnalizuje stronę bierną lub tryb rozkazujący*) **'Ai 'ia ka mai'a**. Banan był zjedzony. **'Ai 'ia ka mai'a**. Zjedz banan.

i'a ryba **He mau i'a kēia**. To są zwierzęta morskie. **'O kai i'a he mea'ai kūpono no ke olakino maika'i**. Ryba morska jest pożywieniem właściwym dla dobrego zdrowia.

I'a Droga Mleczna

'I a'ela 'I a'ela 'o ia powiedział komuś w pobliżu

iā.ia || iā ia go, mu, ja, jej; (*po niektórych czasownikach*) on, ona **Kama'āina māua iā ia**. My (oboje) znamy go. **Nāu e lawe aku iā ia i ke kauka niho?** Ty weźmiesz go do dentysty? **E hā'awi kāua i kāna makana iā ia**. Dajmy mu oboje (jego) prezent. **E kōkua aku iā ia!** Pomóż mu! **Kōkua ke kelamoku iā ia**. Marynarz jej pomaga. **Kū ka hewa iāia**. On jest winny. **Hiki iā ia ke 'ōlelo Hawai'i?** Umie mówić po hawajsku? **Ke ua mai, hiki iā ia ke noho i lalo o ka haka**. Gdy pada deszcz, ona może siedzieć pod platformą. **E loa'a ana ka uku lawelawe iā ia ma hope o kona lawe 'ana mai i nā mea inu**. Ona dostanie napiwek po podaniu drinków.

iā.kake (< *ang. jackass*) osioł (*także przenośnie*) **'I aku powiedziec (komuś) 'I aku 'o Punia iā Hina** Punia powiedział Hinie. **ia lā a'e, ia lā a'e** z dnia na dzień

I'a-lele-i-aka Droga Mleczna

'Ianu.ali styczeń

iā.pana Japonia

ia'u 1. ja (*po czasownikach statywnych*), mnie **'A'ole maopopo ia'u**. (Ja) nie rozumiem. **'Ike mai 'o ia i'au**. On mnie widział. **E kali mai 'oe ia'u nei**. Czekał tu na mnie. **E ho'olohe mai ia'u**. Słuchaj mnie. 2. gdy (ja) ia'u i puka aku ai mai ka hale aku nei gdy ja wyszedłem z tego domu

'ie winorośl

Iesū Jezus

ihe włócznia, dzida, oszczep **Ke kū nei 'o ia me ka ihe ma ka lima 'ākau**. On stoi z dziadą w prawej ręce.

i hea gdzie I hea 'oe i noho ai mamua? Gdzie mieszkałeś przedtem?

iho 1. schodzić Mai iho 'oe. Nie schodź. 2. (dyrekcyjnal) inu iho wypijać 'o wau nō ja sam E aloha 'oe i kou hoalauna me 'oe iā 'oe iho. Miłuj swego bliźniego, jak siebie samego. (Mt 19,19) ⇒ emi iho 3. nadchodzący kēia Lāpule iho ten nadchodzący tydzień

iho nei temu i kēia mau lā iho nei kilka dni temu

ihola [wym. ihóla] (dyrekcyjnal iho + zaimek wskazujący lā) 'Ai ihola 'o ia i ka pua'a. On jadł wieprzowinę. Make wai ihola 'o Kawika. Dawid był spragniony.

i hope o z tyłu Aia ke kua i hope o ke kino. Plecy są z tyłu ciała.

ihu nos, trąba (stonia) Ho'okahi ona ihu. Ma jeden nos.

'i'i karłowaty

'i'i' ciasny

'i'i' kwaśny, zjełczały, spleśniały

'i'ini tęsknota, pragnienie, żądza, ambicja, pragnąc, pożądać Ka 'i'ini nui ia o ku'u pu'uwai. To największe pragnienie mego serca. 'O ia ku'u 'i'ini o ku'u pu'uwai. On(a) jest pragnieniem mego serca. I loko nō o ka lō'ihi o ke ka'awale 'ana, ulu mau ko ke keiki 'i'ini e 'ike hou i kona mau mākuā. Mimo długiej rozłąki, stale rośnie tęsknota dziecka, aby zobaczyć znowu swoich rodziców.

'i'iwi (ptak rodzimy, *Vestiaria coccinea*)

ika silny, mocny

I Kahiki no ka hao, o ke ki'o ana i Hawai'i nei. Cicha woda brzegi rwie.

ikaika silny

Ikaika nā iwi. Jestem dobrego zdrowia. (dost. „Kości są mocne”)

'ike 1. widzieć, zobaczyć Hau'oli ke kanaka mahi'ai e 'ike i ka ua. Rolnik cieszy się, widząc deszcz. Ua 'ike paha 'oe i ka nani o Kaua'i? Widziałeś chyba piękno [wyspy] Kaua'i? 'A'ohē o'u 'ike aku iā ia. Nie widzę go. Nie mogę go zobaczyć. 'Ike ke keiki kāne i ka lō'i kalo a mana'o 'o ia i ka poi. On widzi poletko taro i myśli o poi. 2. wiedzieć 'Ike 'o ia i ka hana 'ana i ka poi no ka mea, kōkuā 'o ia i kona makua kāne. On wie, jak robić poi, bo pomaga ojcu. Konini ka huelo ke 'ike mai. Merda ogonem, gdy mnie widzi (o psie).

'A'ole mākou i 'ike. Nie wiemy. 3. wiedza E hō mai ka 'ike, mai luna mai e, / No nā mea huna no'eau no nā mele e. Daj nam wiedzę z góry / O ukrytej mądrości piose- nek. ⇒ 'ike aku ⇒ 'ike mai

'ikea (forma pasywna lub imperatywna od 'ikea)

i ke aha dlaczego E hele ana 'oe i ke aha? Dlaczego idziesz?

'Ike aku, 'ike mai, kōkuā aku, kōkuā mai; pela iho la ka nohona 'ohana. Okazuj zrozumienie i bądź zrozumiany; pomagaj i bądź wspomagany; takie jest życie rodzinne. (tzn. życie rodzinne wymaga wzajemnego zrozumienia i pomocy)

ikehu energia ikehu ne'e energia kinetyczna ikehu noho energia potencjalna

i kē.ia manawa teraz I kē.ia manawa e helu- helu kākou. Teraz czytamy. E heluhelu kākou i kē.ia manawa. Czytajmy teraz.

i kekahi manawa 'ē a'e innym razem

'Ike.la'ela || 'Ike.ra'ela || Iseraela Izrael

'ike mai poznać E 'ike mai 'oe i ku'u hoalo- ha. Poznaj mojego przyjaciela.

'ike no'e.au i ke 'ano o nā holo.holona zoologia

iki 1. mały, nieznaczny, mało He mea iki. Proszę. (dost. „mała rzecz, drobiazg”, odpowiedź na mahalo 'dziękuję') ua 'eha iki lekko zraniony 2. (tworzy stopień wyższy) Ua maika'i iki ko'u ola kino. Moje zdrowie jest nieco lepsze. maika'i iki nieco lepszy 3. (w negacji) wcale, nigdy 'A'ole au i hele iki i laila. Nigdy tam nie byłem. 'A'ole 'oe e pōloli iki. Nigdy nie będziesz głodny.

ikiiki upał i wilgoć, upalny i wilgotny He lā ikiiki kē.ia. Jest gorąco i wilgotno. Ikiiki (hawajski miesiąc księżycowy)

I komo no ka ha'i pua'a i ka pa'a 'ole o ka pā. Jak kto dba, to tak ma.

iku nu'u wódz, który mógł rządzić jak król, ale nie uważano, iż jest on boski

iku pau genealogia wodzów najwyższej rangi

'Ikuwā (hawajski miesiąc księżycowy)

'Ile.lani Irlandia, Irlandczyk, irlandzki

i lalo na (ziemi, podłozie) Noho ka wahine i lalo. Kobieta siedzi na ziemi.

i lalo o pod, poniżej

ili dziedzictwo, dziedziczyć ili 'āina dziedziczenie ziemi

'ili 1. skóra, cera, karnacja ka 'ili o ka po'o skalp He 'ili pāpa'a ko ka malihini. Przy-

bysząc miał opaloną cerę. 'ili puakea jasna karnacja 'ili 'ula ciemna karnacja 2. część ziemi 3. pas 'ili kuapo pas (*bezpieczeństwa, w samolocie, samochodzie*)

'ili.ahi sandałowiec

'ili.hune bieda, biedny 'A'ohē mea 'ai a 'a'ole nui ke kālā a ka po'e 'ilihune. Biedni nie mają jedzenia ani dużo pieniędzy.

'ilima (*Sida fallax, kwiat wyspy O'ahu, spokrewniony z hibiskusem*)

'Ilima (*imi żeńskie*)

'Ilio pies He 'Ilio kēia. To jest pies. 'O Hoapili ku'u 'Ilio. Hoapili jest moim psem. E hānai i nā 'Ilio i kēia 'auinala! Nakarm psy dziś po południu! 'O wai ka inoa o ka 'Ilio? Jak się wabi pies?

'Ilio hae wściekły pies, wilk, szakal

'Ilio hihiu hae dziki szekający pies, wilk

'Ilio hohono skunks

'Ilio hulu pā.pale bóbr

'Ilio keiki szczenię, piesek

'ili.pua.kea osoba o jasnej karnacji

'ili uli.uli ciemna karnacja

ilo czerw, pędrak, robak

i loko nō o mimo I loko nō o ka lō'ihī o ke ka'awale 'ana, ulu mau ko ke keiki 'i'ini e 'ike hou i kona mau mākuā. Mimo długiej rozłąki, stale rośnie tęsknota dziecka, aby zobaczyć znowu swoich rodziców.

i loko o do (*środek*), na, w Ua po'i mai kekahi nalu nui a ua komo i loko o ke ana kahakai. Duża fala się podniosła i wtargnęła do jaskini. Aia i loko o ke ki'i, 'ehā kāne, 'elua wāhine, 'ehā keiki kāne a me ho'okahi kaikamahine. Na rysunku jest czterech mężczyzn, dwie kobiety, czterech chłopców i jedna dziewczynka. Aia 'elua kaikamāhine, ho'okahi keiki kāne, a me ho'okahi kamaiki kāne i loko o kēia 'ohana. W tej rodzinie są dwie córki, jeden syn, i jedno niemowlę (*chłopczyk*). He nui nā 'ano i'a i loko o ke kai. Wiele jest rodzajów ryb w morzu.

i luna o nad, na wierzchu i luna loa o ke ao wysoko nad światem i luna o nā pōhaku nad kamieniami Aia 'ekolu kānaka i luna o ka wa'a kaukahi. Trzy osoby są na pokładzie jednokadłubowego kanu. ⇒ kau i luna o ke ka'a

'T mai odpowiedzieć 'Ī mai ka makua kāne: „...” Ojciec odpowiedział: „...”.

'T maila – 'T maila 'o ia mówił mi, rzekł mi

'imi szukać 'imi iā ia szukać go 'Imi māua i ke kāne. Szukamy mężczyzny. 'Imi 'o ia i ka wai hō'olu o ka niu. On szuka orzeźwiającego mleczka kokosowego. He wā e imi ai, A he wā ho'i e lilo aku ai. Czas szukania i czas tracenia.

imu piec ziemny (*łączy się z ka*) Kālua 'ia ka pua'a i loko o ka imu. Prosię jest pieczone w piecu ziemnym.

imu loa sauna hawajska (*gorące kamienie pieca pokrywano grubą warstwą zieleniny, pacjent leżał przykryty zieleniną lub tapą, kuracja miała trwać 10 dni, jej celem było uwolnienie od wpływu złych czarów*)

inā gdyby, jeśli Inā 'oe e hele, e hele nō au me 'oe. Jeśli ty idziesz, ja idę z tobą. Inā 'olua i inu i ka wai, 'a'ole 'olua makewai. Gdybyście napili się wody, nie byłibyście (teraz) spragnieni.

inā.heā kiedy? (*dotyczy przeszłości*) Ināheā i pae ai ka mokulele? Kiedy wylądował samolot? Ināheā 'oe i hele mai ai? Kiedy przyszedłeś?

'I.na'i dodatek do poi, zwykle jest to mięso, ryba lub warzywa

inaina gniew, złość, nienawiść, złościć się, nienawidzić He wā e aloha aku ai, A he wā ho'i e inaina aku ai. Czas miłowania i czas nienawiści. a me kou inaina 'ana ia'u i jak cię ponosi złość przeciw mnie (2Kr 19,27)

'ina.leo przyimek

'I.nana ożywiony, ożywić Ō ho'ūlu 'oe, ō 'Inana 'oe, ho'Inana i ke ola. Inspiruj, ożywiaj, daj życie. (*modlitwa*)

i nā wā a pau kiedykolwiek, za każdym razem gdy

'ina.waena przyimek

'ini szczytać

'Ī.nia Indie

'Īni.ana indyjski

'I.nika szpinak (*Basella alba*)

'iniki szczytać E 'iniki niki mālie. Łagodnie uszczypnij.

'ino sztormowy, burzliwy, źle E pele aku i ka 'ino. Uchowaj nas od złego. he lā 'ino sztormowy dzień, zły dzień Akā, i ke ki'i ma lalo, he lā 'ino ia. Jednak na rysunku niżej jest sztormowy dzień. Aloha 'ino! A to pech! Mai mana'o 'ino mai! Nie myśl źle o mnie!

inoa imię 'O wai kou inoa? Jak masz na imię?
'O wai ka inoa o ka 'ilio? Jak się wabi
pies? 'O Kaipoleimanu ko'u inoa. Mam
na imię Kaipoleimanu. He inoa maika'i
kēlā. Tamta nazwa jest dobra.

inoa Kaliki.ano imię

inu pić Mai inu nui 'oe. Nie pij dużo. Inu ko'u
makuahine i ka wai hua 'ai. Twoja matka
pije sok owocowy. Ke loa'a 'oe i ka pu'u
'eha, e inu i ka mea inu wela me ka meli.
Jeśli będziesz miał ból gardła, pij gorący
napój z modem. Inā 'olua i inu i ka wai,
'a'ole 'olua makewai. Gdybyście napili się
wody, nie byłibyście (teraz) spragnieni.

inu ā kena pić do ugaszenia pragnienia

inu lama pić alkohol

'io hawajski jastrząb

'i'o 1. ciało 'i'o pale niho dziaśła 2. mięso 'i'o
pipi wołowina 'i'o pua'a wieprzowina
'i'o hipa baranina 3. miesiąc 4. prawdzi-
wy mana'o 'i'o wiara (dost. „prawdziwa
myśl”) He akua 'i'o nō Lono. Lono jest
prawdziwym bogiem. 5. naprawę E ua
'i'o ana nō. Naprawę będzie padać. He
hale nui 'i'o nō. To naprawę duży dom.

i'oa rzeczownik własny

i 'ō i 'ane'i tu i tam

'i'o. 'i'o lechtaczka

'Io-lani (nazwa palacu i szkoły w Honolulu,
także imię Ka-mehameha II i IV)

i'ole || i 'ole żeby nie Ua kapa aku kō Hawai'i
nei i ke akua ma nā inoa lehulehu, i'ole
ai paha e nalowale ke akua 'i'o. Ci Ha-
wajczycy nazywają boga różnymi imiona-
mi, żeby przez przypadek nie zapomnieć
prawdziwego boga. E komo i ka 'aila ha-
mohamo ma luna o kou mau lehe i 'ole e
malo'o i ka makani e pā mai nei. Nałóż
maść na swoje wargi, żeby nie były suche
z powodu wiatru, który teraz wieje.

'iole sznur, mysz

'iole hamesela chomik

'iole kepila || 'iole kebira gryzoń z podrodziny
myszokoczków (*Gerbillinae*)

'iole lā.paki królik

'iole li'i.li'i szcurek, myszka

'iole pua'a świnka morska

ipo kochanie, ukochana, ukochany kāna ipo
jego ukochana, jej ukochany Ke kali paha
nei 'o ia i kāna ipo. Ona chyba czeka na
swojego ukochanego. Ke nānā nei kēia
po'e ipo i ka napo'o 'ana o ka lā. Ta para
zakochanych patrzy na zachód słońca.

ipu 1. arbuź 2. naczynie, pojemnik

ipu 'au. 'au miednica (*do mycia*)

ipu kī czajniczek

iū ty (< ang. you) inā 'o iū ma'ane'i gdybyś
tu był(a)

'iu tabu izolujące kobiety w okresie menstua-
cji w odrębnej chacie

Iulai lipiec

Iune czerwiec 'O ka lā 'umi o Iune ko'u lā
hānau. Moje urodziny są 10 czerwca.

'iwa 1. fregata (ptak, *Fregata minor plamer-
stoni*) 2. fig. złodziej (*fregata znana jest
z kradzieży ryb innym ptakom morskim*)

i waena o w środku (czegoś), wśród Aia ke-
kahi kaikamahine i waena o lākou. Jedna
dziewczyna jest wśród nich.

iwa ka iwa dziewiąty

iwa.kā.lua dwadzieścia He iwakālua a'u kālā.
Mam dwadzieścia dolarów. ka iwa.kā.lua
dwudziesty

iwa.kā.lua kū.mā.hā dwadzieścia cztery

iwa.kā.lua kū.mā.hiku dwadzieścia siedem

iwa.kā.lua kū.mā.iwa dwadzieścia dziewięć

iwa.kā.lua kū.mā.kahi dwadzieścia jeden Ke
piha nā makahiki he iwakāluakūmakahi
iā 'oe, he kanaka makua 'oe wahi a ke
kānāwai. Gdy ukończysz 21 lat, będziesz
dorosły według prawa.

iwa.kā.lua kū.mā.kolu dwadzieścia trzy

iwa.kā.lua kū.mā.lua dwadzieścia dwa

iwa.kā.lua kū.mā.lima dwadzieścia pięć

iwa.kā.lua kū.mā.ono dwadzieścia sześć

iwa.kā.lua kū.mā.walu dwadzieścia osiem

'Iwa.keli'i (*gwiazdozbiór*) Kasjopeja

'Iwalani (*imię żeńskie*) ⇒ 'iwa ⇒ lani

iwi kość He nui nā iwi ma loko o ke kino ka-
naka. Wiele jest kości w ciele ludzkim.

iwi kua.mo'o kręgosłup

iwi pā.'ani kostka domina ⇒ pā.'ani iwi

iwi pū.niu skorupa kokosu

K

ka 1. (rodzajnik określony liczby pojedynczej) 2. ta osoba, o którą chodzi (z następującym po **ka** wykładnikiem aspektu dokonanego i oraz formą czasownika) 'O wau **ka** i **hele mai ai**. Jestem tą osobą, która przyszła.

kā 1. bić, uderzać **kā make loa** uderzyć na śmierć 2. czerpak (do wylewania wody z łodzi), opróżniać z wody (łódź) **E kā wa'a!** Opróżnij z wody łódź! 3. (często wymawiane [tsā]) (wykrzyknik wyrażający zdumienie, frustrację, odrazę) 4. ach 'O 'oe **nō kā ia!** Ach, to ty! 5. (zaimek dzierżawczy, wykładnik dopełniacza rzeczownika w języku polskim) **kā ka haumana puke** podręcznik ucznia **kā kāu kāne kālā** pieniądze twojego męża **He kālā kā kāu kāne**. Twój mąż ma pieniądze. **kā mākou kālā** nasze pieniądze (forma ekskluzywna) **ka lāua mea 'ai** ich jedzenie (l. podwójna) **He keiki nani kā kēlā wahine**. Tamta kobieta ma ładne dziecko. **He aha kā 'oukou hana i kēia wā?** Co teraz robicie?

ka'a samochód **He ka'a ko'u**. Mam samochód. **Ke noho nei ka'u 'īlio i ko'u ka'a**. Mój pies jest w moim samochodzie. **Aia ke ka'a i ka haleka'a?** Samochód jest w garażu? **Ma ko'u ka'a kāua e hele ai**. Pojedziemy moim samochodem. ⇒ **hō'ike kalaiwa ka'a** ⇒ **kau i luna o ke ka'a**

ka'a.ahi pociąg **Ua halihali ke ka'ahi i nā 'ōhua mai 'Iwilei a i Hale'iwa ma mua**. Pierwotnie pociąg przewoził pasażerów z 'Iwilei do Hale'iwa.

ka'a hali.hali 'ō.pala śmieciarka (samochód wywożący śmieci)

ka'a ho'o.lima.lima taksówka

kā. 'ai pleciony pojemnik na kości wodza

ka'a. 'ike komunikacja **ka'a'ike ha'i waha** komunikacja ustna

Ka'ala najwyższa góra na wyspie O'ahu (4020 stóp wysokości)

ka'a lawe mai karetka

ka'ao legenda, mit, opowieść, powieść, romans, fikcja (w przeciwieństwie do **mo'olelo** jest opowieścią zmyśloną, fikcyjną) ⇒ **ka'ao kele moana** ⇒ **ka'ao kupua** ⇒ **ka'ao me'e** ⇒ **pīpī holo ka'ao**

ka'a 'ō.hua autobus **Ke kau nei nā 'ōhua ma luna o ke ka'a 'ōhua**. Pasażerowie wsiadają do autobusu.

ka'ao kele moana tradycyjna opowieść o podróżach morskich (jak np.: **Kila**, **Mō'ikeha** czy **Pā'ao**)

ka'ao kupua tradycyjna opowieść, której główną postacią jest półbóg (taki jak **Kamapua'a**, **Māui**, **Pele** czy 'Aukelenuia'īkū)

ka'ao me'e tradycyjna opowieść, która opisuje przygody konkretnej postaci (jak **Kawelo** czy **Punia**)

Ka'a.ona (hawajski miesiąc księżycowy)

ka'a.wale oddzielny, osobny, odrębny, wolny, żyć w separacji **manawa ka'awale** wolny czas 'eono mile ke ka'awale w odległości 6 mil **Ua ka'awale ka pa'a male**. Małżonkowie żyją w separacji.

ka'awale 'ana rozłąka

ka'a wane samochód bagażowy

ka'e brzeg, skraj **Aia ke kahakai ma ka'e o ke kai**. Plaża jest na brzegu morza.

kā. 'e.a. 'e'a mistrz

kā. 'ē. 'ē a 'olu. 'olu przyjazny **A ua kā'ē'ē a 'olu'olu 'o Kamehameha i nā po'e mai nā aupuni a pau**. Kamehameha był przyjazny dla ludzi z wszystkich krajów.

kā. 'ei hola strefa czasowa

Kā'elo (hawajski miesiąc księżycowy)

kaena przechwalać się, chwalić się **Mai kaena ma mua o kāu ipo!** Nie przechwalał się przed ukochaną (ukochanym)! **Kaena ke kā'ē'a'e'a i kāna hana mokomoko**. Mistrz chwali się zapasami. **Mai kaena, o kō 'ole auane'i**. Nie chwal się, żeby nie zapeszyć.

kaha 1. ciąć, znak, linia **nā kaha pilipā** linie równoległe 2. miejsce 3. ocena 'A'ole 'ano maika'i loa ka'u kaha. Moja ocena nie jest zbyt wysoka. ⇒ **kaha pe'a** ⇒ **kauka kaha**

kaha.apo nawiasy

kaha.kaha 1. w pasy 2. odmiana muszli **kahelelani** (złote pasy)

kaha.kai plaża (z reguły ke używane jest jedynie przed nazwą plaży, w pozostałych wypadkach ke jest pomijane) **Ma ke kaha-kai 'o Keawa'ula e 'ike 'ia ai nā nai'a.** Na plaży Keawa'ule widziane są delfiny. **E uhaele kākou i kahakai.** Chodźmy na plażę. **Aia 'o Kemomi a me kona kupunawahine i kahakai.** Kemoni jest ze swoją babcią na plaży. **Mana'o au, aia nā pōpoki i ke kahakai.** Myślę, że koty są na plaży. **Aia ke kahakai ma ka'e o ke kai.** Plaża jest na skraju morza. **Hele pinepine ka po'e Hawai'i i kahakai.** Hawajczycy często chodzą na plażę.

kaha ki'i artysta

kaha ki'i hale architekt

kaha.kō 1. stromy **ka pali kahakō** stromy klif
2. znak długości samogłoski

kaha.lili kamień, którego używa czarny mag

kaha.pala.pala 'āina kartograf

kaha pe'a robić znak krzyża lub X (ofiara staje się śmiertelnie chora, gdy nadeptnie na ten znak lub znajdzie się pod jego działaniem)

kaha.pena malarz (artysta)

kaha.puana.'ī cudzysłów

kaha.wai strumień, potok **Kahe ka wai o ke kahawai ma luna o nā pōhaku nui a li'ili'i.** Woda strumienia wypływa na kamienie duże i małe.

kahe płynąć (o cieczy), wypływać **Kahe ka wai ma ke kahawai.** Woda płynie w strumieniu. **Nāna e ho'onui mau i ka 'āina 'o Puna me ka pele e kāhe ana i kai.** To ona poszerza ziemię Puna lawą wypływającą z morza.

kahe.koko krwawić

kā.heā 1. krzyczeć, krzyknąć, wołać, zawołać **Ua kāheā aku kūpuna i nā malihini „Mai, mai e 'ai”.** Starsi wołali do przybyszów: „Wejdźcie, zapraszamy”. **E kāheā aku iā ia.** Zawołaj go. Zawołaj ją. 2. zadzwonić

kahe ka hou pocić się

kahele.lani gatunek małych kolorowych muszli z Ni'ihau ⇒ **kaha.kaha** ⇒ **lena.lena** ⇒ **momi o kai** ⇒ 'ō.niki.niki ⇒ **uli.uli**

Kahele.lani (starożytny wódz wyspy Ni'ihau)

kahi 1. grzebień, czesać (się) **E kahi i kou lauoho ma mua o ka ha'alele 'ana i ka hale.** Przeczesz włosy, zanim wyjdiesz z domu. **kahi 'umi.'umi** golić brodę 2. raz, **kahi, lua, kolu** raz, dwa, trzy ⇒ 'ekahi ⇒ 'akahi 3. także, też (częściej stosuje się kekahi) 'O au kahi e hele. Ja też idę. 4. miejsce, gdzie (kontrakcja ka wahi) **kahi 'ē** gdzie indziej **ma kahi ho'okahi** w tym samym miejscu

kā.hihi przerośnięty (np. trawą)

Kahiki Tahiti, tahitański

kahiki zagranica, zagraniczny

kahiko stary, stara osoba i **ke au kahiko** w dawnych czasach **I ka wā kahiko, he nui nā 'ano mai'a.** W dawnych czasach wiele było odmian bananów. ⇒ **ka puka kahiko**

kā.hiko 1. ozdoba, ozdobiony **kāhiko o ke akua** deszcz (dost. „ozdoba bogów”) 2. stare osoby

kahi.kole wzejść (o porannym słońcu, gdy znikła czerwona zorza poranna) **Ua kahikole ka lā.** Słońce wzeszło i znikła czerwona zorza poranna.

kahiko loa najstarszy

kahi.kū wzejść wyżej (o słońcu przed południem)

kā.hili sztandar z piór (symbol królewski) 'O ke kāhili 'ele'ele ka hō'ailona no Kalaniana'ole. Czarny sztandar z piór jest symbolem Kalaniana'ole.

kahi.moe łóżko, koja (wisząca)

kā.hoaka duch żyjącej osoby

kā ho'i (intensyfikuje dezaprobację, niechęć)

Ka-ho'o.lawe (jedyna niezamieszkała większa wyspa hawajska)

kahu stróż, gwardian, zarządca **Ua lilo kāna kaikamahine i kahu no kā kona makua kāne kālā.** Jego córka została zarządcą pieniędzy swojego ojca. ⇒ **kahu ma'i** ⇒ **kahu.puke**

kahua 1. podstawa, platforma 2. doktryna

kahu ali'i królewski strażnik w rodzinie wodza wysokiego rangą

kahua hānai pipi ranczo

kahua (hō.'ike.'ike) holo.holona zoo

kahua kaua pole bitwy

kahua kenika kort tenisowy
kahua kinai ahi remiza strażacka
kahua kula campus
kahua mau'u łąka
kahua moku.lele lotnisko **Ma ka hola 'ehia ana e pae ai ka mokulele ma ke kahua mokulele?** O której godzinie wylądaje samolot na lotnisku?
kahua pā.'ani stadion, plac zabaw
ka.hū.hū! (*wykrzyknik wyrażający zdziwienie lub gniew*) na miłość Boską!
kā.huli ślimak
kahu ma'i pielęgniarz, pielęgniarka
kahu puke bibliotekarz
kahuna ekspert, kapłan, czarodziej, magik
kā.huna kapłani
kā.huna 'āna.'āna czarownicy, uprawiający czarną magię
kā.huna ho'ō.ūlu 'ai biegli w rolnictwie
kā.huna hui kapłani, którzy celebryją ceremonię pogrzebową deifikującą króla
kā.huna kā.lai biegli w rzeźbieniu
kahuna kālai wa'a biegły w budowaniu czółna
kā.huna kaula prorocy
kahunapule || **kahuna pule** duchowny, pastor
kahu wai.wai wykonawca testamentu
kahuna wā.nana prorok
kai 1. morze, ocean **Ua lele 'o Makakēhau i ke kai a ua make.** Makakēhau skoczył do oceanu i zginął. **nā kānaka o kai** mieszkańcy wybrzeża **Aia ke kahakai ma ka'e o ke kai.** Na skraju morza jest plaża. **Makemake ka hapanui o ka po'e e 'au'au kai.** Większość ludzi lubi kąpać się w morzu. **Hiki i nā mākua ke lawai'a i ke kai.** Rodzice mogą łowić ryby w morzu. **He nui ka makani a he nui nā nalu ma ke kai.** Na morzu jest duży wiatr i duże fale.
 ⇒ 'au.'au kai ⇒ 'ehu kai ⇒ Kai 'Ula 2. sos, zupa, bulion ⇒ **hua kai** 3. (*w wykrzyknieniach*) ale **Kai ke kanaka ikaika i kēia.** Ale silny z niego mężczyzna!
kai.ao 1. świt, świtać 2. oświecać **Ua kaiao kākou.** Jesteśmy oświeceni. ⇒ **Māmaka Kaiao**
kaia.ola ekosystem
kaia.puni środowisko ⇒ **kula kaia.puni Hawaii'i**
Kaikai (*imię żeńskie*)
kai.kaina [*wym. kei.keina*] młodszy brat (*mężczyzny*), młodsza siostra (*kobiety*) **Aia ka**

mākua kāne e kū ana me kona kaikaina a me kona hoahānau. Ojciec stoi ze swoim młodszym bratem i kuzynem. **He kaikaina ko'u.** Mam młodszego brata. (*gdy mówi mężczyzna*) Mam młodszą siostrę. (*gdy mówi kobieta*)

kaika.mahine dziewczynka, córka
kaika.mā.hine dziewczynki, córki
kaika.mahine kāne zięć (*mąż córki*)
kai.kua.'ana [*wym. kei.kua.'ana*] starsza siostra (*kobiety*), starszy brat (*mężczyzny*) **Ho'okahi wale nō o'u kaikua'ana.** Mam tylko jedną starszą siostrę. (*mówi kobieta*) Mam tylko jednego starszego brata. (*mówi mężczyzna*) **Aia 'o ia e noho ana i lalo me kona kaikua'ana.** Ona siedzi na ziemi ze swoją starszą siostrą.
kai.kua.hine [*wym. kei.kua.hine*] siostra (*mężczyzny*) **He kaikuahine kou?** Masz siostrę? (*pytany jest mężczyzna*) **ka mākua kāne me kona kaikuahine** ojciec i jego siostra **Aia kona kaikuahine e 'au'au ana i ke kai.** Jest jego siostra pływająca w oceanie.
kai.kunāne [*wym. kei.kunāne*] brat (*kobiety*) **'Elua o'u kaikunāne.** Mam dwóch braci (*powiedziane przez kobietę*). **ka makuahine me kona kaikunāne** matka i jej brat **Ke lawe paha mai nei 'o ia i ka mea'ai i kona mau kaikunāne.** Ona chyba niesie swoim braciom jedzenie.
kaila styl
kā.'ili porwać, wyrwać, pozbawić **'A'ole 'o ia i uku 'ia no kona mau 'āina i kā'ili wale 'ia.** Ona nigdy nie dostała rekompensaty za dobra koronne, które jej odebrano. **Ka moku kā'ili lā o Manokalanipō.** Wyspa Manokalanipo, porywająca słońce. (*Kaua'i*)
kai malo'o odpływ
kai.mana diament
kā.'ina uderzenie, zniszczenie, inkantacja
kai.nō || **kai.noa** myślałem, myślałam, dlaczego nie **Kainoa he 'oia'i'o, 'a'ole kā!** Myślałem, że to prawda, ale tak nie jest! **Kainō ho'i e hele mai 'olua?** Dlaczego nie przychodźcie? **Kainō ua hele 'oe.** Myślałem, że poszedłeś (poszłaś).
kai piha przyptyw
Kaipo (*imię męskie*)
Kaipoleimanu (*imię męskie*)
Kai 'Ula Morze Czerwone

kai.'oloa ceremonia wiązania tapy ('oloa) jak malo na wizerunku

kaka.hiaka rano (6.00–10.00) **Ua pā'ani kāu papa i ke kakahiaka.** Dziś rano grała twoja klasa. ⇒ 'aina kakahiaka ⇒ aloha kakahiaka

kaka.hiaka nui wczesny ranek (24.00–6.00) **Holoholo ko'u 'anakala i ke kakahiaka nui.** Mój wujek wychodzi wczesnym rankiem. **Ala kakahiaka nui au.** Wstaję wczesnym rankiem. **Ala au i ke kakahiaka nui.** Wstaję wczesnym rankiem.

kaka'i.kahi prawie nie (ma), niewiele, kilka **Ua kaka'ikahi nā kānaka o laila** Prawie nikogo nie było. **Kaka'ikahi ka mau'u o kēia 'āina.** Trawy na tej ziemi jest niewiele. **he mau mahina kaka'ikahi ma ia hope** kilka miesięcy później

kakaka łuk, strzelać z łuku

kaka.lina paliwo, benzyna **'A'ole emi ke kakalina.** Benzyna nie jest tania.

kā.kā.'ō.lelo mówca, orator

kā kākou nasz, nas wszystkich

kā.kau pisać, tatuować **Ke kākau nei 'o ia i ke kumukū'ai i ka pepa.** On pisze cenę na papierze. **Eia kekahi mau mea no ke kākau 'ana.** Tu jest kilka przyborów do pisania. **'O ka heluhelu 'ana a me ka kākau 'ana nā mea ko'iko'i loa.** Czytanie i pisanie to najważniejsze rzeczy. **mea kākau autor,** pisarz

kākau lima || **kākau.lima** kaligrafia

kā kāua nasz (*twój i mój*)

kākau 'ōlelo sekretarka **'Oi aku ke akamai o ke kākau 'ōlelo ma mua o kāna haku.** Sekretarka jest zdolniejsza od szefa.

kā.ki'i celować **Kāki'i ka mea pana pua i ke ki'i ma ka mau'u.** Łucznik celuje w obrzek na trawie.

kāko'o wspierać, pomagać, pomoc **Kāko'o kona 'ohana i ke kupuna.** Jego rodzina wspiera dziadka. **Nui ke kāko'o o nā mākuahūnōai i ka makuahine hou.** Znaczna jest pomoc teściów dla młodej matki. **mea kāko'o sponsor**

kā.kou my wszyscy

kā.kū.'ai składać w ofierze bogom jedzenie (*np. ryby, banany, krzew polinezyjski kava*)

Kākuhihewa (*imię wodza*)

kala 1. wybaczyć, przebaczyć **E kala mai.** Wybacz mi. 2. uwolnić od wpływu magii 3. kolor, kredka

Kalā (*imię męskie*)

kā.lā pieniądze, dolary **'Ehia āu kālā? Ile masz pieniędzy? Inā he kālā kāu 'a'ole 'oe e pōloli iki.** Gdy masz pieniądze, nigdy nie będziesz głodny. ⇒ 'a'a kā.lā

kala aloha odczynienie czarów miłosnych

kala 'ana przebaczenie, rozgrzeszenie

Kalāhanohano (*imię męskie*) ⇒ **ka** ⇒ **lā** ⇒ **hano.hano**

kā.lai rzeźbić, ciosać

kā.lai- ologia, -nazwstwo

kā.lai.ao.paku nauki fizyczne

kā.lai.ani.au klimatologia

kā.lai.ani.lā meteorologia

kā.lai.'ike akademicki

kā.lai.honua geofizyka

kā.lai.ho'o.kele wai.wai ekonomia

kā.lai.kaia.ola ekologia

kā.lai.kalaima kryminologia

kā.lai.kani akustyka

kā.lai.kanu ogrodnictwo

kā.lai.kapa inoa taksonomia

kā.lai.kū.lohea fizyka

kā.lai.kupa.pa'u autopsja, sekcja zwłok

kā.lai ki'i rzeźbiarz, rzeźbiarz w drewnie, snycerz

kā.lai.lai analizować

kā.lai.laina analiza **kālailaina ho'ohālikelike** analiza porównawcza

kā.lai.lau nahele botanika

kā.lai.launa kanaka socjologia

kā.lai.lawena behawioryzm

kā.lai.leo fonologia

kā.lai.lepo.mahi agronomia

kalaima zbrodnia

kā.lai.mana'o filozofia

kā.lai.mea.ola biologia

kā.lai.mea.ola.hune mikrobiologia

kā.lai.meheu kalaima kryminalistyka

kā.lai.'ō.lelo językoznawstwo, lingwistyka

kā.lai.ō.ewe genetyka

kā.lai.puolo muzykologia

kalaiwa prowadzić (samochód), kierowca

E kalaiwa pololei a hiki i ka huina alanui a e huli hema ma laila. Jedź prosto aż do skrzyżowania i skręć tam w lewo. **Mai kalaiwa pupuāhulu loa aku 'oe.** Nie prowadź zbyt szybko.

kā.lai.wai hydrologia

kalaka ciężarówka **Aia ke kopalā i ko'u kalaka.** Łopata jest na mojej ciężarówce.

kalaka kinai ahi wóz strażacki

kala.kala chropowaty, szorstki
Ka-lā-kaua (*ur. 1836, zm. 1890, od 1874 roku król hawajski*) **ka mō'i kāne Kāwika Kalākaua** król Dawid Kalākaua
kala.koa 1. kaliko (*rodzaj perkalu*) 'O ke kala-koa kekahi 'ano lole a kekahi 'ano pōpoki nō ho'i. *Kalako*a to rodzaj tkaniny, a także odmiana kota. 2. kot o różnobarwnej sierści lub cętkowany
kā.lā.kou ich wszystkich
kā.lā.kū.'ike gotówka
Ka-lalau (*nazwa doliny na wyspie Kaua'i*)
kala.mena || **sala.mena** salamandra
kā.lana kā.kau tabliczka do pisania, zeszyt, notatnik
Ka-lani-'ō.pu'u (*wódz*)
kā.lāu ich 2
kalaunu korona
Kalei (*imię żeńskie*)
Kaleilani (*imię*)
kā.leka lā hā.nau kartka urodzinowa **Ua ho'ouna mai kou mau hoahānu i nā kāleka lā hānu?** Czy twoi kuzyni przysłali ci kartki urodzinowe?
kā.leka po'o.leka kartka pocztowa, pocztówka
kā.lele 1. oparcie, poręcz (*krzesła*) 2. ufać, założyć 3. akcent
Kalema wielki post
kā.lena || **talena** talent (*moneta*)
kalene.kalio kalendarz
Ka leo o ke ola. Głos życia. (*odnosi się do pomocnej rady lub uprzejmego zaproszenia do jedzenia*)
kā.lepa handel, kupiec, sprzedawca, ekspedient
moku kālepa statek handlowy **Kū'ai aku ke kālepa i ke ka'a.** Ekspedient sprzedaje samochód.
Kale.poni Kalifornia, kalifornijski ⇒ **pā.pale Kale.poni**
kali czekać **E kali mai 'oe.** Czekaj na mnie. **E kali iki!** Poczekaj chwileczkę [moment]!
Ke kali nei ka wahine i kāna kāne a me kāna kaikamahine. Kobieta czeka na męża i córkę. **E kali au iā 'oe i kauhale nei.** Będę czekać na ciebie tu w domu.
Kaliki.ano chrześcijanin, chrześcijański ⇒ **ino** **Kaliki.ano**
Kaliki.maka Boże Narodzenie
kaliko eufobia ⇒ **hū.pō kaliko**
kalo taro 'O ke kalo ka mea kanu nui loa i ka po'e Hawai'i. Taro było najważniejszą ro-

śliną dla Hawajczyków. **Ua hana nā kāne i ka lo'i kalo.** Mężczyźni pracowali na polsku taro.

Kā.loa Kū Kahi 24. noc miesiąca księżycowego
Kā.loa Kū Lua 25. noc miesiąca księżycowego
Kā.loa Pau 26. noc miesiąca księżycowego
kā.lua piec w piecu ziemnym, pieczony **ka pua'a kālua** pieczone prosię **Kālua 'ia ka pua'a i loko o ka imu.** Prosię jest pieczone w piecu ziemnym.
kama dziecko **kama 'ole** bezdzietny **Na wai ke kama o 'oe?** Czyim jesteś dzieckiem?
kā.ma'a sandał, but **E wehe 'oukou i ko 'oukou mau kāma'a ma waho.** Wyzujcie buty na zewnątrz. **Aia ka wāwae i loko o ke kāma'a.** Stopa jest w sandale.
kā.ma'a puti kozaczki (*buty*)
kama.'āina 1. tubylec, rdzenny mieszkaniec, gospodarz 2. być zaznajomionym, znać, zapoznać się **Kama'āina au i ko'u makua-kāne?** Znam twojego ojca. **Kama'āina 'oe iā ia?** Znasz ją? **Ua kama'āina au me ku'u hoa noho no 'umi kūmākahi makahiki ā 'oi.** Znam mojego sąsiada od przeszło jedenastu lat. **Kama'āina kēia hoahana ona i nā lula palekana.** Jego kolega z pracy zapoznał się z przepisami bezpieczeństwa pracy.
kama.ha'o cudowny, wspaniały, zadziwiający, zdumiewający
kama iki || **kama.iki** małe dziecko, niemowlę **ho'okahi kamaiki kāne** chłopczyk (*niemowlę płci męskiej*) **Aia ke kamaiki e noho ana i lalo ma ka mau'u.** Niemowlę siedzi na trawie.
kama'i.lio rozmawiać **Kama'ilio nā hoa hānu ma ka hui.** Kuzyni rozmawiali na zjeździe rodzinnym. **Kama'ilio ke kauka me ke kanaka ma'i.** Lekarz rozmawia z chorym. **E kama'ilio 'oe iā ia.** Przemów do niego (do niej). **E kama'ilio 'oe me ia.** Porozmawiaj z nim (z nią).
kama'i.lio 'ana rozmowa, konwersacja
kama.kini nakładać tabu **Kamakini ke kapu o ka ula.** Tabu jest nałożone na homary.
Ka-makou (*góra na wyspie Moloka'i*)
kā.mākou nasz (*nie twój*)
kama.li'i królewskie dziecko (*kama + ali'i*)
Aia nā kamali'i e kū ana i luna. Dzieci stoją.

kamā.li'i kāne || kamā.li'i.kāne książe
kamā.li'i wahine || kamā.li'i wahine księż-
niczka

kama.nā cieśla, stolarz He kamanā ko'u ma-
kuakāne. Mój ojciec jest cieślą (stola-
rzem).

Ka mana'o.'i'o, ka mana'o.lana, a me ke alo-
ha. Wiara, nadzieja, miłość.

Kamanu (imię męskie)

kama.poko kotlet rybny

Kama-pua'a Kamapua'a (świnia, uważana za
pótboga)

kā mā.ua nasz (jego/jej i mój)

kā.melo wielbłąd

ka mea nō ktokolwiek

Kā.moa Samoa Makemake loa ka po'e
Kāmoa a me ka po'e Tonga i ka 'ulu.
Mieszkańcy Samoa i Tonga bardzo lubią
chlebowiec.

Ka-moho-ali'i (brat bogini Pele)

kāna jego, jej kāna puke jego (jej) książka
kāna hoe jego wiosło

Kāna święty ⇒ Kāna Kaloka

kana 1. dziesiątka 2. niezwykle, niezmiernie,
strasznie ⇒ 'a'ole i kana mai ⇒ 'a'ole
o kana mai

kana.hā czterdzieści

kana.hiku siedemdziesiąt

kana.iwa dziewięćdziesiąt

kana.iwa kū.mā.iwa dziewięćdziesiąt

kanaka człowiek He kanaka waiwai au. Je-
stem bogatym człowiekiem. kanaka 'ē cu-
dzoziemiec kanaka nui VIP kanaka ma-
kua osoba dorosła

Kanaka Kanada

kā.naka ludzie He po'e Hawai'i kēia mau
kānaka. Ci ludzie są Hawajczykami.

kanaka hō.'ike honua geograf

Kāna Kaloka św. Mikołaj

kanaka 'ea manekin

kanaka 'epe.kema naukowiec

kanaka hana uila elektryk

kanaka hau bałwan (ze śniegu)

kanaka ho'o.moe paipa hydraulik

kanaka huli.koe.hana archeolog

kanaka iwi kościotrup

kanaka kā.lai.mea.ola biolog

kana.kalū || kanagaru kangur

kanaka maka.'ala 'upena sędzia (w siat-
kówce)

kanaka makua dorosły Ke piha nā makahiki
he iwakāluakūmākahi iā 'oe, he kana-

ka makua 'oe wahi a ke kānāwai. Gdy
ukończysz 21 lat, będziesz dorosły według
prawa.

kanaka maoli Hawajczyk czystej krwi (król
Kalākaua w książce z 1888 roku podaje
znaczenie 'an actual slave')

kanaka wai.olina skrzypek

kana.kē cukierek

kana.kolu trzydzieści

kana.lima pięćdziesiąt

Kana.loa (główny bóg)

kā.nalua wąpłić, wąpłiwości, nie dowierzać
'A'oe o'u kānalua / Iesū ku'u kia'i
mau. Nie mam wąpłiwości / Jezus zawsze
jest moim stróżem. Kānalua ka mea ma'i
i ko ke kauka mana'o. Chory nie dowie-
rza opinii lekarza. Akā, ua kānalua kekahi
po'e. Niektórzy jednak wąpłili.

Kanani (imię żeńskie)

kana.ono sześćdziesiąt

Kanapou (zatoka na wschodnim wybrzeżu wy-
spy Kaho'olawe)

kā.nā.wai prawo, przestrzegać prawa, legalny,
przykazanie nā Kānāwai he 'Umi Dzie-
sięć Przykazań ⇒ 'a'e kā.nā.wai ⇒ ha'i.
ha'i kā.nā.wai

kā.nā.wai e polo.lei ai ka ho'o.kolo.kolo 'ana
kodeks postępowania sądowego

kā.nā.wai ho'o.pa'i kalaima kodeks karny

kā.nā.wai kā.kau 'ole 'ia prawo zwyczajowe

kā.nā.wai kalaima prawo karne

kā.nā.wai kī.wila prawo cywilne

kānāwai koa stan wojenny

kā.nā.wai 'ole bezprawie, anarchia

kana.walu osiemdziesiąt He kanawalu ona
makahiki. Ona ma osiemdziesiąt lat.

kāne mężczyzna, mąż He kane kēia. To jest
mężczyzna.

Kāne (jeden z głównych bogów hawajskich)

Kāne 27. noc miesiąca księżycowego

kane.kalū || kanegarū kangur

kā.nela kanał (radiowy lub telewizyjny)

kāne male hou pan młody

kāne wahine make wdowiec

kani 1. wybijać (o godzinie), brzmieć, dzwo-
nić, dzwonek, dźwięk 'Umi minuke i koe,
kani ka hōla 'elima. Za dziesięć minut pią-
ta. kani ka pila grać muzykę Kani ka moa.
Pieje kogut. Ia'u e hōloi ana i ko'u lima,
lohe au i ke kani o ke kelepona. Gdy my-
łem rękę, słyszałem dzwonek telefonu. ke

kani 'ana o ka leo brzmienie (ton) głosu, intonacja 2. napić się E kani wai. Napijmy się wody.

kani.kau pieśń żałobna, lamentacja, oplakiwać (zmarłego) Ke Kanikau Lamentacje (księga biblijna) He wā e kanikau ai Czas zawodzenia

Kani.lehu (nazwa deszczu w Hilo, „poi kwiaty lehua”)

kaniwala || kāni.wala (Māmaka Kaiao) wesołe miasteczko

Kanoni (imię żeńskie)

kanu 1. pochować (np. zwłoki) Ma laila 'o ia i kanu ai i ke kino o kāna wahine aloha. Tam pochował ciało swojej ukochanej. 2. sadzić, uprawiać, uprawny mea kanu roślina E kanu ana ka makuahine i nā kumupuakenikeni. Matka będzie sadzić drzewka puakenikeni. ⇒ poho mea kanu

kao 1. rzutka, strzałka, włócznia 2. koza 'umi.'umi kao kozia brodka

Kao (gwiazda) Antares

Hō.kū-'ula (gwiazda) Antares

Mele.mele (gwiazda) Antares

Au-haele (gwiazda) Antares

kā.ō tłum

ka 'oi najlepszy Maui nō ka 'oi. Maui jest naprawdę najlepsza.

kā 'olua wasz (l. podwójna)

kaomi przyciskać, naciskać Mai kaomi i ke pihī! Nie przyciskaj przycisku! Mai kaomi iakaika loa. Nie naciskaj tak mocno.

kaona 1. ukryte znaczenie (w poezji hawajskiej), podtekst No wai ke kaona o kēlā mele? Do kogo odsyła podtekst tamtej piosenki? 2. miasto Aia i hea ma Kaua'i ke kaona 'o Kalāheo? Gdzie na Kaua'i jest miasto Kalāheo? Ua kipa aku ke kua'āina i ke kaona. Mieszkaniec wsi zwiedził miasto.

kā 'oukou wasz (l. mnoga)

kapa tkanina z kory Aia ka makuahine e kuku ana i ke kapa. Matka bije tkaninę z kory. 'O ka malo he 'āpana kapa ia. Przepaska jest kawałkiem tkaniny z kory.

kapa nazywać się Ua kapa 'ia kēia 'ao'ao o ka mokupuni 'o Nāpali. Ta strona wyspy nazywa się Nāpali.

kā.pae odłożyć na bok

kā.pala smarować E kāpala aku me ka poi. Nasmaruj poi.

kapa moe koldra (tradycyjna koldra hawajska składa się z 5 zszytych kawałków tapy; wierzchni, zwany kilohana, jest ozdobiony)

kā.pe'a.pe'a skrzyżować Ua kāpe'ape'a nā lima. Ręce są skrzyżowane.

kā.pena kapitan

Kāpena Kuke Kapitan Cook

kapi.kala stolica Aia ke kapikala o kēia pae'āiana ma laila. Tam jest stolica tego archipelagu.

Kapiko.owā.kea równik

kā.pili manu chwytac ptaki na lep, łowca ptaków ⇒ Pule a ke Kā.pili Manu

kapu tabu, święty

kapu.a'i stopa (= podeszwa stopy), łapa

kapu 'au.'au wanna

ka puka kahiko odbył

kā.pulu niechlujny, zapaskudzony

kau 1. umieszczać, wsiąść do samolotu, utkwąć, wetknąć, wisieć Kau ke keha i ka uluna. Głowa spoczywa na poduszce. (Wszystko zrobione i nie ma powodu do zmartwienia) I Maui 'o ia i kau mai nei. On wsiadł do samolotu na Maui. Kau ku'u maka iā 'oe. Mój wzrok utkwiał w tobie. Ua kau ka pua koki'o ma ka pepeiao 'ākau o ke kaikamahine. Kwiat koki'o jest wetknięty za prawe ucho dziewczynki. Kau nā ki'i a me nā palapala 'āina ma ka paia o ka lumi kula. Obrazy i mapy wiszą na ścianie klasy szkolnej. ⇒ kau i luna o ke ka'a ⇒ kau ma luna o 2. pora roku, semestr, lato, pora sucha kau hā.'ule lau jesień kau ho'o. ilo pora deszczowa, zima kau kupu lau wiosna kau wela lato (dosł. „pora gorąca”)

3. pieśń ofiarowana bogu

Kau Droga Mleczna

ka'u mój ka'u leka mój list ka'u kahi mój grzebień ka'u pēpē moje niemowlę

kāu 1. twój (tworzy także zdania posesywne) kāu hana twoja praca He hana kāu? Masz pracę? kāu keiki twój syn kāu kālā twoje pieniądze E lawe 'oe i kāu a e hele. Weź, co twoje, i odejź. (Mt 20,14) 2. ty (często oddawane w tłumaczeniu na polski, drugą osobą liczby pojedynczej czasownika) 'O wai kāu i hele mai nei e 'ike. Kogo odwiedziłeś?

kaua wojna i ka wā kaua w czasie wojny ⇒ Ke Kaua Honua 'Elua

kau.ā || **kauwā** 1. wyrzutek, parias, niewolnik, niedotykalny (z *najniższej kasty*) **Mana'o paha 'oe i ka 'ele'ele o ku'u ku'emaka he kauwā au nau?** Myślisz, że z powodu moich czarnych brwi jestem twoim niewolnikiem? (*niewolnicy mieli tatuaze na czole*) 2. sługa **He ali'i ka 'āina; he kauwā ke kanaka.** Ziemia jest wodzem; człowiek – jej sługą. (*Ziemia nie potrzebuje człowieka, ale człowiek potrzebuje ziemi jako źródła utrzymania.*) **kauā a ke Akua** sługa Boży **'O wau kau kauā.** Sługa unizony. (*w liście*)

kā.ua my (*ty i ja*)

Kaua'i (*nazwa wyspy hawajskiej*)

ka-ua-lau ⇒ **mai'a-ka-ua-lau**

Kau-ano-meha (*gwiazda*) Syriusz

kau.hale (*bez rodzajnika*) grupa budynków składających się na dom hawajski (*każdy budynek pełnił odmienną funkcję*) **I ka wā mua, ua noho ka po'e Hawai'i i kauhale.** Dawniej Hawajczycy mieszkali w domach, składających się z kilku budynków. **'A'ohe po'e o kauhale.** Nikogo nie ma w domu. **He po'e nō kō kauhale.** Ktoś jest w domu.

kauhi krzaki i drzewa endemiczne (*Wikstroemia spp.*)

Kauhi (*nazwisko, inoa 'ohana*)

kau ho'o.ilo pora deszczowa

Ka-u'i (*imię żeńskie*)

kau i ka lolo słońce w południe (*dost. „spoczywa na mózgu”*)

kau i luna o ke ka'a wsiąść (wsiadać) do samochodu

kauka lekarz **E hele 'oe i ke kauka.** Idź do lekarza.

kauka kaha chirurg

kau.kahi być odosobnionym ⇒ **wa'a kaukahi**

kauka holo.ho'ona weterynarz

kau.ka'i zależeć, zależny, uzależniony, polegać **Kauka'i nā ali'i i nā wānanana a na kāula me nā kilo hōkū.** Wodzowie są uzależnieni od przepowiedni proroków i astrologów. **Kauka'i ka ho'okele 'oihana ma kāna kākau 'ōlelo.** Prezes zarządu polega na swojej sekretarce.

kauka kaha chirurg

kau.kani tysiąc

kauka niho dentysta, stomatolog **Ua hele 'o ia i ke kauka niho?** On poszedł do dentysty?

kau.kau.ali'i wódz niższej rangi (*jego ojciec jest wyższej rangi, a matka niższej*)

kā.ula prorok **ka po'e kāula** prorocy **E ka Haku, ke 'ike nei au he kāula 'oe.** Pannie, widzę, że jesteś prorokiem. (J 4,19) ⇒ **Lanikāula**

kaulana słynny, sławny, znany **'O Kafelelani ke ali'i kaulana no Ni'ihau.** Słynnym wodzem [wyspy] Ni'ihau jest Kafelelani.

kā.ula wahine prorokini

kau.lia powieszony **Kaulia Kristo i ka lā'au ke'a.** Chrystus został powieszony na krzyżu.

kau.like równość, sprawiedliwość **pono kaulike** równe prawa

kau.like 'ole niesprawiedliwość

Kau.lua (*hawajski miesiąc księżycowy*)

Kau.lua-koko (*gwiazda*) Betelgeza

Kaululā'au (*imię wodza*)

kau.maha 1. ciężki **Kaumaha kēia pahu.** To pudło jest ciężkie. 2. smutny, smutek **Ua mao a'ela ke kaumaha.** Smutek minął. 3. składanie ofiary

kau.maha ai jedzenie składane w ofierze bogom

kau ma luna o wsiąść do (na) **Ke kau nei nā kelamoku ma luna o ka mokuahi.** Marynarze wsiadli na statek. **Pono nā 'ōhua e kau ma luna o kekahi ka'a 'ōhua 'oiia ua pōloke ka peleki.** Pasażerowie muszą wsiąść do innego autobusu, gdyż hamulce się zepsuły. ⇒ **kau i luna o ke ka'a**

Kauna.kakai (*miasto na wyspie Moloka'i*)

kauna.'oa 1. rodzima kaniańka (*Cuscuta sandwichiana; pasożytnicze pnącze, bezlistne; symbolizuje wyspę Lāna'i*) 2. mięczak (*Vermetidae; skałczenie się nim jest uważane za śmiertelne*)

kau.no'a (*Ni'ihau*) ⇒ **kauna.'oa**

kau.oha zlecić, kazać, rozkazać, rozkaz, testament **Ua ho'okō ka 'ōhua i ke kauoha a ke ali'i.** Służący spełnił rozkaz wodza. **Kauoha Hou** Nowy Testament **Kauoha Kahiko** Stary Testament **Nāna nō ho'i i kauoha i ke kūkulu 'ana i ke alanui kahiko i hele a puni 'o Maui.** Kazał także budować starą drogę dookoła Maui.

kau.ō ke'o.ke'o białko (*jajka*)

kau.ō mele.mele żółtko

kauwā niewolnik ⇒ **kauā**

kau wela pora sucha

kā.wele ręcznik, serwetka, wysuszyć, wytrzeć **E kāwele mai i ke pā.** Wytrzyj naczynie.

Kawelo (*imię męskie*)

kā.wili mieszać (*składniki*)

ke 1. (*rodzajnik określony przed k, e, a, o*)

2. (*kontrakcja ka mea e*) ta osoba (rzecz), która będzie, powinna lub jest 'O ka ma-kuahine wale nō ke noho ana. Jedyną osobą przebywającą była matka. 3. jeśli, gdy (*w odniesieniu do przyszłości*) Ke hele 'oe, hele au. Jeśli ty pójdziesz, ja pójde. Ke ua mai, hiki iā ia ke noho i lalo o ka haka. Gdy pada, ona może siedzieć pod platformą. Ke kipa aku 'oe i Lānai, e hele e nānā i ko Pu'upehe hē. Gdy tylko odwiedzisz Lānai, pójde i zobacz grób Pu'upehe. Ke pā mai ka makani / Kulu iho ku'u waimaka. Gdy czuję wiatr / Wylewam łzy. 3. (*partykuła łącząca niektóre formy, np. hiki i pono z następującymi czasownikami*) Hiki iā 'u ke hele. Mogę iść.

ke'a krzyż (*chrześcijański*) ⇒ Hui Ke'a 'Ula. 'ula ⇒ lā. 'au ke'a

kea biały one kea biały piasek po'o kea osoba siwowłosa ⇒ hā.ākea ⇒ hau kea ⇒ Mauna Kea

keaka teatr hana keaka grać w teatrze, sztuka teatralna mea hana keaka aktor wahine hana keaka aktorka hale keaka budynek teatru

keaka mele || keaka.mele opera Ua hele aku 'o Lot i ke keakamele ma Palisa. W Paryżu Lot poszedł do opery.

kea.kea nasienie, sperma, dziecko

ke ... ala (*wykładnik czasu teraźniejszego, użycie ala zamiast nei sygnalizuje dystans*) Ke 'imi 'ia ala e nā māka'i. Są poszukiwani przez policję. Ke kūkulu 'ia ala nā hōkele he nui loa. Buduje się tam wiele hotelów.

Ke-ali'i-o-Kona-i-ka-lewa (*gwiazda*) Kanopus Kealoha [Ke-aloha] (*imię męskie*)

Keawe (*imię wodza*)

ke'e kant, skrzywienie, skaza 'A'ohe pu'u, 'a'ohe ke'e. Bez pryszczy, bez kantów. (*o kimś nieskazitelnym*) ⇒ ke'e.ke'e

ke'ehi stawiać (*stopę*), stapać

ke'e.ke'e zygzak, zygzakowaty

ke'ena biuro, gabinet Aia i hea ko'u ke'ena? Gdzie jest twoje biuro? Āhea 'oe e hele ai i ke ke'ena o ke kauka? Kiedy pójdziesz do gabinetu lekarskiego?

ke'ena hale mieszkanie

ke'ena hana warsztat, laboratorium

ke'ena kauka niho gabinet stomatologiczny

ke'ena koho pā.loka kabina do głosowania

keha 1. duma, chwalić się Ke keha nei 'oe i kō laki. Przechwalasz się swoim powodzeniem. 2. głowa Kau ke keha i ka uluna. Głowa spoczywa na poduszce. (*Praca wykonana, nie ma powodów do zmartwień*) moe keha spać z głową na poduszce

kē.hau rosa, mgła He kēhau ho'oma'ema'e ke aloha. Miłość jest jak oczyszczająca rosa. (*tnz. miłość goi rany*)

Ke.ho'o.ea (*gwiazdozbiór*) Lutnia

kē.ia 1. ten He puu kēia. To jest kwiat. i kēia pule a'e w następnym tygodniu i kēia lā dzisiaj i kēia mua aku w dalszej przyszłości ⇒ i kēia manawa 2. (*mówiący te słowa*) ja E hele ana kēia i ka hana. Zamierzam pracować.

kē.ia lā dzisiaj Wela kēia lā. Dzisiaj jest gorąco. He nui ka makani i kēia lā. Dzisiaj jest duży wiatr.

keiki dziecko, chłopiec, być dzieckiem kāu keiki twój syn Ua keiki kākou no ke Akua. Jesteśmy dziećmi Boga.

keiki hopa loa najmłodsze dziecko

keiki kāne syn, chłopiec

kekahi 1. jeden, pewien, niektóry Hākeakea kekahi kalo. Uliuli kekahi kalo. Jedno taro jest blade. Drugie taro jest ciemne. ma kekahi lā pewnego dnia i kekahi manawa czasem kekahi kanaka ktoś, ktoś jeszcze I kekahi o nā kula, a'o aku nā kūpuna i ka 'ōlelo a me nā mea Hawai'i 'ē a'e. W niektórych szkołach starsi uczą języka hawajskiego i innych rzeczy hawajskich. 2. inny Loa'a kekahi puke iā kāua? Mamy (2) inną książkę? 3. także, też 'O wau kekahi! Ja też! 'O au kekahi e hele. Ja też idę. 'A'ole 'o au kekahi. Ja także nie. 4. kekahi me kekahi jeden z drugim, ze sobą Ua kama'ilio aku nā moho kekahi me kekahi. Kandydaci rozmawiali ze sobą. 5. kilka (z mau) Pā'ani kenika kekahi mau haku 'āina i kekahi manawa. Kilku właścicieli ziemskich gra czasem w tenisa. ⇒ kekahi i kekahi

kekahi i kekahi nawzajem, się, ze sobą aloha kekahi i kekahi kochać się

kekahi mea coś

kekahi kanaka ktoś

Ke.kahuna Księga Koheleta

kē.kake osioł

kekal. (= kekalame) dag (= dekagram)

keka.kalame dekagram

keka.lika dekalitr
keka.mika dekametr
Ke Kaua Honua 'Elua II wojna światowa
kekea albinos
keke'e skrzywiony, skrzywienie
kē.kele stopień He 'umi kēkelē Kelekia. Dzie-
sięć stopni Celsjusza. ke kēkelē laeo'o ma
ka 'ōlelo a me mo'okalaleo Hawai'i sto-
pień magistra języka i literatury hawajskiej
Kē.ke.mapa grudzień
keko 1. mała (pierwotnie: małe brzydkie stwo-
rzenie) 2. sago
Kekoa (imię męskie) 'O Kekoa ka inoa o ke
keiki kāne. Kekoa to imię chłopca.
keko.hala molestowanie seksualne, molestow-
wać seksualnie
Keko.kia Szkocja, Szkot, szkocki
kela doskonałość
kē.lā tamten, on, ona, poprzedni Ua hele aku
nei kēlā i ka hana. On właśnie poszedł do
pracy. i kēlā me kēia lā codziennie i kēlā
me kēia pule co tydzień 'O kēlā mea kēia
mea e makemake ana i ka lio, e hele mai
'o ia. Ktokolwiek chce konia, niech przyj-
dzie. Ua ha'i 'ia ka lono i kēlā mea a me
kēia mea o lākou. Wiadomości przekazano
każdemu z nich, wszystkim.
kē.lā ... kē.ia ... każdy
kela.moku żeglarz, marynarz
Kele.kia Celsjusz He 'umi kēkelē Kelekia.
Dziesięć stopni Celsjusza. ⇒ Klk
Kele.mā.nia Niemcy, Niemiec, niemiecki ma
ka 'ōlelo Kelemānia po niemiecku
kele.pona telefon, telefonować Aia a pau
kāna hana, e kelepona mai ana 'o Pāpā.
Gdy tylko skończy pracę, tata zadzwoni do
nas. kelepona aku zadzwonić (do), zate-
lefonować (do) Pono au e kelepona aku
i ka hale. Muszę zadzwonić do domu. Iā
mākou e 'ai ana, kelepona a'e 'o Keoni
iā Lani. Gdy jedliśmy, John zadzwonił do
Lani. ⇒ helu kele.pona
Keli'i (imię męskie) ⇒ ke ⇒ li'i
kemika chemia
kemika mea.ola biochemia
kemi.kala chemiczny
Kemomi (imię żeńskie)
kena nie być spragnionym, ugasić pragnienie
'A'ole i kena kona makewai i ka inu
koloaka. Jej pragnienie nie ugasiła woda
sodowa.

kē.nā 1. ten (który jest przy tobie) 'O ka
mu'umu'u nani kēnā. Ładna mu'umu'u
jest ta przy tobie. 2. rozkazywać, zalecać,
kazać

ke ... nei (wykładnik czasu teraźniejszego)

kene.koa senator

kene.kulia wiek, stulecie i kēlā kenekulia aku
nei w ubiegłym wieku i ka pau 'ana o ke
kenekulia 19 pod koniec wieku XIX

kenika tenis pā'ani kenika grać w tenisa

keni.kalame centygram

keni.lika centylitr

keni.mika centymetr

ke'o 1. biały 2. lechtaczka

keoe batat, słodki ziemniak

Keoe 1. (gwiazda) Wega 2. (gwiazdozbiór)
Lutnia

ke'o.ke'o biały, jasny; muślin huna.ola koko
krwinka biała palaoa ke'oke'o biały chleb
pālule ke'oke'o ma'ema'e biała czy-
sta koszula He ke'oke'o ka waiho'olu'u
no Ni'ihau. Biały jest kolorem [wyspy]
Ni'ihau. kālā ke'oke'o srebrniki (srebrne
monety) Ua komo ihola ka wahine male
i kekahi lole makalena ke'oke'o a e lei
ana i nā lei pikake. Panna młoda nosiła
suknię z białego muślinu i wianek z jaśmi-
nu. ⇒ kau.ō ke'o.ke'o

Keola (imię męskie)

Keoni (imię męskie) John, Jan

keoni.mana gentleman

Kepake.mapa wrzesień

Kepa.nī japoński 'ōlelo Kepanī mówić po ja-
pońsku I ka makahiki 1868, ua hiki mai
ka pū'ulu limahana Kepanī mua loa
i Hawai'i nei. W roku 1868 przybyła na
Hawaje pierwsza grupa japońskich robot-
ników. Kaulana 'o Akebono i ka hākōkō
Kepanī i kapa 'ia 'o sumo. Akebono zna-
ny jest z japońskich zapasów, które nazy-
wają się sumo. ⇒ 'Āina Kepa.nī

Kepa.nia Hiszpania, hiszpański, Hiszpan

kepela zebra

keu nadmierny, zbyt, przesadny, nadmiar,
nadwyżka, niezmiernie, niezwykle He keu
a ka nani o nā waiiele ma ka 'ao'ao
Ko'olau o Moloka'i! Wodospady na stro-
nie wewnętrznej [wyspy] Moloka'i są nie-
zmiernie piękne. He keu 'oe ā ke kanaka
wahahe'e. Jesteś największym kłamcą, ja-
kiego widziałem. Keu kona akamai! Ona
jest taka bystra.

kī 1. herbata **I kī** a i 'ole i kope nāu? Chcesz herbatę czy kawę. ⇒ **wai kī** 2. klucz, zamknąć na klucz **Ho'okāhi kī**, 'elua pahu. Jeden klucz, dwa kufrы (o dzieciach tego samego ojca i różnych matek) 'Elua kī, ho'okāhi pahu. Dwa klucze, jedna skrzynia. (o dzieciach tej samej matki i różnych ojców) ⇒ **kī pala.pala 'āina**

kia 1. maszt 2. jelen

kia'i ola ratownik

kia keiki jelonek, sarenka

kī.aha filizanka, szklanka **Aia iā wai kāu kī'aha?** Kto ma twoją filizankę?

kia.āina gubernator

kia'i stróż, strzec **kia'i kai** straż przybrzeżna

kia'i ola ratownik **kia'i pō** stróż nocny

kia'i.pō'o ochroniarz, bodyguard 'ānela

kia'i anioł stróż

kī.āu galopować **Kīau ka lio ma ke kahua mau'u.** Koń galopował przez łąkę.

kī'ei zerkać, podglądać

kī.ēke torba, koszyk

kī.ē.kī.ē wysoki, wysokość **Ua kapa 'ia kēia 'ao'ao o ka mokupuni 'o Nāpali, no ka nui o nā pali kī'eki'e o laila.** Ta strona wyspy nazywa się Nāpali z powodu licznych tam wysokich klifów. **Ka Mea Kie'kie, Kamāli'i Wahine Luise** Jej Wysokość, Księżniczka **Luiza kī'eki'e loa** najwyższy

kīhe kichać

Kīhe a maui ola! Na zdrowie! (*dost.* „Kichaj i żyj!”)

kī.hei szal **Ua komo 'o ia i ka pā'ū me ke kīhei ma ka po'ohiwi hema.** Ona jest ubrana w sarong i szal na barku. 'A 'ohe ona kīhei no laila, ke kū'ululū nei 'o ia no ke anu. On nie ma szala, więc drży z zimna.

kīhelu drapać

kīhi kąć, róg **kīhi alanui** róg ulicy **kīhi o ka pō** początek nocy **maka kīhi** spoglądanie kątem oka

kīhi.kīhi (ryba) *Zanclus cornutus*

kī'i 1. obraz, portret **He kī'i akua kēia.** To jest wizerunek boga (= boski wizerunek). 'O ka lei ke kumušana o kēia kī'i. Tematem tego rysunku jest girlanda. 'O kēia he kī'i o ke kumulā'au. To jest obraz drzewa. 2. pójść po, przyprowadzić, odebrać **E kī'i i nā kikiki ma mua o ka hola 'ehā.** Dostań bilety przed czwartą. **E kī'i (aku) 'oe i ka puke a ke kumu.** Idź po książkę nauczy-

ciela. **Ua 'ae au e kī'i i nā keiki.** Zgodziłem się odebrać dzieci. **E kī'i a'e au i kō māua ukana.** Pójdę po nasz bagaż.

kī'i mana.mana lima odciski palców **Ua loa'a ho'i ke kī'i manamana lima.** Zostały odciski palców.

kī'ina a'o pedagogika

kī'i 'oni.'oni || kī'i.'oni.'oni kino, film **E hele kāua i ke kī'i'oni'oni.** Chodźmy do kina.

kī'i.'ō.nohi żrenica, ukochana osoba

kī'i.'ō.nohi gałka oczna

kīka tygrys

kī.kaha wzbijać się, wzlatywać, unosić się, szybować (o ptaku) **Aia nā manu e kīkaha a'ela ana i ka makani mau o nā pali Ko'olau o nā mokupuni like 'ole.** Ptaki wzbijają się na stałym wietrze z nawietrznych stron klifów różnych wysp. **Ke nānā aku nei 'o ia i nā manu e kīkaha ana ma ka makani.** On patrzy na ptaki unoszące się na wietrze.

kīkala platan, sosna (< hebr. *tidhar*)

kī.kala biodro

kī.kē.kē kołatać, pukać **I ke kulu aumoe i kīkēkē ai kekahi kanaka ma ka puka o ka hale.** O północy ktoś zapukał do drzwi.

kī.kē.'ō.lelo spierać się, odcinać się komus, przekomarzać się

kīkī szybko

kīkiki bilet **He mau kīkiki kā 'olua no ka moku-lele?** Wy (2) macie bilety na samolot?

kīkino rzeczownik pospolity

kīko kropka, cętką **nā kīko** cętki

kīko nī.nau znak pytajny

kī.ko'o.lā sarkastyczny, niegrzeczny, grubiański, cięty, impertynencki, beczelny **Kīko'olā no ho'i kāu 'ōlelo.** Twoja wypowiedź jest naprawdę niegrzeczna.

kī.ko'u stukać, klepać

kīko.waena.kū.'ai centrum handlowe i ke **kīkōwaenakū'ai 'o Ala Moana** w centrum handlowym Ala Moana

kīla 1. dluto 2. stal (< ang. *steel*)

kīlape żyrafa

kīli.hune przelotny deszcz

kīlika jedwab, jedwabny (< ang. *silk*)

kīlo obserwować gwiazdy, badacz gwiazd

kīlo hō.kū astrolog, czytać z gwiazd, astronomia

kīloi wyrzucać **E kīloi aku i ka 'ōpala!** Wyrzucić śmieci!

kīlo.mika kilometr ⇒ **kīm**

Kili.paki Kiribati

kilu (rodzaj gry na świeżym powietrzu)

kime drużyna Lanakila mau ke kime ikaika i nā pāani pōpeku. Silna drużyna zawsze wygrywa mecze piłki nożnej. **E lanakila ana ka mākou kime ma luna o 'oukou!** Nasza drużyna was pokona!

kime.pani szympanś

kinai gasić

kinai ahi strażak, gasić pożar ⇒ **kalaka kinai ahi**

kini dzin

kini czterdzieści tysięcy

kini 'ō.pala kosz na śmieci **Pono nā haumāna e kiloi i ka 'ōpala i loko o ke kini 'ōpala.** Uczniowie powinni wrzucać śmieci do kosza.

kini.pō.pō piłka

kini.pōpō pō.hili piłka baseballowa

kini.pō.pō wā.wae piłka nożna

kino 1. ciało, zwłoki 2. osoba (w gramatyce), osobisty **kino mua** osoba pierwsza **kino kahi** osoba pierwsza **kino lua** osoba druga **kino kolu** osoba trzecia **nā mea pili kino** rzeczy osobiste

kinohi początek **kinohi loa** sam początek **mai kinohi mai** od początku **I kinohi hana ke Akua i ka lani a me ka honua.** Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię.

Kinohi Księga Rodzaju, Genesis

kī.nohi zdobiony

kinola harfa

kino lau || **kino.lau** (istoty nadprzyrodzone, jak np. Pele czy Māui, mogły zmieniać kształt ciała według woli) ucieleśnienie, postać cielesna **He kinolau o ke akua 'o Lono kēia.** To ucieleśnienie boga Lona. (chodzi tu o 'uala 'słodkie ziemniaki')

kī'o 1. sadzawka, szumowiny 2. wydalać, opróżniać

kī.'ohu.'ohu mgła, mglisty

kipa a'e odwiedzić **Ua kipa a'e au i kō lākou hale.** Odwiedziłem ich w domu.

kipa mai przyjeżdżać (do kogoś, czegoś) **Nui nō hō'i ka po'e māka'ika'i mai nā 'āina 'ē mai e kipa mai ana i nā hōkele ma Waikīkī.** Wielu zagranicznych turystów przyjeżdża także do hoteli na Waikīkī.

kipa aku zwiedzić **Ua kipa aku ke kua'āina i ke kaona.** Mieszkaniec wsi zwiedził miasto. **Ke kipa aku 'oe i Lānai, e hele e nānā**

i ko Pu'upehe hē. Gdy zwiedzasz Lāna'i, idę zobaczyć grób Pu'upehe. **Ua kipa aku māua 'o ka'u kāne i Ho'okipa Pāka a ua nānā i nā mea he'e nalu makani ma laila.** Mąż i ja zwiedziliśmy Ho'okipa Pāka i widzieliśmy tam osoby uprawiające windsurfing.

kipaku oddalić, odesłać

kī.pala.pala 'āina legenda (objaśnienie mapy)

kipa wale wpaść (do kogoś bez zapowiedzi)

kipi bunt, buntownik

kipoka jeżozwierz

kī.polo zaklęcie w czarnej magii, aby ofiara skonała na miejscu

kipona 1. zmieszany **ka wai kipona me ka wai kai** woda pitna zmieszana z wodą morską 2. gibbon

kiule sędzia przysięgły

kiu.lela wiewiórka

kiu.lela 'aku.iki pręgowiec amerykański

kiwi róg (zwierzęcia)

kī.wī telewizja **Mai nānā aku i ke kīwī!** Nie oglądaj telewizji! **'Ōlelo ke kupunakāne i ke kīwī.** Dziadek mówi w telewizji. **Aiā nō a 'ike mākou i ke ōla'i ma ke kīwī, ua hele mākou a mā'e'ele.** Jak tylko zobaczyliśmy trzęsienie ziemi w telewizji, ogarnęło nas przerażenie.

kī.wila cywilny, obywatelski **nā pono kīwila** prawa człowieka

Klk (= *Kelekia*) **C** (= *Celsjusz*)

klm (= *kilomika*) **km** (= *kilometr*)

Km (= *komohana*) zach. (= *zachód*)

kō 1. trzcina cukrowa (*Saccharum officinarum*)

'O ke kō kēia. To jest trzcina cukrowa. **Ua ulu ke kō i ke au kahiko i Hawaii'i.** Trzcina cukrowa rosła w dawnych czasach na Hawajach. 2. twój **Mau loa ke aloha / I kō pu'uwai hāmama.** Miłość jest wieczna / Dzięki twemu otwartemu sercu. **He lei ho'i kō aloha.** Twoja miłość jest jak wieńiec kwiatów. **kō kāua mau kāma'a** nasze buty 3. (element składowy niektórych zaimków dzierżawczych) **kō lākou hale** ich dom **kō Ana hale** dom Anny **Kō wai ka'a kēlā?** Czyj jest tamten samochód? **kō 'one'i** keiki tutejsze dzieci

koa 1. odważny, odwaga **A'o nō i ke koa, a'o nō i ka haō.** Ucz się odwagi, ucz się ucieczki (tzn. bądź odważny, a na wojnie rozważny) 2. żołnierz, wojenny, militarny **kā.nā.wai koa** stan wojenny 3. (największe

z drzew, *Acacia koa*) **Ua hana 'ia ke alaia i ka 'ulu, ke koa a me ka wiliwili i ka wā kahiko.** W dawnych czasach *alaia* była roślina z chlebowca, *Acacia koa* i *Erythrina sandwicensis*. ⇒ **makoa**

kō.ā kanał ⇒ **kō.wā**

kō.'ala 1. opiekac na ruszcie, piec na ruszcie
2. szybki, szybko **Hao kō'ala ka makani, pau loa.** Z szybkim powiewem wiatru, wszystko przepada.

koe pozostać **Koe 'o Kai'ale'ale ho'okāhi.** Tylko jeden Kai'ale'ale pozostał [żywy]. **Ke koe koena, na'u ia.** Gdy pozostań resztki, są dla mnie. 'Umi minuke i koe, kani ka hola 'elima. Za dziesięć minut piąta.

ko'e robak

koe.hana artefakt, wytwór (pracy) człowieka
kō.elo ⇒ **kō.welo**

koena resztki (*np. jedzenia*), reszta (*przy płaceniu*) **Eia ke koena.** Oto reszta.

koe wale z wyjątkiem, oprócz, poza **Maika'i ke kula, koe wale kēia, nui ka ha'awina.** Szkoła jest dobra poza tym, że jest dużo zadania domowego.

kohana nagi, goły, odosobniony

kohe pochwa

kō.heo.heo trujący

kōhi tłusty (*o jedzeniu*), pożywny **'O ia paha ke 'ano o nā wāhine maka'āinana no ka mea, ua hana nui lākou a 'a'ohē nui ka mea'ai kōhi nā lākou.** To jest chyba typ prostych kobiet, ponieważ one dużo pracowały i nie miały dużo tłustego pożywienia.

ko'i siekiera **Me ke ko'i i kua ai nā kūpuna i nā kumukoa?** Czy to siekierą ścinali przodkowie drzewa *koa*?

ko'i.ko'i 1. akcent, waga, odpowiedzialność
2. ważny **'O ka poi ka mea'ai ko'iko'i loa na ka po'e Hawai'i.** *Poi* było najważniejszym jedzeniem dla Hawajczyków. **'O ka heluhelu 'ana a me ka kākau 'ana nā mea ko'iko'i loa.** Czytanie i pisanie to najważniejsze rzeczy. **He mea kanu ko'iko'i ho'i no ka po'e Hawai'i.** Był także ważną rośliną dla Hawajczyków. **He mea ko'iko'i ka hana i ka wā kahiko.** W dawnych czasach praca była bardzo ważną rzeczą.

ko'i lipi siekiera, siekierka, toporek **me kāna hō, a me kāna ko'i lipi** z lemieszem i siekierką

kō.kaha kondensacja, skraplanie, skroplenie pary wodnej

ko kākou nasz, nas wszystkich

ko kāua nasz (*twój i mój*)

koke szybko, gwałtownie **E hele koke 'oe.** Chodź szybko. **Ke ho'i au e hiamoe, hiamoe koke au.** Gdy idę spać, szybko zasypiam. **Ma ke kenekulia 19, ua māhuahua koke a'e ka mahi kō me ka halakahiki.** W XIX wieku gwałtownie rozwinęły się plantacje trzciny cukrowej i ananasów.

koki'o miejscowy hibiskus, ketmia (*Hibiscus kokia*) **Ua kau ka pua koki'o ma ka pepeiao 'ākau o ke kaikamahine.** Kwiat *koki'o* jest wetknięty za prawe ucho dziewczynki.

koko krew **koko pi'i** wysokie ciśnienie krwi **He koko Hawai'i kona?** Czy w jego żyłach płynie hawajska krew? („Czy on ma hawajską krew?”) **He iwi koko.** Żywa osoba (*dost.* „krwiste kości”). ⇒ **a'a koko** ⇒ **kahe koko** ⇒ **lima koko** ⇒ **ma'i koko pi'i**

Koko (*gwiazda*) Betelgeza

kō.kō kakao (*napój*)

koko.leka czekolada

kokoke bliski, blisko, prawie **Koko**ke kēia hale 'aina i ke kula nui. Ta restauracja jest blisko uniwersytetu. **koko**ke e pau prawie skończony **Koko**ke e mākauka nā pā'ū lā'i no ka hō'ike kula. Spódnice z liści *tī* są prawie gotowe do pokazu hula. **Koko**ke e 'ā ke ahi o ka 'aulima. Prawie gotów zapalić zapalną w rękę. (*o chłopcu dostatecznie dojrzałym do łączenia się w związku*) **Koko**ke e mākaukau. Prawie gotowe.

kō.ko'o.lua partner, osoba towarzysząca, związek 2 osób

kō.kua pomoc, pomagać, pomocnik, uczynność, przydatność, prawnik (*dawniej*) **He kōkua nui kēlā.** To duża pomoc. **He kōkua paha ia iā 'oukou i ke a'o 'ana i ka 'ōlelo makuahine o kēia 'āina.** Być może będzie on dla was pomocą w nauce języka ojczystego tego kraju. **Hiki anei paha iā 'olua ke kōkua mai iā ia?** Czy wy (2) możecie czasem mu pomóc? **Mai kōkua mai ia'u!** Nie pomagaj mi! **E kōkua aku iā ia!** Pomóż mi! **Kōkua ke kahunapule i nā keiki 'ilihune.** Pastor pomaga biednym dzieciom. **kea kōkua** pomocnik

kō.kua nele opieka społeczna

kō.lā.kou ich
kō.lā.ua ich (2)
kō.lea (ptak) siewka złota (*Pluvialis dominicana*)
kolila goryl
koloa kaczką hawajską
koloaka napój gazowany, woda sodowa
kolohe łobuzerski, łobuz, szkodliwy **Wi ka niho o ke kolohe**. Łobuz zgrzyta teraz zębami. (*Teraz łobuz jest umieszczony tam, gdzie nie może nikomu zrobić krzywdy – może tylko zgrzytać zębami*) **Pohā ka lae o ke kolohe**. Łobuz dostał klapsa w czoło. (*dost.* „Stuknięte zostało czoło łobuza”, *tj. łobuz dostał sprawiedliwą karę*) **Ho'ōlohe nā keikikāne kolohe i ke kahunapule**. Łobuzi słuchają pastora. ⇒ **hana kolohe** ⇒ **moe.kolohe**
kolona dwukropek
kolu trzy kahi, lua, **kolu** raz, dwa, trzy ke **kolu** trzeci kino **kolu** osoba trzecia **pahu 'ekolu** (w *baseballu*) trzecia baza ⇒ **'akolu** ⇒ **'ā.lapa.kona.kolu** ⇒ **'ekolu** ⇒ **'ekolu haneli** ⇒ **hapa.kolu** ⇒ **hīmeni kū pā.kolu** ⇒ **huina.kolu** ⇒ **kana.kolu** ⇒ **kua.kolu** ⇒ **Kū Kolu** ⇒ **'O ka mea ekolu, ...** ⇒ **'Ole Kū Kolu** ⇒ **pā.kolu** ⇒ **Pō.'akolu** ⇒ **'umi kū.mā.kolu**
koma przecinek (< *ang. comma*)
kō.mā.kou nasz **E ko mākou makua** Ojciec nasz (Mt 6,9)
kō.mā.ua nasz **E ki'i a'e au i kō māua ukana**. Pójdę po nasz bagaż.
komo 1. wchodzić **E komo mai. Nou ka hale**. Wejdz. Czuj się, jak u siebie w domu. (*dost.* „Wejdz. Dla ciebie jest dom”) **komo i ka hale** wejść do domu **I ka wā kahiko, ua komo ka po'e i loko o ka hale ma ka puka**. W dawnych czasach ludzie wchodziłi do domu przez otwór [w ścianie]. **Pi'i wale a'e ko'u hopohopo ke komo au i ka haukapila**. Rośnie mój niepokój, gdy wchodzę do szpitala. 2. włożyć (*np. koszulę*), ubrać **E komo i kou pālule hou no ka pā'ina**. Na przyjęcie włoż nową koszulę. **Ua komo 'o ia i ka pā'ū me ke kihei ma ka po'ohiwi hema**. Ona jest ubrana w sarong i szal na barku. 3. napełniony **Komo ka wa'a i ka i'a**. Łódź jest napełniona rybami.
komo.hana zachód, zachodni ⇒ **'Eu.lopa Komo.hana** ⇒ **Km**

komo lima pierścionek
Kona 1. zawietrzne strony Wysp Hawajskich
 2. zawietrzny wiatr
kōna || **kona** jego, jej **He lei kona ma luna o ka pāpale**. Ona ma girlandę na kapeluszu.
kō.nane 1. jasne światło księżycy, świecić (*o księżycu*), jasny, jasno **ka pā kōnane a ka mahina** jasne światło księżycy 2. gra przypominająca warcaby
Ko.nane (imię męskie)
kono zapraszać, zaproszenie **palapala kono** pisemne zaproszenie **Ua kono 'ia aku he 'ewalu hāneli mau hoakipa**. Zaproszono ośmiuset gości. **I ka wā i pau ai ke kūkulu heiau, ua kono akula 'o ia iā Keōua e huipū mai me ia no ke kūkā ho'omaluhia**. Gdy budowa heiau była ukończona, on [Kamehameha] zaprosił Keōua, żeby porozmawiać z nim o pokoju. **Kono akula 'o ia i nā po'o o nā 'ohana e ha'i mai iā ia e pili ana i kā lākou mau mea i lilo aku i ke kai 'e'e a me nā mea nele nō ho'i**. On [Kamehameha V] zaprosił głowy rodzin, aby mu opowiedziały o swoich stratach i potrzebach.
kono.hī Nowy Rok (*chiński*)
kono.hiki agent wodza **He konhiki paha 'o ia**. On jest chyba przedstawicielem wodza.
Ko'o.lau 1. strony nawietrzne Wysp Hawajskich ⇒ **'ao.'ao Ko'o.lau** 2. wiatr nawietrzny
kō'olua wasz
kō'o.lua 1. ⇒ **kō.ko'o.lua** 2. czółno dwuosobowe
Ko'o.lua (gwiazda)
kō'ou.kou wasz, was wszystkich
kō.pa'a cukier
kopa mydło
kopa.hela suseł
kopa.holoi lole proszek do prania
kopa.lā łopata (< *ang. shovel*)
kope 1. kawa **I kī a i 'ole i kope nāu?** Chcesz herbatę czy kawę. **Inu 'o ia i ke kope i ke ahiahi**. Pije kawę wieczorem. **E hele kāua e inu kope ma ka hale inu kope**. Chodźmy napić się kawy w kawiarni. 2. kopia, robić kopie, kopiować **Ke hana kope ke kākau 'ōlelo, inu 'o ia ke kope**. Gdy sekretarka robi kopie, on pije kawę. ⇒ **hale inu kope**
kō.pia węglowodan
kou twój **Nani kou hale!** Twój dom jest ładny!

ko'u mój Maika'i ko'u 'ohana. Moja rodzina ma się dobrze.

kō.wā kanał

kō.welo powiewać Kōwelo kō hae Hawai'i. Powiewa twoja flaga hawajska.

Kristo Chrystus

kū stać, pojawić się, odpowiedni, właściwy Kū ke kaikamahine i luna. Dziewczyna wstaje (powstaje). Aia 'elua o lākou e kū ana i luna. Dwie z nich stoją. E kū a ehāpai i kou mau lima! Stój i ręce do góry! Kū a'e 'o Hi'iaka ma ka lua pele. Hi'iaka pojawiła się w kraterze. Kū anahulu ka moku. Statek zakotwicza na dziesięć dni. wai kū woda stojąca E kū iho i hō'ike no'u. Bądź moim świadkiem. Mahea ke ka'a e kū ai? Gdzie będzie zaparkowany samochód? kū pololei stać prosto Kū 'o ia i kona makuahine i kona lauoho. Ma włosy takie, jakie ma jej matka.

Kū (jeden z głównych bogów hawajskich)

kua plecy ma ke kua z tyłu 'Eha anei kou kua? Czy bolą cię plecy? 'Eha maoli ku'u kua. Bardzo bolą mnie plecy. Pili ke kua me ke alo. Skóra i kości. (dosł. „plecy stykają się z przodem”, o osobie bardzo szczupłej) Hā'awe i ke kua; hi'i i ke alo. Ciężar na plecach, niemowlę w ramionach. (o ciężko pracującej kobiecie)

kua.hiwi góra (w porównaniu z mauna wyraz kuahiwi oznacza starszą górę, która uległa większej erozji) Nui nā kuahiwi a nui nō ho'i nā awāwa o Maui. Maui ma wiele gór, a także wiele dolin. He 'ohu ke aloha; 'a'ohē kuahiwi kau 'ole. Miłość jest jak mgła, nie ma góry, której nie dosięgnie. (miłość nikogo nie omija)

kuahu ołtarz (gdzie składano ofiary w huala hālau) kuahu 'ia być złożonym na ołtarzu kū.'ai aku sprzedać Kū'ai aku kēia kāne i ka 'āina. Ten mężczyzna sprzedaje żywność. mea kū'ai aku sprzedawca, na sprzedaż

kū.'ai.emi wyprzedaż posezonowa

kū.'ai mai kupić Ke kū'ai mai nei 'o ia i ka mu'umu'u hou. Ona kupuje nową suknię. mea kū'ai mai kupujący

kua.'āina mieszkaniec wsi, wiejski

kuaka zebra

kua.kahi raz

kua.kea zbladnąć, zbieleć Hao mai ka makani, kuakea ka moana. Wiatr wieje, morze jest białe od piany.

kua.kolu trzy razy

kua.lua dwa razy Kuakahi, kualua ko'u lohe 'ana, ua hiki mai kahi mokuahi. Raz, dwa razy słyszałem płynący parostatek.

kua.manawa prehistoryczny

kua.mo'o 1. kręgosłup 2. płetwa balastowa

kua.ola góra porośla zielenią

kuapo pas, pasek

kuawa gujawa

kū.'au.hau rodowód ke kūauhau no Iesuu 'ana rodowód Jezusa

kū.'ē przeciwny, przeciwstawny he mana'o kū'ē znaczenie przeciwstawne

kuehu wstrząsac

kuehu kapa wstrząsanie tapą (w sposób pozornie niewinny, mający jednak na celu rzucenie klątwy na osobę, do której ruch tapą był skierowany)

kū.'ē iā 'Ame.lika antyamerykański, przeciwny Ameryce 'Aole 'o Kamehameha V i kū'ē iā 'Amelika a 'a'ole ho'i i kāko'o nui iā Pelekania. Kameha V nie był ani antyamerykański, ani probrytyjski.

ku'e.ku'e staw

ku'eku'e lima łokieć

ku'e.ku'e wā.wae kostka, pięta

kū.'ē kumu.kā.nā.wai niekonstytucyjny

ku'e.maka łuk brwiowy

kuene kelner, kelnerka, steward Ua lawe aku ke kuene i ka 'ōpala. Kelnerka zabrała śmieci.

kuene kāne kelner steward

kuene.nu'u najedzony

kuene wahine kelnerka, stewardessa

kū.ha'a.liki chęłpić się, chwalić się

kūhā.iki wąski

kū.ha'o 1. poleganie na samym sobie, samodzielność, niezależność 2. (figuratywnie) niezwykły, nadzwyczajny

kuhi 1. wskazywać, gestykulować kuhi lima gest ręki, gestykulować 2. zakładać, przypuszczać he kuhi wale przypuszczenie mana'o kuhi (log.) założenie

kuhi hewa mylić się, iluzja, Inā 'a'ole au i kuhi hewa, ua lohe mua au i kou inoa. Jeśli się nie myślę, słyszałem przedtem twoje imię. mana'o kuhi hewa złudzenie

kuhina minister, regent, ambasador ⇒ 'aha kuhina ⇒ loio kuhina

kuhina nui premier (dawniej do 1864 roku dzielił z królem władzę wykonawczą) Ma

muli o ka Paukū 45, ua pūlima 'ia kēia kumukānāwai e ka Mō'i Kamehameha III lāua 'o ke Kuhina Nui ('o Keoni Ana ia i ia manawa). Zgodnie z artykułem 45, konstytucję tę podpisali Król Kamehameha III i Kuhina Nui (którym w owym czasie był John Young).

kuhina wai.wai minister finansów

kuhina moku. 'āina sekretarz stanu

kuhina o nā 'āina 'e minister spraw zagranicznych

kui gwóźdz E ho'ohana i ka hamale e ku'i i ke kui. Użyj młotka do wbijania gwóźdźa.

ku'i tłuc, bić, ubijać, tłuc, boksować **Ku'i lākou i ke kalo mo'a no ka pa'i'ai**. Oni ubijali gotowane taro na twardo. **kumu ku'i** trener boksu

ku'i.kahi traktat (*porozumienie*) **ku'ikahi hoaloha** traktat o przyjaźni **hui ku'ikahi** przymerze, sojusz, alians

kū i ka nu'u osiągnięcie

Kū i ka welo. Niedaleko pada jabłko od jabłoni. Jaki ojciec, taki syn. Jaka matka, taka natka.

kū. 'ike ⇒ **kā.lā kū. 'ike**

kū i nā lula mai.kā'i dobrze wychowany

kū. 'i'o fakt

kui.kina haole narcyz złoty

kū.kae manu guano (*ptasie*) ⇒ **'ō.lelo kū.kae manu**

kū.kae.nalo воск pszczeli

Kū Kahi 3. noc kalendarza księżycowego

kū.kā'i wymieniać (np. pozdrowienia, listy)

kū.kai leka korespondować

kū.kā.kū.kā dyskutować, omawiać, negocjować, dyskusja **E kūkākūkā ana lākou i ka ma'u o ka niu**. Oni dyskutują w cieniu palmy kokosowej. **Hili hewa ka mana'o ke 'ole ke kūkākūkā**. Bez dyskusji myśli są pogmatwane. (*tnz. dyskusja porządkuje myśli*)

kū.kala ogłosić publicznie **kūkala kaua** wypowiedzieć wojnę ⇒ **kūkala nūhou**

kūkala hewa fałszywy alarm

kū.kala nū.hou wiadomości (*program radiowy lub telewizyjny*), podawać wiadomości **Kūkala nūhou lākou ma ka hōla 'eono**. Nadają wiadomości o godzinie szóstej. **'A'ohe o'u ho'olohe i ke kūkala nūhou**. Nie słucham wiadomości.

Kuke Cook ⇒ **Kāpena Kuke**

kuke 1. trącać łokciem, pchać, rozpychać się, **kuke kū** rozpychać się łokciami 2. podatek 3. kucharz, gotować

kuko 'aihue kleptoman

Kū Kolu 5. noc kalendarza księżycowego

kuku bić (*tkaninę z kory*) **Aia ka makuahine e kuku ana i ke kapa**. Matka bije tkaninę z kory.

kuku 'ana ubijanie

kukui 1. bot. woskownica występująca naturalnie na wyspie Moloka'i (*Aleurites moluccana*; drzewo będące symbolem wyspy Moloka'i) 2. światło **Ua pio ke kukui**. Światło jest zgaszone.

kukui.hele.pō latarnia

Kukui Wana. 'ao Gwiazda Poranna

kukuli klęczeć **Ke pule 'oe, kukuli 'oe i lalo?** Gdy się modlisz, to klęczysz?

kū.kulu 1. horyzont **nā kūkulu 'ehā** cztery strony świata (*na Kompasie*) 2. filar, słup 3. budować **Ua kūkulu 'ia ka hale ma luna o ka paepae pōhaku**. Dom został zbudowany na kamiennym fundamencie. **He wā e wāwahi ai / He wā ho'i e kūkulu iho ai**. Czas burzenia i czas budowania. 4. przywiązać konia, parkować **Mahea 'oe i kūkulu ai i kō ka'a?** Gdzie zaparkowałeś swój samochód?

kūkulu 'ana budowanie **Pipi'i ke kūkulu hale 'ana ma Honolulu nei**. Budowanie domu tu w Honolulu jest drogie. **Nāna nō ho'i i kauoha i ke kūkulu 'ana i ke alanui kahiko i hele a puni 'o Maui**. Kazał także budować starą drogę dookoła Maui.

kukuna kī.wī antena telewizyjna

kula 1. równina, pole **kula iwi** miejsce urodzenia 2. źródło **kula waiwai** źródło dochodu, źródło utrzymania 3. szkoła i **kona kula** w jego szkole 4. złoto ⇒ **kula.pepei.ao** kolczyk

kula a'o hīmeni szkoła śpiewu

kula a'o hula.hula szkoła tańca

kula a'o humu.humu szkoła szycia

kula a'o kuke szkoła gotowania

kula ha'a.ha'a szkoła podstawowa

kula hā.nai szkoła z internatem **He kula hanania**. Była to szkoła z internatem.

kula kaia.puni Hawai'i szkoła z hawajskim językiem wykładowym

kula ki'e.ki'e szkoła średnia (< *ang. high school*)

kū.lana tytuł, miejsce, pozycja kūlana o ka nohona standard życia He hō'ailona kēlā o ko lāua kūlana. To było oznaką ich statusu.

kū.lana.kau.hale miasto 'O Pu'uwai ke kūlanakauhale. Pu'uwai jest miastem. Ke noho nei 'oe ma kēia kūlanakauhale, 'a'ole anei? Mieszkasz w tym mieście, prawda?

kū.lohe.lohe naturalny ⇒ ao kū.lohe.lohe

kū.lana stan, pozycja społeczna kūlana o ka nohona standard życia

kula nui uniwersytet He haumāna 'o ia ma ke kula nui? Ona jest studentką uniwersytetu? Kokoke kēia hale 'aina i ke kula nui. Ta restauracja jest blisko uniwersytetu.

kula.pepei.ao || kula.pepei.ao kolczyk

kule.ana prawo, obowiązek, odpowiedzialność He kuleana ko ka 'ōiwi Hawai'i. Rdzenni Hawajczycy mają prawa i obowiązki.

kule.ana 'āina posiadana ziemia

kule.ana puka dywidendy

kule.hana prawo (*np. w fizyce*) ke kulehana o 'Akimika prawo Archimedesesa

kule.kele polityka 'A'ole na'e e mana'ō 'ia ia mau mea ua kūlike loa me ke kulekele o ka 'Oihana Ho'ona'auao. Jednakże treści niekoniernie reprezentują politykę Departamentu Edukacji.

kuli 1. kolano ⇒ kukuli 2. głuchy, głuchota kuli ka pepeiao niesłyszący 3. hałas Mai hana kuli! Nie rób hałasu! Siedź cicho!

kū.like podobny unuhi kūlike loa tłumaczenie dosłowne

kūlike me ia zgodnie z

kū.like 'ole odmienny

Kuli.kuli! Bądź cicho! (*dosł. „hałasujesz”*)

kū.lohe.lohe naturalny, żywiołowy nā pō'ino kūlohelohē klęski żywiołowe mea'ai kūlohelohē żywność naturalna

Kū Lua 4. (i 17.) noc kalendarza księżycowego

kulu au.moe północ

kulu iho kapać, łać Kulu iho ku'u waimaka. Ronię łyzy.

kumu 1. podstawa, fundament, pień He kumu kahua ko kou hale? Twój dom ma fundament? 'Inā maopopo iā 'oe ka make-makika, he kumu maika'i ia 'ike no ka hana ho'okani pila. Jeśli rozumiesz matematykę, ta wiedza jest dobrą podstawą do

grania muzyki. 2. nauczyciel, podręcznik, wprowadzenie ka'u kumu mój nauczyciel kumu hula nauczyciel hula kumu ku'i trener boksu kumu kula nauczyciel szkolny kumu mālaa'ō przedszkolanka kumu mua elementarz kumu leo mele śpiewnik 3. początek, źródło 4. przyczyna, powód kumu no ka 'oki male powód rozwodu kumu 'ole bez powodu, bez przyczyny 5. stado kumu hipa stado owiec

kumu ala.ka'i precedens

kumu.hana temat, przedmiot (*w szkole*), podmiot 'O nā inoa ke kumuhana o kēia ki'i. Tematem tego rysunku są imiona. 'O ka lei ke kumuhana o kēia ki'i. Tematem tego rysunku jest girlanda. A'ō aku nā kumu kula i nā kumuhana like 'ole i nā haumāna. Szkolni nauczyciele uczą uczniów różnych przedmiotów.

kumu honua początek świata ⇒ mo'okalaleo kumu honua

kumu.kā.nā.wai konstytucja (*dosł. „źródło praw”*) Ke Kumukānāwai o 1864 Konstytucja z 1864

kumu.kō.piko drzewo kōpiko (*Psychotria*)

kumu kū.'ai cena, koszt Ke kākau nei 'o ia i ke kumu kū'ai i ka pepa. On pisze cenę na papierze. 'Ehia kālā ke kumu kū'ai o nā 'ano kanakē like 'ole? Jaka jest cena różnych rodzajów cukierków?

kumu.lā.'au drzewo Aia nā kumulā'au e ulu ana i luna o nā pali. Drzewa rosną na wierzchu klifów. 'A'ohē puka o ke kumu lā'au, 'o ka hua'ōlelo pololei, he pūhā. Drzewo nie ma dziury, prawidłowym słowem jest dziupla.

kumu leo mele śpiewnik

kumu.lilo strata

kumu.loa'a zysk

kumu loni.kū || kumu loni.tū południk zerowy

kumu.'ō.lelo podmiot zdania

kumu.pua.keni.keni drzewa puakenikeni

kumu waina winorośl

kū.napa niepewny, niebezpieczny

kuni czarna magia, która doprowadza do śmierci czarownika w rezultacie spalanie jakiejś rzeczy z ciała jego ofiary

kunu kaszel, kaszleć He kunu ko pāpā. Twój tata ma kaszel. Ke loa'a 'oe i ke anu, kunu mau 'oe? Gdy masz przeziębienie, zawsze kaszlesz?

kunu.kunu kaszleć

kū.newa starzec się Ua kūnewa ko Malu
'anakē! Ciocia (*kogo*) Malu się postarzała!

kuoha modlitwa miłosna (*wymawia ją kahuna*
hana aloha, *aby obudzić miłość*)

kū.oha choroba weneryczna genitaliów

kū.oko'a niepodległość, wolność, niezależ-
ność, niezależny Lā Kūoko'a Dzień Nie-
podległości 'A'ole noho kū'oko'a ka ha-
panui o nā lāhui a puni ka honua. Więk-
szość ludzi na świecie nie żyje w wolności.
Kūoko'a ko ko'u hoaaloha mau mana'o.
Poglądy mojego przyjaciela są niezależne.
kula kūoko'a szkoła prywatna

kū 'ole i ka lula maika'i źle wychowany

kū 'ole i ke kā.nā.wai nielegalny

kū.o'o dostojny

kupa obywatel, mieszkaniec kupa 'Amelika
obywatel amerykański kupa no ka 'āina 'ē
obcokrajowiec

kū.pa'a wierność, wierny, lojalność, lojalny
kūpa'a ma hope o ka 'āina wierność kra-
jowi Kūpa'a kākou ma hope o ke ali'i.
Jesteśmy wierni wodzowi.

ku.pai.anaha zadziwiający He hana ku-
paianaha ka hua'i 'ana o ka pele ma
ka pō. Wrzenie lawy w nocy jest rzeczą
zadziwiającą.

Kupanea (*mężczyzna znany z powiedzenia Aia*
a ola hou o Kupanea „Gdy ożyje Kupa-
nea”, czyli *na święty nigdy; gdy umarł*
Kupanea, *falszywy prorok Kaona za kró-*
la Kamehamehy III zasugerował rodzinie
zmarłego, aby nie chowali zwłok, gdyż on
wskrzesi zmarłego, ciało jednak uległo roz-
kładowi i trzeba było je spalić)

kupa.pa'u zwłoki

Kū Pau 6. noc kalendarza księżycowego

kū.pe'e bransoletka (*roślinna*), wianek (*łańcu-*
szek) noszony na kostce, kajdanki Aia nā

kūpe'e i kona mau lima a me kona mau
wāwae. Bransoletki są na przegubie rąk
i kostce nóg.

kū.pono odpowiedni, właściwy Aia kekahi
hale kūpono no kekahi hana. Jeden bu-
dynek był odpowiedni do jednej czynności.
'O kai i'a he mea'ai kūpono no ke ola-
kino maika'i. Ryba morska jest pożywie-
niem właściwym dla dobrego zdrowia. Eia
kekahi mau mea kūpono no ka lumi kula.
Oto kilka rzeczy odpowiednich do klasy
w szkole. ke kūpono uczciwość, prawość
kupu latoro'i Na wai ke kupu o 'oe? Czyim ty
jesteś dzieckiem? (*Czyją jesteś latoroślą?*)

kupua półbóg posiadający mana

kupuna dziadek, babka

kūpuna dziadkowie

kupuna kāne || kupuna.kāne dziadek

kupuna wahine || kupunawahine babka He
kupuna wahine 'o ia. Ona jest babką.

ku'u 1. uwolnić, wypuścić ku'u i ka 'uhane
wyzionąć ducha (= *umrzeć*) Kāhea hou
akula 'o Iesū me ka leo nui, alaila ku'u
akula ia i ka 'uhane. A Jezus raz jeszcze
zawołał donośnym głosem i wyzionął du-
cha. (Md 27,50) 2. mój (*emfatycznie*) ku'u
home mój kochany dom

kū.'ula kamienny wizerunek boga, mającego
przyciągać ryby

Ku'ulei (*imię żeńskie*) 'O Ku'ulei lāua 'o Mo-
kihana nā inoa o nā kaikamāhine. Ku'ulei
i Mokihana to imiona dziewczynek.

kū.'ulu.lū drzeć 'A'ohē ona kīhei no laila, ke
kū'ululū nei 'o ia no ke anu. On nie ma
szala, więc drży z zimna.

ku'una 1. zbocze, opadający, schodzący, zstę-
pujący, obniżający się 2. tradycyjny, dzie-
dziczny ma'i ku'una choroba dziedziczna
mo'okalaleo ku'una literatura tradycyjna
ku'u 'ō.Jelo podawać do publicznej wiadomo-
ści

L

l (= *lika*) | (= *litr*)

lā 1. słońce **Kau ka lā i ka lolo**. Jest południe. (*dost.* „Słońce spoczywa na głowie”) **Mai ka lā hiki a ka lā kau**. Od wschodu do zachodu słońca. (*dost.* „od przybycia słońca do spoczynku słońca”) **Napo'o ka lā i ke ahiahi**. Słońce zachodzi wieczorem. 2. dzień **Pā mai ka lā i ka lā**. Słońce świeci w ciągu dnia. **ma kekahi lā** pewnego dnia **i kēia mau lā** obecnie **i nā lā a pau** codziennie **kēia lā** dzisiaj 3. żagiel 4. (zaimek wskazujący, mający także postać enklityczną enklityczną **-la**, wyraża dystans przestrzenny lub czasowy w odniesieniu do mówiącego) w oddali, tam, wtedy **Hele mai!a ke ali'i**. Wtedy przyszedł wódz. ⇒ **a'ela** ⇒ **akula** ⇒ **ihola** ⇒ **kelā** ⇒ **maila** ⇒ **pelā** ⇒ **ua** ... **lā** 5. (*partykuła wyrażająca wątpliwość, niepewność*) **'O wai lā kēlā kanaka me ka pāpale Kaleponi?** Ciekawe, kim jest tamten człowiek we filcowym kapeluszu? **Pehea lā!** Nie wiem, jak! 6. (*wykrzyknik, refren w piosenkach*)

la'a 1. święty **La'a ka heiau i ho'ola'a 'ia iā Lono**. Święta jest [świętynia] heiau poświęcona [bog] Lono. 2. przeklęty 3. także, jak również

la'a kea święte światło (*światło słoneczne, wiedza, szczęście*) **'O Pele ia ali'i o Hawai'i, he ali'i no la'a uli, no la'a kea**. Pele jest panią Hawajów, panią świętej ciemności i świętego światła. (*modlitwa*)

La'akea (*imię męskie*)

lā'au 1. roślina, drzewo, drewno, krzaki, zarośla, pałka, kij, erekcja (*mężczyzny*) **lā'au malihini** roślina obca **nā hale lā'au** drewniane domy **'ili lā'au** kora drzewa 2. lekarstwo **'O kēia ka lā'au maika'i**. To dobre lekarstwo.

lā'au 'ai pateczki (*do ryżu*)

lā'au ke'a drewniany krzyż, krucyfiks

lā'au kini.pō.pō kij baseballowy, kij do gry w palanta, kij do gry w krykieta

lā'au kū maszt

Lā'au Kū Kahi 18. noc kalendarza księżycowego

Lā'au Kū Lua 19. noc kalendarza księżycowego

lā'au pā.lau pałka (*używana do walki*)

Lā'au Pau 20. noc kalendarza księżycowego

Lahela (*imię żeńskie*)

lae 1. czoło **nalulu ka lae** mieć ból głowy

2. przylądek

lae.hao.kela nosorożec

Lae-Mana'o.lana Przylądek Dobrej Nadziei

lae o'o ekspert

lae.o'o magisterski **Ke kākau nei wau i ka'u pepa no ka loa'a 'ana i ka'u kēkelē laeo'o**. Piszę moją pracę, żeby uzyskać stopień magistra.

laha 'ole rzadki, wyjątkowy

lā hā.nau urodziny **'O ka lā hea kona lā hānau?** Kiedy są jego (jej) urodziny? **'O ka lā iwakāluakūmālua o 'Aukake kona lā hānau**. Jej (jego) urodziny są 22 sierpnia.

lahi.lahi delikatny **kou papālina lahilahi** twoje delikatne policzki

lā ho'o.mana'o rocznica, dzień upamiętnienia

lā.hui naród, rasa, narodowość **ka lāhui Hawai'i** naród hawajski

lā.hulu gatunek (*w biologii*)

lā.hulu 'ane hala.pohe gatunek zagrożony

lā't liść *ti* (*lau + kī*)

laiki 1. ryż 2. odmiana muszli **kahelelani**

laila [wym. leila] [wym. lila] tam (*zwykle coś niewidoczne lub anaforyczne, lokalizacja jest znana*) **hele i laila iść tam** **Mai laila mai 'oe**. Ty jesteś stamtąd. ⇒ **a laila** ⇒ **ma laila** ⇒ **no laila**

laina laki.kū || **laina lati.tū** równoleżnik

laki szczęście, mieć szczęście **Laki nō 'oe!** Masz szczęście!

laku.kū || **lati.tū** szerokość geograficzna
lā.kiō stosunek, proporcja
lā.kiō pala.pala 'aina skala mapy
lako zamożny, mieć w wystarczającej ilości
Inā i lako māua i ke kālā, inā ua kū'ai māua i hale. Gdybyśmy mieli wystarczającą ilość pieniędzy, kupilibyśmy dom.
lā.kou oni wszyscy, one wszystkie
lakuna szop prac
lā.lā 1. gałąź **lālā** 'u'uku gałązka **lālā** 'ole bez gałęzi, bezdzietny 2. członek (*klubu, organizacji*)
lalau zagubiony **He lalau!** Nonsens!
lā.lau chwycić **Ua lālau ka 'elemakule i ke apolima kule.** Stary mężczyzna chwycił złotą bransoletę.
lā.lau a'e piąć się
lā.li'i szczegół, detal; szczegółowy
lalo dół, głębia, zachód **Eia 'o ia ma lalo nei.** On jest tu poniżej. **'O nā i'a i lalo, he mau i'a li'ili'i.** Ryby poniżej są małymi rybami.
lama 1. pochodnia 2. rum **Ua inu 'o ia i ka lama.** On napił się rumu. 3. (*Jakolwiek*) napój alkoholowy **Mai inu i ka lama a kailaiwa ma hope!** Nie pij i nie prowadź potem samochodu!
lā.nahu węgiel drzewny
lā.nai weranda
Lā-na'i (*wyspa hawajska; dost.* „dzień podboju”)
Lā-na'i-hale (*najwyższy szczyt na wyspie Lāna'i; dost.* „dom dnia podboju”)
lana ka mana'o mieć nadzieję **Ua lana ka mana'o.** Jest nadzieja.
lana.kila zwycięstwo, triumf, zwyciężyć, triumfować, wygrać **'O wai ke kime i lanakila?** Która drużyna zwyciężyła? **mea lanakila** zwycięzca, champion, mistrz
lana żaba
lani 1. niebo, niebiański **He u'i lani 'oe.** Jesteś niebiańską pięknoscią. 2. wódz **lani ali'i** królewski wódz
Lani (*imię*)
Lani-kā.ula (*słynny prorok na wyspie Molo-ka'i*)
lā.paki królik, zając **lā.paki keiki** zajączek ⇒ **'iole lā.paki**
lapa.wā.wae goleń
Lā.pule niedziela (*dost.* „dzień modlitwy”) **Aia ka ho'olewa ma ka Lāpule.** Pogrzeb jest w niedzielę.

lapu.wale nieznośny, bez wartości **lapuwale o nā lapuwale** marność nad marnościami
lati.tū szerokość geograficzna
lau 1. liść **He lau ākea ko ka 'ulu.** Chlebowiec ma szeroki liść. **'O nā lau lā'au a me nā lālā. lā'au, a me nā a'a kāna mea 'ai nui.** Liście i gałęzie, a także korzenie są jego (*stonia*) głównym pokarmem. 2. czterysta 3. koniuszek, czubek, opuszek
lā.ua 1. oni dwaj, oni dwoje, one dwie 2. i **Aia nā kuahiwi i nā mokupuni kāhiko, 'o ia ho'i, 'o Kaua'i lāua 'o O'ahu.** Góry są na starych wyspach, tj. Kauai i O'ahu.
lau.a'e pachnąca paproć (*Phymatosorus scolopendria*) **Aia ho'i ka laua'e e ulu ana ma lalo o nā kumulā'au.** Rośnie także paproć pod drzewem.
lā.ua 'elua obaj, obie, oboje
lau 'ai 'ia zielenina
lau hala liść pandanu **nā uluna lau hala** poduszki z liści pandanu
lau.kanaka zatłoczony, gęsto zaludniony
lau.kō.nā wściekły **Laukōnā au i kāna hana.** Jestem wściekły o to, co on zrobił.
lā uku dzień wyplaty
lau.lima gotowość do współpracy, współdziałanie
launa 1. przyjazny, towarzyski 2. spotkać się (*z kimś*) **Launa pū 'o ia me nā ali'i ki'eki'e ma nā mokupuni a pau.** Na wszystkich wyspach spotkał się z wpływowymi wozdami.
launa aloha koleżeństwo, przyjaźń, braterstwo
lau nahele roślinność
lau.oho włosy (*na głowie; dost.* „liść na głowie”) **Ua lō'ihī kona lauoho.** Jej włosy są długie.
lau.papa rafa ma 'ō aku o laupapa poza rafą
lawa dosyć **ua lawa** wystarczy **Ua lawa mākou i ka pōhaku.** Mamy dosyć kamieni.
lawai'a rybak, połów ryb, łowić ryby **Hiki i nā mākua ke lawai'a i ke kai.** Rodzice mogą łowić ryby w morzu. **He po'e lawai'a paha lākou.** Oni chyba są rybakami.
lawe minus **'Ewalu lawe 'elua, koe 'eono.** Osiem minus dwa równa się sześć.
lawe aku brać, wziąć **Nāu e lawe aku iā ia i ke kauka niho?** To ty weźmiesz go do dentysty? **Ua lawe aku ke kuene i ka 'ōpala.** Kelnerka zabrała śmieci.

lawe.hala grzech, grzesznik, przestępstwo, przestępca, winowajca, wykroczenie, dług
Ua loa'a nā lawehala? Schwytano winowajców?

lawe i nā 'ōlelo ho'ohiki składać przysięgę

lawe leka listonosz

lawe mai przynieść, sprowadzić **Ua lawe mai wau i ko'u malihini.** Przeprowadziłem mojego gościa. **He mea ia i lawe 'ia mai e ka po'e Haole.** To rzecz przyniesiona przez cudzoziemców. **lawe mai i ka puke** przynieść książkę

lawe ola pozbawienie życia

le'a 1. radość 2. jasno, wyraźnie

Lē'ahi Diamond Head

le'a.le'a figlarność, wesołość

lehe warga E komo i ka 'aila hamohamo ma luna o kou mau lehe i 'ole e malo'o i ka makani e pā mai nei. Nałóż masę na swoje wargi, żeby nie były suche z powodu wiatru, który teraz wieje.

lehe.lehe wargi, wargi sromowe

lehiwa godny podziwu, znakomity, podziwiać

lehua (aromatyczny krzak *Metrosideros macropus*)

lehu.lehu liczny, bardzo wiele, rzesza, tłum
pono o ka lehulehu wspólne dobro

lehu.li'u rozgrzany do białości

lei girlanda, nosić girlandę **Ke lei nei ka wahine i ke kāne i ka lei maile.** Kobieta zawieszona na mężczyźnie girlandę z *maile*. **Aia ka lei po'o ma ke po'o o ka wahine.** Na głowie kobiety jest wianek. **He lei pua kelā.** To jest wianek z kwiatów. **Ua lei 'o ia i ka lei po'o a me ka lei 'ā'i.** Ona nosi girlandę na głowie i na szyi.

lei 'ā. 'T krawat, (*fig.*) ukochana osoba

Lei-aloha (*imię żeńskie*)

leka list, pisać list **Ua hō'ea mai ka'u leka.** Przyszedł mój list. **Nō lāila, leka akula ka mō'i i kona mau „Hoaloha ma Kalau-papa.”** A ma o ua leka lā 'o ia i ho'ounā ai i kona aloha no lākou. Tak więc, król napisał list do „Przyjaciół w Kalaupapie”. W liście tym wyraził dla nich współczucie. **Inā 'olua i leka mua mai, inā ua 'imi au i hale noho no 'olua.** Gdybyście oboje napisali do mnie wcześniej, znalazłbym dom dla was. ⇒ **hale leka** ⇒ **kū.ka'i leka** ⇒ **lawe leka** ⇒ **pahu leka** ⇒ **po'oleka** ⇒ **wahī leka**

leki.ō || lē.kiō radio ⇒ *syn.* **pahu ho'o.lele leo**

lele 1. latać, skakać **Ua lele ka mana i Kahiki.**

Przepadł bez wieści. (*dost.* „Ptak poleciał do Kahiki”) 2. krok *hula*

lele loloa skok w dal

lele mai przylecieć **Lele mai ka 'ehakō.** Przylatuje gołąb.

lena złoty **ma'i lena** złotaczka

lena.lena 1. pomarańczowożółty (*barwa królewskiej*) 2. złamana biel, w kolorze złamanej bieli 3. żółtawa odmiana muszli **kahelelani** ⇒ **piwa lena.lena**

leo głos, melodia, brzmienie **kona leo** jego głos **kāna leo** jego melodia **Hā'upu nō au i kona leo nani / Honehono me ke kani a ke kāhuli.** Przypominam sobie jej głos / Słodki jak brzmienie *kāhuli*. **Ho'olonō, ho'olonō, ho'olonō i ka leo ka makani.** Słuchaj, słuchaj, słuchaj głosu wiatru. **'Aoa 'o ia i nā malihini / Me kona leo weliweli ē.** On szczeeka na obcych / Przerazającym glosem. ⇒ **Ka leo o ke ola.**

leo iki mówić cicho

leo.kani samogłoska

leo.kani.pū spółgłoska

leo lua duet, śpiewać w duecie

leo nui mówić głośno

leo 'oko'a dźwięki

leo pa'a głuchoniemy

leo.paki lampart

leo pili aku strona czynna

leo pili 'ia mai strona bierna

lepa flaga ⇒ **kā.lepa**

lepo 1. brud, brudny **Ua lepo ko lāua mau kino.** Ich ciała są brudne. **He lepo nō 'oe, ā e ho'i hou aku 'oe i ka lepo.** Prochem jesteś i w proch się obrócisz. **Ke lepo ke kumu wai, e hua'i ana ka lepo i kai.** Gdy myśli są brudne, słyhać brudne słowa. (*dost.* „Gdy źródło wody jest brudne, brudna woda będzie”) 2. gleba **lepo momona** gleba żyzna **lepo momona 'ole** gleba nieurodzajna

lepu zając

lewa 1. niebo **Aia ka lā i ka lewa ma luna o ka hale a me nā kumu niu.** Słońce jest na niebie nad domem i palmami kokosowymi. 2. unosić się w powietrzu **E nānā aku i nā manu o ka lewa.** Przypatrzcie się ptakom w powietrzu. (*Mt* 6,26)

lewa.lewa dyndać, huścić się

lī 1. uczucie zimna, dreszcze, mieć dreszcze **pi'i ka lī** dostać dreszczy **lī ka 'ili** mieć gęsią skórkę 2. sznurówka

Lihau (imię żeńskie)

lihi.lihi rzęsa

Lihu'e (miasto na wyspie Kaua'i)

liliiha przyprawiający o mdłości (o tłustym jedzeniu)

li'i 1. mały 2. (skrót od ali'i) wódz nā li'i wodzowie

li'i.li'i mały Ua kaulana ka mokupuni li'ili'i 'o Moloka'i i ka wā kahiko i ka mana. W dawnych czasach mała wyspa Moloka'i znana była z siły duchowej. ka wā li'ili'i dzieciństwo

lika litr

like razem hana like pracować razem E kali a hele like aku kākou. Czekaj, aż pójdziemy razem.

like me 1. podobny do 'A'ohē o 'one'i wahine e like me 'oe. Żadna z tutejszych kobiet nie jest podobna do ciebie. Like ke kaikaina ou me kou kaikua'ana? Twoja młodsza siostra jest podobna do starszej? (pytana jest kobieta) Ua like ka pā'ū me ka pareu Tahiti a i 'ole ka lavalava Kāmoa. [Hawajska spódnica] pā'ū jest podobna do tahitańskiej pareu i samońskiej lavalava. 2. taki, jak; tak, jak He hale e like me kēia. Dom taki, jak ten. 'A'ole e like me nehinei. Nie tak, jak wczoraj.

like 'ole różny, rozmaity, różnorodny, odmienney Loa mau nā paepae hale o ka wā kahiko i nā wahi like 'ole a hiki i kēia mau la. Fundamenty domów z dawnych czasów znajdują się w różnych miejscach istniejących dzisiaj.

lili zazdrość lili puna.lua dzika zazdrość (o partnera lub partnerkę)

lili.ko'i marakują, owoc męczennicy jadalnej, czyli granadilli purpurowej (Passiflora edulis) 'O ka liliko'i kēia. To jest marakują.

lilina len, lniiany

lili'u piekący, palący (o bólu w oku) lā lili'u piekące słońce

Lili'u-o-ka-lani (ostatnia królowa hawajska)

lio koń A 'a'ole i hiki iā ia ke kau hou aku i kahi lio. Już nie mógł jeździć na koniu. ⇒ holo lio

lio keiki źrebię

lilo 1. zostać, stać się, być zmiecionym E lilo ana 'o ia i kauka. On zostanie doktorem. E lilo i kumu. Zostań nauczycielem. Ua lilo ka hale leka i ka makani pāhili. Bu-

dynek poczty został zmieciony przez huragan. He wā e imi ai / A he wā ho'i e lilo aku ai. Czas szukania i czas tracenia. Ua lilo ka pale wāwae i ka 'ilio. Pies zabrał kapeć. Ua lilo anei kekahi mau mea? Czy zabrano jakieś rzeczy? Ua lilo ka mea 'ai a ka pōpoki. Jedzenie kota się skończyło. 2. pochłonięty, zajęty Ua lilo loa au i ka heluhelu. Całkowicie jestem pochłonięty czytaniem. Ua lilo loa ka no'ono'o i kāhi 'e. Umysł był zajęty czymś innym. 3. daleko, daleki i waha lilo daleko stąd 4. wydatek, wydawca (pieniądze) ⇒ kumu.lilo

lima 1. ręka, rękaw, palec 2. pięć ka lima piątą

lima 'ā.kau prawa ręka, praworęczny

lima.hana pracownik, robotnik

lima.hema lewa ręka, leworęczny

lima.koko morderca (dosł. „krwawa ręka”)

lima.meke palec wskazujący

lima.nui kciuk

lima 'umeke palec wskazujący

limu wodorost 'O ka limu kēia. He mea'ai ko'iko'ikēia mai ke kai mai. To jest wodorost. To ważne jedzenie z morza. He nui nā 'ano limu. Istnieje wiele rodzajów wodorostów.

liona lew Hui Liona Klub Lwów (< ang. Lions Club)

liu obło

li'u słony

li'u.li'u mijać dużo czasu, spędzać dużo czasu, zabawić długo

loa 1. długość, odległość He aha ka loa o kēia pākaukau? Jaka jest długość tego stołu? E loa ka ola. Niech życie będzie długie. 2. bardzo, zbyt, (wykładnik stopnia najwyższego) He mokupuni nani loa 'o Maui. Maui jest bardzo ładną wyspą. Ua māluhiluhi loa 'o ia. On jest bardzo zmęczony. He mea maika'i loa ka ua no ke kaō. Dla taro bardzo dobrą rzeczą jest deszcz. wela loa zbyt gorący 'Ona loa ka poi me ka i'a. Poi z rybą jest naprawdę smaczne. 'Ai loa paha 'o ia. Ona chyba dużo je.

loa'a (często wymawiane [lo'a]) 1. schwytać, przyłapać Loa'a ka 'aihue i ka māka'i. Policjant schwytał złodzieja Loa'a pono ka 'iole i ka pūnana. Został przyłapany na gorącym uczynku. (dosł. „Szczur

został słusznie złapany w gnieździe”) 2. dostać **Loa'a kāna kālā i kā kēia luahine mo'opuna kāne?** Wnuczek tej starszej pani dostał od niej pieniądze? **E loa'a ana ka uku lawelawe iā ia ma hope o kona lawe 'ana mai i nā mea inu.** Ona dostanie napiwek po podaniu drinków. 3. znaleźć **Ua kaha ke kuke i ka i'a a ua loa'a keka-hi komo lima kaimana iā ia.** Kucharz rozciął rybę i znalazł pierścionek z diamentem. 4. nie mieć sobie równych **Ma ka hīmeni, 'a'ohē 'oe e loa'a.** W śpiewaniu nie masz sobie równych.

loea mieć wprawę **Ua loea kēia keiki kāne i ka he'enalū 'ana.** Ten chłopiec ma wprawę w surfiningu.

logou logos ⇒ **lokou**

lohe słyszeć **Hau'oli ke keiki 'ē a'e no ka mea, lohe 'o ia i ka mele nani.** Inne dziecko jest szczęśliwe, gdyż słyszy ładną piosenkę. **E hele kākou i ka pule Hīmeni aku, pule pualu / Lohe i nā mo'olelo Paipala.** Chodźmy do kościoła / Śpiewać, razem się modlić / Słuchać opowieści biblijnych. **Inā 'oe i ho'olohe, inā ua lohe 'oe.** Gdybyś słuchał, tobyś słyszał.

lohe pepeiao pogłoski

lohe pono słuchać uważnie

lohi 1. powolny, powoli **Ua lohi 'o ia.** On jest powolny. **'ōlelo lohi** mówić powoli **Lohi ko ke kāne nui holo 'ana.** Bieg pokaznego mężczyzny jest powolny. 2. późno, spóźniony. spóźnić się **Komo lohi ka haumāna i kāna papa.** Uczeń przychodzi spóźniony do swojej klasy. **E lohi loa ana au.** Bardzo się spóźnię.

lohi mai być powolnym, być opieszalym

lo'i poletko **'Ike ke keiki kāne i ka lo'i kalo.** Chłopiec widzi poletko taro.

lō'ihi długi, wysoki, długo **Lō'ihi ke ala.** Droga jest długa. **Ua lō'ihi kona lauoho.** Jej włosy są długie. **Lō'ihi loa nā hōkele hou.** Nowe hotele są naprawdę wysokie. **He kanaka lō'ihi 'o ia.** On jest wysokim mężczyzną. **E ka Haku, pehea ka lō'ihi?** Jak długo, Panie? (Iz 6,11)

loina reguła, zwyczaj, manery **loina huipa'a** reguły składniowe

loio prawnik

loio ho'o.pi'i prokurator, oskarżyciel

loio kū.pale obrońca, adwokat

lō.kahi równowaga, jedność (= *zgoda*), harmonia

loke (< *ang. rose*) 1. róża, różany **loke lani** róża czerwona (*kwiat na wyspie Maui, zastępowany przez różową różę*) 2. pieczęć **pipi loke** rostbef, pieczęć wołowa

loko 1. wnętrzości, wewnątrz **mea o loko** zawartość **'O kēia kekahi mau māhele o loko o ke kino o ke kanaka.** To są niektóre części wnętrza ludzkiego ciała. 2. staw, jezioro ⇒ **i loko o**

loko 'ino bezlitosny, niemiłosierny, nieuprzejmość, niezyczliwość **Hiki mai ka 'elele o ka loko 'ino.** Przychodzi bezlitosny postaniec.

loko.maika'i szczodrość, czule uczucie **'A'ohē lokomaika'i i nele i ke pāna'i.** Każdy dobry uczynek spotka nagrodą. (*dost. „Zadnemu dobremu uczynkowi nie brakuje nagrody”*)

lokou || **logou** słowo, logos

loko wai słodkowodne jezioro **No ka wela nui o ka lā, makemake ke keiki kāne e 'au'au i ka loko wai.** Z powodu wielkiego upału słonecznego chłopiec chce pływać w słodkowodnym jeziorze.

lole odzież, strój, ubranie **Eia nā 'ano o ka lole Hawai'i i ka wā kahiko.** Oto rodzaje stroju hawajskiego w dawnych czasach.

lole wā.wae spodnie

lole wā.wae pōkole ślipy

loli 1. zmienić (*np. zdanie*) **Hō ua loli kona mana'o e pili ana i ka huaka'i i Aotea-roa!** Ojej, on zmienił zdanie w sprawie wycieczki do Nowej Zelandii. 2. zmieniać się **Ua loli ka nohona o Kona i kēia manawa.** Życie w Konie teraz się zmienia. 3. ślimak

lolo mózg **Ho'ihō'i ke a'a koko i ke koko i ka lolo.** Żyły zwracają krew do mózgu. **Ua 'ailolo.** Jest ekspertem. (*dost. „Zjadł mózg”, pol. Pozjadał wszystkie rozumy ma konotację negatywną, a hawajskie wyrażenie — pozytywną*)

loloa długi **lima loloa** długi rękaw **'ahu'ula loloa** długi płaszcz z piór **tele loloa** skok w dal

lolo 'eleu inteligencja

lolo iwi szpik kostny

lolo uila || **lolo.uila** komputer (*dost. „elektryczny mózg”*)

lolo.uila lawe.lima laptop, notebook

lomi masować **E lomi aku paha au**. Chyba powinienem (je) masować. **E lomi akahele aku au**. Będę masować ostrożnie.

lomi.lomi masażysta, masażystka

loni.kū || **loni.tū** długość geograficzna **kumu**

lonikū południk zerowy

loni.tū długość geograficzna

lono wieści **Ku'i ka lono i Pelekane, ho'olono ke kuini o Palani**. Wieści rozeszły się do Anglii, królowa Francji słyszała.

Lono 28. noc miesiąca księżycowego

lono.ā pogłoska, plotka

lo'o.hia przydarzyć się, przytrafić **Ua lo'ohia mai lākou i kēia mau mea**. A wszystko to przydarzyło się im. (1Kor 10,11)

lou hak, haczyk **Lou ka i'a**. Ryba wzięła na haczyk.

loulu palma (*używana do plecenia mat i kapeluszy*)

Lp (= *Lā.pule*) **N** (= *niedziela*)

lua 1. dół, dziura, jaskinia **lua pele** krater wulkanu 2. wychodek, toaleta **Aia i hea ka lua?** Gdzie jest toaleta? 3. dwa, drugi, dwukrotnie **ka lua** drugi **'O ka lua ia o nā keiki**. To drugie z dzieci. **Konikoni lua i ka pu'uwai**. Dwukrotnie [szybciej] bije serce. **kēlā ma kēia lua makahiki** co dwa lata, przypadający co dwa lata 4. niebezpieczna walka wręcz, której uczestnicy łamali kości, powodowali zwichnięcie stawów i zadawali ból przez naciskanie ośrodków nerwowych; znawcy *lua* byli ochraniarzami wodzów

lua.ahi ofiara **E maka'ala o lilo 'oe i luaahi**. Bądź czujny, żeby nie zostać ofiarą.

lua.hine stara kobieta **He lua hine ke kupuna wahine**. Babka jest starą kobietą.

lua.hine stare kobiety

lua.hoana halo lub tęcza wokół księżycy lub słońca

lua.kini świątynia, kościół, katedra, szalas (*w judaizmie*), duża heiau, w której wodzowie modlili się i składano ofiary

lua'i wymiotować, wyrzucać (*ławę*) **He mau-na kēia e lua'i ana i ka pele**. To jest góra wyrzucająca ławę.

Luamakika najwyższy punkt na wyspie Kaho'olawe, pozostałość krateru (*etymologicznie Lua-makika* *znaczy 'dół komarów'*)

lua 'ole niezrównany, nie dający się porównać, nie mający sobie równych

lua pele wulkan, krater **lua pele 'ā** czynny wulkan **Aia nā lua pele ma Hawai'i nei a i kekahi mau 'āina 'ē a'e ma kēia honua**. Wulkany są na Hawajach i w innych krajach świata.

lū.'au 1. młode liście taro 2. uczta (*święto hawajskie*) **'Ai kākou i ka pua'a kālua ma ka pā'ina a i 'ole ma ka lū'au**. Jemy pieczone prosię na przyjęciu lub na uczcie.

lūau'i kaikuna'ana o kō'u lūau'i makuahine 'ciotka' (*dost.* „prawdziwa starsza siostra mojej prawdziwej matki”)

lua.wai studnia

luhi zmęczenie, znużenie, mozól, znój **ko'u luhi** moje zmęczenie **hana luhi** mozolna praca

Lukia Rosja, Rosjanin, rosyjski **ma ka 'ōlelo Lukia** po rosyjsku

luku niszczyć, zniszczenie ⇒ **mea luku wale luku wale** wandalizm

lula 1. przepisy, maniere **nā lula palekana** przepisy bezpieczeństwa **lula 'ole** bez manier, prostacki 2. (*lā'au*) linijka (*drewniana*)

lula ho'o.keoni.mana etykieta

lulu spokój, schronienie, udzielać schronienia **Lulu 'ia ke kai**. Morze się uspokoiło. **E lulu hiwalani ana 'oe**. Udzielasz schronienia królewskiej faworycie.

lulu ali'i królewska peleryna z piór

luma.kika reumatyzm **He lumakika kō mā mā**. Twoja mama ma reumatyzm.

lumi 1. pokój (< *ang. room*) 2. miejsce **nui ka lumi** dużo miejsca 3. niszczyć za pomocą czarnej magii

lumi 'aina pokój stołowy, jadalnia

lumi ho'o.pau.pili.kia toaleta **Aia ka lumi ho'opaupilikia no nā wāhine ma ka 'ao'ao hema o ka hale ki'i 'oni'oni?** Toaleta dla pań jest po lewej stronie kina?

lumi kuke kuchnia

lumi kula klasa (*sala*) **Noho ka haumāna i luna o kēlā 'ano noho i loko o ka lumi kula**. W klasie uczniowie siedzą na krzesłach tego typu.

lumi moe sypialnia **Aia 'o Kanoni i kona lumi moe**. Kanoni jest w swojej sypialni.

luna 1. wysoko, na górze **E pena 'oe i ka paia mai luna a i lalo**. Maluj ścianę z góry na dół. 2. szef, przywódca, urzędnik, nadzorca **He luna kona kupuna kāne ma ka mahikō**. Jego dziadek był nadzorcą na

plantacji trzciny cukrowej. Auē ke 'ano
pa'akikī o ka'u luna ma ke ke'ena 'oi-
hana! Jej, w pracy mój szef jest uparty! ⇒
i luna o ⇒ kau i luna o ke ka'a

luna 'au.hau poborca podatkowy

luna ha'i spowiednik

luna kā.nā.wai sędzia He luna kānāwai ko'u
kupuna kāne ma laila mamua loa. Daw-
no temu mój dziadek był tam sędzią.

luna mā.ka'i szef policji

luna 'ohana głowa rodziny, przywódca ple-
mienia

luna. 'ō.lelo apostoł ka po'e luna 'ōlelo 'umiku-
mamālua dwunastu apostołów

luna.wae.mana'o świadomość

lupe latawiec ⇒ ho'olele lupe

lupo wilk

lu'u nurek, nurkować

He lu'u no ke kai paeaea, 'a'ohē he lu'u
no kai mālolo. [On jest] nurkiem morskim,
gdzie łowi się ryby tyczką, ale nie jest nur-
kiem morskim, gdzie łapie się latające ryby.
(tzn. On ma już pewną wiedzę, ale niezbyt
szeroką, aby pokazać większe zdolności.)

lu'u iho nurkować głęboko

M

ma 1. (zastosowanie lokatywne) na, w, wzdłuż
Ma ka hana ka 'ike. Praca uczy. (*dosł.*
„W pracy wiedza”) **Aia kāna mau puke**
ma 'ane'i? Jego książki są tutaj? **Aia ke**
kapikala o kēia pae'āina ma laila. Stolica
archipelagu jest tam. **Aia kā Leilani mau**
pā lolouila ma luna o ka lolouila. Dyskietki
Leilani są na komputerze. **ma Honolulu**
w Honolulu **ma ke kula** w szkole **ma kai**
nad morzem **Aia ka pāpale ma ke po'o**
o ke kaikamahine. Kapelusz jest na głowie
dziewczyny. **Holo nā keiki ma ka'e pā.**
Dzieci biegną wzdłuż muru. 2. (zastoso-
wanie temporalne) **ma ke ahiahi pō'alima**
w piątkowe wieczory **ma ka Pō'akolu**
w środę **ma kekahi lā** pewnego dnia **ma**
ka lā 'elima o Pepeluali piątego lutego
3. (zastosowanie przyczynowe) **Ua hele**
mai au ma ona ala. Przyszedłem ze wzglę-
du na niego.
mā 1. blednąć, płowieć; znikać **Ua mā ka**
mana'o kaumaha. Smutne myśli odeszły.
2. (wykładnik liczby podwójnej i mnogiej;
po nazwach osobowych i geograficznych
na oznaczenie osób lub miejsc) **ke ali'i mā**
wódz i jego świta **Hina mā** Hina i inni,
Hina i jej mąż, przyjaciele **Ua hele 'o Kalā**
mā i ke kauka. Kalā i jego bracia lub osoby
mu towarzyszące poszli do lekarza. **Pehea**
'o kunane mā? Jak się mają twoi bracia?
(pytanie zadane kobiecie) **Wela 'o Make-**
na mā. W Makena i tamtych okolicach jest
gorąco.
ma'a 1. zwyczaj, mieć w zwyczaju **Ma'a kēia**
mau wāhine no Kona i ka ulana pāpale
lauhala. Te kobiety z Kony mają w zwy-
czaju pleść kapelusze lauhala. 2. rzucać,
ciskać, proca 3. wiązać ⇒ **kā.ma'a**
ma'a.lahi zadowolenie, prostota, łatwy, pro-
sty **ka maluhia a me ka ma'alahi** pokój
i zadowolenie **'A'ole ma'alahi ka hō'ike**

waenakau. Śródsesemestralny egzamin nie
był łatwy.

ma'a.lili ostudzony, uspokajać, łagodzić **E wiki**
o ma'alili ka mea 'ai. Śpiesz się, bo jedze-
nie ostygnie.

mā.'ama.'ama światło

ma'a.mau zwykły, zwyczajny, pospolity, roz-
powszechniony

ma'a.ne'i tutaj **Eia kā Manu** penikala
ma'ane'i. Ołówek Manu jest tutaj. **E moe**
ma'ane'i. Połóż się tutaj.

mae płowieć (o tkaninie), więdnąć (o kwia-
tach) **ku'u lei aloha mae 'ole** mój nigdy
nie więdnący wieniec kwiatów

mā.'e'ele zdrętwiały, zdrętwieć, przerażenie
ma'e.ma'e czystość, schludność, czysty, schlud-
ny **Ma'ema'e kou mau lima?** Masz czyste
ręce?

ma'e.ma'e 'ole nieczysty

maha skroń

mahalo 1. dziękuję, dzięki, wdzięczność **mahalo**
nui loa bardzo dziękuję, wielkie dzięki
mahalo nō dziękuję bardzo **Mahalo nui iā**
'oukou! Wielkie dzięki wam wszystkim!
Ho'omana'o a mahalo 'o Ka Ho'oilina i ke
kauka Gerrit Ludwig, i hala iho nei, no
kona kōkua me ke kālailai 'ana i kēia mau
puke 'anatomia. Czasopismo *Ka Ho'oilina*
dziękuję doktorowi Gerritowi Ludwigowi,
niedawno zmarłemu, za pomoc w analizie
tekstuo anatomii. 2. szacunek, podziw, szano-
wać, podziwiać, chwalić, cenić **Ka mea**
i mahalo 'ia, Mr. Pāki Szanowny Pan Pāki
'O Wiliama Ho'onāueueihe, ka mea
kākau poema a hana keaka kaulana
o 'Enelani, 'o ia nō kānā i mahalo nui ai.
Szczególnie cenił Williama Szekspira, zna-
nego angielskiego poetę i dramatopisarza.
mahalo aku dziękować **Mahalo aku ke kāne**
i ka wāhine. Mężczyzna dziękuję kobiecie.
mahalo 'ō.lelo komplement

maha.'oi agresywny, agresja, agresywność
mahea 1. gdzie **Mahea kou wahi hānau?**
 Gdzie się urodziłeś? (*dost.* „Gdzie jest miejsce twojego urodzenia?”) 2. który **'O kēia lio ā 'o kēlā lio, mahea 'oe?** Ten koń czy tamten, który dla ciebie?
Mā.he-a-lani 16. noc kalendarza księżycowego, noc księżycyca w pełni
mahele || **māhele** 1. część, podział (*ziemi*)
Aia kekahi o nā māhele o ke kino. Oto niektóre części ciała. 2. mianownik (*mat.*)
 3. tłumaczyć (*pisemnie lub ustnie*)
mahele 'ō.lelo tłumacz, tłumaczyć
mahi farma, plantacja, poletko **mahi makeima** sad makadamii
mahi 'ai || **mahi.'ai** farmer, rolnik, hodowca roślin **He kanaka mahi'ai paha ke kāne.** Mężczyzna jest chyba rolnikiem.
mahi 'ai 'ana rolnictwo
mahi kō || **mahi.kō** plantacja trzciny cukrowej
mahi.mahi delfin
mahi māla pracować w ogrodzie, uprawiać ogród, ogrodnictwo
mahina 1. księżyc **Pā mai ka mahina a me nā hōkū i ka pō.** Księżyc i gwiazdy świecą w nocy. 2. miesiąc **He mahina wela 'o 'Aukake.** Sierpień jest upalnym miesiącem. **Ināhea 'olua i male ai? I kēla mahina aku nei māua i male ai?** Kiedy się pobraliście? W zeszłym miesiącu się pobraliśmy. **i kēia mahina 'a'e** w przyszłym miesiącu **'O ka mahina hea kēia?** Który to miesiąc? 3. światło księżycyca ⇒ **uku hana ma ka mahina**
Mahina (*imię żeńskie*)
mahina 'ai farma, pole uprawne **Ke hana nei lāua i ka mahina 'ai.** Oni pracują na farmie.
mahina hapa.lua półksiężyc
mā.hina.hina blade światło księżycyca
mahina hou nów
mahina meli miesiąc miodowy
mā.hina.hina blade światło księżycyca
mahina piha pełnia księżycyca
mahina poe.poe pełnia księżycyca (*dost.* „okrągly księżyc”) **mahi.ole** hełm z piór, fryzura z czubem na głowie
Mā.hoe Hope (*hawajski miesiąc księżycowy*)
Mā.hoe Mua (*hawajski miesiąc księżycowy*)
mahope || **ma hope** potem **Ma hope, ua lele 'o Makakēhau i ke kai a ua make.** Potem Makakēhau wskoczył do oceanu i zmarł.

mahope aku przyjść później **Mahope aku au.** Przyjdę później.
mahope || **ma hope** o za, po **Mahope mākou o Lili'u-lani.** Jesteśmy zwolennikami [królowej] Lili'u-lani. **Ma hope o ka 'ohi 'ana i ke kalo, ua ho'omo'a 'ia.** Po zbiorach taro jest gotowane. **Holopeki ko'u hoahana ma hope o ka hana.** Po pracy mój kumpel biega truchtem.
māhu 1. para 2. gotować na parze **kokoleka me ka waiū māhu** czekolada z mlekiem gotowanym na parze
māhu.ea para wodna
mā.hua.hua rosnać, zwiększać się
mahu'i przypuszczać, domyślać się, zgadywać, odgadywać, sądzić **'A'ole nō wau i mahu'i mue, e lilo ana 'oe i ulu na'u.** Ja nigdy nie myślałem przedtem, że staniesz się moim Kochaniem.
mai 1. (*dyrekcyjna*), wyraża kierunek w stronę mówiącego) nie (*w zdaniach rozkazujących*) **E hele mai!** Przyjdź tu! 2. (*przyimek*) od **Mai ka ā a ka w.** Od A do Z. **Mai Kinohi a Hō'ike'ana.** Od początku do końca. (*dost.* „Od Księgi Rodzaju do Apokalipsy”) 3. prawie, niemal **Mai loa'a lākou.** Prawie ich schwytano. **Mai make 'o ia i ke kālā 'ole.** Niemal umarł z braku pieniędzy. 4. nie (*w zakazach*) **Mai hana pēlā!** Nie rób tego! ⇒ **mai ... mai ...**
ma'i chory, choroba, chorować **Ma'i nō au, e ke kauka.** Jestem bardzo chory, doktorze. **ma'i lele** choroba zakaźna **ma'i kau** choroba przewlekła **Ua ma'i ihola 'o Ke'elikōlani.** Ruth zachorowała.
mai ... ā ... od ... do ... mai 1796 ā 1802 od 1796 do 1802
mai'a banan **'A'ohē hua o ka mai'a i ka lā ho'okahi.** Banany nie owocują w ciągu jednego dnia. (*por. Nie od razu Kraków zbudowano*) **Inā he moe mai'a makehewa ka hele i ka lawai'a.** Jeśli śnią się banany, nie ma sensu łowić ryb. (*sen o bananach przynosi pecha*)
ma'i 'a'ai 'ana.pu'u chłoniak
ma'i ahu.lau epidemia
ma'i 'a'ai rak (*choroba*)
ma'i 'a'ai 'ana.pu'u chłoniak
mai'a-ka-ua-lau hawajska odmiana banana
mai.'ao paznokiec
mai.'ao holo.holona kopyto
ma'i hana ei AIDS (*choroby przenoszone drogą płciową*)

ma'i hehena majaczenie maniakalne
mā.ihī obierać (warzywa)
ma'i huki konwulsje, drgawki
ma'i huo.huoī schizofrenia
mai.ka'i dobry, dobrze, dobroć **kona maika'i**
 jego dobroć
mai.ka'i a'e lepiej, lepszy
ma'i koko pi'i nadciśnienie
ma'i kō.pa'a cukrzyca (*na Ni'ihau*)
maila (w szybkiej mowie: **meila**) (dyrekcyjonał
mai + **zaimek** wskazujący **lā**, stosowany po
 czasownikach mówienia) **'i maila 'o ia** mów
 ił mi, rzekł mi **hele maila ke ali'i** wódz
 wtedy przyszedł **Ua iho maila ke ali'i**.
 Wódz zszedł na dół. „E ō,” **maila 'o Ka-**
welo. „Tak”, powiedział Ka-welo.
mai laila stamtąd, skąd
maile (*Alyxia ilivaeformis*) **Ke lei nei ka wahi-**
ne i ke kāne i ka lei maile. Kobieta zawie-
 sza na mężczyźnie girlandę z **maile**.
ma'i lele ai choroba przenoszona drogą płciową
ma'i lena żółtaczka
ma'i lē.pela trąd
ma'i.ma'i trochę chory
mai ... mai z, ze **'O ke kālā kēia mai ka**
halekū'ai mai. To są pieniądze ze sklepu.
Mai hea mai 'oe? Skąd jesteś? **Mai Kona**
mai. Jestem z Kony?
ma'i mimi.kō cukrzyca
mai noho 'oe ā nie waż się (*co robić*)
ma'i Pā.kē trąd
ma'i pale 'ea pau AIDS (< *ang. acquired*
immune deficiency syndrome)
mai-poina-i'au niezapominajka (< *ang. for-*
get-me-not)
ma'i pu'u.pu'u li'i.li'i ospa
ma'i pu'uwai choroba serca
ma'i 'ula różyczka (*choroba*)
māi.'u'u paznokieć, pazur, szpon
ma'i wahine miesiączka, okres, choroba
 kobieca
maka 1. oko 2. twarz **E hołoi 'oe i kou maka.**
 Umyj twarz. 3. ukochany, ukochana 4. su-
 rowy ka i'a **maka** surowa ryba
maka.'āi.nana prosty człowiek, człowiek z ludu
He po'e maka'āinana kēia. To są prości
 ludzie. **'O ka i'a he mea'ai ko'iko'i na**
ka po'e maka'āinana i ka wā kahiko.
 W dawnych czasach ryba była ważnym
 pożywieniem dla prostych ludzi. **maka.**
'ala być uważnym, uważać, być czujnym

E maka'ala! Uważaj! ⇒ **kanaka maka.'ala**
'upena
maka.ani.ani okulary (*dost. „kryształowe oko”*)
maka.hehi podziw, zachwyt, podziwiać **ma-**
kahehi 'ia podziwiany **Makahehi nā**
'ōpioio i ka u'i. Młodzi ludzie podziwiają
 piękno fizyczne.
maka hia.moe śpiący **Maka hia.moe!** Śpioch!
Ke maka hiamoe au ho'i au e hiamoe.
 Gdy jestem śpiący, idę spać.
ma kahi gdzie(kolwiek), dokąd(kolwiek) **ma**
kahi āu e hele aku ai dokądkolwiek pój-
 dziesz
ma kahi o około
ma kahi 'ē nieobecny
maka.hiki 1. rok **'Ehia ou makahiki?** Ile masz
 lat? **Ua noho 'oe i laila no 'ehia makahi-**
ki? Ile lat tam mieszkales? **kēlā ma kēia**
lua makahiki co dwa lata, przypadający co
 dwa lata **makahiki lele 'oi** rok przestępny
 i **kēlā makahiki aku nei** w zeszłym roku
 i **kēia makahiki a'e** w przyszłym roku
 2. (*starożytne święto trwające kilka mie-*
sięcy w porze deszczowej, gdy wojna była
zakazana)
Maka.hiki Hou Nowy Rok
maka.hi'o badać, odkrywać, badacz, odkrywca
mā.ka'i policjant **Mana'o ka māka'i, ua 'ai-**
hue ke kāne i ke kālā. Policjant myśli, że
 mężczyzna ten ukradł pieniądze. ⇒ **hale**
māka'i
mā.ka'i.ka'i 1. zwiedzać **E hele ana nā keiki**
i ka māka'ika'i 'ana. Dzieci wybierają się
 na zwiedzanie. 2. turysta **Hele mai ka po'e**
māka'ika'i i kēia halekū'ai. Turyści przy-
 chodzą do tego sklepu.
mā.ka'i.kiu detektyw
māka'i koa żandarm (*dost. „policjant żoł-*
nierz”)
maka.kē.hau żądza serca (*dost. „oko rosy”*)
Maka.kē.hau (męska postać legendarna)
maka.kī patrzeć z nienawiścią
maka.leho chciwy, poządlivy, rozpustny, nie-
 okielzany, lubieżny, rozwiązłość
maka.lena tkanina muslinowa
ma ka leo nui głośno
maka.li'i malutki, maleńki
Maka.li'i 1. (*hawajski miesiąc księżycowy*)
 2. (*gromada gwiazd*) Plejady, Siedem Sióstr
maka.mae wartościowy, drogocenny ⇒ **mea**
maka.mae

maka.maka kumpel **ko'u makamaka** mój kumpel

makana 1. prezent **kāna makana** jego prezent (*który daje lub dostaje*) **'O ka'u makana lā hānau kēia ka'a 'ula'ula**. Ten czerwony samochód jest moim prezentem urodzinowym. **he makana nāu** prezent dla ciebie **E hā'awi kāua i kāna makana iā ia**. Dajmy mu prezent. 2. nagroda **makana kūlana 'ekahi** pierwsza nagroda

makani 1. wiatr, wietrzny **makani nui** silny wiatr **makani 'olu'olu** łagodny wiatr **Pā mai ka makani, he lā 'ino ia**. [Gdy wieje wiatr, jest burzliwy dzień. **Ua hao mai ka makani**. Powiał gwałtowny wiatr. **He lā makani a anuanu kēia**. Jest wietrzny i chłodny dzień. **He nui ka makani i kēia lā**. Dzisiaj jest duży wiatr. 2. duch **makani noho** duch przemawiający przez medium

makani pā.hili cyklon, huragan

makani uluulu tornado

maka.pō niewidomy, ślepy, ślepotą **Makapō kēnā luahine?** Ta starsza kobieta przy tobie jest niewidoma?

maka'u bać się, przestraszony, przerażony **Maka'u 'o ia i ke kaua**. Boi się wojny. **Mai maka'u ho'i iā lākou**. Więc się ich nie bójcie. (Mt 10,26)

mā.kau umiejętności **mā.kau ha'a. 'ike** umiejętności komunikacyjne

mā.kau.kau przygotowany, gotowy, zręczny, umiętny, wprawny **Ua mākaukau paha ka mea'ai**. Być może jedzenie jest gotowe. **'A'ohē o'u mākaukau i ka 'ōlelo Hawai'i**. Nie jestem biegły w hawajskim.

mā.kau.kau 'ole nieprzygotowany

make śmierć, umrzeć, zabić **Aia ke ola i ka waha; aia ka make i ka waha**. Słowa mogą ożywić, słowa mogą ranić. (*dosl. „Życie jest na ustach, śmierć jest na ustach”*.) **E pule wale no i ka lā o ka make 'a'ole e ola**. Modlitwy wypowiedziane w dniu śmierci nie przywrócą życia. **Ua lele 'o Makakēhau i ke kai a ua make**. Makakēhau skoczył do oceanu i zginął. **Make nō 'o ia iā'u**. Zabiłem go.

make 'ole nieśmiertelny

make.hana użyteczny, przydatny, pożyteczny

make.hewa daremne przedsięwzięcie, nie ma sensu **Makehewa kā Mikana ho'ā'o**. Eksperyment Mikany był bezużyteczny.

makeima makademia (*łac. Macadamia*) **mahi makeima** sad makadamii

ma kekahi lā pewnego dnia

mā.keke rynek, targ i **kēia mākeke i'a** na targu rybnym

ma kē.lā 'ao. 'ao na drugą stronę, po drugiej stronie

make.make (*w mowie potocznej skracane do mamake*) 1. chcieć **He aha kou makemake?** Czego chcesz? **Makemake paha 'o ia e hele i ka lawai'a**. On chyba chce wyruszyć na połów ryb. **Na wai lā e makemake lā / I kahi pā waiho wale / I ke kū kanaka 'ole lā / Kāhihi i ka lau nahele**. Kto chciałby / Działkę / Bez ludzkiego życia i / Przerośniętą chwastami? ⇒ **heluna make**. **make** 2. lubić **Nui ko'u makemake i ka puakenikeni**. Ja naprawdę lubię puakenikeni. **Makemake au i ka mu'umu'u lō'ihi**. Lubię długą suknię. **'A'ohē o'u makemake iā 'oe**. Nie lubię cię. **Ua makemake 'o ia i ka lama**. On polubił rum. 3. wola **E mālama 'ia Kou makemake ma ka honua nei**. Niech Twoja wola spełnia się na ziemi. (Mt 6,10) ⇒ **'oi aku ka makemake**

make.makika matematyka

make wai || make.wai spragniony **Make wai ihola 'o Kāwika**. Dawid był spragniony.

mā.kia 1. motto 2. niszczyć za pomocą czarnej magii

mā.ki'a może, chyba, prawdopodobnie **Māki'a a o uahēle aku kāua**. My prawdopodobnie pójdziemy. **Māki'a paha e kāhea aku iā 'oe**. Być może powinienem cię zawołać.

makika (< *ang. mosquito*) komar, moskit

makoa nieustraszony, dzielny, odważny

makou 1. jaskier 2. rodzime ziele wieloletnie (*Peucedanum sandwicense*)

mā.kou my (*nie ty, forma ekskluzywna*)

makua 1. rodzic **He makua kēia**. To jest rodzic. 2. (*wśród katolików*) ojciec **E ko mākou makua** Ojciec nasz (Mt 6,9) ⇒ **ho'o.makua**

mā.kua rodzice

makua.hine matka

mā.kua.hine matki

makua.hū.nō.ai teść, teściowa **nā mākua-hūnōai** teściowie

makua kāne || makua.kāne ojciec **He makua kāne 'o ia**. On jest ojcem.

makule stary, wiekowy (*o ludziach*)

māla ogród, pole uprawne **Ulu maika'i mai ku'u māla**. Mój ogród jest dobrze utrzymany. **i ka māla pua** w ogrodzie kwiatowym ⇒ **mahi māla**

māla 'ai ogród warzywny

māla a'o || **māla.a'o** przedszkole **Na ka'u kumu mālaa'o i a'u i ka heluhelu 'ana**. Moja przedszkolanka nauczyła mnie czytać.

māla hō.'ike.'ike mea.kanu ogród botaniczny **Malaiia** Malezja, malajski, Malaj

malaila || **ma laila** tam **Ua kipa aku māua 'o ka'u kāne i Ho'okipa Pāka a ua nānā i nā mea he'e nalu makani ma laila**. Mąż i ja zwiedziliśmy Ho'okipa Pāka i widzieliśmy tam osoby uprawiające windsurfing.

Malai.sia Malezja, malezyjski

Malaki marzec

ma lalo o pod **Ke moe nei kona kaikunāne ma lalo o ke kumu niu**. Jej brat leży pod palmą kokosową. **Aia kāu nūpepa ma lalo o kou noho**. Twoja gazeta jest pod twoim krzesłem.

malama światło, miesiąc, księżyc **Kamali'i 'ike 'ole i ka helu pō: Muku nei, Muku ka malama; Hilo nei, kau ka Hoaka**. Dzieci, które nie znają faz księżyca: Muku jest tutaj, Muku księżyc; następnie jest Hilo, potem Hoaka. **'O ka malama hea kēia?** Który to (jest) miesiąc? **'O ke malama kēia o Mei**. To maj. (Jest maj)

mā.lama 1. dbać, troszczyć się, przestrzegać, troska o innych i o środowisko, spełniać, służyć **E mālama pono!** Dbaj o siebie! Bądź ostrożny! **E mālama i ka honua!** Dbaj o ziemię! **E mālama nā keiki i ke ahi o pau ka hale i ke ahi!** Dzieci powinny ostrożnie obchodzić się z ogniem, bo w przeciwnym razie dom może spłonąć. **Mālama nā mo'opuna i ka 'ōlelo Hawai'i**. Wnuki troszczą się o język hawajski. **E mālama 'ia Kou makemake ma ka honua nei** niech Twoja wola spełnia się na ziemi (Mt 6,10) **He wā e mālama ai, A he wā ho'i e ho'olei wale aku ai**. Czas zachowania i czas wyrzucania. 2. trzustka

mā.lama.lama światło, światłość **I mālama-lama** Niechaj stanie się światłość. **mālama-lama o ka mahina** światło księżyca

mā.la'o.la'o zmierzch, zmrok

māla pua ogród kwiatowy **i ka māla pua** w ogrodzie kwiatowym

male małżeństwo, ślub, pobierać się, brać ślub, zenić się wychodzić za mąż **pa'a male** para małżeńska **male 'ole** samotny, nieżonaty, niezamężna ⇒ **kāne male hou** ⇒ **'oki male** ⇒ **pala.pala male** ⇒ **wahine male hou**

mali'a || **malia** być może **Malia o hele au**. Być może pójdę.

mā.lie spokojny, spokój. spokojnie, powoli, delikatnie **Mālie ke kai**. Morze jest spokojne. **He lā mālie kēia**. To jest spokojny dzień. **hele mālie** iść powoli **'ai mālie** jeść powoli

mali.hini obcy, gość **He malihini 'oe**. Jestem przybyszem.

malo przepaska na biodra (*dla mężczyzny*) **hume i ka malo** założyć przepaskę na biodra **Ua hume 'o ia i ka malo**. On nosi przepaskę na biodrach. **Hume nā kāne i ka malo**. Mężczyźni nosili przepaskę na biodrach.

malo'o suchy, schnąć, wędznąć, susza **Ua malo'o ka wai**. Woda wyschła. (*fig. o niegościnności*) **Ua malo'o ka pua hue**. Kwiat kalebasy zwiądl [zwiędnął]. (*fig. o kimś, kto się zestarzał*) ⇒ **kai malo'o** ⇒ **himeni malo'o**

malu 1. cień **E kōkākūkā ana lākou i ka malu o ka niu**. Oni dyskutują w cieniu palmy kokosowej. 2. chroniony przez tabu

malū potajemnie

malu.hia pokój, bezpieczeństwo, spokój **ka maluhia a me ka ma'alahi** pokój i zadowolenie **E ho'omaha ma ke maluhia**. Spoczywaj w pokoju. **E maluhia ka honua**. Niech pokój będzie na Ziemi. **He wā kaua, A he wā maluhia**. Czas wojny i czas pokoju.

mā.luhi.luhi zmęczony, zmęczyć się **Māluhi-luhi nō au**. Jestem bardzo zmęczony. **Ua māluhiuhi loa 'o ia**. On bardzo się zmęczył.

ma luna o na **He lei kona ma luna o ka pāpale**. Ona ma girlandę na kapeluszu. **Aia ke kaimahine e noho nei ma luna o ka haka**. Dziewczyna siedzi na platformie.

mā.mā mama

mā.maka kij noszony poziomo na ramionach; nieść taki kij; osoba niosąca coś

Mā.maka Kai.ao (*tytuł słownika hawajskiego, który, w zamierzeniu autorów, ma w wie-*

ku XXI zapewnić blask językowi hawajskiemu)

mamake chcieć, lubić (*potocznie*) ⇒ **make-make**

mā.mala 1. kawałek, fragment, złamać się, rozszczepić się **nā māmala i koe** resztki (*dost.* „kawałki, które zostały”) 2. uderzenie (*wioślem, pałką*)

mā.malu 1. ochrona 2. parasol(ka) ‘**Oiai ke helele’i nei ka ua, e wehe i kēnā māmalu aū**. Skoro pada deszcz, otwórz swój parasol (*który jest przy tobie*).

mamao daleki, daleko, odległość **nā ‘aina mamao loa** bardzo dalekie kraje **He mamao loa ia ia’u**. Daleko jest ode mnie. (Mt 15,8) **Ua mamao nā wahi ukā ke kahakai**. Tereny wyżynne oddalone są od wybrzeża. **Mamao ke kahakai ‘o Lumaha’i mai ‘Anini aku?** Plaża Lumaha’i jest daleko od ‘Anini? **‘Ehia mile ka mamao mai kou hale aku i kou ke’ena hana?** Ile mil ma odległość od twojego domu do biura? ⇒ **hele wā.wae mamao**

mā.mela ssak **mā.mela kai** ssak morski

mamo 1. (*wymarły ptak hawajski; Drepanis pacifica, Drepanis funerea*) 2. krokosz barwierski, szafran barwierski (*Carthamus tinctorius*) 3. potomek, potomność **nā mamo o ‘Ikerā’ela** synowie Izraela **He mamo Hawai’i au na ko’u mau kūpuna**. Jestem hawajskim potomkiem moich przodków.

Mamo (*imię męskie i żeńskie*)

mamua przedtem, dawniej, uprzednio **I hea ‘oe i noho ai mamua?** Gdzie mieszkałeś przedtem? **I hea ‘olua i noho ai mamua?** Gdzie dawniej mieszkaliście?

ma mua aku nei wcześniej i ‘**umikūmālua makahiki ma mua aku nei** dwanaście lat wcześniej

mamua loa dawno temu

ma mua o przed Ua ākoakoa lākou ma mua o ka hale. One zebrały się przed domem. **Heluhelu au i ka nūpepa mamua o ka ‘aina ahiahi**. Czytam gazety przed obiadową kolacją. **Mamua o ka ‘aina ahiahi, heluhelu au i ka nūpepa**. Przed obiadową kolacją czytam gazety.

ma mua o ka manawa wczesny, wcześniej

mamuli o || ma mauli o 1. z powodu, dzięki **mamuli o kona akamai** dzięki jego inteligencji 2. zgodnie z **Ma muli o ka Paukū 45, ua pūlima ‘ia kēia kumukānāwai e ka**

Mō’i Kamehameha III lāua ‘o ke Kuhina Nui. Zgodnie z artykułem 45, konstytucję tę podpisali Król Kamehameha III i Kuhina Nui.

mana 1. moc nadprzyrodzona, autorytet, władza **Ua kaulana ka mokupuni li’ili’i ‘o Moloka’i ka wā kahiko i ka mana**. W dawnych czasach mała wyspa Moloka’i znana była z siły duchowej. **Ua nui ka na’auao a me ka mana o nā kāhuna o Moloka’i**. Wielka była mądrość i siła duchowa kahunów z Moloka’i. **He mana ikaika kona**. Jego moc jest silna. **mana makua** autorytet rodzicielski 2. gałąź, wersja **Nui nā mana o nā ko’ao manō**. Wiele jest wersji opowieści o rekinie.

mana.kā nudny, monotony, nieciekaw; nudzić się **Manakā ka hana waele nāhelehele**. Wyrwanie chwastów jest nudnym zajęciem. **Mana.kā au**. Nudzi mi się.

mana.kō mango

māna.leo rodzimy użytkownik języka (*dost.* „odziedziczony język”)

mana.mana loa palec średni

mana.mana miki palec wskazujący

mana.mana pili palec serdeczny

mana.mana iki palec mały

mana.mana wā.wae palec u nogi

mana.mana gałazka, palec

mana.mana kuhi palec wskazujący

mana.mana lima palec ręki **Ua ‘eha ‘ia ko’u manamana lima**. Mój palec jest skałeczony.

mana.mana lima nui kciuk

mana’o myśl, opinia, zdanie, myśleć, znaczenie **Eia ko’u mana’o iā ‘oe**. To jest moja myśl dla ciebie. (*formuła inicjalna listu hawajskiego*) **kona mana’o** ‘jego opinia’. **Mai mana’o ‘ino mai!** Nie myśl o mnie źle! **Mai mana’o he pono kēia!** Nie myśl, że to zabawne. **Mana’o au ‘a’ohe pololei ‘o ka’u uwāki**. Myślę, że mój zegarek nie idzie dobrze. **He ana ka mana’o o ke kanaka, ‘a’ole ‘oe e ‘ike ia loko**. Myśl człowieka jest jak jaskinia, której wnętrza nie możesz zobaczyć. **He hale ke kino no ka mana’o**. Ciało jest domem myśli. ⇒ **lunawaemana’o**

mana’o.‘i.‘o wiara, wierzyć **E mana’oi’o ‘oukou i ke Akua, e mana’oi’o mai ho’i ia’u**. Wiercie w Boga i we mnie wiercie.

mana'o iho uważać (że) **Ua hana aku nō 'o ia i nā mea āna i mana'o iho ai he mea pono nō ia no kona mau kānaka**. On czytał, co uważał za najlepsze dla swoich ludzi. **Mana'o iholā 'o ia, 'o kona nohoali'i ho'okahi 'ana ka mea e pono ai**. On uważał za słuszne, że rządził sam.

mana'o 'ino sądzić, nienawidzić **Mai man'o 'ino aku, o mana'o 'ino 'ia mai 'oukou**. Nie sądzcie, abyście nie byli sądzeni. (Mt 7,1)

mana'o.'i'o wiara (*dost.* „prawdziwa myśl”) ⇒ **Ka mana'o.'i'o, ka mana'o.lana, a me ke aloha**.

mana'o kuhi hewa złudzenie

mana'o.lana nadzieja, mieć nadzieję **He mana'olana kona ē 'o ke ea malo'o paha o Kailua ka mea e ola ai kona ma'i**. Miał nadzieję, że suchy klimat Kailui może go wyleczyć z choroby. **Ua mana'olana lāua e male 'o Pauahi iā Lot Kapuāiwa, ke kamāli'i ho'i i lilo ai i Kamehameha V**. Oni oboje mieli nadzieję, że Pauahi poślubi Lota Kapuaiwę, królewskiego syna, który później został Kamehamehą V. ⇒ **Lae-Mana'o.lana** ⇒ **Ka mana'o.'i'o, ka mana'o.lana, a me ke aloha**.

mana'o wale przypuszczać, zakładać

manawa 1. czas, pora, data, chronologia, okres czasu **Holo ka manawa**. Czas ucieka. **Ua pau ka manawa**. Czas minął. **'O kou manawa kēia**. Teraz twoja kolej. **'O ka manawa pā'ani kēia**. To przerwa na zabawę. **a mai ia manawa mai i od tego czasu no ka manawa tymczasowy, chwilowy manawa ka'awale** wolny czas **manawa moe** pora spania i **kekahi manawa** czasem, czasami, niekiedy **E 'olu'olu e ha'i mai i ka manawa**. Proszę, podaj czas. ⇒ **ho'o.pa'a manawa** ⇒ **i kē.ia manawa** ⇒ **i kekahi manawa 'ē a'e** 2. kolej **'O kou manawa kēia**. (To) twoja kolej. 3. *anatom.* ciemiączko

ma nā wahi a pau dokądkolwiek, gdziekolwiek **Ma nā wahi a pau āu e hele ai** Dokądkolwiek się udasz

manawa.huā żywić urazę **Ua manawahuā 'oia i nā hoahānau**. Żywił urazę do braci.

manawanui cierpliwość ⇒ **ho'omanawanui**

manehu lā energia słoneczna

manele lektyka, palankin (*lryta lektyka*)

manene trząść się

Manini! Skapy!

mano cztery tysiące

manō 1. rekin 2. namiętny kochanek

mā.noa.noa gruby **Mānoanoa ka limu Wāwae'iole**. Wodorost wāwae'iole jest gruby. **'Ano mānoanoa ka puke a ke kumu e heluhelu ana i nā keiki**. Książka, którą czyta nauczyciel dzieciom, jest raczej gruba.

mano'i perfumy

Mano-ka-lani-pō (*imię wodza wyspy Kawa'i*)

manu 1. ptak **He manu ke aloha, 'a'ohē lālā kau 'ole**. Miłość jest jak ptak, nie ma gałązki, na której by nie przysiadł. (*Miłość jest uczuciem podzielanym przez wszystkich*) 2. *fig.* osoba **he manu hulu** bogaty człowiek (*dost.* „pierzasty ptak”) **he manu hulu 'ole** ubogi człowiek (*dost.* „ptak bez piór”) **'Ai ka manu i luna**. „Ptaki jedzą na górze”. (*o osobie przystojnej*)

manu aloha 1. *orn.* nierozłączka (*Agapornis*)

2. papuga

manu kū gołąb

manu.lele trzcina cukrowa (*stosowana w magii*)

manu mele kanarek

mao mijać, przechodzić **Ua mao a'ela ke kauhaha**. Smutek minął.

ma.'ō tam **Aia ka puke a ke kumu ma'ō**. Książka nauczyciela jest tam.

mā.'ō. 'ā być w roztworze

ma 'ō aku o poza **ma 'ō** aku o laupapa poza rafą

ma 'ō a **ma 'ane'i** wszędzie

ma'oki pokroić na kawałki

maoli rdzenny, naprawdę, bardzo **ke kanaka maoli** rdzenny Hawajczyk **maika'i maoli** naprawdę dobry **Ua 'ono maoli ka poi i ka po'e Hawai'i**. Poi jest naprawdę smaczne dla Hawajczyków. **Hiki iā 'oe ke hana i ka wai hua'ai 'ono maoli me nā hua**. Możesz robić naprawdę smaczny sok owocowy z owocami. **'Ono maoli kēia kope**. Ta kawa jest bardzo smaczna. **'Eha maoli ku'u kua**. Bardzo bolą mnie plecy.

mā.'ona [wym. mā.'ana] najeść się **Ua māona 'oe?** Najadłeś się?

mao.popo 1. rozumieć **Maopopo iā mākou**. Rozumiemy. **Maopopo iā 'oe?** Rozumiesz? **'Ae, maopopo ia'u**. Tak, rozumiem. **'A'ole maopopo ia'u**. Nie rozumiem 2. wiedzieć **'A'ole maopopo ia'u āhea la 'o ia e ho'i ai**. Nie wiem, kiedy wróci. **Inā i maopopo**

ia'u ua nele 'olu'a i ke kī, inā ua waiho au i kī nā 'olu'a. Gdybym wiedział, że potrzebowałibyście klucza, zostawiłbym go dla was.

mā.pū pawian

mā.puna pływ syzygijny, piana morską, źródło; *fig.* wzbieranie się emocji **mai ka māpuna ho'okahi** z tego samego źródła

mā.puna hoe zanurzenie wiosła 'Elua nō māpuna hoe, kū 'oe i Kuaihelani. Dwa zanurzenia wiosłem, będziesz w Kuaihelani.

mā.puna leo || **mā.puna 'ō.lelo** wypowiedź, szeptane wyznanie miłości

mau 1. kontynuować 2. zawsze, nieustanny, jeszcze 'O ia mau nō. Bez zmian. (*Odpowiedź na pytanie Pehea 'oe?*) **Ke ho'ohāmama nei 'o ia no kona molohai mau.** Ona ziewa, bo jest jeszcze śpiąca. 3. (*wykladnik liczby mnogiej*) **he mau puke na nā kamaiki** książki dla dzieci **He mau i'a kēia.** To są ryby.

mā.ua my (*on/ona i ja*) ⇒ **ka mā.ua**

Maui (*wyspa hawajska*) **He mokupuni nani loa 'o Maui.** Maui jest bardzo ładną wyspą. **He 'ākala ka waiho'olu'u no Maui.** Barwa Maui jest różowa.

Mā.ui (*pólbóg*) **Na Māui i ha'awi i ke ahi i ka po'e kanaka i ka wā na mua loa.** Māui dał ogień ludziom bardzo dawno temu.

mauka || **ma uka** pod górę, w stronę gór; na ląd (*gdy ktoś jest na morzu*) **aia mauka** tam w głębi łądu

Mauli 29. noc miesiąca księżycowego

mauli życie, serce, duch

mauli ola technienie życia ⇒ **Kihe a mauli ola!**

mauna góra **hele mauna** jechać w góry, alpinista **Aia nā mauna i nā mokupuni 'ano 'ōpio, 'o ia ho'i 'o Maui a me Hawai'i.** Góry są na wyspach nieco młodszych, takich jak Maui i Hawai'i.

Mauna Kea (*dosl.* „Biała Góra”, *najwyższa góra Wysp Hawajskich*) **Aloha au iā Mauna Kea.** Lubię Mauna Kea. 'O Mauna Kea ke kuahiwi nani. Mauna Kea jest ładną górą.

maunu przynęta

maunu substancje stosowane w magii

mau'u trawa **Aia ke kamaiki e noho ana i lalo ma ka mau'u.** Niemowle siedzi na trawie. **Holo kekahi keiki kāne ma ka mau'u.** Jeden chłopiec biegnie po trawie.

mawaho na zewnątrz **Eia au mawaho nei.**

Jestem tu na zewnątrz.

ma waho o na zewnątrz **Aia kekahi 'Ilio e pā'ani nei ma waho o ka hīna'i.** Jest jeden pies bawiący się na zewnątrz koszyka.

ma waena o wśród **Ua ho'okumu 'ia nā Pūnana Leo no ka ho'omau 'ana i ka 'ōlelo Hawai'i i 'ōlelo ola ma waena o nā kamali'i o Hawai'i nei.** Ośrodki Pūnana Leo zostały założone w celu ocalenia hawajskiego jako żywego języka wśród dzieci hawajskich.

me z, ze

mea 1. rzecz, osoba **A'o mai lākou i nā mea he nui.** Oni uczą się wielu rzeczy. **Ka mea hea?** Który? ⇒ **'a'ohe mea** ⇒ **ka mea nō** ⇒ **nā mea** ⇒ **nā mea a pau** ⇒ **no ka mea** 2. mówić, powiedzieć **Mea mai 'o Kealoa he u'i o loko o laila.** Kealoa powiedział, że wewnątrz jest piękne. **Mai mea wale aku 'oe.** Nie wspominaj.

mea 'ai jedzenie, poczęstunek, artykuły spożywcze **Ua hiki i ka po'e ke ho'omo'a i ka mea'ai.** Ludzie mogli gotować jedzenie.

mea 'ai mā.mā przekąska

mea 'āina właściciel ziemski

mea ana 'āina geodeta

mea eo zwycięzca

mea hā.kō.kō zapasnik

mea hale właściciel domu

mea hana keaka aktor

mea hana no'e.au rzemieślnik

mea he'e nalu makani osoba uprawiająca windsurfing

mea hō.'ino zła rzecz 'O ke ahi he mea ho'omaika'i i kekahi manawa a he mea hō'ino i kekahi manawa 'ē a'e. Niekiedy ogień jest błogosławieństwem, innym razem jest złą rzeczą.

mea holo gumka (*do mazania*)

mea ho'o.kani pila muzyk

mea ho'o.kipa recepcjonista

mea ho'o.hana narzędzie

mea ho'o.mai.ka'i błogosławieństwo 'O ke ahi he mea ho'omaika'i i kekahi manawa a he mea hō'ino i kekahi manawa 'ē a'e. Niekiedy ogień jest błogosławieństwem, innym razem jest złą rzeczą.

mea ho'o.maka początkujący

mea hou wiadomości **He aha ka mea hou?** Co nowego?

mea huli.koe.hana archeolog

mea hūnā sekret **He mea hūnā ia.** To sekret.
mea inu napój
mea kaha ki'i artysta
mea kā.kau pisarz, autor
mea kākau poema poeta
mea kāko'o sponsor
mea kālai.mea.ola biolog
mea kalo insekt
mea kanu || mea.kanu roślina ⇒ poho mea kanu
mea kaua broń
mea koho wyborca, głoszący
mea kū'ai aku sprzedawca, na sprzedaż
mea kū'ai mai kupujący
mea lanakila zwycięzca, champion, mistrz
mea lawe kau.oha wystannik
mea luku wale wandal
mea ma'i pacjent, chory **He piwa ko ka mea ma'i.** Chory ma gorączkę.
mea maka.mae skarb
mea mō.'au.kala historyk
mea 'ohi kā.lā kasjer
mea.ola organizm ⇒ kemika mea.ola
mea 'ole nic **He mea 'ole kēia.** To nic.
mea oli kantor, śpiewak
mea o loko zawartość
mea pa'a.hana narzędzie
mea pā'ani zabawka, gracz,
mea 'ono deser, ciastko
mea pana pua łucznik
mea polo.lei poprawna forma
mea puhi palaoa piekarsz
mea puolo muzyk
mea ulu rosnąca roślina
mea unuhi tłumacz
me'e bohater
meha.meha opuszczony, samotny, milczący, samotność i ka mehameha w samotności
pule mehameha modlitwa w milczeniu
nohona mehameha samotne życie
mehe || me he jakby, jak gdyby **Ua holo ia mehe lio lā.** On biegł jak koń.
meheu ślad, odcisk palca
mē.heu.heu zwyczaj, tradycja
Mei maj 'O ka lā 'ekolu a i 'ole 'o ka lā 'ehā paha kēia o Mei. To jest chyba trzeci czy czwarty maja.
mekia major
Mekia || Messia Mesjasz
mele piosenka, poezja, poemat, muzyka **Lohe 'o ia i ka mele nani.** Słucha ładnej piosenki. **Hmemei kona hoahānu i kēlā mele.**

Jego kuzyn śpiewa tamtą piosenkę. ⇒ 'aha mele ⇒ haku mele ⇒ kumu leo mele
mele inoa pieśń zadedykowana osobie (np. wodzowi)
mele.mele jasnozółty, blond **Melemele ka hua pala o ka mai'a.** Dojrzały owoc banana jest żółty. **Ke Kai Melemele Morze Żółte He melemele ka waiho'olu'u no O'ahu.** Żółty jest barwą [wyspy] O'ahu.
meli miód
melia uroczyn (*Plumeria*) **E hana lei ana au ma lalo o ke kumu melia.** Robiłam lei pod drzewem uroczynu.
Me 'oe pū. (*replika na życzenia*) Wzajemnie. Nawzajem.
Messia Mesjasz **Ka Messia, ka hiwahiwa a ke Akua** wybrany Mesjasz Boga
MH (= *makahiki*) r. (= rok) **MH 1992 1992 r.**
mihi przepraszać **E mihi 'oe iāia.** Przeprasz go.
Ke mihi ala ka 'aihue i kona mau mākua. Złodziej przeprasza jej rodziców
mī.kana papaja (*Carica papaya*) **He hē'i kēia.** 'O ka mīkana he inoa 'ē a'e o kēia mea kanu. To jest papaja. Inną nazwą tej rośliny jest *mīkana*.
miki niezwłoczny (*o działaniu*) **He aha kāu 'o ka miki 'ana aku nei i laila?** Dlaczego jesteś taki szybki w pójściu tam?
miki.'ao paznokieć, pazur
mī.kini maszyna
mī.kini 'ai.ana magiel
mī.kini 'apo leo magnetofon
mī.kini helu kalkulator
mī.kini holoī prakta
mī.kini hō.'olu ea urządzenie klimatyzacyjne, klimatyzator
mī.kini pana.kō bankomat
miki.ona misja
mikio.nali misjonarz, misyjny, misjonarski
I ka manawa o nā mikionali, ua make-make loa ka po'e Hawai'i e a'o mai i ka heluhelu 'ana. Za czasów misjonarzy Hawajczycy bardzo chcieli się uczyć czytać.
mikio.nele misjonarz **he mau mikionele misjonarze**
Mili'apa! Guzdrała! Ślamazara!
mili.ona milion
mimi mocz, wydzielać mocz, moczyć się **Pono 'oe e mimi, e ka pēpē?** Musisz się moczyć, dziecko? ⇒ **ma'i mimi.kō**
mina.mina 1. żałować **Minamina au i kona puka 'ole 'ana mai ke kula mai.** Żałuję,

że nie skończyła szkoły. 2. cenić 'A'ole minamina 'o lākou i ke ola. Oni nie cenią życia ludzkiego. 3. oszczędzać Mianamina au i kēia pepa. Oszczędzam ten papier. 4. niestety

minuke minuta Pau ka'ū hana i ka 'umi kūmālima minuke ma mua o ka hoā 'elima. Kończę pracę za piętnaście minut piąta.

moa drób, kurczak moa keiki kurczątko ⇒ moa wahine

mo'a ugotowany, gotowy (do jedzenia) Ua mo'a ka 'i'o moa. Kurczak jest ugotowany. (dosł. „Mięso kurczaka jest ugotowane”)

Moa'e pasat Pā mai ka makani Moa'e i ka hapanui o ka makahiki. Pasat wieje przez większość roku.

moa kāne kogut

mō.'ali.haku skamielina, skamieniałość

Moana-anu-'ākau Morze Arktyczne

mō.'au.kala historia (< mo'o + au + kala) mea mō.'au.kala historyk

moa wahine kura

moana ocean

Moana Pā.kī.pika Ocean Spokojny

moana wai jezioro

moe.kolohe cudzołóstwo, popełnić cudzołóstwo Mai moekolohe 'oe. Nie cudzołóż.

moe 1. spać, położyć się, leżeć, paść na twarz E moe ma'anae'i. Połóż się tutaj. Ke moe nei kona kaikunāne ma lalo o ke kumu niu. Jej brat leży pod palmą kokosową. Moe loa ka wahine, nānā wale ke kāne. Gdy żona śpi zbyt długo, mąż rozgląda się dookoła. (tzn. Leniwa żona nie pomaga mężowi.) Moe loa ke kāne, nānā wale ka wahine. Gdy mąż śpi zbyt długo, żona rozgląda się dookoła. (tzn. Leniwy mąż nie pomaga żonie.) 2. łóżko 3. poziomy, horyzontalny ⇒ hiamoe ⇒ kahi moe ⇒ lumi moe ⇒ wahi moe

moe like paralelny, równoległy

moe luli.luli kołyska

moena mata do spania Moena pā.wehe o Ni'ihau. Wzorzysta mata z Ni'ihau. 'O ka moena a me ka uluna kēia. To mata do spania i poduszka.

moena pulu niu wycieraczka (przy drzwiach)

moe.'uhane || moe 'uhane sen, śnić He hō'ai-lona ka moe 'uhane i nā Hawai'i. Sny mają symboliczne znaczenie dla Hawajczyków.

moe wa'a sen o łodzi (w przekonaniu Hawajczyków oznacza pech), pech

mohala || mō.hala kwitnący

Mō.halu 12. noc kalendarza księżycowego

moho kandydat

mō.'ī król aupuni mō.'ī królestwo

mō.'ī kāne król

mō.I wahine królowa

Moke Mojżesz

moki.hana (Pelea anisata, drzewo z rodziny cytrusowych, tylko na wyspie Kaua'i)

Mokihana (imię żeńskie) 'O Ku'ulei lāua 'o Mokihana nā inoa o nā kaikamāhine. Ku'ulei i Mokihana to imiona dziewczynek.

moko ⇒ moko.moko

moko.moko boks, boksować się, bokser

moku 1. amputowany, odcięty 2. dystrykt, wyspa moku o loko dystrykt 3. statek, szkuner Moku holo honua. Statek ładowy 4. (dowolne zwierzę używane do transportu)

moku.ahi parowiec

moku.lele samolot (dosł. „latający statek” < latająca wyspa) Eia a'e ka mokulele. Oto właśnie nadlatuje samolot.

moku.moku wyspa

moku pe'a żaglówka

moku.puni wyspa

molo.ā leniwy Moloā au i ka hele i laila. Jestem zbyt leniwy, żeby tam pójść.

molo.hai rozespany, senny, śpiący Ke ho'ohā-mama nei 'o ia no kona molohai mau. Ona ziewa, bo jest jeszcze śpiąca.

Molo.ka'i (wyspa hawajska)

momi perła ka pua lei momi poina 'ole niezapomniane wieńce białych pereł

momi o kai (odmiana perły barwy białej)

momona gruby, tłusty, słodki, zyzny, bogaty Ua momona kona kino. Je ciało jest grube.

mona.kō glukoza

moni pieniądze

mo'o 1. jaszczurka, smok 2. linia genealogiczna, seria, szereg 3. historia, tradycja, legenda (rzadziej niż mo'olelo)

mo'o.hana gad

mo'o ka'ao opowieść

mo'o.kala.leo literatura

mo'o.kala.leo ha'i waha literatura ustna

mo'o.kala.leo kumu honua literatura o początku świata

mo'okala.leo ku'una literatura tradycyjna
mo'okala.pala.pala literatura pisana
mo'okū.'au.hau || mo'okū.'au.hau historia
rodu, genealogia He mo'okū'auhau kēia.
To jest genealogia.
mo'okū.'au.hau ali'i dynastia
mo'olako inwentarz
mo'olelo opowiadanie, historia, tradycja nā
mo'olelo Paipala przypowieści biblijne
He mo'olelo kaumaha loa kona. Ona ma
bardzo smutną historię. Hoihoi wale nō ka
mo'olelo Hawai'i. Historia Hawajów jest
bardzo interesująca.
mo'olelo pō.kole krótka historia, anegdota
mo'omeheu kultura, kulturalny E nānā i nā
palapala 'āina 'elua a e ho'ohālikelike
i ka hō'ike 'ia mai o nā hi'ohi'ona 'āina
me nā hi'ohi'ona mo'omeheu. Spójrz na
dwie mapy i zobacz, jak naturalne i kulturalne
cechy krajobrazu mogą być pokazane.
mo'o.'ō.lelo opowiadanie, historia, tradycja
mo'opuna wnuk, wnuczka Aia 'o ia e kū ana
me kāna mo'opuna kāne. Ona stoi z wnuczkiem.
kāna mo'opuna jego wnuk
mo'opuna kāne wnuk
mo'opuna wahine wnuczka
mō.pine morfina
mū 1. insekt niszczycielski, mól 2. milczący
3. kat
mua 1. pierwszy ka mua pierwszy E hana hou
i ka paukū mua loa. Powtórz pierwszy

wers. 'O kēia ka lā mua i ke kula. To jest
pierwszy dzień w szkole. Na ka mikimiki
mua nō ka loa'a. Kto pierwszy, ten lepszy.
2. najpierw Ua holoī mua ke kauka
holoholona i kona mau lima a laila ua
hamohamo i ka'u pōpoki. Weterynarz
najpierw umył ręce a potem ostukał moje-
go kota. E lawe mua kākou iā ia nei i ka
hōkele. Zabierzmy go (ją) najpierw do ho-
telu. 3. naprzód, przed i mua ou przed tobą
⇒ ma mua o 4. przyszłość kēia mua iho
najbliższa przyszłość kēia mua aku dalsza
przyszłość i kēia mua aku w przyszłości
5. dom jadalny mężczyzn
mu'e.mu'e gorzki Mu'emu'e paha ka lā'au
Pākē? Chińskie zioła są gorzkie?
Muku nōw (30. noc księżycy, gdy całkowicie
znika)
muku.ela łasica
muli rufa
muli iho młodszy
muli loa najmłodszy (w rodzinie) 'O Nā'ala kā
kēia kauka wahine muli loa? Nā'ala jest
najmłodszym dzieckiem tej lekarki?
muli.wai rzeka, delta rzeki
Muli.wai 'Ula.'ula Czerwona Rzeka
mumuku amputowany
mu'u.mu'u 1. amputowany, osoba po amputa-
cji 2. suknia hawajska Ua komo ka wahine
i ka mu'umu'u. Kobieta jest ubrana w suk-
nię hawajską.

N

na dla, być czymś (*należć do*) **he puke na Pua** książka dla Pui (książka Pui) **Na wai ka puke?** Dla kogo jest książka? **Na kēlā makuahine kēiā pēpē uē.** To płaczące niemowlę jest tamtej matki. **Na wai 'oe?** Czyj jesteś? (*Kto jest twoim rodzicem?*) **Na wai i kākau?** Kto ją napisał? **Na Lani 'o ia.** On jest [synem] Lani. **He kauwā ke kanaka na ke aloha.** Człowiek jest niewolnikiem miłości.

nā 1. uspokojony **Ua nā ka pēpē uē.** Płaczące niemowlę zostało uspokojone. ⇒ **ho'onā**
2. jęczeć, stękać, zanosić się płaczem
3. (*rodzajnik określony liczby mnogiej*) **nā lani** wodzowie

na'a.na'au jelto cienkie

na'au jelita, umysł, serce, uczucia **Aia ka na'au i lalo o ka 'ōpū.** Jelita są poniżej żołądka. **'Eha'eha ka na'au.** Uczucia są zranione. ⇒ **helu na'au**

na'au.ao wiedza, nauka, inteligencja, mądrość **Ua nui ka na'auao a me ka mana o nā kāhuna o Mōloka'i.** Wielka jest wiedza i siła duchowa kahunów z [wyspy] Mōloka'i. **Hele nā haumāna i ke kula no ka 'imi na'auao 'ana.** Uczniowie chodzą do szkoły, aby szukać wiedzy.

na'au 'ino złośliwy

na'au.kake kielbaska

na'au.pō nieświadomy, ciemny, niedouczony, ignorant, niepojętny, ignorancja **holo na'aupo** biec na łeb na szyję **Na'aupō 'oukou i nā kūpuna o kākou.** Nie wiecie o naszych przodkach. **'A'ohe waiwai o ka na'aupō.** Ignorancja jest bez wartości. **na'au pō.kole** zapalczywy, porywczy, krewki

na'e jednak, ale, mimo to, jeszcze **'A'ole na'e kēia he limu maika'i.** To nie jest jeszcze dobre limu. **Nāwaliwali kona kino, akā nō na'e kona mana'o.** Jego ciało jest słabe,

jednakże jego duch jest silny. **'A'ole na'e e mana'o 'ia ia mau mea ua kūlike loa me ke kulekele o ka 'Oihana Ho'ona'auao.** Jednak zawartość niekoniecznie reprezentuje politykę Departamentu Edukacji. **Ua ha'awi mai na'e i ka helu kelepona.** Ale dali mi numer telefonu.

nahā rozpaść się, stłuc (*naczynie*) **Ua nahā akula ka hale e malu ai.** Dom, który był [dla mnie] schronieniem, rozpadł się.

nahele las, gaj, celowo zapuszczona część ogrodu, drzewa, krzewy, zieleń, chwasty i **ka nahele** w lesie

Nā Hiku Wielka Niedźwiedzica

nahu gryźć, kąsać **Nahu anei kēia 'ano nao-nao?** Czy ta odmiana mrówki gryzie?

na'i pokonać

na ia || naia on **Naia ala i kakau.** On tam napisał. ⇒ *syn. nāna*

nai'a morświn, delfin **Pi'i ihu o ka nai'a i ka makani.** Nos delfina podnosi się do wiatru. (*o osobie wyniosłej*)

Nai'a (*imię żeńskie*)

Naka.like || Nazarite || Nazareta Nazaret

nalo 1. zapomniany, zagubiony, ukryty **nalo ka 'ikena o ka maka** zniknął z oczu **nalo loa** przepadł na zawsze 2. mucha domowa

nalo meli || nalo.meli pszczoła **po'e nalo meli** rój pszczół

nalo.wale (*bardzo duża liczba, ponad dziesięć tysięcy*) ćma

nalu fala **He nalu nui kēia.** To jest wielka fala. **Ua makemake loa ka po'e Hawai'i e he'enalu i nā 'ano nalu like 'ole.** Hawajczycy bardzo lubią surfować na różnych rodzajach fal.

Nalu (*imię męskie*)

nā manawa a pau zawsze **Kelepona ko Ha'upu 'anakala iā ia i ka Lāpule a kama'ilio lāua e pili ana i ko lāua mo'okū'auhau i nā manawa a pau.** Wujek (kogo) Ha'upu

dzwoni do niego w niedziele i zawsze rozmawiają o swoim rodowodzie.

nā mea cokolwiek

nā mea a pau wszystko, wszyscy **Ua ha'alele nā mea a pau ma hope o ka 'aha mele**. Wszyscy wyszli po koncercie.

namu mówić (w języku obcym, zwłaszcza angielskim), mamrotać, belkotać **E namu haole aku nō ho'i**. Mów więc po angielsku.

Mai namu haole. Nie mów po angielsku.

Nana (hawajski miesiąc księżycowy)

nāna dla niego, dla niej, przez niego, przez nią (oddaje się po polsku on, ona) **I 'āpana pai pika nāna, ke 'olu'olu**. Proszę, przynieś mu kawalek pizzy. **Nāna au i ha'i mai nei**. On mi [to] powiedział. **Nāna nō ho'i i kauoha i ke kükulu 'ana i ke alanui**. On także kazał zbudować drogę. **Nāna e ho'onui mau i ka 'āina 'o Puna me ka pele e kahe ana i kai**. To ona poszerza ziemię Puna lawą wypływającą z morza.

nā.nā widzieć, patrzeć, obserwować **E nānā iā 'oukou iho**. Popatrzcie na siebie samych. **E nānā i ke kai**. Spójrz na morze. **Mai nānā i kana 'ōlelo**. Nie zwracaj uwagi na to, co mówi. **Nānā ka maka; ho'olohe ka pepeiao; pa'a ka waha**. Patrz oczami, słuchaj uszami, zamknij usta. **Ke nānā nei kēia po'e ipo i ka napo'o 'ana o ka lā**. Ci zakochani obserwują zachód słońca.

nā.nahu węgiel drzewny

nā.nā aku oglądać **Mai nānā aku i ke kiwi!** Nie oglądaj telewizji! **Ke nānā aku nei lāua i ka makuahine e noho ana ma ka mau'u**. Oni oboje patrzą na matkę siedzącą na trawie.

nā.nā a'e przyjrzeć się

Nā.nā Hope (gwiazda) Polluks

Nā.nā Mua Kastor

nā.nā pono oglądać uważnie, obserwować, zwracać szczególną uwagę na **Ua 'ōlelo kona makuahine**, „E nānā pono 'oe i kou mau kaikaina!” Matka powiedziała: „Pilnuj swych młodszych sióstr”.

nane zagadka, przypowieść **He nāne ia e pili ana i ka niu: 'Ekołu pā a loa'a ka wai. 'O ia ho'i – ka pulu niu, ka iwi niu a me ka 'i'o niu**. To jest zagadka dotycząca kokosu: Trzy zamknięcia a dostaniesz wodę. Tj. łuska, skorupka i mięsz.

nānā pono uważnie obserwować

nani ładny, piękno (z ka), chwala **Ua hau'oli loa kēia kāne u'i i ka nani o kāna ipo wahine**. Ten przystojny mężczyzna jest zadowolony z urody swojej ukochanej.

naoa chłodny

nao.nao mrówka **Kū ka paila o nā naonao e halihali aku nei i nā huna laiki**. Mnóstwo mrówek wynosi ziarenka ryżu.

napa giętki, elastyczny

napo'o zachodzić, zachód **Napo'o ka lā i ke ahiahi**. Słońce zachodzi wieczorem. **Ke nānā nei kēia po'e ipo i ka napo'o 'ana o ka lā**. Ta para zakochanych patrzy na zachód słońca.

nāu twój, dla ciebie **Nāu kēia lapaki?** Ten królik jest twój? **Nāu mai ā na'u aku**. Twoja kolej, a potem moja. **Nāu anei?** To twoje? To ty? **he makana nāu** prezent dla ciebie **Inā 'a'ole nāu, nā wai?** Jeśli nie twój, (to) czyj?

na'u mój, dla mnie **'A'ole na'u kēia penikala**.

To nie jest mój ołówek. **Na'u kēia puke**. Ta książka jest moja. **Na'u ka pua'a**. Daj mi proszę. **Na'u ke po'o o ka i'a**. Zatrzymaj dla mnie głowę ryby. (*wierzono, iż taka prośba sprawi, iż rybak nie złowi ani jednej ryby*) **Na'u e uku**. Ja stawiam. Ja płacę.

nau.ā || **nauwā** tajne stowarzyszenie, które założył czy ożywił król Ka-lā-kaua, celem stowarzyszenia było badanie religii i obyczajów starożytnych Hawajczyków ⇒ **hale nau.ā**

nā.ue.ue – ua kūpa'a nāueue był nieugięty

na wai czyj **Na wai ke kupu o 'oe?** Czyim ty jesteś dzieckiem? (*Czyją jesteś latoroślą?*)

nā.wali.wali słaby **'Ano nāwaliwali paha ka pēpē i hānau 'ia i nehinei**. Niemowle, które urodziło się wczoraj, jest chyba raczej trochę słabe.

ne'e poruszać się, wyjechać, wyprowadzić się, marsz **Ua ne'e lākou**. Oni się wyprowadzili. **Ma 'ākau ne'e**. W prawo marsz.

ne'ena ruch

nehi.nei wczoraj **'O ka Pō'ahā 'o nehinei**. Wczoraj był czwartek. **I nehinei i puka ai kāna keiki mai ka Pūnana Leo mai**. Wczoraj jego dziecko skończyło naukę w [przedszkolu] Pūnana Leo. **Ua 'aihue lākou i ka papa he'enalu i nehinei**. Wczoraj ukradli deskę surfingową. **'A'ole e like me nehinei**. Nie tak, jak wczoraj.

nehi.nei ā ia lā aku przedwczoraj
 nehiwa język tajny (np. nehiwa zamiast wahine, 'ohe u'o kemakema iā 'oe 'nie lubię 'a'ohe o'u makemake iā 'oe 'nie lubię cię'), bawić się w przestawianie sylab
 nei 1. dudnić, grzmieć Ua nei ka honua. Zadzudniła ziemia. 2. (po dyrekcjonałach i niektórych rzeczownikach — wykładnik czasu przeszłego) Hele mai nei nō 'oia. On przyszedł. i ka pō nei zeszej nocy ⇒ a'e nei ⇒ aku nei ⇒ e ia nei ⇒ iho nei ⇒ ke ... nei ⇒ ua ... nei ⇒ ua ona nei 3. tutaj Hawai'i nei tu na Hawajach
 neia ten i neia lā dzisiaj
 nele niezadowolający, niedostateczny, niewystarczający, brak, niedobór, deficyt 'A'ohe lokomaika'i i nele i ke pāna'i. Każdy dobry uczynek spotka nagroda. (dost. „Żadnemu dobremu uczynkowi nie brakuje nagrody”) Nele ka po'e 'ilihune i ke kākō'o a me ka ho'ona'auao. Ubogim ludziom brak wsparcia i wykształcenia.
 nema krytykujący, krytyczny, krytykować
 nema.nema umniejszać, pomniejszać
 nematoda nicien ⇒ syn.: ko'e 'ele.muku
 nē.nē 1. ćwierkać, krakać, kwilić 2. gęś hawajska „Unele! Unele!” wahi a ka nēnē. „Gę, gę” mówi gęś. (gra słów: unele i nele; przysłowie to oznacza niepowodzenie) 3. miłować
 ne'e.ne'eu (tworzy stopień wyższy) Ua ne'ene'eu a'e ka nui o kēia i'a i kēlā. Ta ryba jest nieco większa od tamtej.
 nele brakować, brak (czegoś), potrzebować Nele ka po'e ilihune i ke kākō'o a me ka ho'ona'auao. Biednym ludziom brakuje na utrzymanie i wykształcenie. ⇒ kōkua nele
 nene mieszać
 nī.'au środkowa żyłka liścia palmy kokosowej
 nī.ele zadawać pytania, zbyt docieklivy, wścibski Mai nīele aku i kou 'anakala. Nie zadawaj wujkowi wścibskich pytań.
 nie.niele prowadzić śledztwo
 niho ząb, zęby, kieł niho hu'i ból zęba E palaki 'oe i kou niho. Umyj zęby.
 niho'e.le.pani kieł słońca, kość słońcowa
 niho ho'o.komo wstawiony ząb
 niho hu'i ból zęba He niho hu'i ko mā mā.
 Twoja mama ma ból zęba.
 niho 'ole bezzębny
 niho palaoa wiszący ząb wieloryba

Ni'ihau (wyspa hawajska)
 niki szczytać (wariant 'iniki)
 nina.ninau przepytywać
 nī.nau pytać, pytanie he nīnau wāhi pūniu trudne pytanie (dost. „pytanie, które rozłupuje czaszkę”) he mau nīnau a he mau pane pytania i odpowiedzi 'A'ole kēlā ka nīnau. Nie o to pytam. E nīnau ana lākou i ka māka'i. Oni zapytają policjanta. ⇒ kiko nīnau
 nī.nau.ele przesłuchanie
 nini maść, balsam, nakładać maść, lać
 nini.kea biała tkanina z kory
 ninini lać płyn, nalać 'E 'olu'olu e ninini mai i kope na'u. Proszę nalać mi trochę kawy.
 nī.oi czerwona papryka
 niu kokos He nāne ia e pili ana i ka niu: 'Eko-lu pā a loa'a ka wai. 'O ia ho'i — ka pulu niu, ka iwi niu a me ka 'i'o niu. To jest zagadka dotycząca kokosu: Trzy zamknięcia a dostaniesz wodę. Tj. łuska, skorupka i miąższ. Ke inu nei ke keiki kāne i ka wai niu. Ua 'ono ka wai niu i ka lā wela. Chłopiec pije mleczko kokosowe. Mleczko kokosowe jest smaczne w upalny dzień.
 no z powodu, dzięki, dla, należący do, będący własnością, o No ka wela nui o ka lā, makemake ke keiki kāne e 'au'au i ka loko wai. Z powodu wielkiego upału słonecznego chłopiec chce pływać w słodkowodnym jeziorze. No kai he'e 'oe. Jesteś kłamcą. (dost. „Jesteś z morza, w którym znaleziono ośmiornicę”; gra słów, por. wahahe'e) Ke ho'ohāmama nei 'o ia no kona molo-hai mau. Ona ziewa, bo jest jeszcze śpiąca. 'A'ohe ona kīhei no laila, ke kū'ululū nei 'o ia no ke anu. On nie ma szala, więc drży z zimna. Ua lohe 'oukou i ka 'ōlelo 'ana mai, He maka no ka maka, a he niho no ka niho: Styszeliście, że powiedziano: Oko za oko, i ząb za ząb! (Mt 5,38) no ka pilina'ōlelo a me ka pāpā 'ōlelo o gramatyce i słownictwie No ka nui ho'i o ka po'e māka'ika'i. Z powodu wielu turystów. Ua noho 'oe i laila no 'ehia makahiki? Ile lat tam mieszkales?
 nō (partykuła intensyfikująca mająca wiele odpowiedników, często jednak bywa pomijana w przekładzie) 1. bardzo, naprawdę Pau nō, ho'i nō. Gdy skończę pracę, pójdę do domu. 2. wciąż, nadal Ke hele nei nō wau

i laila e ho'omaha ai. Wciąż tam jeżdżę na wakacje. He 'ohana nō ko'u i laila. Nadal mam tam krewnych.

noa uwolniony od tabu, zdjęty z tabu ⇒ 'Ā.mama, ua noa. ⇒ hale noa

noe mgła

no'e.au inteligentny, zręczny, wprawny, mieć wprawę w (robieniu czegoś) Ua no'eau nā wāhine Hawai'i i ka ulana moena 'ana. Kobiety hawajskie miały wprawę w plecieniu mata. ⇒ 'ōlelo noe'au

Noelani (imię żeńskie) ⇒ noe ⇒ lani

nohea śliczny He nohea 'oe i ku'u maka. Jesteś śliczna w moich oczach.

Nohea (imię żeńskie)

no hea skąd No hea mai 'oe? Skąd jesteś? Skąd pochodzisz?

noho 1. krzesło Aia ka noho kula ma hope o ka pākaukau hana. Krzesło szkolne jest za biurkiem. Eia he noho 'olu'olu. E noho iho. Tu jest wygodne krzesło. Usiądź. noho kū krzesło bez oparcia z tyłu 2. siedzieć, zostać I ka wā ma mua, ua noho ka po'e Hawai'i ma luna o ka moena, 'a'ole ma ka noho. W dawnych czasach, Hawajczycy siedzieli na matach, nie na krzesłach. Ke noho nei ka'u 'īlio i ko'u ka'a. Mój pies siedzi w moim samochodzie. 3. mieszkać Aia i hea 'oe e noho nei? Gdzie mieszkasz? Nui ka po'e e noho ana ma ka mokupuni 'o O'ahu. Wiele osób mieszka na wyspie O'ahu. 4. wstąpić (o duchu), opętać (o demonie) Ua noho 'o Pele i luna o 'Ane. Pele opętała Anię. 4. (po mai) ważyć się (coś zrobić) Mai noho 'oe ā kolohe i ka'u mea hana. Nie waż się przeszkadzać mi w pracy.

nohō ali'i tron

noho.ali'i panować

noho 'ana nihi.nihi etykieta (tradycyjna hawajska)

noho huila wózek inwalidzki

nō ho'i także Lele nō ho'i lākou. One także skaczą. 'O 'O'oka nō ho'i kou inoa? 'O'oka to także twoje imię?

noho'i (partykuła intensyfikująca) 1. naprawdę Nīele noho'i 'oe. Jesteś naprawdę wścibski. Kīko'olā no ho'i kāu 'ōlelo. Twoja wypowiedź jest naprawdę niegrzeczna. 2. taki Māka'i noho'i kēia lā! Jest taki ładny dzień!

noho iho usiąść, siadać E noho iho. Usiądź.

noho kā.pae żyć na kocią łapę (dost. „siedzieć na koniu po damsku”)

noho lihi.lihi etykieta (tradycyjna hawajska)

noho lio siodło

noho loa pozostawać długo, mieszkać (pobyt stały) malihini noho loa stały rezydent (cudzoziemiec od dłuższego czasu mieszkający w danym kraju)

noho lua sedes

nohona siedziba, styl życia ka nohona Hawai'i hawajski styl życia Ua loli ka nohona o Kona i kēia manawa. Życie w Konie teraz się zmienia.

nohona kuhina ambasada

noho pa'a pobyt stały

noho pai.pai fotel na biegunach, fotel bujany noi prośba, prosić 'A'ohē mea e hō'ole i kāna noi. Nikt nie mógł odmówić jej prośbie.

noi'i szukać wiedzy, szukać informacji, badać, badanie

no ka manawa tymczasowy, tymczasowo

no ka mea ponieważ, gdyż, albowiem, bowiem 'Ike 'o ia i ka hana 'ana i ka poi no ka mea, kōkua 'o ia i kona makua kāne. On wie, jak robi się poi, ponieważ pomaga ojcu. Hau'oli ke keiki 'ē a'e no ka mea, lohe 'o ia i ka mele nani. Inne dziecko jest szczęśliwe, gdyż słucha ładnej piosenki. 'O ia paha ke 'ano o nā wāhine maka'āinana no ka mea, ua hana nui lākou a 'a'ohē nui ka mea'ai kōhi na lākou. To jest chyba typ prostych kobiet, ponieważ one dużo pracowały i nie miały dużo tłustego pożywienia.

no ke aha dlaczego No ke aha mai? Dlaczego?

No ke aha i ho'ohūnā 'ia ai ka hula kahiko ma mua? Dlaczego starożytna hula była ukrywana w przeszłości?

no laila 1. stamtąd No laila lākou? Oni są stamtąd? 2. więc, tak więc, dlatego (też), zatem 'A'ohē ona kīhei no laila, ke kū'ululū nei 'o ia no ke anu. On nie ma szala, więc drży z zimna.

nona dla niego, dla niej No wai kēia hale?

Nona ka hale. Czy jest ten dom? Dom jest jej (jego).

nonohe atrakcyjny, piękny

nonoi no ka manawa pożyczyć (od kogoś)

no'o.no'o myśleć, myśl, zastanawiać się no'o-nono iho i ka pānina zastanawiać się nad

odpowiedzią Nāna i no'ono'o pēlā. On tak myślał.

nou ty, dla ciebie

no'u dla mnie, moje **No'u** o luna, **no'u** o lalo, **no'u** o uka, **no'u** o kai, **no'u** na wahi a pau. Na górze, na dole, wyżyny, niziny są moje; wszystko jest moje. (słowa, które powiedział Kamehameha swojej ukochanej Kalamie, aby przyszła do niego) **Nona ka malo, na'u e hume; no'u ka malo, nāna e hume.** Jego przepaskę ja mógłbym nosić; moją przepaskę on mógłby nosić. (o bardzo bliskim krewnym) **No'u ka hau'oli.** Przyjemność po mojej stronie.

nou aku rzucić (nie w stronę mówiącego)

no wai czyj **Nīnau aku la 'oia iā lākou,**

No wai kēia ki'i a me ka palapala?

On ich zapytał: „Czyj jest ten obraz i napis?”

(Mt 22,20)

Nowe.mapa listopad

Nū.hō.lani Australia, australijski

nū hou || **nū.hou** wiadomości, nowiny **kūkala nūhou** podawać wiadomości **Ua lohe anei 'oukou i ka nūhou?** Czy słyszeliście wia-

domości? **Ka Nū Hou Hawai'i** „Wiadomości Hawajskie” (gazeta w języku hawajskim) ⇒ **kū.kala nū.hou**

nui dużo, wiele, duży, olbrzymi, obfity, ławica, stado **ka nui manō** ławica rekinów **Ua hana nui lākou.** One dużo pracowały. **Nui ka ua ma ka 'ao'ao Ko'olau i ka ho'oilo.** W porze deszczowej obfity jest deszcz na stronie nawietrznej.

Nui.oka Nowy Jork

nuku dziób (np. ptaka), wargi **ka nuku mele-mele** żółty dziób **nuku uli sine** wargi

numo.nia zapalenie płuc

nunui (liczba mnoga od **nui**) wielkie, ławice, stada **He'e nalu 'o ia i nā nalu nunui.**

On surfuje po wielkich falach.

nū.pepa gazeta **Nui nā nūpepa 'ōlelo Hawai'i**

i kēlā kenekulia aku nei. W ubiegłym stuleciu wiele było gazet w języku hawajskim.

Heluhelu au i ka nūpepa mamua o ka 'aina ahiahi. Czytam gazety przed obiadową kolacją.

nū.pepa puka lā gazeta codzienna, dziennik

Nu'umealani (imię męskie)

O

o 1. (przyimek, z następującym rzeczownikiem, poprzedzonym rodzajnikiem lub nie, odaje się zwykle w polszczyźnie formą dopełniacza) **ka hale o ke ali'i** dom wodza **ka nani o Kaua'i** piękno [wyspy] Kaua'i **ka inoa o ka wahine** imię kobiety **'Ehia o kou pāpale?** Ile [zapłaciłeś, zapłaciłaś] za kapelusz? 2. (spójnik) jeśli nie, bo w przeciwnym razie **Ma pi'i a'e i ka lālā ... o 'ike 'ia kou wahi hilahila.** Nie wspinaj się na gałąź ... jeśli nie mają być widziane twoje wstydlive części ciała. **E mālama nā keiki i ke ahi o pau ka hale i ke ahi!** Dzieci powinny ostrożnie obchodzić się z ogniem, bo w przeciwnym razie dom może spłonąć.

ō 1. odpowiadać **E ku'u aloha, e ō mai.** Kochanie, odpowiedz mi. 2. prowiant 3. (wykładnik trybu rozkazującego, mniej emfaticzny od bardziej rozpowszechnionego e) **Ō hele kaua.** Chodźmy.

'o (wykładnik podmiotu, zwłaszcza przed nazwami osób, zaimkiem pytajnym wai i ia)

'ō 1. tam (odnosi się do czegoś zwykle widocznego lub wskazanego) i 'ō i 'anei tu i tam 2. (każde narzędzie służące do przebijania) widelec, szpilka, harpun, oścień **Aia paha ke 'ō ma lalo o ke puna?** Może widelec jest pod tyżką? 3. czarna magia

o'a krokiew

'ō.a'a trochę włóknisty

O'ahu (wyspa hawajska)

oe świst

'oe ty 'oe iho ty sam **E kali mai 'oe.** Ty czekaj na mnie. 'A 'o 'oe? A ty? 'O 'oe nō kā ia! Ach, to ty!

ō.ewe gen, genetyczny

'ofeni ⇒ 'openi || 'openi

'ohana rodzina, rodzinny **He 'ohana Hawai'i kēia.** To rodzina hawajska. **He 'ohana lākou?** Oni są rodziną? **ma ka hui 'ohana** na zjeździe rodzinnym

'ohe bambus

'ohe kā.pala (kawałki bambusa używane do drukowania wzorów na tkaninie z kory; dost. „drukujący bambus”)

'ō.helo (rdzenny krzew, *Vaccinum reticulatum*)

'ohi zbierać, zbiory, zniwa, zbierać pieniądze **Ke 'ohi nei 'o Tūtū i ka limu.** Babcia zbiera limu. **Ma hope o ka 'ohi 'ana i ke kalo, ua ho'omo'a 'ia.** Po zbiorach taro jest gotowane. ⇒ **mea 'ohi kala**

'ō.hi'a 'ai goździkowiec korzenny (*Syzygium malaccense*, angielska nazwa *mountain aple* „jabłko hawajska”)

'ō.hi'a 'ā.pane lehua o czerwonych kwiatach

'ō.hi'a lomi pomidor (*Lycopersicon esculentum*)

ō.hi'a lehua (roślina hawajska)

oho włosy na głowie, liście roślin ⇒ **lau.oho**

oho.ku'i peruka

'ohu mgła **He 'ohu ke aloha; 'a'ohe kuahiwī kau 'ole.** Miłość jest jak mgła, nie ma góry, której nie osiągnie. (miłość nikogo nie omija)

'ō.hua pasażer **Pono nā 'ōhua e kau ma luna o kekahi ka'a 'ōhua 'oi ai ua pōloke ka peleki.** Pasażerowie muszą wsiąść do innego autobusu, gdyż hamulce się zepsuły. **Ke puka maila nā 'ōhua he nui wale.** Wielu pasażerów wychodzi z samolotu.

'ō.humu narzekać, utyskiwać, konspirować

'oi 1. ostry, ostrość **huina 'oi** kąt ostry ⇒ **hui-na.kolu 'oi** 2. ponad, przeszło, najlepszy **Maui nō ka 'oi.** Maui naprawdę jest najlepsza. **'O ke aloha kai 'oi a'e.** Miłość jest najważniejsza. **a 'oi, emi mai** mniej więcej **hola 'elua ā 'oi** druga godzina albo trochę później **'oi aku ka 'ino** gorszy **mea e 'oi a'e** korzystać (dost. „to, co jest najlepsze”) ⇒ **ā 'oi**

'o ia on, ona

'Oia! Naprawdę!

'o ... ia właśnie (niedawna przeszłość) **'O make nō ia o ke ali'i.** Wódz właśnie umarł.

'o ia ho'i czyli, mianowicie, to jest, to znaczy
'oi.hana zawód, główne zajęcie, departament
He aha kāu 'oihana? Jaki jest twój
zawód? 'Oihana Ho'ona'auao Departament
Edukacji

'o ia ho'i to jest (= tj.) Aia nā kuahiwi i nā
mokupuni kāhiko, 'o ia ho'i, 'o Kaua'i
lāua 'o O'ahu. Góry są na starych wy-
spach, tj. Kauai i O'ahu.

'oi.ai 1. podczas gdy, podczas, w czasie, gdyż
Pono nā 'ōhua e kau ma luna o kekahi
ka'a 'ōhua 'oi ai ua pōloke ka peleki. Pa-
sażerowie muszą wsiąść do innego autobu-
su, gdyż hamulce się zepsuły. 2. choć, cho-
ciaż, mimo że 'Oiai hiki ia'u ke hele, pono
au e noho. Choć mogę iść, muszę zostać.

'oi.ai no na'e choćby (...) 'oi ai no na'e ua au-
moe loa (...) choćby było bardzo późno

'oia.'i'o prawda, prawdziwy, na pewno Ua lilo
anei au i 'enemi no 'oukou, i ku'u hai 'ana
[a]ku i ka 'oi'a'io iā 'oukou? Czy dlatego
stałem się waszym wrogiem, że mówiłem
wam prawdę? (Gal 4,16) 'A'ohē 'oia'io
e make 'oluā. Na pewno nie umrzecie.
(Rdz 3,4)

'Oia.'io kā ho'i! Naprawdę?

'oi aku (tworzy stopień wyższy) He 'oi aku ke
anuanu o ka pō. Noc jest (była) zimniej-
sza. 'O i aku ka hilahila. (To jest) bardziej
krępujące.

'oi aku ke akamai o ... ma mua o zdolniej-
szy od ... 'O i aku ke akamai o ke kākau
'ōlelo ma mua o kāna haku. Sekretarka
jest zdolniejsza od szefa.

'oi aku ka 'ino gorszy

'oi aku ka maika'i o ... ma mua o ... lepszy od
... 'O i aku ka maika'i o kāna ki'i ma mua
o kāu. Jej rysunek (ona go narysowała) jest
lepszy od twojego.

'oi aku ka make.make woleć 'O i aku ka ma-
kemake o ka hapanui o ka po'e i ka no-
hona 'ilihune 'ole. Większość ludzi woli
nie żyć w ubóstwie.

'Oia kā? Naprawdę?

Oia mau nō. Jak zwykle.

'oi.hana departament, ministerstwo, działal-
ność gospodarcza, biznes ma o ka 'oihana
z urzędu, ex officio

'oi.hana mahi.kō cukrownictwo, przemysł cu-
krowniczy

'ō.'ili 1. pojawić się Ke 'ō'ili maila ka lā. Po-
jawiło się słońce. 2. serce (jako ośrodek
emocji)

'ō.'iwi rodzinny, ojczysty, rdzenny mieszkaniec,
występujący naturalnie (o roślinie, zwierze-
ciu) nā 'ōiwi rdzenna ludność ko'u 'āina
'ōiwi mój kraj ojczysty

'Oka.kopa październik

'O ka mea ekolu, ... Po trzeciej, ...

'O ka mea elua, ... Po drugiej, ...

'O ka mea mua, ... Po pierwszej, ...

oki zatrzymać, skończyć (się) He i'a anaei kō
ka mākeke? 'A'ole, he oki loa! Czy jest
ryba na targu? Nie, skończyła się.

'oki ciąg 'oki ka lauoho ostrzyć się

'oki male rozwód, rozwieść się (dosł. „uciąć
małżeństwo”)

'okina zwarcie krtaniowe (znak oznaczający
zwarcie krtaniowe ('))

'oki.'oki pocięty na kawałki

'oki po'o ściąć głowę

'oko'a 1. różny, odmienny Ua 'oko'a ko lāua
mau 'ano. Ich typowe cechy są odmienne.
'Oko'a ka 'ōlelo a nā kānaka Ni'ihau.
Mowa osób z Ni'ihau jest odmienna. 2. cał-
kowicie, w pełni

'ō.ku'e.ku'e główka kości palcowych ola ży-
cie, zdrowie, zdrowy, chronić, żywy ola loa
długie życie, długowieczność E ola mau
i ka 'ōlelo Hawaii'i! Niech żyje nadal
język hawajski! He pēpē ola kā kēlā
makuakāne. Tamta matka ma zdrowe nie-
mowlę. Ola ka mō'i i ke Akua. Boże chroń
króla. Ola ka inoa. Imię żyje. (gdy dziecko
nosi imię przodka lub osoby ukochanej) Aia
i ka 'ōpua ke ola: he ola nui, he ola laulā,
he ola hohonu, he ola ki'eki'e. Życie jest
w chmurach: wielkie życie, szerokie życie,
głębokie życie, podniosłe życie. (o przepo-
wiadaniu przyszłości na podstawie chmur)

'ō.kupe potknąć się Ua 'ōkupe ka 'elemaku-
le i ka 'anu'u hope o ke alapi'i. Starszy
mężczyzna potknął się o ostatni stopień
schodów.

ola 1. życie, zdrowie, żywy, ke ola ou twoje
życie (synonimem jest kou ola) ha'alele
i ke ola opuścić życie, odejść (= umrzeć)
2. żywy, zdrowy He pēpē ola kā kēlā
makuahine. Matka ma zdrowe dziecko.
3. żyć, ratować E ola ka 'ōlelo Hawaii'i.
Niech żyje język hawajski. 'Ano kānalua
ke kauka inā e ola ana ke kanaka ma'i.

Doktor raczej wątpi, czy chory będzie żył. **Aia ke ola i ka waha; aia ka make i ka waha.** Słowa mogą ożywić, słowa mogą ranić. (*dosl.* „Życie jest na ustach, śmierć jest na ustach”.) **Ratuj mnie! E ola au iā 'oe! Ua ho'okumu 'ia nā Pūnana Leo no ka ho'omau 'ana i ka 'ōlelo Hawai'i i 'ōlelo ola ma waena o nā kamali'i o Hawai'i nei.** Ośrodki Pūnana Leo zostały założone w celu ocalenia hawajskiego jako żywego języka wśród dzieci hawajskich. ⇒ **Ka leo o ke ola. ⇒ kia'i ola ⇒ lawe ola ⇒ maui ola**

Ola! Na zdrowie! (*gdy ktoś kichnie*)

ōla'i trzęsienie ziemi **ōla'i ikaika loa i 'ike 'ole 'ia kona lua** bardzo silne trzęsienie ziemi, takiego jeszcze nie widziano

Ola ka mō'i i ke Akua. Boże chroń króla.

ola kino zdrowie **Pehea kou ola kino?** Jak twoje zdrowie?

'ōla.lau zagubiony

ola mau nieśmiertelny

'ō.lapa 1. błyskać się 2. tancerz, tancerka **He 'ōlapa kēia. Ke hula nei 'o ia.** To jest tancerka. Ona tańczy hula.

'ole nie, zero, bez-, nie-, bez **mea 'ole** nic **He mea 'ole kēia.** To nic. **niho 'ole** bezzębny **'ole wale** wcale nie **Hele pinepine au me ka pāpale 'ole.** Często chodzę bez kapelusza. ⇒ **a i 'ole ⇒ hiki 'ole ⇒ hilahila 'ole ⇒ kama 'ole ⇒ kaulike 'ole ⇒ kumu 'ole ⇒ mākaukau 'ole ⇒ make 'ole ⇒ poina 'ole ⇒ pono 'ole**

'Ole Kū Kahi 7. (i 21.) noc kalendarza księżycowego

'Ole Kū Kolu 9. noc kalendarza księżycowego

'Ole Kū Lua 8. (i 22.) noc kalendarza księżycowego

'Ole Kū Pau 10. noc kalendarza księżycowego

'ō.lelo język, mowa, mówić, słowo **'Ōlelo ka wahine i ka 'ōlelo Hawai'i.** Kobieta mówi po hawajsku. **Ua 'ōlelo kona makuahine,** „E nānā pono 'oe i kou mau kaikaina!” Matka powiedziała: „Pilnuj swych młodszych sióstr”. **'ōlelo a nā hō'ike** zeznania **'o John Owen i 'ōlelo 'ia** wyżej wymieniony John Owen **'ōlelo mai nā kūpuna mai** tradycja **Na wai nō i 'ōlelo iā 'oe e hele malaila?** Kto ci powiedział, żeby tam iść? **Pau ka 'ōlelo Hawai'i? 'A'ole loa.** Czy język hawajski jest wymarły? Wcale nie!

He wā e hāmau ai, A he wā ho'i e 'ōlelo ai. Czas milczenia i czas mówienia. **nā 'ōlelo 'ino** przekleństwa ⇒ **ha'i 'ōlelo ⇒ ho'onui 'ōlelo ⇒ hua 'ōlelo ⇒ ku'u 'ōlelo ⇒ luna 'ōlelo ⇒ mahele 'ōlelo ⇒ o'o 'ole ⇒ pili'ōlelo**

'ō.lelo aku mówić do, przemówić **Ke 'ōlelo aku nei 'o ia i kana keiki.** Ona mówi do chłopca. **Ua mana'o'i'o ihola au, nolaila au i 'ōlelo aku ai.** Uwierzyłem, dlatego przemówiłem. (2Kor 4, 13)

'ō.lelo.a'o || 'ō.lelo a'o rada, instrukcja

'ō.lelo 'ē język obcy

'ō.lelo ha'i mua przedmowa

'ō.lelo haole język angielski

'ō.lelo Hawai'i język hawajski

'ō.lelo hewa błąd językowy

'ō.lelo ho'ā.kāka wstęp (*w książce*)

'ō.lelo hō.'ike zeznanie

'ō.lelo hō.'ino zlorzeczyć, przeklinać (...) **'o ka mea 'ōlelo hō'ino aku i ka makuakane a i ka makuwahine paha, e maka ia. (...)** Kto zlorzeczy ojcu i matce, niech śmierć poniesie. (Mt 15,4)

'ō.lelo ho'o.hiki przysięga, obietnica, przyrzeczenie

'ō.lelo ho'o.pa'i wyrok

'ō.lelo hou powtórzyć

'ō.lelo huna język tajny

'ō.lelo.kī.kē dialog, riposta

'ōlelo kū.kae manu tajemny język hawajskich kopaczy guana oparty na substytucji i transpozycji form języka hawajskiego

'ō.lelo mahalo podziękowania (*we wstępie do książki*)

'ō.lelo nane przypowieść, zagadka, parabola, alegoria **E hoakaka mai 'oe i kēia 'ōlelo-nane.** Wytłumacz nam tę przypowieść. (Mt 15,15)

'ō.lelo no'e.au przysłowie

'ō.lelo pa'i 'ai kreol hawajski

'ō.lena 1. kurkuma (*otrzymywano z niej przprawę lub barwnik*) 2. żółty

'ō.lena.lena żółty barwnik z kurkumy

'Ole Pau 23. noc kalendarza księżycowego

oli pieśń (*nie tańczono przy niej*), śpiewać

'Oli.ona (*gwiazdozbiór*) Orion

'oli.'oli radość **Lelele ka houpo i ka 'oli'oli.**

Serce mocno bije z radości.

olo trzeć, ucierać (*na tarce*)

'olo tydka

'olo.kele bagno

'**olua** wy (2), was **Hau'oli au i ka hui 'ana me 'olua**. Cieszę się, że was spotkałem **I hea 'olua i noho ai mamua?** Gdzie dawniej mieszkaliście?

'**olu'olu** 1. prosić **I 'āpana pai pika nāna, ke 'olu'olu**. Proszę, przynieś mu kawałek pizzy. **E 'olu'olu, e kōkua mai**. Proszę, pomóż mi. 2. wygodny **'Olu'olu ko ko 'olua mākua hale kahiko?** Czy stary dom waszych rodziców jest wygodny? **Eia he noho 'olu'olu. E noho iho**. Tu jest wygodne krzesło. Usiądź. 3. uprzejmy, miły, uprzejmość, przysługa, łaskawy **Ke noi aku nei i kou 'olu'olu**. Proszę cię o przysługę **'Olu'olu nō ke kumu**. Nauczyciel jest bardzo miły. **mō'i 'olu'olu** łaskawy majestat 4. być zadowolonym, cieszyć się **E 'olu'olu 'oe i ka mea i loa'a**. Ciesz się z tego, co masz. **'olu'olu nō iāia iho** zadowolony z siebie

oma 1. uderzać rękami i ramionami 2. wysoki urzędnik

'**oma** piec (w piekarniku lub na ogniu) **pelehū 'oma** indyk pieczony

'**ō.mā** homar

ō mai odpowiedzieć **E ku'u aloha, e ō mai**. Kochanie, odpowiedz mi.

'**ō.ma'i.ma'i** chory **'Ano 'ōma'ima'i au**. Nie czuję się bardzo dobrze.

'**ō.ma'o.ma'o** 1. zielony **'ano 'ōma'o.ma'o** zielonkawy **He 'ōma'oma'o ka waiho'olu'u no Moloka'i**. Barwa [wyspy] Moloka'i jest zielona. 2. szmaragd **'ōma'oma'o he 'ōma'oma'o**. Szmaragd jest zielony.

omo ssać, osesek **mea omo** słomka do picia

ona 1. (zaimek dzierżawczy typu \emptyset 3. osoby liczby pojedynczej) on(a) ma **Ho'okahi ona po'o**. Ma jedną głowę. **'Ehā ona wāwae**. On ma cztery łapy. **i mua ona** przed nim \Rightarrow **ua ona nei** 2. (wykładnik liczby mnogiej, który występuje z **mau** pod koniec wyliczenia; nie łączy się z osobami) także **Lawe mai i puke, i pepa, a me ona mau peni**. Przynieś książki, papier, a także ołówki.

'**ona** pijany, pijatyka, pijaństwo

'**ona mau** alkoholik

onaona delikatnie pachnący, ponętny, atrakcyjny

one piasek, piaszczysty **Hiki i nā keiki ke pā'ani i ke one**. Dzieci mogą się bawić w piasku.

one hānau miejsce urodzenia (*dosł.* „piaski urodzin”)

'**one'i** tutejszy, miejscowy **kō 'one'i keiki tutejsze dzieci 'A'ohē o 'one'i wahine e like me 'oe**. Żadna z tutejszych kobiet nie jest podobna do ciebie.

'**oni** ruch, ruszać się **'oni hikiwawe** szybki ruch

'**ō.niki.niki** 1. gładki, płaski 2. odmiana muszli **'oni.pa'a** zdecydowanie, pewność, stanowczość

'**ō.nini** deska serfingowa (*dla mistrzów*)

'**ō.ni'o.ni'o** wyszywany

'**ō.ni'o.ni'o** w pasy

ono 1. ryba większa od makreli (*Acanthocybium solandri*) 2. sześć, szósty **ke ono szósty \Rightarrow 'eono sześć \Rightarrow 'eono haneli \Rightarrow hapa.ono \Rightarrow kana.ono \Rightarrow āpā.ono \Rightarrow 'umi kū.māono**

'**ono** smaczny, smakować **He i'a 'ono loa!** Ryba jest naprawdę smaczna! **mea 'ono deser Ua 'ono ka pua'a kālua**. Pieczone prosię było smaczne.

'**ō.nohi** galka oczna

'**ō.nohi.ā.i'a** katarakta

'**ō.nohi maka** żrenica

o'o dojrzały (*owoc, osoba*)

'**o'ō** piac

'**o'o.ō** (*reduplikacja 'o'ō*) **ke 'o'o'ō 'ana o ka moa** pianie koguta

'**ō.ō** 1. kij kopieniacki **Aia ka 'ō'ō i kona lima 'ākau**. Ona ma kij kopieniacki w prawej ręce. 2. przekłuiwać 3. rzucać **'ō'ō ihe** rzucać włócznią 4. wymarły ptak hawajski o żółtych piórach (*Moho mobilis*)

'**O'oka** (*imię męskie*)

o'o 'ole niedojrzały

'**o'opu** babka (*ryba*)

'**ō.pae** krewetka

'**opa.kuma** opos

ō.pala śmieci **E kiloi aku i ka 'ōpala!** Wyrzuć śmieci! \Rightarrow **ka'a hali.hali 'ō.pala \Rightarrow kini 'ō.pala**

'**ō.pe'a.pe'a** 1. nietoperz hawajski 2. żagiel

'**ope.kama** opos

'**ōpelu** (*gatunek ryby, Decapterus pinnulatus*)

'**openi** || 'ofeni przestępstwo

'**opihī** jeden z wielu gatunków brzuchonogich, czasolka (*niektórzy uznają 'opihī za ducha przodka*)

'**ō.pio** młody, junior

'ō.pio.pio młody, najmłodszy **ao 'opiopio** biała chmura **Mana'o ka po'e 'epekema, 'o Hawai'i ka mokupuni 'ōpiopio o ka pae 'āina**. Naukowcy uważają, że Hawai'i jest najmłodszą wyspą archipelagu.

'ō.pū brzuch, żołądek **'Eha ko'u 'ōpū**. Boli mnie żołądek.

'ō.pule.pule trochę szalony

'ō.pū mimi pęcherz moczowy

'ō.pu'u pak, pączek

ou twój, należący do ciebie **ke ola ou** twoje życie (*synonimem jest kou ola*) **'Ehia ou makahiki?** Ile masz lat? **'Ehia ou pāpale?** Ile masz kapeluszy? **ke kuke 'ana ou** twoje gotowanie **Like ke kaikaina ou me kou kaikua'ana?** Twoja młodsza siostra jest podobna do starszej? (*pytana jest kobieta*) **i mua ou** przed tobą **Aia kāu puke wehe-wehe ma hope ou**. Twój słownik jest za tobą.

o'u mój, należący do mnie **ka 'āina 'ōiwi o'u** mój kraj ojczysty (*synonimem jest kou 'āina 'ōiwi*) **'A'ohe o'u kānalua**. Nie mam

wątpliwości. **Hele mai i o'u nei** Chodź tu do mnie. **'A'ohe o'u makemake iā 'oe** Nie lubię cię. **Ala ko'u kaikua'ana ma-mua o'u**. Moje starsze rodzeństwo wstaje przede mną.

'ou.kou wy wszyscy **E nānā iā 'oukou iho**. Popatrzcie na siebie samych. **He aha kā 'oukou hana i kēia wā?** Co teraz robicie? (*dost. „Jakie jest teraz wasze zajęcie?”*) **E hele aku 'oukou!** Odejdźcie wy wszyscy! **Mahalo nui iā 'oukou!** Wielkie dzięki wam wszystkim! **ko 'oukou wasz kā 'oukou** wasz

'ou.lana.kana orangutan

'ō.uli 1. znak, omen 2. tryb

'ō.uli.ha'i tryb oznajmujący

o waho na zewnątrz **Ke māluhiluhi 'o ia, ua pi'i 'o ia i loko o ka hīna'i a kia'i i nā mea a pau o waho**. Gdy się zmęczy, wspina się do środka koszyka i ogląda wszystko na zewnątrz.

'ō.wili deska surfingowa z drzewa wiliwili

P

P1 (= *Pō'akahi*) **Pn** (= *poniedziałek*)

P2 (= *Pō'alua*) **Wt** (= *wtorek*)

P3 (= *Pō'akolu*) **Śr** (= *środa*)

P4 (= *Pō'ahā*) **Cz** (= *czwartek*)

P5 (= *Pō'alima*) **Pt** (= *piątek*)

P6 (= *Pō'aono*) **So** (= *sobota*)

pā 1. (z *ka*) plot, skraj, kraniec, koniec **mai kēlā pā o ka honua, a mai kēlā pā o ka lani mai** od krańca ziemi aż do szczytu nieba ⇒ **pā hale** 2. (z *ke*) naczynie, talerz, płyta **Ke pau kāu 'ai 'aina, e holoi i nā pā.** Gdy skończysz jedzenie, umyj naczynia. **pā pepa** papierowy talerz **pā mea 'ai danie** ⇒ **pā hali.hali** ⇒ **pā holoi** ⇒ **pā lolouila** dyskietka 3. masa perlowa, macica perlowa (*Pinctada margaritifera*) 4. dotykać (*czasownik statywny*), dotyk **Ua pā maila ku'u lima iā 'oe.** Dotknąłeś (dotknęłaś) mojej ręki. **pā kanaka** mieć doświadczenie seksualne (*dosł. „dotknąć człowieka”*) **He lele pā iki – ke aloha kamali'i.** Lekki dotyk – taka jest miłość wśród dzieci. **pā i ka leo** być skarconym (*dosł. „być uderzonym głosem”*) **Mālama o pā.** Uwważaj, bo będziesz zraniony. ⇒ **pā mai** 5. tymczasowy **he nohona pā wale** pobyt czasowy 6. **pā** (*w muzyce*) do

pa'a 1. zamknięty, zajęty (*telefon*) **Pa'a ka puka.** Drzwi są zamknięte. **Pa'a ke kelepona.** Telefon jest zajęty. **Ua pa'a nā pukaniani.** Okna są zamknięte. 2. para **pa'a kā.ma'a** para butów **pa'a male** para małżeńska **pa'a male hou** młoda para, para nowożeńców **pa'a lio** para koni

pa'a.hana zajęty **Pa'ahana kāua i kēia hopenapule a'e?** Jesteśmy [ja i ty] zajęci w przyszłym tygodniu? **ke pa'a.hana** pracowitość ⇒ **mea pa'ahana**

pa'a.hao więzień, skazaniec, skazany

pa'a.kai sól **He pa'akai auane'i e hehe'e ai?** Może jesteś z soli i się roztopisz? (*do oso-*

by, która boi się wychodzić z domu, gdy pada deszcz)

pa'a.kiki trudny, nieugięty, uparty **'A'ole pa'a-kiki ka hāpai paona.** Podnoszenie ciężarów nie jest trudne. **Mai pa'akiki aku 'oe i ke anu.** Nie upieraj się przy wyjściu z przeziębieniem. **He po'o pa'akiki ko kāna wahine.** Jego żona jest uparta.

pa'a.na'au wyuczony, zapamiętany

pā.'ani bawić się, grać **Hiki i nā keiki ke pā'ani i ke one.** Dzieci mogą się bawić w piasku. **pā'ani kinipōpō** grać w piłkę **pā'ani pepa** grać w karty **mea pā'ani** zabawka **Ke nānā aku nei ke kaikamahine i nā keiki e pā'ani ana i kahakai.** Dziewczyna patrzy na chłopców grających na plaży.

pā.'ani iwi grać w domino ⇒ **iwi pā.'ani**

pā.'ani lolo.uila gra komputerowa **Lilo ke keiki i ka pā'ani lolouila.** Dziecko jest pochłonięte grą komputerową.

pa'a.pū zatłoczony **Pa'apū ke alaloha i nā kalaka.** Autostrada zatłoczona jest samochodami ciężarowymi.

pae 1. rząd (= *szereg*), grupa 2. lądować, przybić do brzegu **Ināhea i pae ai ka moku-lele?** Kiedy wylądował samolot? **Pae mai la ka wa'a i ka 'aina.** Czółno przybiło do brzegu. (*ozn. głód jest zaspokojony*)

paea.ea łowić ryby za pomocą kija, tyczki

pae 'āina archipelag **Nui wale nō nā mokupuni li'ilii'o ka pae 'āina.** Wiele jest małych wysp archipelagu.

Pā.'ele 1. Murzyn **I kēlā kenekulia aku nei, ua kapa 'ia nā Pā'ele mua i Hawai'i he „haole”.** W ubiegłym wieku pierwsi Murzyni w Hawajach byli nazywani „haole” (*cudzoziemcami*). 2. czarny, czernić

pā.'ele kū.lani tatuaż po jednej stronie ciała **pae.pae** fundament **Ua kūkulu 'ia ka hale ma luna o ka paepae pōhaku.** Dom został zbudowany na kamiennym fundamencie.

paha 1. (wyraz musi być po wyrazie lub frazie) być może, chyba 'A'ole paha. Chyba nie. Pēlā paha. Chyba tak. Ua mākaukau paha ka mea'ai. Być może jedzenie jest już gotowe. He po'e lawai'a paha lākou. Oni chyba są rybakami. He kōkua paha ia iā 'oukou i ke a'o'ana i ka 'ōlelo makua-hine o kēia 'āina. Być może będzie wam pomocą w nauce języka ojczystego tego kraju. He lā mālie paha 'o nehinei, 'a'ole paha. Wczoraj był bezchmurny dzień czy nie? E pono paha e hele au me 'oe. Myślę, że lepiej pójde z tobą. 2. przyśpiewywać, podśpiewywać paha hou odśpiewać ⇒ ā ... paha

pā.hā czterokrotnie, poczwórnie E kama'ilio pahā ana 'ōukou i kēia pō'alima a'e. W przyszły piątek będziecie rozmawiać we czworo (w grupie czterech osób).

pā hale podwórze, podwórko Aia lākou ma ka pā hale? One są na podwórku?

pā hali.hali taca, tacka (z ke)

pā.hawewe promieniowanie, promieniować (w postaci fal) pā.hawewe lā promieniowanie słoneczne

pahi nóż, skalpel Ua moku 'ia i ka pahi. Był zraniony nożem.

pahi kaua || **pahi.kaua** miecz

pā.hiku siedmiokrotnie

pā.hi'u.hi'u 1. gra polegająca na rzucaniu oszczepem do tarczy lub pchnięciu kamieniem do celu. 2. magia (jedna z odmian)

pahi 'umi.'umi brzytwa

pā.hoa sztylet, kordzik (zwykle z drewna)

pā.hoe.hoe lawa

pā holoi miska do mycia naczyń (z ke)

pahu 1. pudło, skrzynia, skrzynka, bęben He pahu pepa mānoanoa ko ka hale leka? Poczta ma kartony (tekturowe pudełka)? Ho'opa'a ke kumu hula i ka pahu. Nauczyciel hula bije w bęben. 2. pchać, pchnąć pahu kui zastrzyk podskórny 3. baza (w baseballu) pahu 'ekahi pierwsza baza pahu 'elua druga baza pahu 'ekołu trzecia baza

pahū eksplodować, wybuchnąć

pahu hau lodówka

pahu holo.holona klatka na zwierzęta

pahu ho'o.lele leo radio

pahu kupa.pa'u trumna

pahu pa'i ki'i kamera

pahu.pū przekroić na pół

pahu leka skrzynka pocztowa

pahulu gleba wyjałowiona

pahu manu klatka na ptaki

pahu 'ume komoda

pai przynieść I 'āpana pai pika nāna, ke 'olu'olu. Proszę, przynieś mu kawałek pizzy.

pa'i publikować, drukować E pa'i 'ia ana kāu puke? Twoja książka będzie opublikowana? ⇒ pa'i 'ana

paia mur, ściana Mai kākau 'oe i ka paia!

Nie pisz po ścianie. Huli ke alo i ka paia.

Obróć twarz do ściany. (tzn. nie ma się czego bać, spanie z twarzą do ściany jest oznaką poczucia bezpieczeństwa)

He puka maoli ia i loko o ka paia o ka hale. To był prawdziwy otwór w ścianie domu. Kau nā ki'i a me nā palapala 'āina ma ka paia

o ka lumi kula. Obrazy i mapy wiszą na ścianie klasy szkolnej.

pa'i 'ai twarde taro 'ōlelo pa'i 'ai kreol hawajski

pa'i 'ana wydanie (np. książki) ke kolu o ka pa'i 'ana trzecie wydanie

pa'i ā pa'i równy (o dwóch osobach) Ua pa'i a pa'i ma ka hana. Równi w pracy.

pai.'ea (jadalny krab)

Pai.'ea (jedno z imion Kamehamehy I)

pai.kau parada wojskowa

pai.kikala rower holo paikikala jechać na rowerze

pa'i lima drukować ręcznie Ua pa'i lima 'ia nā puke mua ma Hawai'i. Pierwsze książki w hawajskim drukowano ręcznie.

pai.mana au.puni komunizm

pā'ina przyjęcie 'Ai kākou i ka pua'a kālua ma ka pā'ina a i 'ole ma ka lū'au. Jemy pieczone prosię na przyjęciu lub na uczcie.

⇒ papa pā'ina

pā.'ina lā hā.nau przyjęcie urodzinowe

Pai.pala Biblia wehe i ka Paipala utworzyć Biblię nā mo'olelo Paipala opowieści biblijne E heluhelu i kekahi mau paukū

mai ke Kauoha Hou o ka Paipala. Przeczytaj kilka wersów z Nowego Testamentu

Pisma świętego.

pā.iwa dziewięciokrotnie

paka 1. krople deszczu 2. krytykować konstruktywnie, uczyć 3. tytoń, papieros puhi

paka palić papieros

pā.kā 1. chudy 'i'o **pākā** chude mięso 2. pokroić na duże kawałki 3. robić jajecznicę ⇒ **hua pā.kā**

pā.kaha wymuszać, wymuszenie

pā ka laki pech (< *ang. bad luck*)

paka.lana fiolek chiński

pā.kali bateria **E kūai mai i nā pākali kūpono o ho'ā 'ole lekiō**. Kup odpowiednie baterie, bo radio się nie włączy.

pā.kau.kau stół (*dawniej mata, na której jada-no posilki*) **ma ka pākaukau** na stole

pā.kau.kau 'aina stół, przy którym spożywa się posilki

pā.kau.kau hana biurko, ławka (*w szkole*)

pā.kau.kau kā.kau biurko

Pā.kē chiński, Chińczyk, po chińsku 'Āina **Pākē** Chiny **Hiki i kona kupuna kāne ke 'ōlelo Pākē**. Jego dziadek umie mówić po chińsku. **Hō'ea maila kekahi mau pū'ulu kānaka hana Pākē i Hawai'i nei i ka makahiki 1852**. Pierwsza mała grupa chińskich robotników przybyła na Hawaje w 1852 roku.

pā.keke 1. wiadro, kubel (< *ang. bucket*) **Piha ka pākeke a ka lawai'a i nā 'opihī**. Wiadro rybaka jest pełne [ryby] 'opihī. 2. kieszeń (*ang. pocket*) **Kauoha Hou Pākeke** kieszonkowe wydanie Nowego Testamentu

pā.kela 1. wielki (*o osobie, która osiąga znakomite wyniki*), nieopisany, niebywały, niesłychany; wybijać się 2. bez umiaru **pākela inu** pić bez umiaru

pakele uciec **Na wai nō 'oe e pakele aku?** Kto może ci się oprzeć? (*do atrakcyjnej osoby*)

pake.neka || **pā.kē.neka** procent, odsetek **pākē-neka pū'uo e noho ana ma nā kūlanakauhale** procent ludności mieszkającej w miastach

pā.kē.neka uku pane'e stopa procentowa, oprocentowanie

pā.kī.kē odpowiedzieć niegrzecznie

pākiko umiarkowanie **inu pākiko** pić umiarkowanie

pā.kī.kō topór kamienny

pā kina porcelana **Ua kū'ai akula lāua i nā pā kina a me nā lako kāhiko na Kamehameha III**. Obaj kupili chińską porcelanę dla Kamchamehy III.

Pakoa Wielkanoc

pā kuhi.kuhi manawa zegar słoneczny

pā.ku'i dodać 'ō.lelo **pā.ku'i** dodatek, suplement, postscriptum

pā.ku'i.ku'i ubijać (*np. poi*)

pā.ku'ina afiks **pā.ku'ina kau hope** sufiks, przyrostek **pā.ku'ina kau mua** prefiks, przedrostek **pā.ku'ina kau loko** infiks

Pala.kila || **Bara.zila** Brazylia, Brazylijczyk, brazylijski

pā.kolu trzykrotnie, potrójnie

pā.kū.ā || **pā.kū.wā** || **pakuā** banalny, oklepany **pala** dojrzały **Melemeke ka hua pala o ka mai'a**. Dojrzały owoc banana jest żółty.

pā.laha.laha szeroki, spłaszczony, płaski, rozciągnięty **ma'i pālahalaha** choroba zakaźna

palaka 1. szczotkować, czyścić **Ke palaki nei 'oe i kou mau niho?** Czyścisz zęby szczoteczką? 2. koszula **Aia iā wai kou palaka aloha?** Kto ma twoją koszulę aloha?

pala.kaiko || **paradaiso** raj

palaki szczotka, szczotkować **E palaki 'oe i kou niho**. Umyj zęby.

Palakiko (*imię męskie*)

pā.lala prezent lub podatek składany wodzowi z okazji narodzin dziecka

palaoa 1. kaszalot (*Physeter catodon*) '**O nā palaoa he mau i'a nui**. Kaszaloty są olbrzymimi istotami morskimi. ⇒ **niho palaoa** 2. mąka, chleb **palaoa ke'oke'o** biały chleb **Eia he palaoa pāpā'a**. Tu jest kromka chleba. ⇒ **hale puhi palaoa** ⇒ **mea puhi palaoa**

pala.pala dokument, akt, świadectwo **ua pala-pala 'ia** napisane jest

palapala 'ā.puka fałszywy dokument

pala.pala 'āina mapa

papa.pala hā.nau akt urodzenia

pala.pala ho'ā.pono paszport

pala.pala ho'o.ilina testament

pala.pala ho'o.kulena patent

pala.pala male zezwolenie na ślub

palapala noi formularz wniosku

palaunu brązowy (< *ang. brown*)

pā.lē balet

pale chronić, ochraniać

pale kai falochron

pale.kana bezpieczeństwo, bezpieczny **ai palekana** bezpieczny seks

pā.leo konwersować

pale.ma'i majtki

palemo wymknąć się niepostrzeżenie ⇒ **Hoku Palemo**

palena 1. granica, limit, bezgraniczny **me ke aloha palena** z bezgraniczną miłością (*pozdrowienie*) 2. sucharek

palena 'ole bezgraniczny, niezrównany he palena 'ole ka 'ike niezrównana wiedza
 pale wai.ū biustonosz, stanik
 pale wā.wae pantofel, kapeć Ua lilo ka pale wāwae i ka 'tlio. Pies zabrał kapeć.
 pali 1. klif, urwisko Ua ki'eki'e e kēia mau pali. Klify te są wysokie. 2. (figuracywnie) trudności Pehea 'oe? Maika'i wau i ke alo pali. Jak się masz? Mimo trudności dobrze.
 pā.lima pięciokrotnie hānau pālima narodziny pięcioraczków
 Palika || Palisa Paryż
 pā.lua dwakroć, dwukrotnie, podwójnie makani pālua wiatr wiejący w różne strony Pālua hou a'e ka nui o kēia mamua o kēlā. To jest znowu dwukrotnie większe od tamtego. A ma ka Lāpule, e ka'i laina pālua ana nā kamāli'i, he keikikāne a me kona kōko'olua kaikamahine. W niedzielę dzieci szły w szereg dwójkami, chłopiec z dziewczynką w parze.
 pā.lima pięciokrotnie
 Pali-uli legendarny kraj radości
 pā lolo.uila dyskietka Aia kā Leilani mau pā lolouila ma luna o ka lolouila. Dyskietki Leilani są na komputerze.
 pā.lule koszula (< ang. blouse)
 pā.lule aloha koszule aloha
 pā.lule lilina lniana koszula
 pā.luna balon, balonik (< ang. balloon) E loa'a ana nā pāluna i nā keiki ma ke kaniwala. Dzieci dostaną baloniki w wesołym miasteczku.
 palu.palu 1. miękki na'au palupalu miękkie serce 2. słaby ka 'ao'ao palupalu słaba płeć
 pā mai 1. świecić Pā mai ka mahina a me nā hōkū i ka pō. Księżyc i gwiazdy świecą w nocy. 2. wiać (o wietrze) Pā mai ka makani Moa'e. Wieją pasaty Pā mai ka makani, he lā 'ino ia. [Gdy] wieje wiatr, jest burzliwy dzień.
 pāna zespół (muzyczny)
 pā.na'i wzajemność, rewanż 'A'ohē lokomaika'i i nele i ke pāna'i. Każdy dobry uczynek spotka nagrodą. (dosł. „Zadnemu dobremu uczynkowi nie brakuje nagrody”) ⇒ po'e pāna'i
 pana.kō bank ho'okomo i ke kālā i ka panakō zdeponować pieniądze w banku Waiho 'oukou i kā 'oukou mau pila ki'ko'oku

ma ka panakō? Czy wszyscy ulokowaliście swoje zarobki w banku?
 pana.kō hale skarbonka
 pana.lā.'au kolonia, terytorium zależne He panalā'au 'o Kilipaki ma lao o Kalākaua. Kiribati było kolonią [króla] Kalākaua.
 pāna puhi 'ohē orkiestra Ho'okahi pinepine ka pāna puhi 'ohē 'o Royal Hawaiian i nā mele a nā ali'i haku ai. Królewska orkiestra hawajska (Royal Hawaiian Band) często gra piosenki, które skomponowali członkowie rodziny królewskiej.
 pane odpowiedź, odpowiadać, riposta he pane makamake 'ole odpowiedź, która zraza przyjaciół (niegrzeczna odpowiedź) ka pane a ke aloha uprzejma odpowiedź he mau nīnau a he mau pane pytania i odpowiedzi
 pane'e zwłoka ⇒ uku pane'e
 panena odpowiedź
 pani 1. zamknąć E pani i ka pukaaniani o anuanu 'oe ma hope. Zamknij okno, bo się później przeziębisz. 2. substytut ⇒ pani.inoa
 Pā-nī'au (szczyt na północnym wschodzie wyspy Ni'ihau o wysokości 1281 stóp, tj. około 390 metrów)
 pani.inoa zaimek
 pani.inoa kuhi.kuhi zaimek wskazujący
 pani.inoa kuhi lau.lā zaimek nieokreślony
 pani.inoa pili.kino zaimek osobowy
 panina koniec
 pani.olo kowboj
 Pani.olo Hiszpania, Hiszpan, hiszpański
 pano ciemny jak chmury, nieosiągalny
 paona ciężar, waga, ciężarek 'A'ole pa'akiki ka hāpai paona. Podnoszenie ciężarów nie jest trudne.
 pā.ono sześciokrotnie
 papa 1. płaska powierzchnia, warstwa ⇒ papa pā.'ina 2. klasa (szkolna) Ua pā'ani kāu papa i ke kakahiaka. Twoja klasa bawiła się rano.
 pā.pā zabronić, zakazać, przykazać, tabu, zakaz
 Pā.pā (wyraz wprowadzony dopiero przez misjonarzy, którzy uważali za niegrzeczne zwracanie się dzieci do ojca po imieniu) tata
 pā. pā zabraniać, zakazać Ua pāpā au iāia, 'a'ole e hele. Zabroniłem mu iść.
 pā.pā 'ana prohibicja

papa ani.ani szyba
Papa.hā.nau.moku (*mityczna matka wyspy Hawai'i*) 'O Papahānaumoku ka makuahine o Hawai'i mokupuni. Matką wyspy Hawai'i jest Papahānaumoku.
papa.hele piętro **papahēle** 'ekolu drugie piętro (*dosł. „piętro trzecie”*)
papa.hele mua parter (*dosł. „pierwsze piętro”*)
pā.pa'a 1. oparzony 2. kromka
pā.pa'a palaoa kromka chleba
papa 'ele. 'ele tablica (*do pisania*)
papa.hele podłoga
papa he'e nalu deska surfingowa **He papa he'ēnalu kēia**. To jest deska surfingowa.
papa'i ⇒ **hale papa'i**
pā.pa'i krab
papa kuhi.kuhi spis treści, indeks, skorowidz
papa kuhi.kuhi manawa rozkład jazdy (*w odniesieniu do statków*)
papa lā'au deska **I kēia manawa, aia he papalā'au a i 'ole he papaaniani no ka pani 'ana i ka puka o ka hale**. Obecnie jest deska lub szyba w drzwiach domu.
pā.pale kapelusz, nałożyć (*kapelusz*) **Aia ka pāpale ma ke po'o o ke kaikamahine**. Kapelusz jest na głowie dziewczyny. **E pāpale i kou pāpale lau hala**. Nałóż panadanowy kapelusz.
pā.pale Kale.poni kapelusz filcowy 'O wai lā kēlā kanaka me ka pāpale Kaleponi? Ciekawe, kim jest tamten człowiek we filcowym kapeluszu?
papā.lina || **pā.pā.lina** policzek **kou papālina lahilahi** twoje delikatne policzki
papa 'ō.lelo słownictwo
pā.pā. 'ō.lelo konwersować, konwersacja
papa pā. 'ina stół (*do jedzenia*)
pā.pulō bawół
Pā.pua Nū.kini Papua-Nowa Gwinea
papuna pawian
pau skończony, kompletny, wszystek **Ua pau ka manawa**. Czas minął. **Pau ka ha'awina**. Lekcja jest skończona. **pau ka 'ike** stracić przytomność **I ka pau 'ana o ka'u hana, holo i au i ku'u lima**. Gdy skończyłem pracę, umyłem ręce. ⇒ **pau ka 'ike, pau ka lohe** ⇒ **Pau Pele, pau manō**.
pa'u sadza
pa'ū wilgotny
pā. 'ū 1. spódnica (*kobiety noszona do jazdy konno*), sarong **Ua komo 'o ia i ka pā'ū**.

Ona nosi garderobę owiniętą wokół ciała. **Ua hau'oli kēia makuahine no ka mea, he pā'ū hou ko kāna kaikamahine**. Ta matka jest szczęśliwa, ponieważ jej córka ma nową garderobę owiniętą wokół ciała. **Komo nā wāhine i ka pā'ū**. Kobiety noszą spódnice owiniętą wokół ciała. 2. (*figuralnie*) morze

pau 'ana koniec
pau ka 'ike, pau ka lohe być w stanie śpiączki, stracić przytomność
pau.kū 1. wers **E heluhelu i kekahi mau paukū mai ke Kauoha Hou o ka Paipala**. Przeczytaj kilka wersów z Nowego Testamentu Pisma świętego. 2. artykuł, paragraf **Ho'okahi makahiki ma mua o kona hala 'ana i ka make, ua kākau 'o Pauahi i ka paukū 'umikumamākou o kāna palapala ho'oilina**. Rok przed śmiercią napisała Pauahi trzynasty artykuł testamentu.
pā. 'umi dziesięciokrotnie ⇒ **hakina pā'umi**
Pau Pele, pau manō. Niech trupem padnę, jeśli kłamię. (*dosł. „zjedzony przez Pele, zjedzony przez rekina”*)
pā.wai mieć wodę
pā.walu ośmiokrotnie
pea niedźwiedź **pea 'ele. 'ele** niedźwiedź czarny **pea kua.pu'u** niedźwiedź grizzly **pea 'Ā.lika** niedźwiedź polarny **pea Kina** panda
pe'a 1. krzyżyk (*znak w kształcie X*) 2. skrzyżować **pe'a a'ela nā lima i ke kua** skrzyżować ręce z tyłu (*wg Hawajczyków obraźliwy sposób życzenia komuś nieszczęścia*) 3. nietoperz 4. żagiel
pe'ahi wachlarz, wachlować, wachlarz **Aia ka pe'ahi i ka lima 'ākau o ke ali'i wahine**. W prawej ręce kobiety wodza jest wachlarz. **E pe'ahi aku iā 'Anakala**. Wachluj w stronę wujka.
pē. 'ā.hia łatwopalny, łatwopalność
pē. 'ano tryb (*w programie komputerowym*)
pe'e ośmiornica
pē.hā.popo rozkładający się naturalnie, rozkładający się biologicznie
pehea jak, co **Pehea 'oe?** Jak się masz? **Pehea 'oe i kēia pālule?** Co sądzisz o tej koszuli? **Pehea kou mana'o?** Jakie jest twoje zdanie? **Pehea kāua e hele ai?** Jak mamy iść?
Pehea ho'! Jak, nie wiem!
pehea ho' i lā jakże to (*wyraża zdziwienie*)

Pehea lā! Nie wiem, jak!

pē.ia w ten sposób, tak **Pēia mai 'o ia ia'u**. Tak mi powiedział.

pela || **pēla** (*Māmaka Kaiāo*) poręczenie majątkowe, kaucja (< *ang. bail*)

pēlā jak tamto (*daleko*), tak **Mai hana pēlā!** Nie rób tego! **Pēlā nō paha**. Być może tak.

⇒ **e pēlā wale aku**

pele wulkan, lawa, erupcja ⇒ **lua pele**

Pele (*hawajska bogini ognia*) **Ua mana'o ka po'e Hawai'i, 'o Pele ke akua wahine o ka lua pele**. Hawajczycy uważali, że boginią wulkanu jest Pele.

pele.hū indyk

Pele.kane Brytania, brytyjski, Anglia, angielski, Anglik **ka 'ōlelo Pelekane** język angielski **ma ka 'ōlelo Pelekane** po angielsku

peleki hamulec, hamulce

Pele.kiuma || **Bele.giuma** Belgia, Belg, belgijski

pele.leu przedłużony, poszerzony, długi, szeroki **I 'Īnia aku nei au i ke kau 'elepani ihu peleleu**. W Indiach jeździłem na słoniu z długą trąbą. **huina pele.leu** kąt rozwarty

pelena || **berena** chleb **'Ehia nā pōpō berena a 'oukou?** Ile macie bochenków chleba?

pē.mā. 'ō. 'ā rozpuszczalny

pena malować, farba **pena 'ia** malowane **pena ki'i** malować obrazy **pena hale** malować dom **Aia iā wai ka pena 'ōma'oma'o?** Kto ma zieloną farbę?

pena 'ana malowanie

pena ki'i || **pena.ki'i** malować obrazy, artysta malarz **nā po'e penaki'i kaulana loa** naj-słynniejszy malarze

pē.ne'e mobilność

penei w ten sposób, tak, następująco, w następujący sposób

peni pióro **E 'olu'olu e 'ae mai i kāu peni**. Proszę, pożycz mi pióro.

peni.kala ołówek **Nāu anei kēnā penikala?** To twój ołówek?

pepa papier

pepa hā.leu || **pepa hē.leu** papier toaletowy

pē.pē niemowlę **He keikikāne ka'u pēpē**. Moje niemowlę jest chłopcem.

pepe'e.kua płaz

pepehi bić, uderzać, zabić **'A'ole nāu ke keiki āu e pepehi mai nei**. Dziecko, które bijesz, nie jest twoje. **mea pepehi kanaka** broń **pepehi ā make** zabić na śmierć **Mai pepehi kanaka 'oe!** Nie zabijaj!

pepehi kanaka morderca, mordować, popełnić morderstwo **ka pepehi kanaka 'ana** zabójstwo

pepei.ao ucho **Ua kau ka pua koki'o ma ka pepeiao 'ākau o ke kaikamahine**. Kwiat *koki'o* jest wetknięty za prawe ucho dziewczynki. **Ua lei 'o ia i ka lei pua a ua kau 'o ia i ka pua ma kona pepeiao 'ākau**. Ona nosi girlandę i ma kwiat za prawym uchem. ⇒ **lohe pepeiao**

pepeke zdanie

pepeke haku zdanie główne

pepeke 'ō.hua zdanie podrzędne

Pepe.luali luty i **ka Pō'alima, lā 6 o Pepeluali, 1874** w piątek 6 lutego 1874

pē. 'ume.lau.oho kapilarność

pia 1. maranta (*Tacca leontopetaloides*) 2. piwo **pahu pia** skrzynka piwa

pī. 'ā.pā alfabet **He 'umikūmākolu huapalapala o ka pī 'ā pā Hawai'i**. Alfabet hawajski ma trzynaście liter. ⇒ **hua pī. 'ā.pā**

piha pełny, kompletny, całkowity, ukończony, ukończyć **Hawai'i piha** czystej krwi Hawajczyk **'a'ole piha pono** niekompletny

piha lima garść

piha maka.hiki rocznica

piha.piha 1. pełny, wypelniony 2. skrzele

piha puna pełna łyżka

pihi 1. guzik, odznaka **wehe i ka pihi** odpiąć guzik **pihi māka'i** odznaka policyjna 2. przycisk (z *ke*) **Mai kaomi i ke pihi!** Nie przyciskaj przycisku!

piholo tonąć, topić się **Ua piholo 'o Pu'upehe a make loa**. Pu'upehe utonęła.

pi'i wspinać się **Ke pi'i nei 'o ia i ke kumu niu**. On wspina się na palmę kokosową. **pi'i kuahiwi** wspinać się na górę, alpinista **koko pi'i** wysokie ciśnienie krwi **pi'i ke kai** narasta gniew (*dost. „morze się podnosi”*) **Pi'i ka ihu o ka nai'a i ka makani**. Nos delfina wznosi się w stronę wiatru. (*o osobie wyniościej*) **Ke māluhiluhi 'o ia, ua pi'i 'o ia i loko o ka hīna'i a kia'i i nā mea a pau o waho**. Gdy się zmęczy, wspina się do środka koszyka i ogląda wszystko na zewnątrz.

pi'i a'e wspinać się, przybyć (= *zwiększyć się*) **Pi'i wale a'e ko'u hopohopo ke komo au i ka haukapila**. Rośnie mój niepokój, gdy wchodzi do szpitala.

Pi'ilani (*imię wodza*)

pika pizza I 'āpana pai pika nāna, ke 'olu'olu.

Proszę, przynieś mu kawałek pizzy.

pī.kake jaśmin

piko 1. pępek, pępovina, krewny, genitalia **Pehea kō piko?** Jak się ma twój pępek? (*zartobliwe dwuznaczne pozdrowienie*) 2. czubek, korona **Mai ka piko o ke po'o a ka poli o ka wāwae, a la'a ma nā kihi 'ehā o ke kino.** Od czubka głowy do czubków palców nogi i czterech kątów ciała. (*w modlitwie za uzdrowienie; cztery kąty ciała to dwa ramiona i dwa biodra, między nimi są istotne narzędzia ciała*)

piko pau 'iole notoryczny złodziej (*według przekonania Hawajczyków, ktoś zostaje notorycznym złodziejem, gdy jego pępowinę ukradnie szczur*)

piku figa (*Ficus carica, owoc i drzewo figowe*)

pila rachunek uku i nā pila płacić rachunki **Pono ka 'ohana e uku i nā pila me kēlā mahina kēia mahina.** Rodzina musi płacić rachunki każdego miesiąca.

pila kī.ko'o pana.kō przelew bankowy

pili 1. łączyć, być blisko, bliskość, zażyłość, być spokrewnionym **Āhea kāua e pili ai ē?** Kiedy będziemy połączeni? **Pili pū i ka paia.** Przyciśnięty mocno do muru. (*tj. mieć poważne kłopoty*) **He pili 'ohana māua 'o Nonohe.** Nonohe i ja jesteśmy spokrewnieni. 2. (*trawa, z której dawno robiono domy, Heteropogon contortus*) **'O ka hale pili kēia.** To jest dom z trawy. ⇒ e pili ana

pili 'ana wā anō imiesłów czasu terażniejszego

pili 'ana wā hala imiesłów czasu przeszłego

pili.kia kłopot, problem **He aha ka pilikia?** Jaki problem? Co się stało? **He aha kou pilikia?** Jaki jest twój kłopot? Jaki masz kłopot? ⇒ 'a'ole pilikia

pili koko więzy krwi

pilina.'ō.lelo gramatyka ha'awina **pilina'ōlelo** lekcja gramatyki

pili.ua rodzajnik

pili.mua mao.popo rodzajnik określony

pili.mua mao.popo 'ole rodzajnik nieokreślony

pili.'ō.lelo gramatyka, struktura wyrazu, struktura zdania

pili.pā obok (*mur, płotu*), wraz z; równoległy, równoległe **nā kaha pilipā** linie równoległe

pinao ważka

pine.pine często, częsty **Hele pinepine ka po'e Hawai'i i kahakai.** Hawajczycy często chodzą na plażę. **E ho'onanea 'oukou i ka heluhelu pinepine 'ana i kēia puke 'ōlelo Hawai'i li'ili'i.** Znajdźcie przyjemność w częstym czytaniu tej książeczki w języku hawajskim. **Inā 'ai pinepine 'oe i ka 'i'o pua'a, pi'i a'e ka 'aila ma loko o kou koko.** Jeśli często będziesz jeść wieprzowinę, przybędzie tłuszczu w twojej krwi.

pio 1. pojmać, pojmani, pojmany, jeniec, więzień **Ua pio paha laua i ke kaua.** Oni byli chyba pojmani na wojnie. 2. zgasnąć **Ua pio ke kukui.** Zgasło światło. (*o kimś, kto zasnął i nie jest świadom niczego*) 3. piszczeć (*o pisklęciu*), ćwierkać, gwizdać (*palcami w ustach*) ⇒ hā.'awi pio

pi'o.loke strapiiony, zaniepokojony **Pi'oloke ka moho ma mua o ka nīnauele.** Przed przesłuchaniem kandydat jest zaniepokojony.

pi'o mai tworzyć łuk **Pi'o mai ke 'ānuenuē, ke ua kilihune i ka lā.** Tęcza tworzy łuk, gdy przelotny deszcz pada za dnia.

pipi 1. perłopław perłorodny 2. bydlę ⇒ 'i'o pipi

pipi'holo ka'ao „skropiona opowieść umyka” (*zakończenie każdej opowieści jako sygnał metatekstualny, że opowieść się skończyła*)

pipi'i drogi Pipi'i ko'u pāpale hou. Twój nowy kapelusz jest drogi.

pipi kāne byk

pipi kauō wół

pipi keiki cielę

pipi kua.pu'u bizon

pipipi mięczak (*zool.*)

pipi wahine krowa

piula 1. muł 2. (*na Moloka'i*) osioł

piwa gorączka (< ang. fever) **He piwa ko ka mea ma'i.** Chory ma gorączkę. **He piwa kona.** On ma gorączkę.

piwa lena.lena żółta febra

pō noc, ciemność, doba (*hawajska doba zaczyna się od zmroku*) **Pā mai ka mahina a me nā hōkū i ka pō.** Księżyc i gwiazdy świecą w nocy. **Ua hana māua ā pō ka lā.** Pracowaliśmy do nocy. **Ua hana māua ā ao ka pō.** Pracowaliśmy do świtu. **kēia pō** dziś w nocy

pō.ā || **pōwā** rabuś, okraść, obrabować **Ua pōā ka panakō a ua 'aihue 'ia ke kula.** Bank został obrabowany a złoto skradzione. **Ua**

pōwā 'ia ka hale kula. Szkoła była obra-
bowana. Ua loa'a nā pōwā? Schwytano
rabusiów?

pō.'ae.'ae pacha

Pō.'ahā czwartek 'O ka Pō.'ahā 'o nehinei.

Wczoraj był czwartek. ⇒ P4

pō.'aiapuni wai.wai gospodarka

Pō.'akahi poniedziałek ⇒ P1

Pō.'akolu środa ma ka Pō.'akolu w środę ⇒
P3

Pō.'alima piątek ⇒ P5

Pō.'alima Mai.ka'i Wielki Piątek

Pō.'alua wtorek Hele au i ka halepule ma ka
pō.'alua. We wtorek idę do kościoła. I ka
Pō.'alua, lā 3 o Peleluali, 1874, i ka hola
8:50 ahiahi, ua hala akula ka Mō'i Luna-
lilo. We wtorek 3 lutego 1874 o godzinie
8⁵⁰ wieczorem zmarł król Lunalilo. ⇒ P2

Pō.'aono sobota 'Au'au 'oe i ka pō.'aono? Ką-
piesz się w sobotę? ⇒ P6

poe.poe okrągły, zaokrąglony ka poepoe ho-
nua kula ziemiska ⇒ mahina poe.poe

poe boja (< ang. buoy)

poe lā system słoneczny

poe.lele satelita

po'e 1. ludzie, osoby Ua akamai ka po'e ka-
hiko! Dawniej ludzie byli mądrzy! 2. (wy-
kładnik liczby mnogiej) ka po'e kāula pro-
rocy ka po'e pōhaku kamienie

po'e'epékema naukowcy Mana'oka po'e'epe-
kema, 'o Hawai'i ka moku'puni 'ōpiopio
o ka pae 'āina. Naukowcy uważają, że Ha-
wai'i jest najmłodszą wyspą archipelagu.

po'e hana keaka aktorzy

po'e mā.ka'i.ka'i turyści (z rodzajnikiem ka)

po'e nalo meli rój pszczół

po'e pāna'i zakładnicy

pohā huk, wystrzał

pō.haku kamień Aia ma ko Punia lima he
pō.haku. Punia w ręce trzymał kamień.

pō.hili baseball ⇒ kini.pō.pō pō.hili

pō.hī.na'i koszykówka

poho 1. dłoń, pięść 2. kreda Kākau ke kumu a
i 'ole nā haumāna ma ka papa'ele'ele me
ka poho. Nauczyciel lub uczniowie piszą
kredą na czarnej tablicy. 3. torba (kangura)

poho ahi pudełko zapatek

pohole siniec, posiniaczony

poho mea kanu doniczka

poi gotowane bulwiaste łodygi podziemne
taro Ke 'ai nei ke kaikamahine i ka poi.
Dziewczynka je poi.

po'i podnosić się Ua po'i mai kekahi nalu nui
a ua komo i loko o ke ana kahakai. Jedna
fala się podniosła i weszła do środka jaskini
plażowej.

po'i.i'a drapieznik, drapieżny, żerować nā po'i-
i'a lāhulu gatunki drapieżne

poina zapomnieć, zapomniany Mai poina e
ho'ouna aku i ka'u mau leka! Nie zapo-
mnij wysłać moich listów. Mai poina 'oe
ia'u. Nie zapomnij o mnie. E kala mai ia'u,
ua poina au, 'o wai kou inoa? Przepra-
szam, zapomniałem, jak się nazywasz?

poina ka no'o.no'o amnezja

poina 'ole niezapomniany

poina wale zapominalski

pō'ino nieszczęście, pech, klęska Ma kekahi
lā, ua hele mai ka pō'ino. Pewnego dnia
przyszedł sztorm. nā pō'ino kūlohelohe
klęski żywiołowe

poke pokroić na małe kawałki

poke.poke pokroić na małe kawałki

pō.ki'i młodszy brat, młodsza siostra

poki.wai ciepła lub zimna woda z cukrem
i śmietanką

poko (skrótowa forma pō.kole)

pō.kole krótki, niski mo'olelo pōkole krótka
historia, anegdota pōkole ka na'au po-
rywczy, zapalczywy (dost. „krótkie jelito”)
'Ō kāna kaikamahine, 'ano pōkole 'o ia.
Jego córka, ona jest raczej niska. ⇒ lole
wā.wae pō.kole

Poku.kala Portugalia

poła miska Aia ka poła poi ma ka pākaukau.
Miska poi jest na stole.

pō.lani przystojny, ładny, czysty

Pō.lani Polska, Polak, polski

poła.poła zdrowieć

Polą.poła Tahiti ka 'ōlelo Polapola język ta-
hitański

Pole.nekia Polinezja, polinezyjski, Polinezyj-
czyk Ua lawe mai ka po'e Polinekia i ka
pua'a i Hawai'i. Polinezyjczycy sprowa-
dzili świnie na Hawaje.

poli ramiona

poli wā.wae podbicie (stopy)

polo.hiwa migocąca, błyszcząca czern Ua hala
i ke ao polohiwa a Kāne. Odszedł do czar-
nych chmur Kāne. (umart)

polo.lei prosty, poprawny, mieć rację E hele
pololei. Idź prosto. Pololei paha nā mana-
na'o 'elua. Być może oba poglądy są
śluszne. 'Ae, pololei 'oe. Tak, masz rację.

Mana'o au 'a'ohē pololei 'o ka'u uwāki. Myślę, że mój zegarek nie idzie dobrze.

Pololei a ka waha o ke 'ahi. Prosto do celu. (dosł. „Prosto do paszczy tuńczyka”) (w modlitwie rybaków do bogów, żeby haczyk i przynęta trafiły prosto do paszczy ryb)

pō.loli głodny, głód **Pōloli 'o ia.** On jest głodny. **make pōloli** umierać z głodu **Pōloli maoli au.** Jestem taki głodny. **Inā he pōloli kou,** e 'ai iho! Jeśli jesteś głodny, jedz!

polo.lū długa włócznia

polo.peka profesor, być profesorem, profesorski **polopeka hō'ike honua** profesor geografii

polū niebieski (kolor ubrania, a nie morza czy nieba) **maka polū** niebieskie oczy **Ua komo 'o ia i ka lole polū.** Włożył niebieskie spodnie.

polu.ā mdłości

polu.ea choroba morska, kac

pō.mai.ka'i szczęście, powodzenie ⇒ **E pili mau nā pōmaika'i me 'oe!**

pone kucyk

poni 1. namaszczać 2. koronować **poni mō'i** koronacja 3. purpurowy, fioletowawy, purpurowawy **He poni ka waiho'olu'u no Kaua'ai.** Barwa [wyspy] Kaua'i jest purpurowa. **He poni uliuli ā he poni 'ula'ula kō lākou lole.** Szaty ich są z purpury i szkarłatu. (Jer 10,9)

pono 1. powinien, słuszny, właściwy, musieć, dobrze, lepiej, prawo **me ka pono** z szacunkiem (na końcu listu) **no kou pono** w twoim imieniu **nā pono lāhui kanaka** prawa człowieka **nā pono o nā wāhine** prawa kobiet **Pono nā haumāna e kiloi i ka 'ōpala i loko o ke kini 'ōpala.** Uczniowie powinni wrzucać śmieci do kosza. **Ua mau ke ea o ka 'āina i ka pono 'o Hawai'i.** Życie kraju zachowuje się w prawości. **E ke kumu e, ua 'ike mākou he pono 'oe, 'a'ole 'oe i maka'u i kekahi.** Nauczycielu, wiemy, że jesteś prawdomówny i na nikim Ci nie zależy. (Mk 12,14) **Pono nā kānaka maoli e mālama i nā lo'i kalo.** Rdzenni mieszkańcy muszą dbać o poletka taro. **Pono au e kelepona aku i ka hale.** Muszę zadzwonić do domu. **E pono paha e hele au me 'oe.** Myślę, że lepiej pójde z tobą. 2. całkowicie, dokładnie, starannie **Mālama pono kou kino.** Dobrze dbaj o swoje ciało.

pono hale mebel Makemake 'olu'a i hale me nā pono hale? Chcecie umeblowany dom?

pono.'i własny, prywatny, sam **'o wau pono'i** ja sam (we własnej osobie) **kona mana'o pono'i** jego prywatne zdanie **No'u pono'i kēia.** To jest moje własne. **Ua nui ke aloha o nā Bishop i nā keiki, akā 'a'ohē a lāua keiki pono'i.** Bishopowie bardzo lubili dzieci, ale nie mieli własnych dzieci.

pono kaulike równe prawa i sprawiedliwość dla wszystkich

pono kī.wila prawa obywatelskie

pono 'ole nieuczciwy

pono kope prawa autorskie (< ang. copyright)

po'o głowa (z ke) **Ho'okahi ona po'o.** On ma jedną głowę. **po'o kea** osoba siwowłosa **Na'u ke po'o o ka i'a.** Zatrzymaj dla mnie głowę ryby. (wierzono, iż taka prośba sprawi, iż rybak nie złowi ani jednej ryby) **Aia ka lei po'o ma ke po'o o ka wahine.** Na głowie kobiety jest wianek. **Aia ka pāpale ma ke po'o o ke kaikamahine.** Kapelusznik jest na głowie dziewczyny.

po'o 'eha ból głowy

po'o.hiwi bark **Ua komo 'o ia i ka pā'ū me ke kihei ma ka po'ohiwi hema.** Ona jest ubrana w sarong i szal na barku.

po'o kanaka czaszka

po'o.kela największy, najlepszy

po'o.leka znaczek pocztowy

Pope papież ⇒ **Hō.'ole Pope**

popo mak (< ang. poppy)

pō.peku piłka nożna **pā'ani pōpeku** grać w piłkę nożną

pō.pili.kia nieszczęście, pech

popo rdza (biblijne)

popopo zgniły

pō.pō bochenek

popo'i rzucić się, ruszyć **Popo'i aku la nā manō ma ia wahi, hakahaka ka lua ula.** Rekiny ruszyły do tego miejsca, a jaskinia została pusta.

pō.poki kot **kāna pōpoki** jej kot

pō.poki keiki kotek

pou maszt

pouli 1. ciemny, ciemność, fig. ignorancja 2. zaćmienie **pouli ka mahina** zaćmienie Księżycyca **pouli lā** zaćmienie Słońca **pouli holo'oko'a a ka lā** całkowite zaćmienie Słońca

pōwā ⇒ **pō.ā**

pū 1. instrument dęty 2. pistolet **kī pū** strzelać z pistoletu **pū kī lu** śrutówka **pū kī wai** pistolet na wodę 3. dynia, kabaczek 4. razem, zarazem **Hana pū kēia mau hoakula**. Ci koledzy szkolni pracują razem. **E noho pū ana lākou a pau i lalo a 'ai**. Wszyscy razem będą siedzieć i jeść. **'O au pū**. Ja także. ⇒ **Me 'oe pū**.

pua kwiat **Nani ka pua**. Kwiat jest ładny.

pū. 'ā 1. stado **pū 'ā hipa** stado owiec 2. wiązka **pua 'a** świnia, wieprzowina **He pua 'a kēia**. To jest świnia.

pua.hio.hio trąba powietrzna

pua 'a hiwa świnia czarna

pua 'a hiwa pa 'a świnia czarna (*bez odrobiny białej sierści*)

pua 'a 'ili 'oi. 'oi jeżozwierz

pua haka anturium (*Anthurium*)

pua 'i wydzielać pęcherzyki, bulgotać

pua 'i wai fontanna

pua keni.keni || **pua.keni.keni** (*krzew lub drzewko, Fragraea berteriana*)

pū. 'ali koa armia **I ka mahina 'o** **Apelila i ka makahiki 1795, ua holo akula 'o Kamehameha me kona pū 'ali koa i O 'ahu**. Kamehameha popłynął z armią na O 'ahu w kwietniu roku 1795.

pua mēlia (*kwiat*)

puana 1. refren piosenki **Ha 'ina 'ia mai ana ka puana**. Powtórz refren. 2. wymowa, wypowiedź

puana. 'i cytat, cytować ⇒ **kaha puana. 'i**

Puana-kau (*gwiazda*) **Rigel**

Puanani (*imię żeńskie*) ⇒ **pua** ⇒ **nani**

pua.pua ogon (*z piór*) **He moa kāne ia me ka puapua nani**. To jest kogut z ładnym ogonem.

pu'e kopiec **Ulu ka 'uala i ka pu'e lepo**. Słodkie ziemniaki rosną na brudnym kopcu.

pu' u. pa 'a nerki

pueo sowa hawajska

pū.hā 1. ropień, wrzód **He pūhā ko kona niho hū 'i**. Jego bolący ząb ma ropień. 2. dziupla **'A 'ohe puka o ke kumu lā 'au, 'o ka hua 'ōlelo pololei, he pūhā**. Drzewo nie ma dziury, prawidłowym słowem jest dziupla. 3. beknąć, czać

pū.haka kibić, talia

pū.hene.hene (*gra polegająca na tym, że gracze ukrywają na sobie kamień lub kawałek drewna, inny gracz próbuje zgadnąć na kim ukryty jest szukany przedmiot*)

pūhemo luźny

puhi 1. węgorz 2. nozdrze 3. palić (*tytoń*) **puhi paka** palić papieros 4. palić **puhi mana 'o 'ino** podpalenie 5. piec ⇒ **hale puhi palaoa** ⇒ **mea puhi palaoa**

pū. 'iwa zdumienie, zaskoczenie, zaskoczony, zdziwiony

puk. (*skrót*) ⇒ **puna kī**

puka 1. otwór, drzwi **He puka maoli ia i loko o ka paia o ka hale**. To był prawdziwy otwór w ścianie domu. **E wehe (aku) i ka puka**. Otwórz drzwi. ⇒ **ka puka kahiko** 2. wyjść obronną ręką, przetrzymać, przetrwać, wschodzić, wysiadać **Puka mai ka lā**. Słońce wschodzi. **Puka ka niho o ke keiki**. Dziecko żąkuje. **Ke puka maila nā 'ōhua he nui wale**. Wielu pasażerów wychodzi z samolotu. 3. skończyć szkołę, studia 4. mówić **Puka maila kāna 'ōlelo**. On mówił. (*dosł. „Jego słowo wyszło”*) 5. zysk **puka nui** duży zysk

puka 'ana wyjście, exodus (*w Biblii*)

puka 'ana o ka lā wschód słońca

puka.ani.ani okno **Hiki iā 'oe ke nānā ma o ka pukaaniani o ka hale**. Możesz patrzeć przez okno domu. **E pani i nā pukaaniani**. Otwórz okna. **Ua pa 'a nā pukaniani**. Okna są zamknięte.

puka.ihu dziurka w nosie

pukana lā wschód słońca

pū.kaua generał, kapitan, mistrz

puke książka **kāna puke** jej książka **He mau puke ki 'i kā ko 'u hooaloa no nā moku-puni like 'ōle o ka Pākīpika**. Mój przyjaciel ma ilustrowane książki o różnych wyspach Pacyfiku.

puke helu.helu czytanka

pū kekahi także, też **Pākela 'o Kamehameha ma nā ha 'uki 'eleu like 'ole, akā ua a 'o 'ia 'o ia i nā pā 'ani mālie pū kekahi**. Kamehameha wybijał się w grach aktywnych, ale znał też gry spokojne.

puke mo 'o mana 'o dziennik (*pamiętnik*)

puke wehe.wehe 'ōlelo słownik

Puki.kī Portugalczyk **He Puki.kī 'o ia**. On jest Portugalczykiem.

pū.kowi brzoza

pū.ku 'i zbierać (*osoby, rzeczy*)

pule 1. modlitwa, modlić się, kościół **Pule kēlā kaikamahine i ke kakahiaka**. Tamta dziewczyna modli się rano. **Ua hele anei 'oe i ka pile?** Poszedłeś do kościoła? **E hele**

kākou i ka pule / Hīmeni aku, pule pualu. Chodźmy do kościoła / Śpiewać i modlić się razem. **Ua pule aku 'o ia iā Pele, akā na'e 'o ke 'ā mau a'ela nō ia o ke ahi.** Pomodlił się do Pele, ale ogień nadal się palił.

2. tydzień

Pule a ke Kā.pili Manu „Modlitwa łowcy ptaków”

pule hana aloha zakłęcie magii miłosnej

pule.lehua motyl, ćma

pū.lehu grill, piec na ruszcie, opiekać na ogniu

pule.pule szalony

pū.liki kamizelka

pū.lima 1. przegub 2. podpis, podpisać **kau i ka pūlima** dać podpis **Ua pūlima 'o Ipo i ka 'aelike e unuhi i nā palapala ho'oilina kahiko.** Ipo podpisał umowę o tłumaczenie starych testamentów.

pū.lo'u.lo'u łaźnia parowa

pulu wilgotny

pulu.ea nieprzyjemny zapach ciała

Pulu.kalia || **Bulu.garia** Bułgaria, Bułgar, bułgarski

pū.lumi miotła, zamiatać

pume.hana ciepły, ciepło **Nani ā pume.hana kēia kakahiaka.** Dziś rano jest ładnie i ciepło.

puna 1. źródło 2. łyżka (*poprzedzona ke*)

puna kī łyżeczka do herbaty

puna kī.'o'e chochła

puna pā.kau.kau łyżka stołowa

puna.hele ulubieniec (*o diecku*), ulubiony **He aha ke 'ano o kāu mele punahele?** Jaki jest twój ulubiony rodzaj muzyki?

pū.nana gniazdo, dom **pūnana manu** ptasie gniazdo

pū.nana meli ul

puni 1. otoczony, kontrolowany **a puni** dookoła 2. pożądać, pragnąć **puni 'ai** żarłoczny,

żarłok **puni kālā** wyrachowany, interesowny 3. oszukany **puni wale** łatwowierny

punia || **pūnia** katar **He pūnia ko lākou.** Oni mają katar.

puni.peki zabawa dziecięca podobna do angielskiej *fox and geese*

pū.nua pisklę

puolo muzyka ⇒ **mea puolo**

pū.'olo pakunek, torba, torebka

pū.'olo pepa torba papierowa

pup. (*skrót*) ⇒ **puna pā.kau.kau**

pū.pū muszla **He mau pūpū kēia.** To są muszle. **He nui nā 'ano pūpū ko nā kai 'ewalu o Hawai'i nei.** Osiem mórz Hawajów ma wiele rodzajów muszli. **'O ka lei pūpū ka lei o Ni'ihau.** Girlanda z muszli jest girlandą z [wyspy] Ni'ihau.

pupu.ā.hulu w pośpiechu, pośpiesznie **Mai kalaiwa pupuāhulu loa aku 'oe.** Nie prowadź zbyt szybko.

Pūpū-kea (*imię męskie*)

pupuka brzydki

pu'u 1. wyprysk, pryszcz **'A'ohē pu'u, 'a'ohē ke'e.** Bez pryszczycy, bez kantów. (*o kimś nie-skazitelnym*) 2. gardło **pu'u 'eha** ból gardła 3. garb

pu'u.honua azyl, schronienie

pu'u kālā suma pieniędzy, kwota pieniędzy

pu'u.kani śpiewak, piosenkarz

p'u.kū skarbnik, zarządca

pupule szalony, zwariowany **Pupule kēlā!** To jest szalone! To jest zwariowane!

pūpule (*emfatycznie*) szalony, zwariowany

pū.'uo kanaka liczba mieszkańców, populacja

Pu'uloa Pearl Harbor

Pu'u.pehe (*imię żeńskie*)

pu'u.wai serce ⇒ **ma'i pu'uwai**

pu'u.wai hao kila nieustraszony (*dost.* „serce ze stali”)

Pu'u.wai (*miejsowość na wyspie Ni'ihau*)

S

Saudi 'Ala.pia || **Saudi 'Ara.bia** Arabia Saudyjska

sala.mena salamandra ⇒ **kala.mena**

Sape.nika Liona Sfinks

sawana sawanna

Sekele Seszele

semi.nā seminarium

Sene.kala Senegal

Sibe.ria Syberia, syberyjski

Siela.leone Sierra Leone

sila foka

sili.kone silikon

Sili.lanaka Sri Lanka

Sina.poa Singapur

siwila // **sivila** ⇒ **ktwila**

Solo.wakia Słowacja

Solo.wenia Słowenia

Soma.lia Somalia, somalijski, Somalijczyk

sū.kini cukinia

sodi.uma sól

Sudana Sudan, sudański, Sudańczyk,

Suria Syria, syryjski, Syryjczyk

T

taea opona

Tahiti Tahiti ⇒ **Kahiki**

taika tajga

talena ⇒ **kā.lena**

tanika garbnikowy 'akika **tanika** kwas garbnikowy

Tieka Czechy, czeski, Czech

Tieka.solo.wakia Czechosłowacja

Tonga **Tonga** **Aupuni** **Mō'i** 'o **Tonga** Królestwo **Tonga** **Makemake** **loa** **ka** **po'e** **Kāmoa** **a** **me** **ka** **po'e** **Tonga** **i** **ka** 'ulu. Mieszkańcy Samoa i Tonga bardzo lubią chlebowiec.

tuko klej (*na wyspie Ni'ihau*)

Tū.tū babcia, dziadzio

U

ū wymię

ua 1. deszcz, deszczowy **He mele no ka ua** 'Ualena. Piosenka o deszczu Ualena. **Hā'uile ka ua**. Pada deszcz. **paka ua** kropla deszczu **He 'āina ua 'o Mānoa?** Czy Mānoa jest deszczową krainą? ⇒ **wai ua** 2. (zaimek anaforyczny) wspomniany 3. (wyraża czynność dokonaną, niedawno dokonaną lub początek czynności) stać się **Ua kahiko ka puke**. Książka się zestarzała. **Ua nani a 'a'ala ka hapanui o nā pua**. Większość kwiatów jest ładna i pachnąca.

uā krzyczeć, krzyk **uā mau 'ana** nieustanne krzyczenie **Nui ko ka pēpē uē 'ana ke pulu kona kaiapa**. Niemowlę bardzo krzyczy, gdy jego pieluszką jest mokra.

ua kapa 'ia nazywany

Ua ka ua, kahe ka wai. Deszcz pada, woda płynie.

ua.kea mgła

uaki zegarek (z **ka**) **Mana'o au 'a'ohe pololei 'o ka'u uwāki**. Myślę, że mój zegarek nie idzie dobrze.

uaki helu manawa stoper

uaki ho'āla budzik **Maka'u ka pōpoki i ka uaki ho'āla**. Kot boi się budzika.

uaki pū.lima zegarek na rękę

ua ... lā wyżej wymieniony **ua kanaka lā** osoba wyżej wymieniona

'uala słodki ziemniak, batat **Ulu ka 'uala i ka pu'e lepo**. Słodkie ziemniaki rosną na brudnym kopcu.

ua mai padać (o deszczu) **Ke ua mai, hiki iā ia ke noho i lalo o ka haka**. Gdy pada deszcz, ona może siedzieć pod platformą.

uā mau 'ana nieustanne krzyczenie

ua ... nei ⇒ **ua ona nei**

ua o wyżej wymieniony, wyżej wspomniany **Mehameha nā hale ua o Ka'ōleiokū**. Wyżej wspomniane domy Ka'ōleiokū są opuszczone.

'uao || **'uwao** sędzia, arbiter (w sporcie)

ua .. nei ten (właśnie wspomniany) **ua kanaka nei** osoba właśnie wspomniana

ua ona nei wyżej wspomniany, o którym była mowa, rzeczony (często przed imionami osób) **Ua hānau 'ia ua ona nei o Meipala i Kahiki**. Rzeczony Mabel urodził się na Tahiti.

'ua'u || **'uwa'u** (wymarły ptak, Pterodrama phaeopygia sandwichensis)

uē || **uwē** płakać **He wā e uwē ai** Czas płaczu

uha jelito grube

'ū.hā udo

uhaele isē (w liczbie mnogiej) **E uhaele kākou i kahakai**. Chodźmy na plażę.

uhaele mai przyjsć (w liczbie mnogiej) **O uhaele mai**. Nie przyjdziecie.

uha'i złamać

'uhane duch, dusza

'Uhane Hemo.lele Duch Święty

uhau uderzyć **'Ehia āu manawa i uhau ai iāia?** Ile razy go uderzyłeś?

'uha, 'uha marnotrawny, marnotrawca, trwoniec, marnotrawić, orgia, hulanka, rozpusta, rozwiązły, rozpustny

'ū.hini konik polny

uhi 1. przykrycie, osłona, przykrywka, zasłona

2. ignam, pochrzyn, jam (*Dioscorea alata*)

uhi pā.kau.kau obrus

uhi ule prezerwatywa

uhuki || **huhuki** wrywać **He wā e kanu ai, A he wā ho'i e uhuki ai i ka mea i kanu 'ia**. Czas sadzenia i czas wrywania tego, co zasadzono.

u'i młodzieńczy, młodzieńczy wigor i uroda, piękna młoda kobieta, przystojny **He wahine u'i 'o ia**. Ona jest piękną kobietą. **He kanaka u'i 'o ia**. On jest przystojnym mężczyzną. **Ua hau'oli loa kēia kāne u'i i ka nani o kāna ipo wahine**. Ten przystojny mężczyzna jest zadowolony z urody swojej ukochanej. **ka wā u'i** młodość **nā po'e u'i** młodzi ludzie (tj. starsi nastolatki)

i młodzi dwudziestolatowie) i kona wā u'i w czasach jej młodości

uila 1. błyskawica 2. elektryczność, elektryczny ka'a uila elektrobuz puka uila gniazdko elektryczne au uila prąd elektryczny ⇒ ana.kahi uila

uka teren wyżej położony Aia nā mākuā o Lahela i ka māla pua ma uka o ka hale. Rodzice Laheli są w ogrodzie kwiatowym powyżej domu.

ukana bagaż He mau ukana kaumaha kā nā po'e waiwai. Bogaci ludzie mają ciężki bagaż. E ki'i a'e au i kō māua ukana. Pójdę po nasz bagaż.

uki.uki gniew, złość, uraza, rozżalenie, żal
uku płacić uku i nā kuke płacić podatki uku i nā pila płacić rachunki 'O kēia lā ka lā uku? Dzisiaj jest dzień wypłaty? ⇒ Na'u e uku.

uku hala kara

uku hana wypłata uku hana ma ka mahina miesięczna wypłata

uku lawe.lawe napiwek

uku pane'e odsetki

'uku wesz, pchła

'uku.lele (instrument muzyczny) ho'okani 'ukulele grać na 'ukulele

ula langusta

'ula 1. czerwony, czerwień Ke Kai 'Ula Morze Czerwone hunaola koko 'ula'ula krwinka czerwona 2. brązowy (karnacja Hawajczyków) Nani ka 'ili 'ula'ula Hawai'i. Brązowa cera hawajska jest piękna. 3. święty, świętość, królewski 4. krew 5. duch

ulana pleść, splatać Ua no'eau nā wāhine Hawai'i i ka ulana moena 'ana. Kobiety hawajskie miały wprawę w pleceniu mata. Ua ulana lākou i nā moena no ka hale, nā uluna lau hala, nā pe'ahi, nā 'eke, a pēla wale aku. One wypłatały maty do domu, poduszki z liści pandanu, wachlarze, torebki itd.

'ula.'ula 1. czerwony He 'ula'ula ka waiho-'olu'u no Hawai'i. Czerwony jest kolorem [wyspy] Hawai'i. po'o 'ula'ula rude włosy (u ludzi rasy białej) manu 'ula'ula ptak o czerwonym upierzeniu 2. brązowy (o skórze Hawajczyków) Nani ka 'ili 'ula'ula Hawai'i. Brązowa hawajska skóra jest ładna. kāma'a 'ili 'ula'ula brązowe buty ⇒ Hui Ke'a 'Ula.'ula

ula.wai'a łowić ryby (o wielu osobach lub części)

ule członek męski ule kahe obrzezany członek ⇒ uhi ule

ule.pua'a korkociąg

uli (dowolny ciemny kolor) granatowy, siny, ciemnozielony nuku uli sine wargi uli ka maka oko jest podbite kai uli granatowe morze pali uli ciemnozielone klify

Uli (hawajska bogini magii)

ulia wypadek Nui nā ulia ka'a ma kēla huina alanui. Dużo jest wypadków samochodowych na skrzyżowaniach.

'ū.lili 1. biegus (ptak) 2. gwizdek (dawniejz bambusu)

uli.uli 1. ciemny kolor morza, zwykłej zieleni i czarnych chmur, a także sińców 'ili uliuli ciemna karnacja, opalona cera uliuli mau wiecznie zielony 2. odmiana kahelelani

'ulī.ulī grzechotka z kalebasy

uli.uli mau wiecznozielony

'ū.lō.lohi guzdrać się

ulu 1. rosnąć, rozwijać się Aia nā kumulā'au e ulu ana i luna o nā pali. Drzewa rosną na wierzchu klifów. mea ulu rosnąca roślina Ulu ka 'uala i ka pu'e lepo. Słodkie ziemniaki rosną na brudnym kopcu. He nui nō nā 'ano hou e ulu ana i kēia manawa. Wiele nowych odmian roślin w dzisiejszych czasach. 2. zainspirowany przez boga, ducha

'ulu chlebowiec Ua 'ai ka po'e Hawai'i i ka 'ulu. Hawajczycy jedli chlebowiec.

ulu a nui dorastać Ua ulu a nui ko mākou mau kūpuna ma ka mahikō. Nasi rodzice dorastali na plantacji trzciny cukrowej.

ulu hānau rówieśnik

ulu kau niewytłumaczalne nabywanie zdolności proroczych i interpretacyjnych bez widocznego wpływu boskiego (dosł. „umiejscowiona inspiracja”)

Ulu kau Hawajska Biblioteka Elektroniczna

ulu.kū niepokoić

ulu lā.'au las

'ulu maika gra sportowa przypominająca kręgle

'ulu maika haole kręgle (sport)

ulu.wehi bujna i piękna zieleń; miejsce, gdzie pięknie rosną rośliny

uluna poduszka 'O kēia uluna he uluna 'ano hou. 'A'ole i hana 'ia i ka lau hala, akā, ua hana 'ia i ka lole me nā hulu. Ta poduszka to nowy rodzaj poduszki. Nie jest zrobiona z liści pandanu, lecz jest zrobiona z wyspy i pierza.

uma.uma klatka piersiowa, serce
uma.uma nahā bardzo głodny
'ume ponętny, kuszący
'ume i ka ihu wytrzeć nos
'umeke miska, okrągłe naczynie (*drewniane lub z tykwy pospolitej*) **Aia ka 'umeke ma kona 'ao'ao hema.** Okrągłe naczynie jest po jej lewej stronie.
'ume.lau.oho kapilarny, włosowaty
'umi 1. tłumić **E 'umi i ka waimaka.** Powstrzymaj łzy. 2. dziesięć **Nā Kā.nā.wai he 'Umi** Dziesięć Przykazań ka **'umi** dziesiąty
'Umi (imię męskie)
'umi kū.mā- -naście
'umi kū.mā.hā czternaście ka **'umi kū.mā.hā** czternasty
'umi kū.mā.iwa dziewiętnaście ka **'umi kū.mā.iwa** dziewiętnasty
'umi kū.mā.kahi jedenaście **Ua kani ka hapalua hola 'umi kū.mā.kahi.** Jest jedenasta trzydzieści. ka **'umi kū.mā.kahi** jedenasty
'umi kū.mā.kolu trzynaście **He 'umikū.mā.kolu huapalapala o ka pī 'ā pā Hawai'i.** Alfabet hawajski ma trzynaście liter. ka **'umi kū.mā.kolu** trzynasty
'umi kū.mā.lima piętnaście ka **'umi kū.mā.lima** piętnasty
'umi kū.mā.lima minuke kwadrans **'Umi kū.mā.lima minuke i hāla ka hola 'elima.** Jest kwadrans po piątej. **'Umi kū.mā.lima minuke ka hope o ka hola 'elima.** Jest kwadrans po piątej.
'umi kū.mā.lua dwanaście ka **'umi kū.mā.lua** dwunasty
'umi kū.mā.hiku siedemnaście ka **'umi kū.mā.hiku** siedemnasty

'umi kuma.mā- -naście (*biblijne*) ⇒ **'umi kū.mā-**
'umi kū.mā.ono szesnaście ka **'umi kū.mā.ono** szesnasty
'umi kū.mā.walu osiemnaście ka **'umi kū.mā.walu** osiemnasty
'umi.'umi wąsy, broda **kahi 'umi'umi** gościć **'umi.'umi kao** kozia bródka ⇒ **pahi 'umi.'umi**
'umi.'umi 'au.wae broda (*owłosiona*)
una.una pastelnik (*Paguridae*)
unele gę, gę „**Unele! Unele!**” **wahi a ka nēnē.** „Gę, gę” mówi gęś. (*gra słów: unele i nele; przysłowie to oznacza niepowodzenie*)
'unhi.pili duch zmarłej osoby (*czasem wierząno, że pozostaje we włosach lub kościach zmarłego, dlatego zachowywano włosy i kości*)
uno.noho siedzieć, żyć, przebywać (*o wielu osobach lub często*)
unuhi tłumaczyć **mea unuhi** tłumacz ka **unuhi 'ana mai ka ʻōlelo Pelekane** tłumaczenie z języka angielskiego
unu.hina tłumaczenie
unuhi 'ōlelo tłumaczyć
Uoki! Przestań!
'upena sieć rybacka, pułapka
'ū.po'i maka powieka
'upu a'e narastać (*o uczuciu*) **'upu a'e ke aloha nou** rośnie miłość do ciebie
'u'uku mały, malutki **'O kekahi he i'a u'uku no ka mea, he i'a li'i'ili'i loa.** Jedna [z nich] jest malutką rybą, ponieważ jest bardzo mała. **ka lio 'u'uku** kucyk (*malutki koń*)
'U'uku wale nā pua i'a. Narybek jest naprawdę malutki.
uwē ⇒ **uē**

V

Vanekouwa Vancouver ke **Kāpena Pelekane**
'o George Vanekouwa angielski kapitan
 George Vancouver

Vere.mona Vermont (*stan w USA*)

W

wā 1. okres czasu, era, epoka i **kēia wā** teraz i **ka wā o Kualī'i** w czasach Kualī'i i **ka wā hea** kiedy i **ka wā i hala** przedtem **wā mahope** przyszłość **ka wā i hala** przeszłość ⇒ **wā ho'o.maha** ⇒ **i nā wa a pau** 2. czas gramatyczny **wā i hala** czas przeszły **wā 'ānō** czas teraźniejszy **wā e hiki mai ana** czas przyszły 3. robić dużo hałasu, dużo mówić

wa'a 1. czółno, łódź **Holo nā wa'a ma ke kai**. Czółna płyną po morzu. ⇒ **hoe wa'a** ⇒ **moe wa'a** 2. rów, bruzda

wa'a kau.kahi jednokadłubowe kanu **Aia 'ekolu kānaka i luna o ka wa'a kaukahi**. Trzech mężczyzn jest na pokładzie jednokadłubowego kanu.

wa'a.pā skif, łódź wiosłowa

waena 1. środek, centrum, środkowy ⇒ **'Ame. lika Waena** ⇒ **'anu'u waena** ⇒ **Hikina Waena** ⇒ **i waena o** ⇒ **kiko.waena.kū.'ai** ⇒ **ma waena o** 2. pole uprawne

waha 1. usta, ustny **Ho'okahi ona waha**. Ma jedno usta. 2. dużo mówić

waha.he'e || **waha he'e** kłamstwo, fałsz, kłamać, kłamca **He keu 'oe ā ke kanaka waha he'e**. Jesteś największym kłamcą jakiego widziałem.

waha nui straszna gaduła

waha 'ō.lelo rzecznik

waha.pa'a kłócić się, przekomarzać się **Mai wahapa'a mai 'oe**. Nie kłóć się.

wahi 1. miejsce (**ka wahi skraca się do kahi**) **He wahi maika'i kēia e ho'ohala manawa ai**. To dobre miejsce, żeby spędzić czas. **He wahi maika'i kēia no ka ho'ohala manawa 'ana**. To dobre miejsce do spędzania czasu. 2. trochę, drobny **E 'olu'olu 'oe i wahi wai**. Proszę trochę wody. **He wahi makana kēia**. To drobny prezent.

wahī owijać **E wahī me ka wahī 'eha**. Owinić bandażem. ⇒ **wahī 'eha** ⇒ **wahī leka** ⇒ **wahī makaaniani**

wahi a według (*kogo, czego*) **Wahi a lākou, 'o Kaua'i i ka mukupuni kahiko loa o ka pae 'āina**. Według nich najstarszą wyspą archipelagu jest Kaua'i. **Wahi a wai?** Kto tak powiedział? **wahi a ke kānawai** według prawa

wahie drewno na opał

wahī 'eha plaster, bandaż **E wahī me ka wahī 'eha**. Owinić bandażem.

wahī leka koperta **Hiki iā ia ke ku'ai mai i wahī leka ma ka hale leka?** Czy on może kupić kopertę na pocztę?

wahī maka.ani.ani futerał na okulary

wahi moe łózko **I ka wā ma mua, ua hiamoe ka po'e Hawai'i ma luna o ka moena lau hala, akā, i kēia manawa hiamoe nō kākou i ka wahi moe**. Dawniej Hawajczycy spali na matach z liści pandanu, ale obecnie my sypiamy w łóżkach.

wahine 1. kobieta **Ua u'i kēia wahine i kona lauoho lō'ihi**. Ta kobieta o długich włosach jest piękna. 2. żona **Ua ha'alele ka wahine i kāna kane**. Żona opuściła (*rzuciła*) męża.

wā.hine kobiety **He mau wāhine kēia**. To są kobiety. **Eia 'elua wāhine**. Oto dwie kobiety. **Komo nā wāhine i ka pā'ū**. Kobiety noszą spódnicę owiniętą wokół ciała.

wahine hana służąca

wahine kāne make wdowa

wahine kāne 'ole panna, niezamężna kobieta

wahine male hou panna młoda

waho na zewnątrz ⇒ **ma waho** ⇒ **o waho**

wā ho'o.maha wakacje **Hau'oli wā ho'omaha**. Udanych wakacji.

wai 1. woda **wai ea** woda mineralna 2. kto **'O wai kēlā?** Kto tam? **'O wai kou inoa?** Jak masz na imię? **Na wai i kākau?** Kto ją napisał? **Na wai kēnā puke?** Czyja to książka? ⇒ **loko wai**

Wai-'ale'ale (najwyższa góra na wyspie Kaua'i o wysokości 5080 stóp, tj. około 1548 metrów)

wai ali'i dzin

Wai-a-lua || **Wai-lua** (miejsowość na wyspie Moloka'i)

Wai-'anae (miejsowość na wyspie O'ahu)

waiho ulokować, umieścić, pozostawić, zostawić **Waiho 'oukou i kā 'oukou mau pila kiko'o uku ma ka panakō?** Czy wszyscy ulokowaliście swoje zarobki w banku? **Inā i maopopo ia'u ua nele 'olua i ke kī, inā ua waiho au i kī nā 'olua.** Gdybym wiedział, że potrzebowalibyście klucza, zostawiłbym go dla was.

wai.hona składnica, plik (komputerowy), konto

wai.hona ho'o.mana'o pamięć

wai.hona 'ike inteligencja

wai.hona 'ike pamięć (w komputerze)

wai.hona keiki macica

wai.hona kā.lā konto bankowe

wai.hona kukui świecznik, lichtarz

wai.hona lako kaua arsenał

wai.hona lā.nahu skrzynia na węgiel

wai.hona meli plaster miodu

wai.hona puke biblioteka

wai.ho'o.lu'u barwa **He aha ka waiho'olu'u?**

Jaki jest kolor? **He aha nā waiho'olu'u kapu i nā ali'i?** 'O ka 'ula'ula, ka melemele a mea ka 'ele'ele. Jakie są barwy święte dla wodzów? Czerwona, żółta i czarna.

wai hua 'ai sok **wai hua 'ai kuawa** sok z gujawy pospolitej **wai hua 'ai 'alani** sok pomarańczowy **wai hua 'ai lili.ko'i-ālani-kua-wa** sok z marakui, pomarańczy i gujawy

wai kī mrożona herbata

wai lemi lemoniada

wai.lele wodospad **Loa'a i nā mokupuni a pau nā wailele.** Wszystkie wyspy mają wodospady.

wai.luku chryzantema

Wai-luku (miasto na Maui, dosł. „niszcząca woda”)

wai.maka lzy **Kulu iho ku'u waimaka.** Wylewam lzy.

wai meli miód

waina wino

wai niu mleczko kokosowe

wai.pahē układny, miły, sympatyczny

wai pi'i.pi'i woda mineralna gazowana

wai.pu'i.lani trąba wodna, tornado

wai.ū 1. pierś 2. mleko ⇒ 'ai wai.ū ⇒ pale wai.ū

wai ua woda deszczowa

wai.ū.paka || **wai.ū paka** masło

wai.ū.pa'a ser

wai.wai dobra, własność, wartość, bogaty, kosztowny, finansowy **He kanaka waiwai au.** Jestem bogatym człowiekiem. **kula waiwai** źródło dochodu ⇒ **kahu wai.wai** ⇒ **kuhina wai.wai**

wai.wai 'ole bez wartości, bezużyteczny

Wakine.kona Waszyngton

wala odchyłać się (do tyłu), upaść (do tyłu)

wala.kī.kē rzucać tam i z powrotem (włócznie-mi)

wala.nia dotkliwy ból, męka, cierpienie, agonia

walania ke ki'i'ōnohi piekące gałki oczne

wale 1. muł, szlam, śluz, wydzielina (z nosa)

'O ka walewale ho'okumu honua ia. Ziemia powstała właśnie z mułu. 2. (partykuła mająca różne znaczenia) po prostu, za darmo, bez przyczyny, bez powodu, z łatwością **Nani wale ka 'ikena.** Widok jest po prostu piękny. 'ai wale jeść za darmo, jeść bez powodu, jeść w samotności **hana wale** pracować bez uzasadnienia, pracować bez zapłaty **ho'i wale** wrócić z pustymi rękami **huhū wale** porywczy bez powodu, rozzłoszczony bez powodu **loa'a wale** z łatwością nabyty **Maika'i wale 'o Kaua'!** Jak piękna jest Kaua'! **he keiki hā'ule wale** poronienie **he kuhi wale** przypuszczenie **puni wale** łatwowierny 'U'uku wale nā pua i'a. Narybek jest naprawdę malutki. ⇒ **pēlā wale aku** ⇒ **hele wale** ⇒ **hele wale ka wāwae** ⇒ **ka'a.wale** ⇒ **kīpa wale** ⇒ **koe wale** ⇒ **lapu.wale** ⇒ **mana'o wale**

Wale Walia, walijski, Walijszyk **ke keiki ali'i o Wale** książę Walii

wale nō tylko **No Ni'ihau wale nō kēia 'ano lei.** Ten typ girlandy jest tylko z Ni'ihau. 'O au wale nō kēia. To tylko ja. 'O ia wale nō. To wszystko.

walu ka walu ósmy

wana.'ao świt, brzask, świtać, dzień **Ma ka wana'ao lākou i ha'alele ai.** To właśnie o świcie wyszli. **Ua ao ka wana'ao.** Zaświtało. ⇒ **Kukui Wana.'ao**

Wana.koua Vancouver (nazwa geograficzna)

wā.nana proroctwo, prorokować, przepowiadać, przepowiednia, prognoza, prognozo-

wać, przewidzieć **wānana i ke au o ka manawa** prognoza pogody ⇒ **kahuna wā.nana**
Wanekoua Vancouver (*osoba*) ⇒ **Wana.koua**
wau ja **'A'ole nō wau i mahu'i mue, e lilo ana 'oe i ulu na'u.** Ja nigdy nie myślałem przedtem, że staniesz się moim kochaniem.
'A'ole. 'O wau ke hele aku e ki'i. Nie. Ja pójde i przyniosę.

wauke morwa papierowa (*Broussonetia papyrifera*) **Na ka wahine i kuku i ka wauke nō ka hana 'ana i ke kapa.** To kobieta właśnie ubija morwę papierową, aby zrobić tkaninę z kory.

wā.wae noga ⇒ **hele wale ka wāwae** ⇒ **hele wā.wae** ⇒ **kini.pō.pō wā.wae** ⇒ **lole wāwae pōkole**

wāwae li'ili'i krótkonogi

wā.wahi 1. włamać się, burzyć **wāwahi hale** włamanie **He wā e wāwahi ai** Czas burzenia 2. rozmienić (*pieniądze*) **Hiki i ka mea 'ohi kālā ke wāwahi i kāna kālā iwakālua.** Kasjer może rozmienić jego banknot dwudziestodolarowy.

wehe otworzyć, odpiąć **E wehe i ka pukaania-ni!** Otwórz okno! **wehe i ka pihi** odpiąć guziki **wehe a kohana** rozebrać się do naga **wehe.wehe** wyjaśniać **E wehewehe mai i kou mana'o?** Wyjaśnij mi swój pogląd!

wehe.wehe 'ana wyjaśnienie

wehi zdobić, przyozdabiać, dekoracja **ku'u ipo henoheno, ku'u wehi o ka pō** moje uroczce kochanie, moja ozdoba nocy

wehi.wehi odświętny

weke.kē whisky

wela 1. gorący, upał **He lā wela kēia.** To jest upalny dzień. 2. gniew **Ke 'ike 'o ia nei i kona kaikunāne, pi'i koke kona wela.** Gdy ona widzi brata, gniew jej mija.

Wela ka hao! Kuj żelazo, póki gorące!

weli.weli przerażający, straszny **Weliweli ka 'eha.** To jest straszny ból. **He pōpilikia weliweli ko kona mau mākua.** Jego rodzice mieli strasznego pecha.

welo 1. łopotać **Welo ana e ka hae Hawai'i.** Łopocze flaga hawajska. 2. potomstwo, rodowód, cecha rodzinna, zwyczaj rodzinny, dziedzictwo ⇒ **kū i ka welo**

Welo (*hawajski miesiąc księżycowy*)

wī 1. głód i **kā wā wī** w czasie głodu 2. zgrzytać

wiki szybki, szybko, śpieszyć się **E wiki o ma'alili ka mea 'ai.** Śpiesz się, bo jedzenie ostygnie. ⇒ **ala.wiki mai**

wiki.wiki szybko **He kūlanakauhale nui 'o Honolulu a nui nā ka'a e holo wikiwiki ana ma 'ō a ma 'ane'i.** Honolulu jest dużym miastem i wiele samochodów jeździ szybko tu i tam.

wili 1. młynek, świder, wiertło 2. kręcić

wili kope młynek do kawy

wili makani wiatrak

wili.kī inżynier

wili.pua'a korkociąg (*eufemizm*) ⇒ **ule.pua'a**

wili.wili (*hawajskie drzewo strączkowe, Erythrina sandwicensis*) **Ua hana 'ia ke alaia i ka 'ulu, ke koa a me ka wiliwili i ka wā kahiko.** W dawnych czasach *alaia* była robiona z chlebowca, *Acacia koa* i *Erythrina sandwicensis*.

wai.olina skrzypce

wī.wī szczupły **Ua wīwī loa 'o ia.** Ona jest bardzo szczupła. **Wīwī ke kāne i lanakila i ka heihei holo wāwae.** Mężczyzna, który wygrał biegi, jest szczupły.

wiwo posłuszeństwo

wiwo 'ole || **wiwo.'ole** odwaga

Z

Zā.ire Zair, zairski

Zami.bia Zambia, zambijski

Zima.babue Zimbabwe

SŁOWNIK POLSKO-HAWAJSKI

A

a a – a potem a laila || alaila a także a ... nō
ho'i a to pech aloha nō; aloha 'ino A ty?
'A 'o 'oe? A więc to tak! Ahē!

abdykować ha'a.lele noho ali'i

aby e ... ai Nie sądzcie, abyście nie byli sędzi-
ni. (Mat 7,1) Mai man'o 'ino aku, o mana'o
'ino 'ia mai 'oukou. To kobieta właśnie
ubija morwę papierową, aby zrobić tka-
ninę z kory. Na ka wahine i kuku i ka wau-
ke no ka hana 'ana i ke kapa. Staraj się,
aby twoi nauczyciele i wszyscy, którzy
cię otaczają, byli zadowoleni. E ho'ā'o
aku e ho'ohau'oli i kāu mau kumu'a me nā
mea a pau i ho'opuni mai iā 'oe.

ach kā Ach, to ty! 'O 'oe nō kā ia!

adaptować (tekst) haku.loli

adoptować (porównywalne z polskim byciem
chrzestnym) ho'o.kama

adoptować lawe hā.nai

adoptowane dziecko hā.nai

Adwentyści Dnia Siódmego Ho'o.mana Pō.
'aono

adwokat loio kū.pale

afiks pā.ku'ina

Afryka 'Ape.lika || Aferyka

Afryka Południowa 'Ape.lika Hema

afrykański 'Ape.lika || Aferyka

agent wodza kono.hiki

agonia wala.nia

agresja maha.'oi

agresywność maha.'oi

agresywny maha.'oi

agronomia kā.lai.lepo.mahi

AIDS (< ang. *acquired immune deficiency syn-
drome*) ma'i pale 'ea pau

akademicki kā.lai'ike Uniwersytet jest insty-
tucją akademicką. He wahi kālai'ike ke
kulanui.

akademik hale noho hau.māna

akcent kā.lele, ko'i.ko'i

akt pala.pala akt mianowania pala.pala ho'o.
kohu akt urodzenia papa.pala hā.nau

aktor mea hana keaka aktorzy po'e hana ke-
aka

aktorka wahine hana keaka

akustyka kā.lai.kani

akwarium pahu i'a

albinos kekea

albo a i 'ole Poszerz znaczenie wyrazu, które
jest już w słowniku, albo nadaj istnieją-
cemu słowu nowe znaczenie. E ho'ākea
i ka mana'o o kekahi hua'ōlelo i pa'a mua
i loko o ka puke wehewehe 'ōlelo, a i 'ole,
e hā'awi i kekahi mana'o hou.

albo ..., albo ... ā ... paha, a ... paha Dodaj
albo prefiks, albo sufiks do istniejącego
wyrazu. E pāku'i i kekahi pāku'ina kau
mua a kau hope paha i kekahi hua'ōlelo.

ale 1. (w przeciwstawieniu) akā 2. (w wykrzyk-
nieniach) kai Ale silny z niego mężczyzna!
Kai ke kanaka ikaika i kēia.

alfabet pī.ā.pā

alians hui ku'i.kahi

alkohol 1. 'ale.kohola 2. (jakoikolwiek napój
alkoholowy) lama Nie pij alkoholu i nie
prowadź potem samochodu! Mai inu i ka
lama a kalaiwa ma hope!

alkoholik 'ona mau

almanach 'ale.manaka

alpaka 'ala.paka

alpinista hele mauna, pi'i kuahiwi

Altair (gwiazda) Humu, Ho'o.humu

ambasada nohona kuhina

amabassador kuhina

ambicja 'i'ini On ma ambieję, żeby przepły-
nąć Kanał Kaiwi. He 'i'ini kona e hoe ma
ke kōā 'o Kaiwi.

amen 'amene

Ameryka 'Ame.lika

Ameryka Północna 'Ame.lika 'Ā.kau

Ameryka Południowa 'Ame.lika Hema

Ameryka Środkowa 'Ame.lika Waena

Amerykanin kanaka 'Ame.lika Amerykanie
kānaka 'Amelika Tutaj musisz powiedzieć,

że jestem rozczarowany Amerykanami.
Eia nō au e ha'i aku nei i ko'u hoka 'ana
i nā kānaka 'Amelika.
amerykański 'Ame.lika amerykańskie statki
nā moku 'Amelika
amnezja poina ka no'o.no'o
amputowany moku, mu'u.mu'u
analiza kā.lai.laina
analizować kā.lai.lai
ananas hala kahiki || hala.kahiki W XIX wieku
gwałtownie rozwinęły się plantacje trzci-
ny cukrowej i ananasów. Ma ke kenekulia
19, ua māhuhua koke a'e ka mahi kō me
ka halakahiki.
anarchia kā.nā.wai 'ole
anegdota mo'o.lelo pō.kole
aneksja ho'o.hui 'āina Rdzenna ludność nie
zgodziła się na aneksję. 'A'ole i 'ae nā
'ōiwi i ka ho'ohui 'āina.
angielski Pele.kane, 'Ene.lani, haole język an-
gielski ka 'ōlelo Pelekane doskonał swój
angielski e ho'okā'oi i kāu 'ōlelo Pelekane
'ana po angielsku ma ka 'ōlelo Pelekane
angielski żeglarz ka ho'okele Pelekane
angielski kapitan George Vancouver ke
Kāpena Pelekane 'o George Vanekouwa
Anglia 1. 'Ene.lani Oboje zwiedzili Anglię,
Irlandię i Szkocję. Ua māka'ika'i lāua
i 'Enelani, 'Ilelani a i Kekokia nō ho'i.
W Angli oni obaj razem spotkali księcia
Alberta, męża królowej Wiktorii. Ma 'Ene-
lani nō lāua i launa pū ai me Kamāli'ikāne
Albert, ke kāne a Mō'īwahine Victoria. An-
glia chwali się potężną flotą i koloniami
na całym świecie. Kaena mai 'o 'Enelani
i kona 'oihana moana ikaika loa a me kona
mau panalā'au ma 'ō a ma 'ane'i o ka ho-
nua. 2. Pele.kane
Anglik 1. Pele.kane dwóch Anglików 'elua
kānaka Pelekane 2. 'Ene.lani
ani 1. a 'a'ole Biedni nie mają jedzenia ani
dużo pieniędzy. 'A'ohē mea 'ai a 'a'ole nui
ke kālā a ka po'e ilihune. 2. a 'a'ohē Nie ma
fal, wiatru ani deszczu w ten spokojny
dzień. 'A'ohē nalu, 'a'ohē makani a 'a'ohē
ua i kēia lā mālie.
ani ..., ani ... 'a'ole ..., 'a'ole nō Ani on, ani ja.
'A'ole 'o ia, 'a'ole nō 'o au.
-anie 'ana (partykuła nominalizująca) pisanie
ka kākau 'ana
anioł 'ā.nela
anioł Pański ka 'ā.nela a ka Haku

anioł stróż 'ānela kia'i
Antares (gwiazda) Hō.kū-'ula, Mele.mele, Au-
haele
Antarktyka 'Anc.alika
antena telewizyjna kukuna kī.wī
antropologia huli.kanaka
anturium pua haka antyamerykański kū.'ē
iā 'Ame.lika Kameha V nie był ani an-
tyamerykański, ani probrytyjski. 'Aole
'o Kamehameha V i kū'ē iā 'Amelika a 'a'ole
ho'i i kākō'o nui iā Pelekania.
aplauz pa'i.pa'i lima
Apokalipsa Hō.'ike 'Ana
apostol luna.'ō.lelo dwunastu apostołów ka
po'e luna'ōlelo 'umikumamālua
aprobata 'ā.pono
aprobować 'ā.pono
Arabia 'Ala.pia Arabia Saudyjska Saudi
'Alapia
arabski 'Ala.pia Morze Arabskie Ke kai
'o 'Alapia
arbitr (w sporcie) 'uao || 'uwao
arbitrażować 'uao
archeolog kanaka huli.koe.hana, mea huli.koe.
hana
archeologia huli.koe.hana
Archimedes 'Aki.mika
archipelag pae 'āina Według nich najstar-
szą wyspą archipelagu jest Kaua'i. Wahi
a lākou, 'o Kaua'i i ka mokupuni kahiko loa
o ka pae 'āina.
architekt kaha ki'i hale
aresztować hopu Detektywi aresztują dyle-
rów narkotykowych. Hopu nā māka'ikiu
i nā kānaka kū'ai lā'au 'ino.
Arktur (gwiazda) Hō.kū-le'a
arktyczny 'Ā.lika Morze Arktyczne Moana-
anu-'ākau
Arktyka 'Ā.lika
armia pū.'ali koa Kamehameha popłynął
z armią na O'ahu w kwietniu roku 1795.
I ka mahina 'o Apelila i ka makahiki 1795,
a hoło akula 'o Kamehameha me kona
pū'ali koa i O'ahu.
artefakt koe.hana
artykuły spożywcze mea 'ai
artysta kaha ki'i; mea kaha ki'i
artysta malarz pena ki'i || pena.ki'i
arytmetyka helu na'au
astrolog kilo hō.kū
astronomia hō.kū.kilo, kilo hō.kū || kilo.hō.kū
ateista Hō'ole Akua

atleta 'ā.lapa
atletyczny 'ā.lapa
atrakcyjny mā.hie.hie, nonohe, onaona
atrament ka wai 'ele'ele a ka po'e 'ike (*dost.*
„czarny płyn uczonych”)
Australia Nū.hō.lani; 'Aukeku.lalia
australijski Nū.hō.lani; 'Aukeku.lalia
Austria 'Aukeku.lia
austriacki 'Aukeku.lia
autobus ka'a 'ō.hua **Pasażerowie wsiadają**
do autobusu. Ke kau nei nā 'ōhua ma luna
o ke ka'a 'ōhua.
autopsja kā.lai.kupa.pa'u
autor 1. mea kā.kau znany autor Mark Twain
ka mea kākau kaulana 'o Mark Twain
autorzy ci (*wspomniani autorzy*) ua mau
mea kākau lā 2. haku puke

autorytet mana autorytet rodzicielski mana
makua
autostrada ala.loa **Autostrada zatłoczona**
jest samochodami ciężarowymi. Pa'apū
ke alaloa i nā kalaka.
Azja 'Ā.kia
Azjata 'Ā.kia
azjatycki 'Ā.kia
azyl pu'u.honua
aż 1. a **Czekaj, aż pójdziemy razem.** E kali
a hele like aku kākou. **Pracowaliśmy aż do**
nocy. Ua hana māua ā pō ka lā 2. a hiki
i **Jedź prosto aż do skrzyżowania i skręć**
tam w lewo. E Kalaiwa pololei a hiki i ka
huina alanui a e huli hema ma laila.

B

babcia Tū.tū
bąbelek hu'a.hu'a
babka 1. (*członek rodziny*) kupuna, kupuna wahine || kupunawahine 2. (*ryba*) 'o'opu
bać się maka'u, maka'u iho **Boi się wojny.** Maka'u 'o ia i ke kaua.
badać maka.hi'o
badacz maka.hi'o
badacz gwiazd kilo
bagaż ukana **Pójdę po nasz bagaż.** E ki'i a'e au i kō māua ukana. **Bogaci ludzie mają ciężki bagaż.** He mau ukana kaumaha kā nā po'e waiwai. **nieść bagaż** hali ukana
bagażowy 1. (*człowiek*) hali ukana 2. (*przymiotnik*) ⇒ **samochód bagażowy**
bagno 'olo.kele
Bahamy Bahama
Bahrajn Baha.raina
balet pā.lē || bā.lē
balon pā.luna
balonik pā.luna **Dzieci dostaną baloniki wesołym miasteczku.** E loa'a ana nā pāluna i nā keiki ma ke kaniwala.
balsam nini
bałtycki Bala.tika **Morze Bałtyckie** ke kai 'o Balatika
Bałtyk Bala.tika
balwan (*ze śniegu*) kanaka hau
bambus 'ohe **Pozwolił mu na wycinanie bambusu i innych drzew z jego królewskich majątków.** Ua 'āpono aku 'o ia iā ia i ka 'oki 'ana aku i ka 'ohe me nā kumulā'au mai kona mau 'āina ali'i mai.
banalny pā.kū.ā || pā.kū.wā || pakuā
banan mai'a
Banda (*morze w Indonezji*) Banada
bandaż wahī 'eha
Bangladesz Bana.gala.desa
bank pana.kō **zdeponować pieniądze w banku** ho'okomō i ke kālā i ka panakō
bankomat mī.kini pana.kō

bankiet 'aha.'aina **bankiet powitalny** 'aha'aina ho'o.kipa **bankiet pożegnalny** 'aha'aha panina
bankowy pana.kō **przelew bankowy** pila kiko'o panakō
bar (*pierwiastek chemiczny*) bari.uma
baranina 'i'o hipa
bardzo 1. loa **Bardzo się spóźnię.** E lohi loa ana au. **Para nowożeńców jest bardzo szczęśliwa.** Hauoli loa ka pa'a male hou. **Māui dał ogień ludziom bardzo dawno temu.** Na Māui i ha'awi i ke ahi i ka po'e kanaka i ka wā na mua loa. **bardzo dawno** e kala loa 2. nō **Jestem bardzo zmęczona.** Māluhiluhi nō au. 3. maoli **Ta kawa jest bardzo smaczna.** 'Ono maoli kēia kope. **Bardzo bolą mnie plecy.** 'Eha maoli ku'u kua. 4. nui **Chłopiec bardzo się poci.** Hou nui ke keiki kāne.
bardzo chcieć ake nui nō
bardzo dziękuję mahalo nui loa
bardzo głodny uma.uma nahā
bardzo wiele lehu.lehu
Barents Bale.neta **Morze Barentsa** ke kai 'o Baleneta
bark po'o.hiwi
barwa wai.ho'o.lu'u
baseball pō.hili
baseballowy pō.hili **piłka baseballova** kinipōpō pōhili **mecz baseballova** ka pā'ani pōhili
batat keoe, 'uala
bateria pā.kali **Kup odpowiednie baterie, bo radio się nie włączy.** E kūai mai i nā pākali kūpono o ho'ā 'ole lekiō.
bawić się pā.'ani **dzieci mogą się bawić w piasku.** Hiki i nā keiki ke pā'ani i ke one.
bawić się w przestawianie sylab nchiwa
bawół pā.pulō
baza (*w baseballu*) pahu **pierwsza baza** pahu 'ekahi **druga baza** pahu 'elua **trzecia baza** pahu 'ekolu

bazalt 'ele.kū
bazaltowy 'ele.kū
bęący własnością no
behawioryzm kā.lai.lawena
beknąć pū.hā
Belg Pele.kiuma || Bele.giuma
Belgia Pele.kiuma || Bele.giuma
belgijski Pele.kiuma || Bele.giuma
Belize Belize
belkotać namu
benzen bene.zene
benzyna kaka.lina
bezpieczny pale.kana
Bering Berina
beta beta
Betelgeza (gwiazda) 'Aua, Kau.lua-koko, Koko
bez 'ole bez manier lula 'ole bez powodu
kumu 'ole bez przyczyny kumu 'ole bez
umiaru pā.kela pākela inu pić bez umiaru
bez wartości wai.wai 'ole Bez zmian. (Od-
powiedz na pytanie Pehea 'oe?) 'O ia mau
nō. bez zwłoki 'emo 'ole
bezczelny kī.ko'o.lā
bezdietny kama 'ole
bezgraniczny palena 'ole
bezkągowiec holo.holona iwi kua.mo'o 'ole
bezlitosny loko 'ino
bezpieczeństwo malu.hia, pale.kana
bezprawie kā.nā.wai 'ole
bezrozumny hā.wā.wā bezrozumne serce (Rz
1,21) na'au hā.wā.wā
bezsennaść hia.'ā
bezsenny hia.'ā
bezużyteczny wai.wai 'ole
bezwstydy hila.hila 'ole
bezzębny niho 'ole
bezzwłocznie 'emo 'ole
Bhutan Butana
Bhutańczyk Butana
bhutański Butana
biała chmura ao 'ō.pio.pio
białawy 'ā.hina, hā.kea
białawy [ananas] hala.kea
białko (jajka) kau.ō ke'o.ke'o
Białoruś Bela.rusa
biały 1. ke'o 2. ke'o.ke'o biały chleb palaoa
ke'oke'o krwinka biała hunaola koko 3. kea
biała tkanina z kory nini.kea 4. (człowiek
rasy białej) haole 5. (siwy) hina
Biblia Pai.pala
biblioteka wai.hona puke

bibliotekarz kahu puke
bić 1. (boksować lub ubijać np. taro) ku'i
2. (także zabić) pepehi 3. (tkaninę z kory)
kuku 4. (w bęben) ho'o.pa'a
biec holo
biec szybko holo.kikī
biec truchtem holo.peki
bieda 'ili.hune
biedny 'ili.hune
bieg hei.hei
biegać holo
biegli w rolnictwie kā.huna ho'o.ūlu 'ai
biegli w rzeźbieniu kā.huna kā.lai
biegły w budowaniu czołna kahuna kālai wa'a
biegły w mā.kau.kau i
biegus (ptak) 'ū.lili
bielik amerykański 'āeko po'o hina
bigot ho'o.kae 'ili
bilet kikiki Dostań bilety przed czwartą.
E ki'i i nā kikiki ma mua o ka hola 'ehā.
Wy oboje macie bilety na samolot? He
mau kikiki kā 'olua no ka mokulele?
biochemia kemika mea.ola
biodro kī.kala
biolog kanaka kā.lai.me.ola, mea kālai.me.ola
biologia kā.lai.me.ola
Birma Buruma
Birmańczyk Buruma
birmański Buruma
bis! 1. Hana hou! 2. (okrzyk w stronę grupy
hula) ho'i
biurko pā.kau.kau hana, ke'ena, pā.kau.kau
kā.kau
biustonosz pale.wai.ū
biwakować ho'o.moana
biznes 'oi.hana
bizon pipi kua.pu'u
blade światło księżycy mā.hina.hina
blady hai.kea
blask księżycy kō.nane
blednąć mā
bliski kokoke
bliski przyjaciel hoa pili
Bliski Wschód Hikina Waena
blisko 1. kokoke Ta restauracja jest blisko
uniwersytetu. Kokoke kēia hale 'aina i ke
kula nui. Kamehameha III panował bli-
sko trzydzieści lat. Kokoke e piha iā Ka-
mehameha III he kanakolu mau makahiki
o ka noho ali'i 'ana. 2. 'ane.'ane Mieszka-

lem w Waialua blisko dwadzieścia lat.
Ua noho au i Waialua no 'arie'ane iwakālua
makahiki.

bliskość pili

bliskowschodni Hikina Waena

bliźni hoa.launa

błąd hewa błąd językowy 'ō.lelo hewa

błądzić hele hewa

błogosławić 1. (*ludzi*) ho'o.pō.mai.ka'i 2. (*rze-
czy*) ho'o.mai.ka'i

błogosławieństwo mea ho'o.mai.ka'i

błyskać się 'ō.lapa

błyskawica uila

blyszczący hinu.hinu

bo w przeciwnym razie o

bochenek pō.pō

bodyguard kia'i.po'o

bogaty wai.wai, momona Jestem bogatym
człowiekiem. He kanaka waiwai au.

bogini akua wahine || akua.wahine

bohater me'e najwięksi bohaterowie Stanów
Zjednoczonych nā me'e po'okela o ko
'Amelika Huipū 'ia.

boja poe

boks moko.moko

bokser moko.moko

boksować ku'i

boksować się moko.moko

ból 'eha ból głowy po'o 'eha ból gardła pu'u
'eha ból w plecach 'eha o ke kua Twoja
mama ma ból zęba. He niho hu'i ko māmā.
Jeśli będziesz miał ból gardła, pij gorący
napój z miodem. Ke loa'a 'oe i ka pu'u
'eha, e inu i ka mea inu wela me ka meli.

bolący hu'i

boleć 'eha Boli go noga. 'Eka kona wāwae.

Boli mnie żółądek. 'Eha ko'u 'ōpū.

bolesny 'eha

Boliwia Boli.via

Boliwijczyk Boli.via

boliwijski Boli.via

bonito aku

Bośnia Bose.nia

Bośnia i Hercegowina Bose.nia me Hese.go-
wina

botanika kā.lai.lau.nahele

Botswana Botu.ana

bowiem no ka mea Porodzi Syna, któremu
nadasz imię Jezus, On bowiem zbawi
swój lud od jego grzechów. (Mt 1,21)
Ā e hānau mai 'o ia i keikikāne, ā e kapa

aku 'oe i kona inoa o IESU; no ka mea,
e ho'ōla ia i kona po'e kākāka mai kō lākou
hewa.

Boże, chroń króla. Ola ka mō'ti ke Akua.

Boże Narodzenie Kaliki.maka

bóbr 'ī.lio hulu.pā.pale

Bóg Akua Na początku Bóg stworzył niebo
i ziemię. I kinohi hana ke Akua i ka lani
a me ka honua. ⇒ Boże, chroń króla.

brać lawe aku

brać pod uwagę maliu

brać ślub male

brak (*czegoś*) nele Brak amerykańskiego
cukru sprzyjał rozwojowi hawajskiego
przemysłu cukrowniczego. 'O ka nele ho'i
o ke kō 'Amelika kai kōkua mai i ka ho'om-
āhuhua 'ana o ka 'oihana kō o Hawai'i nei.

brakować nele Brakowało także lekarstw,
jedzenia i ubrań. Nele nō ho'i i ka lā'au
lapa'au, ka mea'ai a me ka lole. Braku-
je nam mąki do przygotowania ciasta
na pizzę. Nele māua i ka palaoa no ka
ho'omākaukau 'ana i pai pika.

bransoleta apo.lima || apolima

bransoletka 1. apo.lima || apolima 2. (*roślin-
na*) kū.pe'e brat (*kobiety*) kai.kunāne [kei.
kunāne] ⇒ młodszy brat ⇒ starszy brat
⇒ rozdz. 2.4.1.20

Brazylia Pala.kila || Bara.zila

Brazylijczyk Pala.kila || Bara.zila

brazylijski Pala.kila || Bara.zila

brązowy 1. 'ula.'ula (*o skórze Hawajczyków*)

Brązowa hawajska skóra jest ładna.

Nani ka 'ili 'ula'ula Hawai'i. kāma'a 'ili
'ula'ula brązowe buty 2. palauu (< *ang.
brown*) 3. uli.uli brązowe oczy maka uliuli

broda 1. (*część ciała*) 'au.wae 2. (*owłosiona*)
'umi.'umi 'au.wae broń mea kaua, mea pe-
pehi kanaka

brud lepo

brudny lepo

bruzda wa'a

Brytania Pele.kane

brytyjski Pele.kane

brzask wana.'ao

brzeg ka'e na brzegu morza ma ka'e o ke kai
⇒ Cicha woda brzegi rwie.

brzmieć kani

brzmienie leo

brzmienie (ton) głosu ke kani 'ana o ka leo

brzoza pū.kowi

brzuch 'ō.pū
brzydki pupuka
brzytwa pahi 'umi.'umi
buddyzm Ho'o.mana Kēpa.nī
budować kū.kulu
budować gniazdo ho'o.pūnana
budowanie kūkulu 'ana
budyń kokosowy hau.pia
budynek hale
budynek (w którym jadają kobiety i dzieci,
dawniej element składowy domu hawaj-
skiego) hale 'aina
budynek (w którym jadają mężczyźni) hale
mua budynek bez tabu (gdzie rodzina
sypia) hale noa budynek do bicia tkanin
z kory hale kuku budynek menstruacyjny
(dawniej) hale pe'a budynek mieszkalny
hale papa'i budynek rządowy hale au.puni
budynek stanowego ciała ustawodawcze-
go hale au.puni budynek szkolny hale kula
budynek teatru hale keaka
budzić ho'āla
budzić się ala
budzik uaki ho'āla
Bułgar Pulu.kalia || Bulu.garia
Bułgaria Pulu.kalia || Bulu.garia
bułgarski Pulu.kalia || Bulu.garia
bulgotać pua'i
bulion kai
bunt kipi
buntownik kipi
Burkina Faso Burakina Faso
Burundi Buruni
Burundyjczyk Burundi
burundyjski Buruni
burzliwy 'ino

burzyć wā.wahi
but kā.ma'a
butan butane
być (czyimś, należeć do) na
być blisko pili
być cierpliwym ho'o.manawa.nui Pacjent
cierpliwie znosi chorobę. Ho'omanawanui
ka mea ma'i.
być człowiekiem ho'o.kanaka
być czujnym maka.'ala
być dzieckiem keiki
być może 1. paha (wyraz ten musi być po wy-
razie, do którego się odnosi) Być może je-
dzenie jest gotowe. Ua mākaukau paha ka
mea'ai. 2. mali'a || malia (występuje przed
o lub paha o) Być może ja pójdę. Malia
o hele au. Być może usłyszą. Malie paha
o lohe aku.
Być może tak. Pēlā nō paha.
być na emeryturze ho'o.maha loa
być odosobnionym kau.kahi
być opieszalym lohi mai
być podobnym ho'o.hā.like
być posłusznym ho'o.lohe
być powolnym lohi mai
być spokrewnionym pili
być uważnym maka.'ala
być w stanie śpiączki pau ka 'ike, pau ka lohe
być wrogiem 'enemi
być zadowolonym 'olu.'olu
być zaznajomionym kama.'āina
być złożonym na ołtarzu kuahu 'ia
bydło nā pipi
byk pipi kāne
bystry aka.mai

C

C (= *Celsjusz*) Klk (= *Kele.kia*)

całkowicie holo.'oko'a

całkowicie pono

całkowity holo.'oko'a

całkowity piha

całować 1. honi (*dawniej na Hawajach przy*

powitaniu pocierano nosem o nos) **Jakub**

zbliżył się i pocałował go. (Rdz 27,27)

Hele akula 'o Iakoba, a honi a'ela iāia.

Kame'eiamoku i Kamanawa płaszczą

się, pocałowali [króla] Kahekili w ręce.

Ua kokolo akula 'o Kame'eiamoku me Ka-

manawa a honi i ka lima o Kahekili. **Keku-**

puohi pocałowała ukochanego męża. Ua

honi ihola nō 'o Kekupuohi i ka ihu o ke

kāne aloha. 2. hō mai ka ihu **Pocałuj mnie,**

zanim odejdę. Hō mai ka ihu, a hele a'e au.

(*dost.* „Daj tu nos, zanim odejdę”) 3. kiki

(*< ang. kiss, rzadko*)

cały holo.'oko'a

campus kahua kula

CD CD [*wym. sēdē*]

cecha rodzinna welo

cechy (*krajobrazu*) hi'o.hi'ona

cechy (*rysy twarzy*) hele.helena

cedr 'aleka

celować kā.ki'i

Celsjusz Kele.kia

cena kumu.kū.'ai

cenić mina.mina

ceniony hulu

centrum waena

centrum handlowe kiko.waena.kū.'ai w cen-

trum handlowym Ala Moana i ke kiko-

waenakū'ai 'o Ala Moana

centygram keni.kalame

centylitr keni.lika

centymetr keni.mika

cera 'ili

ceremonia hana ho'o.hano.hano

czętka kiko

champion mea.lana.kila

chcieć 1. make.make **Czego chcesz?** He aha

kou makemake? **Chcę iść.** Makemake au

e hele. 2. (*potocznie*) mamake 3. (*bardzo*

chcieć) ake nui nō **Bardzo chcę, żeby pa-**

dał deszcz. Ake nui nō lākou e hā'ule ka ua.

chciwość 'ānunu

chciwy 'ānunu, maka.leho

chelpić się kū.ha'a.liki

chemia kemika

chemiczny kemi.kala

Chiny 'Āina Pā.kē

Chińczyk Pā.kē **Więsza grupa Chińczyków**

przybyła w roku 1865. A hō'ea hou mai

kekahi mau Pākē he nui a'e i ka makahiki

1865.

chiński Pā.kē

chirurg kauka kaha

chleb 1. palaoa **biały chleb** palaoa ke'oke'o

Tu jest **kromka chleba.** Eia he palaoa

pāpā'a. **bochenek chleba** 'omo'omo palaoa

2. (*biblijnie*) berena || pelena **Ile macie bo-**

chenków chleba? 'Ehia nā pōpō berena

a 'oukou? **bochenek chleba** pōpō pelena

chlebowiec 'ulu

chlód anu

chłopiec keiki, keiki kāne

chloniak ma'i 'a'ai 'ana.pu'u

chmura ao

chochła puna.kī.'o'e

chociaż 'oi.ai

choć 'oi.ai **Choć mogę iść, muszę zostać.** 'Oiai

hiki ia'u ke hele, pono au e noho.

choćby 'oi.ai no na'e

Chodź tu! E hele mai!

chomik 'iole hamesela

choroba ma'i **choroba** **dziedziczna** ma'i

ku'una **choroba** **kobieca** ma'i wahine **cho-**

roba **morska** polu.ea **choroba** **przenoszo-**

na drogą **plciową** ma'i lele ai **choroba**

przewlekła ma'i kau **choroba** **serca** ma'i

pu'u.wai choroba weneryczna genitaliów
kū.oha choroba zakaźna ma'i lele w czasie choroby i ka manawa ma'i
chorować ma'i
chory 'ō.ma'i.ma'i
chory ma'i Jesteś chory? Ma'i 'oe?
chronić ho'o.malu
chronić ola ⇒ Boże, chron króla.
chronić pale
chroniony przez tabu malu
chronologia hō.'ike manawa, manawa
chropowaty kala.kala
Chrystus Kristo, Karisto
chryzantema wai.luku
chudy pā.kā chude mięso 'i'o pā.kā
chwala nani
chwalić się kaena, keha, kū.ha'a.liki
chwilowy no ka manawa
chwycić (rozumieć) 'apo
chyba 1. paha (wyras musi być po wyrazie lub frazie) Chyba nie. 'A'ole paha. Chyba tak. Pēlā paha. 2. mā.ki'a My chyba pójdziemy. Māki'a o uaele aku kāua.
ciąć kaha
ciało 'i'o, kino
ciasny 'i'ī
ciastko mea 'ono
Cicha woda brzegi rwie. I Kahiki no ka hao, oke ki'o ana i Hawai'i nei.
ciele pipi keiki
ciemniaczko manawa
ciemna karnacja 'ili uli.uli, 'ili 'ula
ciemność pō, pouli
ciemnozielony – ciemnozielone klify pali uli
ciemny 1. (barwa) 'ele.'ele, hā.kuma, pouli
ciemny jak chmury pano 2. (ignorant) na'au.pō
cień aka, malu w cieniu palmy kokosowej i ka malu o ka niu
ciepło pume.hana Dziś rano jest ładnie i ciepło. Nani ā pumehana kēia kakahiaka.
ciepły pume.hana
cierpliwy aho.nui
cierpliwość ho'o.manawa.nui, manawa.nui, aho.nui
cieśla kama.nā
cieszyć się hoi.hoi, 'olu.'olu
ciężty ki.ko'o.lā
ciężar hā.'awe, paona
ciężarek paona
ciężarna hā.pai

ciężarówka kalaka
ciężki kau.maha
ci, którzy 'o ka po'e ..., 'o lākou Moją matką i moimi braćmi są ci, którzy słuchają słowa Bożego i wypełniają je. (Łk 8,21)
'O ka po'e i lohe a i mālama ho'i i ka 'ōlelo a ke Akua, 'o lākou ko'u makuwahine, a me ko'u mau hoahānau.
ciosać kā.lai
ciotka 1. 'ana.kē 2. lūau'i kaikuna'ana o ko'u lūau'i makuahine (dost. „prawdziwa starsza siostra mojej prawdziwej matki”)
ciskać hou, ma'a
co 1. (zaimek względny) mea Nie wiem, czego on chce. 'A'ole au i 'ike i kāna mea i make-make ai. Czy rozumiesz, co czytasz? (Dz 8,30) Ua 'ike anei 'oe i ka mea au e heluhelu nei? 2. (zaimek pytajny) aha Co? He aha? Co robisz? E aha ana 'oe? Co nowego? He aha ka mea hou? 3. (przymek wskazujący na powtarzalność w pewnym okresie) kēlā me kēia co tydzień i kēlā me kēia pule co rok i kēlā me kēia makahiki co miesiąc kēlā mahina kēia W USA spis powszechny przeprowadza się co dziesięć lat. Ma 'Amelika Hui Pū 'ia, mālama 'ia ka helu kanaka i kēlā me kēia 'umi makahiki. 4. pehea Co sądzisz o tej koszuli? Pehea 'oe i kēia pālule?
co? (na końcu zdania) 'eā
codziennie i kēlā me kēia lā, i nā lā a pau Ona czyta mi codziennie przez jedną godzinę. He heluhelu mai 'o ia ia'u i nā lā a pau no ho'okahi hola.
cokolwiek nā mea O cokolwiek mnie poprosisz, to uczynię. Nā mea āu e noi mai nei, 'o au e hana.
Cook Kuke
coś kekahi mea
córka kaika.mahine córki kaika.mā.hine
cud hana mana
cudowny kama.ha'o
cudzołóstwo moe.kolohe
cudzoziemiec kanaka 'ē
cudzysłów kaha puana.'ī
cukier kō.pa'a
cukierek kana.kē
cukinia sū.kini
cukrownictwo 'oi.hana mahi.kō
cukrzyca ma'i mimi.kō, ma'i kōpa'a (na Ni'ihau)

cytat puana. 'Ī
 cytować puana. 'Ī
 cyklon makani pā.hili
 cywilny kī.wila
 Cz (= *czwartek*) P4 (= *Pō'ahā*)
 czajniczek ipu kī
 czarna magia 'anā. 'anā, kuni, kuni ola, 'ō
 czarniawy hā. 'ele
 czarny 'ele, 'ele. 'ele, 'ele.kū, 'ene. 'ene, hiwa,
 pā. 'ele **Morze Czarne** Ke Kai 'Ele ⇒
czern
 czarny i przerażający jak chmury przed bu-
 rzą ho'ō.kokōhi
 czarny jak węgiel 'ele hiwa
 czarny mag ho'ō.una.una
 czarodziej kahuna
 czarownicy uprawiający czarną magię kā.huna
 'āna. 'āna
 czarownik praktykujący czarną magię kahu-
 na 'anā. 'anā
 czas 1. manawa **Czas pokaże**. Na ke au o ka
 manawa e hō'ike mai. **Czas minął**. Ua
 hala ka manawa. i od tego czasu a mai ia
 manawa mai **na pewien okres czasu** no
 kekahi kō.ā o ka manawa **większość cza-**
su hapa nui o ka manawa **nie tracąc czasu**
 ka hā. 'ule 'ole o ka manawa **spędzać czas**
 ho'ō.hala manawa **trwonić czas** ho'ō.pau.
 manawa **wolny czas** manawa ka'a.wale
właściwy czas manawa kū.pono **w owym**
czasie i ia manawa **w ustalonym czasie**
 i kekahi manawa i 'ōlelo 'ia **Czas pokaże**.
 Na ke au o ka manawa e hō'ike mai. 2. wā
czas przeszły wā i hala **czas przyszły** wā
 e hiki mai ana **czas teraźniejszy** wā 'ā.nō
czas młodości ka wā u'i **od tamtego cza-**
su mai kēlā wā mai **w czasach głodu** i ka
 wā wī **w czasie choroby** i ka manawa ma'i
w czasie wojny i ka wā kaua **Czas miłowa-**
nia i czas nienawiści. He wā e aloha aku ai.
 A he wā ho'i e inaina aku ai.
 czasami i kekahi manawa
 czasem i kekahi manawa
 czasownik ha'ina **czasownik nieprzechodni**
 hehele **czasownik nieregularny** ha'ina
 keke'e **czasownik przechodni** hamani **cza-**
sownik statywny 'a'ano
 czasowy ⇒ **strefa czasowa**
 cząstka beta huna beta
 czaszka po'ō kanaka
 czaszółka 'opihī

Czech Tiekā
Czechosłowacja Tiekā.solo.wakia
Czechy Tiekā
czeski Tiekā **Republika Czeska** Ka Lepupali-
 ka 'o Tiekā
czekać 1. kali **Czekaj tu na mnie**. E kali mai
 'oe ia'u nei. **Ona chyba czeka na swojego**
ukochanego. Ke kali paha nei 'o ia i kāna
 ipo. 2. alia **Zaczekaj chwilę**. E alia iki.
 3. hā.kā.lia
czekolada koko.leka
czern 1. (*intensywna*) hiwa pa'a 2. (*migocząca,*
błyszcząca) polo.hiwa 3. (*pożądana w od-*
różnieniu od uli i 'ele'ele) hiwa
czernić pā. 'ele
czerpak (*do wylewania wody z łodzi*) kā
czerv ilo
czervec lūne
czzerwona papryka nī.oi
Czerwona Rzeka Muli.wai 'Ula. 'ula
czerwonawy [ananas] hala. 'ula
czerwonawy hai. 'ula
czzerwony 1. 'ula **Morze Czerwone** Ke Kai 'Ula
czzerwony kurz na ulicy ala. 'ula 2. 'ula.
 'ula **ptak o czerwonym upierzeniu** manu
 'ula'ula ⇒ **Czerwona Rzeka** 3. hā. 'ena
Czerwony Krzyż Hui Ke'a 'Ula. 'ula
czesać (się) kahi
część hapa, mahele || māhele
często pine.pine **Hawajczycy często chodzą**
na plażę. Hele pinepine ka po'e Hawai'i
 i kahakai. **Čzęsto chodzę bez kapelusza**.
 Hele pinepine au me ka pāpale 'ole.
częsty pine.pine **Znajdujcie przyjemność**
w częstym czytaniu tej książeczki w ję-
zyku hawajskim. E ho'onanea 'oukou i ka
 heluhelu pinepine 'ana i kēia puke 'ōlelo
 Hawai'i li'ili'i.
 czkać pū.hā
członek (klubu, organizacji) lālā
członek kościoła hoahā.nau
członek męski ule
człowiek kanaka
człowiek z ludu maka. 'āi.nana
czólno wa'a
czólno dwuosobowe ko'ō.lua
czoło lae
czterdzieści kana.hā
czterdzieści tysięcy kini
czternasty ka 'umi kū.mā.hā
czternaście 'umi kū.mā.hā

czterokrotnie pā.hā
cztery 'ehā Chińskim robotnikom płacono
cztery dolary miesięcznie. Ua uku 'ia nā
limahana Pākē i 'ehā kālā o ka mahina. **On
ma cztery lapy.** 'Ehā ona wāwae.

cztery strony świata (na kompasie) nā kū.kulu
'ehā

czterysta 1. 'ehā haneli 2. (dawniej) lau

cztery tysiące mano

czubek lau

czule uczucie loko.maika'i

czwartek Pō.'ahā

czwarty 1. ka hā 2. -hā jedna czwarta hapa.hā

3. 'ehā o czwartej godzinie i ka hola 'ehā
Dostań bilety przed czwartą. E ki'i i nā
kikiki ma mua o ka hola 'ehā.

czworo 'ehā **Mamy czworo dzieci.** 'Ehā a māua
keiki.

czy a i 'ole **Chcesz sok czy napój gazowany?**
I wai hua 'ai a i 'ole i koloaka nāu?

czyj 1. na wai **Czym jesteś dzieckiem?** Na
wai ke kama o 'oe? **Czyj jesteś?** (*Kto jest
twoim rodzicem?*) Na wai 'oe? 2. no wai
Czyj ten samochód? No wai kēia ka'a?
3. kā wai 4. kō wai **Czyj jest tamten samo-
chód?** Kō wai ka'a kēlā?

czyli 'o ia ho'i

czynieć postępy holo.mua

czynny wulkan lua pele 'ā

czynny nierządne ka ho'o.kama.kama 'ana

czyścić holo'i, palaka

czystość ka ma'e.ma'e

czysty pō.lani

czytać helu.helu **Przed obiadowaniem czytam
gazety.** Mamua o ka 'aina ahiahi, heluhelu
au i ka nūpepa. **Czy rozumiesz, co czy-
tasz?** (Dz 8,30) Ua 'ike anei 'oe i ka mea au
e heluhelu nei?

czytać z gwiazd kilo hō.kū

czytanie helu.helu 'ana

czytanka puke helu.helu

Ć

ćma 1. (motyl nocny) pule.lehua 2. (bardzo
duża liczba, ponad dziesięć tysięcy) nalo.
wale

ćwiartka hapa.hā

ćwiczyć ho'o.ma'a.ma'a

ćwierć dolara hapa.hā

ćwierćnuta hua mele hapa.hā

ćwierkać nē.nē

ćwierkać pio **Głodne pisklęta nieustannie**

ćwierkają. Pio pio mau mā pūnua pōloli.

D

dać 1. hā.'awi Kalani'ōpu'u dał Kapitano-wi Cookowi płaszcze z piór. W zamian Cook dał, Kalani'ōpu'u Inianą koszulę, miecz, a później skrzynię z narzędziami. Ua hā.'awi 'ia nā 'ahu'ula iā Kapena Cook e Kalani'ōpu'u. A laila hā.'awi akula 'o Cook iā Kalani'ōpu'u i pālule lilina, ka pahikaua a ma hope iho he pahu pono hana. **Podaj mi masło, proszę.** E ha.'awi mai i ka waiūpaka, ke 'olu'olu 'oe. **Chleba powszedniego daj nam dzisiaj.** (Mt 6,11) E hā.'awi mai iā mā.kou i kē.ia lā, i 'ai na mā.kou no kē.ia lā. 2. hō mai **Daj mi wody.** Hō mai i wai no'u. **Niech podadzą posiłek.** E hō mai i ka 'ai. **Daj nam siłę.** E hō mai i ka ikaika.

dać jeść hō.'ai

dać pić hā.inu

dag (= dekagram) kekal. (= kekakalame)

daleki mamao

daleko mamao

danie pā me'a 'ai

danina składana wodzowi ho'o.kupu

daremne przedsięwzięcie make.hewa

data manawa

dawniej mamua **Dawniej Hawajczycy spali na matach z liści pandanu, ale obecnie my śpimy w łóżkach.** I ka wā ma mua, ua hiamoe ka po'e Hawai'i ma luna o ka moena lau hala, akā, i kēia manawa hiamoe nō kākou i ka wahi moe.

dawno temu mamua loa

dbać mā.lama **Dbaj o siebie!** E mā.lama pono!

dealer ⇒ **diler**

decydować ho'o.holo

dedykować ho'o.la'a

deficyt nele

dekagram keka.kalame

dekalitr keka.lika

Dekalog Nā Kā.nā.wai he 'Umi

dekametr keka.mika

delfin mahi.mahi, nai'a

delikatnie mā.lic

delikatnie pachnący onaona

delikatny lahi.lahi

delta rzeki muli.wai

dentysta kauka niho

departament 'oi.hana

deptać hehi

deser mea 'ono

deska papa lā.'au

deska surfingowa 1. papa he'e nalu 2. (*dla mistrzów*) 'ō.nini 3. (*krótka cienka*) alaia

deszcz ua

deszczowy ua

detal lā.li'i

detektyw mā.ka'i.kiu

dialog 'ō.lelo.kī.kē

diament kai.mana

diler narkotykowy kanaka kū.'ai lā.'au 'ino

dilerzy narkotykowi nā kånaka kū.'ai lā.'au 'ino

dla 1. no **Deszcz jest dobrą rzeczą dla taro.**

He mea maika'i loa ka ua no ke kalo. **Dla kogo?** No wai? **dla mnie** no'u **dla ciebie**

nou **dla niego** nona **dla niej** nona **Samo-**

chód jest dla niego. He ka'a nona. 2. na

Dla kogo jest książka? Na wai ka puke?

dla mnie na'u **dla ciebie** nāu **dla niego**

nāna **dla niej** nāna **książki dla dzieci** he

mau puke na nā kamaiki 3. i **Znaczna jest**

pomoc teściów dla młodej matki. Nui ke

kāko'o o nā mākuahūnōai i ka makuahine

hou. **Taro było najważniejszą rośliną dla**

Hawajczyków. 'O ke kalo ka mea kanu nui

loa i ka po'e Hawai'i. 4. iā **A czym to jest**

dla ciebie? A he aha ia iā 'oe?

dlaczego 1. aha **Dlaczego iść?** I aha ai ka hele

'ana? 2. no ke aha **Dlaczego tak wielu**

turystów odwiedza Hawaje? No ke aha

e kipa nui mai ai nā malihini māka'ika'i ma

Hawai'i nei? 3. i ke aha **Dlaczego idziesz?**

E hele ana 'oe i ke aha? 4. he mea aha 5. hea
6. (w pytaniu o powód?) **Dlaczego ...?** He
aha ke kumu ...?

dlaczego nie kai.nō Dlaczego nie przychodzi-
cie? Kainō ho'i e hele mai 'olua?

dlatego też no laila

dłoń poho

dług lawe.hala

długa włócznia polo.lū

długi 1. loa **długie życie** ola loa 2. loloa **dłu-**
gi rękaw lima loloa **długi płaszcz** z piór
'ahu'ula loloa **długie włosy** lauoho loloa
3. lō'ihī **Jej włosy są długie.** Ua lō'ihī
kona lauoho. **długa podróż** huaka'i lō'ihī
długi czas manawa lō'ihī **Droga jest dłu-**
ga. Lō'ihī ke ala. **Lubię długą suknię.** Ma-
kemake au i ka mu'umu'u lō'ihī. 4. pele.leu
stoń z długą trąbą 'elepani ihu pele.leu

długo 1. loa **Gdy żona śpi zbyt długo, mąż**
rozgląda się dookoła. Moe loa ka wahine,
nānā wale ke kāne. 2. lō'ihī **Jak długo, Pa-**
nie? (Iz 6,11) E ka Haku, pehea ka lō'ihī?

długość loa **Jaka jest długość tego stołu?** He
aha ka loa o kēia pākaukau?

długość geograficzna loni.kū || loni.tū

długowieczność ola loa

dłuto kila

dzień wana.'ao

do 1. i || (przed zaimkami i nazwami włas-
nymi) iā **Idź do lekarza.** E hele 'oe i ke
kauka. **Chodźmy do kina.** E hele kāua
i ke ki'i'oni'oni. **Starsi wolali do przyby-**
szczy: „Wejdźcie, zapraszamy”. Ua kāhea
aku kūpuna i nā malihini „Mai, mai e 'ai”.
Przemów do niej. E kama'ilio 'oe iā ia.
Gdy jedliśmy, John zadzwonił do Lani.
Iā mākou e 'ai ana, kelepona a'e 'o Keoni
iā Lani. 2. a **do widzenia** aloha a hui hou
Od wschodu do zachodu słońca. Mai ka
lā hiki a ka lā kau. 3. a hiki i **Kontynuuj**
liczenie do dziesięciu. E ho'omau i ka helu
'ana a hiki i 'umi. (aż) **do jego śmierci**
ā hiki i kona make 'ana Lili'uokalani spr-
wowała urząd regentki **do 29 stycznia**
1891. Ua hana ihola 'o Lili'uokalani ma ke
'ano he kuhina a hiki i ka lā 29 o Ianuali,
1891. 4. **no To dobre miejsce do zabicia**
czasu. He wahi maika'i kēia no ka ho'ohala
manawa 'ana. **Oto kilka rzeczy odpowied-**
nich do klasy w szkole. Eia kekahi mau
mea kūpono no ka lumi kula. **Tu jest kil-**

ka przyborów do pisania. Eia kekahi mau
mea no ke kākau 'ana. 5. me **Nie bądźcie**
podobni do nich. (Mt 6,8) Mai ho'ohālike
me lākou. ⇒ **od ... do ...**

do (środku) i loko o

do (w muzyce) pā

do licha hō

Do widzenia! A hui hou!

doba pō (hawajska doba zaczyna się od zmro-
ku)

dobra (wykrzyknik) hiki nō

dobra (majątek) wai.wai

dobro ⇒ **wspólne dobro**

dobroć maika'i **jego dobroć** kona maika'i

dobry mai.ka'i

dobry wieczór (18.00–22.00) aloha ahi.ahi

dobrze mai.ka'i, pono

dobrze wychowany kū i nā lula mai.ka'i

dodać pā.ku'i

dodatek (suplement) 'ō.lelo pā.ku'i

dodatek do poi (zwykle jest to mięso, ryba lub
warzywa) 'i.na'i

dojrzały (owoc, osoba) o'o, pala

dokładnie pono

dokąd i hea **Dokąd idziecie?** E hele ana 'oukou
i hea?

dokądkolwiek i nā wahi a pau **Nauczycielu,**
pójdę za Tobą, dokądkolwiek się udasz.

(Mt 8,19) E ke Kumu, e hahai aku nō au iā
'oe i nā wahi a pau āu e hele ai.

dokonywać pomiarów (terenu, gruntu) ana
'aina

doktryna kahua

dokuczać aha.hana, ho'o.hene.hene, ho'o.ma'au

dokument pala.pala

dopełniacz 'aui.kō.ha'i (dosł. „przypadek nale-
żący do kogoś innego”)

dół lalo, lua

dolary kā.lā

dolina (w nazwach własnych) Hana-

dolina awāwa

dolina Kalalau ke awāwa 'o Kalalau

dom hale, (zapożyczenie z ang.) home, (gniaz-
do rodzinne) pū.nana

dom hawajski (grupa budynków, każdy budy-
nek pełnił odmienną funkcję) kau.hale

dom jadalny mężczyzn mua

dom dominujący 'a'ano

dom studencki hale noho hau.māna

dom wodza ka hale o ke ali'i

doniczka poho mea kanu

donieść (*o czymś*) hō'ike mai
dookoła a puni
dopływ rzeki 'au.mana
dopóki nie ā
dorastać ulu a nui
dorosły kanaka makua
doskonałość kela
dostać loa'a (*często wymawiane* [lo'a])
dostarczyć ho'o.lako mai
dostojny kū.o'o
dostosować (*do czegoś*) ho'o.mā'a aku
dosyć lawa
dotkliwy ból wala.nia
dotrzeć do celu podróży hiki
dotrzymywanie obietnic ho'o.hiki
drabina ala.pi'i
dramatopisarz hana keaka **Szczególnie cenil Williama Szekspira, znanego angielskiego poetę i dramatopisarza.** 'O Wiliama Ho'onāueueihe, ka mea kākau poema a hana keaka kaulana o 'Enelani, 'o ia nō kānā i mahalo nui ai.
drapać 1. helu 2. kī.helu
drapieźnik po'i.i'a
drapieźny po'i.i'a
drażnić ho'o.hene.hene, ho'o.mā'au, ho'o.nā.uki.uki
dręczyć ho'o.mā'au
dreszcze lī
drewno lā.'au
drewno na opał wahie
drzawki ma'i huki
drobny wahi
droga ala
Droga Mleczna l'a, l'a-lele-i-aka, Hō.kū.noho-aupuni
drogi pipi'i
drugi ka lua osoba druga kino lua drugie piętro papahale 'ekolu (*dost.* „piętro trzecie”)
drugie wydanie ho'opuka lua To drugie z dzieci. 'O ka lua ia o nā keiki. **Jest druga godzina.** 'O ka hola 'elua kēia. **Ich drugi syn, Kauikeaouli, urodził się w roku 1814.** 'O kā lāua keikikāne 'elua, 'o Kauikeaouli ho'i, i hānau 'ia i ka makahiki 1814.
⇒ **Po drugie, ...**
drukować pa'i **Pierwsze książki w hawajskim drukowano ręcznie.** Ua pa'i lima 'ia nā puke mua ma Hawai'i.
drużyna kime
drzemka hia.moe iki
drzewo kumu.lā.'au, lā.'au

drzwi puka **Proszę zamknąć drzwi.** E pani i ka puka, ke 'olu'olu!
drzeć kū.'ulu.lū
duch 'uhane, haili, makani **A Jezus raz jeszcze zawołał donośnym głosem i wyzoną ducha.** (Md 27,50) Kāhea hou akula 'o Iesū me ka leo nui, alaila ku'u akula ia i ka 'uhane.
duch opiekuńczy 'au.makua
duch przemawiający przez medium makani noho
Duch Święty 'Uhane Hemo.lele
duch zmarłej osoby 'unhi.pili
duch żyjącej osoby kā.hoaka
duchowny kahunapule || kahuna pule
duchowość hai.pule
duchowość ho'o.mana
duchy opiekuńcze 'au.mākua
dudnić nei
duet leo lua śpiewać w duecie leo lua
duma keha
dusza 'uhane
duże hawajskie łoże hiki.e'e
dużo nui dużo jeść 'ai nui dużo miejsca nui ka lumi
dużo mówić wā, waha
duży nui duży zysk puka nui
dwa 1. lua raz, dwa, trzy kahi, lua, kolu co dwa lata kēlā ma kēia lua makahiki 2. 'elua **On ma tylko dwa wiosła.** 'Elua nō āna mau hoē wa'a. **Dwie z nich stoją.** Aia 'elua o lākou e kū ana i luna. **Możemy pożyczyć dwie filizanki mąki?** Hiki iā māua ke hō'ai'ē i 'elua kī'aha palaoa? **Mam dwóch braci.** 'Elua o'u kaikunāne. (*powiedziane przez kobietę*). **dwie trzecie** 'elua hapakolu **dwa razy** 'elua, 'alua **Szedłem tam dwa razy.** 'Elua a'u hele 'ana i laila. **Dwa razy tam byłem.** 'Alua a'u hele 'ana i kēlā wahi.
dwadzieścia iwa.kā.lua
dwadzieścia jeden iwa.kā.lua kū.mā.kahi
dwadzieścia trzy iwa.kā.lua kū.mā.kolu
dwadzieścia cztery iwa.kā.lua kū.mā.hā
dwadzieścia dwa iwa.kā.lua kū.mā.lua
dwadzieścia dziewięć iwa.kā.lua kū.mā.iwa
dwadzieścia osiem iwa.kā.lua kū.mā.walu
dwadzieścia pięć iwa.kā.lua kū.mā.lima
dwadzieścia siedem iwa.kā.lua kū.mā.hiku
dwadzieścia sześć iwa.kā.lua kū.mā.ono
dwakroć pā.lua
dwanaście 1. 'umi kū.mā.lua dwanaście lat wcześniej i 'umikūmālua makahiki ma mua aku nei **Gdy Kamehameha ukoń-**

czył dwanaście lat, pogorszyło się zdrowie Keōua, jego ojca. I ka wā i piha ai nā makahiki 'umikūmālua iā Kamehameha, ua emi maila ke olakino o Keōua, kona makuakāne pono'i. 2. (biblijne) 'umi.kuma.mā.lua **jeden z dwunastu** kekahi o ka poe 'umikumamālua **dwunastu apostołów** ka po'e luna'ōlelo 'umikumamālua

dwieście 'elua haneli

dwudziesty ka iwa.kā.lua

dwukropek kolona

dwukrotnie lua, pā.lua **To jest znowu dwukrotnie większe od tamtego.** Pālua hou a'e ka nui o kēia mamua o kēlā.

dwunasty ka 'umi kū.mā.lua

dyftong huē.woela

dynastia mo'o.kū.'au.hau ali'i

dyndać lewa.lewa

dynia pū

dyskietka pā lolo.uila

dyskusja kū.kā.kū.kā

dyskutować kū.kā.kū.kā **Oni dyskutują w cieniu palmy kokosowej.** E kūkākūkā ana lākou i ka malu o ka niu.

dystrykt moku

dywidendy kule.ana puka

dzban 'epa || epa

dziadek kupuna, kupuna kāne || kupuna.kāne **dziadkowie** kūpuna

dziadzio Tū.tū

działalność gospodarcza 'oi.hana

dziaśla 'i'o pale niho

dzida ihe

dzieciństwo ka wā li'ili'i

dzieciol 'ele.paio

dziecko kama, keiki, kea.kea

dziedziczny ku'una

dzięki 1. (*dziękuję*) mahalo 2. (*przyimek*) mamuli o || ma mauli o, no **dzięki jego inteligencji** mamuli o kona akamai

dziękować ho'o.mai.ka'i, mahalo aku **dziękuję** mahalo **dziękuję bardzo** mahalo nō

dzielny makoa

dzień lā **dzień upamiętnienia** lā ho'o.mana'o **dzień wypłaty** lā uku

dzień dobry 1. (6.00–10.00) aloha kakahiaka 2. (10.00–14.00) aloha awakea 3. (14.00–18.00) aloha 'auinalā

Dzień Niepodległości Lā Kūoko'a

dzienna ofiara hai ao

dziennik 1. (*gazeta*) nū.pepa puka lā 2. (*pa-miętnik*) puke mo'o.mana'o

dzierżawiona ziemia 'āina ho'olimalima

dziesiątka kana

dziesiąty ka 'umi **punktualnie o dziesiątej**

rano i ka hola 'umi pono' i o ke kakahiaka

dziesięć 'umi **trzy plus dziesięć** 'ekolu a me

'umi **Dziesięć stopni Celsjusza.** He 'umi

kēkelē Kelekia. **Za dziesięć minut piąta.**

'Umi minuke i koe, kani ka hola 'elima.

Dziesięć Przykazań nā Kānāwai he 'Umi

dziesięć dni ana.hulu

dziesięciokrotnie pā.'umi

dziesięciobój 'ā.lapa.kona.'umi

dziesiętny pā.'umi **ułamek dziesiętny** hakina

pā.'umi

dziewczynka kaika.mahine **dziewczynki** (*l. mn.*)

kaika.mā.hine

dziewiąty ka iwa **W dziewiątym roku pano-**

wania król popadł w chorobę. I loko nō

o kona nohoali'i 'ana he 'eiwa makahiki, ua

lo'ohia ka mō'i i ka ma'i.

dziewięć 'e.iwa **przez dziewięć lat** no 'eiwa

mau makahiki **dziewięć razy** 'e.iwa

dziewięćdziesiąt kana.iwa

dziewięćdziesiąt dziewięć kana.iwa kū.mā.

iwa

dziewięciokrotnie pā.iwa

dziewiętnasty ka 'umi kū.mā.iwa **Lekcja jest**

na stronie dziewiętnastej. Aia ka ha'awina

ma ka 'ao'ao 'umikūmāiwa. **W połowie**

dziewiętnastego wieku Hawajczycy byli

jednym z najbardziej wykształconych

narodów świata. 'O nā Hawai'i kekahi

o nā lāhui 'oi loa o ka 'ike palapala a puni

ka honua ma ka hapalua like o ke kenekulia

'umikumamāiwa.

dziewiętnaście 'umi kū.mā.iwa

dziób (*np. ptaka*) nuku

dziś w nocy kēia pō

dzisiaj i kē.a lā

dziupla pū.hā

dziura lua

dziurka w nosie puka.ihu

dźwięki leo 'oko'a

dzwonek (*np. telefonu*) kani

dzwonić kani

dźwięk kani

dżin kini, wai ali'i

E

egzamin ha'a.wina hō. 'ike
egzamin na prawo jazdy hō'ike kalaiwa ka'a
ekologia kā.lai.kaia.ola
ekonomia kā.lai.ho'o.kele wai.wai
ekosystem kaia.ola
ekspedient kā.lepa
ekspert kahuna
ekspłodować pahū
elastyczny napa
elektrobus ka'a uila
elektryczność uila
elektryczny uila
elektryk kanaka hana uila
elementarz kumu mua
embrion 'ele
emerytowany ho'o.maha loa
emerytura ho'o.maha loa
energia ikehu energia kinetyczna ikehu ne'e
energia potencjalna ikehu noho

-enie 'ana (*partykuła nominalizująca*)
epidemia ma'i ahu.lau
epidemiczny ahu.lau
episkopalizm Ho'o.mana Pt.hopa
epoka wā, au
era au, wā nowa era ke au hou
erekcja (*mężczyzny*) lā. 'au
erupcja pele
etykieta 1. (*tradycyjna hawajska*) noho lihi.lihi,
noho 'ana nihi.nihi 2. (*zasady zachowania
się gentlemana*) lula ho'o.keoni.mana
Europa 'Eu.lopa Europa Wschodnia 'Eu.lopa
Hikina Europa Zachodnia 'Eu.lopa Komo.
hana
Europejczyk 'Eu.lopa
europejski 'Eu.lopa, haole
ewangelia 'eu.ane.lio
ewangeliczny 'eu.ane.lio
exodus (*w Biblii*) puka'ana

F

fakt kū. 'i'o
fala nalu
falochron pale kai
falsz waha.he'e
falszywy 'ā.puka, ho'o.puni.puni **falszywy dokument** pala.pala 'ā.puka **falszywe pieniądze** kālā ho'opunipuni **falszywe świadectwo** ka ho'o.puni.puni 'ana
falszywy alarm kūkala hewa
fanatyk ho'o.kac 'ili
farba pena
farba z kory hili
farbować ho'o.lu'u
farerski Falo **Wyspy Farerskie** Ka pae 'āina
'o Falo
farma mahi, mahina 'ai
farmer mahi. 'ai
fartuch 'epane
figa (*owoc i drzewo figowe*) piku
figlarność le'a.le'a
fikcja ka'ao
filar kū.kulu
filcowy ⇒ **kapelusz filcowy**

filizanka kī. 'aha
film ki'i 'oni. 'oni || ki'i. 'oni. 'oni
filozofia kā.lai.mana'o
fiolek chiński paka.lana
Fin Fini.lana || Fini.lani
finansowy wai.wai
Finlandia Fini.lana || Fini.lani
fiński Fini.lana || Fini.lani
firament aouli
fizyka kā.lai.kū.lohea
flaga hae, lepa **flaga hawajska** ka hae Hawai'i
foka sila
fonologia kā.lai.leo
fontanna pua'i wai
formularz wniosku pala.pala noi
fotel bujany noho pai.pai
fotel na biegunach noho pai.pai
fragment 'ā.pana
fregata (*ptak*) 'iwa
front (*przód*) alo
fryzura z czubem na głowie mahi.ole
fundament kumu, pae.pae

G

gabinet 1. (*rząd*) 'aha kuhina 2. (*pomieszczenie*) ke'ena **gabinet stomatologiczny** ke'ena kauka niho

gad mo'o.hana

gałąź lālā, mana

gałka oczna lā.lā 'u'uku, mana.mana

galopować kī.au

gapić się 'a'ā

garaż hale ka'a

garb pu'u

garbnikowy tanika kwas garbnikowy 'akika tanika

gardło pu'u **Boli go gardło.** 'Eha kona pu'u.

gardzić ho'o.wahā.wahā

garsić piha lima

gasić kinai gasić pożar kinai ahi

gatunek (*w biologii*) lā.hulu **gatunek zagrożony** lā.hulu 'ane hala.pohe

gaz ea

gazeta nū.pepa **gazeta codzienna** nūpepa puka lā

gderliwy 'a'aka

gdy (*w odniesieniu do przeszłości*) 1. i ka manawa ... i 2. i ka wā ... i 3. i ... ka hana 4. i (*w odniesieniu do przyszłości*) 1. i ka manawa ... e 2. i ka wā ... e 3. ke 4. ā 5. aia 6. hele

gdyby inā

gdyby nie ... to 'e'ole ... inā

gdyby nie 'e'ole

gdyż no ka mea

gdzie 1. (*w zdaniach oznajmujących*) kahi (< ka + wahi), wahi **Bo gdzie jest twój skarb, tam jest i serce twoje.** (Mt 6,21) No ka mea, ma kahi e waiho ai ko 'oukou waiwai, malaila pū nō ho'i ko 'oukou na'au. **Gdzie ty pójdziesz, tam ja pójdę, gdzie ty zamieszkaż, tam ja zamieszkaż.** (Rt 1,16) (...) ma kou wahi e hele ai, malaila au e hele ai, ma kou wahi e moe ai, malaila au e moe ai. 2. (*w pytaniu*) aia i hea **Gdzie my jesteśmy?** Aia i hea kākou? **Gdzie ma być**

bitwa? Aia i hea e kaua ai? 3. (*w pytaniu*) 'auhea **Gdzie jest król i królowa?** 'Auhea nā ali'i? **Gdzie jest twoja matka?** 'Auhea kō makuahine? 4. (*w pytaniu*) mahea **Gdzie się urodziłeś?** Mahea kou wahi hānau? 5. (*w pytaniu*) i hea **Gdzie byliście?** I hea aku nei 'olua? **Gdzie mieszkaleś przedtem?** I hea 'oe i noho ai mamua?

gdzie indziej kahi 'ē

gdzie(ś) indziej ha'i

gdziekolwiek ma nā wahi a pau **Gdziekolwiek na całym świecie będą głosić tę Ewangelię ...** (Mt 26,13) Ma nā wahi a pau loa o ke ao nei, e ha'i 'ia aku ai kēia 'euanelio ...

gdzie ..., tam ... ma ... wahi ..., malaila ... **Gdzie ty pójdziesz, tam ja pójdę.** (Rt 1,16) Ma kou wahi e hele ai, malaila au e hele ai.

gę, gę unele

gen ō.ewe

genealogia mo'o.kū.'au.hau || mo'o.kū.'au.hau

general pū.kaua

Genesis Kinohi

genetyczny ō.ewe

genetyka kā.lai.ō.ewe

genitalia piko, wahi huna

gentleman keoni.mana

geodeta mea ana 'āina

geodezja ana 'āina

geograf kanaka hō.'ike honua

geografia hō.'ike honua

geofizyka kā.lai.honua

geologia huli.honua

gestykulować kuhi

gęsto zaludniony lau.kanaka

gęś hawajska nē.nē

giętki napa

gibon kipona

girlanda lei

gleba lepo **gleba żyzna** lepo momona **gleba nieurodzajna** lepo momona 'ole **gleba piaszczysta** 'ā.one **gleba wyjalowiona** pahulu

glukoza mona.kō
głębia lalo
glód pō.loli, wī
głodny pō.loli
głos leo
głośno ma ka leo nui
głoszący mea koho
głowa po'ō, keha
głowa rodziny luna 'ohana
główka kości palcowych 'ō.ku'e.ku'e
główne zajęcie 'oi.hana
gluchoniemy leo pa'a gluchoniemi he po'e
kuli ā 'ā'ā
gluchota kuli
gluchy kuli
gniazdko elektryczne puka uila
gniazdo pū.nana
gniew inaina, uki.uki, wela
gnieździć się ho'ō.pūnana
godność hano.hano
godny podziwu lehiwa
golańb (*Streptopelia chinensis*) 'cha.kō, manu kū
goleń lapa.wā.wac
golić brodę kahi 'umi.'umi
goly kohana
gonitwa hei.hei
góra 1. kua.hiwi, mauna (w porównaniu z mau-
na wyraz **kuahiwi** oznacza starszą górę,
która uległa większej erozji) 2. (góra poro-
sta zielenią) kua.ola
gorący 1. wela 2. (o miłości) hā.kuma
gorączka piwa
gorszy 'oi aku ka 'ino
goryl kolila
gorzki 'awa.'awa, mu'e.mu'e
gość hoa kipa, mali.hini
gościnnieść ho'ō.kipa
gospodarka ho'ō.kele wai.wai, pō.'aiapuni
wai.wai **Gospodarka kraju jest intensywna.** Ikaika ka ho'okele waiwai 'ana o ka
'āina. **gospodarka wolnorynkowa** ho'ō.
kele wai.wai kū lana.kila
gospodarowanie ho'ō.kele wai.wai
gospodarz kama.'āina
gotować ho'ō.mo'a, kuke
gotować na parze māhu
gotowane bulwiaste lodygi podziemne taro
poi
gotowany mo'a
gotówka kā.lā kū.'ike
gotowość do współpracy ka lau.lima

gotowy mā.kau.kau
goździkowiec korzenny (*Syzygium malaccen-
se*) ō.hi'a 'ai
gra komputerowa pā.'ani lolo.uila
gra podobna do warcabów hiua
gra polegająca na rzucaniu oszczepem do
tarczy lub pchnięciu kamieniem do celu
pā.hi'u.hi'u
gra przypominająca warcaby kō.nane
grać 1. (*sport.*) pā.'ani **grać w domino** pā.'ani
iwi **grać w karty** pā.'ani pepa **grać w piłkę
nożną** pā.'ani pōpeku **grać w piłkę** pā.'ani
kinipōpō **grać w tenisa** pā.'ani kenika
2. (*muz.*) **grać (na instrumencie)** ho'ō.kani,
kani **grać muzykę** kani ka pila **grać na**
'uku.lele ho'ōkani 'ukulele **grać na instru-
mencie muzycznym** ho'ōkani pila 3. (*teatr.*)
grać w teatrze hana keaka
gramatyka 1. pilina.'ō.lelo **gramatyka angiel-
ska** ka pilina'ōlelo Pelekane 2. pili.'ō.lelo
3. hō.'ike 'ōlelo
granatowy – granatowe morze kai uli
granica palena
gratulacje ho'ō.mai.ka'i **Gratulacje!** Ho'ō-
maika'i!
gratulować ho'ō.mai.ka'i
Grenlandia 'Āina.'ō.ma'ō.ma'ō
grill pū.lehu
grizzly pea kua.pu'u
grób hale lua, hē grób Raheli ka hē o Rahela
gromadzić ho.'āhu
grota ana
grubiański kī.ko'ō.lā
gruby momona
grudzień Kē.kē.mapa w grudniu 1848 roku
i ka makahiki 1848 i ka malama 'o Kēkē-
mapa **Lot urodził się 11 grudnia 1830 roku.**
Ua hānau 'ia 'o Lot i ka malama 'o Kēkē-
mapa 11, 1830.
gruzlica ake.pau
gryzoń z podrodziny myszokoczków (*Ger-
billinae*) 'iole kepila || 'iole kebira
grzyć nahu
grzebień kahi
grzech hala, lawe.hala
grzechotka z kalebasy 'ulī.ulī
grzesznik lawe.hala
grzmieć nei, hekili
grzmot hekili
grzywa hulu 'ā.'ī końska **grzywa** hulu 'ā.'ī lio
guano (*ptasie*) kū.kae manu

gubernator kia. 'āina
gujawa kuawa sok z gujawy wai hua 'ai kuawa
gumka (do mazania) mea holoī
guzdrać się 'ū.lō.lohi
Guzdrala! Mili'apa!
guzik pihi
gwardian kahu
gwiazda hō.kū
Gwiazda Polarna Hō.kū-pa'a

Gwiazda Poranna (*Wenus widziana rano*)
Hō.kū-ao, Hō.kū-loa, Hō.kū-ali'i, Hō.kū-
komo.hana
Gwiazda Wieczorna (*Wenus*) Hō.kū-kau-ahia-
hi, Hō.kū-kau-'ō.pae
gwiazdozbiór hui.hui gwiazdy i gwiazdozbio-
ry nā hōkū a me nā huihui
gwizdać 1. hō.kio 2. (*palcami w ustach*) pio
gwizdek hō.kio, (*bambusowy policjanta*) 'ū.lili
gwóźdź kui

H

haczyk lou
hak lou
halo (w rozmowie telefonicznej) aloha kā.ua
halas kuli
hamulec peleki
handel kā.lepa
harmonia lō.kahi
harpun 'ō
Hawaii Hawai'i
Hawajczyk Hawai'i Hawajczyk czystej krwi
kanaka maoli
Hawaje Hawai'i
Hawajka Hawai'i
hawajska odmiana banana mai'a-ka-ua-lau
hawajski Hawai'i
hawajski kruk (*Corvus tropicus*) 'ala.lā
hawajski styl życia ka nohona Hawai'i
helm z piór mahi.ole
heliotrop hina.hina
herbata kī mrożona herbata wai kī
hibiskus koki'o
hiena hiena
harfa kinola
hipokryta hū.pō kaliko
hipopotam hipopo.kamu
historia 1. mo'o.lelo krótka historia (*aneg-
dota*) mo'o.lelo pō.kole 2. mo'o.'ō.lelo
Historia Hawajów jest bardzo interesu-

jąca. Hoihoi wale nō ka mo'olelo Hawai'i.
3. (*legenda*) mo'o historia rodu mo'o kū.
'au.hau || mo'o.kū.'au.hau 4. (*dyscyplina
naukowa*) mō.'au.kala
historyk mea mō.'au.kala
Hiszpan Kēpa.nia, Pani.olo
Hiszpania Kēpa.nia, Pani.olo
hiszpański Kēpa.nia, Pani.olo
hobby hana ho'o.hala manawa, hana ho'o.
hau.'oli
hodować hā.nai
hodowca roślin mahi.'ai
hola godzina
homar 'ō.mā
homar hawajski ula
Honolulu Hono.lulu
hopu schwytać
horyzontalny (*poziomy*) moe
horyzont kū.kulu
hotel hō.kele
huk pohā
hulanka 'uha.'uha
huragan makani pā.hili
huścić się lewa.lewa
hydraulik kanaka ho'o.moe paipa
hydrologia kā.lai.wai
hymn hī.meni

i 1. a (zwykle przed czasownikiem) **Weź, co twoje, i odejź.** (Mt 20,14) E lawe 'oe i kau a e hele. 2. a me (zwykle przed rzeczownikiem) **Księżyc i gwiazdy świecą w nocy.** Pā mai ka mahina a me nā hōkū i ka pō. 3. eia ho'i 4. lā.ua **Między nimi były: Maria Magdalena, Maria, matka Jakuba i Józefa, oraz matka synów Zebediusza.** (Mt 27,56) Me lākou pū 'o Maria no Magedala, a 'o Maria ka makuwahine o Iakoba lāua o Iose, a me ka makuwahine o nā keiki a Zebedaio.

i tak dalej a pēlā wale aku

ich 1. (liczba podwójna) ko lā.ua, kā lāua

2. (liczba mnoga) ko lā.kou, kā lākou

idolatria ho'o.mana ki'i

ignam uhi

ignorancja na'au.pō, pouli

ignorant na'au.pō

ile 'ehia **Ile [zapalaciłeś, zapłaciłaś] za kape-**

lusz? 'Ehia o kou pāpale? **Ile masz lat?**

'Ehia ou makahiki? **Ile masz pieniędzy?**

'Ehia āu kālā?

ilość heluna

iluzja kuhi hewa

imbir 'awa.puhi **imbir lekarski** 'awa.puhi

Pā.kē (*Zingiber officinale*)

imię inoa **Jak masz na imię?** 'O wai kou inoa?

imię kobiety ka inoa o ka wahine

imiesłów czasu przeszłego pili 'ana wā hala

imiesłów czasu teraźniejszego pili 'ana wā anō

impertynencki kī.ko'o.lā

incydent hanana

indeks papa kuhi.kuhi

Indie 'Ī.nia

indyk pele.hū **indyk pieczony** pelehū 'oma

indyjski 'Īni.ana **Ocean Indyjski** Moana 'Īni.ana

infiks pā.ku'ina kau loko

informatör wodza haka 'ō.lelo

inkantacja kā.'ina

inny 1. (*jeszcze jeden*) 'ē a'e **To jest papaja. Inną nazwą tej rośliny jest mīkana.**

He hē'i kēia. 'O ka mīkana he inoa 'ē a'e

o kēia mea kanu. 2. ha'i **dać komuś inne-**

mu hā'awi iā ha'i 3. kekahi

innym razem i kekahi manawa 'ē a'e

insekt holo.holona lele, mea kalo **insekty niszczy-**

czucielskie mū

instrukcja 'ō.lelo a'o

instrument dęty pū

inteligencja lolo 'eleu, na'au.ao, waihona 'ike

inteligentny no'e.au

intensywny hā.kuma

interesowny puni kālā

interesujący hoi hoi

intonacja ke kani 'ana o ka leo

inwentarz mo'o.lako

inżynier wili.kī

Irlandia 'Ile.lani

Irlandczyk 'Ile.lani

irlandzki 'Ile.lani

irytować ho'o.nā.uki.uki

iść hele, uhaele (*w liczbie mnogiej*), hō a'e **iść**

bez celu hele wale **iść boso** hele wale ka

wā.wae **iść na górę** hele a'e **iść nago** hele

wale **iść pieszo** hele wā.wae **iść powoli** hele

mālie **iść z pustymi rękami** hele wale

J

ja 1. au (**Ja**) jestem nauczycielem. He kumu (au). 2. wau (**Ja**) jestem w pracy. Aia wau i ka hana. (**Ja**) pracuję w centrum handlowym Ala Moana. Hana wau i ke kikowaenakū'ai 'o Ala Moana. 3. 'o au **Ani on, ani ja.** 'A'ole 'o ia, 'a'ole nō 'o au. **Ja też idę.** 'O au kahi e hele. **To tylko ja.** 'O au wale nō kēia. 4. 'o wau **Nie. Ja pójde i przyniosę.** 'A'ole. 'O wau ke hele aku e ki'i. 5. ia'u (*po czasownikach statywnych*) (**Ja**) mogę ci powiedzieć. Hiki nō ia'u ke ha'i aku. 6. na'u **Ja** płacę. Na'u e uku. 7. (*mówiący te słowa*) kēia (**Ja**) zamierzam pracować. E hele ana kēia i ka hana.

Ja stawiam. Na'u e uku.

jabłko 'ā.pala ⇒ **Niedaleko pada jabłko od jabloni.**

jabłoń hawajska (*Eugenia malaccensis*) ō.hi'a'ai

jadalnia lumi 'aina

jagoda hua li'i.li'i

jajecznicza hua kai

jak 1. pehea **Jak się masz?** Pehea 'oe? **Jak długo, Panie?** (Iz 6,11) E ka Haku, pehea ka lō'ihī? **Jak, nie wiem!** Pehea ho'i! 2. 'o wai **Jak masz na imię?** 'O wai kou inoa? **Jak się wabi pies?** 'O wai ka inoa o ka 'Ōlio? 3. he aha **Jak długi jest ten stół?** He aha ka loa o kēia pākaukau? 4. (*jak co*) e like me, e like ho'i me **Miluj bliźniego swego jak siebie samego.** (Rz 13,9) E aloha 'oe i kou hoalauna e like me 'oe iho. **Gdy geografowie skupiają uwagę na małym obszarze, jak Diamond Head, mogą pokazać dużo więcej szczegółów na mapie.** Ke nānā ke kanaka hō'ike honua i ka 'āina 'u'uku mai, e like ho'i me Lē'ahi, e nui hou a'e ana ka lāli'i o ka palapala 'āina. ⇒ **jak zwykle** ⇒ **Nie wiem, jak!** ⇒ **taki, jak** ⇒ **zachowywać się jak gentleman**

Jak chcesz. Aia nō iā 'oe.

Jak ci nie wstyd! Aha.hana!

jak gdyby mehe || me he

Jak kto dba, to tak ma. I komo no ka ha'i pua'a i ka pa'a 'ole o ka pā.

Jaka matka, taka natka. Kū i ka welo.

Jaka szkoda! Aloha 'ino!

jak tamto (*daleko*) pēlā

jak tylko 1. aia a **Jak tylko skończę pracę, pójdziemy tam.** Aia a pau ka'u hana, hele kāua. **Jak tylko zobaczyliśmy trzęsienie ziemi w telewizji, ogarnęło nas przerażenie.** Aiā nō a 'ike mākou i ke ōla'i ma ke kīwī, ua hele mākou a mā'e'ele. 2. hā.kā. lia nō ā **Poszliśmy, jak tylko nastal dzień.** Hākālia nō ā ao, 'o kō mākou hele nō ia.

Jak zwykle. Oia mau nō.

Jak, nie wiem! Pehea ho'i!

jakby mehe || me he

jaki 1. pehea **Jakie jest twoje zdanie?** Pehea kou mana'o? 2. 'ehia **Jakie są wymiary tego pokoju?** 'Ehia ke ana o kēia lumi? **Jaki jest jego przeciętny dodatek za nadgodziny?** 'Ehia kālā ka 'awelika o kāna uku kaulele? **Jaka jest suma pieniędzy, które zostały wpłacone?** 'Ehia kālā ka heluna o ke kālā i uku 'ia mai? 3. he aha **Jaka jest długość tego stołu?** He aha ka loa o kēia pākaukau? **Jaki jest twój zawód?** He aha kāu 'oihana? **Jaki jest twój ulubiony rodzaj muzyki?** He aha ke 'ano o kāu mele punahele? **Jaki jest kolor?** He aha ka waiho'olu'u? 4. 'ahia **Jaki dzień tygodnia był wczoraj? Wczoraj był czwartek.** 'O ka Pō 'ahia 'o nehinei? 'O ka Pō'ahā 'o nehinei.

Jaki ojciec, taki syn. Kū i ka welo.

jakże to (*wyraża zdziwienie*) pehea ho'i lā

jam (*Dioscorea alata*) uhi

Japonia 'Āina Kepa.nī, lā.pana

japoński Kepa.nī
jaskier makou
jaskinia ana, lua
jasna karnacja 'ili pua.kea
jasne światło księżyca ka pā kōnane a ka ma-hina
jasno le'a
jasny [ananas] hala.kea
jasny ke'o.ke'o
jaszczurka mo'o
jaśmin pī.ake
jechać holo **jechać** konno holo lio **jechać** na rowerze holo paikikala **jechać** saniami hō.lua **jechać** w góry hele mauna **jęczeć** nā
jeden 1. 'ekahi **Liczmy wszyscy od jednego do pięciu.** E helu kākou mai 'ekahi a hiki i 'elima. 2. ho'o.kahi **jeden** pokój ho'okahi lumi **Ma tylko jednego dolara.** Ho'okahi wale nō āna kālā. **Na rysunku jest jedna dziewczynka, jeden chłopiec i jedno niemowlę.** Aia ho'okahi kaikamahine, ho'okahi keiki kāne a me ho'okahi kamaiki i loko o ke ki'i. 3. (*pewien*) kekahi **Kahelelani jest nazwą jednego rodzaju muszli.** 'O Kahelelani ka inoa o kekahi 'ano pūpū.
jeden z drugim kekahi me kekahi
jeden raz 'ekahi
jedenasty ka 'umi kū.mā.kahi
jedenaście 1. 'umi kū.mā.kahi 2. (*biblijne*) 'umi.kuma.mā.kahi **Ona miała jedenaście lat.** He 'umikumamākahi ona makahiki.
jedna czwarta hapa.hā
jedna druga hapa.lua
jedna ósma hapa.walu
jedna piąta hapa.lima
jedna siódma hapa.hiku
jedna szósta hapa.ono
jedna trzecia hapa.kolu
jednak 1. akā **Niektórzy jednak wątpili.** Akā, ua kānalua kekahi po'e. 2. akā na'e **Jednak Kamehameha wybaczył temu rybakowi.** Akā na'e, ua huikala 'ia ua kanaka lawai'a ala e Kamehameha.
jednakże akā nō na'e **Historyk A. Grove Day napisał: „Kamehameha nie był tak błyskotliwy jak brat, jednakże lepiej panował nad rzeczami praktycznymi”.** A ua kakau ihola ka mea mō'aūkala, A. Grove Day, „'A'ole i 'oi aku ko Kamehameha V waihona 'ike me kona kaikaina, akā nō

na'e, ua 'oi aku kona ikaika a mākau ho'i ma nā mea makehana like 'ole.”
jednokadlubowe kanu wa'a kau.kahi
jedność (*zgoda*) lō.kahi
jednostka miary ana.kahi
jedwab kilika
jedwabny kilika
jedzenie 'ai 'ana, 'aina, mea 'ai
jedzenie składane w ofierze bogom kau.maha ai
jego kāna, kona, āna **jego książka** kāna puke
jego przybycie tu kona hele 'ana mai **jego wiosło** kāna hoe
Jego Ekscelencja, Gubernator Ka Mea Hanohano, ke Kia'aina
jej kāna, kona, āna
Jej Wysokość, Księżniczka Luiza Ka Mea Kie'kie, Kamāli'i Wahine Luise
jej! auē!
jeju! auē!
jeleń kia
jelonek kia keiki
jelita na'au
jelito grube uha
jelto cienkie na'a.na'au
jeniec pio
jeść 'ai **jeść bez powodu** 'ai wale **jeść jak rekin** 'ai ā manō **jeść powoli** 'ai mālie, aka. 'ai **jeść w samotności** 'ai wale **jeść za darmo** 'ai wale **jeść żartoczenie** hamu
jesień kau hā. 'ule lau
jeśli 1. inā **Jeśli ty idziesz, ja idę z tobą.** Inā 'oe e hele, e hele nō au me 'oe. **Jeśli się nie myślę, slyszalem przedtem twoje imię.** Inā 'a'ole au i kuhi hewa, ua lohe mua au i kou inoa. 2. ke (*w odniesieniu do przyszłości*) **Jeśli nie oddam, nie karé mnie.** Ke ho'ihohi 'ole au mai huhū mai ia'u.
jeśli nie o
jeszcze 1. mau **Ona ziewa, bo jest jeszcze śpiąca.** Ke ho'ohāmama nei 'o ia no kona molohai mau. 2. ho'u a'e **Co jeszcze?** He aha hou a'e? **Kto jeszcze?** 'O wai hou a'e?
jeszcze jeden 'ē a'e
jeszcze raz hou **Jeszcze raz wam powiadam** ... (Mt 19,24) Eia hou ke 'ōlelo aku nei au iā 'oukou ...
jezioro loko wai, moana wai **jezioro słodkowodne** loko wai
Jezus Iesū
jeżozwierz kipoka, pua'a 'ili 'oi. 'oi

język 1. (część ciała) alelo 2. 'ō.lelo **język** an-
gielski ka 'ō.lelo Pele.kane, ka 'ō.lelo hao-
le **język** europejski ka 'ōlelo haole **język**
hawajski ka 'ōlelo Hawai'i. **język** obcy
'ō.lelo 'ē **język** tajny 'ō.lelo huna

językoznawstwo kā.lai. 'ō.lelo
junior 'ō.pio
jutro i ka lā 'apō.pō

K

kabaczek pū
kabina do głosowania ke'ena koho pā.loka
kac polu.ea
kaczka hawajska koloa
kajdanki kū.pe'e
kakao (*napój*) kō.kō
kakaowiec hā.wane
kalebasa hue
kalendarz 1. 'ale.manaka **Starożytny kalendarz**
liczy noce księżycowe. Helu ka 'alemana-
 ka kahiko i nā pō mahina. 2. kalene.kalio
Kalifornia Kale.poni
kalifornijski Kale.poni
kaligrafia kākau lima || kākau.lima
kaliko kala.koa (*rodzaj perkalu*)
kalkulator mī.kini helu
kamera pahu pa'i ki'i
kamień pō.haku
kamizelka pū.liko
Kanada Kanaka
kanal 1. (*wodny*) kō.wā 2. (*radiowy lub telewi-
 zyjny*) kā.nela
kanarek manu mele
kandydat mohō
kangur kana.kalū, kane.kalū, kanagaru, | kane-
 garu
Kanopus (*gwiazda*) Ke-ali'i-o-Kona-i-ka-lewa
kant ke'e
kantor mea oli
kapac kulu iho
kąpać się 'au.'au **kąpać się w morzu** 'au.'au
 kai **kąpać się w świeżej wodzie** 'au.'au wai
kapelusz pā.pale **kapelusz filcowy** pā.pale
 Kale.poni
kapilarność pē.'ume.lau.oho
kapilarny 'ume.lau.oho
kapitan kā.pena, pū.kaua
Kapitan Cook Kāpena Kuke
kapitan kahuna **kapłani** kā.huna
**kapłani, którzy celebrować ceremonię pogrze-
 bową deifikującą króla** kā.huna hui

kara 1. ho'o.pa'i 2. uku hala 3. (*rzadko*)
 pā.niki
karać ho'o.pa'i
karcieć huhū
karetki ka'a lawe mai
karłowaty 'i'i
karmieć hā.nai, hō.'ai
karnacja 'ili
karo haka
kartka pocztowa kā.leka po'o.leka
kartka urodzinowa kā.leka lā hā.nau
kartograf kaha pala.pala 'aina
karton pahu pepa mā.noa.noa
kąsać nahu
kasjer mea 'ohi kā.lā
Kasjopeja (*gwiazdozbiór*) 'Iwa.keli'i
Kastor Nā.nā Mua
kaszalot palaoa
kaszel kunu
kaszeleć kunu
kat mū
kąt kihi
katar punia || pūnia
katolicyzm Ho'o.mana Palani
kaucja pela || pēla (*Māmaka Kaiāo*)
kawa kope
kawalek 'ā.pana, mā.mala
kawiarnia hale inu kope
kazać kē.nā **Przed śmiercią kazał on wier-
 nemu przyjacielowi Hoapili ukryć swoje
 kości w miejscu, w którym nikt nie mógł-
 by ich znaleźć.** Ma mua o kona hala 'ana,
 kēnā akula ia i kona hoa kūpa'a 'o Hoapili
 e hūnā aku i nā iwi ona i kekahi wahi i hiki
 'ole ke loa'a aku iā ha'i.
każdy kē.lā ... kē.ia ... **Rodzina musi płacić ra-
 chunki każdego miesiąca.** Pono ka 'ohana
 e uku i nā pila me kēlā mahina kēia mahi-
 na. **Wiadomości przekazano każdemu
 z nich.** Ua ha'i 'ia ka lono i kēlā mea a me
 kēia mea o lākou.

kciuk lima nui, mana.mana lima nui
kelner kuene kāne
kelnerka kuene wahine
ketmia koki'ō
kibić pū.haka
kiedy 1. (w pytaniu dotyczącym przeszłości) inā.hea, I ka manawa hea ... i?, I ka wā hea ... i? **Kiedy przyszedłeś?** Ināhea 'oe i hele mai ai? **Kiedy się pobraliście?** Ināhea 'olua i male ai? 2. (w pytaniu dotyczącym przyszłości) ā.hea, I ka manawa hea ... e?, I ka wā hea ... e? **Kiedy przyjdiesz?** Āhea 'oe e hele mai ai? 3. i **Kiedy skończyłem pracę, umyłem ręce.** I ka pau 'ana o ka'u hana, holo i au i ku'u lima. 4. aia a **Kiedy skończę pracę, pójdziemy.** Aia a pau ka'u hana, hele kāua.

kiedykolwiek i nā wā a pau **Kiedykolwiek przybywał austriacki statek Donau do Honolulu, jego orkiestra dawała koncert dla publiczności.** I nā wā a pau a ka moku 'Aukekulia *Donau* e hō'ea mai ai i Honolulu nei, ua ho'okani pila maila kana pāna i kekahi 'ahamele na ka lehulehu.

kiel niho
kielbaska na'au.kake
kiel słonia niho'ele.pani
kierowca kalaiwa
kieszon pā.keke (< ang. pocket)
kij baseballowy lā.'au kini.pō.pō
kij do gry w krykieta lā.'au kini.pō.pō
kij do gry w palanta lā.'au kini.pō.pō
kij kopieniacki 'ō.'ō
kij noszony poziomo na ramionach mā.maka
kilka kekahi mau **Przeczytaj kilka wersów z Nowego Testamentu Pisma świętego.** E heluhelu i kekahi mau paukū mai ke Kauoha Hou o ka Paipala. **Kilku właścicieli ziemskich gra czasem w tenisa.** Pā'ani kenika kekahi mau haku 'āina i kekahi manawa.

kilka dni temu i kēia mau lā iho nei
kilka miesięcy później he mau mahina kaka'ikahi ma ia hope, i mau mahina helu wale nō ma hope iho mai **Kalanikūpule, wódz [wyspy] O'ahu, uciekł, ale został schwytany kilka miesięcy później.** A he'e akula 'o Kalanikūpule, ke ali'i o O'ahu, akā ua hopu 'ia maila 'o ia i mau mahina helu wale nō ma hope iho mai.

kino ki'i 'oni.'oni || ki'i.'oni.'oni, (*budynek*)
hale ki'i 'oni.'oni **Gdzie byliście? Właśnie**

byliśmy w kinie. I hea aku nei 'olua? I ke ki'i 'oni.'oni aku nei māua.

Kiribati Kili.paki
kiść (*bananów*) 'e.kā
klasa 1. (*sala*) lumi kula 2. (*grupa uczniów*) papa
klaskać pa'i.pa'i lima
klatka na ptaki pahu manu
klatka na zwierzęta pahu holo.holona
klatka piersiowa uma.uma
klęczeć kukuli
klepać kī.ko'u
klepsydra ana hola
kleptomana kuko 'ai.hue
klęska pō'ino **klęski żywiołowe** nā pō'ino kū.lohe.lohe
klif pali
klimat ani.au
klimatologia kā.lai.ani.au
klimatyzator mī.kini.hō.'olu ea
klamać ho'ō.puni.puni, waha.he'e ⇒ **Niech trupem padnę, jeśli kłamię.**
klamca waha.he'e **Jesteś największym kłamcą, jakiego widziałem.** He keu ā ke kanaka wahahe'e.
klamliwy ho'ō.puni.puni
klamstwo waha.he'e
klócić się haka.kā, ho'ō.pa'a.pa'a, ho'ō.waha.pa'a, waha.pa'a
kłopot pili.kia **żaden kłopot** 'a'ole pilikia
klub hui **Klub Lwów** (< ang. *Lions Club*) Hui Liona
klucz kī
kobieta wahine **kobiety** wā.hine
kochać aloha **Kocham cię.** Aloha nō ua iā 'oe. **Kochaj swoich rodziców.** E aloha 'oe i kou mau mākua.
kochanie (*forma adresatywna*) e ia nei [wym. e i nei]
kochanie ipo, 'ano'i pua
kodeks karny kā.nā.wai ho'ō.pa'i kalaima
kodeks postępowania sądowego kā.nā.wai e polo.lei ai ka ho'ō.kolo.kolo 'ana
kod pocztowy helu kuhi
kogut moa kāne
koja (*wisząca*) kahi moe
kokos niu
kolacja 'aina ahiahi
kolano kuli
kolec hulu
kolega hoa **kolega z klasy** hoa kula **kolega z pokoju** hoa noho **kolega z pracy** hoa hana **kolega ze szkoły** hoa kula

kolej (*pora*) manawa **Teraz twoja kolej.** 'O kou manawa kēia.
kolonia pana.lā.'au
kolor kala
koloryzować ho'o.nui 'ō.lelo
kolatać kī.kē.kē **a kolączącemu otworzą** (Łk 11,10) a 'o ka mea kīkēkē, e wehe 'ia nō iā ia
kolatanie (*serca*) 'apo.'apo
koldra kapamoe (*tradycyjnie składa się z 5 zszytych kawałków tapy, wierzchni jest zdobiony*)
kolysać się holu nape
kolysanie się holu nape
kolyska moē luli.luli
komar makika
kometa hō.kū welo.welo
komisariat policji hale mā.ka'i
komoda pahu 'ume
kompan hoa
komplement mahalo 'ō.lelo
kompletny holo.'oko'a, piha, pau
komponować haku
kompozytor haku mele
komputer lolo uila || lolo.uila
komunikacja ka'a.'ike **komunikacja ustna** ka'a'ike ha'i waha
komunikacyjny ka'a.'ike **umiejętności komunikacyjne** mā.kau ha'a.'ike
komunikować ho'o.ka'a.'ike
komunizm pai.mana au.puni
konwersować pā.leo
koń lio spaść z konia hā.'ule lio **Koń biega galopem po łące.** Kīau ka lio ma ke kahua mau'u.
koncert 'aha mele
kończyć ho.'ōki
kondensacja kō.kaha
konferencja 'aha kū.kā
koniec hopena, panina, pau 'ana **pod koniec wieku XIX** i ka pau 'ana o ke kenekulia 19
konik polny 'ū.hini
koniuszek lau
konkluzja hopena
konkurs ortograficzny ho'o.kū.kū hua 'ō.lelo
konspirować 'ō.humu
konstelacja hui.hui
konstytucja kumu.kā.nā.wai (*dosł. „źródło praw”*)
konto bankowe wai.hona kā.lā
konto kredytowe hō.'ai.'ē
kontrakt 'ae.like

kontrolowany puni
kontynuować ho'o.mau, mau
konwersacja kama'i.lio 'ana, pā.pā.'ō.lelo
konwersować pā.pā.'ō.lelo
konwulsje ma'i huki
kopać 'eli
koperta wahī leka
kopia kope
kopiec pu'e
kopiować kope
kopyto mai.'ao holo.holona
korespondować kū.kai leka
kordzik (*zwykle z drewna*) pā.hoa
korkociąg ule.pua'a, wili.pua'a
korona kalaunu
koronacja poni mō.'ī
koronować poni
korporacja hui 'oi.hana
kort tenisowy kahua kenika
korzonek a'a
kość iwi
kość słoniowa niho 'ele.pani
kościół 1. (*budynek*) pule, hale pule 2. (*instytucja*) 'ekale.kia
kościotrup kanaka iwi
kostka (*w nodze*) 'ami wā.wae, ku'e.ku'e wā.wae
kostka domina iwi pā.'ani
kosz 'eke, hī.na'i
kosz na śmieci kini 'ō.pala
koszary hale koa
koszt kumu kū.'ai
kosztowny wai.wai
koszula pā.lule, palaka **koszule aloha** pālule aloha
koszyk 'eke, hī.na'i, kī.'eke
koszykówka pō.hī.na'i
kość udowa 'au.hau
kot pō.poki, (*o różnobarwnej sierści lub cętkowany*) kala.koa
kotek pō.poki keiki
kotlet rybny kama.poko
kotwica hekau, hele.uma
kowboj pani.olo
koza kao
kozaczki (*buty*) kā.ma'a puti
kozia bródka 'umi.'umi kao
krab pā.pa'i, (*czarny, duży, jadalny na skalistym brzegu*) 'a'ama (*Grapsus grapsus tenuicrustatus*)
kradzież ka 'ai.hue 'ana

kraj 'āina
krajobraz hi'o.naina
krakać nē.nē
kraść 'ai.hue
krater wulkanu lua pele
krawat lei 'ā.'ī
kręcić (*poi lub ciasto*) ho'o.wali
kreda poho
kredka kala
kredyt hō.'ai.'ē
kręgle (*sport*) 'ulu maika haole
kręgosłup iwi kua.mo'o, kua.mo'o
kręgowiec holo.holona iwi kua.mo'o
kreol hawajski 'ō.lelo pa'ai 'ai
kreować haku
krew koko
krewetka 'ō.pae
krewki na'au pō.kole
krewny piko
krok hula lele
krokiew o'a
kropla deszczu paka ua
król mō.'ī, mō.'ī kāne
królestwo au.puni, au.puni mō.'ī
Królestwo Tonga Au.puni Mō.'ī 'o Tonga
królewska peleryna z piór lulu ali'i
królewski strażnik w rodzinie wodza wysokiego rangą kahu ali'i
królewskie dziecko kama.li'i (*kama + ali'i*)
królik lā.paki, 'iole lā.paki
królowa mō.'ī wahine
kromka chleba pā.pa'a palaoa
kropić hā.'ule
kropka kiko
krople deszczu paka
krótka historia mo'olelo pōkole
krótki pō.kole
krótkonogi wāwae li'ili'i
krowa pipi wahine
krucyfiks lā.'au ke'a
krwinka huna.ola koko **krwinka biała** hunaola koko **krwinka czerwona** hunaola koko
'ula'ula
krytyczny nema
krytykować nema
krytykujący nema
krwawić kahe koko
kryminalistyka kā.lai.meheu kalaima
kryminologia kā.lai.kalaima
krytykować ho'o.hala.hala
krytykować konstruktywnie paka

krzesło noho
krzyczeć kā.he.a, uā
krzyk uā
krzyknąć kā.he.a **Gdy zobaczyli Kawelo, krzyknęli:** (...) A 'ike lāua iā Kawelo, kāhe.a akula lāua: (...).
krzyż ke'a
Krzyż Południa (*gwiazdozbiór*) Hō.kū.ke'a
krzyżek (*znak w kształcie X*) pe'a
książę kamā.li'i kāne || kamā.li'i.kāne
książka puke
Księga Koheleta Ke.kahuna
Księga Rodzaju Kinohi
księżniczka kamā.li'i wahine || kamā.li'i wahine
księżyc 1. mahina 2. malama
kształcić się ho'o.na'au.ao
kto 1. wai **Z kim pacjent przybył do szpitala?** Me wai i komo ai ka mea ma'i i ka haukapi-la? 2. 'o wai (*podmiot*) **Kto jest lekarzem?** 'O wai ke kauka? 3. na wai (*emfaticzne*) **Kto ci powiedział, żeby tam iść?** Na wai nō i 'ōlelo iā 'oe e hele malaila? 4. aia iā wai (*dost.* „u kogo jest”) **Kto ma zieloną farbę?** Aia iā wai ka pena 'ōma'oma'o? 5. 'o ka mea **Kto nie jest ze mną, jest przeciwko Mnie.** (Mt 12,30) 'O ka mea 'a'ole me au nei, 'o ko'u 'enemi nō ia.
ktokolwiek ka mea nō
Kto pierwszy, ten lepszy. Na ka mikimiki mua nō ka loa'a.
Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje. 'O ke 'ehu kakahiaka no ka wā loa'a.
Kto tak powiedział? Wahi a wai?
Kto tam? 'O wai kēlā?
ktoś kekahi kanaka **O północy ktoś zapukał do drzwi.** I ke kulu amoe i kīkēkē ai kekahi kanaka ma ka puka o ka hale.
ktoś inny ha'i
ktoś jeszcze kekahi kanaka
który 1. (*w pytaniu*) hea **Na której ulicy?** Ma ke alanui hea? **W której szkole?** Ma ke kula hea? **Który to miesiąc?** 'O ka mahina hea kēia? 2. (*w pytaniu przy wyborze*) mahea **Ten koń czy tamten, który dla ciebie?** 'O kēia lio ā 'o kēlā lio. mahea 'oe? 3. (*w pytaniu o godzinę*) 'ehia **Która jest godzina?** 'O ka hola 'ehia kēia? 4. (*w zdaniu względnym*) nona || nana **Mężczyzna, któremu zabrano kapelusze.** Ke kanaka nona ka pāpale i lawe 'ia. **Nie widziałem**

imienia osoby, która to napisała. A'ole au
i 'ike i ka inoa o ka mea nāna i kākau. ⇒

ci, którzy

kubel pā.keke (< ang. bucket)

kucharz kuke (< ang. cook)

kuchnia 1. (część domu lub mieszkania) lumi

kuke 2. (odrębny budynek) hale ka.hūmu

kucyk pone, (malutki) lio 'u'uku

Kuj żelazo, póki gorące! Wela ka hao!

kula ziemski ka poe.poe honua

kultura mo'o.meheu

kulturalny mo'o.meheu

kumpel hoa hana, hoa.hana; maka.maka jego

kumpel kona makamaka

kupić kū.'ai mai

kupiec kā.lepa

kupujący mea kū.'ai mai

kura moa wahine

kurczak moa

kurczątko moa keiki

kurier 'elele

kurkuma 'ō.lena

kurz 'ehu

kurze jajko hua moa

kuszący 'ume

kuzyn hoahā.nau

kwadrans 'umi kū.mā.lima minuke, hapa.hā

kwadrans po dziewiętej hapahā i hala ka
hola 'eiwa

kwartalny hapa.hā

kwas 'akika **kwas mrówkowy** 'akika forimiku

kwaśny 'awa.'awa, 'ī.'ī

kwaśny siarczan bisula.fahate

kwiat pua

kwiec. (= kwiecień) Ap. (= Apelila)

kwiecień Ape.lila 11 kwietnia 1877 ma ka lā

11 o Apelila, 1877

kwilić nē.nē

kwitnący mohala || mō.hala

kwota heluna

kwota pieniędzy pu'u kālā

L

laboratorium ke'ena hana
łać kulu iho, nini, ninini
łać się (o łażach) hele.le'i iho
lama 'ala.paka
lamentacja kani.kau
Lamentacje (księga biblijna) Ke Kanikau
lampart leo.paki
langusta ula
laptop lolo.uila lawe.lima,
las ulu lā.'au
łatać lele
latarnia kukui.hele.pō
łatawiec lupe
łato kau wela (dost. „pora gorąca”)
łatorośl kupu
ława pā.hoe.hoe, pele
lecz akā **Nie mówię ci, że aż siedem razy, lecz aż siedemdziesiąt siedem razy.** (Mt 18, 22) Ke i aku nei au iā 'oe, 'A'ole 'ehiku wale nō; akā, he kanahiku hiku.
leczyć ho.'ōla
legalny kā.nā.wai
legenda 1. (mit) mo'ō, ka'ao 2. (objaśnienie mapy) kī pala.pala 'āina
lekarstwo lā.'au **To dobre lekarstwo.** 'O kēia ka lā'au maika'i.
lekarz kauka
lekcja 1. ha'a.wina **lekcja powtórzeniowa** ha'a.wina ho'i hope **lekcja gramatyki** ha'a.wina pilina.'ō.lelo 2. (w podręczniku) huina
lekki 'ā.lewa.lewa
lekko zraniony ua 'eha iki
lekkoatleta 'ā.lapa
lektyka manele
lemoniad wai lemi
len lilina
leniwiec holo.holona hia.moe
leniwy molo.ā
lepiej 1. aho **To lepiej dla ciebie.** E aho nāu. 2. ahona **Jak się czujesz? Nicco lepiej.** Pe-hca 'oe? Ua ahona iki. 3. maika'i a'e

lepsz maika'i a'e **nieco lepsz** maika'i iki **lepsz** od ... 'oi aku ka maika'i o ... ma mua o ... ⇒ **Kto pierwszy, ten lepsz.**
lew liona **Klub Lwów** (< ang. Lions Club) Hui Liona
lewo hema
leżeć moe
lichtarz wai.hona kukui
liczba mieszkańców pū.'uo kanaka
liczba mnoga helu nui
liczebnik główny helu heluna
liczebnik porządkowy helu ka'ina
licznik (mat.) ho'ō.helu
liczny lehu.lehu
liczyć helu, ho'ō.noho.noho helu
Liga Narodów Nā 'Aupuni Hui 'Ia
lilia biała lilia ke'oke'ō
limit palena
lingwistyka kā.lai.'ō.lelo
linia genealogiczna mo'ō
linijka (drewniana) lula (lā'au)
lipiec Iulai **13 lipca 1843** ma ka lā 13 o Iulai, 1843
lis 'alo.peke
liść lau **liść pandanu** lau hala
liść ti lā'ti (lau + kī)
list leka **Król Lunalilio wysłał im list.** Ho'ouna akula ka Mō'ti Lunalilo i leka iā lākou.
listonosz lawe leka
listopad Nowe.mapa
litera alfabetu hua pala.pala || hua.pala.pala, hua pī.'ā.pā
literatura mo'ō.kala.leo **literatura o początku świata** mo'ō.kala.leo kumu honua **literatura pisana** mo'ō.kala.leo pala.pala **literatura tradycyjna** mo'ō.kala.leo ku'una **literatura ustna** mo'ō.kala.leo ha'i waha
litr lika
lniany lilina **lniana koszula** pālule lilina
łodówka pahu hau
lody 'ai.kalima, hau.kalima

logos lokou || logou
lojalność kū.pa'a
lojalny kū.pa'a
lombard hale hō.'ai.'ē
lotnisko kahua moku.lele
łódz hau
łśniący hinu.hinu
lub a i 'ole, ā (rzadko)

lubić hoi.hoi, make.make, (pot.) mamake Nie
lubię cię. 'A'ohe o'u makemake iā 'oe.
lubieżny maka.leho
ludzie kā.naka, po'e
Lutnia (gwiazdozbiór) Keoe, Ke.ho'o.ea
luty Pepe.luali
luźny pūhemo

Ł

ładny nani, pō.lani
łagodzić ma'a.lili
łagodny wiatr makani 'olu'olu
łamać prawo ha'i.ha'i kā.nā.wai, 'a'e kā.nā.
wai
łasicsa muku.ea
łaska aloha Ja wyświadczam łaskę, komu
chcę. (Wj 33,19) E aloha aku au i ka mea
a'u e mana'o ai e aloha aku.
łatwo hiki.wale
łatwopalność pē.'ā.hia
łatwopalny pē.'ā.hia
łatwowierny puni wale
łatwy ma'a.lahi
ławica nui ławica rekinów ka nui manō ławice
nunui (liczba mnoga od nui)
ławka (w szkole) pā.kau.kau hana
łaźnia parowa pū.lo'u.lo'u
łączenie międzywyrazowe ka ho'o.hui hua
'ō.lelo 'ana
Łączę wyrazy szacunku. 'O wau iho nō me ke
aloha.
łączyć pili

ląka kahua mau'u, kahua mau'u
łechtaczka ke'o, 'i'o.'i'o
łobuz kolohe Jesteś największym łobuzem!
He keu 'oe a ke kolohe!
łobuzerski kolohe
łodyga hā
łokieć 'au lima, ku'e.ku'e lima
łopata kopa.lā
łopotać welo Łopocze flaga hawajska. Welo
ana e ka hae Hawai'i.
łoś 'ēleka
łowić ryby lawai'a, (o wielu osobach lub czę-
sto) ula.wai'a łowić ryby za pomocą kija
paea.ea
łódź wa'a
łóżko moe, kahi moe, wahi moe
łucznictwo pana pua
łucznik mea pana pua
łuk brwiowy ku'e.maka
łydka 'olo
łyżeczka do herbaty puna kī
łyżka puna
łyż wai.maka

M

macica wai.hona.keiki
macka (*ośmiornicy*) 'awe
maczać ho'o.lu'u
mądrość 1. na'au.ao 2. akamai **Ua hanini anei kō lākou akamai?** Czy mądrość ich zwierzęła?
magia ho'o.kala.kupua, hana.kahuna, pā.hi'u.
hi'u **magia imitująca** ho'o.pi'o.pi'o **magia**
milosna hana aloha
magiel mī.kini 'ai.ana
magik kahuna
magister lae.o'o, MA [wym. mū'ā] **stopień**
magistra języka i literatury hawajskiej
kē.kelē lae.o'o ma ka 'ō.lelo a me mo'o.
kala.leo Hawai'i
magisterski lae.o'o
magnetofon mī.kini 'apo leo
maj Mei
majaczenie maniakalne ma'i hehena
major mekia
majtki pale.ma'i
mak pope
mąka palaoa
makadamia makeima
Malaj Malaia
malajski Malaia
malarz (*artysta*) kaha.pena
małe dziecko kama.iki || kama.iki
maleńki maka.li'i
Malezja Malaia
malina 'ā.kala
malować pena **malować dom** pena hale **malować**
obrazy pena ki'i || pena.ki'i
malowane pena 'ia
malowanie pena 'ana
malutki 'u'uku, maka.li'i
mało iki, li'i.li'i **pić mało** inu li'i.li'i
malpa keko
mały 'u'uku, iki, li'i
mały worek 'eke.'eke
małżeństwo ho'āo, male

mama mā.mā
mandarynka 'alani Pā.kē
manekin kanaka 'ea
mango mana.kō
maniere lolina
marnotrawić 'uha.'uha
mapa pala.pala 'āina
marakuja [wym. *marakuja*] lili.ko'i **sok z marakui, pomarańczy i gujawy** wai hua 'ai
liliko'i-ālani-kuawa
maranta (*Tacca leontopetaloides*) pia
marność nad marnościami lapu.wale o nā
lapu.wale
marnotrawca 'uha.'uha
marnotrawny 'uha.'uha
marotać namu
Mars (*planeta*) Hō.kū.'ula
marsz ne'e **W prawo marsz.** Ma 'ākau ne'e.
marsz nocny (*duchów*) hua.ka'i pō
martwić się hopo.hopo, ho'o.kau.maha **Nie**
martw się. Mai ho'okaumaha.
marynarz kela.moku, holo.moku
marzec Malaki
maść 'aila.hamo, nini
masło wai.ū.paka || wai.ū.paka
maszt kia, lā.'au kū, pou
maszyna mī.kini
mata do spania moena
matematyka make.makika
matka makua.hine **matki** mā.kua.hine ⇒ **Jaka**
matka, taka natka.
mąż kāne
mdłości polu.ā
mebel pono hale
medium haka 'ō.lelo
melodia leo
melodia piosenki 'ea **Melodia piosenki „Ma-**
kalapua” jest ładna. Nani ke 'ea o „Ma-
kalapua”.
melodyjny hone.hone
Mesjasz Mekia || Messia

metal hao
meteor hō.kū.lele
meteorologia kā.lai.ani.lā
meteorologiczny ani.lā ⇒ **slużba meteorologiczna** ⇒ **stacja meteorologiczna**
mężczyzna kāne
mgła chu, 'ohu, kē.hau, noe, kī.'ohu.'ohu, ua.kea
mglisty kī.'ohu.'ohu
mianować ho'o.kohu
mianowicie 'o ia ho'i
mianownik (*mat.*) mahele
miasto kū.lana.kau.hale, kaona (< *ang. town*)
Idziesz do miasta? Hele 'oe i ke kaona?
miecz pahi kaua || pahi.kaua
mieć (*najpowszechniejszym odpowiednikiem polskich zdań z czasownikiem mieć jest konstrukcja z he i zaimkiem dzierżawczym*)
Mam samochód. He ka'a ko'u. (*Innym odpowiednikiem jest konstrukcja Aia/Eia + i/iā*)
Manu ma mój olówek. Aia iā Manu ka'u penikala. **Nauczytel ma moją książkę.** Aia ka'u puke i ke kumu. **Mam dwoje dzieci.** 'Elua a'u keiki.
mieć ambicję 'i'ini
mieć atak 'apo'apo
mieć ból głowy nalulu ka lae
mieć dosyć lawa
mieć dreszcze lī
mieć pryszczę hue.hue
mieć rację polo.lei
mieć szczęście laki
mieć wodę pā.wai
mieć w wystarczającej ilości lako
mieć wilczy apetyt 'ai ā manō
mieć wprawę (*w robieniu czegoś*) no'eau
mieć wprawę loea
miejsce lumi, wahi, kahi (*kontrakcja ka wahi*),
miejsce urodzenia 'āina hā.nau, kula iwi, one hānau (*dosł. „piaski urodzin”*)
miejscowy 'one'i
miernictwo ana 'āina
mierzyć ana **mierzyć temperaturę** ana wela
miesiąc mahina, malama
miesiąc miodowy mahina meli
miesiączka ma'i wahine
miesięczna wypłata uku hana ma ka mahina
He aha ka 'awelika o kău kuku hana ma ka mahina? Jaka jest przeciętna twoja miesięczna wypłata?
mieszać (*składniki*) kā.wili, nene
mieszkać noho

mieszkanie ke'ena hale
mieszkaniec 1. (*miasta*) kupa 2. (*wsi*) kua. 'āina
mieszkaniec Wysp Bahama Bahama
mięczak (*zool.*) pipipi, (*Vermetidae*) kauna. 'oa
miękki palu.palu **na'au palu.palu** miękkie serce
mięsień 'i'o
mięso 'i'o **chude mięso** 'i'o pākā
migdałowiec 'ale.mone
mijać hala, mao **Smutek** miŋal. Ua mao a'ela ke kaumaha.
mikrobiologia kā.lai.me.a.ola.hune
milczący hā.mau, meha.meha, mū
milczenie hā.mau
milion mili.ona
militarny koa
mile wspomnienie haili moe
miłosny aloha
miłość aloha ⇒ **Wiara, nadzieja, miłość.**
mily wai.pahē, 'olu.'olu
mimo'to na'e
mimo że 'oi.ai
minister kuhina **minister finansów** kuhina wai.wai **minister spraw zagranicznych** kuhina o nā 'āina 'e
ministerstwo 'oi.hana
minus lawe **Osiem minus dwa równa się sześć.** 'Ewalu lawe 'elua, koe 'eono.
minuta minuke
miotać hou
miotła pū.lumi
miod meli, wai meli, hone **plaster miodu** wai.hona meli
misja miki.ona
misjonarski mikio.nali
misjonarz mikio.nali, mikio.nele
miska 'umeke, pola
miska do mycia naczyń pā holoī (z ke)
mistrz kā.'e'a.'e'a, mea.lana.kila, pū.kaua
misyjny mikio.nali
mleczko kokosowe wai niu
młoda para pa'a male hou
młode liście taro lū.'au
młodość ka wā u'i
młodsza siostra pō.ki'i
młodsza siostra (*kobiety*) kai.kaina [*wym. kei.keina*]
młodszy muli iho
młodszy brat pō.ki'i
młodszy brat (*mężczyzny*) kai.kaina [*wym. kei.keina*]
młody 'ō.pio, 'ō.pio.pio

młodzieńczy u'ī
młodzieńczy wigor i uroda u'ī
młotek hā.male || hamale
młynek wili młynek do kawy wili kope
mobilność pē.ne'e
moc nadprzyrodzona mana
mocny ika
mocz mimi
moczyć się mimi
modlić się pule
modlitwa pule
Mojżesz Moke
molestować seksualnie keko.hala
molestowanie seksualne keko.hala
monarchia aupunni mō'ī
monotonny mana.kā
morderca pepehi kanaka
mordować pepehi kanaka
morfina mō.pine
morświn nai'a
morwa papierowa wauke
morze kai, pā. 'ū **Morze Bałtyckie** ke kai 'o Ba-
 latika **Morze Banda** ke kai 'o Banada **Mo-
 rze Barentsa** ke kai 'o Balē.neta **Morze
 Czerwone** Kai 'Ula **Morze Egejskie** ke
 ka'i 'o 'Ae.keana **Morze Grenlandzkie** ke
 kai 'O 'Āina. 'o.ma'ō.ma'ō
moskit makika
motto mā.kia
motyl pule.lehua
mowa 'ō.lelo, ha'i 'ō.lelo
mozół luhi
może mā.ki'a ⇒ być może
możliwy hiki jeśli możliwe ke hiki
można hiki
móc hiki **Dzieci mogą się bawić w piasku.**
 Hiki i nā keiki ke pā'ani i ke one.
mój ko'u, ka'u, (*emfaticznie*) ku'u, o'u, a'u
mój kraj ojczysty ko'u 'āina 'ōiwi
mól mū
mówca kā.kā. 'ō.lelo
mówić 'ō.lelo, ha'i, mea, puka, (*w języku obcym,
 zwłaszcza angielskim*) namu **Mów!** E 'ōlelo!

mówić cicho leo iki **mówić do** 'ō.lelo aku
mówić głośno leo nui **mówić uważnie**
i powoli aka. 'ōlelo
mózg lolo
mrówka nao.nao
mrówkojad 'ai.nao.nao
mrówkowy fori.miku **kwask mrówkowy** 'akika
 forimiku
mu (= *jemu*) nāna
mucha domowa nalo
mucholówka hawajska 'ele.paio
muł piula
mur paia
Murzyn Pā. 'ele
muszę pono **Muszę zadzwonić do domu.**
 Pono au e kelepona aku i ka hale. **Wszyscy
 musieli pracować.** Ua pono nō ka po'e a
 pau e hana aku.
muslin ke'o.ke'o
muszla pū.pū
muzeum hale hō. 'ike. 'ike
muzyk mea puolo, mea ho'o.kani pila
muzyka puolo, mele
muzykologia kā.lai.puolo
my mā.ua, kā.ua, kā.kou mā.kou
myć holoī **Umyj ręce!** E holoī i kou mau lima!
mydło kopa
mylić się kuhi hewa
mysz 'iole
myszka 'iole li'i.li'i
myśl mana'ō, no'ō.no'ō
myśleć 1. mana'ō **Nie myśl o mnie źle!** Mai
 mana'ō 'ino mai! **On myślał, że Pele
 go zabije.** Mana'ō iho 'o ia e pepehi ana
 'o Pele iā ia. 2. no'ō.no'ō **On tak myślał.**
 Nāna i no'ono'ō pēlā. **Gdy myślę o swo-
 im dzieciństwie, budzą się drogie wspo-
 mnienia o wspaniałych dziadkach.** Ke
 no'ono'ō iho au i ku'u wā kamali'i, kupu
 a'ela nā haili aloha i o nā hulu kūpuna. 3. kai.
 nō || kai.noa (*tylko w znaczeniu 'myślałem,
 myślałam'*) **Myślałem, że to prawda, ale
 tak nie jest!** Kainoa he 'oia'i'ō, 'a'ole kā!

N

N (= niedziela) Lp (= Lā.pule)

na 1. ma **na bok** ma ka 'ao.'ao **na boku** ma ka 'ao.'ao **na brzegu morza** ma ka'e o ke kai **na drugą stronę** ma kē.lā 'ao.'ao **na drzewach** ma nā kumulā'au **na koncercie** ma ka 'aha mele **na krześle** ma ka noho **na ład** (gdy ktoś jest na morzu) ma uka **na lewym barku** ma ka po'ohiwi hema **na paradzie wojskowej** ma ka pai-kau **na plantacji trzciny cukrowej** ma ka mahikō **na platformie** ma luna o ka haka **na przyjęciu** ma ka pā'ina **na stole** ma ka pākaukau **na stronie dziewiętnastej** ma ka 'ao'ao 'umikūmāiwa **na ścianie klasy szkolnej** ma ka paia o ka lumi kula **na trawie** ma ka mau'u **na twarzy** ma ka hehelenā **na ulicy Pāhoa** ma ke alanui 'o Pāhoa **na wyspie O'ahu** ma ka moku-puni 'o O'ahu **na zjeździe rodzinnym** ma ka hui 'ohana 2. ma luna o **na klifach** ma luna o ka pali **na kamiennym fundamencie** ma luna o ka paepae pōhaku **na kapeluszu** ma luna o ka pāpale **na komputerze** ma luna o ka lolouila **na macie** ma luna o ka moena **na papierze** ma luna o ka pepa 3. i **na farmie** i ka mahina 'ai **na kopcu** i ka pu'e **na lewej ręce** i ka lima hema **na mojej ciężarówce** i ko'u kalaka **na niebie** i ka lewa **na plaży** i kahakai **na plecach** i ke kua **na poczcie** i ka hale leka **na podłodze** i lalo **na poduszce** i ka uluna **na poletku taro** i ka lo'i kalo **na rysunku niżej** i ke ki'i ma lalo **na stole** i ka pākaukau **na targu rybnym** i kēia mākeke i'a **na tej wyspie** i kēia moku-puni **na ulicy** i ke alanui **na wierzchu** i luna o **na wojnie** i ke kaua **na zebraniu w szkole** i ka hālāwai i ke kule

na miłość Boską! ka.hū.hū! (wykrzyknik wyrażający zdziwienie lub gniew)

na powierzchnię ea

na sprzedaż mea kū'ai aku

Na zdrowie! (gdy ktoś kichnie) Ola!

Na zdrowie! Kihe a maui ola! (dost. „Kichaj i żyj!”)

na zewnątrz ma waho o, o waho, waho

na ziemi i lalo

nabożeństwo hai.pule

naczynie ke pā

nad i luna o

nad morzem ma kai

nadal nō

nadchodzący iho

nadchodzić (oto właśnie) eia a'e

nadciśnienie (krwi) ma'i koko pi'i

nadejść (o gwałtownym deszczu lub wietrze)

hao mai

nadlatywać (oto właśnie) eia a'e

nadmiar keu

nadmierny keu

nadużycie hana 'ino

nadużywać hana 'ino || hana.'ino

nadwyżka keu

nadzieja mana'o.lana **mieć nadzieję** mana'o.

lana **Mam nadzieję odwiedzić w Nowej**

Zelandii kraj Maorysów. Mana'olana au e

kipa aku i ka 'āina o nā Maori ma Aotearoa.

z nadzieją me ka mana'olana **Jest nadzieja.** Ua lana ka mana'o. **gasnące nadzieje**

ho'o.pio mana'o.lana ⇒ **Wiara, nadzieja,**

miłość.

nadzwyczajny kū.ha'o

nagi kohana

nagroda makana

najbardziej loa

najedzony kuene.nu'u

najeść się mā.'ona Ua mā.'ona 'oe? Najadłeś

się? **Jedz chlebowiec, aż się najesz.** E 'ai

aku i ka 'ulu a kuenenu'u ka mā'ona.

Najlepsze życzenia! E pili mau nā pōmaika'i

me 'oe!

najlepszy 'oi, po'o.kela

najmłodsze dziecko keiki hopa loa

najmłodszy 'ō.pio.pio, (w rodzinie) muli loa

najpierw mua
najstarsze dziecko hiapo
najstarszy kahiko loa
największy po'o.kela
najwyższy ki'eki'e loa
nakładać masę nini
nakładać tabu kama.kini
nakreślić zegarek ho'ohēle aku i ka uaki.
nakryć (*do stołu*) hā.li'i a'e
namaszczać poni
namiot hale lōle, hale pe'a
namiętny kochanek manō
napelniony komo **Łódź jest napelniona rybami.** Komo ka wa'a i ka i'a.
napić się kani
napiwek uku lawe.lawe **Ona dostanie napiwek po podaniu drinków.** E loa'a ana ka uku lawelawe iā ia ma hope o kona lawe 'ana mai i nā mea inu.
napój mea inu **napoje** nā mea inu
napój alkoholowy lama
napój gazowany koloaka
naprawdę 'i'o, maoli, nō, noho'i **naprawdę** **chcieć** ake nui nō **naprawdę** **dobry** maika'i maoli **Naprawdę?** 'Oia kā?
naprawić hana hou
naprzód mua
narastać (*o uczuciu*) 'upu a'e
narasta gniew pi'i ke kai (*dost.* „morze się podnosi”)
narcyz żółty kui.kina haole
narkotyk lā.'au 'ino
naród lā.hui **naród hawajski** ka lāhui Hawai'i
narodowość lā.hui
narodziny pięcioraczków hānau pālīma
narzędzie mea ho'o.hana, mea pa'a.hana
narzekać 'ō.humu
nasienie 1. (*roślin*) 'ano.'ano 2. (*sperma*) kea.kea
nasilać się (*o chorobie*) ho'o.lawe.hala
nasiona 'ano.'ano
następny a'e
następujący penei
nasz kō kā.ua, kā ka.ua, kō mā.ua, kā mā.ua, kō kā.kou, kā kā.kou, kō mā.kou, kā mā.kou, o kāua, a kā.ua, o mā.ua, a mā.ua, o kā.kou, a kā.kou, o mā.kou, a mā.kou (*zob. też inne odpowiedniki w rozdz. 2.2.5.2*)
-naście 'umi kū.mā-, (*biblijne*) 'umi kuma.mā-
naśladować ho'o.pili
na święty nigdy aia a ola hou o Kupanea

natura ao kū.lohe.lohe
naturalny kū.lohe.lohe
natychmiast 'ā.nō, 'emo 'ole
nauczanie a'o 'ana aku
nauczyciel kumu **nauczyciel hula** kumu hula
nauczyciel szkolny kumu kula **nauczycielu** (*wolacz*) e ke kumu
nauka na'au.ao; 'epe.kema
naukowcy po'e 'epe.kema
naukowiec kanaka 'epe.kema
nawiasy kaha.apo
nawigator ho'o.kele
nawigować ho'o.kele
nawietrzne strony Wysp Hawajskich Ko'o.lau
nawzajem kekahi i kekahi
Nawzajem. Me 'oe pū.
nazywać hea aku
nazywać ojcem ho'o.makua
nazywać się kapa
nazywany ua kapa 'ia
negocjować 'uao
negocjować kū.kā.kū.kā
niektóry kekahi
nerki pu'u.pa'a
nerw a'a lolo
nic 1. 'ole **Poprosiła o dziesięć milionów rekompensaty, ale nic nie dostała.** Ua koi aku 'o ia nō 'umi wale no miliona, a 'o ka 'ole kai loa'a mai. 2. mea 'ole **Nauczycielu, czy nic cię to nie obchodzi, że ginimy?** (Mk 4,38) E ke Kumu, he mea 'ole anei iā 'oe ke make mākou? 3. 'a'ohē mea **Nic nie mogło go uzdrowić.** 'A'ohē mea iki e ho'ōla ai iā ia. 4. 'a'ole mea **Jeśli nie ma nic innego, może być.** Inā 'a'ole mea 'e a'e, hiki nō.
nicienie nematoda, ko'e 'ele.muku
nie- 'ole
nie 1. (*w negacji*) 'a'ole ['a'ole] ['a'ale], 'a'oe, 'ole, 'a'ohē, 'e'oe (*rzadki wariant 'a'oe*)
Nie rozumiem. 'A'ole maopopo ia'u. **Nie mam wątpliwości.** 'A'ohē o'u kānalua. **nie ma** 'a'ohē **Nie mam dzieci.** 'A'ohē a'u keiki. **Nie idę.** 'E'oe au e hele. 2. (*w zakazach*) mai **Nie kradnij!** Mai 'aihue! **Nie rób tego!** Mai hana pēlā! 3. (*operator metatekstualny sygnalizujący pytanie o rozstrzygnięcie*) anei 4. (*na końcu zdania pytającego*) 'eā
nie akceptować (*kogoś*) ha'a.lele
niebywały pā.kela

Niedaleko pada jabłko od jabłoni. Kū i ka welo.
niedoświadczony 'akahi 'akahi
nie dowierzać kā.nalua
nie ma sensu make.hewa
nie mieć sobie równych loa'a (*często wymawiane* [lo'a])
nie móc spać hia.'ā
Nie mów po angielsku! Mai 'ōlelo 'oe i ka 'ōlelo haole!
Nie o to chodzi. 'A'ole kēlā ka nīnau.
Nie od razu Kraków zbudowano. 'A'ohē hua o ka mai'a i ka lā ho'okahi.
nie poznać ho'o.hewa.hewa
nie rozpoznać ho'o.hewa.hewa
nie ważyć się (*co robić*) mai noho 'oe ā
Nie wiem. 'O wai lā.
Nie wiem, jak! Pehea lā!
niebawem aua.ne'i
niebezpieczny kū.napa
niebieski polū (*kolor ubrania, a nie morza czy nieba*) **niebieskie oczy** maka polū **Włożył niebieskie spodnie.** Ua komo 'o ia i ka lolē polū.
niebo lani, lewa
Niech trupem padnę, jeśli kłamię. Pau Pele, pau manō. (*zjedzony przez Pele, zjedzony przez rekina*)
niechlujny kā.pulu
nieciekawy mana.kā
niecierpliwość aho.nui 'ole
niecierpliwý aho.nui 'ole
nie dawać spać hia.ala
niedobór nele
niedojrzały o'o 'ole
niedostateczny nele
niedotykalny (*z najniższej kasty*) kau.ā || kauwā
niedouczony na'au.pō
niedziela Lā.pule
niedźwiedź pea **niedźwiedź czarny** pea 'ele.'ele **niedźwiedź grizzly** pea kua.pu'u
niedźwiedź polarny pea 'Ā.lika
niegrzeczny kī.ko'o.lā
niekiedy i kekahi manawa **Niekiedy ogień jest błogosławieństwem, innym razem jest złą rzeczą.** 'O ke ahi he mea ho'omaika'i i kekahi manawa a he mea hō'ino i kekahi manawa 'ē a'e.
niekompletny 'a'ole piha pono
niekonstytucyjny kū.'ē kumu.kā.nā.wai
nielegalny kū 'ole i ke kā.nā.wai

niemal mai **Niemal umarł z braku pieniędzy.** Mai make 'o ia i ke kālā 'ole.
niemądry hā.wā.wā **A gniew uśmierca niemądrych.** (Hi 5,2) A ke ho'omake nei ka huhū i ka mea hāwāwā.
Niemcy Kele.mā.nia
niemiecki Kele.mā.nia
niemiłosierny loko 'ino
niemota 'ā.'ā
niemy 'ā.'ā
niemowlę kama iki || kama.iki, pē.pē
niemożliwy hiki 'ole
nienawidzić inaina, mana'o 'ino
nienawiść inaina
nieobecny ma kahi 'ē
nieokielzany maka.leho
nieopisany pā.kela
nieosiągalny pano
niepewny kū.napa
niepodległość ea, kū.oko'a
niepojętny na'au.pō
niepokoić ulu.kū
niepokój hopo.hopo
nieprzygotowany mākaukau 'ole
nieprzyjemny zapach ciała pulu.ea
nierozłączka (*Agapornis*) manu aloha
nieść hā.pai
nieść bagaż hali ukana
nieść kij poziomo mā.maka
niekazitelny hemo.lele
niesłychany pā.kela
nieśmiałość hilahila
nieśmiertelny make 'ole
nieprawdziwość kau.like 'ole
niestety mina.mina
nieświadomy na'au.pō
niez szczęście pō.pili.kia, pō.'ino
niezłyszający kuli ka pepeiao
nietoperz pe'a
nietoperz hawajski 'ō.pe'a.pe'a
nieuczciwy pono 'ole
nieugięty pa'a.kikī
nieuprzejmość loko 'ino
nieustanny mau **nieustanne krzyczenie** uā mau 'ana
nieustraszony makoa, pu'u.wai hao kila
niewidomy maka.pō
niewolnik kau.ā || kauwā **To są niewolnicy.** He po'e kauā kēia.
niewystarczający nele
niezadowolający nele

niezależność kū.ha'ō
niezależny kū.okō'a
niezamężna kobieta wahine kāne 'ole
niezapominajka mai-poina-i'au (< ang. forget-
me-not)
niezapomniany poina 'ole
niezdarny hema.hema
niezgrabny hema.hema
niezmiernie keu
nieznaczny iki
nieznośny lapu.wale
niezręczny hema.hema
niezrównany palena 'ole **niezrównana wiedza**
he palena 'ole ka 'ike
niezwłoczny (o działaniu) miki
niezwykle keu
niezwykły kū.ha'ō **ten niezwykły zegar** kēia
uaki kūha'ō
nieżyczliwość loko 'ino
nigdy 1. 'a'ole ... iki **Nigdy tam nie byłem.**
'A'ole au i hele iki i laila. **Gdy masz pie-
niądze, nigdy nie będziesz głodny.** Inā he
kāla kāu 'a'ole 'oe e pōloli iki. 2. (*przeni-
gdy*) **Nigdy!** 'A'ole loa! ⇒ **na święty ni-
gdy**
nigdy przedtem 'a'ole i ... mamua **Nigdy
przedtem go nie widziałem.** 'A'ole au i 'ike
iāia mamua.
nikt 1. 'a'ohe mea **Nikt nie wie.** 'A'ohe mea
i 'ike aku. **Nikt nie mógł go pokonać.**
A 'a'ohe mea i hiki ke holo i mua ona.
2. ha'i (z partykułą przeczącą) **On nie brał
pod uwagę nikogo innego.** 'A'ole loa 'o ia
c mana'o aku iā ha'i.
niska temperatura anu
niski ha'a.ha'a, pō.kole

niszczyć luku
niszczyć za pomocą czarnej magii lumi,
mā.kia
noc pō
nocna ofiara hai pō
noga wā.wac
Nonsens! He lalau!
nos ihu
nosić ciężar na plecach hā.'awe
nosić girlandę lei
nosić przepaskę na biodrach hume i ka malo
nosić w ramionach (dziecko) hi'i
nosorożec lae.hao.kela
notatnik kā.lana kā.kau
notebook lolo.uila lawe.lima
notoryczny złodziej piko pau 'iole
Nowa Zelandia Ao.tea.roa
nowy hou
Nowy Jork Nui.oka
Nowy Rok Maka.hiki Hou
Nowy Rok (*chiński*) kono.hī
Nowy Testament Kau.oha Hou
nozdrze puhi
nów mahina hou
nów (30. noc księżycy, gdy on całkowicie zni-
ka) Muku
nóż pahi
nudny mana.kā
nudzić się mana.kā **Nudzi mi się.** Manakā au.
numer telefonu helu.kele.pona **Ale dali mi
numer telefonu.** Ua ha'awi mai na'e i ka
helu.kele.pona.
nurek lu'u
nurkować lu'u **nurkować głęboko** lu'u iho
nuta hua mele

O

o 1. e pili ana Pomyślałem o tym, co on mi powiedział. Ua no'ono'o au e pili ana i kāna mea i ha'i mai ai. 2. no **Mój przyjaciel ma ilustrowane książki o różnych wyspach Pacyfiku.** He mau puke ki'i kā ko'u hoaaloha no nā mokupuni like 'ole o ka Pākīpika. **Śpiewają o ładnych muszlach swojego kraju.** Hīmeni lākou no nā pūpū nani o ka lākou 'āina. **Piosenka o deszczu Ulalena.** He mele no ka ua 'Ulalena. 3. i o **północy** i ke aumoe **O której godzinie?** I ka hola 'ehia? **o czwartej godzinie** i ka hola 'ehā **Jem śniadanie o siódmej.** 'Ai au i ka 'aina kakahiaka i ka hola 'ehiku. **Ta kobieta o długich włosach jest piękna.** Ua u'i kēia wahine i kona lauoho lō'ihi. **On widzi poletko taro i myśli o poi.** 'Ike ke keiki kāne i ka lō'i kalo a mana'o 'o ia i ka poi. **Dbaj o ziemię!** E mālama i ka honua! **Starszy mężczyzna potknął się o ostatni stopień schodów.** Ua 'ōkupe ka 'elemakule i ka 'anu'u hope o ke alapi'i. **Nie zapomnij o mnie.** Mai pōina 'oe ia'u. **Zapytaj o numer telefonu.** E nīnau aku i ka helu kelepona. **To jest prośba o zwolnienie.** He palapala noi kēnā i palapala hooku'u. 4. ma **To właśnie o świcie wyszli.** Ma ka wana'ao lākou i ha'alele ai.

o którym była mowa ua ona nei (często przed imionami osób)

obaj lā.ua 'elua
obcokrajowiec kupa no ka 'āina 'ē
obcy 'ē, haole, mali.hini obcy kraj 'āina haole
obecnie aua.ne'i, i kēia mau lā, i kēia manawa
Obecnie jest 76 studentów. I kēia manawa he 76 haumāna. **Obecnie nie wiemy, jaką formę przyjmie to czasopismo w przyszłości.** I kēia manawa, 'a'ole maopopo loa ke 'ano o ia pepa ma kēia hope aku.

objmować (ramionami) 'apo
obelga hō.'ino

obfitujący w wysepki i kamienie jak rafa
'ā.moku.moku

obiad 'aina awakea

obiadokolacja ahi.ahi 'aina

obie lā.ua 'elua

obierać mā.ihī (warzywa)

obietnica 'ō.lelo ho'o.hiki

Objawienie Hō.'ike 'Ana

obliczyć ho'o.noho.noho helu

obło'liu

obniżający się ku'una

oboje lā.ua 'elua

obok (muru, płotu) pili.pā

obowiązek kule.ana

obrabować pō.ā || pōwā

obraz ki'i

obraza ho'o.wahā.wahā

obrażać ho'o.ma'au, ho'o.wahā.wahā

obrona (obrońca lub obrońcy w sprawie)

'ao.'ao kū.pale

obrońca loio kū.pale

obrócić huli

obrzęd hana ho'o.hano.hano

obrzezany członek ule kahe

obserwować gwiazdy kilo

obserwować nā.nā, nā.nā pono **On obserwo-**

wał ptaki w locie. A nānā pono a'ela 'o ia i

nā manu e lele a'e nei.

obudzić ho'āla **Obudź ich.** E ho'āla aku iā lākou.

obywatel kupa obywatel amerykański kupa 'Amelika

obywatelski ki.wila

ocalenie ho'o.mau 'ana

ocalić ho'o.mau, ho.'ōla

ocean kai, moana **Ocean Spokojny Moana** Pā.ki.pika

ochraniać pale

ochrona mā.malu

ochroniarz kia'i.po'o

od 1. mai 2. no **Znam swojego sąsiada od przeszło jedenastu lat.** Ua kama'āina au me

ku'u hoa noho no 'umi kŭmākahi makahiki ā 'oi. 3. ma mua o Sekretarka jest zdolniejsza od szefa. 'Oi aku ke akamai o ke kākau 'ōlelo ma mua o kāna haku. 4. i || iā Uchowaj nas od zlego. E pele aku i ka 'ino. Wodzowie są uzależnieni od przepowiedni proroków i astrologów. Kauka'i nā ali'i i nā wānanana a na kāula me nā kilo hōkū. Zależy od ciebie. Aia nō iā 'oe. 5. mai ... mai od początku mai kinohi mai Uplynęło siedem dni od chwili, gdy Pan uderzył Nil. (Wj 7,25) Ā ua hala a'ela nā lā ehiku mai ka wā mai o kō Iehova hahau 'ana i ka muliwai. ⇒ od razu ⇒ Nie od razu Kraków zbudowano.

od ... do ... mai ... a ... od A do Z mai ka ā a ka w. od początku do końca mai Kinohi a Hō'ike'ana (*dost.* „od Księgi Rodzaju do Apokalipsy”)

odbyt ka puka kahiko
 odchyłać się (*do tytu*) wala
 odcięty moku
 odcinać się komuś kī.kē. 'ō.lelo
 odcisk palca meheu
 odciski palców ki'i mana.mana lima
 odczynienie czarów miłosnych kala aloha
 oddalić kipaku
 oddawać cześć ho'o.mana
 oddech aho, hanu
 oddychać aho, hanu
 oddzielny ka'a.wale
 odebrać ki'i
 odejść 1. hele aku Odejdźcie wy wszyscy!
 E hele aku 'oukou! 2. (*umrzeć*) ha'alele i ke ola, hala
 odesłać kipaku
 odkrywać maka.hi'o
 odkrywca maka.hi'o
 odkupić (*rel.*) ho.'ōla
 odległość loa, mamao
 odmawiać hō.'ole
 odmienny 'oko'a, kŭ.like 'ole, like 'ole
 odmówić hō.'ole
 odnieść sukces holo pono
 odosobniony kohana
 odpiąć wehe
 odpływ kai malo'o
 odpoczywać ho'o.maha
 odpowiadać ō, pane
 odpowiedni kŭ, kŭ.pono
 odpowiedź pane, panena, ha'ina
 odpowiedzialność ko'i.ko'i, kule.ana

odpowiedzieć 'i mai, ō mai odpowiedź mi e ō mai odpowiedzieć niegrzecznie pā.kī.kē
 odrębny ka'a.wale
 odsetek pake.neka || pā.kē.neka
 odsetki uku pane'e
 odśpiewać paha hou
 odwaga koa, wiwo 'ole || wiwo.'ole
 odważny koa, makoa
 odwiedzać kipa mai
 odwiedzić hele mai nei e 'ike (*dost.* „przyjść tu zobaczyć”) Kogo odwiedził nauczyciel?
 'O wai kā ke kumu i hele mai nei e 'ike?
 odzież lole
 odznaka pihi odznaka policyjna pihi mā.ka'i
 ofiara 1. lua.ahi Bądź czujny, żeby nie zostać ofiarą. E maka'ala olilo 'oe i luaahi. 2. (*składana*) hai ofiara nocna hai pō ofiara za dnia hai ao
 oficer ali'i koa
 ogień ahi
 oglądać nānā aku
 oglądać uważnie nā.nā pono
 ogłosić publicznie kŭ.kala
 ogon 1. (*psa, kota, świni*) huelo 2. (*z piór*) pua
 pua
 ogród māla ogród botaniczny māla hō.'ike 'ike
 mea.kanu ogród kwiatowy māla pua ogród warzywny māla 'ai
 ogrodnictwo mahi māla, kā.lai.kanu
 ojciec makua kāne || makua.kāne ⇒ Jaki ojciec, taki syn.
 ojczysty 'ō.iwi
 ojej! auē!
 oklaskiwać pa'i.pa'i lima
 oklepny pā.kŭ.ā || pā.kŭ.wā || pakuā
 okno puka.ani.ani
 oko maka
 około ma kahi o około dziesięciu stóp ma kahi o 'umi kapua'i około 1500–1800 lat temu ma kahi o ka 1500–1800 makahiki aku nei
 okrągłe naczynie (*drewniane lub z tykwy popularnej*) 'umeke
 okrągły poe.poe
 okraść pō.ā || pō.wā
 okres czasu manawa, wā
 okres (*miesiączka*) ma'i wahine
 okulary maka.ani.ani
 olbrzymi nui
 olej roślinny 'aila mea.kanu
 -ologia kā.lai-
 olówek peni.kala
 ołtarz (*gdzie składano ofiary w huala hālau*)
 kuahu

omawiać kũ.kã.kũ.kã

omen 'õ.uli

on 1. 'o ia **On przyszedł**. Hele maila 'o ia. **On mnie widział**. 'Ike mai 'o ia i'au. 2. ia **Gdy on przybywa**. Ā hiki mai ia. 3. iã ia (*po czasownikach statywnych*) **Czy on może kupić kopertę na pocztę?** Hiki iã ia ke ku'ai mai i wahī leka ma ka hale leka? 4. kē.lã **On właśnie poszedł do pracy**. Ua hele aku nei kēlã i ka hana. 5. nãna (*antepowinowanie podmiotu*) **On tak myślał**. Nãna i no'ono'o pēlã. 6. naia (*rzadki synonim formy nãna*) **On tam napisał**. Naia ala i kakau. 7. ona (*w zdaniach posesywnych*) **On ma cztery lapy**. 'Ehã ona wãwae. 8. kona (*w zdaniach posesywnych*) **On ma gorączkę**. He piwa kona.

ona (*formy takie same w wypadku zaimka on*)

⇒ **on**

one – one dwie lã.ua **one** wszystkie lãkou

oni – oni dwaj lã.ua oni dwoje lã.ua oni wszyscy lã.kou

ono ia

opadający ku'una

oparcie kã.lele

oparzony pã.pa'pa

opera keaka mele || keaka.mele **W Paryżu Lot poszedł do opery**. Ua hele aku 'o Lot i ke keakeamele ma Palisa.

opieka społeczna kō.kua nele

opiekać na ogniu pũ.lehu

opiekać na ruszcie kō.'ala

opinia mana'o

opis huli.ko'a

opłakiwać (*zmarłego*) kani.kau

opona taea opona rowerowa taea pai.kikala

opos 'opa.kuma, 'ope.kama

opowiadanie mo'o. 'õ.lelo, mo'o.lelo

opowieść mo'o ka'ao, ka'ao

oprocentowanie pã.kē.neka uku pane'e

oprócz koe wale

opróżnić ki'o

opuścić ha'a.lele

opuszczenie ha'a.lele 'ana

opuszczony meha.meha

orangutan 'ou.lana.kana

orator kã.kã.'õ.lelo

organizacja 'aha.hui

Organizacja Narodów Zjednoczonych Nã

'Au.puni Hui 'Ia

organizm mea.ola

orgia 'uha.'uha

Orient Hikina

Orion (*gwiazdozbiór*) 'Oli.ona

orkiestra pãna puhi 'ohe, bãna

orszak mã wódz z orszakiem ke ali'i mã

orzeźwiający hō.'olu

osądzać mana'o

oskarżyciel loio ho'o.pi'i

oścień 'õ

osiągnięcie kũ i ka nu'u

osiąść noho iho **Przybył do miasta zwanego**

Nazaret, i tam osiadł. (Mt 2,23) A hiki

akula ia i kekahi kaulanakahale o Nazareta

ka inoa, noho ihola ia ilaila.

osiem 'ewalu

osiem razy 'ewalu

osiemdziesiąt 1. kana.walu 2. (*dawniej*) 'elua

kana.hã (*dost. „dwie czterdziestki”*)

osiemnasty ka 'umi kũ.mã.walu

osiemnaście 'umi kũ.mã.walu

osiemset 'ewalu haneli

osioł kē.kake, 'ē.kake, iã.kake, piula (*na Molo-ka'i*)

osoba mea osoba dorosła kanaka makua oso-

ba druga kino lua osoba o jasnej karna-

cji 'ili.pua.ke a osoba pierwsza kino kahi,

kino mua osoba po amputacji mu'u.mu'u

osoba towarzysząca kō.ko'o.lua osoba

trzecia kino kolu osoba uprawiająca

windsurfing mea he'e nalu makani osoba

właśnie wspomniana ua kanaka nei osoba,

z którą dzieli się łożę hoa kī.hei pili

osobisty pili kino rzeczy osobiste nã mea pili

kino

osobny ka'a.wale

osoby po'e

ospa ma'i pu'u.pu'u li'i.li'i

ostatni hope

osteomalacja (*stopniowe mięknienie kości*) 'ea

wãhi pa'a

ostrość 'oi

ostrzy 'oi

ostrzyć się 'oki ka lauoho

ostudzony ma'a.lili

ostukać hamo.hamo

oświadczać ha'i

oświadczenie ha'ina

oświecać kai.ao

oszczędzać mina.mina

oszukany puni

oszukiwać 'ã.puka

ośmiokrotnie pā.walu
ośmiornica he'e, pe'e

otaczać ho'o.puni **Staraj się, aby twoi nauczyciele i wszyscy, którzy cię otaczają, byli zadowoleni.** E ho'ā'o aku e ho'ohau'oli i kāu mau kumu a me nā mea a pau i ho'o.puni mai iā 'oe.

oto eia

otoczony puni

otwarty 1. hā.mama **Drzwi są otwarte.** Ua hāmama ka puka. 2. hemo **Sklep jest otwarty wieczorem.** Hemo ka hale kū'ai i ka pō.

otwieracz do konserw mea wehe kini
otworzyć wehe **Otwórz drzwi.** E wehe (aku)
i ka puka.

otwór puka

owca hipa

owoc hua **owoc jadalny** hua 'ai || hua. 'ai

ozdoba kā.hiko

ozdobiony kā.hiko

oziębiał się hu'i.hu'i

oznajmiać ha'i

ożywić 'ī.nana

ożywiony 'eleu, 'ī.nana

Ó

ósemka (*wartość nuty*) hua mele hapa.walu
ósmi ka walu **jedna ósma** hapa.walu **o godzi-**
nie ósmej i ka hola 'ewalu

ów ia od owego czasu mai ia manawa mai

P

pacha pō.ʻae.ʻae
pachnąca paproć (*Phymatosorus scolopendria*) lau.aʻe
pachnący ʻaʻala, ʻala
pacjent mea maʻi, kanaka maʻi
padać hā.ʻule, (o *deszczu*) ua mai
pakunek pū.ʻolo
pałący (o *bólu w oku*) liliʻu
pałący się ʻā pałący się dom ka hale ʻā
palankin (*kryta lektyka*) manele
palec mana.mana **palec mały** mana.mana iki
palec ręki mana.mana lima **palec serdeczny** mana.mana pili **palec średni** mana.mana loa **palec u nogi** mana.mana wā.wae
palec wskazujący lima ʻumeke, lima.meke, mana.mana kuhi, mana.mana miki
paleontologia huli.mō.ʻali.haku
palić (*tytoń*) puhi palić **papieros** puhi paka
palić się ʻā
Palika || **Palisa** Paryż
paliwo kaka.lina
palny pē.ʻā.hia
palpitacje (*serca*) ʻapo.ʻapo
palac hale aliʻi || hale.aliʻi
paleczki do ryżu lā.ʻau ʻai
palka (*używana do walki*) lā.ʻau pā.lau
pamięć wai.hona hoʻo.manaʻo, (w *komputerze*) wai.hona ʻike
pan 1. (*jeudalny*) haku **Mój panie!** Ē kuʻu haku! 2. (*Bóg*) Haku **Panie, dopomóż mi!** (Mt 15,25) E ka Haku, e kōkua mai ʻoe iaʻu. 3. (*grzecznościowo do nieznanego*) kāne **Proszę pana!** E ke kāne! 4. (*naglówek listu*) **Szanowny Panie!** Aloha kāua!
pancernik (*Dasypodidae*) ʻama.kila
pan młody kāne male hou
panda pea Kina
pandan hala
pani (*grzecznościowo do nieznanego*) wahine
Proszę Pani! E ka wahine!
panna młoda wahine male hou
panna wahine kāne ʻole

panować noho.aliʻi
papaja hē.ʻi, mī.kana
papier pepa
papier toaletowy (*lub coś pełniącego jego funkcję*) hā.leu, pepa hā.leu || pepa hē.leu
papieros paka
papierowy talerz pā pepa
papież Pope
Papua-Nowa Gwinea Pā.pua Nū.kini
papuga manu aloha
para 1. (*wodna*) māhu, māhu.ca 2. (*dwa przedmioty lub dwie osoby*) paʻa **para butów** paʻa kā.maʻa **para koni** paʻa lio **para małżeńska** paʻa male **para nowożeńców** paʻa male hou
parada kaʻi haukaʻi
parada wojskowa pai.kau **Kapitan prowadzi żołnierzy na paradzie wojskowej.** Ke alakaʻi nei ke kāpena i nā koa ma ka pai-kau.
paralelny moe like
parasol mā.malu
parasolka mā.malu
parias kau.ā || kau.wā
parowiec moku.ahi
parter papa.hele mua (*dost.* „pierwsze piętro”)
partner kō.koʻo.lua
pas kuapo **pas bezpieczeństwa** (*w samolocie, samochodzie*) ʻili kuapo
pasat Moaʻe
pasażer ʻō.hua
paść na twarz moe
pasek kuapo
pasja hekili
pastor kahunapule || kahuna pule
paszport pala.pala hoʻā.pono
patent pala.pala hoʻo.kulena
patrioci ka poʻe aloha ʻāina
patriotyzm aloha ʻāina
patrzeć nā.nā Patr! E nānā! **patrzeć z nienawiścią** maka.kī
pawian mā.pū, papuna

październik 'Oka.kopa
 paznokciec mai. 'ao, māi. 'u'u, miki. 'ao
 pazur māi. 'u'u, mai. 'ao
 pąk 'ō.pu'u
 pączek 'ō.pu'u
 pchać kuke
 pchła 'uku
 pech moe wa'a (sen o todzi w przekonaniu
 Hawajczyków oznacza pech), pā ka laki
 (< ang. bad luck), pō.pili.kia, pō'ino
 pedagogika ki'ina a'o
 pelanida (Sarda sarda) aku
 Pele (hawajska bogini ognia) Pele
 peleryna (z piór) 'ahu 'ula || 'ahu. 'ula słynna
 peleryna Kamehamehy z żółtych piór ka
 'ahu'ula hulu melemele kaulana o Kame-
 hameha
 pelen życia 'eleu
 pełnia księżycy mahina piha, mahina poe.poe
 noc pełni księżycy hoku
 pełny holo. 'oko'a, piha, piha.piha pełna tyżka
 piha puna
 perfumy mano'i
 perłopław perłorodny pipi
 peruka oho.ku'i
 pewien kekahi pewnego dnia ma kekahi lā
 pewność 'oni.pa'a
 pęcherz moczowy 'ōpū mimi
 pęcherzyk hu'a.hu'a
 pędrak (robak) ilo
 pępek piko
 pępowina piko
 piąć kani
 piana ehū piana morska 'ehū kai, mā.puna
 piasek one
 piaszczysty one
 piąć się lā.lau, lā.lau a'e
 piątek Pō. 'alima
 piąty 1. ka lima piątego lutego ma ka lā 'elima
 o Pepeluali 2. lima jedna piąta hapa.lima
 piątego lutego ma ka lā 'elima o Pepelua-
 li 2. 'elima Jest piąta godzina. 'O ka hola
 'elima kēia.
 pić inu pić alkohol inu lama pić bez umiaru
 pā.kela inu pić do ugaszenia pragnienia
 inu ā kena Pij! E inu!
 piec (czynność) ho'o.mo'a, puhi
 piec (w piekarniku lub na ogniu) 'oma indyk
 pieczony pelehū 'oma
 piec na ruszcie kō. 'ala, pū.lehu
 piec w piecu ziemnym kā.lua
 piec ziemny imu

pieczeń loke pieczeń wołowa pipi loke
 pieczony kā.lua Pieczone prosię było smacz-
 ne. Ua 'ono ka pua'a kālua.
 piekący (o bólu w oku) lili'u piekące słońce
 lā lili'u
 piekarnia hale puhi palaoa
 piekarz mea puhi palaoa
 pielęgniarzka kahu ma'i
 pielęgniarz kahu ma'i
 pień kumu
 pieniądze kā.lā, moni
 pierś wai.ū
 pierścionek komo lima
 pierworodny hiapo
 pierwszy 1. ka mua To jest pierwszy dzień
 w szkole. 'O kēia ka lā mua i ke kula. oso-
 ba pierwsza kino mua pierwsze wydanie
 ho'opuka mua 2. mua loa W roku 1868
 przybyła na Hawaje pierwsza grupa ja-
 pońskich robotników. I ka makahiki 1868,
 ua hiki mai ka pū'ulu limahana Kepanī mua
 loa i Hawai'i nei. Powtórz pierwszy wers.
 E hana hou i ka paukū mua loa. 3. 'ekahi
 pierwsza nagroda makana kūlana 'ekahi
 ⇒ Kto pierwszy, ten lepszy
 pierwszy raz (coś robić) 'akahi nō ... ā Pierw-
 szy raz tam poszedłem. 'Akahi nō au i hele
 i laila. Pierwszy raz tu przyjechałeś?
 'Akahi nō 'oe ā hiki ma'ane'i? Pierwszy
 raz widzę Hilo. 'Akahi nō au ā 'ike iā
 Hilo.
 pierzasty hulu.hulu
 pierze hulu.manu
 pies 'ī.lio dziki szczekający pies 'ī.lio hihiu
 hae
 pięścić hamo.hamo
 piesek 1. (szczenię) 'ī.lio keiki 2. (styl pływ-
 acki) 'au 'ī.lio
 pieśń (nie tańczono przy niej) oli
 pieśń zadedykowana osobie (np. wodzowi)
 mele inoa
 pieśń żałobna kani.kau
 pięciobój 'ā.lapa.kona.lima
 pięciokąt huina.lima
 pięciokrotnie pā.lima
 pięć 'elima Ona ma tylko pięć lat. 'Elima
 wale nō ona makahiki. Ona ma tylko pięć
 kredek do rysowania. 'Elima wale nō āna
 kala e kaha ki'i ai. Liczmy wszyscy od jed-
 nego do pięciu. E helu kākou mai 'ekahi
 a hiki i 'elima.
 pięć razy 'elima

pięćdziesiąt 1. kana.lima 2. (dawniej) kanahā
me ka umi (40 + 10)
pięćset 'elima haneli
piędź poho
piękna młoda kobieta u'i
piękno nani
piękny nonohe
pięta ku'e.ku'e wā.wae
piętnasty ka 'umi kū.mā.lima
piętnaście 'umi kū.mā.lima **Ona ma piętnaście lat.** He 'umi kū.mā.lima ona makahiki.
piętno wytatuwane na czole niewolników hikoni
piętro papa.hele **drugie piętro** papahēle 'ekolu
pigulka hua.ale
pijaństwo 'ona
pijany 'ona
pijatyka 'ona
pilka kini.pō.pō **pilka baseballowa** kini.pō.pō
pō.hili **pilka nożna** kini.pō.pō wā.wae,
pō.peku
piorun hekili
piosenka mele
piosenkarz pu'u.kani
pióro 1. (ptasie) hulu 2. (do pisania) peni
pisać kā.kau **pisać list leka 4 czerwca 1850**
Aleksander napisał o pewnym incydencie, do którego doszło, gdy siedział w pociągu w Waszyngtonie DC. I ka malamā 'o Iune 4, 1850, kākau ihola 'o Alexander i kekahi hanana e pili ana i kona wā e noho ana ma kekahi ka'aahi ma Wakinekona, D.C. **Później Król Kalākaua napisał słowa do tej melodii.** Ma hope iho mai, ua kākau 'ia nā hua'ōlelo e ka Mō'i Kalākaua no ua mele ala. **Ona napisała do Gubernatora...** Ua kākau aku 'o ia i ke Kia'āina...
pisanie kā.kau 'ana **Czytanie i pisanie to najważniejsze rzeczy.** 'O ka heluhelu 'ana a me ka kākau 'ana nā mea ko'iko'i loa. **Tu jest kilka przyborów do pisania.** Eia kekahi mau mea no ke kākau 'ana.
pisarz mea kā.kau
pisklę pū.nua
pistolet na wodę pū kī wai
pistolet pū
piszczyć (o pisklęciu) pio
piwo pia skrzynka piwa pahu pia sześcioopak
piwa 'eke.'eke pia
pizza pika
planeta hō.kū hele || hō.kū.hele
plantacja mahi

plaster miodu wai.hona meli
plastik 'ea
plastikowy 'ea
plaster wahi 'eha
platan kikala
platforma haka, kahua
plaża kaha.kai
płd. (= południe) Hm (= hema)
plecak 'eke kua
pleciony pojemnik na kości wodza kā.'ai
plecy kua
Plejady (gromada gwiazd) Maka.li'i
pleść ulana
plik (komputerowy) wai.hona
plotka lono.ā
plus a me
placić uku
plakać uē || uwē
płaska powierzchnia papa
płaski pā.laha.laha
płaz pepe'e.kua
pletwa balastowa kua.mo'o
płn. (= północ(ny)) 'Āk (= 'ā.kau)
plonący 'ā
plot ka pā
płowiec (o tkaninie) mae, mā
płuco ake.mā.mā
płynąć (o cieczy) kahe **Woda płynie w strumieniu.** Kahe ka wai ma ke kahawai.
płynąć na morzu (zwykle w określonym kierunku) 'au
płynąć z prądem au
pływać syzygijny mā.puna
pływać 'au, 'au.'au **plywać jak ryba** holo.
ā.i'a **plywać na desce** he'e nalu **plywać pieskiem** 'au 'i.lio **plywanie na desce** he'e nalu
Pn (= poniedziałek) P1 (= Pō'akahī)
po 1. ma hope o **Ona dostanie napiwek po podaniu drinków.** E loa'a ana ka uku lawelawe iā ia ma hope o kona lawe 'ana mai i nā mea inu. 2. ma **po angielsku** ma ka 'ōlelo Pelekane **po drugiej stronie** ma kē.lā 'ao.'ao **po niemiecku** ma ka 'ōlelo Kelemānia **po rosyjsku** ma ka 'ōlelo Lukia 3. i **po południu** i ka 'auinalā 4. (przy określaniu godzin za pomocą zegarka) hala
⇒ **Po drugie, ...**
po chwili aua.ne'i
pobierać się male
poborca podatkowy luna 'au.hau
pobyć czasowy he nohona pā wale

pobyt stały noho pa'a
pocalunek (*dawniej na powitanie pocierano
nosem o nos*) honi
pochłonięty lilo
pochodnia lama
pochować (*np. zwłoki*) kanu
pochrzyn uhi
pochwa kohe
pochylać się hiō
pociąg ka'a.ahi
pociągac do odpowiedzialności ho'o.kolo.
kolo
pocić się hou, kahe ka hou
pocieszać hō.'olu.'olu
pocięty na kawałki 'oki.'oki
początek kinohi, kumu **początek nocy** kihi o ka
pō **początek świata** kumu honua
początkujący mea ho'omaka
poczerwieniē hō.'ula.'ula
poczestunek mea 'ai
poczta (*urząd*) hale leka
pocztówka kā.leka po'o.leka
poczwórnie pā.hā
pod górę ma uka
pod i lalo o
pod ma lalo o **Twoja gazeta jest pod twoim
krzesłem.** Aia kāu nūpepa ma lalo o kou
noho.
podać hā.'awi **podać się do dymisji** ha'a.lele
podać do sądu ho'o.pi'i
podpalenie puhi mana'o 'ino
podatek kuke, **podatek** 'au.hau **podatek obro-
towy** 'au.hau kumu.kū.'ai **podatek wybor-
czy** (*ogłównie*) 'au.hau kino, 'au.hau pō
podatkowy ⇒ **poorca podatkowy**
podatnicy nā po'e ho'o.ka'a 'au.hau
podatnik mea uku 'au.hau
podawać do publicznej wiadomości ku'u 'ō.lelo
podawać wiadomości kū.kala nū.hou
podaż ho'o.lako
podążać hahai
podbić (*oko*) uli
podbicie (*stopy*) poli wā.wae
podbródek 'au.wae
podczas gdy 'oi.ai, iā
poddawać się hā'awi pio
podejmować decyzję ho'o.holo
podejrzewać huoi **Czy Twój kuzyn zaczął
podejrzewać jej męża o skryte czyny?**
Ho'omaka anei kou hoahānau e huoi i ka
hana malū o kāna kāne?
podejrzenie huoi

podglądać ki'ei
podłoga papa.hele
podmiot kumu.hana
podmiot zdania kumu. 'ō.lelo
podnieść głos hāpai i ka leo
podnosić kotwicę huki i ka hele.uma
podnosić się po'i
podobny kū.like **podobny do** like me Nie
bądźcie podobni do nich. (Mt 6,8) Mai
ho'ohālike me lākou. **podobny do** klifu
'ā.pali
podpalić hō.'ā
podpis pū.lima **dać podpis** kau i ka pūlima
podpisać pū.lima
podręcznik kumu
podręcznik ucznia kā ka haumana puke
podróże hua.ka'i hele
Po drugie, ... 'O ka mea elua,
podstawa kahua, kumu
podśpiewywać paha
podtekst kaona
poduszka uluna **poduszki z liści pandanu** nā
uluna lau hala
podwójnie pā.lua
podwórko pā hale
podwórze pā hale
podziękowania (*we wstępie do książki*) 'ō.lelo
mahalo
podziw maka.hehi
podziwiać lehiwa, maka.hehi
podziwiany makahehi 'ia
poemat mele
poeta haku mele, mea kākau poema
poezja mele
pogarda ho'o.wahā.wahā
pogardzać ho'o.wahā.wahā
pogłoska loño.ā
pogłoski lohe pepei.ao
pogmatwany hili hewa
pogoda ani.lā
pogrzeb ho'o.lewa
poić hā.inu, ho'o.hā.inu
pojawić się 'ō.'ili
pojmać pio
pojmowanie pio
pojmany pio
pojutrze 'apō.pō ā ia lā aku
pokazać (*na mapie*) hou a'e
pokazywać hō.'ike
poklepać hamo.hamo
pokój 1. (*gdymie ma wojny*) malu.hia 2. (< ang.
room) lumi **pokój stołowy** lumi 'aina

pokolenie hanauna
 pokorny ha'a.ha'a
 pokroić 'oki pokroić na kawalki ma'oki, ho'o.
 mā.koli pokroić na małe kawalki poke,
 poke.poke pokroić na duże kawalki pā.kā
 pół- hapa
 pół do hapa.lua
 pół dolara hapa.lua
 Polak Pō.lani
 półbóg (*posiadający mana*) kupua
 pole kula
 pole bitwy kahua kaua
 pole uprawne mahina 'ai, māla, waena
 polegać kau.ka'i Możesz polegać na mężu
 córki? Hiki ke kauka'i i kā kāu kaikama-
 hine kāne?
 poleganie na samym sobie kū.ha'o
 polepszać holo.mua
 poletko lo'i, mahi poletko taro lo'i kalo
 pół-Hawajczyk hapa Hawai'i Ich wnuk jest
 pół-Hawajczykiem. He hapa Hawai'i kā
 lāua mo'opuna.
 policjant mā.ka'i
 policzek papā.lina
 policzyć ho'o.noho.noho helu
 Polinezja Pole.nekia
 Polinezyjczyk Pole.nekia
 polinezyjski Pole.nekia
 polityka kule.kele
 Polluks (*gwiazda*) Nā.nā Hope
 Polska Pō.lani
 polski Pō.lani
 połowa hapa.lua
 położyć spać ho'o.hia.moe
 położyć się moe
 połów ryb lawai'a
 południe (10.00–14.00) awakea
 południk zerowy kumu loni.kū || kumu loni.tū
 południowoafrykański 'Ape.lika Hema
 południowy hema południowy wschód hikina
 hema
 pomagać kō.kua
 pomarańcza 'alani
 pomarańczowy 'alani sok pomarańczowy
 wai hua 'ai 'ālani
 pomidor (*Lycopersicon esculentum*) 'ō.hi'a
 lomi
 pomniejszać nema.nema
 pomoc kāko'o, kō.kua
 pomocnik kō.kua
 pomocnik kapłana hei.ē
 pomyłka hewa

ponad 'oi, ā 'oi
 ponadto ho'o.īho
 ponętny 'ume, onaona
 poniedziałek Pō.'akahi
 ponieważ no ka mea
 poniżej i lalo o
 poparcie 'ā.pono
 popelnić cudzołóstwo moe.kolohe
 popelnić morderstwo pepehi kanaka
 Po pierwsze, ... 'O ka mea mua,
 popioły lehu
 popołudnie 'auina.lā
 poprawić ho'o.pono.pono
 poprawna forma mea polo.lei
 poprawny polo.lei
 poprosić nonoi
 poprzedni kē.lā
 populacja pū.'uo kanaka
 popyt heluna make.make podaż i popyt
 ho'olako me ka heluna makemake
 pora manawa pora spania manawa moe
 pora deszczowa ho'o.ilo, kau ho'o.ilo
 pora roku kau
 pora sucha kau wela
 porcelana pā kina Obaj kupili chińską porce-
 lanę dla Kamehamehy III. Ua kū'ai akula
 lāua i nā pā kina a me nā lako kāhiko na
 Kamehameha III.
 porcja hapa
 poręcz (*krzesta*) kā.lele
 poręczenie majątkowe pela || pēla (*Māmaka
 Kaiao*)
 poronienie he keiki hā'ule wale
 porównać ho'o.hā.like
 porównanie ho'o.hā.like.like
 porównawczy ho'o.hā.like.like
 portfel 'eke kā.lā
 portmonetka 'eke kā.lā
 portret ki'i
 Portugalczyk Puki.kī
 Portugalia Poku.kala
 porwać kā.'ili
 porwać człowieka 'ai.hue kanaka
 porywacz 'ai.hue kanaka
 porywczy pōkole ka na'au, na'au pō.kole,
 posiadana ziemia kule.ana 'āina
 posilek 'aina
 posiniaczony pohole
 pospolity ma'a.mau
 posłaniec 'elele
 posłuszeństwo wiwo
 postać cielesna kino lau || kino.lau

posterunek policji hale mā.ka'i
 postscriptum 'ō.lelo pā.ku'i
 poszerzać ho'o.nui
 poszerzony pele.leu
 poszerzyć ho'ā.kea
 pośladki 'ē.lemu
 pośpiesznie pupu.ā.hulu
 poświęcać ho'o.la'a
 pot hou
 potajemnie malū
 potem mahope || ma hope
 potępiać ho. 'ā.hewa
 potknąć się 'ō.kupe
 potok kaha.wai
 potrójnie pā.kolu
 potrzebować nele
 Po trzecie, ... 'O ka mea ekolu, ...
 potwierdzać 'ā.pono
 poufny hū.nā
 poważany hulu
 powiedzieć 'I aku, ha'i, mea **Powiedział im, co mają uczynić po jego śmierci.** Ha'i akula
 'o ia iā lākou i nā mea e hana ai i kona wā
 make.
 powiedzieć amen 'amene
 powieka 'ū.po'i maka
 powieszony kau.lia **Chrystus został powieszony na krzyżu.** Kaulia Kristo i ka lā'au ke'a.
 powieść ka'ao
 powiewać hio
 powiewać kō.welo
 powiększać ho'o.nui
 powinien pono **Powinieneś ustalić termin spotkania.** E pono e ho'opa'a manawa.
 powód kumu **powód rozwodu** kumu no ka 'oki male
 powodzenie pō.mai.ka'i
 powoli lohi, mā.lie
 powolny lohi
 powstrzymać lzy 'umi i ka waimaka
 powtarzać ho'o.pili **Powtarzaj za mną.** E ho'opili mai ia'u.
 powtórzyć 'ō.lelo hou, hana hou
 poza hope, koe wale, ma 'ō aku o
 poza tym ho'o.ihō **On jest bogatym człowiekiem, poza tym ma bogatą żonę.** He kanaka waiwai 'o ia, hō'ihō nō, he wahine waiwai kāna.
 pożądać 'i'ini, puni
 pożądanie 'i'ini
 pożądanie hekili

pożądlivy maka.leho
 pozbawić kā.'ili
 pozbawienie życia lawe ola
 pozdrawiać aloha aku
 poziomy moe
 poznać 'ike mai
 pozostać koe
 pozostawić waiho
 pozwalając 'ā.pono
 pozwolenie 'ae 'ana
 pozwolić 'ae
 pozycja kū.lana
 pożyć 'ae, hō.'ai.'ē
Pożyjemy, zobaczymy. Aia nō i ka nānā 'ana.
 (dost. „Zobaczymy, co [los przyniesie]”)
 pożyteczny make.hana
 pożywny kōhi
 półksiężyc mahina hapa.lua
 północ au.moe
 północny 'ā.kau **północny wschód** hikina 'ā.kau
 ⇒ **Ameryka Północna**
 półnuta hua mele hapa.lua
 półwysep lae
 późno lohi
 późny hope
 później ma hope
 praca hana
 pracować hana **pracować powoli** aka.hana
pracować w ogrodzie mahi māla
 pracowitość pa'a.hana
 pracownik lima.hana
 prać holo
 pragnąć 'i'ini, ake, puni
 pragnienie 'i'ini
 pralka mī.kini holo
prawa i obowiązki kule.ana **Rdzenni Hawajczycy mają prawa i obowiązki.** He kuleana ko ka 'ōiwi Hawai'i.
 prawda (antonim kłamstwa) 'oia.'i'o
 prawda (operator metatekstualny sygnalizujący pytanie o rozstrzygnięcie) anei
 prawdopodobnie mā.ki'a
 prawdziwy 'i'o, 'oia.'i'o
prawie 1. kokoke **Prawie gotowe.** Kokoke e mākaukau. **2.** 'ane.'ane **Czekałem prawie do czwartej.** Ua kali au a 'ane'ane kani ka hola 'ehā. **Mieszkałem tam prawie dziesięć lat.** Ua noho au ma laila no 'ane'ane 'umi makahiki. **3.** mai **Prawie ich schwytano.** Mai loa'a lākou.
prawie nie kaka'i.kahi **Prawie nikogo nie było.** Ua kaka'ikahi nā kānaka o laila.

prawnik 1. (*obecnie*) loio 2. (*dawniej*) kō.kua
prawo 1. kā.nā.wai **prawo cywilne** kā.nā.wai
 kī.wila **prawo karne** kā.nā.wai kalaima
prawo zwyczajowe kā.nā.wai kā.kau 'ole
 'ia **lamać prawo** ha'i.ha'i kā.nā.wai **znieść**
prawo hō'ole i ka kāmāwai 2. (*przywilej*)
 pono **prawa autorskie** pono kope **prawa**
człowieka nā pono lāhui kanaka **prawa**
kobiet nā pono o nā wāhine **prawa oby-**
watelskie nā pono kī.wila ⇒ **egzamin na**
prawo jazdy ⇒ **prawa i obowiązki** 3. (*np.*
w fizyce) kule.hana **prawo Archimedes**
 ke kulehana o 'Akimika
prawość kū.pono
prawy 'ā.kau
prąd (*wodny*) au
prąd elektryczny au uila
precedens kumu ala.ka'i
prefiks pā.ku'ina kau mua
prehistoryczny kua.manawa
premier kuhina nui
prezent makana
prezerwatywa uhi ule
prezes ho'o.kele **prezes zarządu** ho'o.kele 'oi.
 hana
pręgowiec amerykański 'aku.iki, kiu.lela
 'aku.iki
problem pili.kia
proca ma'a
proces (*sądowy*) ho'o.kolo.kolo
procent pake.neka || pā.kē.neka
prochy lehu
profesor polo.peka **profesor geografii** polo.
 peka hō.'ike honua
prognoza wā.nana **prognoza pogody** wānana
 i ke au o ka manawa
prognozować wā.nana
prohibicja pā.pā 'ana
prokurator loio ho'o.pi'i
promieniować (*w postaci fal*) pā.hawewe
promieniowanie pā.hawewe **promieniowanie**
słoneczne pā.hawewe lā
propagować ho'o.laha
proporcja lā.kiō
proroctwo wā.nana
prorocy kā.huna kaula
prorok kā.ula, kahuna wā.nana **Panie, widzę,**
że jesteś prorokiem. (J 4,19) E ka Haku,
 ke 'ike nei au he kāula 'oe. **Nie sądzcie, że**
przyszedłem znieść Prawo albo Proro-
ków. (Mt 5,17) Mai mana'o 'oukou i hele

mai nei au e hō'ole i ke kāmāwai a me' ka
 po'e kāula.
prorokini kā.ula wahine
prorokować wā.nana
prosić 'olu.'olu, noi **Każdy bowiem, kto pro-**
si, otrzymuje. (Łk 11,10) No ka mea, 'o ka
 mea i noi, ua hā'awi 'ia nō iā ia.
prostacki lula 'ole
prosto polo.lei
prostota ma'a.lahi
prosty ma'a.lahi, polo.lei
prosty człowiek maka. 'āi.nana
prostytuować się ho'o.kama.kama
proszę e 'olu.'olu **Proszę, pomóż mi.** E 'olu
 'olu, e kōkua mai. **Proszę Pana!** E ke kāmē!
Proszę Pani! E ka wahine! **Proszę.** (*odpo-*
wiedź na „dziękuję”) He mea iki.
proszek do prania kopa holoī lole
prośba noi
protestant Hō.'ole Pope
prowadzić ala.ka'i, (*samochoód*) kalaiwa
prowadzić działalność gospodarczą ho'o.
 kele
prowadzić śledztwo nie.niele
prowiant ō
provokować do gniewu ho'o.huhū
pryszcz pu'u
pryszcz hue.hue
prywatny pono. 'ī
przebaczenie kala 'ana
przebywać uno.noho (*o wielu osobach lub czę-*
sto)
przechodzić mao
przechwalać się kaena
przeciągać się ho'o.manana
przeciętny 'awe.lika
przecinek koma (< *ang. comma*)
przed ma mua o, mua **przed nim** i mua ona
przedłużony pele.leu
przedmiot (*w szkole*) kumu.hana
przedmowa 'ō.lelo ha'i mua
przedrostek pā.ku'ina kau mua
przedstawiać (*coś*) hō.'ike
przedstawić hoakaka aku **Lub w jakiej przy-**
powieści je [= królestwo Boże] przedsta-
wimy? (Mk 4, 30) A ma ka nane hea kākou
 e hoakaka aku ai ia?
przedstawić (*się*) ho'o.launa
przedszkolanka kumu māla.a'o
przedszkole māla a'o || māla.a'o
przedtem i ka wā i hala, mamua ⇒ **nigdy**
przedtem

przedwczoraj nehi.nei ā ia lā aku
przegrywać (*sport.*) hā.‘ule
przegub pū.lima
przejedzony ‘ai.kena
przejsć na emeryturę ho‘o.maha loa
przekąska mea ‘ai mā.mā
przekleństwa hō.‘ino, nā ‘ōlelo ‘ino
przeklinać ‘ō.lelo hō.‘ino
przekluwać ‘ō.‘ō
przekomarzać się waha.pa‘a, kī.kē.‘ō.lelo
przekroić na pół pahu.pū
przelewać się ha‘a.nini
przelotny deszcz kili.hune
przemówienie ha‘i ‘ōlelo
przemysł cukrowniczy ‘oi.hana mahi.kō
Przepadł bez wieści. Ua lele ka mana i Kahiki.
(*dost.* „Ptak poleciał do Kahiki”)
przepadł na zawsze nalo loa
przepaska na biodra (*dla mężczyzny*) malo
przepowiadać wā.nana
przepowiednia wā.nana
przepraszać 1. mihi **Przepróż go.** E mihi ‘oe
iāia. 2. **przepraszam** e kala mai
przepytywać nina.nināu
przerażający weliweli
przerażenie mā.‘e‘ele
przerażony maka‘u
przerośnięty (*np. trawą*) kā.hihi
przesadny keu
przesadzać (*wyolbrzymiać, koloryzować*) ha‘a.
nui, ho‘o.nui ‘ō.lelo
prześladować ho‘o.ma‘au
przesłuchanie nī.nau.ele
Przestań! Uoki!
przestępca lawe.hala
przestępstwo lawe.hala, ‘openi || ‘ofeni
przestraszony maka‘u
przestraszyć ho‘o.maka‘u
przestrzegać mā.lama
przestrzegać prawa kā.nā.wai
przesuwać ho‘o.ne‘e
przeszło ‘oi, ā ‘oi
przeszłość 1. ka wā i hala **W przeszłości to**
miasto miało tak wiele pięknych ogro-
dów. I ka wā i hala, ua nui ‘ino nā māla
nani o ke kaoni nei. 2. ke au kahiko
przeszły – czas przeszły wā i hala
przetrwać puka
przetrzymać puka
przewietrzyć ho‘okomo makani, ho‘okomo ea
przewozić hali.hali

przez 1. (*w stronie biernej*) e **przeze mnie** e a‘u
2. i **Ryba oddycha przez skrzele.** Hanu ka
i‘a i kona pihapiha. **Budynek poczty został**
zmielony przez huragan. Ua lilo ka hale
leka i ka makani pāhili. **Pasat wieje przez**
większość roku. Pā mai ka makani Moa‘e
i ka hapanui o ka makahiki. 3. ma **Koń galo-**
pował przez łąkę. Kīau ka lio ma ke kahua
mau‘u. **W dawnych czasach ludzie wcho-**
dzili do domu przez otwór [w ścianie].
I ka wā kahiko, ua komo ka po‘e i loko
o ka hale ma ka puka. **Możesz patrzeć**
przez okno domu. Hiki iā ‘oe ke nānā ma
o ka pukaaniani o ka hale.

przez dziesięć dni ana.hulu
przez nią nānā
przez niego nānā
przeze (*w stronie biernej*) e
przeziębic się ua loa‘a i ke anu
przeziębienie anu
przybory do pisania mau mea no ke kākau
‘ana
przybyć hiki
przybywać hō.‘ea
przychodzić wielokrotnie hihi.hiki
przycisk pihi (z ke)
przyciskać kaomi
przyczyna kumu
przydatny make.hana
przydatność kō.kua
przygotować ho‘o.mā.kau.kau
przygotowanie ho‘o.mā.kau.kau ‘ana przygo-
towanie jedzenia ka ho‘omākaukau ‘ana ‘ai
przygotowany mā.kau.kau
przygotowywać ho‘o.mā.kau.kau
przyimek ‘ina.waena, ‘ina.leo, ‘ami
przyjaciół hoa, hoa.aloha, ai.kāne **mój przy-**
jaciół ka‘u aikane **przyjaciół domu** hale
ai.kāne
przyjazny kā.‘ē.‘ē a ‘olu.‘olu **Kamehameha**
był **przyjazny dla ludzi z wszystkich kra-**
jów. A ua kā.‘ē.‘ē a ‘olu.‘olu ‘o Kamehame-
ha i nā po‘e mai nā aupuni a pau.
przyjechać hō.‘ea
przyjęcie pā‘ina **przyjęcie urodzinowe** pā.‘ina
lā hā.nau
przyjeżdżać kipa mai
przyjrzeć się nā.nā a‘e
przyjsć hiki, hele mai
przyjsć później mahope aku
przykazać pā.pā

przykazanie kā.nā.wai **Dziesięć Przykazań nā**

Kānāwai he 'Umi

przykład mea ho'o.hā.like.like

przylatywać hō.'ea

przylecieć lele mai

przyłączyć ho'o.hui

przylapać loa'a (często wymawiane [lo'a])

Przymierze hui ku'i.kahi

przyjęta maunu

przynieść lawe mai, pai

przyodziewać się 'a'ahu

przyrządek (deklinacyjny) 'aui

przypływ kai piha

przypominać sobie hā.'upu

przypowieść nane

przyprowadzić lawe mai

przypuszczać kuhi, mana'o wale

przypuszczenie he kuhi wale

przyrostek pā.ku'ina kau hope

przrzeczenie 'ō.lelo ho'o.hiki

przysięga 'ō.lelo ho'o.hiki

przysięgać ho'o.hiki

przysłać ho'o.una mai

przysłowie 'ō.lelo no'e.au

przystań awa kū moku

przystojny pō.lani, u'i

przyszłość 1. mua najbliższa przyszłość kēia

mua iho dalsza przyszłość kēia mua aku

Liczba osób mówiących po hawajsku

znacznie wzrośnie w przyszłości. E ho-
'omāhuahua a'e ana nā kānaka 'ōlelo Ha-
wai'i ma kēia mua aku. 2. wā mahope

przyszły a'e

przyśpiewywać paha

przywódca luna przywódca plemienia luna
'ohana

przywództwo ala.ka'i

przywrócić ho'i.ho'i przyzwyczajony ma'a

psocić hana kolohe

pszczola nalo meli rój pszczoł po'e nalo meli

Pt (= piątek) P5 (= Pō'alima)

ptak manu

ptasie pióra hulu manu

publiczność anaina

publikować pa'i

pudełko zapalek poho ahi

pukać kī.kē.kē O północy ktoś zapukał do

drzwi. I ke kulu aumoe i kīkēkē ai kekahi

kanaka ma ka puka o ka hale.

pułapka 'upena

purpurowy poni

pusty haka.haka

puszczać ho'o.lele puszczać latawiec ho'olele

lupe pytać nī.nau A gdy zapyta o twoje

imię, powiedz, że jesteś 'Umi. A i nīnau

mai i kou inoa, ha'i aku 'oe 'o 'Umi.

pytanie nī.nau

R

r. (= rok) MH (= *makahiki*) 1992 r. MH 1992

rabuś pō.ā || pōwā

rachunek pila

raczej 'ano (*używany przed predykatem*)

rada 'ō.lelo a'o

radio leki.ō, pahu ho'o.lele leo

radość le'a, 'oli.'oli **Serce mocno bije z radości.** Lelele ka houpo i ka 'oli'oli.

rafa lau.papa

raj pala.kaiko

rak (*choroba*) ma'i 'a'ai

ramiona poli

ranczo kahua hānai pipi

ranić ho'o.ma'au, 'eha **Ranisz mnie.** 'Eha au iā 'oe.

rano (6.00–10.00) kaka.hiaka **Wstawaj o 5.30**

rano. E ala mai i ka 5:30 o ke kakahiaka.

raport kwartalny hō'ike hapahā

rasa lā.hui

ratować ola E ola au iā 'oe! Ratuj mnie!

ratownik kia'i ola

raz 1. kahi **raz, dwa, trzy** kahi, lua, kolu 2.

kua- **Raz, dwa razy** slyszalem plynący

parostatek. Kuakahi, kualua ko'u lohe

'ana, ua hiki mai kahi mokuahi. 3. manawa

Ile razy go uderzyłeś? 'Ehia āu manawa

i uhau ai iāia? ⇒ **bo w przeciwnym razie**

⇒ **dwa razy** ⇒ **innym razem** ⇒ **jeden**

raz ⇒ **jeszcze raz** ⇒ **Nie od razu** Kra-

ków zbudowano ⇒ **pierwszy raz**

razem 1. pū **Wszyscy razem** będą siedzieć

i jeść. E noho pū ana lākou a pau i lalo a 'ai.

2. like **Czekaj, aż pójdziemy razem.** E kali

a hele like aku kākou.

rdza popo (*biblijne*)

rdzenny maoli, 'ō.iwi **rdzenna ludność** nā

'ōiwi **rdzenny Hawajczyk** ke kanaka ma-

oli

rdzenny mieszkaniec kama.'āina

recepjonista mea ho'o.kipa

recesja au emi

referen piosenki ha'ina, puana

regent kuhina

reguła laina

rekin manō

reklama ho'o.laha

reklamować ho'o.laha

reklamówka 'eke 'ea

religia ho'o.mana

religijny hai.pule

remiza strażacka kahua kinai ahi

restauracja hale 'aina

reszta (*przy płaceniu*) koena

resztki (*np. jedzenia*) koena, nā māmala i koe

reumatyzm luma.kika

rezerwować pokój ho'o.pa'a lumi

rezultat hopena

ręcznik kā.wele

ręka lima w ręce i ka lima

rękaw lima

Rigel (*gwiazda*) Puana-kau

riposta 'ō.lelo.kī.kē, pane

robak ilo, ko'e

robić hana

robić dużo hałas u wā

robić jajecznicę pā.kā

robić kopie kope

robić niewłaściwy użytek z czegoś hana 'ino

|| hana.'ino

robić pranie holoi lole

rocznica lā ho'o.mana'o, piha maka.hiki

rodowód kū.'au.hau, nau.ā

rodzaj 'ano

rodzaj gry na świeżym powietrzu kilu

rodzajnik pili.ua rodzajnik nieokreślony pili.

mua.mao.popo 'ole rodzajnik określony

pili.mua.mao.popo

rodzić makua rodzice mā.kua, 'o pā.pā mā

rodzić hā.nau

rodzimy użytkownik języka māna.leo

rodzina 'ohana

rodzinny 'ohana, 'ō.iwi

rok maka.hiki rok przestępny makahiki lele 'oi
rolnictwo mahi 'ai 'ana
rolnik mahi. 'ai
romans ka'ao (utwór literacki)
ronić (o łzach) hā.loko.loko **Patrzył na kobietę, która ronila łzy.** Nānā aku i ka wahine ā 'o ka hālokoloko mai o nā waimaka.
ropień pū.hā
rosa kē.hau
Rosja Lukia
Rosjanin Lukia
rostbef pipi loke
rosnąc mā.hua.hua, ulu **rosnąca roślina** mea ulu
rosyjski Lukia
roślina lā. 'au, mea kanu
roślinność lau nahele
rower pai.kikala **Kilka osób jeździ na rowerach dookoła Big Island.** Holo paikikala kekahi mau kākana a puni ka mokupuni nui.
rozciągać ho'o.manana
rozciągnięty pā.laha.laha
rozzarowanie hoka
rozzarowany hoka
rozdzielać ho'o.hemo **Co więc Bóg złączył, tego człowiek niech nie rozdziela.** (Mk 10,9) 'O ka mea a ke Akua i ho'opili mai ai, mai ho'ohemo a'e ke kanaka.
rozdzielać hae.hae
rozebrać się do naga wehe a kohana
rozespany molo.hai
rozgniewany huhū
rozgrzany 'ā.wela
rozgrzany do białości lehu.li'u
rozgrzany do czerwoności hā. 'ena
rozgrzeszenie hui.kala, kala 'ana
rozjemca 'uao
rozkaz kau.oha
rozkazać kau.oha
rozkazywać kē.nā
rozkladać się (naturalnie) hā.popopo
rozkład jazdy (w odniesieniu do statków) papa kuhi.kuhi manawa
rozłąka ka'awale 'ana
rozmaity like 'ole
rozmawiać kama'i.lio
rozmiąć (pieniądze) wā.wahi
rozmowa kama'i.lio 'ana
rozpaść się nahā
rozprawa (w sądzie) ho'o.kolo.kolo
rozpuszczalny pē.mā. 'ō. 'ā

rozpalić ogień przez tarcie hi'a
rozpoczynać ho'o.maka
rozpowszechniać ho'o.laha
rozpowszechniony ma'a.mau
rozpusta 'uha. 'uha
rozpustny maka.leho, 'uha. 'uha
rozpychać się kuke **rozpychać się lokciami** kuke kū
rozsądek na'au **Zamknąłeś ich umysł przed rozsądkiem.** (Hi 17,4) Ua ho'ohūnā 'oe i ka na'auao mai kō lākou na'au aku.
roztapiać (się) hehe'e
rozumieć mao.popo
rozwiązanie (zagadki) ha'ina
rozwiązłość maka.leho
rozwiązły 'uha. 'uha
rozwieść się 'oki male (dost. „uciąć małżeństwo”)
rozwijać holo.mua
rozwijać się ulu
rozwlekły ho'o.nui 'ō.lelo
rozwód 'oki male
rozzalenie uki.uki
róg 1. (zwierzęcia) kiwi 2. (np. kozła, kozy) hoa 3. (np. ulicy) kihi **róg ulicy** kihi alanui
rój pszczół po'e nalo meli
rów wa'a
rówieśnik ulu hānau
równik Kapiko.owā.kea
równina kula
równoległe pili.pā
równoległy pili.pā, moe like **linie równoległe** nā kaha pilipā
równoleżnik laina laki.kū || laina latitū
równość kau.like
równowaga lō.kahi
równy 1. (o dwóch osobach) pa'i ā pa'i 2. (sprawiedliwy) kau.like **równe prawa** pono kau. like
róża loke **róża czerwona** loke lani
różnorodny like 'ole
różny like 'ole, 'oko'a
różowy (kolor) 'ā.kala
różyczka (choroba) ma'i 'ula
ruch ne'ena
ruch rąk destruktywny dla adresata hi'u
rude włosy po'o 'ula. 'ula (u ludzi rasy białej)
rufa muli, hope
rum lama **On polubił rum.** Ua makemake 'o ia i ka lama.
ruszyć się 'eu

ryba i'a
rybak lawai'a
rynek mā.keke
rysy (*twarzy*) hi'o.hi'ona
rytuał hana ho'o.hano.hano
rywalizacja ho'o.kū.kū
ryż laiki
rząd (*władza*) 'aha kuhina, au.puni
rzadki laha 'ole
rzecz mea rzeczy osobiste nā mea pili kino
ręcznik waha 'ō.lelo
rzeczony ua ona nei (*często przed imionami
osób*)
rzeczownik ha'i.inoa (*dost. „mówienie imie-
nia”*)

rzeczownik pospolity kikino
rzeczownik własny i'oa
rzeka kaha.wai, muli.wai
rzemieślnik mea hana no'e.au
rzesza lehu.lehu
rzeźba terenu hi'o.hi'ona
rzeźbiarz kā.lai ki'i
rzeźbić kā.lai
rzęsa lihi.lihi
rzucać ho'o.lei, ma'a
rzucać tam i z powrotem (*włóczyniami*) wala.
kī.kē
rzucać włóczynią 'ō.'ō ihe
rzucić (*nie w stronę mówiącego*) nou aku, hou
rzutka kao

sad makadamii mahi makeima
sadza pa'u
sadzawka ki'o
sadzić kanu
sago keko
salamandra kala.mena || sala.mena
sam pono. 'I, iho, ho'o.kahi nō **I on sam zaczął**
писаć nową konstytucję. A ho'omaka iho-
 la 'o ia e kākau i kekahi kumukānāwai hou
 nāna iho.
Sam decyduj. Aia nō iā 'oe.
Samoa Kā.moa
samochód ka'a **samochód bagażowy** ka'a wane
samodzielność kū.ha'o
samogłoska leo.kani
samolot moku.lele
samotność meha.meha
samotny meha.meha
sandal kā.ma'a
sandałowiec 'ili.ahi
sanie hō.lua
sanki papa hōlua
sarenka kia keiki
sarkastyczny kī.ko'o.lā
sarong pā.ū
satelita poe.lele
sauna hawajska (*gorące kamienie pieca po-*
krywano grubą warstwą zieleniny, pacjent
leżał przykryty zieleniną lub tapą, kuracja
miała trwać 10 dni, jej celem było uwolnie-
nie od wpływu złych czarów) imu loa
sawanna sawana
sąd 'aha ho'o.kolo.kolo **sąd objazdowy** 'aha
 ho'o.kolo.kolo ka'a.puni **sąd okręgowy**
 'aha ho'o.kolo.kolo 'ā.pana **Sąd Najwyż-**
szy 'Aha Ho'o.kolo.kolo Ki'e.ki'e **sąd**
niższej instancji 'aha ho'o.kolo.kolo ma-
 lalo iho **sąd policyjny** 'aha ho'o.kolo.kolo
 ho'o.malu **sąd wojskowy** 'aha ho'o.kolo.
 kolo koa **sąd wyższej instancji** 'aha ho'o.
 kolo.kolo ko'i.ko'i ⇒ **podać do sądu**

sądowniczy ho'o.kolo.kolo
sądzić 1. (*sprawę oskarżonego*) ho'o.kolo.kolo
 2. (*źle oceniać*) mana'o 'ino
sąsiad hoa noho, hoa launa
schizofrenia ma'i huo.huoi
schludność ka ma'e.ma'e
schnąć malo'o
schody ala.pi'i
schodzący ku'una
schodzić iho
schronienie lulu, pu'u.honua
schwytać loa'a (*często wymawiane* [lo'a])
sedes noho lua
seminarium semi.nā
sekcja zwłok kā.lai.kupa.pa'u
sekret mea hū.nā
sekretarka kākau 'ōlelo
sekretarz stanu kuhina moku. 'āina
semestr kau
sen moe. 'uhane || moe 'uhane
senator kene.koa
Senegal Sene.kala
senny molo.hai
ser wai.ū.pa'a, wai.ū.paka.pa'a
serce pu'u.wai, uma.uma (*jako ośrodek emo-*
cji) 'ō. 'ili lub na'au **bezrozumne serce** (Rz
 1,21) na'au hā.wā.wā
seria mo'o
serwetka kā.wele
Seszele Sekele
sędzia 1. (*w sądzie*) luna kā.nā.wai 2. (*w spor-*
cie) 'uao || 'uwao 3. (*w siatkówce*) kanaka
 maka. 'ala 'upena
sędzia przysięgły kiule
Sfinks Sape.nika Liona
siebie iho (*poprzedzone zaimkiem odpowied-*
niej osoby i liczby) **Popatrzcie na siebie**
(samych). E nānā iā 'oukou iho. **Patrzę**
teraz na siebie. Ke nānā nei au ia'u iho.
Miluj bliźniego swego jak siebie samego.
 (Rz 13,9) E aloha 'oe i kou hoalauna e like

me 'oe iho. **Ofiarując swoje włosy, Kamehameha ofiarował bogini Pele samego siebie.** Ma o kona hā'awi 'ana aku i kona lauoho pono'i, he mea ia e hō'ike ai i ko Kamehameha hā'awi 'ana aku iā ia iho i ke akuawahine iā Pele.

sieć rybacka 'upena

siedem 'ehiku **Otóż było u nas siedmiu braci.** (Mt 22,25) 'Ehiku mau hoahānu me mākou. **Uplynęło siedem dni od chwili, gdy Pan uderzył Nil.** (Wj 7,25) Ā ua hala a'ela nā lā ehiku mai ka wā mai o kō Iehova hahau 'ana i ka muliwai. **Siedem dni później ...** A he 'ehiku lā ma ia hope mai ...

siedemdziesiąt 1. kana.hiku 2. (dawniej) 'akahi kana.hā me kea kana.kolu (40 + 30)

siedemnasty ka 'umi kū.mā.hiku

siedemnaście 'umi kū.mā.hiku

siedemset 'ehiku haneli

Siedem Sióstr (gromada gwiazd) Maka.li'i

siedmiokrotnie pā.hiku

siedziba nohona

siedzieć noho, uno.noho **siedzieć spokojnie** aka.noho

siekiera ko'i

siekierka ko'i lipi

sierp. (= *sierpień*) 'Auk. (= 'Aukake)

sierpień 'Au.kake

Sierra Leone Siela.leone

siewka złota (ptak) kō.lea

silikon sili.kone

silny ika, ikaika

silny wiatr makani nui

Singapur Sina.poa

siniec pohole

siny uli, uli.uli **sine wargi** nuku uli

siódmy 1. hiku **jedna siódma** hapa.hiku **siódmy wódz** ka hiku o nā lani 2. ka hiku 3. 'ehiku

siodło noho lio

siostra (mężczyzny) kai.kua.hine [kei.kua.hine] ⇒ **młodsza siostra** ⇒ **starsza siostra** ⇒ *rozdz. 2.4.1.20*

siwowłosy po'o kea

siwy hina, 'ā.hina.hina

skakać lele

skala mapy lā.kiō pala.pala 'āina

skalp ka 'ili o ka po'o

skalpel pahi

skamielina mō.'ali.haku

skamieniałość mō.'ali.haku

Skapy! Manini!

skarbnik p'u.kū

skarbnika pana kō hale

skaza ke'e

skazaniec pa'a.hao

skazany pa'a.hao

składać przysięgę lawe i nā 'ōlelo ho'ohiki

składać w ofierze bogom jedzenie (ryby, *banany, krzew polinezyjski kava*) kā.kū.'ai

sklep hale kū.'ai

sklepienie niebieskie aouli

skok w dal lele loloa

skończony pau

skończyć (się) oki

skończyć ho'o.pau

skończyć studia puka

skończyć szkołę puka

skóra 'ili

skoro tylko iā

skorowidz papa kuhi.kuhi

skorupa kokosu iwi pū.niu

skraj ka'e

skrapianie kō.kaha

skręcić huli

skromność ha'a.ha'a

skroń maha

skroplenie pary wodnej kō.kaha

skrzyżowanie piha.piha

skrzynia na węgiel wai.hona lā.nahu

skrzynka pahu skrzynka pocztowa pahu leka

skrzynka piwa pahu pia

skrzypce wai.olina

skrzypek kanaka wai.olina

skrzywienie ke'e

skrzyżować pe'a, kā.pe'a.pe'a

skunks 'ī.lio hohono

slaby 1. nā.wali.wali 2. palu.palu **slaba płeć** ka 'ao.'ao palu.palu

slawny kaulana

slipy lole wāwae pōkole

słodki momona **Glukoza** zwykle występuje

w niektórych owocach i tkankach zwierząt i jest w połowie tak słodka jak zwy-

czajny cukier. Loa'a nui ka monakō ma

loko o kekahi mau 'ano hua'ai a me nā

'a'a holoholona kekahi, a he hapa mai

kōna momona i ke kōpa'a ma'amau.

słodki ziemniak 'uala, keoe

sloneczny lā system **sloneczny** poe lā **energia**

sloneczna manehu lā

slony li'u

słoń 'ele.pane, 'ele.pani
słońce lā słońce poranne (*gdy znikła czerwona zorza*) kahi.kole słońce przed południem kahi.kū słońce w południe kau i ka lolo czerwony zachód słońca aka.'ula Słońce zaszło. Ua napo'o ka lā.

Słowacja Solo.wakia

Słowenia Solo.wenia

słownictwo papa 'ō.lelo

słownik puke wehe.wehe 'ōlelo

słowo hua 'ō.lelo, lokou || logou

sluchać (się) ho'o.lohe **Gdybyś słuchał, tobyś słyszał.** Inā 'oe i ho'olohe, inā ua lohe 'oe.

sluchać uważnie lohe pono

Sluchaj, kochanie! 'Auhea wale 'oe, e ku'u pua?

sluga kau.ā || kauwā

slup kū.kulu

sluszny pono

slużba meteorologiczna 'oi.hana ani.lā

slużąca wahine hana

slużyć mā.lama

slynny kaulana

słyszeć lohe, ho'o.lono **Gdybyś słuchał, tobyś słyszał.** Inā 'oe i ho'olohe, inā ua lohe 'oe.

smaczny 'ono

smakować 'ono **Jak smakuje jedzenie?** Pehea ka 'ono o ka 'ai 'ana?

smok mo'o

smród (*tylko cięła*) hohono

smucić się ho'o.kau.maha

smutny kau.maha

snycerz kā.lai ki'i

So (= *sobota*) P6 (= *Pō'aono*)

sobie 1. no || na (*z następującym zaimkiem odpowiedniej osoby i liczby*) **Nie gromadźcie sobie skarbów na ziemi (...)** (Mt 6,19) Mai ho'āhu 'oukou i waiwai no 'oukou ma ka honua (...) 2. iho (*poprzedzone zaimkiem odpowiedniej osoby i liczby*) **Po śmierci Kamehamehy Wielkiego, ona nadala sobie nowe imię.** Ma hope o ka make 'ana o Kamehameha Nui, kapa ihola iā ia iho i kona inoa hou.

sobota Pō.'aono

socjologia kālai.launa kanaka

sojusz hui ku'i.kahi

sok wai hua 'ai sok pomarańczowy wai hua 'ai 'alani sok z marakui, pomarańczy i gujawy wai hua 'ai lili.ko'i-āalani-kuawa

solo hīmeni kū pā.kahi

Somalia Soma.lia

Somalijczyk Soma.lia

somalijski Soma.lia

sos kai

sosna kikala

sowa hawajska pueo

sód sodi.uma

sól pa'a.kai z solą me ka pa'akai

spać hia.moe, moe spać z głową na poduszce moe keha

spacerować hele wā.wac

spaść hā.'ule spaść z konia hā'ule lio

spędzać czas ho'o.hala manawa

spełnić (*rozkaz*) ho'o.kō

sperma kea.kea

spierać się ho'o.pa'a.pa'a, ho'o.waha.pa'a, kī.kē.'ō.lelo

spieszyć się ala.wiki mai

spis powszechny halu kanaka

spis treści papa kuhi.kuhi

splaszczony pā.laha.laha

splatać 1. ulana 2. (*kilka odmian roślin w jeden wieniec lei*) haku 3. (*rośliny jednego rodzaju w wieniec lei*) hili

spleśniały 'T.'T

spódnica (*kobiety noszona do jazdy konno*) pā.'ū

spodnie lole wā.wac

spoglądanie kątem oka maka kihi

spójnik hui.pū

spokój lulu, mā.lie, malu.hia

spokojnie mā.lie

spokojny mā.lie

spółgłoska leo.kani.pū

sponsor mea kāko'o

sportowiec 'ā.lapa

spotkać się hui

spotkać się (z) launa pū (*me*) **Na wszystkich wyspach spotkał się z wpływowymi wodzami.** Launa pū 'o ia me nā ali'i ki'eki'e ma nā mokupuni a pau.

spotkanie hā.lā.wai, spotkać się hā.lā.wai

spowiednik luna ha'i

spóźnić się komo lohi, lohi

spragniony make wai || make.wai

sprawa do załatwienia hana

sprawiedliwość kau.like

sprzeczać się haka.kā

sprzeciwiać się ho'o.huhū

sprzedać kū.'ai aku

sprzedawca kā.lepa, mea kū'ai aku

srebrniki (*srebrne monety*) kālā ke'oke'o
Sri Lanka Sili.lanaka
ssać 'ai wai.ū
ssak holo.holona 'ai wai.ū, mā.mela **ssak** mor-
ski mā.mela kai
stacja meteorologiczna kiko.waena kilo ani.lā
stać kū **stać** prosto kū pololei
stać się lilo, ua
stadion kahua pā.'ani
stado kumu, nui, pū.'ā **stada** nunui (*liczba*
mnoga od nui) **stado** owiec kumu hipa,
pū.'ā hipa
stal kila
stamtąd mai laila, no laila
stan wojenny kā.nā.wai koa
standard życia kūlana o ka nohona
stanik pale wai.ū
stanowczość 'oni.pa'a
Stany Zjednoczone Ameryki Północnej 'Ame.
lika Hui Pū'ia
stapać ke'ehi
starać się ho'ā'o **Staraj się, aby twoi nauczy-**
ciele i wszyscy, którzy cię otaczają, byli
zadowoleni. E ho'ā'o aku e ho'ohau'oli
i kāu mau kumu a me nā mea a pau i ho'o-
puni mai iā 'oe.
starannie pono
stare osoby kā.hiko
starsza siostra (*kobiety*) kai.kua.'ana [kei.kua.
'ana]
starszy 'ā.o'o
starszy brat (*mężczyzny*) kai.kua.'ana [kei.kua.
'ana]
stary kahiko, (*o ludziach*) makule **stara** kobie-
ta 'ele.hine, lua.hine **stare** kobiety luāhine
stary mężczyzna 'ele.makule **starzy** mę-
czyźni 'ele.mā.kule
Stary Testament Kau.oha Kahiko
starzec się kū.newa
statek moku **statek handlowy** moku kālepa
status kū.lana
staw 1. (*część ciała*) ku'e.ku'e 2. (*wodny*) loko
stawiać (*stope*) ke'ehi
stękać nā
ster hoe uli
steward kuene kāne
stewardessa kuene wahine
stłuc (*naczynie*) nahā
sto hanele, ho'o.kahi haneli
stół pā.kau.kau (*dawniej mata, na której jadano*
posiłki) **stół** jadalny papa pā.'ina, pā.kau.
kau 'aina

stolarz kama.nā
stolica kapi.kala
stomatolog kauka niho
stopa kapu.a'i **Mury tamtej świątyni, 'o Pi'ilā-**
nihale, są wysokie na 40 stóp albo i wię-
cej. He kanahā a 'oi kapua'i ke ki'eki'e o nā
paia o kēlā heiau, 'o Pi'ilānihale.
stopa procentowa pā.kē.neka uku pane'e
stoper uaki helu manawa
stopień 1. 'anu'u **stopień najwyższy** 'anu'u
loa **stopień równy** 'anu'u kumu **stopień**
wyższy 'anu'u waena 2. kē.kelē **stopień**
magistra języka i literatury hawajskiej
kē.kelē lae.o'o ma ka 'ō.lelo a me mo'o.
kala.leo Hawai'i
stosunek (*czegoś*) lā.kiō
stosunek seksualny ai
stracić przytomność pau ka 'ike, pau ka lohe
strapiiony pi'o.loke
straszna gaduła waha nui
strata hā.'ule, kumu.lilo
straż kia'i **straż przybrzeżna** kia'i kai
strażak kinai ahi
strefa czasowa kā.'ei hola
strój lole
stromy kaha.kō
strona 'ao.'ao
strona bierna leo pili 'ia mai
strona czynna leo pili aku
strona nawietrzna 'ao'ao Ko'o.lau
stróż kahu, kia'i **stróż nocny** kia'i pō
struktura wyrazu pili.'ō.lelo
struktura zdania pili.'ō.lelo
strumień kaha.wai
strzałka kao
strzec kia'i
strzelać z pistoletu kī pū
student hau.māna
studentka hau.māna
studiować ho'o.pa'a
studnia lua.wai
stukać kī.ko'u
stulecie kene.kulia
styczeń 'Ianu.ali
styl kaila **Wszystkie te odczucia weszły do**
jego twórczości w żywym stylu. A ua
komo mai kēia mau 'ike a pau loa i loko
o kona kaila kākau mōakāka loa.
styl życia nohona
stypa 'aha.'aina make

sucharek palena
 suchy malo'o
 Sudan Sudana
 sudański Sudana
 Sudańczyk Sudana
 sufiks pā.ku'ina kau hope
 suknia hawajska mu'u.mu'u
 suma heluna
 suma pieniędzy pu'u kālā
 suplement 'ō.lelo pā.ku'i
 surfing he'e nalu
 surfować he'e nalu
 surowy maka
 susel kopa.hela
 susza malo'o
 Syberia Sibe.ria
 syberyjski Sibe.ria
 sylwester Ahi.ahi Maka.hiki Hou
 symbol hō.'ai.lona
 symetria 'ā.like.like
 symetryczny 'ā.like.like
 sympatyczny wai.pahē
 syn keiki kāne
 sypialnia lumi moe
 Syria Suria
 Syriusz (*gwiazda*) Hō.kū-ho'o.kele-wa'a, Kau-
 ano-meha
 syryjski Suria
 Syryjczyk Suria
 szacunek hō.'ihi ⇒ **Łączę wyrazy szacunku.**
 szakal 'ī.liio hae
 szal kī.hei
 szalony pule.pule **trochę szalony** 'ō.pule.pule
 szalony pupule, pūpule (*emfaticznie*)
 szampon holoī lau.oho
 szanowany hulu
Szanowny Pan ... Ka mea i mahalo 'ia, Mr. ...
 szara bladeść hai.lepo
 szarawy hina.hina
 szary 'ā.hina.hina, hina.hina, 'ā.hina **Sza-
 ry jest barwą [wyspy] Kaho'olawe.** He
 'āhinahina ka waiho'olu'u no Kaho'olawe.
 szeregól lā.li'i
 szeregółowy lā.li'i
 szczeaka 'aoa
 szczenie 'ī.liio keiki
**szczere przedyskutowanie problemów i wy-
 baczenie** ho'o.pono.pono
 szczeka ā
szczęście laki Masz **szczęście!** Laki nō 'oe!
szczęście pō.mai.ka'i **szczęście moich podda-
 nych** ka hau'oli o ko'u po'e

Szczęśliwego Nowego Roku! Hau'oli Makahi-
 ki Hou!
 szczęśliwy hau.'oli
 szczodrość loko.maika'i
 szcotka palaki
 szcotkować palaka, palaki
 szczupły wī.wī
 szczur 'iole
 szczurek 'iole li'i.li'i
 szef haku, luna **szef policji** luna mā.ka'i
 szepnąć hā.wana.wana **Ktoś szepnął mu do
 ucha.** Hāwanawana akula kekahi kanaka
 ma kona pepeiao.
 szeptać hā.wana.wana
szeptane wyznanie miłości mā.puna leo ||
 mā.puna 'ō.lelo
 szereg mo'o
 szeroki ā.kea, pā.laha.laha, pele.leu
 szerokość ā.kea
 szerokość **geograficzna** laki.kū || lati.tū
szzerzenie wiary ho'o.laha mana'o.'i'o
 szesnasty ka 'umi kū.mā.ono
 szesnaście 'umi kū.mā.ono
sześć 'eono **Kamehameha z sześcioma inny-
 mi wodzami zostali na pokładzie na noc.**
 A noho maila 'o Kamehameha me 'eono
 mau ali'i 'ē a'e ma ia moku a ao ka pō.
**Minęło sześć miesięcy, zanim dziecko
 wyzdrowiało.** Aia wale nō a hala akula he
 'eono mahina, a laila, polapola maila ke
 keiki.
sześćdziesiąt 1. kana.ono 2. (*dawniej*) 'akahi
 kana.hā me ka iwa.kā.lua (40 + 20)
sześciokrotnie pā.ono
sześćset 1. 'eono haneli 2. ho'okahi lau a me
 nā kanaha 'elima (*dosl.* „jedno czterysta
 z pięcioma czterdziestkami”)
 szklanka kī.'aha
 szkło ani.ani
 Szkocja Keko.kia
 szkocki Keko.kia
 Szkot Keko.kia
 szkoda aloha nō
szkola kula szkola gotowania kula a'o kuke
szkola podstawowa ke kula ha'a ha'a **szko-
 la śpiewu** kula a'o hīmeni **szkola średnia**
 kula ki'e.ki'e **szkola zycia** kula a'o humu.
 humu **szkola tańca hula** hā.lau **szkola tań-
 ca** kula a'o hula.hula **szkola z hawajskim
 językiem wykładowym** kula kaia.puni
 Hawai'i **szkola z internatem** kula hā.nai
 szkuner moku

szlak alahele || ala hele
szmaragd 'ō.ma'ō.ma'ō **Szmaragd jest zielony.** 'Ōma'ōma'ō he 'ōma'ōma'ō.
sznur aho
sznurówka lī
szop pracz lakuna
szorstki kala.kala
szósty 1. ke ono 2. -ono **jedna szósta** hapa.ono
3 'eono **Spotkanie jest o godzinie szóstej.**
Aia ka hālāwai i ka holo 'eono. **Nadają wiadomości o godzinie szóstej.** Kūkala nūhou lākou ma ka hola 'eono.
szpik kostny lolo iwi
szpilka 'ō
szpinak 'ī.nika
szpital 1. hau.kapila (< ang. hospital) 2. hale ma'i
szpon māi.'u'u
sztandar z piór (*symbol królewski*) ka.hili
sztormowy 'ino **sztormowy dzień** he lā 'ino
sztuka hana no'eau
sztuka teatralna hana keaka
szytlet (*zwykle z drewna*) pā.hoa
szukać 1. 'imi (*szukać czegoś, czego się nie ma*) **Wszyscy Cię szukają.** (Mk 1, 37) Ke

imi nei nā kānaka a pau iā 'oe. **Szukamy mężczyzny.** 'Imi māua i ke kāne. **On szuka orzeźwiającego mleczka kokosowego.** 'Imi 'o ia i ka wai hō'olu o ka niu. 2. huli (*szukać czegoś, co się ma, ale się zapomniało, gdzie*) **Gdy szukał tabletki, zakręciło mu się w głowie.** Iā ia e huli ana i ka huaale, ua hele a pōniuniu. **szukać wszędzie** huli hele **Szukalem wszędzie swojej książki, ale nie znalazłem.** Ua huli hele au i ku'u puke, 'a'ole i loa'a. 3. nānā
szumowiny ki'ō
szyba papa ani.ani
szybki 'ā.wī.wī, kō.'ala, wī, hiki.wawe **'oni hi-kiwawe** szybki ruch
szybko 'ā.wī.wī, hiki.wawe, kō.'ala, koke, wī, wiki.wiki **Idź szybko.** E hele koke 'oe.
szybować (*o ptaku*) kī.kaha
szyć humu.humu
szyja 'ā.'ī
szypnans kime.pani
szynka hame

ściąć głowę 'oki po'o
ściana paia
ścieżka ala
ślad meheu
Ślamazara! Mili'apa!
śledziona ake.loa
ślepotą maka.pō
ślepy maka.pō
śliczny nohea
ślimak kā.huli, loli
ślub male
śmiać się 'aka.'aka aku, 'aka.'aka mai
śmiech 'aka
śmieci ō.pala
śmieciarka (*samochód wywożący śmieci*) ka'a
 hali.hali 'ō.pala
śmierć make
śmierdzący hohono, (*zgnitą rybą*) hauna
śniadanie 'aina kaka.hiaka
śnić moe.'uhane || moe 'uhane
śnieg hau kea
śpiący maka hia.moe, molo.hai
śpieszyć się wiki
śpiewać hī.meni, oli
śpiewak mea oli, pu'u.kani
śpiewanie a capella hīmeni malo'o
śpiewanie bez akompaniamentu hīmeni
 malo'o
śpiewnik kumu leo mele
Śpioch! Maka hia.moe!
Śpiwór 'eke hia.moe, 'eke moe
Śr (= *środa*) P3 (= *Pō'akolu*)
środa Pō.'akolu

środek waena
środek nasenny lā.'au ho'o.hia.moe
środkowa żyłka liścia palmy kokosowej
 nī.'au
środowisko kaia.puni
środowisko naturalne ao kū.lohe.lohe
śrutówka pū kī lu
św. Mikołaj Kāna Kaloka
świadectwo pala.pala
świadomość luna.wae.mana'o
świat ao
światło mā.'ama.'ama, malama, kukui
światło dzienne ao
światło księżycy mahina, mā.lama.lama o ka
 mahina
światłość mā.lama.lama
świątynia (*przedchrześcijańska*) hei.au
świder wili
świecić pā mai
świecznik wai.hona kukui
święte światło la'a kea (*światło słoneczne, wie-*
dza, szczęście)
świętować ho'o.lau.le'a
święty kapu, Kāna święty Mikołaj Kāna.kalo-
 ka
świnia pu'a
świnia czarna (*bez odrobiny białej sierści*)
 pu'a hiwa pa'a
świnka morska 'iole pu'a
świst oe
świt kai.ao, wana.'ao
świta mā wódz ze świtą ke ali'i mā
świtać kai.ao, wana.'a

T

ta osoba, o którą chodzi (z wykładnikiem aspektu dokonanego i oraz formą czasownika) ka

tablica (do pisania) papa. 'ele. 'ele
tabliczka do pisania kā.lana kā.kau
tabletki hua.ale

tabu kapu, pā.pā

taca pā.hali.hali (z ke)

tacka pā.hali.hali (z ke)

tahitański Kahiki **język tahitański** ka 'ōlelo Polapola

Tahiti Pola.pola, Kahiki

tajga taika **tajny** huna **język tajny** 'ō.lelo huna

tak 1. (odpowiedź twierdząca) 'ae 2. pēlā **On tak myślał**. Nāni i no'ono'o pēlā. i **tak dalej** a pēlā wale aku 3. (w ten sposób) penei, pē.ia

tak bardzo (+ przymiotnik) 'a'ohē i kana mai ka ... 'a'ohē o kanā mai ka ... **tak bardzo piękna** 'a'ohē i kana mai ka nāni

tak, jak like me **Nie tak, jak** wczoraj. 'A'ole e like me nehinei.

taki noho'i **Jest taka piękna pogoda!** Nani noho'i kēia lā!

taki, jak like me **Dom taki, jak** ten. He hale e like me kēia.

Tak mi dopomóż **Bóg**. E ola au i ke Akua.

Tak późno! Awakea maoli nō!

taksonomia kā.lai.kapa inoa

taksówka ka'a ho'o.lima.lima

także 1. ho'i **Był także ważną rośliną dla Hawajczyków**. He mea kanu ko'iko'i ho'i no ka po'e Hawai'i. 2. kekahi **Ja także nie**. 'A'ole 'o au kekahi. 3. kahi 4. eia kekahi 5. la'a 6. ho'o.iho 7. ona (występuje z mau pod koniec wyliczenia; nie łączy się z osobami) **Przynies książkę, papier, a także ołówki**. Lawe mai i puke, i pepa, a me ona mau peni.

talent (moneta) kā.lena || talena

talerz ke.pā

talia pū.haka

tam 1. (zwykle coś niewidoczne lub anaforyczne, lokalizacja jest znana) laila [leila] [lila], malaila || ma laila, i laila **Ta strona** wyspy nazywa się **Nāpali** z powodu licznych **tam** wysokich klifów. Ua kapa 'ia kēia 'ao'ao o ka mokupuni 'o Nāpali, no ka nui o nā pali ki'eki'e o laila. **Tam** pochował ciało ukochanej. Ma laila 'o ia i kanu ai i ke kino o kāna wahine aloha. **Lubimy tam** biwakować. (tj. na plaży) Makemake mākou e ho'omoana ma laila. **Dawno temu mój dziadek był tam** sędzią. He luna kānāwai ko'u kupuna kāne ma laila mamua loa. **Jedź prosto aż do skrzyżowania i skręć tam w lewo**. E Kalaiwa pololei a hiki i ka huina alanui a e huli hema ma laila. **Tam jest stolica tego archipelagu**. Aia ke kapikala o kēia pae'āiana ma laila. **Ile lat tam** mieszkales? Ua noho 'oe i laila no 'ehia makahiki? **Nigdy tam nie byłem**. 'A'ole au i hele iki i laila. **Pierwszy raz tam** poszedłem. 'Akahi nō au i hele i laila. **Szedłem tam dwa razy**. 'Elua a'u hele 'ana i laila. **Wciąż tam** jeżdżę na wakacje. Ke hele nei nō wau i laila e ho'omaha ai. 2. (gdy odnosi się do czegoś zwykle widocznego lub wskazanego) 'ō, ma 'ō **Siądź tam**. Noho ma 'ō. **Książka nauczyciela jest tam**. Aia ka puke a ke kumu ma'ō. 3. ala **On tam** napił. Naia ala i kakau.

tamten 1. kē.lā **Tamten kwiat jest** pachnący. He pua 'a'ala kēlā. 2. lā 3. kēnā 4. nā 5. ia **w tamtych czasach** i ia manawa 6. ua ... lā

tancerka 'ō.lapa

tancerz 'ō.lapa

tańczyć hula hula

tani emi

taniec hula hula

targ mā.keke

taro kalo
tata Pā.pā
tatuaż po jednej stronie ciała pā. 'ele kū. lani
tatuować kā.kau
tchnienie życia maui ola
teatr keaka
tekturowe pudelko pahu pepa mā.noa.noa
telefon kele.pona **Masz numer telefonu?** Aia
iā 'oe ka helu kelepona?
telefonować kele.pona
telewizja kī.wī
temat kumu.hana
temu iho nei kilka dni temu i kēia mau lā iho
nei
ten 1. kē.ia **Była to jego ostatnia bitwa.** 'O kona
kaua hope loa kēia. 2. ia **Owoce tego drze-
wa są bardzo smaczne.** 'Ono loa nā hua
o ia kumulā'au. 3. 'o ia 4. nei 5. neia 6. (*wła-
śnie wspomniany*) ua ... nei ⇒ **ci, którzy** ⇒
Kto pierwszy, ten lepszy.
tenis kenika
teraz 1. i kē.ia manawa **Teraz czytamy.** I kēia
manawa e heluhelu kākou. **mai kēia ma-
nawa ā mau loa aku** od teraz na zawsze
2. aua.ne'i 3. i kēia wā **teraz i wtedy** i kēia
manawa i kēla manawa, aia aku aia mai
termometr ana wela
terroryzować ho'ō.weli.weli
teraźniejszy wā 'ā.nō **czas teraźniejszy** wā
'ā.nō
terroryzowanie ho'ō.weli.weli 'ana
terytorium zależne pana.lā.'au
teść makua.hū.nō.ai
teściowa makua.hū.nō.ai
test ha'a.wina hō.'ike
testament 1. kau.oha ⇒ **Nowy Testament**
⇒ **Stary Testament** 2. pala.pala ho'ō.ili-
na **Rok przed śmiercią napisała Pauahi**
trzynasty artykuł testamentu. Ho'okahi
makahiki ma mua o kona hala 'ana i ka
make, ua kākau 'o Pauahi i ka paukū
'umikumamākou o kāna palapala ho'oilina.
⇒ **wykonawca testamentu**
też 1. kekahi **Ja też!** 'O wau kekahi! **Ja też idę.**
'O au kekahi e hele. 2. kahi **Ja też idę.** 'O au
kahi e hele. 3. ho'i
teżca ā.nue.nue
teżknieć ha'ō
teżnica a'a koko
tj. 'o ia ho'i **Góry są na starych wyspach,**
tj. Kauai i O'ahu. Aia nā kuahiwi i nā

mokupuni kāhiko, 'o ia ho'i, 'o Kaua'i lāua
'o O'ahu.
tkanina muslinowa maka.lena
tkanina z kory kapa
tkanka zwierzęca 'a'a' a holo.holona
tluc ku'i
tlum kā.ō, lehu.lehu
tlumacz mahele 'ō.lelo, mea unuhi
tlumaczenie unu.hina **tlumaczenie dosłowne**
unuhi kū.like loa
tlumaczyć (*pisemnie lub ustnie*) mahele ||
māhele
tlumaczyć mahele 'ō.lelo, unuhi, unuhi 'ōlelo
tlumić 'umi
tlusty momona, (*o jedzeniu*) kōhi
tluszcz 'aila
to kē.ia
to jest (= *tj.*) 'o ia ho'i
To jest szalone! Pupule kēlā!
To jest zwariowane! Pupule kēlā!
toaleta lumi ho'ō.pau.pili.kia
tomilek hina.hina
tonąć piholo
topić się piholo
topór kamienny pā.kī.kō
toporek ko'i lipi
torba pū.'olo, 'eke, kī.'eke
torba (*kangura*) poho
torba papierowa pū.'olo pepa
torebka 'eke, pū.'olo
tornado makani uluulu, wai.pu'i.lani
towar hua.kū.'ai
towarzyski launa
towarzystwo hui
towarzysz wodza hoa ali'i
tracić hā.'ule
tradycja 'ōlelo mai nā kūpuna mai, mē.heu.
heu, mo'ō, mo'ō. 'ō.lelo, mo'ō.lelo
tradycyjny ku'una
traktat (*porozumienie*) ku'i.kahi **traktat o przy-
jaźni** ku'ikahi hoaloha
transportować hali.hali
trawa mau'u, (*z której dawno robiono domy*)
pili
trąba (*stonia*) ihu
trąba powietrzna pua.hio.hio
trąba wodna wai.pu'i.lani
trącać łokciem kuke
trąd ma'i lē.pela, ma'i Pā.kē
trądzik hue.hue
trener boks kumu ku'i

trenować ho' o.ma'a.ma'a
triathlon 'ā.lapa.kona.kolu
trio hīmeni kū pā.kolu
tryumf lana.kila
tryumfować lana.kila
trochę 1. wahi **Proszę trochę wody.** E 'olu'olu
 'oe i wahi wai 2. iki **E kali iki 'oe.** Poczekaj
 trochę. 3. 'ō- **trochę szalony** 'ō.pule.pule
trochę włóknisty 'ō.a'a **trochę zagubio-**
ny 'ōla.lau 4. (*reduplikacja*) **trochę chory**
 ma'i.ma'i
trójbój 'ā.lapa.kona.kolu
trójkąt huina.kolu **trójkąt ostrokątny** huina.
 kolu 'oi
tron noho ali'i
troska o innych i o środowisko mā.lama
troszczyć się mā.lama
trudne pytanie he ninau wāhi pūniu (*dosl. „py-*
tanie, które rozłupuje czaszkę”)
trudności pali
trudny pa'a.kikī
trumna pahu kupa.pa'u
trwonić 'uha.'uha
tryb 1. 'ō.uli **tryb oznajmujący.** 'ō.uli.ha'i
 2. (*w programie komputerowym*) pē.'ano
trząść manene
trzcina cukrowa 1. kō 2. (*stosowana w magii*)
 manu.lele
trzeba pono **Trzeba iść.** Pono e hele.
trzeci 1. ke kolu **trzecie wydanie** ke kolu o ka
 pa'i 'ana **osoba trzecia** kino kolu **w trze-**
cim roku i ke kolu o ka makahiki 2. 'ekolu
Minęła trzecia trzydzieści. Ua hala ka ha-
 palua hola 'ekolu. **w trzecią niedzielę lip-**
ca każdego roku i ka Lāpule 'ekolu o Iulai
 i kēlā me kēia makahiki **To jest chyba**
trzeci czy czwarty maja. 'O ka lā 'ekolu
 a i 'ole 'o ka lā 'ehā paha kēia o Mei. **dwie**
trzecie 'elua hapakolu ⇒ **Po trzecie, ...**
trzeć olo
trzęsienie ziemi ō.la'i
trzos 'a'a kā.lā
trzustka mā.lama
trzy 'akolu, 'ekolu **Trzy osoby są na pokła-**
dzie jednokadłubowego kanu. Aia 'ekolu
 kānaka i luna o ka wa'a kaukahi.
trzy razy 1. 'akolu 2. 'ekolu **trzy plus dziesięć**
 'ekolu a me 'umi 3. pā.kolu **Zanim kogut**

zapieje, trzy razy się mnie wyprzesz. (Mt
 26,75) Mamua mai o ke 'o'o'ō 'ana o ka
 moa, e pākolu no kau hō'ole ana mai ia'u.
trzydzieści kana.kolu
trzykrotnie pā.kolu
trzymać ho'o.pa'a
trzymać (*z kims*) ho'o.pili
trzynasty ka 'umi kū.mā.kolu
trzynaćście 1. 'umi kū.mā.kolu 2. (*biblijne*)
 'umi.kuma.mā.kolu
trzysta 'ekolu haneli
tu i tam i 'ō i 'ane'i
Tu jestem. (*odpowiedź nawołanie*) Eō.
Tu jesteś. Eia 'oe.
tu na górę a'e
tubylec kama.'āina
tulać się 'au.ana
tuńczyk 'ahi
turysta mā.ka'i.ka'i
turyści ka po'e mā.ka'i.ka'i
tutaj 'ane'i, ma'a.ne'i, nei
tutejszy 'one'i **tutejsze dzieci** kō 'one'i keiki
twarde taro pa'i 'ai
twarz alo, hele.helena, maka
twarzą w twarz he alo ā he alo
twój āu, kau, kāu, kou, nāu, ou
tworzyć haku
tworzyć luk pi'o, pi'o mai
ty 1. 'oe **A ty?** 'A 'o 'oe? **Ty czekaj na mnie.**
 E kali mai 'oe. 2. kēnā 3. iū (< *ang. you*)
gdybyś ty tu była inā 'o iū ma'ane'i 4. nāu
To ty weźmiesz go do dentysty? Nāu e lawe
 aku iā ia i ke kauka niho? 5. kāu **Kogo (ty)**
odwiedziłeś? 'O wai kāu i hele mai nei
 e 'ike.
ty sam 'oe iho
tydzień hepe.koma, pile
tygrys kika
tykwa hue
tył hope
tylko wale nō
tymczasowy no ka manawa
tymczasowo no ka manawa
typ 'ano
tysiąc kau.kani
tytoń pak
tytuł kū.lana

U

ubiegły aku nei
ubijać ku'i, (*np. pot*) pā.ku'i.ku'i
ubogi człowiek he manu hulu 'ole (*dosl. „ptak bez piór”*)
ubrać komo
ubranie lole
ubrany 'a'ahu
ucho pepe'i.ao
ucieleśnienie kino lau || kino.lau
ucierać (*na tarce*) olo
uczciwość kū.pono
uczeń hau.māna
uczeń kapłana hei.ē
uczennica hau.māna
uczta 'aha.'aina
ucztować 'aha.'aina
uczucia na'au **Uczucia są zranione.** 'Eha'eha ka na'au.
uczucie zimna lī
uczyć a'o aku, paka
uczyć się a'o mai
uczynność kō.kua
uderzać kā, pepehi, hili
uderzenie kā.'ina
uderzyć hahau, uhau **Podniósł wiosło i uderzył Kamehamehę w głowę, aż wiosło to się złamało na kawałki.** Hapai a'ela 'o ia i kā hoe i luna a hahau ikaika ihola i ko Kamehameha po'o a māmala ihola ua hoe ala. **Ile razy go uderzyłeś?** 'Ehia āu manawa i uhau ai iāia?
udo 'ū.hā
udzielać schronienia lulu
ufać kā.lele, hili.na'i **Ufam ci.** Hilina'i au iā 'oe. **Nie ufaj tym, którzy proszą cię o pieniądze.** Mai hilina'i i nā kānaka e noi aku ana i kāu kālā.
ugasić pragnienie kena pić, **aż się ugasi pragnienie** inu ā kena
ugotować ho'o.mo'a
ugotowany mo'a

uhonorowany hā.weo
układać w stos ho.'āhu
układny wai.pahē
ukochana ipo, maka, hiwa.hiwa
ukochana osoba ki'i 'ō.nohi
ukochany ipo, maka, hiwa.hiwa
ukoić ho'o.nā
ukończony piha
ukończyć piha
ukryte znaczenie (*w poezji hawajskiej*) kaona
ukryty huna, nalo
ukrywać hū.nā
ul pū.nana meli
Uli (*hawajska bogini magii*) Uli
ulica ala.nui
ulokować waiho
ulubieniec hā.nai.ā.huhu, (*o dziecku*) puna.hele
ulubiony hā.nai.ā.huhu, puna.hele **ulubiony projekt** hā.nai.ā.huhu
ulamek (*mat.*) hakina **ulamek dziesiętny** hakina pā.'umi
umiar bez umiaru pā.kela z **umiarem** pā.kiko
umiarkowanie pā.kiko
umieć hiki
umiejętny mā.kau.kau
umierać hā.'ule
umierać z głodu make pōloli
umieszczać kau
umieścić waiho
umniejszać nema.nema
umowa 'ae.like
umówić się ho'o.pa'a manawa
umrzeć make
umysł na'au
umyślnie zabić ho'o.make
uniknąć hō.'alo
uniwersytet kula nui
unosić się kī.kaha
unosić się w powietrzu lewa
upalny i wilgotny ikiiki

upal wela (z ka) upal i wilgoć ikiiki
uparty pa'a.kiki
upaść (do tyłu) wala
uprawiać ho'o.ulu, mahi, kanu
uprawiać ogród mahi māla
uprzednio mamua
uprzejmość 'olu.'olu
uratować ho'o.pakele
uraza uki.uki
uroczyn melia (*Plumeria*)
urodzić się hā.nau
urodziny lā hā.nau ⇒ **Wszystkiego najlepszego z okazji urodzin!**
urwisko pali
urząd pocztowy hale leka
urządzenie klimatyzacyjne mī.kini hō.'olu ea
urzędnik luna

usiąść noho iho
uspokajać ma'a.lili
uspokojony nā
usta waha
ustalić termin spotkania ho'o.pa'a manawa
ustny waha
utyskiwać 'ō.humu
uważać 1. (*być uważnym*) maka.'ala 2. (*że*) mana'o iho 3. (*słuchać uważnie*) maliu
uważnie obserwować nānā pono
uwolnić się od grzechu hui.kala
uwolniony od tabu noa
uzależniony kau.ka'i
użyteczny make.hana
używać ho'o.hana
używać niewłaściwie hana 'ino || hana.'ino

V

Vancouver Vanekouwa
Vermont Vere.mona

VIP kanaka nui

W

w 1. i w czasie wojny i ka wā kaua w dawnych czasach i ke au kahiko w kolorze złamanej bieli lena.lena w następnym miesiącu i kēia mahina a'e w następnym roku i kēia makahiki a'e w następnym tygodniu i kēia pule a'e w ogrodzie kwiatowym i ka māla pua w południe i ke awakea w przyszłości i kēia mua aku w przyszłym roku i kēia makahiki a'e w ubiegłym stuleciu i kēlā kenekulia aku nei w ubiegłym wieku i kēlā kenekulia aku nei w zeszłym miesiącu i kēlā mahina aku nei w zeszłym roku i kēlā makahiki aku nei w zeszłym tygodniu i kēlā pule aku nei 2. ma w Bishop Museum ma ka Hale Hō'ike'ike 'o Pīhopa w biurach ma nā ke'ena w domu ma ka hale w historii Hawajów ma kō Hawai'i mō'aukala w Honolulu ma Honolulu w hotelach ma nā hōkele w miastach ma nā kaona w piątkowe wieczory ma ke ahiahi pō'alima w pracy ma ka hana w sklepie ma nā halekū'ai w stronę gór ma uka w szkole ma ke kula w środę ma ka Pō'akolu w tym samym miejscu ma kahi ho'okahi 3. i loko o 4. maloko 5. i luna 6. ma luna

w następujący sposób penei
w odległości 6 mil 'eono mile ke ka'awale
w pasy 'ō.ni'o.ni'o, kaha.kaha
w porządku hiki nō
w pośpiechu pupu.ā.hulu
w sprawie e pili ana
w średnim wieku 'ā.o'ō
w środku (czegos) i waena o
w ten sposób pē.ia, penei
w twoim imieniu no kou pono
wachlarz pe'ahi
wachlować pe'ahi
waga ko'i.ko'i, paona
wagarowicz keiki ha'a.lele kula
wakacje wā ho'omaha

Walia **Wale**
Walijczyk **Wale**
walijski **Wale**
walka kogutów haka.kā-a-moa
walka wręcz (polegająca na łamaniu kości)
lua
wandal **mea luku wale**
wandalizm **luku wale**
wanna kapu 'au.'au
warga **lehe, lehe.lehe**
wargi **sromowe lehe.lehe**
warstwa **papa**
warsztat **ke'ena hana**
wartość **wai.wai**
wasz **kā 'olua, kō 'olua, kā 'oukou, kō 'ou.kou**
Waszyngton **Wakine.kona**
ważka **pinao**
ważny **ko'i.ko'i**
ważyć się (coś zrobić) **noho Nie ważyć się przeskadzać mi w pracy. Mai noho 'oe ā kolohē i ka'u mea hana.**
wąski **hā.iki, kūhā.iki**
wątpić **kā.nalua**
wątpliwości **kā.nalua**
wątroba **ake**
wcale nie 'a'ole loa, 'ole wale **Wcale nie!**
'A'ole loa.
wchodzić **komo**
wciąż **nō**
wczesny **ma mua o ka manawa**
wczesny ranek (24.00–6.00) **kaka.hiaka nui**
wcześniej **ma mua o ka manawa, ma mua aku nei dwanaście lat wcześniej i 'umikūmālua makahiki ma mua aku nei**
wczoraj **nehi.nei**
wdowa **wahine kāne make**
wdowiec **kāne wahine make**
wdzięczność **mahalo**
wdzięczny **ho'o.mai.ka'i**
według (kogo, czego) **wahi a**
Wega (gwiazda) **Keoe**

weekend hopena.pule
weranda lā.nai
wers pau.kū
wersja mana
wesole miasteczko kaniwala || kāni.wala w we-
solym miasteczku ma ke kaniwala
wesolość le'a.le'a
wesz 'uku
weterynarz kauka holo.holona
węgiel drzewny nā.nahu || lā.nahu skrzynia na
węgiel wai.hona lā.nahu
węglan kara.bona.hate węglan żelazawy fe-
rousa karabonahate
węglowodan kō.pia
wędrować hele wā.wae mamao
wędrownica hele wā.wae mamao
węgorz puhi
whisky weke.kē
wiać (o wietrze) pā mai
wiadomości mea hou, nū hou || nū.hou
wiadro pā.keke (< ang. bucket)
wianek (lub tańcuszek noszony na kostce)
kū.pe'e
wiara mana'o 'i'o
Wiara, nadzieja, miłość. Ka mana'o 'i'o, ka
mana'o.lana, a me ke aloha.
wiatr makani
wiatrak wili makani
wiązać ma'a, humu
wiązka pū'ā
wiceprezydent hope pele.kikena
widelec 'ō
widownia anaina
widzieć 'ike, nā.nā
wieczny sen hia.moc loa
wiecznozielony uli.uli mau
wieczór ahi.ahi
wiedza 'ike, na'au.ao
wiedzieć 'ike, mao.popo
wiek au, kene.kulia pod koniec XIX wieku
i ka pau 'ana o ke kenekulia 19
wiekowy (o ludziach) makule
wielbłąd kā.melo
wiele nui
Wielka Niedźwiedzica Nā Hiku
Wielkanoc Pakoa
Wielka szkoda! Aloha 'ino!
wielki 1. nui wielkie nunui (liczba mnoga od
nui) 2. (o osobie, która osiąga znakomite
wyniki) pā.kela
Wielki Piątek Pō.'alima Mai.ka'i

wielkie dzięki mahalo nui loa
Wielkie dzięki wam wszystkim! Mahalo nui
iā 'oukou!
wielki post Kalema
wieprzowina 'i'o pua'a
wierność kū.pa'a,
wierny kū.pa'a
wiertło wili
wierzyć mana'o.'i.'o, hili.na'i Wierzcie w Boga
i we mnie wierzcie. E mana'oi'o 'oukou
i ke Akua, e mana'oi'o mai ho'i ia'u.
wietrzny makani
wiewiórka kiu.lela
więc no laila
wiednąć malo'o, mae
większość hapa nui || hapa.nui Większość Ha-
wajczyków nie mówi po hawajsku. 'A'ole
'ōlelo Hawai'i ka hapanui o nā Hawai'i.
więzienie hale pa'a.hao || hale.pa'a.hao Mój
dom stał się dla mnie więzieniem. Ua lilo
ku'u home i halepa'ahao no'u. (Słowa kró-
lowej Lili'uokalani po internowaniu) Za-
mknął Jana w więzieniu. (Łk 3, 20) Hana
pa'a 'oia iā Ioane i loko o ka hale pa'ahao.
więzień pa'a.hao, pio
więzy krwi pili koko
Wigilia Ahi.ahi Kaliki.maka
wilgotny pa'ū, pulu
wilk lupu, 'ī.lio hae, 'ī.io hihui hae
wino waina
winorośl 'ie; kumu waina
winowajca lawe.hala
wiosło hoe
wiosłować hoe, hoe wa'a, (o wielu osobach,
przez dłuższy czas, stale lub często) hoe.
hoe
wiosna kau kupu lau
wiosłarka wahine hoe wa'a
wiosłarz hoe wa'a
wiszący ząb wieloryba niho palaoa
wkrótce 1. koke Twoje włosy wkrótce wy-
padną. E helele'i koke ana kou lauoho.
2. aua.nc'i 3. (zaraz) koe Wkrótce będzie
jedzenie. He 'ai mai koe.
władca ali'i 'ai aupuni
władza mana Dana jest mi wszelka władza
w niebie i na ziemi. (Mt 28,18) Ua hā'awi
'ia mai ia'u ka mana a pau ma ka lani a ma
ka honua nei.
włamać się wā.wahi
włamanie wā.wahi hale

właściciel domu mea hale
właściciel ziemski haku 'āina, mea 'āina
właściwy kū, kū.pono, pono
własność wai.wai
własny pono. 'ī **To jest moje własne.** No'u pono'i kēia.
właśnie 'akahi nō, (sygnalizuje niedawną przeszłość) a'e nei, 'o ... ia
włączony 'ā
włączyć (np. światło, radio, telewizor) ho'ā
włosowaty 'ume.lau.oho
włosy 1. (na głowie) lau.oho 2. (na ciele) hulu. hulu
włożyć (np. koszulę) komo
włócznie ihe
włóknisty a'a trochę włóknisty 'ō.a'a
wnętrze loko **Wnętrze tego wymalowanego kościoła jest ładne.** Nani 'o loko o ka hale pule pena 'ia.
wnętrzości loko
wnuczka mo'o.puna wahine, mo'opuna
wnuk mo'opuna kāne, mo'opuna
woda wai woda deszczowa wai ua woda mineralna wai ea woda mineralna gazowana wai pi'i.pi'i woda sodowa kłoka woda stojąca wai kū
wodorosiarczan bisula.fahate wodorosiarczan sodu sodiuma bisulafahate
wodorost limu
wodospad wai.lele
wojenny koa stan wojenny kā.nāwai koa
wojna kaua II wojna światowa Ke Kaua Honua 'Elua
wojsko pū. 'ali koa
woleć 'oi aku ka make.make
wolność kū.oko'a
wolny ka'a.wale wolny czas manawa ka'awale
wola makekame **Niech Twoja wola spełnia się na ziemi.** (Mt 6,10) E mālama 'ia Kou makekame ma ka honua nei.
wolać hea aku
wolać kā.hea
wółowina 'i'o pipi
wółt ana.kahi uila
woń 'ala
woreczek żółciowy au
worek 'eke
worek nylonowy 'eke 'ea
woskownica bot. kukui
wosk pszczeli kū.kae.nalo
wódz ali'i, li'i (zwłaszcza przed nā), lani **wódz naczelny** ali'i nui **wódz niższej rangi** (jego

ojciec jest wyższej rangi, a matka niższej) kau.kau.ali'i
wół pipi kauō
wózek inwalidzki noho huila
wóz strażacki kalaka kinai ahi
wpatrywać się 'a'ā
wół do hapa.lua wół do ósmej ka hapalua hola 'ehiku wół do trzeciej ka hapalua hola 'elua
wprawić w ruch ho'o.hele
wprawny mā.kau.kau, no'EAU
wprowadzenie kumu
wracać ho'i **Wracajmy do domu.** Ho'i aku kāua i ka hale.
wraz z pili.pā
wrona hawajska 'ala.lā
wróg 'enemi, hoa paio
wrogość 'enemi
wrzeć hua'i
wrzesień Kepake.mapa
wrzód pū.hā
wsadzić ho'o.komo
wsch. (= wschód) Hk (= hikina)
wschód hikina
wschód słońca 1. pukana lā 2. puka 'ana o ka lā
wschodzić puka mai
wścibski nī.ele
wsiąść do (na) kau ma luna o
wsiąść (wsiadać) do samochodu kau i luna o ke ka'a
wsiąść do samolotu kau mai
wskazywać kuhi
wspaniały kama.ha'o
wspierać kākō'o
wspinać się pi'i wspinać się na górę pi'i kua-hiwi
wspólne dobro pono o ka lehu.lehu
współczucie aloha
współdziałanie lau.lima
wśród i waena o, ma waena o
wstawić ho'o.komo **Wstawiono tu znak cudzysłowu.** Ua ho'okomo 'ia ke kaha puana'ī ma 'ane'i.
wstawiony ząb niho ho'o.komo
wstęp (w książce) 'ō.lelo ho'ā.kāka
wstrząsać kuchu
wstrzymać oddech aho loa
wstydlivy hila.hila
wstydzić się hila.hila
Wstydz się! Aha.hana!
wszelki āpau || a pau

wszędzie ma 'ō a ma 'ane'i
wszyscy āpau || a pau **Oni wszyscy przyszli.**

Hele mai lākou apau.

wszystek pau

wszystkie āpau || a pau

Wszystkiego najlepszego! E pili mau nā
pō.mai.ka'i me 'oe!

Wszystkiego najlepszego z okazji urodzin!
Hau'oli Lā Hānau!

wszystko āpau || a pau, nā mea a pau

wściekły lau.kō.nā **Jestem wściekły o to, co on
zrobił.** Laukōnā au i kāna hana.

wściekły pies 'ī.lilo hae

Wt (= wtorek) **P2** (= Pō'alua)

wtedy 1. a laila || alaila **Jeśli jeden człowiek
stanie na głowie innego, wtedy ich wy-
sokość będzie taka jak u słonia.** Inā e kū
kekahi kanaka ma luna o ke po'o o kekahi,
a laila, like ko lāua ki'eki'e me ko ka 'ele-
pani. **Roku Pańskiego 1807 Bonaparte to-
czył wojnę z królem Portugalii i krajem
mu podległym. Wtedy król wypłynął po-
tajemnie z członkami rodziny i ich bliski-
mi do Brazylii w Ameryce Południowej.**
I ka makahiki o ka Haku 1807, kaua akula
'o Bonepate i ke ali'i o Pokukala, a he'e ia
'āina iā ia. A laila, holo ma'ū ke ali'i a me
kona po'e hoahānau a me nā kānaka a pau
i pili iā lākou, a Palakila, ma 'Amelika
Hema. **jeśli ..., wtedy ... inā ..., a laila**
2. -la (w dyrekcjonalach) **Wtedy przyszedł
wódz.** Hele mai|a ke ali'i. **Wtedy Bóg rzekł:**
„**Niechaj się stanie światłość!**” (Rdz 1,3)
'ī ihola ke Akua, „I mālamalama”. **Wtedy
strzelił strzałę.** Kaka ihola 'oia i ka pua.
3. inā **Gdybyś zjadł, wtedy nie bolalaby
cię głowa.** I 'ai 'ia iho nei e 'oe, inā 'a'ole
e 'eha kō po'o. 4. ia wā 5. **od wtedy** ma
laila mai 6. **teraz i wtedy** i kēlā manawa
i kēia manawa

wtorek Pō'alua

wujek 'ana.kala

wulkan lua.pele, pele

wy 'olua, 'ou.kou

wybaczenie hui.kala

wybawić ho.'ōla

wybijać (o godzinie) kani

wybitny hano.hano znakomity hano.hano

wyboisty 'ā.lua.lua

wyborca mea.koho

wybraniec hiwa.hiwa

wybranka hiwa.hiwa

wybrany hiwa.hiwa **wybrany** Meszjasz Boga

Ka Messia, ka hiwahiwa a ke Akua

wybuchnąć pahū

wychodek hale lua.li'i.li'i, lua

wychodzić puka

wychodzić (dla przyjemności) holo.holo

wychodzić (z domu) ha'a.lele (i ka hale)

wychodzić za mąż male

wychowanek keiki hā.nai

wyciągać wniosek ho'oholo i hopena

wycieczka hua.ka'i

wycieraczka (przy drzwiach) moena pulu niu

wydalać ki'o

wydanie (np. książki) ho'o.puka 'ana, pa'i 'ana

wydanie pierwsze ho'opuka mua (zanika

nominalizator 'ana) **ke kolu o ka pa'i 'ana**

trzecie wydanie

wydatek lilo

wydawać pieniądze ho'o.lilo kā.lā

wydeptać hehi

wydziałać mocz mimi

wydziałać pęcherzyki pua'i

wygodny 'olu.'olu

wygrać 1. lana.kila 2. eo **Wygrałem walkę w za-
pasach.** Eo ia'u ka hākōkō.

wyjaśnić wehe.wehe, ho'ā.kāka

wyjaśnić hō'ā.kaaka || hoakaka

wyjaśnienie wehewehe 'ana

wyjątkowy laha 'ole

wyjechać ne'e, (dla przyjemności) holo.holo

wyjsć hele **Mężczyzna nie wyszedł.** 'A'ole

i hele ke kanaka. **On nie wyszedł.** 'A'ole

'oia i hele.

wyjsć obronną ręką puka

wyjście puka'ana

wykonawca testamentu kahu waiwai

wykroczenie lawe.hala

wykształcenie ho'o.na'au.ao

wyliczyć ho'o.noho.noho helu

wyłączyć (np. światło, radio, telewizor) ho'o.
pio

wymarły hala.pohe

wymiar ana

wymię ū

wymieniać (np. pozdrowienia, listy) kū.ka'i

wymiotować lua'i

wymowa puana

wymuszać pā.kaha

wymuszenie pā.kaha

wynająć ho'o.lima.lima

wynajęty ho'o.lima.lima wynajęty dom hale
ho'olimalima
wynieść hā.pai
wynik hopena
wylbrzymiać ha'a.nui
wypadek samochodowy ulia ka'a
wypełnić ho'o.piha.piha
wypełniony piha.piha
wypijać inu iho Wypij! E inu iho!
wypłata uku hana
wypływać kahe
wypowiedzieć wojnę kū.kala kaua
wypowiedź mā.puna leo || mā.puna 'ō.lelo, pu-
ana
wyprowadzić się ne'e
wyprysk pu'u
wyprzec się hō.'ole
wypredaź posezonowa kū.'ai.emi
wyrachowany puni kālā
wyraz hua 'ō.lelo ⇒ Łączę wyrazy szacunku.
wrażnie le'a
wyrok 'ō.lelo ho'o.pa'i
wyrwać kā.'ili
wyrwać uhuki || huhuki
wyrządzić szkodę hana kolohe
wyrzucać kiloi, (lawę) lua'i
wyrzutek kau.ā || kauwā
wyścig hei.hei
wysiadywać jaja hā.nau
wysiłki wojenne hā.una lā.'au
wysłać ho'o.una wysłać pocztą lotniczą
ho'ouna na ka mokulele
wysłannik mea lawe kau.oha

wysoki ki'e.ki'e, lō.'ihi
wysokie ciśnienie krwi koko pi'i
wysoko luna
wysokość ki'e.ki'e
wyspa moku, moku.moku, moku.puni
Wyspy Bahama Bahama
Wyspy Owcze ka pae 'āina o Falo
wystarczy ua lawa
wystawa hō.'ike 'ana
wystawiać hō.'ike
występujący naturalnie (o roślinie, zwierzę-
ciu) 'ō.iwi
wystrzał pohā
wysyłać ho'o.una
wysyłanie ho'o.una 'ana
wyszywany 'ō.ni'o.ni'o
wytrzeć nos 'ume i ka ihu
wyznać ha'i
wyznawać (coś komuś)
wyżej wspomniany ia, ua o
wyżej wymieniony ua ... lā, ua o, ia wyżej
wymieniony John Owen 'o John Owen
i 'ōlelo 'ia
wzajemnie (replika na życzenia) me 'oe pū
wzajemność pā.na'i
wzbieranie się emocji mā.puna
wzbijać się kī.kaha
wzdłuż ma
wzejść hiki
wziąć lawe aku
wzlatywać kī.kaha
wzmiankować ha'i

Z

z 1. no **Pewien dowódca wojskowy z Maui pokochał pewną kobietę z Lānai.** Ua aloha kekahi ali'i koa no Maui i kekahi wahine no Lāna'i. **Ona drży z zimna.** Ke kū'ululū nei 'o ia no ke anu. 2. mai z tego samego źródła mai ka māpuna ho'okahi tłumaczenie z języka angielskiego ka unuhi 'ana mai ka ōlelo Pelekane **Maluj ścianę z góry na dół.** E pena 'oe i ka paia mai luna a i lalo: **Przeczytaj kilka wersów z Nowego Testamentu Pisma świętego.** E heluhelu i kekahi mau paukū mai ke Kauoha Hou o ka Paipala. 3. mai ... mai **Roślina ta została sprowadzona z Ameryki Środkowej.** Ua lawe 'ia mai kēlā lā'au mai 'Amelika Waena mai. 4. me **Myszę, że lepiej pójść z tobą.** E pono paha e hele au me 'oe. **Oto właśnie nadchodzi Keola z bagażem.** Eia a'e 'o Keola me ka ukana. **Można robić różne girlandy z kwiatów.** Hiki ke hana i nā lei like 'ole me nā pua. **Nie mieszaj benzyny z olejem.** Mai ho'ohui i ke kakalina me ka 'aila. **Kama'ilio ke kauka me ke kanaka ma'i.** Lekarz rozmawia z chorym. z szacunkiem me ka pono (*na ko'ncu listu*) 5. i **Nie śmieję się z kuzyna!** Mai 'aka'aka aku i ko'u hoahānau! **Wychodzę z domu o siódmej trzydzięci.** Ha'alele au i ka hale i ka hapalua hola 'ehiku. **W dawnych czasach mała wyspa Moloaka'i znana była z siły duchowej.** Ua kaulana ka mokupuni li'ili'i 'o Moloaka'i i ka wā kahiko i ka mana. **Niemal umarł z braku pieniędzy.** Mai make 'o ia i ke kālā 'ole. 6. o **Jeden z chłopców trzyma taro w lewej ręce.** Ho'opa'a kekahi o nā keiki kāne i ke kalo ma kona lima hema. **Konstytucja z 1864** Ke Kumukānāwai o 1864 **Żadna z tutejszych kobiet nie jest podobna do ciebie.** 'A'ohe o 'one'i wahine e like me 'oe. 7. (*niekiedy w tłumaczeniu na hawaj-*

ski nie ma przyimka) **strzelać z pistoletu kī pū umierać z głodu** make pōloli wrócić z pustymi rękami ho'i wale ⇒ **szkoła z internatem ⇒ Wszystkiego najlepszego z okazji urodzin!** Hau'oli Lā Hānau! ⇒ **z dnia na dzień**

z tyłu i hope o

z wyjątkiem koe wale **On rozkazał rozwiązać Household Troops z wyjątkiem orkiestry.** Ua kauoha akula 'o ia e ho'opau 'ia ka Pū'ali Kūloko, koe wale nō ka bāna.

Z pewnością nie! 'A'oe e 'ole!

z powodu i, mamulī o || ma maui o, no

z szacunkiem (*na ko'ncu listu*) me ka pono

za hope, ma hope o za nimi ma hope o lākou za tobą ma hope ou

Za dziesięć minut piąta. 'Umi minuke i koe, kani ka hola 'elima.

zabawa języka polegająca na przestawieniu sylab nehiwa

zabawka mea pā'ani

zabijać 1. pepehi **Nie zabijaj!** Mai pepehi kanaka 'oe! **Zabiję wszystkich pierworodnych.** (Wj 12,12) E pepehi nō wau i nā hiapo apau. 2. make **Zabiłem go.** Make nō 'o ia ia'u. **Mężczyzn, kobiety i dzieci zabiły kawalki lawy, popiołu i gazy trujące.** Ua make ihola nā kāne, nā wāhine me nā keiki i ka pu'u 'ā pele, i ka lehu, a i ke ea make.

zabijać czas ho'o.hala manawa

zabójstwo ka pepehi kanaka 'ana

zabraniać hō'ole, pā.pā **Palenie jest zabronione w samolocie.** Ua pāpā 'ia ka puhi paka ma ka mokulele.

zach. (= *zachód*) Km (= *komohana*)

zachód komo.hana, lalo, napo'o 'ana **zachód słońca** ka napo'o 'ana o ka lā

zachodni komo.hana

zachodzić (*o stońcu*) napo'o

zachować ho'o.pakele

zachowywać ciszę ho'o.malu
zachowywać się jak gentleman ho'o.keoni.
mana
zachwyty maka.hehi
zaćmienie pouli
zaćmienie Księżyca pouli ka mahina
zaćmienie Słońca pouli lā
zaczynać ho'o.maka
zaczynać się ho'o.maka
zadanie domowe ha'a.wina
zadawać pytania nī.ele
zadowolenie ma'a.lahi
zadowolony hau. 'oli, hoi.hoi
zadowolony z siebie 'olu'olu nō iāia iho
zadziwiać ho'o.pū. 'iwa
zadziwiający kama.ha'o, ku.pai.anaha
zadzwoń do kele.pona aku
zagadka nane
zagranica kahiki
zagraniczny kahiki
zagubiony nalo, lalau trochę zagubiony 'ōla.
lau
zaimek pani.inoa zaimek nieokreślony pani.
inoa kuhi lau.lā zaimek osobowy pani.inoa
pili.kino zaimek wskazujący pani.inoa
kuhi.kuhi
zainspirowany przez boga, ducha ulu
Zair Zā.ire
zairski Zā.ire
zając lā.paki, lepu
zajęczek lā.paki keiki
zajęty lilo, pa'a.hana, (telefon) pa'a
zakaz pā.pā
zakazać pā.pā
zakaźny pā.laha.laha, 'ea
zakłęcie magii miłosnej pule hana aloha
zakłęcie miłosne (wymawia ja kahuna hana
aloha, aby obudzić miłość) kuoha
zakłęcie w czarnej magii, aby ofiara skończyła
na miejscu kī.polo
zakładać kuhi, mana'o wale
zakładnicy po'e pā.na'i
zależeć kā.lele, kau.ka'i
zależny kau.ka'i
Zależy od ciebie. Aia nō iā 'oe.
zaludniony ⇒ gęsto zaludniony
założenie (log.) mana'o kuhi
założyć ho'o.kumu założyć przepaskę na bio-
dra hume i ka malo
Zambia Zami.bia
zambijski Zami.bia

zamiatać pū.lumi
zamknąć 1. pani Zamknij okna. E pani i nā
pukaaniani. 2. hana pa'a Zamknął Jana
w więzieniu. (Łk 3,20) Hana pa'a 'oia iā
Ioane i loko o ka hale pa'ahao.
zamknąć na klucz kī
zamknięty pa'a Okna są zamknięte. Ua pa'a
nā pukaaniani.
zamożny lako
zaniepokojony hopo.hopo, pi'o.loke
zanieść hā.pai
zanim 1. ma mua o Przeczesz włosy, zanim
wyjdiesz z domu. E kahi i kou lauoho ma
mua o ka ha'alele 'ana i ka hale. 2. hele
ā Zanim się to skończy, miną dwa lata.
Hele ā pau kēia, ua hala nā makahiki 'elua.
zanieść się płaczem nā
zanurzać ho'o.lu'u
zanurzenie wiosła mā.puna hoe
zaokrąglony poe.poe
zapach 'ala
zapachowy 'ala
zapalczywy pōkole ka na'au (dost. „krótkie
jelito”)
zapalczywy na'au pō.kole,
zapalenie płuc numo.nia
zapalenie wątroby 'ea 'ō.lena
zapalić hō. 'ā
zapalka 'au lima
zapaskudzony kā.pulu
zapasy hā.kō.kō Wygrałem w zapasach. Eo
ia'u ka hākōkō.
zapaśnik mea hā.kō.kō
zapewnić (komuś coś) ho'o.lako aku
zapominalski poina wale
zapomniany nalo, poina
zapomnieć poina
zapoznać się kama. 'aina
zapraszać kono Byliście zaproszeni na ban-
kiet? Ua kono 'ia 'oukou i ka 'aha pā'ina?
Zaproszono ośmiuset gości. Ua kono 'ia
aku he 'ewalu hāneli mau hoakipa. Gdy
budowa heiau była ukończona, on [Ka-
mehameha] zaprosił Keōua, żeby poroz-
mawiać z nim o pokoju. I ka wā i pau ai ke
kūkulu heiau, ua kono akula 'o ia iā Keōua
'e huipū mai me ia no ke kūkā ho'omaluhia.
zaproszenie kono palapala kono pisemne za-
proszenie
zaprzeczać hō. 'ole
zarazem pū

zaręczyć się ho' o. palau
 zarządca kahu, p' u. kũ
 zaskakiwać ho' o. pũ. ' iwa
 zaskarżać ho' o. ma' au
 zaskoczenie pũ. ' iwa
 zaskoczony pũ. ' iwa
 zastanawiać się no' o. no' o iho zastanawiać się
 nad odpowiedzią no' onono iho i ka panina
 zastępczy rodzic makua hã. nai
 zastrzyk hoene
 zasypiać hia. moe
 zatelefonować do kele. pona aku
 zatem no laila
 zatłoczony pa' a. pũ, lau. kanaka
 zatoka (w nazwach własnych) Hana-
 zatrzymać oki
 zaufanie hili. na' i
 zawartość mea o loko
 zawias ' ami
 zawiesić w prawach ucznia ho' o. ku' u no ka
 manawa
 zawięzane strony Wysp Hawajskich Kona
 zawięzany wiatr Kona
 zawołać – Zawołaj go. E kãhea aku iã ia.
 zawód ' oi. hana
 zawroty głowy ' ea pũ. niu
 zawrzyć związek małżeński ho' ao
 zawsze 1. nã manawa a pau 2. mau zawsze
 szczęśliwy hau. ' oli mau
 zazdrość lili **Zazdrość idzie w parze z z brzy-**
dotą. Na ka pupuka ka lili.
 zażyłość pili
 ząb niho
 ząbkować puka
 zbierać kua. kea
 zbierać pũ. ku' i, ' ohi, ho. ' ahu, hõ. ' ili. ' ili
 zbierać się ã. koa. koa
 zbiory ' ohi
 zbladnąć kua. kea
 zbrocze ku' una
 zbrodnia kalaima
 zbyt loa
 zbyt dociekliwy nĩ. ele
 zbyt ni keu
 zdanie 1. (pogląd) mana' o 2. (struktura gra-
 matyczna) hopuna. ' õ. lelo, pepeke zdanie
 główne pepeke haku zdanie podrzędne
 pepeke ' õ. hua
 zdarzenie hanana
 zdecydowanie ' oni. pa' a
 zdenerwowany hopo. hopo

zdeponować pieniądze w banku ho' okomo
 i ke kãlã i ka panakõ
 zdjąć – Kũ zdjął buty Pui. Ua hemo nã kãma' a
 a Pua iã Kũ.
 zdjęty z tabu noa
 z dnia na dzień ia lã a' e, ia lã a' e
 zdobiony kĩ. nohi
 zdolniejszy od ... ' oi aku ke akamai o ... ma
 mua o
 zdrętwiały mã. ' e' ele
 zdrętwieć mã. ' e' ele
 zdrowie ola, ola kino
 zdrowieć pola. pola
 zdrowy ola
 zdrzemnąć się hia. moe iki
 zdumienie pũ. ' iwa
 zdumiewający kama. ha' o
 zdziwiony pũ. ' iwa.
 ze mai ... mai, me ze sobą kekahi me kekahi
 ze wschodu na zachód mai ka hikina a i ke
 komohana
 zebra kepela, kuaka
 zebranie ' aha, hã. lã. wai **O której godzinie**
zaczyna się zebranie? Ma ka hola ' chia e
 ho' omaka ai ka hãlãwai?
 zegarek uaki (z ka) zegarek na rękę uaki
 pũ. lima
 zegar słoneczny pã kuhi. kuhi manawa
 zejść na dół hele iho
 zerkać ki' ei
 zero ' ole
 zestarzeć się ua kahiko **Książka się zestarza-**
ła. Ua kahiko ka puke.
 zeszyły aku nei
 zeszyt kã. lana kã. kau
 zeznanie ' õ. lelo hõ. ' ike zeznania ' õlelo a nã
 hõ' ike
 zezwolenie na ślub pala. pala male
 zgłuszcza lehu
 zgniły popopo
 zgodnie z kũlike me ia, ma muli o
 zgromadzić się ã. koa. koa
 zgrzytać wĩ
 ziarno ' ano. ' ano
 zięć (mąż córki) kaika. mahine kãne
 zielenina lau ' ai ' ia
 zielonkawy ' ano ' õma' o. ma' o
 zielony (kolor) ' õ. ma' o. ma' o
 ziemia honua
 ziewać ho' o. hã. mama
 zima ho' o. ilo, kau ho' o. ilo

Zimbabwe Zima.babue
zimno anu, anu.anu
zimny 1. anu.anu 2. hu'i.hu'i **kubek zimnej wody** ke kī'aha wai hu'ihu'i
zjednoczyć ho'o.hui **Po raz pierwszy wszystkie wyspy były zjednoczone pod panowaniem jednego władcy.** 'Akahi nō a ho'ohui 'ia nā pae'āina a pau ma lalo o ho'okahi ali'i 'ai aupuni.
zjelewały 'T.'ī
zjeść 'ai iho **Zjedz!** E 'ai iho!
zła rzecz mea hō.'ino
złączenie 'ami
złączyć ho'o.pili
złamać haki, uha'i
złamana biel lena.lena
złapać hopu
zlecić kau.oha
złodziej 'ai.hue
złorzeczyc hō.'ino aku, 'ō.lelo hō.'ino
złość inaina, uki.uki
złościć się inaina
złośliwy na'au 'ino
złoto kula
zludzenie mana'o kuhi hewa
zły dzień he lā ino
zmarły ha'a
zmęczenie luhi
zmęczony mā.luhi.luhi
zmęczyć się mā.luhi.luhi
zmiękczyć ho'o.wali
zmieniać ho'o.loli **zmieniać zdanie** ho'o.loli i ka mana'o
zmieniać się loli
zmierzch mā.la'o.la'o
zmieszać (poi lub ciasto) ho'o.wali
zmieszany kipona woda pitna **zmieszana z wodą morską** ka wai kipona me ka wai kai
zmrok mā.la'o.la'o
znać kama.'āina
znaczek pocztowy po'o.leka
znaczenie mana'o **Jakie ma znaczenie „pi'o”?** He aha ka mana'o o „pi'o”?
znajdować przyjemność ho'o.nanea
znak 'ō.uli, hō.'ai.lona
znak długości samogłoski kaha.kō
znak znak oznaczający **zwarcie krtaniowe** (') 'okina
znak pytajny kiko nī.nau
znakomity lehiwa

znaleźć loa'a (często wymawiane [lo'a])
znany kaulana
znęcać się ho'o.ma'au
znieść hō.'ole
zniewaga hō.'ino
znikać mā
zniknąć z oczu nalo ka 'ikena o ka maka
zniszczenie luku, kā.'ina
znów hou
znój luhi
znużenie luhi
zobaczyć 'ike
zoo kahua (hō.'ike.'ike) holo.holona
zoologia 'ike no'e.au i ke 'ano o nā holo.holona
zorza alaula
zostać lilo, noho
Został przyłapany na gorącym uczynku. Loa'a pono ka 'iole i ka pūnana.
zostawić waiho
zręczny mā.kau.kau, no'eau
zrobić jeszcze raz hana hou
zstępujący ku'una
zszywać humu
zupa kai
zupełnie ostatni hope loa
zwarcie krtaniowe 'okina
zwarowany pupule, (emfatycznie) pūpule
związek 2 osób kō.ko'o.lua
z wiedzą mā.ka'i.ka'i
zwiadzić kipa aku
zwiększać się mā.hua.hua
zwierzątko hā.nai.ā.huhu
zwierzę holo.holona, (używane do transportu) moku holo honua **zwierzę mięsożerne** holo.holona 'ai 'i'o **zwierzę roślinożerne** hamu.lau
zwłoka 'emo, pane'e
zwłoki kino, kupa.pa'u
zwracać szczególną uwagę na nā.nā pono
zwrócić ho'i.ho'i
zwycięstwo lana.kila
zwycięzca mea lana.kila, mea eo
zwyciężyć lana.kila
zwyczaj lōina, ma'a, mē.heu.heu
zwyczajny ma'a.mau
zwykły ma'a.mau
zygzak ke'e.ke'e
zygzakowaty ke'e.ke'e
zysk puka, kumu.loa'a

Ź

źle 'ino **Nie osądzaj mnie źle!** Mai mana 'o 'ino mai!

źle się zachowywać hana kolohe

źle postępować hewa

źle potraktować hewa **Ku źle potraktował**
Puę. Ua hewa 'o Pua iā Kū.

źle wychowany kū 'ole i ka lula maika'i
źrebię lio keiki

źrenica 'ō.nohi maka, ki'i 'ō.nohi

źródło kumu, mā.puna, (*wody*) puna

źródło dochodu kula wai.wai

źródło utrzymania kula wai.wai

Z

żaba lana

żaden 1. 'a'ole **żaden kłopot** 'a'ole pilikia **żaden problem** 'a'ole pilikia **Żaden z nich nie był dobry.** 'A'ole maika'i 'o lāua ā 'elua. 2. 'a'oe (*skrócona postać 'a'ole*) **W żadnym wypadku!** 'A'oe e 'ole! 3. 'a'ohē (*kontrakcja 'a'ole i he*) **Żadna z tutejszych kobiet nie jest podobna do ciebie.** 'A'ohē o 'one'i wahine e like me 'oe.

żądza serca maka.kē.hau

żagiel lā, pe'a, 'ō.pe'a.pe'a

żaglówka moku pe'a

żał uki.uki

żałować mina.mina

żandarm māka'i koa

żarłoczność 'ānunu

żarłoczny puni 'ai

żarłok puni 'ai

żeby 1. e Bardzo chcą, żeby padał deszcz. Ake nui nō lākou e hā'ule ka ua. **Zaproponowałam, żebyś poszedł do Hilo.** Ua ho'olale mai 'o ia ia'u e hele i Hilo. 2. **i Jestem zbyt leniwy, żeby tam pójść,** Moloā au i ka hele i laila. 3. **no Piszę moją pracę, żeby uzyskać stopień magistra.** Ke kākau nei wau i ka'u pepa no ka loa'a 'ana i ka'u kēkelē laeo'o. 4. **i hiki ai ke On zapytał mnie, co myślę o sprzedaży Stanom Zjednoczonym naszej małej wyspy, aby stała się ona składnicą węgla dla ich statków.** Ninau maila 'o ia ia'u i ko'u mana'o e pili ana i ke kū'ai 'ana aku i kekahi o ko maku moku puni li'ili'i iā 'Amelika Huipū 'ia i hiki ai ke lilo ua moku ala i kahua ho'olulu nānahu no ko lākou mau moku.

żeby nie 1. i 'ole Nalóż swój kapelusz pandemiczny. Żeby się głowa nie przegrzała na słońcu. E pāpale i kou pāpale lau hala. I wela 'ole ke po'o i ka lā. 2. **o Nie chwał się, żeby nie zapeszyć.** Mai kaena, o kō 'ole auane'i.

żeglarz kela.moku, holo.moku

żeglować szybko holo.kiki

żelazawy fero.usa węglan żelazawy ferousa kara.bona.hate

żelazo hao

żenić się male

żerować po'i.i'a

żniwa 'ohi

żołnierz koa

żóltaczka ma'i lena

żóltawa tkanina (z kory drzew, barwiona olejem kokosowym) hala.ke

żółtko kau.ō mele.mele

żółty 1. (jasnożółty) mele.mele **Morze Żółte** Ke Kai Melemele **slynna peleryna Kamehamehy z żółtych piór** ka 'ahu'ula hulu meleleme kaulana o Kamehameha **żółty dziób** ka nuku meleleme 2. (z kurkumy) 'ō.lena 3. (pomarańczowożółty) lena.lena **żółta febra** piwa lena.lena

żółw honu

żona wahine

żołądek 'ō.pū 'Eha ko'u 'ōpū. Boli mnie żołądek.

życie ola

życzenia ⇒ **Najlepsze życzenia!**

żyć na kocią łapę noho kā.pae (*dosl. „siedzieć na koniu po damsku”*)

żyć ola, uno.noho

żyć w separacji ka'a.wale

żyła a'a koko **krew w żyłach** ke koko ma'oko o nā a'a

żyrafa kilape

żyć w urazę manawa.huā **Żył w urazę do braci.** Ua manawahuā 'oia i nā hoahānau.

żywiolowy kū.lohe.lohe

żywność naturalna mea'ai kū.lohe.lohe

żywy ola

żyzny momona gleba żyzna lepo momo

Bibliografia

- Abe I., 1970, *Hawaiian Accent and Intonation*, „Bulletin of the Tokyo Institute of Technology” 100, s. 107–118
- Allan T., Fleming F., Kerrigan M., 2000, *Mity Australii i Oceanii*, tłum. A. Jacewicz, Warszawa: Amber
- Anusiewicz J., Skawiński J., 2000, *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa–Wrocław: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Arakin W.D., 1973, *Samoanskij jazyk*, Moskwa: Nauka
- Arakin W.D., 1981, *Taitianskij jazyk*, Moskwa: Nauka
- Assmann K., 2000, *Lomi lomi nui. Świątynne masáže z Hawajów*, tłum. M. Cecula, Katowice: Dom Wydawniczo-Księgarski „Kos”
- Bańko M. (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Bauer L., Trudgill P., 1998, *Language Myths*, London: Penguin Books
- Beckwith M., 1970, *Hawaiian Mythology*, Honolulu: University of Hawaii Press
- Bednarczuk L. (red.), 1986, *Języki indoeuropejskie*, t. 1, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Bednarczuk L., 1991, *Kategorie morfosyntaktyczne czasownika*, Kraków: Komisja Językoznawstwa Polskiej Akademii Nauk (Posiedzenie z dn. 27 listopada 1991 r.)
- Bednarczuk L., 1992, *Typologia a izomorfizm*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 17–18, s. 5–24
- Berney Ch., 2000, *Fundamentals of Hawaiian Mysticism*, Freedom (California): The Crossing Press
- Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, 1991, opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tyńieckich, wyd. IV, Poznań: Wydawnictwo Pallotinum
- Blond G., 1966, *Wielcy żeglarze*, tłum. J. Kaczmarewiczowa, Warszawa: Nasza Księgarnia
- Buck P.H., 1983, *Wikingowie Pacyfiku*, tłum. M. i A. Posern-Zieliński, posłowiem opatrz. A. Posern-Zieliński, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy
- Buse J.E., 1965, *Problems of Morphology and Classification Illustrated from Rarotongan*, „Lingua” 15, 32–47
- Cachola J.I., 2004, *‘O Kamehameha III: Kauikeaouli*, Unuhi ‘ia e Ipo Wong, Honolulu: Hale Pa‘i o nā Kula ‘o Kamehameha
- Chegaray J., 1960, *Hawaje*, tłum. J. Matuszewska, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Iskry”
- Colum P. (oprac.), 1977, *Legendy hawajskie*, przeł. [z ang.] H. Ciepłińska-Bojarska, wiersze tłum. E. Życieńska, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy
- Comeau R.U., 1997, *‘O Kamehameha V: Lot Kapuāiwa*, Unuhi ‘ia e Ipo Wong, Honolulu: Hale Pa‘i o nā Kula ‘o Kamehameha
- Comrie B., 1986, *Language Universals and Linguistic Typology*, Oxford: Basil Blackwell
- Cunningham S., 2001, *Hawaiian Magic and Spirituality*, Saint Paul (Minnesota): Lwellyn Publications
- Djaczkow M.W., Leontjew A.A., Torsujewa J.I., 1981, *Jazyk tok-pisin (neomelanezyjskij)*, Moskwa: Nauka

- Donaghy J.K., 2003, *Nā Hīmeni a John Kameaaloha Almeida: He Kālailana Ho'ohālikelike me ke Kālele ma luna o ka 'Okole'a o ka Puāna Kama'ilio a me ka Puāna Hīmeni* (praca magisterska obroniona na Uniwersytecie Hawajskim w Hilo, dostępna w sieci informatycznej)
- Donne M.A., 1866, *The Sandwich Islands and Their People*, London: Society for Promoting Christian Knowledge
- Dordillon R.I., 1931, *Grammaire et dictionnaire de la langue des Iles Marquises*, Paris: Institut d'Ethnologie
- Dubisz S. (red.), 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, t. 1–6
- Elbert S.H. (ed.), 1959, *Selections from Fornander's Hawaiian Antiquities and Folk-lore*, Honolulu: University of Hawaii Press
- Elbert S.H., 1970, *Spoken Hawaiian*, Honolulu: University of Hawaii Press
- Elbert S.H., Pukui M.K., 1999, *Hawaiian Grammar*, Honolulu: University of Hawaii Press
- Eliade M., 2001, *Szamanizm i archaiczne techniki ekstazy*, tłum. K. Kocjan, Warszawa: PWN
- Emerson N.B., 1894, *The Bird-Hunters of Ancient Hawaii*, [w:] *Hawaiian Almanac and Annual for 1895*, Honolulu: Thos. G. Thrum.
- Emerson N.B., 1999, *Unwritten Literature of Hawai'i. The Sacred Songs of the Hula*, Honolulu: Mutual Publishing
- Fiodorowa I.K., *Niekotoryje czerty razwitija rapanujskiego języka (na materiale folklornych tiekstow)*. – *O jazykach, folklorie i literaturie Okieanii*, Moskwa: Nauka, s. 39–81
- Galuteria P., 1994, *'O 'Lunalilo, Unuhi 'ia e Kerry Laiāna Wong*, Honolulu: Nā Kula 'o Kamehameha Waiwai Ho'oilma 'o Bernice Pauahi Bishop
- Glover W.R., 1989, *Teoria i praktyka Huny: Wiedza Tajemna*, Warszawa: „Lotos”
- Godlewski A.L., 1955, *Struktura antropologiczna Polinezyjczyków*, „Materiały i Prace Antropologiczne”, t. 8, Wrocław
- Godlewski A.L., 1956, *Z Azji na Pacyfik. Pochodzenie i skład rasowy Polinezyjczyków*, „Poznaj świat”, nr 7, rok IV
- Godlewski A.L., 1957, *Tahiti najpiękniejsza*, Warszawa: Wiedza Powszechna
- Godlewski A.L., 1963, *Drogi synów słońca*, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze
- Godlewski A.L., 1971, *Czar dalekiej Nuku-Hiva*, Wrocław–Warszawa–Kraków
- Gołąb Z., Heinz A., Polański K., 1970, *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Hawaiian. A Language Map*, 2001, Seattle: Bilingual Books
- Hawkins E.A., 1979, *Hawaiian Sentence Structure*, Canberra: Australian National University (Pacific Linguistic Series B – no 61)
- Heyerdahl T., 1959, *Aku-Aku. Tajemnice Wyspy Wielkanocnej*, tłum. J. Giebułtowicz, Warszawa: Iskry
- Heyerdahl T., 1978, *Fatu-Hiva*, tłum. B. Zieliński, Warszawa: Iskry
- Holmsen S., 1957, *Polinezyjski pasat*, tłum. W. Nowicki, Warszawa: Iskry
- Horridge A., 1995, *The Austronesian conquest of the sea – upwind*, [w:] *The Austronesians: Historical and Comparative Perspectives*, ed. P. Bellwood, J.J. Fox and D. Tryon, Canberra: The Australian National University, s. 135–151
- Hulanicki S., 1993, *Huna: tajemna wiedza kahunów*, Warszawa: „Pegaz”
- Jankowski A., 1927, *Jędrak-Mędrak w Honolulu. Powieść dla młodzieży*, wydanie drugie z rycinami, Warszawa: Wydawnictwo M. Arcta
- Jarcewa W.N. (red.), 1975, *Typologija grammatycznych kategorii*, Moskwa: Nauka
- Jarcewa W.N. (red.), 1998, *Jazykoznanije. Bolszoi enciklopedičeskij słowar'*, Moskwa: Bolszaja Rossijskaja enciklopedija
- Judd H.P., 1939, *The Hawaiian Language and Hawaiian English Dictionary*, Honolulu: Hawaiian Service
- Juvik J.O., Paradise T.R., Juvik S.P., 2000, *Puke Palapala 'Āina o Hawai'i na ka Haumāna*, Honolulu: The Bess Press

- Ka Baibala Hemolele o ke Kauoha Kahiko a me ke Kauoha Hou; I Unuhiia Mailoko mai o na Olelo Kahiko, a Hooponopono Hou ia* [Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu; przełożone z języków starożytnych i poprawione], 1868, Nu Yoka [Nowy York]: Ua Pahiia no ko Amerika poe Hoolaha Baibala [American Bible Society]
- Kahananui D.M, Anthony A., 1974, *E Kama 'ilio Hawai 'i Kakou*, Honolulu: University of Hawaii Press
- Kalakaua D., 1992, *The Legends and Myths of Hawaii*, Tokyo: Charles E. Tuttle Company
- Kamakau S.M., 1992, *Ruling Chiefs of Hawaii (revised edition)*, Honolulu: Kamehameha Schools Press
- Kanahele, G.S., 1986, *Kū Kanaka, Stand Tall. A Search for Hawaiian Values*, Honolulu: University of Hawaii Press
- Kāne H.K. (words and images), 1997, *Ancient Hawai 'i*, Captain Cook: The Kawainui Press
- Karolak S., 1999, *Rodzajnik*, [w:] Polański 1999, s. 497–500
- Karolak S., 1999a, *Formy związane*, [w:] Polański 1999, s. 181
- King S.K., 2003, *Szaman miejski*, przeł. z ang. K. Straszewska, Wrocław: „Poligraf”
- Kinney R.K., 1956, *A Non-Purist View of Morphonemic Variations in Hawaiian Speech*, „Journal of the Polynesian Society” 65, s. 282–286
- Klemensiewicz Z., 1937, *Składnia opisowa współczesnej polszczyzny kulturalnej*, Kraków: PAU
- Klemensiewicz Z., 1963, *Zarys składni polskiej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Klimow G.A., 1977, *Tipologija jazykow aktywnogo stroja*, Moskwa: Nauka
- Knappert J., 2001, *Mitologia Pacyfiku*, tłum. M. Strzechowska, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis
- Krupa V., 1967, *Jazyk maori*, Moskwa: Nauka
- Krupa V., 1975, *Polinezjskije jazyki*, Moskwa: Nauka
- Krupa V., 1979, *Gawajskij jazyk*, Moskwa: Nauka
- Kurcz I., 2000, *Psychologia języka i komunikacji*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”
- Kuryłowicz J., 1987, *Studia językoznawcze (wybór prac opublikowanych w języku polskim)*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Kuykendall R.S., 1947, *The Hawaiian Kingdom, vol. 1, 1778–1854: Foundation and Transformation*, Honolulu: University of Hawaiian Press
- Liliuokalani, 1991, *Hawaii 's Story by Hawaii 's Queen*, Tokyo: Charles E. Tuttle Company
- Long M.F., 1982, *Cuda w świetle wiedzy tajemnej*, t. 1–3, przeł. z ang. i oprac. J. Makowski, Górzów Wlkp.: Gorzowski Klub Miłośników Fantastyki Naukowej
- Long M.F., 1993, *Magia Kahunów: tajemna wiedza o cudach*, przeł. z ang. A. Enigmuski, Gdańsk Mefis”
- Long M.F., 1997, *Huna w religiach świata*, przeł. K. Pawłowski, Warszawa: „Solo”
- Long M.F., 1998, *Magia cudów: wiedza tajemna starożytnych kahunów*, przeł. z ang. W. Grajkowska, Warszawa: „Medium”
- Lowe R.H., 1994, *'O Lili 'uokalani*, Unuhi 'ia e Kamoia'elehua Walk, Honolulu: Hale Pa'ia o nā Kula 'o Kamehameha
- Ludy i kultury Oceanii*, 1979, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, t. 435, Wrocław–Warszawa
- Lynch J., 2002, *Marquesan*, [w:] Lynch, Ross, Crowley 2002, s. 865–876
- Lynch J., Ross M., Crowley T., 2002, *The Oceanic Languages*, Richmond: Curzon
- Lyons J., 1989, *Sematyka 2*, przeł. A. Weinsberg, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Machowski J., 1966, *Wyspa tajemnic. Historia odkryć i badań Wyspy Wielkanocnej*, Warszawa: Wiedza Powszechna
- Majewicz A.F., 1989, *Języki świata i ich klasyfikowanie*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Malinowski B., 1935, *Coral Gardens and their Magic, vol. 2: The Language of Magic and Gardening*, London: George Allen & Unwin LTD
- Malinowski B., 1987, *Ogrody koralowe i ich magia. Język magii i ogrodnictwa*, przeł. B. Leś, red. nauk. A.K. Paluch, [w:] *Dieta*, t. 5, Warszawa: PWN

- Māhaka Kaiao. *A Modern Hawaiian Vocabulary (A compilation of Hawaiian words that have been created, collected, and approved by the Hawaiian Lexicon Committee from 1987 through 2000)*, 2003, Honolulu: University of Hawaii Press
- Mathesius V., 1928, *On linguistic characterology*, „Actes du Ier Congrès International des Linguistes”, 56–63.
- Metge J., 1971, *Maorysi z Nowej Zelandii*, przeł. M. Przymanowska, wstępem opatrzył A. Posern-Zieliński, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy
- Milewski T., 1948, *Zarys językoznawstwa ogólnego*, cz. II *Rozmieszczenie języków*, z. 1 *Tekst*, z. 2 *Atlas*, Lublin–Kraków: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze
- Milewski T., 1973, *Introduction to the Study of Language*, transl. by M. Brochwicz, The Hague: Mouton
- Milewski T., 1976, *Językoznawstwo*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Milewski T., 1993, *Teoria, typologia i historia języka*, Kraków: Universitas
- Newbrand H.L., 1951, *A Phonemic Analysis of Hawaiian*, University of Hawai'i M.A. thesis
- Pai ka Leo. A collection of Original Hawaiian Songs for Children*, 1989, Honolulu: The Bess Press
- Petryński W., 1996, *Słownik żeglarski angielsko-polski (z indeksem polsko-angielskim)*, Warszawa–Wrocław: PWN
- Pike L., 1947, *Phonemics: A Technique for Reducing Language to Writing*, Ann Arbor: The University of Michigan Press
- Pisarek W., 2002, *Nowa retoryka dziennikarska*, Kraków: Universitas
- Pisarkowa K., 1974, *Posesywność jako przykład problemu gramatycznego*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” XXXII, s. 3–17
- Pisarkowa K., 1981, *Do semantyki kauzatywności*, „Polonica” 7, s. 37–46
- Pisarkowa K., 1991, *Posesywność*, [w:] *Encyklopedia języka polskiego*, red. S. Urbańczyk, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 261–262
- Pisarkowa K., 1994 [1986], *O płynności granic między strukturą składniową i stylistyczną*, [w:] *Z pragmatycznej stylistyki, semantyki i historii języka (wybór zagadnień)*, Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN (Prace Instytutu Języka Polskiego 89), s. 105–111
- Pisarkowa K., 1995, *Ogrody koralowe, czyli delfin w ogrodzie*, „Literatura na Świecie” 20, s. 349–360
- Pisarkowa K., 1995a, *O stylu*, „Stylistyka” IV, s. 283–287
- Pisarkowa K., 1996, *Doba na Kiriwinie*, „Język Polski” 76, s. 258–263
- Pisarkowa K., 1998, *Sacrum w magii Trobriandów*, [w:] *Człowiek – dzieło – sacrum*, red. S. Gajda i H.J. Sobeczko, Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża, s. 113–121
- Pisarkowa K., 1999, *The reception of Bronisław Malinowski's work and the obligations of a linguist*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 55, s. 39–51
- Pisarkowa K. (rec.), 1999a, *Gunter Senft – The Language of the Trobriand Islanders [Mouton Grammar Library 3]*. Berlin, New York, Amsterdam: Mouton de Gruyter 1986, 599 s., „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 55, s. 169–182
- Pisarkowa K. (rec.), 1999b, *Gunter Senft, Classificatory Particles in Kilivila [Oxford Studies in Anthropological Linguistics]*. Oxford, New York: Oxford University Press 1996, 377 s., „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 55, s. 183–193
- Pisarkowa K., 1999c, *Zaklęcie magiczne w przekładzie Bronisława Malinowskiego*, [w:] *Studia lingwistyczne ofiarowane prof. K. Polańskiemu na 70-lecie Jego urodzin*, red. W. Banyś, L. Bednarczuk, S. Karolak, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 70–80
- Pisarkowa K., 2000, *Językoznawstwo Bronisława Malinowskiego*, tom I: *Więzy wspólnego języka*, Kraków: Universitas
- Pisarkowa K. (red.), 2000a, *Językoznawstwo Bronisława Malinowskiego*, tom II, Kraków: Universitas

- Pisarkowa K., 2000b, *On the Importance of Bronisław Malinowski to Linguistics*, [w:] *Book of Abstracts. Crossing Categorical Boundaries: Religion as Politics/Politics as Religion*, 6th Biennial EASA Conference – Kraków, 26–29 July 2000
- Podróż Bougainville 'a dookoła świata, 1962, Warszawa
- Polański K. (red.), 1999, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich
- Posern-Zieliński A., 1968, *Pierwotni mieszkańcy Polinezji. Niektóre aspekty badań nad etnogenetycznymi powiązaniem Oceanii z Ameryką*, „Etnografia Polska”, t. 12, s. 322–358
- Posern-Zieliński A., 1972, *Polinezja — świat nieznan*, Warszawa: Książka i Wiedza
- Pukui M.K., 1983, *Olelo No 'eau: Hawaiian Proverbs and Poetical sayings*, Honolulu: Bernice P. Bishop Museum Special Publication No. 71
- Pukui M.K., Elbert S.H., 1957, *Notes on Hawaiian Grammar*, [w:] M.K. Pukui, S.H. Elbert, *Hawaiian Dictionary*, Honolulu: University of Hawaii Press, xv–xviii
- Pukui M.K., Elbert S.H., 1999, *Hawaiian Dictionary*, Revised and enlarged edition, Honolulu: University of Hawaii Press
- Pukui M.K., Haertig E.W., Lee C.A., 1974, *Nānā I Ke Kumu (Look to the Source)*, vol. 1, Honolulu: Hui Hānai
- Pukui M.K., Elbert S.H., Mookini E.T., 1976, *Place Names of Hawaii*, Revised and expanded edition, Honolulu: University of Hawaii Press
- Randriamasimanana Ch., 2000, *Word order typology and Malayo-Polynesian Languages*, [w:] Ch. Randriamasimanana & R. Haddon (eds.), *Proceedings of the 12th International Conference of the New Zealand Asian Studies Society*. Massey University, Palmerston North, New Zealand. Volume I: 266–288.
- Ross M., Pawley A., Osmond M. (eds.), 1998, *The Lexicon of Proto Oceanic: The culture and environment of ancestral Oceanic Society. Vol. 1: Material Culture*, Canberra: Research School of Pacific and Asian Studies
- Ross M., Pawley A., Osmond M. (eds.), 2003, *The Lexicon of Proto Oceanic: The culture and environment of ancestral Oceanic Society. Vol. 2: The Physical Environment*, Canberra: Research School of Pacific and Asian Studies
- Schütz A.J., 1976, *Fijian Prosody I: Syllables and Groups*, „Working Papers in Linguistics” (University of Hawai'i) 8(2), s. 75–92
- Schütz, A., 1977, *Accent in Two Oceanic Languages*, „Anthropological Linguistics”, Volume 20, No. 4, s. 141–149
- Schütz A.J., 1981, *A Reanalysis of the Hawaiian Vowel System*, „Oceanic Linguistics” 20(1), s. 1–41
- Schütz A.J., 1994, *The Voices of Eden: A History of Hawaiian Language Studies*, Honolulu: University of Hawaiian Press
- Schütz A.J., 1995, *All about Hawaiian*, Honolulu: University of Hawaiian Press
- Skalička V., 1963, *O sówriemnom sostojanii tipologii*, „Nowoje w lingwistike” 3, s. 19–35
- Skorupka S., 1967, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. 1, Warszawa: Wiedza Powszechna
- Skorupka S., 1968, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. 2, Warszawa: Wiedza Powszechna
- Snakenberg R.L., 1982, *Hawaiian Word Book*, Honolulu: Bess Press
- Snakenberg R.L., 1988, *Hawaiian Sentence Book*, Honolulu: Bess Press
- Stanulewicz D., 2003, *Języki bez państwa – śmierć czy przetrwanie?* „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” LIX, s. 151–160
- Stiles D.B., 1997, *Four successful indigenous language programs*, [w:] J. Reyhner (red.), *Teaching Indigenous Languages*, Flagstaff: Northern Arizona University, s. 240–262
- Szczerbowski T., 2002, *Kiriwina. Język Wysp Trobrianda*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej

- Szczerbowski T., 2006, *O ukrytym sensie poezji hawajskiej*, [w:] M. Filipowicz-Rudek, J. Konieczna-Twardzikowa (red.), 2006, *Między Oryginałem a Przekładem XI: Nieznane w przekładzie*, Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 65–73
- Te Rangi Hiroa zob. H.P. Buck
- Tomlin R.S., 1986, *Basic word order: functional principles*, London: Croom Helm
- Uhlenbeck C.C., 1950 [1917], *Identyfikujuszczij charakter possessiwnoj fleksii w jazykach Siemiernoj Amieriki*, „Ergatiwnaja konstrukcija priedłożenija”, Moskwa, s. 186–207
- Urbańczyk S., Kucala M. (red.), 1999, *Encyklopedia języka polskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich
- Uspienskij B.A., 1965, *Strukturalnaja tipologija jazykow*, Moskwa: Nauka
- Wiegel S.H., 1998, *Medycyna kahunów. Terapia i naturalne środki lecznicze z Hawajów*, tłum. M. Cecula, Katowice: Wydawnictwo KOS
- Wielka legenda morska La Pérouse’a 1785–1788*, 1961, Warszawa
- Wight K., 1992, *Learn Hawaiian at Home*, Honolulu: The Bess Press
- Wight K., 1997, *Illustrated Hawaiian Dictionary*, Honolulu: The Bess Press
- Williams J.S., 1995, *Ke Kamāli’iwahine Bernice Pauahi Bishop*, Unuhi ‘ia Kamoā‘elehua Walk, Honolulu: Hale Pa‘i o nā Kula ‘o Kamehameha
- Williams J.S., 1996, *‘O Kamehameha Nui*, Unuhi ‘ia Hana Pau, Honolulu: Hale Pa‘i o nā Kula ‘o Kamehameha
- Williams W.L., Williams M.A., 1940, *First Lessons in Maori*, Christwood, Auckland: Whitcombe and Tobs Limited
- Williamson E.L., 1983, *Introduction*, [w:] M.K. Pukui, *Ōlelo No‘eau: Hawaiian Proverbs and Poetical sayings*, Honolulu: Bernice P. Bishop Museum Special Publication No. 71, s. xi–xix
- Wilson W.H., 1976, *The o/a Distinction in Hawaiian Possessives*, „Oceanic Linguistics” 15, 39–50
- Wingo E.O., 1997, *Podręcznik Huny: psychologia i praktyczne zastosowanie nauki Huny*, przekł. M. Cecula, Katowice: Dom Wydawniczo-Księgarski „Kos”
- Wolniewicz J., 1989, *Kierunek wszędzie czyli Wędrówki po ścieżkach Polaków*, Warszawa: „Polonia”
- Zewen Francis-Xavier N., 1987, *Introduction à la langue des îles Marquises: le parler de Nukuhiva Hamani ha’avivini ‘i te ‘eo ‘enana: kohu ‘otetua*, Tahiti: Editions Haere Po no Tahiti
- Żądło L., 1998, *Wiedza tajemna – Huna w praktyce*, Katowice: „Sadhana”
- Żurinskaja M.A., 1998, *Possessiwnost’*, [w:] W.N. Jarcewa (red.), 1998, *Jazykoznanije. Bolszoi encikłopediczeskij słowar’*, Moskwa: Bolszaja Rossijskaja Encikłopedija, s. 388–389

Niezwykła książka niezwykłego autora, który daje pierwszy polski wizerunek egzotycznego języka hawajskiego i szkic kultury Wysp Hawajskich. Stworzenie tego dzieła wymagało kompetencji nie tylko językoznawczej, ale i antropologicznej. Autor ją posiada: zawdzięcza ją m.in. inspiracji dziełami Bronisława Malinowskiego.

Krystyna Pisarkowa

Praca Tadeusza Szcherbowskiego zawiera wyczerpujący opis języka hawajskiego, ważny nie tylko dla badaczy regionu, lecz także dla lingwistyki kulturowej i typologii. Została przygotowana w sposób niezwykle skrupulatny i dociekliwy naukowo. Stanie się niewątpliwie ważnym wydarzeniem w polskim życiu językoznawczym.

Leszek Bednarczuk

Akademia Pedagogiczna
im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie
Prace Monograficzne nr 456